ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
1

MARDI
1er SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.563 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.563

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՅԻ ՄԵՆԵՐԳՉՈՒՀԻ ՍՈՒՍԱՆՆԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԷՍԹՈՆԻՈՅ ՄԷՋ

Էստոնիա տեղի ունեցած երաժշտական շաբաթի ընթացքին մեծ յաջողութիւն արձանագրած է Երեւանի օփերայի մեներգչուհի Սուսաննա Մարտիրոսեան: Գէորգ Օտսի յիշատակին նուիրուած շաբաթուան յայտագրին մէջ հայ երգչուհին հանդէս եկած է Տալլինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ, իսկ «Էստոնիա» օփերային մէջ Սուսաննա Մարտիրոսեան հանդէս եկած է Ամելիայի դերով՝ Վերտիի «Պարահանդէս – դիմակահանդէս» օփերայի ներկայացման մէջ:

ԲԵԼՈՌՈՒՍ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ

«Արեւիկ» հրատարակչականէն լոյս տեսած է բելոռուս բանաստեղծ Վալենտին Լուկշիի քերթուածներու եւ հէքեաթներու հաւաքածոն, հայերէն: Ասիկա հեղինակին առաջին գիրքն է, որ կը ներկայացուի հայ ընթերցողին: Թարգմանութիւնները կատարած է Սուրէն Մուրադեան: Գիրքը պատկերազարդած է նկարիչ Ռուբէն Գրիգորեան:

ՕՏԱՐ ՀԻՒՐԵՐ

Երեք օր Հայաստան գտնուած է Շուէտի «Իրաւաբանները՝ միջուկային զէնքի դէմ» ընկերութեան պատուիրակութիւնը: Անոնք հանդիպում ունեցած են հանրային կազմակերպութեան ղեկավարութեան եւ իրաւաբանական յանձնաժողովի անդամներուն հետ: Պատուիրակութիւնը ընդունուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան կողմէ: Շուէտացիները գտնուած են նաեւ Հայաստանի գերագոյն դատարանը, այցելած Երեւանի ու այլ շրջաններու տեսարժան վայրերը, գիտական ու մշակութային կեդրոնները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբի համերգները մեծ խանդավառութիւն ստեղծած են Պալթիկեան ափի Եուրմալա քաղաքին մէջ, ուր ելոյթ ունեցած են նաեւ լատուիական պետական սիմֆոնիկ նուագախումբին հետ: Անոնք միասնաբար ներկայացուցած են Վերտիի Նաբուգոդոնոսոր օփերայէն մասեր: Համերգին իրենց մասնակցութիւնը բերած են անդրկովկասեան մրցումի դափնեկիրներ՝ Ցամիկ Պապեանն ու Ռախսա Շիրինեան: Նաեւ մեներգիչ Սերկէյ Շուշարջեան, Վալերի Յարութիւնեան: Հայաստանի երգչախումբը Վերտիէ զատ ներկայացուցած է Կոմիտաս, Եկմալեան, Տիգրանեան, Յարութիւնեան, Չէքիջեան, նաեւ Կէրշվին, Հէնտըլ, Պախ, Կուանո, Ռոսինի:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐ

Վերջերս Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ բացուած է սփիւռքահայ նկարիչներու ցուցահանդէս: Այս մասին ընդարձակ յօդուած մը ստորագրած է Մարինա Յովհաննիսեան Գրողներու Միութեան ռուսերէն թերթին մէջ: Ցուցադրուած գործերու հեղինակներն են Գ. Շիլթեան, Ժ. Օրադեան, Գառզու, Է. Շահին, Ժանսէմ, Ռ. Ժերանեան, Աստուր, Ա. Զորեան, Օ. Աւետիսեան, Ա. Կորքի, Յ. Փուշման, Ս. Խաչատուրեան եւայլն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ժ. Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ ալ թեկնածու է թեկնածութեան, եթէ...: Այս «եթէ»ն կը վերաբերի անշուշտ Միթերանի, որ կը շարունակէ «սաղ ընել»: Ըստ երեւոյթին հրմշտուքը օրէ օր կը սաստկանայ եւ մեծամասնութեան պարագլուխներն ալ ծագրելու շատ պատճառներ պէտք չէ ունենան, քանի նոյնը այդ կողմն ալ անխուսափելի չէ: Գալով Միթերանի, որու տարիքին (71) ակնարկութիւններ եղած էին անցի օր, պարզապէս՝ «հոգս» բառեքի՛չ մը աւելի ուամկօրէն (ժը մ'ան fouthuyphy):

ՉԱՏԻ մէջ, Լիպիացիք վերագրաւած են Աուզուն, ինչ որ կարեւոր յաղթանակ մը կը նկատուի Քատաֆիի համար, որ մինչեւ այս օրերուն իր պետական հարուածին 18–րդ տարեդարձը կը տօնէ: Զատ իշխանութիւնները չեն ընդունիր որ Աուզու ինկած ըլլայ, հակառակ անոր որ Թշնամիկներն ալ կը հաստատեն:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մեծերէն մէկը՝ Ճոն Հուսթըն մեռաւ 82 տարեկանին: Նկարագրով արկածախնդիր, կատակախօս, մեծ բեմադիր մը եղած է, որու ծանօթ ֆիլմերէն յիշենք՝ Մուլէն – Ռուժ, Մոպի Տիք, «Երկինքի արմատները» եւայլն, եւայլն: Իր վերջին ֆիլմն էր՝ «Մեռեալները» քաղուած Ճոյսի մէկ նորավէպէն՝ «Տըպլինի մարդիկ», որ կը ներկայացուի այս օրերս, Վենետիկի փառատօնին: Հոլիվուտ ուրիշ սուգ մըն ալ ունեցաւ, 24 ժամ ետք: Այս անգամ Լի Մարուինն է, որ զոհ դըրնաց սրտի տագնապի մը, 62 տարեկանին: Ուեսթերնի այս ծանօթ դերասանը, ընդհանրապէս «չար մարդու» տիպար մարմնաւորած է:

ՀԱՐԱՒԻ – ԱՓՐԻԿԷԻ հանքագործները վերջ տուին գործադուլին, հակառակ անոր որ դոհացում չստացան, ի մասնաւորի աշխատավարձի յաւելումին համար: Ամէնէն երկար գործադուլը հարաւ – ափրիկեան հանքային պատմութեան մէջ, ձախողութեամբ վերջ գտաւ, տասը մեռեալ եւ 300 վիրաւոր ալ տալով:

ՀՌՈՄԻ մէջ, Շաբաթ օր, բացուեցաւ մարմնամարզութեան համաշխարհային ախոյեանութիւնը 100 մեթր վազքի «պատմական» մրցանիշը կոտրեց Պէն Ճոնսըն 9 երկվայրկեան 83–էն:

ՇԻՐԱՔ Սէն – Փիէր եւ Միքըլոնէն անցնելով Քանատա հասաւ, ուր գնաց նաեւ Նախագահ Միթերան:

ԻԼՊԱՅԻ մէջ, կացութիւնը չէր փոխուած Երկուշաբթի առտու, այսինքն խառնակիչ իշխանութիւնները միշտ վճռական կը թուէին: Կ'ըսուի, սակայն, թէ բանակցութիւններ կան, բայց իշխանութեանց նախապայմանն այն է որ պատանդները ազատ արձակուին: Մնացեալը ետքը:

ՄԱՏՈՆԱ յուսախաբ չէ ըրած Սօ հաւաքուած իր 130 հազար «ֆան»երը: Շուրջ 1000 հոգի մարած կամ անհանգիստ եղած են եւ հարկ եղած է նոյնիսկ, տեղւոյն վրայ արեան սրսկումներ ընել: «Անպատասխանատու» կ'որակուին կազմակերպիչները Իմանիթէի կողմէ, քանի 100 հազար տեղի համար 130 հազար տոմս ծախուած են, չորս հոկայ պաստառներէն երկուքը՝ անգործածելի էին եւայլն, եւայլն:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Սեպտեմբեր 7–ին ուսուցիչներուն եւ յաջորդող օրերը աշակերտներուն համար կը սկսի աշխատանքի, ուսումի նոր տարեշրջան մը: Տարեշրջան մը իր հրամայականներով, իր յոյսերով եւ նաեւ իր հարցերով: Ամէնէն փոքրերուն համար առաջին քայլը, առաջին պայուսակը եւ անոնց հետ առաջին արցունքը դպրոցական աշխարհին մէջ, ոմանց համար վերջնական տարի մը յաջողութեան հեռանկարներով, իսկ շատ շատերուն համար նոր հանգրուան մը եւս:

Լուսաւորութեան նախարարութիւնը Ֆրանսայի ամենամեծ ձեռնարկութիւնն է, իր մէկ միլիոն երկու հարիւր յիսուն հազար պաշտօնեաներով բաժնուած եօթանասուն հազար դպրոցական հաստատութիւններուն մէջ զոր կը յաճախեն շուրջ տասներեք միլիոն աշակերտ. այս ամբողջը մրցանիշ պիւտճէի մը համար որ կ'անցնի հարիւր վաթսուն միլիառ ֆրանքը:

Ինչպէս կը ներկայանայ 1987 – 88–ի ուսումնական տարեշրջանը:

Գոլէժներու եւ լիսէներու մէջ դպրոցական քարտէսը կը ստանայ աւելի լայն հորիզոն, այսինքն ծնողքները, իրենց զաւակներուն համար, դպրոցական հաստատութեան ընտրութեան իրաւունք կ'ունենան որոշ պայմաններու մէջ: Հինգերորդ եւ երկրորդ դասարաններուն համար կը գործադրուի ուսումնական նոր ծրագիր: Ի մասնաւորի չորս կարեւոր նիւթեր վերատեսութեան եւ արդիացումի ենթարկուած են՝ մաթեմաթիք, ֆրանսերէն, բնագիտութիւն, պատմութիւն – աշխարհագրութիւն: Դարձեալ «Նոր Պրըվէ» մը 1988–ին համար: Պէ – Ը – Բէ – Սէ–էն, Պրըվէ Տէ Գոլէժէն (Ժ. Փ. Շըվէնման) յետոյ, այս անգամ Ռընէ Մօնորիի Պրըվէն: 1985–ին ստեղծուած արհեստագիտական Պաքալօրէայի առաջին քննութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1988–ի Յունիսին: Առաջին եւ աւարտական դասարաններու աշակերտները կ'ունենան նոր ձեւի դպրոցական գրքոյկ: Երրորդ եռամսեայ չկրճատել եւ քննութիւններն ու տարեվերջի դասարանային խորհուրդները սկսիլ միայն Յունիս 15–էն յետոյ: Իսկ ուսուցիչներուն համար, պաշտօնի կը կոչուին առաջին վեց հազար վարժապետ – տնօրէնները փոխարինելով նախակրթարաններու եւ մանկապարտէզներու մէջ տնօրէնները: Այսպէս, կ'իրագործուի Լուսաւորութեան նախարար՝ Ռ. Մօնորիի կարեւոր բարենորոգումներէն մէկը որ այնքան ընդդիմութեան, բանավէճի եւ դառնացուցի առիթ տուած էր անցեալ տարեշրջանին, մանաւանդ ձախակողմեան ուսուցչական սենտիքաներուն կողմէ: Նաեւ պայմանագրութեան տակ եղող փրիվէ հաստատութիւններէն ներս տեսուչներուն նոր իրաւասութիւններ կը տրուին, մանաւանդ կարելիութիւնը իրենց կարծիքը յայտնելու ուսուցիչներու թեկնածութեան եւ ընտրութեան համար:

Յառաջիկայ տարեշրջանին համար նոր փոփոխութիւններ տեղի պիտի ունենա՞ն: Անկարելի չէ: Նախ, որովհետեւ այլեւս սովորութիւն դարձած է անպայման բան մը փոխել, ապա չմոռնանք որ 1988–ի Մարտին նախագահական ընտրութիւններուն առթիւ թեկնածուները պիտի բերեն նոր առաջարկներ: Մինչ այդ, վստահաբար սենտիքաները ձեռնթափ պիտի չմնան:

Ամենայնդէպս, այս բոլորին մէջ կարեւորը աշակերտն է, եւ շատ անգամ կը մոռնանք: Ուստի, բոլորին կը մաղթենք արդիւնաբեր տարի մը:

Կ. Ց.

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԼԻՒՍԻ ԹՈՍՊԱԹ

Ցաւով իմացանք, որ Օգոստոս 11–ին, Սան – Ֆրանսիսքոյի մէջ, ուր կ'ապրէր վերջին տարիները, իր մահկանացուն կնքած է Լիւսի Թոսպաթ:

Ողբացեալը՝ կրտսեր զաւակը Զարիֆեան ընտանիքին (քոյրը՝ տաղանդաւոր բանաստեղծ Մատթէոս Զարիֆեանի) ծնած էր Սկիւտար 1903ին: Նախնական ուսումը ստացած էր Ս. Խաչ Ազգ. Վարժարանը, ապա յաճախած Պէպէքի ամերիկեան գոլէճը, որմէ շրջանաւարտ էր: 1923–ին, քեմալական շարժումներու վաղորդայնին իր քրոջ՝ Սիրանի (գրական ծածկանունով՝ Սեդա) հետ կը փոխադրուէր Պէյրութ եւ անգլերէնի իր ծանօթութիւնը թոյլ տուած է որ անմիջապէս աշխատանք գտնէ ամերիկեան դանազան հաստատութեանց մէջ: 1927ին կ'ամուսնանար տոքթ. Վահրամ Փօթուքեանի հետ, որմէ կ'ունենար երկու մանչ զաւակ: Կանուխէն այրի, 1942–ին կ'ամուսնանար ծանօթ հրապարակագիր, այն ատեն Օրիանի խմբագիր՝ Տիգրան Թոսպաթի հետ: Քանի մը տարի ետք, երբ Թոսպաթ կը հիմնէր իր անձնական օրաթերթը՝ «Լը Սուառ», Լիւսի կը ստանձնէր անոր վարչական պատասխանատուութիւնը, յետագային կը դառնար նաեւ տնօրէնուհին, Տիգրան Թոսպաթի հայերէն օրաթերթին՝ «Ազգ»ի: Վարչական աշխատանքէն զատ, Լիւսի Թոսպաթ նաեւ յօդուածներով իր աշխատակցութիւնը բերած է թերթին, միաժամանակ իր մասնակցութիւնն ալ չզլանալով Պէյրութի հայկական միութիւններու մշակութային եւ գեղարուեստական կեանքին: Շրջան մը, բեմ ալ բարձրացած է Զաւիրասի, Մարութեանի կողքին:

1978–ին, գաղթեց Ամերիկա, ուր հաստատուած էր արդէն իր մէկ զաւակը՝ Մաթիկը եւ վերջնապէս Սան – Ֆրանսիսքօ մնաց իր ամուսնոյն Տիգրանին հետ:

Լիւսի Թոսպաթ եւս, վերջիններէն է սերունդի մը, պատրաստուած եւ դաստիարակուած կիներու, որոնք իրենց երիտասարդ տարիները ապրած ըլլալով Պոլսոյ հայ մտաւորական եռանդի մթնոլորտի մը մէջ, իրենց ամբողջ կեանքի երկայնքին կրցած էին փոխանցել ինչ որ բերած էին իրենց հետ:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ սիրելի Տիգրան Թոսպաթի, ինչպէս նաեւ զաւակներուն, քրոջ աղջկան՝ Տիկին Եօլանտա Աճեմեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Օգոստոս 20–ի «Ալիք»ը կը հաղորդէ Գարիկ Թումանեանի մահը, որ պատահած է Օգոստոս 15–ի գիշերը, Մարիւանի ռազմաճակատը:

Ծնած էր 1961 Օգոստոս 27–ին, Թեհրան: Տարրական ուսումը ստացած էր, «Հուր» դպրոցը, ապա շարունակած՝ «Քուչեչ» եւ միջնակարգը՝ «Քուչեչ – Դաւթեան» եւ «Մարիամեան» դպրոցները: Մանկութենէն անդամակցած էր «Արարատ» կազմակերպութեան եւ տարիներու երկայնքին ստանձնած է պատասխանատու պաշտօններ: Զինուորագրուած էր 1986–ին: Մարդման շրջանը կատարելէ ետք Շահրուդ եւ Շիրազ, ի վերջոյ փոխադրուած էր Մարիւանի շրջանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՊԱՅՐԸՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՆԱՀԻՏ ԲԵՔԱՐԵԱՆ

Լորտ Պայրընի (1788 – 1824) հարուստ նամականին գրական այն յուշարձաններէն է, որոնք հնարաւորութիւն կու տան թափանցելու բանաստեղծին անձնական կեանքի եւ ստեղծագործութեան ամէնէն նուիրական գաղտնարաններուն մէջ, հետեւելու անոր հանրային, քաղաքական, գեղագիտական, փիլիսոփայական ու գրական հայեացքներու ձեւաւորման ու զարգացման ընթացքին, բազմաթիւ հաւաստի տեղեկութիւններ քաղելու իր ժամանակաշրջանի պատմական ու մշակութային կեանքին վերաբերող: Պայրընի նամակներուն մէջ իրենց ուրոյն տեղը ունին նաեւ Հայերու եւ հայ մշակոյթին պատկանող էջերը: Անոնց մէջ արտացոլուած է այն ջերմ սէրն ու յարգանքը, որ տածած է հանճարեղ բանաստեղծը հայ ժողովուրդին ու անոր հարուստ մշակոյթին հանդէպ: Հայ մշակոյթին, պատմութեան ու լեզուին վերաբերող նամակները (թիւով տասնըչորս) ուղղուած անգլիացի բանաստեղծ ու Պայրընի առաջին կենսագիր Թոմաս Մուրի (1779 – 1852) եւ հրատարակիչ Ճ. Մըրէյին (1778 – 1843) գրուած են 1816 – 1821 թուականներուն: Անոնք պատմական արժէքաւոր փաստաթուղթեր են եւ վառ ապացոյց այն մեծ դերին, զոր խաղացած է Պայրըն, հայ մշակոյթը օտարներու ներկայացնելու գործին մէջ: Հայ մատենագրութենէն անոր կատարած բազմաթիւ թարգմանութիւնները (հատուածներ Մ. Խորենացիի «Հայոց Պատմութիւն»էն, Կիլիկեան Հայաստանի մատենագիր ու հրապարակախօս Ներսէս Լամբրոնացիի «Ատենաբանութիւն»էն, Ս. Պօղոսի եւ Կորնթացիներու նամակագրութիւնը, որուն բնագիրը չէ պահպանուած, իսկ թարգմանութիւնը այդ ժամանակ գոյութիւն ունեցած է միայն հայ մատենագրութեան մէջ, եւ առաջին անգամ անգլերէնի թարգմանած է Պայրըն), անմիջական մասնակցութիւնը անգլերէն – հայերէն, հայերէն – անգլերէն քերականութիւններու եւ անգլերէն – հայերէն բառարանի պատրաստութեան եւ հրատարակութեան գործին, կը վկայեն Պայրընի արտակարգ հետաքրքրութեան մասին, հայ մշակոյթին հանդէպ:

Արդէն ծանօթ բանաստեղծ էր, երբ իր յանդուգն ու հեղնող խօսքերուն ու խորհրդարանի ելոյթներուն համար հալածանքի ու վիրաւորանքի կ'ենթարկուէր, 1816 Ապրիլ 25–ին կը հեռանար Անգլիայէն, այլեւս չվերադառնալու որոշումով: Նոյն թուականի աշնան ան կը հաստատուէր Վենետիկ ու կը ծանօթանար Մխիթարեաններու: Պայրընի նամակներուն միջոցով է, որ անգլիախօս ընթերցողը առաջին անգամ դեռ ԺԸ. դարու սկիզբին տեղեակ կը դառնայ ամբողջ Եւրոպայի մէջ մեծ համբաւ ու հռչակ վայելած հայագիտական ծանօթ կեդրոնի՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան, գիտական ու մշակութային աշխատանքին եւ գաղափար կը կազմէ անոր կարկառուն դէմքերուն մասին:

ԺԸ. դարու սկիզբին, երբ Հայերը կը տառապէին մէկ կողմէ սուլթանական Թուրքիոյ, իսկ միւս կողմէ շահական Պարսկաստանի լուծին տակ, Վենետիկի Ս. Ղազար փոքրիկ կղզին թերեւս միակ վայրն էր աշխարհի վրայ, ուր ազատ ու անկաշկանդ կը հնչէր Հայոց լեզուն եւ հանգամանօրէն կ'ուսումնասիրուէր հայ հինաւուրց մշակոյթն ու գրականութիւնը: Հայրենիքէն հեռու գտնուող այդ կղզեակին վրայ, Ս. Ղազարի մայրավանքին մէջ եւրոպական քաղաքակրթութենէն յոգնած բանաստեղծը կը սկսի ուսումնասիրել հայերէնը՝ երազելով ներթափանցել արեւելեան քերթողութեան գաղտնարանները: «Կարեւորը այն չէ, թէ Պայրըն որչափով է սովորել հայերէնը: Կարեւորը երեւոյթն է, այն ջերմ համակրանքը, որ նա տածել է մեր երկրի պատմութեան եւ գրականութեան հանդէպ, այն խանդավառ յափշտակութիւնը, որ նա մէկ օր Ադրիականի փոթորկոտ ջրերը ճեղքելով գնացել է Հայոց կղզին, մի ազնիւ նպատակով համակուած՝ սովորելու լեզուն» (Խ. Դաշտենց): Պայրըն կը սկսի կանոնաւոր յաճախել Ս. Ղազար կղզին եւ ուսումնասիրել Հայոց լեզուն: Անոր հայերէնի ուսուցիչը՝ Հ. Յարութիւն Աւգերեան (Պայրըն կը սիրէ զայն Հ. Փասքալ անուանել) ընդարձակ սրահ մը յատկացուցած էր բանաստեղծին դասերուն: Ու արեւելքով ու հնութեամբ շնչող այդ սրահին մէջ կը սկսին անոր հայերէնի դասերը:

1816 Դեկտեմբեր 4–ին Ճ. Մըրէյին ուղղուած նամակին մէջ Պայրըն կը յայտնէ հայերէնի իր ուսումնասիրութիւններու եւ այն բացառիկ արժէքաւոր տեղեկութիւններուն մասին, որ ստացած է հայ գրականութեան, հայ ժողովուրդի բարքերու եւ սովորութիւններուն մասին: Ան հիացած է հայ վանական – գիտնականներու կրթութեամբ եւ ազգին լուսաւորութեան համար կատարած կարեւոր աշխատանքներով. «... ընկղմած եմ ու կը շարունակեմ Հայոց լեզուի ուսումնառութիւնը, որու կը տիրապետեմ հնարաւորութիւններուս սահմաններուն մէջ: Ամէն օր կ'երթամ հայկական վանք՝ դասեր առնելու գիտնական – վանականէ մը եւ արդէն որոշ բացառիկ ու օգտակար տեղեկութիւններ ձեռք բերած եմ արեւելեան այդ ժողովուրդին գրականութեան ու սովորութիւններուն մասին: Անոնք հոս ինքնիշխան վանական բարգաւաճ հաստատութիւն, եկեղեցի ու միաբանութիւն ունին: Անոնցմէ ոմանք շատ ուսեալ եւ կիրթ մարդիկ են: Ունին նաեւ տպարան եւ մեծ ջանքեր կը գործադրեն իրենց ազգը լուսաւորելու համար» (Նամակ՝ Թ. Մուրի):

Կեանքի այս նոր հանգամանքներն ալ բանաստեղծին կը պարգեւեն նոր տպաւորութիւններ, նոր հանդիպումներ ու մտերմութիւններ. ան կրնայ փնտռել ու գտնել նոր խորութիւններ իր անսահման հետաքրքրասիրութիւնը գոհացնելու համար: Թ. Մուրի ուղղած 1816 Դեկտեմբեր 5–ի նամակին մէջ բանաստեղծը կը գրէ. «Իբրեւ հաճելի ժամանց, ամէն օր հայերէն կը սորվիմ հայկ. վանքին մէջ: Պարզուեցաւ, որ միտքս պայծառացնելու համար ինծի հարկաւոր է տաժանակիր աշխատանք մը: Այս ամենադժուարին աշխատանքն է, որ ես կրցայ գտնել հոս իբրեւ ժամանց՝ միտքս տանջահար ընելու եւ կեդրոնանալու համար»: Հ. Աւգերեան բազմաթիւ արժէքաւոր տեղեկութիւններ տուած է Պայրընի, հայ ինքնուրոյն եւ թարգմանական գրականութեան վերաբերեալ: Այդ մասին Պայրըն կը յիշատակէ Դեկտեմբեր 5–ի նամակին մէջ. «Վանքը շարք մը չափազանց հետաքրքրական ձեռագրեր կան, գիրքեր, ինչպէս նաեւ թարգմանութիւններ ներկայիս կորսուած յունարէն բնագիրներէ, նաեւ պարսկերէնէ, ասորերէնէ եւլն., առանց նկատի առնելու իրենց ժողովուրդին բնիկ երկերը»: Հոս կ'արժէ նշել, որ Պայրընի ստեղծագործութիւններու իտալական շրջանը (1816 – 1823) կը բնորոշուի քնարական վառ եւ համարձակ նորարարութեամբ («Մանֆրէդ», «Տասսոյի գանգատը», «Չայլտ Հերոլտի ուխտագնացութեան վերջին նուագը», «Սարդանապալ», «Կայէն» եւլն), միաժամանակ չի թուլնար բանաստեղծի հետաքրքրասիրութիւնը հայ գրականութեան եւ մշակոյթի պատմութեան նկատմամբ: Կարդալով Պայրընի նամակները, կը զգանք անոր յարգանքը Հայոց լեզուի նկատմամբ, որ «...հարուստ լեզու մըն է, եւ լիովին կը փոխհատուցէն սորվողի մը չարչարանքները»:

1817–ին Հ. Աւգերեան եւ Պայրըն միացեալ ջանքերով կը հրատարակեն անգլերէն – հայերէն քերականութեան ձեռնարկը: Բանաստեղծը իր ուսուցչին կ'առաջարկէ գիրքը հրատարակել իր միջոցներով, ու հոգ կը տանի, որ ան տարածում գտնէ: Այդ մասին ան կը գրէ Անգլիա գտնուող իր ընկերներուն, գովեստով կը խօսի Աւգերեանի տաղանդին ու գիտելիքներուն մասին, կրկին անգամ հիացական խօսքեր կ'ընէ Մխիթարեաններու գործունէութեան վերաբերեալ: «Ուրիշ ծրարով մը ձեզի կը ղրկեմ քանի մը թերթ անգլերէն – հայերէն քերականութենէն՝ Հայերու օգտագործման համար, որու հրատարակութիւնը ես խթանած ու աջակցած եմ (ինծի արժեց ընդամէնը հազար ֆրանք՝ ֆրանսական լիվր): Երբ այս քերականութիւնը (նկատի ունիմ ներկայիս տպագրուողը) պատրաստ ըլլայ, չէ՞ք ուզեր արդեօք առնել քառասուն կամ յիսուն օրինակ, որոնք հինգ կամ տասը կինէյէն աւելի չեն արժեր, եւ անոնց վաճառքով շարժել ուսեալներու հետաքրքրութիւնը: Պատասխանեցէք՝ այո, կամ ոչ, ինչպէս կը փափաքիք: Կրնամ վստահեցնել որ անոնք ունին կարգ մը շատ հետաքրքրական գիրքեր ու ձեռագիրներ, գլխաւորապէս թարգմանութիւններ՝ այսօր կորսուած յունարէն բնագիրներէ: Բացի ասկէ, անոնք հոս կը ներկայացնեն շատ յարգելի եւ ուսումնասէր միաբանութիւն մը»: 1819–ին Հ. Աւգերեան ու Պայրըն ձեռնամուխ կ'ըլլան հայերէն – անգլերէն քերականութեան ձեռնարկի հրատարակութեան՝ անգլիախօս ուսանողութեան համար: Հ. Աւգերեանի խնդրանքով Պայրըն յառաջաբան մը կը գրէ, ուր կը խօսի հայ ժողովուրդի ու անոր մշակութային գանձերուն մասին. «Երբ 1816–ին ժամանեցի Վենետիկ, ես ալ շատ մը ճանապարհորդներու նման, խիստ տարուած էի Ս. Ղազար վանքի միաբանութեամբ, որ կը միաւորէ կղերական հաստատութեան մը բոլոր առաւելութիւնները՝ առանց անոր մոլորութիւններէն որեւէ մէկը ունենալու...: Այս մարդիկը հարստահարուած ու բարձրատոհմ ազգի մը կրօնաւորներն են. ազգ՝ որ Հրեաներու եւ Յոյներու նման տարագիր եւ ստրուկ եղած է, առանց առաջիններու ինքնամեկուսացման եւ վերջիններու ստրկամտութեան: Այս ժողովուրդը հարստացած է առանց բանսարկութեան: Բայց անոր տեղը, այնուամենայնիւ, երկար ժամանակ եղած է «գերութեան տան» մէջ, որ վերջերս բազմապատկած է իր անթիւ օթեւանները:

Թերեւս դժուար կ'ըլլայ գտնել ազգի մը տարեգրութիւնը, որ աւելի զերծ ըլլայ արատաւորող ոճիրներէ, քան Հայերունը,, որոնց առաքինութիւնները խաղաղասիրութեան արդիւնք են, իսկ արատները՝ բռնադատումի հետեւանք: Սակայն ինչպէս ալ ըլլար անոնց ճակատագիրը, որ դառն է եղած, ինչպէս ալ ըլլայ ապագային, անոնց երկիրը յաւէտ պիտի մնայ աշխարհի ամէնէն հետաքրքրական երկիրներէն մէկը, եւ, թերեւս անոնց լեզուն միայն աւելի խոր ուսումնասիրութիւն կը պահանջէ, աւելի գրաւիչ դառնալու համար»: Բանաստեղծը յառաջաբանը կ'աւարտէ հետեւեալ խօսքերով. «Թէ՛ Պարսից սատրապները, թէ՛ Թուրք փաշաները նմանապէս անապատ դարձուցին այն երկիրը, ուր աստուած մարդը ստեղծած է իր իսկ պատկերով»: Քաղաքական նկատառումներէ մեկնելով, Մխիթարեանները կ'որոշեն չհրատարակել այդ յառաջաբանը: Պայրընի՝ ոչ մէկ հաշտութեան, զիջումի չդիմող խռովայոյզ հոգին ըմբոստացաւ այս անգամ տարկայական պատճառներու դէմ, բանաստեղծը վիրաւորուեցաւ եւ դադրեցուց իր այցելութիւնները Ս. Ղազար: Թուրքերու եւ Պարսիկներու հասցէին ըսուած սուր խօսքերու պատճառով վերոյիշեալ յառաջաբանը երկար ժամանակ անտիպ մնաց: Յետագային Թ. Մուր գտաւ զայն բանաստեղծի թուղթերուն մէջ եւ առաջին անգամ հրատարակեց 1830–ին Լոնտոն լոյս տեսած «Լորտ Պայրընի կեանքը, նամակները եւ օրագրերը», գիրքին մէջ: Անկէ յետոյ միայն այդ յառաջաբանը հայերէնի թարգմանուեցաւ եւ «Ի թղթոց Լորտ Պայրընի» խորագրով տեղ գտաւ Մխիթարեաններու հրատարակած «Ծաղկաքաղ քերթողաց անգղիացւոց» գիրքին մէջ: Անկէ ետք բազմաթիւ անգամներ զետեղուած է Մխիթարեաններու լոյս ընծայած տարբեր հաւաքածոներու, արեւելահայ եւ արեւմտահայ պարբերականներու, տարեցոյցերու մէջ եւ այլուր:

(Շար. 1)

ԱՆՑԱԾ – ԳԱՑԱԾ ՕՐԵՐ

ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՌԱՓԵԱՆ

30ական թուականներուն Տիրուհի Զառափեան ծանօթ եւ սիրուած դաշնակահարուհի մըն էր, որ յաճախ կը փայլէր Փարիզի հայ բեմերէն, իբրեւ տաղանդաւոր արուեստագիտուհի մը: Տիրուհի Զառափեան եղած է իմ ձայնագրութեան առաջին ուսուցչուհիս: Զայն ինծի ներկայացուցած էր, Օր. Մարգարիտ Բաբայեան:

Գեղեցիկ, նուրբ եւ բարեձեւ, սիրող սիրտ մը եւ ազնիւ հոգի մը ունէր Տիրուհի Զառափեան, որ շատերու նման, իր ծնողքին հետ ռուսական յեղափոխութենէն վերջ, գաղթած էր Կովկասէն եւ հաստատուած Փարիզ: Հետզհետէ կորսնցուցած էր հայրը, մայրը, մնացած էին ինքն ու իր կրտսեր նկարիչ եղբայրը, որ կանխահաս տաղանդ մը եղած եւ ողբերգական մահ մը ունեցած էր, անձնասպան ըլլալով իր սենեակին բազմոցին վրայ: Ձայնագրութեան ուսուցչուհիս, այն ժամանակ առանձին կ'ապրէր, ազնիւ Բլէպէր, բազմայարկ շէնքի մը վեցերորդ յարկը: Տիրուհի Զառափեան, ոչ միայն ձրի կ'աւանդէր երգեցողութեան դասերը, այլեւ կը ստիպէր որ նըստինք միասին ճաշենք, ի՛ր եփած ռուսական պորշը, որուն մասնագէտն էր: Արցունքով ցոյց կու տար ինծի, դաշնակին քով, անկիւն մը ծուարած ողբերգական բազմոցը, որուն վրայ անձնասպան եղած էր իր սիրական տաղանդաւոր ե ղբայրը եւ որուն մէկ մեծադիր նկարն ալ՝ կախուած էր սենեակին պատէն:

Այդ օրերուն, ես ալ, ազատած էի Տոմ Նահանգի մետաքսի գործարաններու աշխատանքէն, նոր հասած էի Փարիզ, եւ իբրեւ Բարեգործականի սան, կը բնակէի 19, ռիւ Ֆուքրուա գտնուող շէնքի մը վերի յարկը, սպասուհիներու յատուկ, անկրակ եւ անճրագ խուցի մը մէջ, որուն լուսամուտէն կ'երեւէր Էյֆէլի աշտարակը: Մոմի մը պլպլացող լոյսով կը կարդայի եւ գետինը փռուած Մուշի բուրդերով սակայն Պոլսէն Փարիզ փոխադրուած անկողնի մը մէջ կը քնանայի, երազելով, Փարիզի օփերայի եւ թատրոններու բեմերը...: Կը յիշեմ, ողբերգական գիշեր մը, որ քիչ մնաց ողջ ողջ այրէի...:

Գէշ անզգուշութեան հետեւանքով, տըկարացած էի: Այդ օրերուն, գաղութին ծանօթ տոքթ. Սպարթալի գիս կը խնամէր: Լիւթէսիա պանդոկին մէջ սենեակ մը վարձած, հիւանդները հոն կ'ընդունէր: Հայերէն լեզուի իր պաշարը, իր ծննդավայրի բարբառն էր եւ բոլոր հիւանդները ճամբու կը դնէր հետեւեալ մաղթանքով. «անցելուկ ըլլի»: Գիշեր մը, երբ գաղթականի անկողնիս մէջ պառկած, կռնակիս տոքթ. Սպարթալիի պատուիրած դարմանումը կը կատարէի, մարմինս օծելով իւղով մը, եւ խոտով, գետինը դրուած մոմը յանկարծ շրջեցաւ փորիս եւ մարմինս բռնկեցաւ. խելայեղ ճիչ մը արձակելով վերմակը քաշեցի կուրծքիս եւ աղէտին առաջքը առի, փրկութիւնս վերագրելով Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետին եւ Մշոյ օրհնեա՛լ բուրդէ վերմակին...: Տարիները թաւալեցան, ծագեցաւ ընդհանուր պատերազմ: Տիրուհի Զառափեան փոխադրուած էր Փարիզի մէկ հեռաւոր թաղամասը: Կորսնցուցած էր իր հին աշակերտները, սակայն պահած էր դաշնակը եւ թաղին փոքրիկ աղոց դասեր աւանդելով, կը շահէր իր օրապահիկը: Մնացած էինք անեղծ բարեկամներ եւ կը թղթակցէինք: Պատերազմի տարիներուն, քանի մը անգամ այցելած եմ իրեն եւ հոն հանդիպած ֆրանսացի բանաստեղծ – երաժիշտ Լիւք Անտրէ – Մարսէլի, որ կարծեմ, առողջական պատճառներով, զերծ մնացած էր զինուորական ծառայութենէ: Տիրուհի Զառափեան հարազատի մը գուրգուրանքով, իր հիւրընկալ, շէն յարկին ներքեւ ֆրանսացի բանաստեղծը, որուն ծանօթացուց հայ ժողովուրդը եւ մանաւանդ հայ բանաստեղծութիւնը: Յետագային, Լիւք Անտրէ – Մարսէլ, Տիրուհի Զառափեանի եւ գրագէտ Կարօ Փօլատեանի օժանդակութեամբ, գեղեցիկ թարգմանութիւններ կատարեց, Գրիգոր Նարեկացիէն մինչեւ Զարենց: Իր կեանքին վերջին տարիներուն, տխուր հոգեվիճակի մը մատնուած էր Տիրուհի Զառափեան: Վերջին անգամ զինքը տեսայ Փարիզի Հայոց եկեղեցին: Հալա՛ծ, մաշա՛ծ, գլուխը սպիտակ շղարշով մը պատած, կ'աղօթէր վերացած...: Իր նամակները, անձնական հարիւրաւոր ուրիշ նամակներու հետ, ժամանակին տարած եմ Հայաստան եւ այժմ կը հանգչին Երեւանի Զարենց թանգարանին մէջ: Իր մահուան օրերուն կը գտնուէի Հայաստան:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԻՒՌՆԵԱՆ

ԽԱՂՈՂԸ

Վստահ եմ, որ բոլորդ ալ Աստուածածնին խաղող կերաք եւ հաւանաբար՝ այս տարուան առաջին հատիկը:

Այդ խեղճ հատիկը մեր բերաններուն մէջ կորսուելէ առաջ, փորձենք ճանչնալ անոր գաղտնիքները:

**

Գիտնականները մինչեւ այսօր կը վիճին, որոշելու համար, թէ ո՞րն է խաղողին հայրենիքը: Սակայն, յայտնի է, թէ Հայաստանը խաղողի մշակութեան՝ այգեգործութեան, հնագոյն եւ ինքուրոյն կեդրոններէն մէկն է: Իբրեւ փաստ՝ ունինք մեզմէ շուրջ երեք հազար տարի առաջ կառուցուած Կարմիր Բլուր եւ Էրեբունի բերդաքաղաքներու պեղումներու ժամանակ յայտնաբերուած գինիի մառանները, կարասները, խաղողի ածխացած սերմերը: Կ'ենթադրուի, թէ խաղողի հայկական հինաւուրց տեսակներուն մեծ մասը սերած են տեղական վայրի տեսակէն:

Խաղողը լուսասէր եւ ջերմասէր բոյս է, ոչ շատ պահանջկոտ՝ հողի նկատմամբ: Խաղողին տերեւները պարզ են, բլթակաւոր: Ծաղիկները դեղին — կանաչ են, աննշմարելի: Պտուղը 1—էն 4 կորիզով հիւթալի պտուղ է: Կան նաեւ անկորիզ խաղողի տեսակներ:

Խաղողի հատապտուղները կը պարունակեն մարդուն շատ օգտակար նիւթեր՝ շաքարներ, վիթամիններ: Խաղողէն կրնանք շինել անուշ, չամիչ, հանել անոր հիւթը, ինչպէս նաեւ կրնանք ստանալ գինին եւ քոնեաքը: Սակայն ամէնէն օգտակարը թարմ խաղողն է: Անով նոյնիսկ կարգ մը հիւանդութիւններ կը բուժեն: Բժշկութեան մէջ կայ բաժին մը, որ կը կոչուի խաղողաբուժութիւն:

Աշխարհի մէջ խաղողը կը մշակուի Պուլկարիոյ, Սպանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի մէջ, եւայլն:

Խաղողի հազարաւոր տեսակներ կան, որոնցմէ աւելի քան երկու հարիւրը կը մշակուին Հայաստանի մէջ, ինչպէս՝ ամէնհատը, դառան դմակը, Արաքսենին, Երեւանին, կախեթը, Արենին, ռքածիթելին, լալվարը:

Խաղողի տունկը, որ կրնայ մինչեւ 20—էն 30 մեթր երկարութիւն ունենալ, ցուրտին չի դիմանար: Այս պատճառով ալ, ցրտահարութենէն պաշտպանելու համար, որոշ շրջաններու մէջ, օրինակ, Արարատեան դաշտի մէջ, ուշ աշնան զայն կը ծածկեն հողով, այսինքն կը թաղեն հողին մէջ:

Խաղողի բերքահաւաքը, այսինքն՝ այգեկութը, շատ հին ժամանակներէն Հայերուն ուրախութեան եւ խնդութեան տօներէն էր: Տօնակատարութիւնը կը սկսէր Օգոստոսի կէսերուն: Մինչ այդ, խաղող ուտելը արգիլուած էր, որպէսզի խակ խաղողը չքաղեն: Այգեկութի առաջին օրը, մարդիկ սեղան կը սարքէին, կը հրաւիրէին իրենց ազգականները, կ'երգէին ու կը պարէին: Ապա իրարու բարի մաղթանքներ ըսելով, կը սկսէին բերքահաւաքին:

Այգեկութի տեսարաններ ներկայացուած են միջնադարեան հայկական յուշարձաններու բարձրաքանդակներուն վրայ: Ընդհանրապէս խաղողը հայ զարդարուեստի զանազան տեսակներու՝ խաչքար, զարդաքանդակ, մանրանկարչութիւն, ամենասիրելի զարդանախշերէն մէկն է:

**

Հակառակ անոր, որ մեր հայրենիքէն հեռու ենք, մեր սովորութիւնները տակաւին կը շարունակուին դարէ դար եւ ամէն Աստուածածնի կէսօրին, ընտանիքի, ազգականներուդ հետ սեղան նստելու ժամանակ, չմոռնաս երգելու «Խնջոյքի երգը».

Սեղանն է առատ,
Դիմացն՝ Արարատ,
Հնչում են երգեր
Ուրախ ու զուարթ:

Եւլն., եւլն.:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՂԹԱՄԱՐ ԿՂԶԻՆ ՏԵՍԱՐԺԱՆ ՎԱՅՐ ՕՏԱՐ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Կիւնէշի յաւելուածին մէջ բաժին մը յատկացուած է Վանայ լճի սիրուն ու պատմական Աղթամար կղզիին, ուր մասնաւորաբար վերջերս մեծ թիւով օտար զբօսաշրջիկներ սկսած են այցելել, հիանալու համար բնական ու պատմական այս գեղեցկութիւններուն վրայ: Թերթը կը գրէ, թէ հակառակ այս շահեկանութեան, ոչ մէկ զբօսաշրջական դետեղում գոյութիւն ունի կղզիին մէջ, ուր պատմական եկեղեցին այցելելէ վերջ, զբօսաշրջիկները ծառերուն տակ կը հանգչին եւ լպրծուն ժայռերուն վրայէն կը նետուին լճին զով ջուրերուն մէջ:

Մասնաւորաբար վերջերս Արեւելեան Անատոլուի ամէնէն հետաքրքրական շրջաններէն մէկը դարձած է Աղթամար կղզին, մասնաւորաբար օտար զբօսաշրջիկներուն համար: Ամէն օր անհամար այցելուներ կու գան հիանալ կղզիին գեղեցկութեան եւ նոյն անունը կրող պատմական եկեղեցիին վրայ:

Զբօսաշրջիկները, ընդհանրապէս կազմակերպուած շրջապտոյտներու ընթացքին է որ կ'այցելեն Աղթամար, այցելելով նաեւ Արեւելեան Պէյազիտի Իսհաքփաշայի պալատը, ինչպէս նաեւ այլ կարգ մը տեսարժան վայրեր: Ցայտագրին մէջ անխուսափելիօրէն տեղ կը տրուի նաեւ Աղթամարի, ուր սակայն ոչ մէկ զբօսաշրջական դետեղում գոյութիւն ունի:

Այցելուները կը սպասեն կղզիին դիմացը գտնուող քարափը, ուրկէ շարժամակոյկներ կը փոխադրեն զիրենք կղզի, խումբերով կամ առանձին ըլլալով:

Եկեղեցիի այցը մուտքի տոմսով է, զբօսաշրջիկները աւելի վերջ կը շրջին կղզիի վայրի գեղեցկութիւնը որուն վրայ հիանալէ վերջ կը զովանան Վանայ լճի անապակ ջուրերուն մէջ: Կէս ժամ կը տեւէ ճամբորդութիւնը քարափէն կղզի որ սակայն անխնամ է եւ աղտոտ ձգուած: Նկատելով որ լճին ջուրը մեծ քանակութեամբ սոտա կը պարունակէ, ժայռերը դարձած են վտանգաւոր չափով լպրծուն, ուրկէ զբօսաշրջիկները ջուրը կը մտնեն մեծ զգուշութեամբ: Ու նկատելով որ ջուրէն ելլելէ վերջ բաներ մը ուտելու համար քաֆէթէրիա մըն ալ չեն կրնար գտնել, առաջին առթիւ կը վերադառնան քարափ:

Բոլոր զբօսաշրջիկները որոնք կ'այցելեն Աղթամար կղզին, կը հիանան անոր գեղեցկութեան վրայ ու կը թելադրեն որ աւելի մեծ խնամք տարուի եւ հոգածութիւն ցոյց տրուի այս սքանչելի կառոյցին հանդէպ: Նկատելով որ կարելի չէ հոն գիշերել, սովորաբար զբօսաշրջիկները կը մնան Վանի պանդոկներէն մէկուն մէջ: Մինչդեռ եթէ Աղթամար կղզիի վրայ պանդոկ մը կառուցուի եւ քաֆէթէրիա մը բացուի, Աղթամար կղզին յառաջիկայ տարիներուն իսկական զբօսաշրջական կեդրոն մը կրնայ դառնալ յատկապէս օտարներու համար:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մէջ լոյս տեսած է Օ. Տրիմպայի «Մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան պատմութիւնը» աշխատութեան Բ. հատորը, որ կը ներկայացնէ միջնադարեան մշակոյթն ու քաղաքակրթութիւնը: Բիւզանդական քաղաքակրթութեան յատկացուած մասին մէջ կայ ենթագլուխ մը, «Հայ մշակոյթը եւ քաղաքակրթութիւնը» խորագրով: Այդ էջերուն մէջ խօսուած է հայկ. ճարտարապետութեան, խաչքարերու, մանրանկարչութեան, իմաստասիրութեան, գրականութեան մասին: Տրուած են նաեւ լուսանկարներ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ հայութիւնը խանդավառ օրեր ապրած է Օգոստոս 15 եւ 16—ին, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հիմնարկէքին առթիւ: Հոն գտնուած է նաեւ Գարեգին Բ. կաթողիկոսը: Աստուածածնայ տօնի օրը Օգոստոս 16—ին կատարուած է եկեղեցիին հիմնարկէքը եւ խաղողօրհնէքի արարողութիւնը, որոնց նախագահած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսը ու ներկայ ժողովուրդին տուած իր պատգամը: Նոյն օրը կատարուած հանգանակութեան մը ընթացքին գոյացած է 620 հազար տոլար, մինչեւ հիմա հաւաքուած գումարը հասցնելով 1,121,000 տոլարի: Հանգանակութեան 100.000 տոլարով մասնակցած է Տէր եւ Տիկին Ցովնանեան ու տեղւոյն վրայ որոշուած է ապագայ եկեղեցիին ներքնասրահը կոչել իրենց անունով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ

Տասնամեակ մը առաջ, Լենինականի գեղարուեստի դպրոցի դասատու Ս. Մկրտչեան որոշեց լենինականցիներու ծանօթացնել իրենց մանուկներու աշխարհը: Ու ցուցադրեց անոնց գծանկարները: Յաջողութիւնը մեծ եղաւ ու զգացուց տեսական պատկերասրահ, նաեւ նկարչութեան ձիրք ունեցող տղոց համար աշխատանոց ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը: Տարի մը ետք բացուեցաւ Լենինականի մանկական պատկերասրահը, ուր հետզհետէ սկսան գործել նաեւ երաժշտութեան, դասական պարի, ասեղնագործութեան, գորգագործութեան, փայտափորագրութեան խմբակները:

Այսօր Լենինականի գեղագիտական կեդրոնի համբաւը տարածուած է Հայաստանէն դուրս. պարբերաբար մանկական նկարներու ցուցահանդէսներ կը փոխանակուին Լենինականի ու Տարտուի (Էստոնիա) միջեւ: Լենինականի պատանիներու նկարները կը ցուցադրուին նաեւ «Կը նկարեն աշխարհի երեխաները» ցուցահանդէսներուն մէջ:

**

ԺԱՊԱՒԷՆ՝ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ

«Հայֆիլմ»ի երիտասարդ բեմադիր Վ. Մելքոնեան աւարտած է նկարահանումը Ու. Սարոյեանի «Ամենացուրտ ձմեռը 1854 Թուականէն յետոյ» պատմուածքին: Վ. Մելքոնեան որպէս Մոսկուայի բեմադրութեան բարձրագոյն դասընթացքի աւարտական աշխատանք նոյնպէս նկարահանած է Սարոյեանի կանուխ շրջանի մէկ պատմուածքը: Ներկայի ժապաւէնը պատրաստուած է Սեւ ծովու ափին եւ գլխաւոր դերակատարները երկու դպրոցականներ են՝ Միքայէլ Ջանիբեկեան եւ Մարիամ Զաքոյեան:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Բագրատեան ապրեր էր իր ամբողջ կեանքը այդ քառասուն օրերու ընթացքին: Ապրեր էր, այո, ամբողջ կեանք մը: Իր մէջ ծներ ու մեռեր էր ամբողջ աշխարհ մը — հայ աշխարհը, որ պահ մը զարթներ էր իր մէջ:

Իր խուլ հոգիին մէջ զարթնած նոր ուժերը, սպառած ու քամած էին իր էութիւնը: Այդ տարերային բռնկումը որ յանկարծ տիրացեր էր իր մտքին, կամքին ու բոլոր զգացումներուն, այրեր էր ողջ էութիւնը ու հանգեր:

Նախնիքները որ զարթներ էին իր մէջ, այլեւս իրենց գործը կատարեր էին ու Գաբրիէլի գոյութիւնը այստեղ, ա՛յս կեանքին մէջ աննպատակ կը մնար:

Վերադառնալ Ժիւլիէթի՞ն, կեանքի՞ն: Բայց ատոնցմէ ինք շատոնց հեռացած էր: Շատոնց այդ Բագրատեանը մեռած էր իր մէջ վերջնականապէս: Ներքին անորոշ բնազդ մը զինքը կը մղէր դէպի վեր, լերան վրայ, եւ միայն հոն, հո՛ն, որովհետեւ իրեն համար միայն հոն հնարաւորութիւնը կար՝ ազատ ըլլալու:

«Ընդհանուր ազատութեան առաջին վայրկեանը՝ զինքը տոգորած էր սա՛ գաղափարը, թէ իրեն համար չէ կեանքի այդ վերադարձը, ա՛յն պատճառով որ բուն Գ. Բագրատեանը, ինչպէս որ այս քառասուն օրերուն ընթացքին մէջտեղ ելած էր, պէտք էր իրապէս ազատէր»: «Նախասահմանութեան բարձունքէն ստորութեան մէ՞ջ իյնալ, նոր շնորհի սպասելու համար»: «Իր արիւնին ճակատագրին, իր ազգին ճակատագրին մասնակցեցաւ»: «Իր հայրենի ժողովուրդին կռիւը մղեց»: «Կանուխէն ինքզինքը անիրաւօրէն զգացած էր իբրեւ «վերացական մարդ», իբրեւ «մարդ ըստ ինքեան»: Բայց բուն մարդը ըլլալու համար հարկ էր որ ինքը համայնքին փարախէն անցնէր: Ասոր համար է որ ինքզինքը ազատ կը զգայ յանչափս: Տարերային, բնազդային մեկուսացում: «Միայն երկուքն են հոն, Աստուած եւ Գաբրիէլ Բագրատեան: Եւ Գաբրիէլ Բագրատեան շնորհիւ Աստուծոյ աւելի իրական է քան բոլոր մարդիկը եւ բոլոր ժողովուրդները»:

Բագրատեան կը թափառի լերան վրայ առանց որեւէ մտածումի, առանց որեւէ ճշգրիտ զգացումի:

Բնազդօրէն իր քայլերը զինքը կը տանին դէպի Ստեփանին գերեզմանը: Հոն, իրիկունը, թրքական գնդակ մը կը ջախջախէ իր գանկը: Գաբրիէլ Բագրատեան «Կառչելով փայտին, փրցուց զայն հետը ինկած ատենը: Եւ զաւակին խաչը պառկեցաւ իր սիրտին վրայ»:

Գաբրիէլ Բագրատեան կը մեռնի, մինչ ժողովուրդը փրկուած՝ կը դիմէ դէպի նոր կեանք:

Գաբրիէլ Բագրատեան հրեղէն սիւն մը կը դառնայ, որ ճեղքելով Հայոց 1915ի մթագնած երկինքը՝ պահ մը զայն լուսաւորելէ յետոյ կ'իյնայ թանձր խաւարին մէջ՝ հայ ժողովուրդի վրիժառու սպանուածներու՝ անծանօթ աշխարհին մէջ:

**

Ինչ որ պէտք չի վրիպի մեր մասնաւոր ուշադրութենէն այն է թէ Ֆրանց Վերֆէլի վէպին մէջ գլխաւոր դերակատար Գաբրիէլ Բագրատեանը գաղութահայ մըն է: Գաղութահայ են նաեւ Ստեփանը եւ ուսանող Աւագեանը:

Ֆ. Վերֆէլ ստեղծած է իտէալ գաղութահայը: Ոչ այն գաղութահայը որ մեծխօսիկ ու լայն շարժուձեւերով ազգասիրութեան եւ հայրենասիրութեան վրայ առտու իրիկուն կ'երդնու... խօսքով կամ ... գաղափարով, այլ գաղութահայու տիպար մը՝ որ լուռ ու մունջ ապրելով գաղութի մը մէջ, երբեք չի պարծենար մեծ մեծ խօսքերով, բայց երբ գերագոյն պահը կու գայ, ներկայ է այնտեղ, հայրենի հողին վրայ պաշտպանելու եւ մեռնելու համար իր ազգին ու հայրենիքին պատուին ու ազատութեան ի խնդիր:

Ըսուած է թէ Րաֆֆի՝ հայ ազատագրութեան հերոսները ու յեղափոխական տիպարները կանխած է իր վէպերուն մէջ, տիպարներ՝ որոնք յետոյ կեանքէն ծնան:

Արդեօք պիտի կարենա՞նք ըսել թէ Ֆրանց Վերֆէլն ալ իրականութիւնը կը կանխէ իր վէպին մէջ՝ ստեղծելով այն գաղութահայերը որոնք իրապէս պիտի ծլին մեր գաղութներուն մէջ ու պիտի ծաղկին եւ պտուղ տան հայրենի հողին վրայ: Պիտի ծնի՞ն արդեօք իրական Գաբրիէլ Բագրատեաններ, Աւագեաններ ու Ստեփաններ որոնք անոնց ձեւով, կամ այլ ձեւերով կարենան ստեղծել իրենց նախահայրերու աշխարհին մէջ՝ կեանքի եւ արժէքներու նոր կոթողներ, ի փառս հայ հոգիին եւ պատմութեան:

(Շար. 16)

— 1939 —

ՆԻՍ. —

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր եւ Նուէր Պէզիրճեան եւ զաւակները՝ Վիրժինի եւ Տիգրիս խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց յոյժ սիրեցեալ զաւկին՝

ԿԱՐՊԻՍ ՊԷԶԻՐՃԵԱՆԻ

արկածալի մահը, որ պատահեցաւ Օգս. 1-ին, 36 տարեկանին։

Ի մահուան քառասունքին ի յիշատակ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպ. 6, Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը, խորին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.— Տիկին Շահան Վահանեան իր ամուսնոյն Շահան Վահանեանի յիշատակին 2000 Ֆր.։ Նոյն առիթով, Տիկին Արաքսի Խուպէսէրեան 1000 Ֆր., ինչպէս նաեւ իր քրոջ նորոգ հանգուցեալ Տիկին Զապէլ Գույումճեանի յիշատակին 1000 Ֆր. եւ Միութեան անդամուհիներէն Լօժէնի Չաքըրեանի յիշատակին 300 Ֆր.։

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղականն խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները.— Տիկին Նուարդ Համբարձումեան (ծնեալ՝ Հալաջիասմինեան) մահուան առթիւ ընտանիքին կողմէ 200 Ֆր., Տիկին Պասոյեան, Տիկին Մուրատչալեան, Տիկին Շէրէյիկեան 200, Տօվլաթեան ընտանիք 50, Գուլաճեան ընտանիք 50։ Տիկին Վարդուհի Յակոբեանի (ծնեալ՝ Կարապետեան) մահուան առթիւ՝ ընտանիքին կողմէ 300 Ֆր., Թադայեան ընտանիք 50 Ֆր.։ Տիկին Լօժէնի Քէմալիգեանի (ծնեալ՝ Մինէճեան) մահուան առթիւ Պօյէճօ ընտանիք 200 Ֆր., Օնդարամկէօզեան ընտանիք 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քիւրքչեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռընէ Քէմալիգեան եւ զաւակը 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմա եւ զաւակը 200 Ֆր.։

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16-ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10-էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14-էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Ելմազեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Ժիրայր Մըրեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանտր Մըրեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Վերժին Գորինեան, Օր. Վիքթորիա Մըրեան, Այրի Տիկին Էլիզ Վեռոնէ եւ զաւակները, Ասլանեան ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղիկով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՆՈՒՖԱՐ ՄԸՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին Հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկէդ ներս,

— Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

— Սամուէլ — Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան։

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու։

Կրնայ շատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի։

Այժմէն արձանագրէ
զաւակդ։

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համ
Երկսեռ
գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով։

Մանկապարտէզ — Նախակրթարան — Երկրորդական։

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.
COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթոշակի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու։

Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Նուպար Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ Ազքատախնամ ընկերակցութեան վարչութիւնը փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Նոյն տխուր առթիւ, Տիկին Նուարդ Պասմաճեան իր ընտանիքին շատ սիրելի բարեկամին յիշատակին 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեբի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան. —

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10-էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՄԱՐՍԷՅԼ
Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ։

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն։

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8-ին
Պատարագ	ժամը 10-ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12-ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան։

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ։

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան։ Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը։

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւին հետ. Հեռ. 91-70-38-72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91-58-40-38 կամ՝ 91-65-30-22։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ։

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.

ՍԻՐԱՆՈՅՇ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼԱՉԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յոբելեանական հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
եւ վկայաթուղթ
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՌԶՈՒ
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
2

MERCREDI
2 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tél.: (1) 47.70.86.60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.564 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.564

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, ոգեկոչելով հանդերձ Տը Կոլը, աւելի խոհեմ արտայայտութիւններ ունեցաւ քեպեքեան իր ելոյթին մէջ, զոր վերջացուց՝ «Կեցցէ՛ մշտնջենական Քեպեքը, կեցցէ՛ արդիական Քեպեքը» ըսելով: Երեքշաբթի օր, Նախագահ Միթերան կը ժամանէր նախագահելու համար Փրանսախօսութեան վեհաժողովին:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ, հանքագործները հազիւ վերսկսած էին աշխատանքը, երբ ծանր արկած մը պատահեցաւ ոսկեհանքի մը խորը: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 8 մեռեալ կար, բայց 51 հանքագործ ալ անհետացած է հանքի մը մէջ, որ այնքան ծանր վնասներ կրած է, որ անկարելի է գիտնալ թէ ո՞ւր են եւ ի՞նչ եղած են հոն աշխատողները:

ՔՐԻՍԹՈՖ ՌԻՊՈՒ, ձախ դրամատիրութեան կարկառուն դէմքերէն մէկը մեռաւ կառքի արկածէ, 37 տարեկանին: Նախագահ-տնօրէն հարցախոյզի ԻՖՈՓ հիմնարկին, զաւակն էր ճարտարարուեստի մեծ ընտանիքի մը, որ անձնական հարստութեամբ չէ որ դիրքի հասած է, այլ առաւելաբար զարգացումով, աշխատանքով եւ ընդունակութեամբ: Ծնած Նիւ-Եորք, փայլուն ուսումներ կատարած էր Մասաչուսէցի պատկառելի Ինսթիթիւթ օֆ Թեքնոլոճիի, 1982-էն ի վեր տնօրէնն էր ԻՖՈՓ-ի եւ կը հովանաւորէր ԷՍ-Օ-ԷՍ-Ռասիզմ-ը, մայրը քրոջ զաւակն էր Ռապինտրանաթ Թակորի: Ինք, միակ որդին էր Ռիպու գերդաստանի, երկու տարի առաջ կը կորսնցնէ հայրը, նախագահ Շլումպերժէի: Ինք կը վարէր կառքը, ուր տեղ գրաւած էին նաեւ երեք զաւակները, թեթեւօրէն վիրաւորուած:

ԽՕՃԱԼ հերքեց թէ ֆրանսական Թոմսըն-Սէ-ԷՍ-ԷՖ ընկերութիւնը չի կրնար մասնակցիլ քաղաքային օդակայաններու ռատարներու գնման առաջարկին: Թուրքիոյ Նախարարապետը յայտարարած է «Հիւրրիյէթ»ին, որ նախախօսումի պայմանագրութիւնը ջնջած էր միայն այն պատճառով, որ շշուկներ կային կաշառակերութեան մասին: Ըստ այդ շշուկներուն, Թոմսըն կաշառքներ առաջարկած կ'ըլլայ Անավաթանի ղեկավարներու, որոնք իշխանութեան գլուխ են:

ԹԱՅ ԷՐՈՒԷՅԶ ընկերութեան մէկ պոյինկը ծովը ինկաւ անցեալ օր, Թայլանտի մօտ 83 հոգիով: Կը թուի որ օդանաւը ուզած է խուսափիլ բախումէ մը Hong-Kong Dragon Air-ի մէկ չարթըրին հետ, որ նոյնպէս կը պատրաստուէր էջք կատարել Ֆուքէթ կղզին:

ՊԱՊԸ ամերիկացի Հրեաներու պատուիրակութիւն մը ընդունեցաւ Միացեալ-Նահանգներ կատարելիք իր ճամբորդութենէն շաբաթ մը առաջ: Յովհ. Պօղոս Բ. կը ջանայ սիրտն առնել Հրեաներուն, որոնք գոհ չէին Վալտհայմի ընդունելութեան պատճառաւ: Երեք շաբաթ է արդէն, որ Պապը ջանք չի խնայեր այս ուղղութեամբ: Նախ նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած է Ամերիկայի եպիսկոպոսութեան որ իր միջամտութեանց մէկ ծաղկաքաղը հրատարակած էր՝ «Յովհ. Պօղոս Բ., Հրեաները եւ հրէութիւնը» խորագրին տակ: Պատուիրակութեան հետ տեսակցութեան ընթացքին ծեծուելիք նիւթերն են՝ հակահրէութիւնը, «Վալտհայմ հարցը», ողջակիզումը եւ Իսրայէլի Պետութեան ճանաչումը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՍԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Տիեզերական թեքնիքի բուռն զարգացումը մեծ ազդակ եղած է գիտական նոր ուղղութիւններու ամբողջ համակարգի մը զարգացման: Անոնց շարքին կարելի է դասել համեմատական մոլորակագիտութիւնը, որ յառաջացած է դասական երկրաբանութեան եւ մոլորակային աստղագիտութեան զուգակցութեան հիման վրայ: Երկու տարի առաջ խորհրդային եւ ամերիկացի գիտնականները միացուցին իրենց ջանքերը՝ համաձայնագիր կնքելով Խորհրդային Միութեան ակադեմիայի «Վ. Վերնադսկի» երկրաքիմիայի հիմնարկի եւ Պրաունի (Միացեալ-Նահանգներ) համալսարանի միջեւ: Հայաստանի Սեւան քաղաքին մէջ տեղի ունեցած է գիտնականներու հերթական՝ վեցերորդ հանդիպումը, որուն թեման եղած է համեմատական մոլորակագիտութիւնը: Քննարկուած են երկրային խումբի մոլորակներու համեմատական կազմաբանութեան եւ անոնց տիեզերաքիմիական յատկանիշներու մարզի նորագոյն տուեալները: Հայաստանի կառավարութեան անունով ողջոյնի խօսք արտասանած է Պետական Ծրագրի փոխ-նախագահ Մարատ Էդիլեան: Հանդիպումին մասնակցած են նաեւ Մեծն-Բրիտանիայէն եւ Ֆրանսայէն գիտնականներ:

**

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԳՈՂ ՇԱՏՐՈՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԱԿ ԺԹ. ԴԱՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Երեւանի Լենինի հրապարակին վրայ գտնուող երգող շատրուաններու վերահաստատման աշխատանքներու ընթացքին շինարարները յայտնաբերած են կարմիր եւ ճերմակ տուֆէ կառուցուած ԺԹ. դարու վերջերու անծանօթ ճարտարապետական շինութիւն մը: Երեւանի հին բնակիչները կը յիշեն այդ շինութիւնը: Ոմանք կ'ըսեն, թէ ժամանակին եղած է բաղնիք, ուրիշներ կը պնդեն որ ան ծառայած է իբրեւ պահեստ: Ներկայիս շինարարները դադրեցուցած են աշխատանքները: Մասնագէտները կը ջանան պարզել շինութեան պատերուն երկարութիւնը: Յետագայ պեղումները ցոյց կուտան, թէ կարելի՞ է արդեօք հոն կառուցանել ստորերկրեայ անցուղի մը՝ պեղուածը պահպանելու եւ յետագային քաղաքի պետական պատկերասրահի քանդակագործական նմոյշները հոն փոխադրելու եւ ցուցադրելու համար:

**

ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԼԵՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Սպիտակի շրջանին մէջ աւարտած է Սարահարթ-Գուգարան վեց քիլոմեթրնոց ճանապարհի շինութիւնը: Ճամբան լեռնային գիւղը կը կապէ շրջանի կեդրոնին հետ: Աշխատանքը իրականացուցած են Կիրովականի շինարարները, որոնք նոյն ատեն զբաղած են Գուգարքի շրջանի Ֆիոլետովո եւ Լերմոնտովո գիւղերը շրջանցող, ինչպէս նաեւ Սպիտակ-Նալբանդ կառուղիի շինարարութեան աշխատանքներով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութեան մէջ, Վալանսի Հայ Մարզականը, իր դաշտին վրայ, յաղթած է Կիրակի օր Սէն-Ռաֆայէլի 1-0-ով: Առաջին եւ քաջալերական յաջողութիւն մը՝ որ խանդավառութիւն կուտայ հայանուն ակումբին համակիրներուն:

Յաջորդ ելոյթը, այս շաբթու վերջը, Քլիւզի դաշտին վրայ, Հօթ-Սավուա: Քլիւզ տակաւին չունի յաղթանակ եւ պիտի փորձէ, անշուշտ, այս առիթով, իր համակիրներուն աչքեւ, արձանագրել իր առաջին յաջողութիւնը: Անցեալ շաբթու, պարտուած է Նիսի մէջ (1-0):

**

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ-ՏԷՍԻՆ՝ ՅԱՋՈՂ

Ռոն-Ալփ լիկին մէջ, ախոյեանական մրցաշարքը կը սկսի Սեպտեմբեր 13-ին: Մինչ այդ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին, իր նոր հայ մարզիչներու ղեկավարութեան տակ, կը շարունակէ իր փորձախաղերը: Անցեալ շաբթու իր խումբերէն երկուքը յաջող ելոյթներ ունեցան: Առաջին կազմը շահեցաւ Լա Տիւշէրի Թուրնուան, յաղթելով իր բոլոր մրցակիցներուն. իսկ պահեստին, Ֆէյզէնի մէջ, տարաւ բաժակ մը, հասնելէ վերջ մրցաշարքին կէս աւարտականին:

**

ԱՐԱՐԱՏ «ԵՒՐՈՊԱԿԱ՞Ն»

Խորհրդային Միութիւնը վեց ակումբներ պիտի ունենայ, 1988-89 մրցաշրջանին, Եւրոպայի բաժակախաղերուն մէջ: Ինչո՞ւ կուտանք այս լուրը: Որովհետեւ, եթէ «Արարատ» կարենայ միութենական ներկայ մրցաշարքը վերջացնել դասաւորումին 5-րդ աստիճանին վրայ, բախտը կրնանք ունենալ, յառաջիկայ տարի, տեսնելու հայրենի խումբը Եւրոպայի մէջ: Մինչ այդ՝ «Արարատ» պէտք է մոռցնել տայ իր համակիրներուն Մոսկուայի մէջ իր կրած վերջին ծանր պարտութիւնը, Դինամոյի աչքեւ:

Խորհրդային մրցաշարքը կը վերջանայ երեւանեան խումբին համար, Նոյեմբեր 14-ին: Դժբախտաբար հակառակորդին դաշտին վրայ, Մոսկուայի Տորպեդոյի դէմ: Ուրիշ խօսքով, անկէ առաջ, «Արարատ» պէտք է բարւոքած ըլլայ իր ներկայ դասաւորումը եւ վերագտնէ իր 5-րդ տեղը՝ որ իրենն էր քանի մը շաբաթ առաջ:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

ԵՐՐՈՐԴ ՄՐՑԱՆԱԿ ՄԸ ՄԻԱՅՆ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին Քլերմոն Ֆերանի մէջ հաւաքուած էին աշխարհի լաւագոյն ըմբիշները որոշելու համար լաւագոյններուն լաւագոյնները կշռային զանազան դասակարգերուն մէջ:

Յաղթեցին, ընդհանրապէս Միացեալ-Նահանգներու եւ Խորհրդային Միութեան մարզիկները: Այս վերջիններուն մէջ, մէկ «եան» միայն, Վլատիմիր Մոթոսեան՝ որ պարտուեցաւ ախոյեան ամերիկացի Շուլցէն եւ տարաւ միայն երրորդ մրցանակ 82 քիլոկրամ կշռող մարզիկներու միջեւ, ազատ ոճով մարտի մէջ:

Մոթոսեան կը բնակի Սիպերիոյ Քրասնոյարսք քաղաքը: Երկրորդ անգամն էր որ եկած էր Քլերմոն Ֆերան: 1983-ին շահած էր հոն առաջին մրցանակ մը միջազգային թուրնուայի մը ընթացքին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

×

Պատմական իրողութիւնները ձեւազեղծելու, խեղաթիւրելու հայկական ջանքերը, ու անոնց զօրավիգ Սթրազպուրկեան վճիռը ջրելու համար ձեռնարկեցինք մեծածախս միջոցառումի մը. ծանուցումի սուղ սակերով էջեր վճարեցինք եւրոպական ու ամերիկեան թերթերու մէջ, պարզելու համար մեր տեսակէտը, այսինքն՝ ճշմարտութիւնը:

Արդ, պարտք կը նկատենք մեր անկեղծ, յատուկ — ու խոստովանինք՝ զարմացած — շնորհակալութիւնը յայտնել հայ մամուլի այն անուններուն, որոնք բոլորովին սիրայօժար կերպով իրենց էջերուն մէջ տեղ տուին — երբեմն նաեւ թարգմանելով — մեր այս բնագրին: Անշուշտ անոնց նպատակը մեր լուսաբանութիւններուն մասին իրենց ճշդումները բերել էր, սակայն մեզի համար կարեւորը առաւելագոյն չափով տարածում գտնելն էր մեր ձայնին. այս ցանկին մէջ ալ ամէնէն անսպասելի անդրադարձը գտանք — ինչպէս ըսինք — հայ մամուլի կարգ մը անուններէն:

Շնորհակալութիւն կրկին, մեր արդարակոչ ձայնին բերած իրենց արձագանգին համար:

Թուրք Նախանձախնդիր Կազմակերպութիւններու Միութիւն

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԿԱՐԻՉ ԳԱԲՐԻԷԼ ԳԻՒՐՋԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 16-ի թիւէն կ'իմանանք, թէ Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է նկարիչ Գաբրիէլ Միքայէլի Գիւրջեան, 95 տարեկանին: Ծնած էր 1892-ին՝ Արդուին: 1909-ին ընդունուած է Պենզայի Գեղարուեստական ուսումնարանը: 1922-ին փոխադրուելով Երեւան, Գիւրջեան լծուած է հանրային ու մշակութային կեանքին: Մ. Սարեանի, Ս. Առաքելեանի, Ստ. Աղաջանեանի, Վ. Գայֆէճեանի, Ե. Կոջոյեանի եւ կերպարուեստի անուանի այլ դէմքերու հետ ան դարձած է խորհրդահայ նկարչութեան կազմակերպիչներէն ու հիմնադիրներէն մին: 1911-էն մասնակցելով ցուցահանդէսներու, Գաբրիէլ Գիւրջեան աւելի քան 70 տարուան գործունէութեան ընթացքին ստեղծած է հազարէ աւելի կտաւներ, որոնց մեծ մասը տեղ գտած է հայկական կերպարուեստի պատմութեան մէջ: 1945-էն ի վեր փրոֆ. Գիւրջեան կը դասաւանդէր Երեւանի Գեղարուեստական-Թատերական հիմնարկին մէջ, ուր կը վարէր գեղանկարչութեան ու շարադրանքի ամպիոնները: 1939-ին իր նախաձեռնութեամբ եւ ղեկավարութեամբ կազմակերպուած է Խորհրդային Միութեան մէջ կերպարուեստի անդրանիկ շրջիկ արուեստանոցը, որ կը նպաստէ կեանքի հետ նկարիչներու սերտ կապին եւ արուեստի ծանօթացման ժողովուրդին մէջ: 1951-1959 եւ 1968-1970 թուականներուն փրոֆ. Գիւրջեան գլխաւորած է Հայաստանի նկարիչներու միութիւնը. բազմիցս ընտրուած է Խորհրդային Միութեան նկարիչներու միութեան պրեզիտիումի անդամ: Պարգեւատրուած է Լենին շքանշանով եւ կարգ մը մետալներով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՊԱՅՐԸՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՆԱՀԻՏ ԲԵՔԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Պայրընի նամակներէն որոշակի տեղեկութիւններ կը քաղենք նաեւ ԺԸ.–ԺԹ. դարերուն Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ (յատկապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա) հայագիտութեան զարգացման պատմութեան առանձին դրուագներու մասին: Այսպէս, 1817 Յունուար 2-ին Ճ. Մըրրէի ուղղուած նամակին մէջ Պայրըն կը յիշատակէ որ «շատ տարիներ առաջ Ուիստոնները (*) Անգլիա հրատարակեցին «Հայոց Պատմութեան» բնագիրը՝ իրենց կատարած լատիներէն թարգմանութեան հետ»: 1695-ին Ամսթերտամ հայ մատենագիր եւ հրատարակիչ Ղուկաս Վանանդեցի տպագրեց Մ. Խորենացիի «Հայոց Պատմութիւն»ը, որմէ ետք եւրոպացի արեւելագէտները սկսան աւելի մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տալ հայ ազգի ու անոր պատմութեան նկատմամբ: «Մինչ այդ, – կը գրէ Լէօ –, հայ ազգը ներկայացնել էր եւրոպացուն կամ իբրեւ կրօնական մի համայնք, որ ունէր դաւանական իր առանձնայատկութիւնները, կամ թէ իբրեւ հմուտ եւ ճարպիկ եւ միեւնոյն ժամանակ ագէտ վաճառական, որի առածներին հաւատ չէր ընծայւում: Խորենացին, Ամսթերտամում վերածնուելով, գնաց ցոյց տալու արեւմտեան աշխարհին, թէ Հայերը մի հին պատմական ազգ են, կարեւոր դեր են կատարել Արեւելքի քաղաքական աշխարհում, շփուելով Ասորեստանի, Պարսկաստանի, Հռոմի եւ Բիւզանդիայի հետ»: Եւ եւրոպացի գիտնականները իրենց ուսումնասիրութիւններու նիւթ կը դարձնեն նաեւ հայ պատմահօր «Հայոց Պատմութիւն»ը: Խորենացի աղբիւր կը դառնայ գերման գիտնական Շրէօտէրի (1680 – 1756) լեզուաբանական եւ պատմական ուսումնասիրութիւններու համար: Նամակագրութիւն կը սկսի Ֆրանսացի հայագէտ Լա – Կրոզի (1661 – 1739) եւ Ուիստոն եղբայրներու միջեւ, դարձեալ Խորենացիի առընչութեամբ: Եւ հակառակ Լա – Կրոզի՝ Խորենացիի վերաբերեալ թիւր կարծիքին (ան կ'ըսէր, թէ Խորենացին ապրած ու ստեղծագործած է Թ. – Ժ. դարերուն), Ուիստոն եղբայրները լատիներէնի թարգմանեցին «Հայոց Պատմութիւն»ը, ինչպէս նաեւ Ա. Շիրակացիի «Աշխարհացոյց»ը, եւ զանոնք հայերէն բնագրին հետ հրատարակեցին: Մ. Խորենացիի երկի թարգմանութիւնը որ մեր տեղեկութիւններու համաձայն Հայոց պատմագիտական կոթողներու առաջին թարգմանութիւնն է Եւրոպայի մէջ, եւրոպական բանասիրութեան միտքը կը հրաւիրէ Հայոց Պատմութեան եւ մատենագրութեան վրայ:

Այս առումով կ'արժէ յիշել, որ Հայերը Խորենացիի շնորհիւ նոյնպէս տեղ գրաւեցին անգլիացի գիտնական Է. Կիպոնի (1737 – 1794)՝ ԺԸ. դարու վերջերուն գրած «Հռոմէական Կայսրութեան անկումի եւ կործանումի պատմութիւնը» հանրայայտ պատմական աշխատութեան մէջ: Այս աշխատութիւնը, որ իր արժանի տեղը կը գրաւէ Պայրընի անձնական գրադարանին մէջ, իր կենդանի շարադրանքով ու սկզբնաղբիւրներու մշակումի որակով կը նկատուի ԺԸ. դարու Բ. կէսի լաւագոյն պատմական աշխատութիւնը, որ թարգմանուած է գրեթէ բոլոր եւրոպական լեզուներուն: Իր հեռաւոր բարեկամ Ռ. Տալլասի (1754 – 1824) ուղղուած 1808 Յունուար 21 թուակիր նամակին մէջ Պայրըն կը գրէ. «ինչ կը վերաբերի ընթերցանութեան, ես առանց չափազանցելու կրնամ ըսել, որ պատմութեան բնագաւառին մէջ բաւական շատ բան կարդացած եմ: Քիչ կը գտնուին ժողովուրդներ, որոնց պատմութեան ես քիչ մը ծանօթ չըլլայի, Հերոտոտոսէն մինչեւ Կիպոն»: Այս տողերը կը վկայեն այն մասին, որ Պայրըն հայ ժողովուրդին ու անոր պատմութեան ծանօթ էր առնուազն 1807 թուականին, քանի որ այդ թուականին հրատարակուած Կիպոնի վերոյիշեալ աշխատութիւնը բանաստեղծի անձնական գրադարանին մէջ կը գտնուէր: Կիպոնի գրքին Բիւզանդիոնի նկարագրութիւնը աւելի սրեց Պայրընի համերկրացիներու ուշադրութիւնը Արեւելքի նկատմամբ:

Պայրընի «հայկական» նամականին կը խօսի նաեւ այն մեծ հետաքրքրութեան մասին, զոր օտարները ցուցաբերած են հայերէնի նկատմամբ: Այսպէս, Դեկտեմբեր 5-ի նամակէն կը տեղեկանանք, որ առկէ «չորս տարի առաջ Ֆրանսացիները հիմնեցին հայկական ամպիոն մը: Երկուշաբթի առաւօտ ներկայացան քսան աշակերտ, մի ազնիւ եռանդով, սրտաբաց երախտապարտութեամբ եւ անզուգական աշխատասիրութեամբ: Անոնք իրենց ազգին եւ աշխարհակալ յաղթութեան արժանի քաջութեամբ դիմացան մինչեւ Հինգշաբթի: Այնուհետեւ, այրուբենի քանակեցերորդ տառի վրայ, անոնցմէ տասներհինգը ուժասպառ եղան»: Խօսքը, 1812 Փետրուար 15-ին Նափոլէոն Պոնափարթի յատուկ հրովարտակով Փարիզի Արեւելեան կենդանի լեզուներու բարձրագոյն վարժարանը Հայոց լեզուի ամպիոն հիմնելու մասին է: Դեռեւս 1798 Դեկտեմբեր 11-ին Փարիզի Արեւելեան կենդանի լեզուներու վարժարանին մէջ անոր հիմնադրութենէն (1795) երեք տարի ետք, պարսկերէնէ, արաբերէնէ, թրքերէնէ անմիջապէս յետոյ, հիմնուած էր Հայոց լեզուի ամպիոն, Ֆրանսա ժամանած հայ լեզուաբան Յակոբ Շահան – Ջրպետեանի ղեկավարութեամբ, որ 1798ին հաստատուած էր Փարիզ:1801ին ան հրաժարեցաւ Արեւելեան կենդանի լեզուներու բարձրագոյն վարժարանի հայերէն լեզուի ուսուցչի իր պաշտօնէն, պատճառաբանելով, որ Ֆրանսերէնի եւ ֆրանսական գրականութեան իր ոչ-բաւարար ծանօթութիւնը չի կրնար լրիւ գոհացնել աշակերտները, քանի որ ան հնարաւորութիւն չէր տար հայերէնը մատչելի կերպով ուսուցանել անոնց: Յետագայ տարիներուն Շահան – Ջրպետեան խորապէս ուսումնասիրեց Ֆրանսերէնը եւ 1812-ին վերստին սկսաւ ղեկավարել Հայոց լեզուի ամպիոնը: 1815-ին գրած իր նամակներէն մէկուն մէջ ան կը նշէ. «Դպրատուն մեր հաստատեալ է միանգամայն վասն Հայոց, Գաղիացւոց եւ այլ ամենայն ազգաց. զի բազում յօտար յաշխարհաց եւս, արք երեւելիք, գիտնական արք, քառասնամեայ եւ աւելի եւս, գան աստ առ 'ի յուսանել, զի լեզու մեր է մին ի հնագոյն ի սուրբ եւ ի մայր լեզուաց, մինչեւ զարմացուցանէ զգիտունս թէ քանի հնագիտութիւնս, արմատս նախնական լեզուի աշխարհիս եւ զայլ անագիտ տեղեկութիւնս գիւղեմի պատմութեանց եւ ըծագմանէ ազգաց՝ քաղեալ գտանին իբրեւ անփորձ հանք կամ անտաշ գոհար»: Ուրեմն, Հայոց լեզուի ամպիոնը կազմակերպուած է ոչ միայն Ֆրանսացիներու, այլեւ բոլոր ազգերու համար: Հոն յաճախած են տարբեր երկիրներէ, որոնց կարգին եղած են նոյնիսկ քառասունը անցած գիտնականներ: Եկած են ուսումնասիրելու լեզու մը, որ հնագոյնն է մայր լեզուներու մէջ: Ուսումնասիրելով Հայոց լեզուն որպէս «թանկարժէք քար» մը, անոնք հազուագիւտ եւ եզակի տեղեկութիւններ քաղած են ազգերու ծագումին եւ հին պատմութեան վերաբերեալ:

1812-ին Շահան – Ջրպետեան կը յաջողի բաւական թիւով աշակերտներ հաւաքել իր շուրջը: Ան իր դասաւանդութիւնը սկսաւ քսան աշակերտով, որոնցմէ հինգը միայն կրցան աւարտել ուսումը: Անոնցմէ երեքը յետագային անուանի հայագէտներ դարձան, որոնք ինչպէս ֆրանսական, նոյնպէս ալ եւրոպական հայագիտութեան զարգացման մէջ նշանակալից դեր խաղացած են եւ հայագիտական ուսումնասիրութիւններու հսկայական ժառանգութիւն թողած: Այս ֆրանսացի հայագէտները նկատի ունէր Պայրըն, երբ 1817 Յունուար 2-ի նամակին մէջ, ուղղուած՝ Ճ. Մըրրէին, գովեստով խօսելով Մխիթարեաններու մասին, կը նշէ. «Անոնք այստեղ կը ներկայացընեն շատ յարգելի եւ ուսումնասէր միաբանութիւն մը, եւ դեռ Պոնափարթի օրով Ֆրանսացի քանի մը գիտնականներ մեծ եռանդով ձեռնամուխ եղած են անոնց լեզուի ուսումնասիրութեան»:

Պայրընի նամականին բացառիկ կարեւոր նշանակութիւն ունի, քանի որ ան իր տեսակի մէջ միակն է նորութեան եւ արժանահաւատութեան առումով. կը պարունակէ հաւաստի տեղեկութիւններ ու փաստեր, ինչպէս՝ Մխիթարեաններու գիտական եւ լուսաւորչական գործունէութեան, նոյնպէս ալ Պայրընի ու եւրոպացի միւս արեւելագէտներու հայագիտական ուսումնասիրութիւններու վերաբերեալ, եւ թոյլ կու տայ աւելի խոր կերպով բացայայտելու ԺԸ. – ԺԹ. դարերու հայ – անգլիական գրական առընչութիւնները, հայ – եւրոպական գրական կապերը:

(*) Ճորճ եւ Ուիլյըմ Ուիստոնի հայրը՝ Ու. Ուիստոն հնդկահայ մեծահարուստ Գ. Աղափիրեանի զաւակներուն ուսուցիչ եղած է: Ան Հնդկաստանի մէջ սորված է հայերէն եւ Լոնտոն վերադառնալով, սորվեցուցած իր տղոցը: Ուիստոն եղբայրները ինքնուսուցումով այնքան խորացած են հայերէնի մէջ, որ սկսած են հայերէն աշխատութիւններ թարգմանել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՁԱՅՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Կորպաչովեան վերակառուցումի շրջանով հրապարակայնութիւն ու ընկերային, քաղաքական կեանքի սա կամ նա շերտերուն մասին մերկացումներ կը շարունակեն զբաղեցնել Հայաստանի մամուլը: Այսպէս Օգս. 11-ի «Սովետական Հայաստան» օրաթերթին մէջ «Իզվեստիա»ի թղթակից Ս. Բաղլումեանի նոյն թերթին մէջ Օգս. 8-ին հրատարակուած «Խնամիութեան մերժումը» յօդուածը կը մատնանշէ կարգ մը երեւոյթներ:

Բաղլումեան կ'ըսէ Գործկոմի նախագահի մը ընտրութեան պատմութիւնը. անուն մը կ'առաջարկուի, որու թեկնածութեան ամէն մարդ համամիտ ըլլալ կը թուի. յետոյ, կ'առաջարկուի նաեւ երկրորդ թեկնածութիւն մը: Մրցակցութեան յայտնութիւնով, զօրավիգ կանգնելու համար առաջին անունին, կը թուին բարեմասնութիւններ, որոնց մէջ կ'ըլլան նաեւ թեկնածուին ծնողքին արժանիքները. բան մը, որ փաստը կը պատճառէ նոյնիսկ ենթակային:

Իր անձնական տուեալներով ան յարմար մէկն է բաց պաշտօնին, ինչ որ բոլորովին աւելորդ կը դարձնէ ծնողքներու հասցէին կատարուած հաճոյախօսութիւնը:

Ծնողք – զաւկի այս յարաբերակցութիւնը մատնանշելէ ետք յօդուածագիրը կ'անցնի ախտի մը, որ կը թուի բաւական ծաւալուն բնոյթ ստացած ըլլալ հայաստանեան շրջանակներու մէջ. «Նոմենկլատուրայի ժառանգորդներ»ու պարագան է ան, որ «մարդու աչքերը կը ծակէ». «Նրանց ե՛ւ պաշտօններում առաջքաշում է ապահովւում ծայրայեղ արագութեամբ, ե՛ւ արտահերթ բնակարաններ են յատկացւում, այն էլ լաւ շէնքերում, ե՛ւ այլ բարիքներ առանց յապաղման եւ լրիւ չափով»: Անարդ հաշիւներու այս պարզաբանումէն ետք յօդուածագիրը հարց կու տայ. «որքա՞ն կարելի է այդ ամէնը հանդուրժել»: «Հայաստանում, կ'ըսէ ան, բաւականին լի ու առատ են ապրում բարձրաստիճան պետերի զաւակները, որոնց տեղաւորում են յարմարաւէտ կաբինետներում, բնաւ էլ ոչ խելքին համապատասխան»:

Վերակառուցումի ոչ յաջող – դոնէ մինչեւ այսօր – ընկալումէն, ապիկար միջամտութեան հետեւանք Սեւանի սպառնացող վտանգէն, Երեւանի օդոլորտի ապականումին հնչեցուցած ահազանգներէն ետք նոր տարածք մըն է այս մէկը, հրապարակ հանուող սխալներու, թերիներու բազմութենէն. խնամիութեան կապերու գործօն, այլ վճռական դերը, դիրքէ ու պաշտօնէ ներշնչուած կողմնակալ ընթացքներ, որոնք հեռու են, ինչպէս կը թուի, պարագայական հատուկենտ երեւոյթներ ըլլալէ:

Մերկացումներու ամէն օր ստուարացող թղթածրարին մէջ անշուշտ շատ պակաս բան կայ տակաւին. ու եթէ առողջ ինքնաքննադատութեան այս թափը չկասի, ամէն նկատումէ զերծ հաւանաբար տակաւին սեղանի վրայ բերուին այլ պարագաներ. ինչպէս օրինակ, Արփա – Սեւան ջրատար փապուղիին կքումին, մարզահամերգային համալիրին հրդեհին մասին աւելի մանրամասն, աւելի համոզիչ բացատրութիւններ, աւելի տեղեկութիւններ. կամ տակաւին այն մասին, օրինակ, թէ այնքան խանդավառութիւն ստեղծելէ ետք, ինչ պարագաներու տակ կամացուկ մը մէկդի դրուեցաւ սփիւռքահայութեան փառատօնը:

Ու այս բոլորէն, ախտաճանաչումի հանգրուանէն ետք, պիտի սպասենք դարմանի առաջարկներու, կիրարկումներու: Որովհետեւ ինչպէս կ'ըսէ Յուլիս 10-ի «Գրական Թերթ»ին հրատարակած «Ձայն բազմաց՝ ձայն ճշմարտութեան» յօդուածին մէջ Վահագն Դաւթեան, «Ազատ բանը, ազատ խօսքն է այսօր ծաւալւում մեր երկրով մէկ: Իսկ երբ ազատ խօսքը դառնում է «ձայն բազմաց», ճշմարտութեան ձայն է դառնում: Եւ այդ դէպքում արդէն դժուար է փակել այն ճանապարհները, որոնք խօսքից տանում են դէպի գործ»:

Ա. Բ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵՐՄԻՆ ՄԷՋ ՍՊԱՍՈՂ ՀՍԿԱՆ

Ո՞վ է տեսեր փոքրիկ սերմին
Մէջ քնացող ծառն հսկայ:

Այսպէս կը կարդամ 1912-ին հրատարակուած «Մի մոռնար զիս» խորագրեալ փոքրիկ գրքի մը առաջին էջին վրայ: Գիրքը տարւոյն իւրաքանչիւր օրուան համար գրուած քառեակներ կը պարունակէ: Քառեակներուն հանդիպակաց էջին վրայ պարապութիւն մը կայ, որպէսզի ամէն մարդ այդ կողմը արձանագրէ իր կամ իր մէկ մերձաւորին ծննդեան թուականը, կամ այլ կարեւոր տարեդարձներ: Օրինակի համար 17 Յունուարի քառեակը հետեւեալն է.

Տարին ունի չորս եղանակ – եւ ճիշդ
Նոյնքան կեանքը մարդուն -
Բայց սիրտն ունի մէկ եղանակ – Սէր,
միշտ կայտառ, միշտ զուարթուն:

Մայիս 11-ին՝
Գործը կ'ըլլայ – Միշտ կենդանի՝ -
Երբ մաս մը մեր – կեանքէն տանի:

Յուլիս 20-ին՝
Դատարկ գլուխ, պարապ տակառ -
աղմուկ հանեն պիտ՝ անպատճառ -
Եւ յոխորտան պիտ՝ սրտին մէջ – զոռոզ
հասկերը սնամէջ:

Բայց բոլոր այս ժամանց քառեակներուն մէջ առաջին երկու տողերն են որ կը հմայեն զիս եւ մտածել կու տան.

Ո՞վ է տեսեր փոքրիկ սերմին – մէջ
քնացող ծառն հսկայ:

**

Մանկութեանս շրջանի մեր ընտանեկան բարեկամներուն միջեւ ազնիւ, անձայն ու բարեպաշտ կին մը կար: Ծայրաստիճան նուրբ եւ փոքրակազմ էր: Հասակը դաճաճի մը հասակէն քիչ մը աւելի բարձր, ծանրութիւնն ալ հաւանաբար 15 տարու աղջկան մը ծանրութեան հաւասար էր: Այնքան նիհար ու փոքրակազմ էր, որ հազիւ կը տեսնուէր երբ ուրիշներու մէջ կը խառնուէր: Եւ սակայն ունէր, երկու զաւակներ, որոնք հսկաներ էին: Երկուքն ալ հզօր, պարթեւահասակ, ծանրամարմին: Երբ այդ կինը կը տեսնէի, իր զաւակներուն մէկուն կամ միւսին հետ, աչքերուս չէի հաւատար: Ես ինծի հարց կու տայի.

– Ի՞նչպէս կարելի է հաւատալ որ աս

հակառակ եղած է սա փոքրամարմին ու Նուրբ կնոջ մարմինէն :

**

Վերջերս, երբ Մոնրէալ կը գտնուէի, այցելած էի Քեպեքս տղուն, որ օճ եւ մողէս եւ այլ անասուններ կը բուծանէ : Ծայր աստիճան հաճելի էր ինծի համար այդ այցելութիւնը : Տան դետնայարկը այդ նպատակին յատկացուած էր : Ապակեայ պահպանակներու մէջ պատշաճ հատակով օձեր եւ իկուանա մողէսներ կային : Կեդրոնը մասնաւոր կերպով ուշադրութիւն կը գրաւէր հսկայ ապակեայ պահպանակ մը, որուն մէջ մէջքիս հաստութեամբ օձ մը պառկած էր, ինքն իր վրայ կծկուած : Կարծես փիլթօն օձ մըն էր, իր աքանչելի մորթով եւ աճարկու տեսարանով : Ով գիտէ ինչ երկարութիւն ունէր, այս վիճակին մէջ անտեսանելի : Կը զարմանայի որ այդ հսկայ սողունը ինչպէս կը պահուէր այդպիսի պահպանակի մը մէջ : Ծիչդ քովը, փոքրիկ պահպանակներու մէջ հաւկիթներ կային : Հաւկիթներէն մէկը վերնամասէն կոտրուած էր եւ մէջէն փոքրիկ սողունի մը պոչը դուրս ելած էր կարծես : Թերեւս ալ պոչը չէր, այլ գլուխը : Օձի ձագ մը աշխարհ գալու վրայ էր տեսանելի : Չեմ գիտեր թէ որքան պիտի տեւէր այդ սողունին հաւկիթէ դուրս գալու գործողութիւնը, բայց ապադայ օձը կեանքէն ներս մուտք գործած էր արդէն իսկ :

– Աս ալ նոյնը պիտի ըլլայ, ըսաւ Քէնիիս տղան, այս ալ օր մը այսքան պիտի մեծնայ :

Նայիլ այդ հաւկիթին եւ երեւակայել թէ այդ փոքրիկ հաւկիթէն յառաջ պիտի գայ սա պահպանակին տակ դրուած հսկայ սողունին նմանը, ուղղակի անըմբռնելի էր : Քէնիիս տղան, գիտակաբար, հաւկիթին նայելով, կը տեսնէր ապագայ օձը անոր մէջ : Իսկ ես այդ պահուն տեսայ կեանքի մեծագոյն խորհուրդը, յաճախ անհասկնալի մնացած մեր կողմէ : Սերմին ուժականութիւնը, աչքի մը համար անտեսանելի սերմի մը մէջ թաքնուած ապագայ ուժը այդ էր զարմանալի եւ նոյնքան ալ բնական խորհուրդը կեանքին :

**

Երբեմն նորածինի մը նայելով ես ինծի հարց կու տամ թէ ի՞նչ տեսակ մէկը պիտի ըլլայ ան, ապագային : Բարձրահասա՞կ, թէ կարճ, գէ՞ր, թէ նիհար, գեղեցի՞կ, թէ տգեղ : Ծնողքին տալիք սնունդը եւ հանդստաւէտութիւնը չէ որ պիտի ճշդէ այդ բոլորը : Խելացի՞ թէ անխելք : Համձարե՞լ, թէ անճարակ : Դպրոցին տալիքը չէ որ պիտի ճշդէ այդ ալ : Ծնողք, դպրոց եւ կեանք, շատ քիչ բան ունին անոր տալիք : Ան իր էութիւնը կազմելիք տարրերուն մեծամասնութիւնը արդէն իր հետ բերած է, անտեսանելի կերպով : Սերմն է որ գտնենք անոր մէջ տեղաւորած է ամէնէն խտացեալ ձեւով : Եւ բանաստեղծին ըսածին պէս, ո՞վ է որ այդ սերմին նայելով պիտի տեսնէ անոր մէջ պատող հսկան : Կամ դաճաճը :

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՀԻԻ ՆՈՐ ԱՆՏԱՌՆԵՐ

Գիտութիւններու ակադեմիայի բուսաբանութեան հիմնարկին համագործակցութեամբ Վարդենիսի անտառատնտեսութեան մարմինը ձեռնարկած է գիհիի ընկուզան անտառները ընդարձակելու գործին : Նոճիներու ընտանիքէն մշտադալար այս ծառը ոչ միայն արժէքաւոր փայտանիւթ է, այլեւ կարեւոր դեղաբոյս :

Վարդենիսի անտառարոյծները սկսած են մշակել նաեւ ծառատնկեր, որոնք կը գործածուին բնակավայրերու յարդարանքին համար :

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Հայաստանի ելեկտրուժի արտադրութիւնը կը զարգանայ գլխաւորաբար ուժադրիւրի ներքին պաշարներով եւ ոչ միջուկային վառելանիւթի հիման վրայ : Լայնօրէն կ՚օգտագործուին փոքր գետերը : Այս ընտրութիւնը հնարաւորութիւն կու տայ միաժամանակ սահմանափակելու միջուկային ուժի ծառայութիւնը եւ մօտիկ ապագային բոլորովին հրաժարելու անկէ :

Այս մասին յայտարարուած է վերջերս Մոսկուայի «Ժողովրդական տնտեսութեան նուաճումներու ցուցահանդէս»ին «Հայկական օրեր»ու ընթացքին : Հայաստանի ներկայացուցիչները իրենց զանազան հանդիպումներու ընթացքին լայն տեղեկութիւն տուած են տնտեսական, ընկերային վերափոխումներու, ազգ. մշակոյթի հարստացման մասին : Այս տեղեկատուութիւններուն միացած են հայկ. բաժնի ցուցանմոյշները՝ ճարտարապետական բարդ սարքեր, ելեկտրոնային ու ելեկտրական կատարելագործուած մեքենաներ, կենցաղային առարկաներ, հագուստեղէն եւլն. :

**

ԲԱԺՆԵԼՈՎ ՍԵՒԱՆԻ ՀՈԳԸ

Հայաստանի պետական դրամատան մէջ յատուկ հաշիւ մը բացուած է, օժանդակելու համար Սեւանի աշխատանքներուն : Գաղափարը յղացած են «Հայելեկտրամեքենա» արտադրութեան երիտասարդ անդամները : Շարք մը գործնական ու անհրաժեշտ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնուին լիճի վիճակը բարելաւելու, կորուստներն ու ապականումը կանխելու համար :

**

ՆՈՐ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ

Քանդակագործ Ա. Յովսէփեան աւարտած է երաժիշտ Ա. Տիգրանեանի յուշարձանը, որ պիտի զետեղուի Երեւանի օղակաձեւ զբօսայգիին մէջ : Ա. Յովսէփեան պատրաստած է նաեւ Ալ. Թամանեանի յուշակոթողը : Քանդակագործը ծնած է Ջանգեզուր, ու փոքր տարիքէն հրջապատուած է քարափորագրիչ եւ քանդակագործ վարպետներով : Փ. Թերլեմեզեան գեղարուեստական դպրոցը աւարտելէ ետք ան ուսումը շարունակած է Լենինկրատի գեղարուեստական ակադեմիան :

**

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐՈՅԹ

Այս տարուան սկիզբը Խորհրդային Միութեան կապի նախարարութիւնը Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Ա. նախագահ՝ Յովսէփ Օրբելիի նուիրուած դրոշմաթուղթ պատրաստած էր. իսկ վերջերս ծանօթ ակադեմականին նկարով պատրաստուած է թղթատարական պահարան մը :

**

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ

Հայաստան այցելող զբօսաշրջիկներ յառաջիկային հնարաւորութիւնը կ՚ունենան վերակառուցուած տեսնելու Զօրավար եկեղեցին : Նայիրի շրջանը գտնուող այս յուշարձանը Է. դարու կառոյց է : Անկէ զատ ծրագրուած է նաեւ վերակառուցանել Ժ. դարու Վահանավանքը ու Աշտարակի, Ապարանի կարգ մը եկեղեցիները :

**

ԹԱՓՕՆՆԵՐՈՒ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

Հայաստանի մետաղագէտներու եւ Ալավերտիի լեռնամետաղագործական հաստատութեան մասնագէտները քիմիական միջոցներով յաջողած են մետաղային թափօններէ ձեռք ձգել ու շահագործել արժէքաւոր մետաղներու մնացորդները : Այս մետաղներու կարգին են կապարը, արծաթը, պիզմութը, պղինձը եւլն. : Գիտնականները իրենց աշխատանքները կը շարունակեն, այլ մետաղներ ալ կարենալ ձեռք ձգելու համար :

**

ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆ

Երեւանի մէջ բացուած է երկրի առաջին ախտորոշման կեդրոնը. այս մասին ընդարձակ գրութիւն մը հրատարակած է Մոսկուայի «Բժշկական Թերթ»ը : Կեդրոնը հիմնուած է քաղաքի բուժարաններու կենսաքիմիական տարրալուծարաններու միաձուլումով : Ունի բազմաթիւ բաժանումներ, որոնք եզակի սարքերու օգտագործումով հնարաւորութիւն կու տան շատ նուրբ տարբերակներով ճշդելու հիւանդագին վիճակները :

**

ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆ

Երեւանի մէջ սկսած են թատերագիր Ժ. Յարութիւնեանի «Խաչմերուկի Դեղատունը» թատերգութեան նկարահանումները : Ժորա Յարութիւնեանի թատերգութիւնները, որոնք տասնամեակներէ ի վեր կը ներկայացուին հայկական բեմերու վրայ, նիւթ ծառայած են քանի մը ժապաւէնի, որոնց բեմանիւթը կը գրէ ինք՝ թատերագիրը : Այդ ժապաւէններու ամէնէն ծանօթներն են «Ոսկէ ցլիկը», «Խոշոր շահումը», «Հարսնացուն հիւսիսից» :

Թիթանիքի նանաժռնէրը

«Թիթանիք»ի ծովամոյն մնացորդացին հետախոյզները դադար մը տուած են իրենց աշխատութեան, քանիերեք սուզումէ ու ջուրին տակ անցած տասնըմէկ ժամը ետք : Անոնք իրենց գտածները ներկայացուցած են ամերիկեան մամուլին որ կը բողոքէ այս ձեռնարկին դէմ :

Սուզակները մինչեւ այսօր ընկղմած նաւէն հանած են արկղ մը, 160 կտոր պնակեղէն, արուեստի առարկաներ, գինիի շիշեր, կաշ – կարասի բեկորներ, զանազան իրեր, որոնք ոեւէ մէկէ մը աւելի լաւ կը վկայեն ապրիլ 15, 1912–ի պատահարին մասին :

Հետախոյզներու խմբակին բաները կ՚ըսէ թէ Ամերիկայի մամլոյ աղմուկը նպատակ ունի զիրենք արդարացնելու. «մեր արարքը կողոպուտի մը նման ներկայացուեցաւ ... մեզ դատապարտեցին առանց մտիկ ընելու. կ՚ուզենք կացութիւնը յստակացնել» կ՚ըսէ ան :

1988–ի համար նախատեսուած ցուցահանդէսի մը նախաձաշակն էր տրուածը, որու ընթացքին 150–ի չափ ամերիկացի լրագրողներ դիտած են տեսերիզ մը, որ ցոյց կուտար սուզումները ու այդ միջոցին կատարուած աշխատանքը :

Մամուլին յաճախ թշնամական ելոյթներուն պատասխանելով, խմբակը պէտք տեսած է յայտնելու, թէ առեւտրական ձեռնարկ մը չէ կատարուածը, եւ թէ ձեռք ձգուած առարկաներէն ոչ մէկը պիտի ծախուի : Անոնք մինչեւ Հոկտեմբեր 28 պիտի մնան փակի տակ ու այդ օրը Մոնաքոյէն հեռատեսիլի ուղղակի սփռում մը պիտի կատարուի :

Սակայն մինչեւ այդ թուականը Թիթանիքի հետախոյզները անկասկած հարուստ աւար մը պիտի ունենան տակաւին, մինչեւ Սեպտեմբեր 9 շարունակելով պեղել ջուրերու խորքը : Այս երկրորդ շրջանի աշխատանքներու նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ ծովամոյն նաւէն հանել 1912ի Ռընօ ինքնաշարժ մը, որ կը պատկանէր գնդապետ Եագոպ Աստորի : Անոր, որ հիմնադիրն է Նիւ – Եորքի յայտնի Ուալտորֆ Աստորիա պանդոկին : Հետախոյզներու փոքր ընդծովեայ նաւն ալ յատուկ սարքերով պիտի ջանայ «Թիթանիք» անունին ժանգը մաքրել :

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

◆

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Մանաւանդ որ գաղութահայ Գ. Բագրատեանը Հայրենիք դառնալով արեւմուտքէն հետը կը բերէ կարգ մը յատկութիւններ որոնցմէ համեմատաբար զուրկ է հայ գիւղացին :

Յատկութիւններ՝ զորս Գաբրիէլ ձեռք բերած է Եւրոպայէն ու կը կիրառէ զանոնք իր երկրին մէջ յօգուտ իր ժողովուրդին : Այդ դրական կողմերն են՝ աւելի գործնական եւ աքտիւ ոգի, խրատպաշտ հայեցողութիւն, հաւատք սեփական նախաձեռնութեան վրայ, հաւատք ու լաւատեսութիւն մարդկային բարի ուժերուն վրայ, արհամարհանք արեւելեան ճակատագրապաշտ մտայնութեան հանդէպ. վերջապէս կազմակերպիչ եւ կարգապահ ոգի :

Ահա կարգ մը յատկութիւններ զորս Բագրատեան իր մէջ կը կրէ առաւելագոյն չափով ու առով զգալի կերպով կը տարբերի իր շրջապատէն, մէջն ըլլալով նոյնիսկ Տէր Հայկազունը :

Գաբրիէլ Բագրատեան՝ զինուած Եւրոպայէն ստացած կամ Եւրոպայի մէջ զարգացուցած այս դրական յատկութիւններով, գիտական մեթոտիկ ոգիով ու նաեւ եւրոպական թէքնիքով, առաւելագոյն չափով կրնայ ծառայել իր ժողովուրդին, առաւելագոյն ձեւով կրնայ խրագործել ճգտումները ու կամքը իր մէջ զարթնած ու իր մէջ գործող նախահայրերուն. առաւելագոյն յաջողութեամբ կրնայ ճակատիլ վտանգին դէմ ու փոխել իրերու ընթացքը՝ արտաքին ուժերը հպատակեցնելով իր գործող կամքին :

Մենք յաճախ թիւր հասկացողութիւն ունինք Եւրոպայի հանդէպ : Մեր մէջ կան երկու ծայրայեղութիւններ : Կան ոմանք որոնք բացարձակ կ՚արհամարհեն ամէն ինչ որ արեւմտեան քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի արդիւնք է, ու կը յամառին փակուած մնալ իրենց պատեանին մէջ :

Կան ուրիշներ ալ, որոնք յանկարծական ոստումով մը երես կը դարձնեն այն ամէնուն ինչ որ հայկական է ու կը սկսին ապրիլ մակերեսային, թեթեւ կեանք մը որ իր սնունդը կ՚առնէ Եւրոպայի քաղաքակրթութեան թափթփուքներէն :

Մանաւանդ մեր նոր սերունդին մէկ ստուար մասին մէջ է որ տարածուած է այս ախտը եւ հիւանդագին ըմբռնումը :

Անոնք «եւրոպականանալ» ըսելով կը հասկնան ճամբն ու պարը, աժան վէպերը, թեթեւ հաճոյքները, քոնֆոռ մոտէռնը, սխալ հասկցուած սրտը, իրենց ազգային բարքերը արհամարհելը, հայ լեզուն չըգործածելը, եւայլն. մէկ խօսքով իրենց հայկական համայնքի ծոցէն ու կեանքէն մեկուսացումը :

Ու այս երկու ծայրայեղ վերաբերմունքները հակառակ արտաքին երեւոյթներուն, աւելի՝ իրարու մօտ են քան թէ իրարմէ հեռու : Որովհետեւ իրականութեան մէջ, այն մարդը ու մանաւանդ այն Հայը որ ինքն իր պատեանին մէջ քաշուած կ՚ապրի՝ արհամարհելով մըշակութային շրջապատը, շատ յաճախ մէկ ծայրայեղութենէն կ՚իյնայ միւսը : Եթէ այդ բանը իրեն չպատահի անոպայման կը պատահի իր զաւակին :

Նկատելի է որ այն հայ մարդը որ այդ արհամարհական եւ անհաղորդ կեցուածքը ունի հանդէպ արեւմտեան մշակոյթի բարիքներուն, եւ կ՚ուզէ իր զաւակն ալ նոյն վիճակին մէջ պահել, յանկարծ որոշ տարիքի մը իր երիտասարդ տղան կամ աղջիկը ձեռքէն կը փախի ու կը դառնայ այնքան օտար հայութեան հանդէպ ինչքան իր հայրը օտար մնացեր էր Եւրոպայի հանդէպ :

Շրջապատէն բացարձակ մեկուսացումը, կեանքի արտաքին ազդեցիկներէ կամովին զրկուիլը անխուսափելիօրէն կը տանի ղէպի այլասերում :

Առողջ ճամբան ուրեմն մեկուսացումին մէջ չէ, այլ ընդհանրապէս, Եւրոպայի մշակոյթին – խակական մշակոյթին – հաղորդակից ըլլալուն մէջ :

Եւրոպայի մշակոյթ ըսելով սակայն չենք հասկնար այն մակերեսային մտայնութիւնները կամ թեքնիք բարիքները զոր Եւրոպան կու տայ մեզի, այլ այն տեսական եւ կենդանի արժէքները որոնք արեւմուտքի հիմունքները կը կազմեն, ու փառքը միաժամանակ :

Չենք ըսեր, բնական է, որ հայ երիտասարդը մասնակից չըլլայ իր շրջապատի հաճոյքներուն եւ քաղաքակրթութեան թեքնիք բարիքներուն, բայց մենք կը պնդենք թէ պէտք չէ առով միայն գոհանալ, պէտք չէ տեսնել եւրոպականութիւնը լոկ այդ կարգի բարիքներու մէջ : Մանաւանդ որ անոնք են որ Հայը կ՚օտարացնեն ու ազգային հարազատ, բնական հողին կը տժգունացնեն, կ՚այլասերեն եւ ոչ թէ արեւմտեան խակական մշակոյթը :

(Շար. 17)

— 1939 —

ԼԻՈՆ. – ՊԱՆՏՈԼ

Տէր եւ Տիկին Մարթէն Օֆլազ,
Տէր եւ Տիկին Թովմաս եւ Նատիա Թովմասեան,
Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Ռաշէլ Թովմասեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր եւ Մելինէ Գասար եւ զաւակը՝ Ցոլին,
Տէր եւ Տիկին Ֆայրիս եւ Անոյշ Կրէսէ եւ զաւակները՝ Լեւոն եւ Շուշան,
Պր. Նորայր Թովմասեան,
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Արթինեան,
Այրի Տիկին Բարուհի Ստեփանեան (Տիթրոյթ),
Տէր եւ Տիկին Մինաս Ստեփանեան եւ զաւակները (Տիթրոյթ),
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գալէմքերեան եւ զաւակները (Տիթրոյթ),
Տէր եւ Տիկին Ստեփան Կուրտիկեան եւ զաւակները,
Օր. Սոնա եւ Պր. Շաւարշ Աստուրեան (Քալիֆորնիա),
ինչպէս նաեւ Ջիլինկիրեան, Կրէսէ, Ժաքար, Թովմասեան, Շահինեան, Օֆլազ ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ԲԵՐԿՐՈՒՀԻ ՏԵՄԹԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Վեհիսեան, Ասլանպէկ, Նիկոմիդիա)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 31, Պանտոլ, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 3, ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կիյոթիէռի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԳՐԻՏ ՈՒՋՈՒՆԵԱՆԻ

յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 3, ժամը 16-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈԶ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8-ին
Պատարագ	ժամը 10-ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12-ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան:

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ:

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91-70-38-72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91-58-40-38 կամ՝ 91-65-30-22:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ռոզա Սմաթեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Արշալոյս Սիսլըեանի եւ Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի յիշատակին:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Արշակ Տէօվլէթեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Արշակ Արգումանեան 200, Տինկիրեան ընտանիք, Գեղամ Մարգարեան 100-ական, Տէր եւ Տիկին Յովնանեան, Տէր եւ Տիկին Մալեան, Յարութիւն Հայթայեան 50-ական Ֆ.:

Օննիկ Քէօսէեանի մահուան առթիւ. – Սիմօն Սէֆէրեան 100, Արա Մնացականեան, Մելքոն Սարաֆարեան 50 եւ 50 դպրոցին:

Երանուհի Վարժապետեանի մահուան առթիւ. – Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի Լօլա Սասունի մասնաճիւղը 100 Հայ Դատին, 100 «Կամք» թերթին:

Այրի Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան եւ զաւակները 50 եկեղեցւոյ, 250 «Յառաջ»ի բարգաւաճման, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Բաջագնունի (Լիոն) 500 «Յառաջ»ի բարգաւաճման, Տիկին Մկրտիչեան 100 Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Արգումանեան 100 Համազգային դպրոցին, Օր. Մարի Պէրպէրեան 100 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ֆրանկիւլեան քաղաքի Կապոյտ Խաչին 100, Պօմոնի Կապոյտ Խաչը 100 Եկեղեցւոյ, 100 Համազգային դպրոցին, Սէն - Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի Զաւօ Շանթ մասնաճիւղը 150 Եկեղեցւոյ, 150 Համազգային դպրոցին, քաղաքի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը 1000 Ֆ. Պէլֆոնթէնի կայանին:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եղանակի պտուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17-ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ծով շրջապատող Հայաստանի անչափ վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ:
Արձանագրութեանց համար գրաւոր դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06
Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10-էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14-էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները:

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԷՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (անճառ)՝ ՇԱՐԹ էն
նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գին՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 Ֆր. Թղթատարի ծախքով՝ 90 Ֆր. 90

ԴԻՄԵԼ –

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS
կամ՝
«ՅԱՌԱՋ»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
3
JEUDI
3 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.565 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.565

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԼՊԱՅԻ բանտին ապստամբական շարժումը վերջ գտաւ լաւագոյն պայմաններու մէջ, այսինքն՝ բոլոր պատանդները ողջ–առողջ մնացին: Իտալական կառավարութեան եւ անոր նորընտիր վարչապետին՝ Ճիովաննի Կորիայի համար ոչ–արհամարհելի յաղթանակ մըն է, եթէ նոյնիսկ կարգ մը զիջումներ եղած են ապստամբներուն: Արդարեւ, առաջին օրէն, Մարիօ Թուծի եւ իր բանտակից ընկերները կը սպառնային սպաննել 21 պատանդները, եթէ իրենց տրամադրութեան տակ չդրուէր թռան մը, քանի որ կորսնցնելիք ոչինչ ունէին, բայց՝ շղթաները: Երեքշաբթի օր, Էլպա ժամանած էր Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլի մէկ ներկայացուցիչը, ապստամբներու պահանջին վրայ, որպէս «արտաքին երաշխաւոր» փոխադարձ համաձայնութեանց: Հաւանական զիջումները կը նկատուին՝ բանտարկութեան բարելաւուած պայմաններ, փոխադրութիւն այլ բանտերու մէջ: Օգոստոս 25-ին սկսած էր ապստամբական շարժումը եւ ասոր համար ալ պիտի դատուին, բայց նկատի պիտի առնուին մեղմացուցիչ դէպք յանցանացի պարագաները:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Չորեքշաբթի օր, կը բացուէր Մաթիաս Ռուսթի դատավարութիւնը: Ամբաստանեալը այն երիտասարդ Գերմանացին է, որ Մայիս 28-ին դդալացինց էջ մը կատարեց փոքրիկ օդանաւով մը Կրեմլինի առջեւ՝ «խորապէս վիրաւորելով կարմիր բանակի պատիւը»: 25 խորհրդային եւ օտար լրագրողներ պիտի կարենան հետեւիլ դատին, ինչպէս նաեւ Մոսկուայի գերմանական դեսպանատան մէկ դիւանագէտը եւ Թարգման մը: Դատավարութիւնը վերջ պիտի գտնէ Սեպտ. 4-ին: Երիտասարդին ծնողքը, Շթեռն շաբաթաթերթին «հովանաւորութեան» ներքեւ, Մոսկուա ժամանած են: Ճիշդ է, որ նուազագոյն բարոյական ըմբռնում չէ մնացած այլեւս մամուլին մօտ, բայց եւ այնպէս դեռ կան մարդիկ, որոնք կը վըրդովին, նկատելով որ ձերբակալուած օրէն, Շթեռն ընտանիքէն մենաշնորհի պայմանագրութիւն մը ձեռք ձգած է, տղուն եւ հօրն ու մօր յայտարարութեանց համար եւ որպէսզի ոչ մէկ բան պատահի – ինչ կ'ըլլայ, ինչ չըլլար – խմբագիր մըն ալ Ռուսթներու տունը տեղաւորուած է որպէսզի ինք պատասխանէ հեռաձայնին: Առջի օր, Պունթէի հետ միջադէպ ծագած է, որովհետեւ Շթեռն ուզած է արգիլել հանդիսանալ բանտարկեալին նկարներուն հրատարակութեան Պունթէի մէջ: Ընտանիքը (ըստ երեւոյթին, ասոնք ալ բարոյական «խոր սկզբունքներու» տէր են) Շթեռնը պաշտպանած են, ըսելով որ նկար պէտք չէ: Այս ամբողջ բարոյախօս պատմութիւնն ալ հրատարակած է երրորդ թերթ մը՝ Պիլտ…:

ՔԷՊԷՔ հաւաքուած են 39 փրանսախօս երկիրներու ղեկավարները: Ծեծուելիք հարցերը միայն լեզուին չեն վերաբերիր, կամ աւելի ճիշդ լեզուն իսկ այլ հարցերու, մանաւանդ տնտեսական, ծնունդ կուտայ: Շատ դրամ է հարկաւոր զարկ տալու համար Ֆրանսերէնի տարածման:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ, բացուած է 90 ծայրայեղ մահմետականներու դատավարութիւնը, Պետութեան ապահովութեան Ատեանի մը առջեւ:

ՄՈՍԿՈՒԱ, փոխադարձութեան պայմանով, կ'առաջարկէ Ուաշինկթընի որ Խորհրդային Միութեան մէջ կատարէ հիւլէական փորձեր: Զօր. Զերվովի այս առաջարկը պիտի ուսումնասիրուի Ամերիկացիներուն կողմէ, որոնք «նորութիւն է, նայինք» ըսին:

ԻՈՆԷՍՔՕՅԻ «ճաղատ երգչուհին» (լա ճանթաթրիս շով) ներկայացման համաշխարհային բոլոր մրցանիշները կոտրեց: Հիւշէթ Թատրոնը կը ներկայացուի այս թատերգութիւնը «Դասը»ին հետ: 1957-էն ի վեր, տասը հազար ներկայացում տրըւած է:

ԾՈՑԻՆ մէջ, միջադէպերը կը շարունակուին, ականներէն զատ, Իրաքեան օդուժն ալ սկսած է ռումբ տեղացնել՝ քարիւղատար նաւերու վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հիւսիս – արեւմտեան Սփարթա քաղաքին մօտ, հանրակառք մը բախում ունեցած է մեղու փոխադրող բեռնատար կառքի մը հետ, որու հետեւանքով 11 հոգի մեռած է եւ 39 հոգի ալ՝ վիրաւորուած: Օգնութեան փութացողներու գործը դժուարացած է հազարաւոր մեղուներու պատճառաւ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏՈՍ 21 / 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԶԱՂՐԵՊԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Զաղրեպի մէջ օրերս կը բացուի միջազգային տօնավաճառը, ուր՝ Խորհրդային Միութեան տաղաւարին մէջ, Հայաստանի կը տրամադրուի 800 քառակուսի մեթր տարածութիւն մը: Հայաստան երկրորդ անգամ ըլլալով կը մասնակցի Զաղրեպի միջազգային տօնավաճառին՝ ութ տարուան ընդմիջումէ ետք: Այս անգամ կը ցուցադրուին արդիւնաբերական 35 ձեռնարկութիւններու եւ գիտա – հետազօտական 8 հիմնարկներու արտադրութիւններն ու մշակումները: Ցուցանմուշներու կարգին են մետաղահատ հաստոցներ, ալմաստէ գործիքներ, ելեկտրաշարժիչներ, ուժի եւ զօդման սարքաւորումներ, ելեկտրաչափիչ սարքեր, Թրթռագիրներ, լուսա – ելեկտրական փոխարկիչներ, գիտական ու բժշկագիտական սարքեր, ջահեր, առտնին գործածութեան գեղարուեստական առարկաներ, կօշիկ, գորգեր, հանքային ջուրեր եւայլն: Մօտ հազար նմոյշներ կ'առաջարկուին մասնագէտներու, գործի մարդոց եւ այցելուներու լայն շրջանակին: Զաղրեպի տօնավաճառին այցելուները կրնան ծանօթանալ նաեւ հայ ժողովուրդի մշակոյթին, անոր անցեալին, անոր բարեկեցութեան աճին, գիտութեան ու մշակոյթի զարգացման: Յատուկ սրահներու մէջ կը ցուցադրուին «Սովետական Հայաստան» լուսապատկերային ժապաւէնը եւ Հայաստանի մասին պատմող գունաւոր փաստանկարներ: Հայկական տաղաւարին մէջ կը հնչեն հայկական ժողովրդական, դասական եւ ճազի երաժշտութեան ձայնագրութիւններ: Եուկոսլաւիա կ'երթան Հայաստանէն արուեստի խումբ մը վարպետներ:

**

ՏՈՒՖԱՇԷՆ ԳԻՒՂԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱԼԱՏԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Արթիկի շրջանի Տուֆաշէն գիւղի աշխատաւորները ունեցած են իրենց մշակոյթի պալատը, որ օժտուած է համերգի դահլիճով, գրադարանով եւ սիրող խումբերու համար յարմար սենեակներով: Բացման օրը հանդէս եկած են Արեւշատ գիւղի ազգագրական խումբը եւ Պեմզաշէն աւանի համոյթը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԼԻԿԻՆ ՄԷՋ ԱԽՈՅԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԿԻՐԱԿԻ

Սեպտեմբերին Ֆրանսայի ֆութպոլի բոլոր խումբերն ալ՝ որոնց մէջ մերիններն ալ, կը սկսին պաշտօնական մրցումներ, ոմանք՝ ի հաշիւ զանազան բաժակներու՝ ոմանք՝ շրջանային ախոյեանութիւններուն համար:

Մարսէյլի երկու հայ ակումբները այս Կիրակի իսկ պիտի մրցին ախոյեանական գծով: Կը յիշուի որ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ կորսնցուց իր տեղը Միջերկրականի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Կ'իջնէ աստիճան մը վար, խմբակի մը մէջ՝ որ մկրտուած է «Օննէօր Ռէժիոնալ»: Առաւելութիւնը պիտի ունենայ իր առաջին մրցումը խաղալու Մարսէյլի մէջ: Իր մրցակիցը՝ Վոքլիւզէն խումբ մը, Սաբիան:

Իսկ Սէն – Թ'Անթուանի Հայ Մարզականը կը մրցի վերատին պատուոյ դասակարգին մէջ: Կը խաղայ, Կիրակի, Սէն – Սիրի մէջ՝ ուր դժուար է յաղթել:

Հայանուն երկու ակումբներուն պահեստիներն ալ պիտի մտնեն դաշտ ախոյենական գծով: Կը խաղան Փրովանսի առաջին դասակարգին մէջ: Տեղաւորուած են նոյն խմբակին մէջ: Սէն – Թ'Անթուան կը խաղայ Քայոլի դէմ, Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ՝ Հրէական Մաքաբիի դէմ: Մեր երկու խումբերը իրարու դէմ պիտի մրցին Սեպտեմբեր 13-ին իսկ:

**

ԵՐԿՈՒ ՏԱՍՆԵԱԿ ԽՈՒՄԲԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Փարիզեան շրջանի մեր երկու գլխաւոր ակումբներն են Ալֆորվիլի Հայ Երիտասարդութեան Միութիւնը եւ Իսիի Հայ Մարզականը. իւրաքանչիւրը կրնայ ամէն Կիրակի դաշտ հանել տասնեակ մը խումբեր: Ալֆորվիլ որ յիսուն տարեկան է արդէն, արձանագրել տուած է 9 խումբեր Վալ – տը – Մարնի զանազան դասակարգերու ախոյենութիւններուն մէջ:

Իր առաջին կազմը կը շարունակէ պայքարիլ Տիսթրիքթի առաջին բաժանումին մէջ: Նոյնն է պարագան Իսիի, Հօ – տը – Սէնի մէջ: Իսի պայմանաւորուած է արդէն եօթը խումբերու համար:

Վալ – տը – Մարնի երրորդ դասակարգին մէջ Հ. Մ. Մ. ունի երկու խումբեր: Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանս ալ կը մասնակցի Սէն – Սէն Տընիի ախոյենութեան, ան ալ՝ երրորդ դասակարգի մէջ:

Այս Կիրակի փարիզեան շրջանին մէջ տեղի կ'ունենան բաժակախաղեր միայն: Ախոյենական մրցումները կը սկսին Սեպտեմբեր 13-ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը Ռոբեր Սուրէնի Մկրտչեանը նշանակած է թեթեւ արդիւնաբերութեան նախարար, փոխարինելով Արտեմ Գէորգեանը:

Միւս կողմէ Ֆելիքս Արշալոյսի Մելքումեան նշանակուած է արհեստավարժ – թեքնիք կրթութեան պետական կոմիտէի նախագահ: Նախկինը՝ Հայկ Քոթանջեան, ազատ կացուցուած է, այլ պաշտօնի մը կոչուելու համար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԲՈՎԵԱՆԻ «ԿՈՏԱՅՔ»Ը ՎԵՐՋԱՊԷՍ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՏԱՐԱԾ Է

Աբովեանի «Կոտայք»ը, գրեթէ երկու ամիս անյաջող շրջան մը բոլորելէ ետք, վերջապէս յաղթանակ մը արձանագրած է Վորոշիլովգրադի «Զարիա»ի դէմ: Խաղը տեղի ունեցած է Աբովեանցիներու դաշտին վրայ: Սկիզբը «Կոտայք»ի տղաքը յարձակողականի անցնելով տիրապետած են խաղին, սակայն չեն կրցած արդիւնաւորել իրենց գործողութիւնները: 45-րդ վայրկեանին մրցակիցները նշանակած են կոլ մը: Երկրորդ կիսախաղին «Կոտայք»ի տղաքը զօրացուցած են ճնշումը եւ երկու վայրկեան ետք իսկ Մելիքեան՝ անկիւնէ մը ստանալով փոխանցուած գնդակը, գլուխի հարուածով յաջողած է հաւասարեցնել հաշիւը: Քանի վայրկեան ետք Սանամեան, դարձեալ գլուխի հարուածով, նշանակած է իր խումբին հաշուոյն յաղթական կոլը: 2 – 1 արդիւնքով յաղթանակ տանելով «Կոտայք» կարեւոր երկու կէտեր շահած է եւ իր դիրքը դասաւորման մէջ բարելաւած է մէկ աստիճան բարձրանալով՝ 22-րդէն 21-րդ (22 խումբերու մէջ):

**

ՀԱՅ ԸՄԲՇԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՔԱՆԱՏԱՅԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Քանատա տեղի ունեցած դասական ըմբշամարտի աշխարհի երիտասարդական ախոյենութեան, Խորհրդային Միութեան խումբէն հանդէս եկող Լենինականցիներ Աղասի Մանուկեան եւ Մնացական Իսկանդարեան յաղթական հռչակուած են: Նոյն մրցումներուն, երեւանցի 20-ամեայ ըմբշամարտիկ Գնէլ Մեջլումեան, 48 քիլօ ծանրութեան դասակարգին ախոյեան հանդիսացած է:

**

ՀԱՅՈՒՀԻՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՔՈՐԷԱՅԻ ՋՐԱՅԱՏՔԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Փինլիա (Քորէա) տեղի ունեցած «Բարեկամութիւն» միջազգային մրցումներուն, երեւանցի Ջրացատքորդ Արմինէ Մելքումեան առաջին հանդիսացած է: Աշտարակէն ցատքելու պայքարին մէջ անոր ցուցաբերած ճկունութիւնն ու շարժումներու յստակութիւնը մեծ գնահատանքի արժանացած է: Իր դասընկերուհին՝ 13-ամեայ Մարինա Յակոբեան, նոյն վարժութեան մէջ երկրորդ տեղը գրաւած է:

ՄԵՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԷՆ՝ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

ԿԱՐՕ ԱՐՄԷՆԵԱՆ

Մեր դասարաններու մտերմութեան մէջ ան պարզապէս կը կոչուէր Սասունի. քանի մը հոգի փորձեր էին «անուն կախել» վրան. «Գրական Գոհարներ»ու իր հատորին գործածուած օրինակներէն մէկուն վրայ, իր անուան կից, փակագիծի մը մէջ օր մը նշմարեր էի «Թոփալ Սասունայ» մակդիրը, բայց անիկա երբեք չէր մտած մեր աշակերտական բանահիւսութեան մէջ:

Սասունին կը դասաւանդէր Հայ գրականութիւն եւ Հայ Ազատագրական Շարժման Պատմութիւն Ճեմարանի վերի կարգերուն մէջ իրմէ մեզի փոխանցուողը հայերէնի եւ հայ գրականութեան գիտութիւնը չէր, ոչ ալ ճշգրիտ իմաստով՝ վերջին հարիւրամեակի մեր պատմութիւնը: Իրմէ մեզի անցնողը անբացատրելի ոգի մըն էր, առասպելին պէս ուժեղ եւ խորհրդաւո՛ր, որ կը վարակէր մեզ եւ որ մեզմէ իւրաքանչիւրին վրայ իր չափ ինքնուրոյն դրոշմը դրաւ: Տարիներ ետք պատահմամբ իր աշակերտներուն ամէնէն անսպասելին օտարութեան մէջ այդ ոգիին լաւագոյն սահմանումը տուաւ, երբ կ'ոգեկոչէինք մեր ճեմարանական փորձառութիւնները. զայն կոչեց ... Լեռան Ոգին:

Սասունիէն մեզի մնաց այդ անգոսգական բանը. անոր անձը մեզի կը բերէր այդ խակ ոգետարրը, զոր պատմութիւնը խլած էր մեզմէ. այսինքն՝ մեր լեռներուն խրոխտ պարզութի՛ւնը: Մեր պատանի մաքերուն մէջ, մեր չափ մատղաշ ըղձանքներով մենք գիտէինք արդէն, թէ մեր կեանքին վերջնական բացը պիտի ըլլար ան. կեանքը մեզի պիտի կարենար տալ իր բոլոր բարիքները. վա՛յ Միջերկրականի սա անծա՛յր ու անբիծ կապոյտը, որ կը բացուէր մեր առջեւ դպրոցին փարթամ պատշգամէն. եւ սակայն ոչ ոք պիտի կարենար մեզի վերադարձնել մեր լեռը, որ կեցեր էր հեռուն եւ մեր արժանապատուութիւնը կ'ընէր արդէն վիրաւոր:

Սասունին ունէր իր ինքնայատուկ ոճը, որ կը ցոլար իր բառերէն, իր կաղ ու հըպարտ քալուածքէն, լեռնական մարդու իր պարզ սրամտութենէն. իր կորովը՝ կորովէն անդին բան մըն էր. կոպիտ, անյղկելի, յամառ ու ծուռ կամքի մը զարմանալի կրա՛կը՝ որ կրնար իր հաստ ու անվրձելի գոյութեամբը յուսահատութեան մատնել չարիքին ուժերը: Անապահովութեան զգացումը երբեւ մեր առօրեայ հացին մէջն էր այդ տարիներուն. հակառակ մեր շուրջը տիրող ազգային մեծ խանդավառութեան, կը զգայինք, թէ կը պակսէր իրական խարիսխը. Սասունի եղաւ ապահովութեան տարօրինակ կռուան մը մեզի համար. անոր հրաշալի լայնասրտութիւնը կը բանար մեզ. կը թօթվէր մեր ճակատագրին կնճիռները եւ իրմով անկարելին կը սկսէր նոյնիսկ կարելի թըւիլ: Երկաթէ մարդ, քարէ հոգի ... մեր հագուստները կը պայթէին դպրոցական խնճոյքի մեր սեղաններուն վրայ, երբ կ'երգէինք յեղափոխական մեր երգերը, իսկ ինք միշտ կ'ունենար իր փաղաքուշ կշտամբանքը.

— Ջոջեպաննե՛ր, — կ'ըսէր, դեռ չսորվեցաք քոչարին ... Կրնամ ըսել, որ մեզմէ ոչ ոք առիթ ունեցաւ սորվելու քոչարին, իսկ ես միշտ ալ երազեցի տեսնել սասունցիներու այդ պարը, զոր այնքան գեղեցիկ գոյներով կը նկարագրէր ինք խանդավառութեան այդ պահերուն: Տարիներ ետք ես այդ պարը տեսայ Լոնտոնի պատկերասփիւռէն. դաշնակցներու խումբն էր, որ ելոյթ կ'ունենար Մոսկուայի մէջ. կարծր ու խրոխտ դէմքեր. հպարտ թիկունքներով տղաք. ես ճանչցայ մեր լեռներուն այդ զօրդ զաւակները, որոնց հետքերը կ'ուզէր գըտնել մեր մէջ մեր այս սիրելի ուսուցիչը:

Իբրեւ ուսուցիչ ալ Սասունին կիրարկեց շատ ուրոյն համակցութիւն մը իր դասարաններէն ներս, որուն մասին յաճախ կը մտածեմ այսօր: Ուսուցիչ ըլլալէ աւելի անիկա եղաւ դաստիարակ մը եւ իր դասապահերը ամբողջութեամբ տրամադրեց այդ նպատակին: Դասաւանդութեան իր նիւթերը գիտելիքներու սովորական պաշարներ չէին կրնար ըլլալ, զորս կրնայինք ամբարել վաղուան համար. անոնք պէտք էր խրացուէին ազատ կամքով եւ կարելի եղած չափով վերածուէին արարքի: Իր աշակերտները կրնային մանրամասնօրէն չգիտնալ Մելքոն Կիւրճեանի կենսագրական գիծերը եւ սակայն պէտք էր մտնէին արարքին մէջը պանդուխտներու այդ պատմիչին. հասկնային անոր առջեւ ծառացող խնդիրները. բաժնէին անոր տառապանքը, երկուութի՛ւնը. հասկնային, թէ ինչո՞ւ կը գրէր հայ գրողը. ինչպէ՞ս կը գրուէր այդ գիրը. այս էր կարեւորը եւ հո՛ս էր մեծ ուսանելին: Ու յետոյ դասագրքերը, որքան ալ ճշգրիտ՝ իրենց բովանդակութեամբ, կը մնային սառ ու անմեկին. կարելի չէր գիտնալ. հայրորդուիլ անոնց տողերուն հետ. կուգար Սասունին եւ կը կենդանացնէր հայ գրականութեան դէմքերը իր շատ գունաւոր պատումներով. ու թէեւ մերթ կը զգայինք, թէ յաճախ կը տուժէր կենսագրութեան մը բանասիրական ճշգրտութիւնը այդ պատումներուն մէջ, այնուամենայնիւ կարելի չէր այլեւս մոռնալ տիպարը Մելքոն Կիւրճեանին կամ կենդանի աչքերով չտեսնել Արփիարեան ու Զօհրապը:

Գարնան ամիսները չքեղ լոյսեր կը սփռէին Ճեմարանի պարտէզներուն մէջ: Սասունի կը սիրէր հայ գրականութեան իր դասարանները հանել պարտէզէն դուրս. զանոնք տանիլ դպրոցին զողոր թաւուտներուն եւ շրջապատուած ըլլալ կանաչով, երբ տղաքը բարձրաձայն կը կարդային Մեծարենցն ու Վարուժանը՝

Կալերուն մէջ ես կը նստիմ երազուն
Հովանիին տակ էջիս...

Խնդուքը ծայր կուտար չորս անկիւններէն, իսկ ինք ակնյայտնի ուրախութեամբ կը սիրէր քաշքշել քաղաքի լակոտները.

— Ես ձեզ գոմերը պէտք է տանիմ, որ զգաք կեանքին հաճոյքը...

Սասունիին դասարանը ա՛յն տեղն էր, ուր մեր տղաքն ու աղջիկները կը սկսէին իրենց համեստ միջոցներով իրենց ներսիդին պեղել. անիկա միայն ուսուցում չէր. անիկա ինքնագտումի եւ — ինչո՞ւ չէ — ինքնաբուժումի աշխատանք մըն էր, որուն կը բծուէինք բոլորս մեծ ոգեւորութեամբ: Մեզմէ ամէն մէկը էջ մը կը պարտէր Սասունիին շաբաթը գէթ մէկ անգամ. այդ շարադրութիւնները կը կարդացուէին դասարանին մէջ բարձրաձայն իրենց պինդգլուխ հեղինակներուն կողմէ: Սասունին սահմաններ չէր դնէր մեր առջեւ. նիւթի լայն ազատութիւն ունէինք եւ գրելը յաճախ կը վերածուէր մեծ ու մտայլկիչ եւ սակայն ազատագրող արկածախնդրութեան մը, որ նաեւ երբեմն ծնունդ կուտար տհաճ չափազանցութիւններու եւ որոնց վրայ այնքան հայրաբար ինք կը դնէր իր լեռնցի ուժեղ թաթը:

Մեր Երկրորդ Լսարանի տարուան ամբողջ կէսը մենք տրամադրեցինք մեր դիւցազնավէպին ուսումնասիրութեան. անոր չորս ճիւղերը մենք կարդացինք տող առ տող, վերլուծեցինք անոր տիպարները, զանոնք բաղդատեցինք Շահնամէի եւ Իլիականի հերոսներուն հետ, յետոյ վերադարձանք եւ գտանք հանգիտութիւնը այն տիպարներուն եւ մեր ընտանիքի անդամներուն միջեւ, յետոյ սկսանք ոճաբանական գոհարներ գտնել, որոնք կորսուեր էին բարբառին ծալքերուն տակ, յետոյ գտանք ճակատագիրը ... տեսանք իր աչքերուն լեցուիլը, երբ մեր դասընկերուհիներէն մէկը կը կարդար Փոքր Մհերին Թախանձագին բառերը՝

Մերիկ, վեր էլի, մերիկ, վեր էլի
Միհրն իմ, քո ծծի որդին

Յետոյ ուզեց, որ մեզմէ ամէն մէկը շարադրութեան նիւթ մը ընտրէ դիւցազնավէպին էջերէն. ինչե՞ր չգտանք, Աստուած իմ, այժմ կը յիշեմ այդ խորագիրներէն քանի մը հատը:

— Առիւծ Միհրը Իբրեւ Պետական Մարդ...

— Ծովինար Խանում Եւ Հայկական Ֆեմինիզմը...

Տղոցմէ մէկը կատակ մը ըրաւ եւ իբրեւ նիւթ առաջարկեց հետեւեալը.

Հայրենակցական Միութիւններու Օգուտներն Ու Վնասները...

Սասունին կատակը լուրջի վերածեց եւ պարտականութիւն յանձնեց մեր կատակաբան ընկերոջ, որ մնայ այդ նիւթին վրայ եւ գտնէ կապը դիւցազնավէպին եւ անոր միջեւ ... Անիկա պատժելու իր շատ համակրելի ձեւն էր:

Կարծեմ այդ նոյն տարուան վերջին երկու ամիսները յատկացուցինք Ինտրայի «Ներաշխարհ»ին եւ բաւական քրտինք թափեցինք. տարուան վերջին պահը ան տրամադրեց լեզուական տեսութեան մը. այդ մէկը ըրաւ իր կայտառ բառերով.

— Ես ձեզ տարի բարբառին հողաբոյր պարզութենէն մինչեւ Ինտրա ... ըսաւ: Սա ձեր լեզուն է ես կ'ուզեմ, որ դուք ձեր քիմքերուն վրայ պահէք անոր համը եւ ուր ալ որ երթաք՝ կ'ուզեմ, որ վերադառնաք եւ փնտռէք զայն: Կ'ուզեմ, որ սիրէք այս լեզուով. կ'ուզեմ, որ կռուիք այս լեզուով. գաղտնիքը լեզուին մէջ է ... ըսաւ: Յետոյ նաեւ կ'ուզեմ, որ ձեր պատկերով վերստեղծէք զայն, ինչպէս ըրած է Ինտրան: Ամէն հայ իր պատկերը դրած է Հայոց լեզուին վրայ. մեր լեզուին մէջ փնտռեցէք ձեր պապերուն ապրող դէմքերը, ըսաւ:

Լուռ մտիկ կ'ընէինք իր այդ խօսուն բառերը եւ կը զգայինք, որ տարին կը չքանար արդէն եւ մեր առջեւ կը բացուէր Պէյրութի չքնաղ ամառը իր կանաչագեղ լեռներով, ծովափի անհուն աւազներով եւ քաղաքին անհոգ ու արեւկող մայթերով:

Հաճոյք էր տեսնել Տէր եւ Տիկին Սասունին իրենց տան մտերմութեանց մէջ. անոնց առօրեայ կատակաբանութիւնը կ'առնէր բոլորս: Այս սքանչելի զոյգը նաեւ եղեր էր բախտաւոր ծնողք երեք մանչերու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը դիրք մը նուաճեց գիտութեան եւ արուեստի ասպարէզներուն մէջ: Ամառնամուտի իրիկուններէն մէկն էր, երբ ընկերս ու ես նորէն զարկինք իր դուռը եւ զինք գտանք ընթրիքի սեղանին վրայ. ուրախացաւ. ստիպեց, որ սեղան նստինք:

— Դուք այլեւս վկայուած ջոջեպաններ էք, ըսաւ, եւ ուրեմն իրաւունք ունիք մէկական բաժակի...

Լեցուց օղին: Քանի մը տարիներ առաջ աւարտեր էինք դպրոցը եւ սակայն դեռ շատ մօտ էր մեր առջեւ: Շուտով ես կը մեկնէի Ամերիկա ուսումս շարունակելու. այս մէկը պիտի ըլլար իմ հրաժեշտի այցելութիւնս: Հարցումներ ըրաւ. պատասխանեցի: Յետոյ մանրամասնօրէն պատմեց իր կուսակցական անցեալէն. յիշեց Հայաստանի Հանրապետութեան օրերը: Ժամանակը կ'անցնէր եւ կարծես ինք յանկարծ անդրադարձաւ այդ բանին:

— Ինձ լաւ լսէ, Ջոջեպա՛ն, ըսաւ: Ուր որ երթաս, ոտքիդ մէկը միշտ թող մնայ մայր հողին վրայ. միւսով կրնաս աշխարհը չափել, հոգ չէ. բայց մէկ ոտքդ ամուր դիր մայր հողին: Ճեմարանն ալ ձեր մայր հողին շարունակութիւնն է, ըսաւ. ձեր կապը մի կտրէք անկէ:

Վերջին անգամ ես տեսայ մեր ուսուցիչը անդամալոյծի իր անկողնին մէջ: Ընտանեօք վերադարձեր էինք Պէյրութ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմին նախորդող տարիներն էին եւ Պէյրութ կը լողար բարգաւաճութեան մէջ. Պէյրութը դարձեր էր ճոխակեաց, գոռոզ եւ ջղային. կորսնցուցեր էր մեր պատանի օրերուն պարզութիւնը:

Վրէժուհին եւ ես ուզեր էինք մեր հասակ առնող երախաներուն տալ մաս մը այն հինէն, որ արթուն կը մնար մեր ներսը: Կիրակի առաւօտ մը, եկեղեցիէն ետք, ամբողջ ընտանիքով զարկինք Սասունիին դուռը: Անիկա Ուաթ — Ուաթի իրենց երբեմնի տունը չէր այլեւս. կը բնակէր աւելի հեռուն. Զարիֆ փողոցին ներսերը: Ան պառկեր էր իր անկողնին մէջ գրեթէ անշարժ վիճակի մէջ. եւ սակայն ոչինչ կրցեր էր զգետնել իր կորովը: Բոլորով շրջապատեցինք իր անկողինը. ան շոյեց երախաներուն գլուխները եւ վերսկսաւ հին զուարթաբանութիւնը ծայրէն: Չորս կողմը նոյն անպաճոյճ դասաւորումով շարուեր էին իր գրքերը, թուղթերը, թոռներուն լուսանկարները: Պահ մը թեւս բռնեց եւ քաշեց իրեն. մօտեցայ.

— Կը գրե՞ս ... հարցուց:

— Այո, պար:

— Պէտք է միշտ գրես, ըսաւ:

Յետոյ պահ մը մտածեց եւ նորէն զարմացուց զիս:

— Մէկ — մէկ, ըսաւ, յուսահատութեան խօսքեր կը լսեմ. ականջ մի՛ տաք. պարապ խօսքեր են. դուք յեղափոխական կուսակցութեան մը զաւակներն էք. դուք հաւատքով պիտի ապրիք եւ գործէք. եթէ հաւատաք, պիտի տեսնէք, թէ այս ազգին ապագան շատ փայլուն է:

Իր մահը դեռ անհաւատալի կը թուի ինծի. ես զինք իր մահուան անկողնին մէջ տեսած ըլլալու տպաւորութիւնը երբեք չունեցայ. երբեմն կը կորսնցնէր իր յիշողութիւնը, իսկ երբ մտքերը կը պարզուէին, կը սկսէր հեղնել ինքզինք: Դիւցազնավէպին պարզուկ հերոսներուն պէս ան մտաւ յուշաշխարհէն ներս եւ հոն մնաց, ողջ ու առողջ եւ մշտապէս կենդանի: Պատերազմի կրակներուն մէջէն ծնած խօսք մը կայ, որ ես յաճախ կը յիշեմ: Ծեր զինուորները երբեք չեն մեռնիր. անոնք պարզապէս կ'աներեւութանան: Եւ կ'ապրի՛ն:

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԿՏԱԿԸ

Ես էս աշխարհում շատ բան եմ տեսել: Մանկուց զրկուեցի ծնողներից, որբացայ: Էդ ժամանակ եկեղեցու դպրոցում կարդացում էի: Ի՞նչ կ'անցնի որբ հայու զաւակի մտքով, երբ մեծանայ: Իմ նմաններ չկա՞ն, մահ ու աւեր, կոտորած ու թալան, իմ նմաններ չկա՞ն: Անցայ Մուշ, միացայ հայդուկների խմբին: Ջրկիր եղայ, հաց ու թացան տարայ լեռներ, խապրիկ տարայ — բերի, մինչեւ զէնք վաստակեցին: Կռուեցինք՝ մեր հայրենիքը մեր աչքերի մէջ, մեր շուրթերին, մեր երկինք՝ մեր արդար վկան, մեր հող, մեր սար ու ձոր, մեր օջախներ՝ մեր սրտի ցաւ: Մի օր միացայ Անդրանիկ զօրավարի զօրքին, մասնակցեցի նրա վարած կռիւներին: Եկաւ մի ժամանակ, երբ զօրավարը ստիպուեց, մեր խմբին հրաժեշտ տուեց: Չէ՛: Զօրավարից չբաժանուեցինք՝ հեռացանք արցունքներով ու էլի մնացինք անզօրավար ու անհայրենիք: Մասնակցեցինք մայիսեան ապստամբութեան ու էլի մնացինք անհայրենիք: Մեր վերջին յոյս Սարդարապատ ապրեցրեց մեզ: Յետոյ 11-րդ կարմիր բանակ հասաւ, միացայ իրենց...:

Ես իմ ծննդավայրից հեռու, հայրենիքի միւս ծայրամասում մի փոքր հայրենիք ունեցայ, անունն է Փոքր Սեւասար: Ես՝ սպահանցի Մարկոսս, դարձայ նաեւ փոքր սեւասարցի ու կոլխոզ հիմնեցի: Երեսիս ժպիտ խաղաց, երբ Խորհրդային Հայաստանի հիմքը լսեցի ու դրօշակը տեսայ: Յետոյ ֆաշիստ եկաւ ու չոքեց մեր դրան առջեւ՝ էլի կռիւ, մահ ու աւեր, բայց անգին ու թանկ յաղթանակ:

Անցած ամառ Երեւան գնացի: Վաղուց չէի եղել: Ի՞նչ չքեղ քաղաք, ի՞նչ աղուոր ջահելութիւն, արմանք — զարմանք քաղաք: Իմ տեսածն ո՞ւր, էս ո՞ւր: Իսկական մայրաքաղաք: Լենինի հրապարակում մեր արեւի տակ կանգնեցի, երկար նայեցի մեր դրօշակին, մենակ իմ աչքով չնայեցի, այլ մեր մատաղցու զառ տղերքի աչքերով, ո՞նց էին երազում ազատ հայրենիք ու դրօշ ունենալ, աւա՜ղ, չարժանացան իմ բախտին: Իրենց արշալոյս չծագեց, իմ կեանք՝ իմ հայրենիքին մատաղ աւին ու կռուեցին, կռուեցին ու զարկուան, մնացին ձոր ու քարերի մէջ, սիրած մօր, կնոջ արցունքի ու մի բուռ հողի էլ չարժանացան: Նայում էի մեր դրօշակին, մտքում կանչում՝ էհէ՜յ, տղեք, սեւքարեցի Սաքօ, Լեւօ, Կարօ, էհէ՜յ, ինքս ինձ ասում, խօսում էի տղէքի հետ, ուզում էի մի բարձր տեղ կանգնէի, գոռալով պատմէի, ամէնքին իմանային ... ինչ քաջ տղեք էին, ապրէ՜ին, Զօրավարի զինուորները, մարշալ Բաղրամեանի զինուորները կը դառնային, գերմանացու դէմ կը կռուէին, հայրենիք կը շէնացնէին, տուն ու տեղի թագաւոր ազատ մարդ կը լինէին: Էդ ամէնից յետոյ իմ կեանք դառաւ երկու բառ՝ յիշողութիւն ու աշխատանք: Էդ երկու բառն էլ ինձ մինչեւ էսօր ապրեցրել են: Ուժս հատել է, առաջուայ Մարկոսից բա՞ն չի մնացել՝ մենակ յիշողութիւն: Յիշողութիւն համեստ հայրենիքի զինուորներու, որոնց տաք արիւնը քարերի ու ժայռերի վրայ պաղեց, որոնց գլխի տակ բարձի փոխարէն չոր քարն էր, որոնք կնոջ փո-

խարէն հրացանն էին գրկում, որոնք երեխու գլխի հոտն առնում էին ջրից ու ծխից։ Հիմա ես ժամանակաւոր ներկայ, նրանք բացակայ... Ամէն հայի սեղանի շուրջ մի բացակայ հոգի կայ. էդ նրանք են՝ հայրենիքի մատաղցու զաւակները, էդքան հեռո՜ւ, հող ու մոխիր, փուշ ու տատասկ դառած, էդքա՞ն բացակայ։ Ամէն վայրկեան իմ աչքերի առաջ էդ լուսաւոր մարդկանց դէմքերն են՝ պղնձադոյն, ցասումով ալեցուն։ Տուն եկայ՝ յիշողութիւնս կրակ դառաւ, էլ հանգիստ չտուեց ինձ։ Մտածում էի, չլինի՞ ես վերջին մարդն եմ, էն էլ էսօր – էգուց գնացող, գնամ ու լոյսի պէս ողէքի անունք կորչի, որտե՞ղ է գրուած, որ մնան, ի՞նչ փողոցի պատին, ի՞նչ գրքի մէջ... գնալով կեանքը զարգանում է, մարդու աչքը՝ լիանում, ջահելների դէմքերից խռճերով ծիծաղ է թափում, բայց իմ սիրտ՝ մենակ է, էնտեղ մնացած ողէքի հետ է։ Դուք մեզ չունիք, ամէն մարդ իր բաժին կեանքն է ապրում, ես իմ բաժին կեանքից եմ նեղացած, մեր բախտից եմ նեղացած, առիւծի պէս կռուեցին ու նահատակուեցին, մեր ապու պապի մեծ երկրից էս մի կտոր հայրենիքը փրկեցին՝ ձե՛զ համար, էնքան շատ արիւն թափեցեց, որ էս հողի ամէն մի թիզը հարիւր մարդու կեանք արժեցաւ, եւ կ՚ուզէի, շատ կ՚ուզէի, որ դուք՝ ջահելներդ, մեր անցած երկիրը նաեւ կորցրածի սիրով սիրէիք, մեր էս լուսաւոր օրուան չհասած բոլոր նահատակների սիրով էլ սիրէիք, պահէիք նրանց սուրբ անունը գըրքերի մէջ, մարմար քարի վրայ։ Երկիրը երկիր է, ազգը՝ ազգ, ոչ միայն իր ունեցածքով, այլեւ յիշողութիւններով, պատմութիւններով, անուններով։ Մա՛րդն է, մարդու անո՛ւնն ու պատմութի՛ւնն է, որ հողը սիրելի կը դարձնէ, երկիրը՝ հայրենիք, եւ հայրենիքն է, որ յիշում է իր զաւակներին։ Էսօր էգուց իմ հոգին կը թողնի էս չէն աշխարհը եւ ճամբայ կ՚ընկնի։ Կ՚երթամ միանալու հարիւր տարուայ նահատակներուն, կը պատմեմ իրենց, իմ ախպէրներին, էս սիրուն հայրենիքի մասին, կը պատմեմ, որ հայրենի սիրուն չէնքի մէջ իրենց քարերը կան, կը պատմեմ, որ հայրենիքը յիշում է իրենց անուն առ անուն։ Ես կը պատմեմ, որ դուք պարտակա՛ն մնաք, որ նրանց անուն անմահացնելով դուք անմահանաք, որ հազար տարի յետոյ եկողն էլ ձեզ անմահ պահի։

Հիմա ես գնացող, դուք՝ մնացող։ Ամուր պահէք մեր ունեցածը, ծաղկեցրէք մեր հողը, ոչ մի թիզ չզիջէք ոչ մէկին, մի մոռացէք, որ ամէն թիզը հարիւր մարդու կեանքի գին է, գիւղերը լցրէք մանուկներով, չէնացրէք գիւղ ու քաղաք, բարեկամի հետ բարեկամ եղէք, պահէք, փայփայէք բարեկամին եւ մի՛ մոռացէք, երբե՛ք չմոռանաք, թէ ինչ էք կորցրել...։

ՄԱՐԿՈՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Հայրենիքի զինուոր,
ծնուած Սպահանի Շուրիշկան
գիւղում
1981 թ. Փոքր Սեպասար

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՇԻԹԱԿՕՅԻ մէջ, Օգոստոս 15-ին տեղի ունեցող ընտրութեան մը ընթացքին, Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Ամերիկայի Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետ ընտրուեցաւ Պր. Ռիչըրտ Մքամպըր։ Քիչ անգամ կը պատահի որ ոչ – Հայ մը այնքան գործունեայ կ՚ըլլայ Հայկական կազմակերպութեան մը մէջ, որքան հայ կնոջ մը ամուսին Մքամպըրը, որ կը բնակի Նիւ – Ճըրզի նահանգին մէջ, եւ տարիներ ծառայած է իբր անդամ Հ. Բ. Ը. Մ.ի Կեդր. Վարչութեան։ Պր. Մքամպըրի ընտրութիւնը «խնդրական» կը թուի ոմանց, որոնք դժգոհ են տեսնել ոչ – հայ մը, նման հանգամանքով։ Ուրիշներ կ՚ընդգծեն որ այս ընտրութիւնը արդիւնքն է այն պայքարին, որ վերջին երկու տարիներուն կը պառակտէ Հ. Բ. Ը. Մ.-եան ամերիկեան հատուածը, եւ որ աթոռակալութեան հարցերէ կը բխի։

**

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Օգոստոս 21ին, նշուած է «Նաւասարդ» ամսագրի հնգամեակը։ Ներկայ եղած են 150 հոգի։ Խօսք առած են «Նաւասարդ»ի խնամակալութեան ատենապետ Լութֆիկ Մարտիրոսեան, աշխատակիցներէն Սարգիս Ա. Քհնյ. Անդրէասեան եւ Անդրանիկ Սարեան։ Վարիչ – խմբագիրը՝ Արմէն Տօնոյեան, անդրադարձած է հայ մշակոյթի ու հայ մամուլի դերին։ Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են Աշոտ Դուրեան եւ Մխի Եղիազարեան (մեներգ), Այտա Ճիդմէճեան (քանոն), Ժիրայր Բարազեան եւ Նորա Արմանի (արտասանութիւն)։ Հանդէս եկած է նաեւ Լեւոն Գաթրճեան։

**

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ Վռամեան ակումբին մէջ, Օգոստոս 14-ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, ի պատիւ Երուանդ Փամպուքեանի, Աւետիք Իգմիրլեանի եւ Մարիօ Նալպանտեանի. Ներկայ եղած են ուրուկուէյցի պետական դէմքեր։ Ցուցադրուած է գերմանական հեռատեսիլի պատրաստած փաստանկարը՝ «Հայկական հարցը այլեւս գոյութիւն չունի՞» խորագրով։ Խօսք առնելով Աւետիս Պատանեան շեշտած է Ուրուկուէյի Խորհրդարանի հայանպաստ կեցուածքը։ Ծերակուտական Խուան Ռաուլ Ֆէռէյրա յայտնած է իր յարգանքը հայ համայնքին նկատմամբ։ Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Կեդր. Յանձնախումբի անունով խօսք առած է ճարտարագէտ Մարիօ Նալպանտեան եւ շնորհակալութիւն յայտնած ներկայ պետական անձնաւորութիւններուն, շեշտելով բարեկամական այն սերտ կապերը, որոնք գոյութիւն ունին ուրուկուէյցի եւ հայ ժողովուրդներուն միջեւ։

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

«ԾԽԵԼԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է»

• ՊԷՆԿԼԱՏԷՇԻ ՄԷՋ

Աշխարհի ամէնէն աղքատ երկիրներէն՝ Պէնկլատէշի փողոցներուն մէջ, երախաները կը մօտենան ծխող անցորդներուն եւ կ՚առաջարկեն ծխախոտին առօրեայ ծախքը բաղդատել առողջական ծախքին հետ։ Այս պատկերը մէկ երեսն է Պէնկլատէշի մէջ ծխելու դէմ կազմակերպուած արշաւին։ «Մոռնալ, որ ձեր երախաները անօթի են, ոճիր է», կը յայտարարէ երախայ մը։

Պէնկլատէշի պարագային, ծխողներու դէմ պայքարելու լաւագոյն ձեւը ծխախոտի անհամեմատ սղութեան եւ ծախքի յիշեցումն է։ Մինչ երկրի առողջապահական տարեկան պիւտճէն նուազ է քան 40 միլիոն տոլարը, Պէնկլատէշի ժողովուրդը կը ծախսէ տարեկան աւելի քան 50 միլիոն տոլար, ծխախոտ գնելով։ Պէնկլատէշի մէջ, ամէն տարի կը մահանան աւելի քան 800.000 երախաներ, մեծ մասը՝ անբաւարար սնունդի պատճառով. երեւոյթ մը, որուն առաջքը կարելի է առնել համապատասխան նիւթական միջոցառումներով։

Պէնկլատէշցիի մը համար, ծխախոտ ծխելը սուղ սովորութիւն է։

Աշխատաւոր մը, իր օրականին մինչեւ 25 առ հարիւր տոկոսը կը յատկացնէ ծըխախոտի, երկրի մը մէջ, ուր ժողովուրդին 80 առ հարիւրը կ՚ապրի ամենախոր թշուառութեան մէջ։

Պէնկլատէշի կառավարութիւնը արդէն իսկ արգիլած է ծխախոտի ծանուցումները ձայնասփիւռի եւ պատկերասփիւռի կայաններէն։ Ծխելու դէմ պայքարողները ներկայիս կը ջանան, որ այս արգելքը ընդգրկէ նաեւ օրաթերթերու եւ պարբերաթերթերու մէջ հրատարակուող ծըխախոտի ծանուցումները։

• ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Չինաստան, աւելի քան 300 միլիոն ծըխող հաշուող այս երկիրը, որուն 80ամեայ առաջնորդը՝ Տենկ Սիաօ Փինկ կը հաւատայ, թէ ծխախոտը կը նպաստէ առողջութեան, ծխախոտին դէմ պայքարելու դժուարութիւններու կը հանդիպի։

Նոյնիսկ Փեքինի ոստիկանները տեղեակ չեն վերջերս հրապարակուած եւ ծխելը արգիլող օրէնքին, որ կը «գործադրուի» մայրաքաղաքի երկաթուղիի կեդրոնական կայարանին մէջ։

Կայարանի պատերուն վրայ թէեւ գըրուած են մեծատառ «ԾԽԵԼԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է» ազդեր, որոնք նաեւ պարբերաբար կը ձայնասփռուին կայարանի ձայնասփիւռէն, սակայն երիտասարդ թէ ծեր, գիւղացի թէ քաղաքացի, կանգնած թէ նըստած, չինացի տղամարդիկ կը շարունակեն ծխել, ապականելով օդը, ապա՝ կայարանը, մոխիրն ու ծխախոտի կճառները գետին նետելով։

Չինաստան կը «ծխէ» աւելի շատ ծխախոտ, քան աշխարհի մնացեալ երկիրները. 500 միլիոն չին տղամարդոց աւելի քան 60 տոկոսը օրական կը ծխէ 10էն 20 ծխագլանիկ։

Ծխախոտի դէմ արգելքը սակայն, Չինաստանի կառավարութեան համար, դըժուար հարց է, որովհետեւ ծխախոտի վաճառքը պետութեան կ՚ապահովէ 3 միլիառ տոլարի շահ, դառնալով քարիւղէն ետք, երկրի երկրորդ հասութաբեր աղբիւրը։

Տնտեսական դժուարութիւններէն բացի, կայ չինական հանրային կարծիքը, որ կը շարունակէ հաւատալ ծխախոտի բարեմասնութիւններուն։ Ներքին սպառման համար պատրաստուած «Ծին-Ծիան» պիտակով ծխախոտի տուփերուն վրայ կարելի է կարդալ, որ ծխախոտը կը նըպաստէ առողջութեան, իսկ արտածուած տուփերը կը կրեն «Ծխելը վնասակար է առողջութեան» ազդը։

Ըստ չինացի վարորդի մը, որ հաճոյքով կը ներծծէ իր «կրկնակի հաճոյք» պիտակով չինական ծխախոտին ծուխը, ծխելը չին ժողովուրդին կիրքն ու սէրըն է։

ՔԱՆԻ ՈՐ ԴԵՂՁԵՆԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ՚ԱՃԻ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

1984-ին Հայաստան կար մօտ 3 միլիոն դեղձենի։

Ես լսած եմ, որ շատ հինէն, երբ ժամանակը հարբածի պէս կլոր տարին մէկ անգամէն կամ ամառ կը դարձնէր, կամ ձմեռ, Հայաստան աշխարհին մէջ որքան մարդ կար, այնքան ալ դեղձենի կ՚աճէր։ Ամէն անգամ ծնունդ ունեցող տան շեմին անմիջապէս կը յայտնուէր Աստղիկ աստուածուհին եւ դեղձի կորիզ մը կը ձգէր դրան առջեւ։ Նորածինին հայրը կամ պապը կը տնկէր այդ կորիզը։ Եւ երբ արմատ արձակելէ ու ծառ դառնալէ ետք դեղձենին կը սկսէր փթթիլ, նոյն տարին կը թոթովէր նաեւ մանուկը։ Այդ նշան էր, որ մարդու խօսքը պէտք է շնչաւորուէր դեղձի բուրմունքով, քաղցր ըլլար, սրտահաճ – սրտաթով։ Եթէ մէկը մոռնար ու իր նորածինին բախտակից դեղձենի չտնկէր, պճեղ մը բուրմունք կը պակսէր Հայոց աշխարհէն։

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Ճշմարիտ մշակոյթը չօտարացներ, այլ ընդհակառակն կը զօրացնէ քու մշակոյթըդ։ Ան կը մօտեցնէ մեզ մեր ազգային, սեփական, մնայուն արժէքներուն։ Եթէ հայը իր ազգային արժէքներով զինուած՝ ծանօթանայ արեւմուտքի մշակոյթի հրաշալիքներուն ու գնահատել գիտնայ զանոնք՝ չի կրնար չսիրել ու չըհրապարակել հայ մշակոյթի հրաշալիքները։

Եթէ հայ երիտասարդը ճանչնալ ու հասկնալ սորվի եւրոպական երաժըշտութիւնը, գրականութիւնը, պատմականքաղաքական դէպքերը, եւայլն, այն ատեն աւելի լաւ գնահատել պիտի գիտնայ իր սեփական ազգին երաժշտութիւնը, գրականութիւնը, պատմութիւնը եւայլն։

Անշուշտ, կ՚ենթադրենք որ հայ երիտասարդը, նախ իր ազգային արժէքներու մասին, յստակ գաղափար մը պիտի ունենայ։

Բայց մանաւանդ կ՚ենթադրենք այն խոր զգացումը որ անհատը կը կապէ իր ցեղային համայնքին, առանց որուն ոչ մէկ իրական արժէք կրնայ ներկայացնել այդ անհատը ո՛չ իր ազգին եւ ո՛չ ալ օտար ազգի մը համար։

Մեր երիտասարդութիւնը, մանաւանդ մտաւորական երիտասարդութիւնը պէտք է լաւ ըմբռնէ սա իրողութիւնը թէ մշակութային անհատը, բարոյական մարդը անհրաժեշտօրէն կապուած պէտք է մնայ օրկանական ամբողջութեան մը, այսինքն իր ժողովուրդի համայնքին, եւ թէ այդ իր բնական ու մտերիմ շրջանակէն դուրս՝ կը սկսի այլասերումը, ոչ միայն ազգային այլ նաեւ մարդկային տեսակէտէն, որովհետեւ եթէ քու սեփական ազգէդ հեռանաս, ուրիշ ազգի մէջ երբեք իրապէս չես կրնար մուտ գործել։

Մարդը ինքն իր մէջ բաւարար ու կատարեալ էակ մը չէ։ Մարդը միակ կենդանին է որ իր անկատարելութեան խոր զգացումը ունի ու այդ պատճառաւ կը ձգտի դէպի կատարելութիւն, դէպի դէթ յարաբերական ինքնաբաւարարում։ Ասոր համար է որ, ան միշտ անկայուն է ինքն իր մէջ։ Ան իրմէ դուրս սկզբունք մը կը փնտռէ որուն կառչի ու ինքզինքը ամբողջացնէ, ինքզինքը անկատար զգալու գիտակցութենէն ազատէ ու այսպէսով փրկուի։ Այդ սկզբունքը, որ մարդուն գիտակցութեան՝ մեծ փրկութիւնը կուտայ, իր բնական համայնքն է, իր ազգային հաւաքականութիւնն է, իր նախնիներուն բնակավայրին մէջ, ազգային հայրենիքին մէջ։ Անհատը ազատ չէ իր համայնքը ու ազգը ընտրելու։ Անիկա կը ժառանգուի։ Անիկա դրոշմուած է արիւնին ու ջղային դրութեան մէջ։ Անիկա ճակատագիր է։

Ազգէն խոյս տալու ամէն փորձ կը տանի դէպի այլասերում։ Ամէն անոնք, որոնք փոխանակ իրենց հոգիով իրենց հայրենի, ցեղային մթնոլորտին մէջ մնալու, փոխանակ ազգային արժէքներու աշխարհին մէջ ապրելու, կ՚ուզեն՝ ոստումով մը օտար կեանքը ու օտար հոգին կապել, անհրաժեշտօրէն աննպատակ ու բռնազ – բօսիկ կեանքի մը մէջ կ՚իյնան ուր չկայ ոգեկան ոչ մէկ «օրէնք»։ Ու անոնք շուտով կը զգան թէ ինչքա՞ն մինակ են, ինչքան օտա՜ր են իրենց այդ «նոր» կեանքին մէջ ու իրենց սեփական հոգիի մըթնոլորտին իսկ մէջ։

Այդտեղ կը սկսի անբուժելի ու անյատակ ողբերգութիւնը այդ մարդոց։

Այսպիսի անազգ մարդոց դասակարգէն յաճախ դուրս կուգան անհատներ, որոնք կը դառնան միջազգային տիպեր՝ պատրաստ ամէն անխոստովանելի գործեր կատարելու։

Բուն արեւմտեան մշակոյթը հոս չէ որ կը տանի մեզ։

Արեւմտեան իսկական մշակոյթի բարիքներ ըսելով կը հասկնանք գիտութիւնները, լուրջ գրականութիւնը, թատրոնը, երաժշտութիւնը, մարմնակրթանքը եւայլն։ Նաեւ բարոյական, ընկերային, քաղաքական ըմբռնումները, յղացումները եւայլն։

Անշուշտ Հայն ալ իր բարոյական մեծ առաւելութիւնները ունի, բայց այդ չի նշանակեր թէ ան պէտք չէ ինքզինքը կատարելագործէ, օրինակ առնելով արեւմուտքի մարդէն ալ։

Ռումէն հոգեբան Ռըտուլէսքու–Մոդրու այսպէս կը յատկանշէ արեւմուտքի մարդուն բարոյական դիմագիծը. «Բարոյական նկարագրի եւրոպական տիպարին յատկանիշներն են. կամքի ուժ, դատողութեան յստակութիւն, զգացումի նրբութիւն եւ ոգեւորուելու կրակ։ Կամքի ուժ ըսելով չի հասկցուիր բնազդի կոյր մղումը, այլ այն ուժը որ ի գործ կը դըրուի հարկ եղած պահուն։ Կամքի ուժ չունին ոչ յամառները եւ ոչ ալ յախուռները (էմփիւլսիվ), այլ անվախ ու յարատեւ գործողները։ Դատողութեան յստակութեամբ, նկարագիրը կը ստանայ տեւականութեան եւ նախատեսութեան յատկութիւնները։

(Շար. 18)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆԻԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

դամնավակին մահուան քառասունքին առիթով, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 11–ին:

6 ռիւ Շառլօ, Փարիզ

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Այս տխուր առիթով, հանգուցեալին ամուսինը եւ երկու աղջիկները իրենց կնոջ եւ մօր յիշատակը յաւերժացնելու սիրոյն, հետեւեալ նուիրատուութիւններըըրած են. –

Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ բարեզարդման 500 Ֆ., Փարիզի Հայ Կաթողիկէ միօրեայ հայկական դպրոցին 500, Պէյրութի Սահակեան Լիսէին 500 Ֆ., Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթին 500, Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին 500 Ֆ., Փարիզի «Յաղթանակ» ամսաթերթին 500, Արժանթինի «Շարժում» շաբաթաթերթին 500 Ֆ.:

**

Տիկին Արսինէ Խաչեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տամլամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մոզեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Արամ Մոզեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՄՈԶԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գարտինէ Ժամկոչեան)

ի յիշատակ, այս Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ. –

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Մամաս,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տիֆուա եւ զաւակները,
Կապրիէլլ Մամաս եւ Մարք Նոաէն,
Այրի Տիկին Պերճուհի Մամուրեան զաւակներն ու թոռները,
Այրի Տիկին Ատրինէ Մինասեան զաւակներն ու թոռները,
Սողոմոնեան, Թարթարի, Վարժապետեան ընտանիքները,
Այրի Տիկին Ագապի Մամաս եւ զաւակը՝ Սիւզան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակից եղան իրենց սուգին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գուլաքսըզեան)

մահուան առթիւ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12:

**

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները:

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

IN MEMORIAM

Le personnel des Ets. Vanbel fait un don de 250F à l'école arménienne d'Issy les Moulineaux, par l'intermédiaire de Haratch, et de 250F à Haratch, à la mémoire de JEAN BASMADJIAN,

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Հայ կին մը, Չորեքշաբթի օրերը 3 տարեկան աղջնակ մը պահելու համար:

Հեռաձայնել իրիկունները՝

43.40.28.90

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ – ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յաբայ արդարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8–ին
Պատարագ	ժամը 10–ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12–ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Փօզոսեան:

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ:

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւին հետ. Հեռ. 91-70-38-72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91-58-40-38 կամ՝ 91-65-30-22:

COMMUNIQUÉ DE RADIO ASK

A partir du dimanche 30 août 1987, conformément à la décision de la CNCL, RADIO ASK qui était l'unique radio de la communauté arménienne de l'Ile de France a cessé ses émissions.

Administrateurs de l'Association Arménienne d'Aide Sociale, nous appliquons la loi, nous nous conformons à une décision non justifiée et exprimons notre indignation.

Fidèle à une ligne de conduite légaliste, refusant d'entreprendre des actions bruyantes, inefficaces, proscrivant l'agitation intellectuelle, nous réitérons auprès de la CNCL notre demande de prorogation du droit d'émettre.

Nous assurons nos dizaines de milliers d'auditeurs et les dizaines d'associations et organismes qui nous ont apporté unanimement leur soutien, que nous ne nous résignerons pas à devenir un souvenir.

La CNCL a dérogé le projet de RADIO AYP qui va émettre en alternance avec RADIO TIWIZI BERBERE sur la même fréquence. Nous lui souhaitons bonne chance.

La communauté arménienne dans son ensemble mérite à divers égards, d'avoir une fréquence complète à elle seule.

Nous la revendiquons dans une optique de partenariat entre RADIO AYP, radio commerciale et RADIO ASK, radio à but non lucratif dans le respect de nos identités et nos individualités.

Nous agirons avec persévérance.

Aujourd'hui RADIO ASK n'émet pas.

Un jour proche, nous l'espérons, RADIO ASK prendra de nouveau la place qu'elle mérite sur la bande FM.

C'est par voie de presse que la Direction de RADIO ASK fera un point régulier de la situation.

RADIO ASK

01 - 09 - 1987

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59–րդ տարեդարձին առթիւ:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՂԹԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՃԱՆԱՃԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47



"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
4

VENDREDI
4 SEPTEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63-ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.566 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.566

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԻԿԻՆ ՄԻՇԷԼ ՊԱՐԶԱՔ, Առողջապահութեան նախարար – միակ կին նախարարը Շիրաքի դահլիճին – հիւրն էր, Չորեքշաբթի իրիկուն «Ճշմարտութեան ժամուն»: Պէտք է խոստովանիլ թէ մասնաւոր դժուարութիւն չունեցաւ հրապուրելու եւ նոյնիսկ՝ համոզելու, տրուած ըլլալով որ ոչ մէկ լրագրող փորձեց զինքը նեղը դնել: Սալոնական խօսակցութեան բնոյթ առնող յայտագրի մը վերածուեցաւ, ուր Տիկին Պարզաք խուսափեցաւ, բացի մէկ – երկու պարագաներէ, վճռական պատասխաններ տալէ, նախընտրելով միջին ճամբան: Հմայք ունեցող կին մը անկասկա՛ծ: Հետաքրքրական էր որ ոչ ոք հարց տուաւ բժշկական ուսանողներու գործադուլներու շարժումներուն եւ թոշակներուն մասին եւ թէ ինք ալ միշտ քովէն պատասխանեց, երբ փափուկ հարցեր կը ծագէին (ալքոլ, ծխախոտի գին, եւայլն): Ընդհանուր ձեւով, իր անուրանալի հմայքը, գլխաւոր նպատակն ունէր Շիրաքի կապել կեդրոնի մարդիկ եւ երիտասարդները: Այլ խօսքով՝ ընտրապայքարի յայտագիր մը, որու ընթացքին յայտնեց թէ ինք ալ թեկնածու պիտի ըլլայ երեսփոխանական ընտրութիւններու:

ԾԽԱԽՈՏԻ մոլութիւնը 50 հազար մահ կը պատճառէ տարեկան, Ֆրանսայի մէջ եւ ըստ եւրոպական Հասարակապետութեան յանձնախումբին ԱՄՆ-ին հետ, առողջութեան սպառնացող ամէնէն մեծ վտանգն է: Ոլիրդալէտ երկու մեծ փրոֆէսէօրներ՝ Ժան Պերնար եւ Թիպոլանի «Առողջապահական աղէտ» կը խորագրեն «Մոնտ»ի մէջ իրենց յօդուածը, մանաւանդ որ ծխախոտի գործածութիւնը, 1985-ին, իր պատմական մրցանիշը կոտրած է Ֆրանսայի մէջ, մինչ 76-էն 81 նուազած էր Տիկին Սիմոն Վէյլի պայքարին շնորհիւ: Զանազան միջոցներ ձեռք առնելու մասին կը խօսուի: Ըստ ոմանց՝ գիներու յաւելումը կրնայ նպաստել, ըստ ուրիշներու պէտք է բոլորովին արգիլել ծխելը հանրային վայրերու մէջ: Այս վերջին միջոցը ձեռք առնուեցաւ Պելժիոյ մէջ, Սեպտեմբեր 1-էն, ուր 1500 պելժիական ֆրանքի (225 Ֆր.) տուգանք կայ չհնազանդողներուն եւ մինչեւ՝ 18.000 (2700 Ֆր.) կրկնողներուն:

ՎԱՏԻԿԱՆ կը շարունակէ սերտ յարաբերութիւններ հրէական ներկայացուցչական մարմիններու հետ: Սեպտեմբեր 1-ին, Յովհ. Պօղոս Բ. ընդունած է «Միջկրօնական խորհրդակցութեանց հրէական միջազգային կոմիտէ»ին մէկ պատուիրակութիւնը (այս կոմիտէն հինգ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէ կազմուած է) եւ ողջունելով պատուիրակները, յայտնած է թէ ի մօտոյ Ս. Աթոռը փաստաթուղթ մը պիտի հրատարակէ Շոահի (Նացիներու կողմէ Հրեաներու բնաջնջում) եւ այսօրուան հակահրէութեան մասին:

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄՍԸ, որ գահաժառանգը կը նկատուի Ֆրանսայի, իր թոռը նշանակեց որպէս օրինաւոր յաջորդ արքայական տիտղոսին, ինչ որ անդրանիկ զաւկին գործին չեկաւ: Արդարեւ, Քլերմոնի Կոմսը գերդաստանին յաջորդութեան իր իրաւունքէն զրկուած էր հօրը կողմէ, որովհետեւ ամուսնալուծուած եւ կրկին ամուսնացած է: Ինք սակայն, կը զլանայ հօրը՝ յաջորդ նշանակելու իրաւունքը:

ՄԱԹԻԱՍ ՌՈՒՍԹ, դատավարութեան առաջին օրէն զովքը հիւսեց Կորպաչովի եւ անոր ճիգերուն ի նպաստ խաղաղութեան, ինքզինքն ալ ներկայացնելով որպէս խաղաղապաշտ մը: Այդ նպատակաւ է որ զգայացունց էջք մը կատարած է Կարմիր հրապարակը, ուր յարմարագոյն տեղը նկատած է աշխարհի ուշադրութիւնը գրաւելու համար: Սկզբունքով մինչեւ տասը տարի բանտարկութեան կրնայ դատապարտուիլ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 5՝

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ ՌՈՊԷՐ ԷՄՄԻԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Օգոստոս 29-էն սկսեալ, մինչեւ Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, շուրջ 1700 մարզիկներ – որոնք կը ներկայացնեն 165 Պետութիւններ – կը մասնակցին, Հռոմի մէջ, աթլէթիզմի աշխարհի առաջնութեան մրցումներուն: Այդ թիւին մէջէն շատեր որեւէ լուրջ յաւակնութիւն չեն կրնար ունենալ յաջողելու այս մակարդակի վրայ, բայց կարեւորը մասնակցիլն է, չէ՞...

Խորհրդային Միութիւնը ճոխ խումբ մը, իգական թէ արական, ղրկած է Հռոմ: Մէկ հայ մարզիկ միայն այդ բազմութեան մէջ, Ռոպէր Էմմիեանը: Իրաւ է որ Հայաստանի մէջ աթլէթիզմը – վազել, ցատքել, նետել – շատ ետ մնացած մարզաձեւ մըն է:

Հռոմի մրցումներուն մէջէն, երկար տարիներ յիշատակելի պիտի մնայ, անկասկած, 100 մեթր վազքին աւարտականը՝ որ տեղի ունեցաւ, քանի մը հարիւր միլիոն աչքերու առջեւ – հեռատեսիլ – Կիրակի օր, իրիկուան դէմ: Որոշուեցաւ աշխարհի ամէնէն արագավազ մարդը: Պէն Ճոնսըն, Ժամայիք ծնած գանատացի մը, յաղթեց Գարլ Լէվիսի (Միացեալ-Նահանգներ). երկուքն ալ՝ սեւամորթ: Սեւամորթները միշտ լաւագոյն եղած են այս մարզին մէջ երկար տարիներէ ի վեր:

Ճոնսըն 100 մեթրի հեռաւորութիւնը կտրեց 9''.83-էն, ինչ որ կը կոտրէր, ապշեցուցիչ տարբերութեամբ մը, աշխարհի նախկին մրցանիշը՝ 9''.93, ան ալ հաստատուած ամերիկացի սեւամորթի մը կողմէ, 1983-ին:

Լէվիս պարտուեցաւ ուրեմն, թէեւ իր ժամանակն ալ՝ 9.93 անսովոր արդիւնք մըն է. պարզապէս աշխարհի նախկին մրցանիշը: Լէվիս մեզի կը հետաքրքրէ մասնաւոր կերպով, քանի որ, Շաբաթ օր, երկայնութիւն ցատքելու մէջ, իբրեւ մրցակից պիտի ունենայ Էմմիեանը: Ամերիկացին Հռոմ եկած էր մեծ յաւակնութիւններով. կ'ուզէր, ինչպէս յաջողած էր Լոս-Անճըլըսի Ողիմպիականին (1984), խլել առաջնութիւնը 100 մեթրի երկայնութեան եւ 4×100 փոխարշաւի մէջ: 100 մեթրի մէջ ձախողեցաւ: Կը մնայ մանաւանդ երկայնութիւնը՝ ուր անպարտելի է, տարիներէ ի վեր:

Հակառակ անոր որ լենինականցի հայ մարզիկը յաջողած է 8.86 մեթրի ոստում մը, մասնագէտները կը հաւատան որ Լէվիս պիտի չձգէ առաջնութիւնը ուրիշի մը: Ոչ իսկ՝ երիտասարդ Հայուն: Տարբեր բան է, արդարեւ, երկու հազար մեթր բարձրութեան վրայ (Ծաղկաձոր), մտերմիկ շրջանակի մը մէջ, կատարել մրցանիշային ոստում մը, ուրիշ բան է, ծովու մակերեսին մօտ, Հռոմ, տասնեակ հազարաւոր հանդիսատեսներու առջեւ նոյն մակարդակի արդիւնք մը ձեռք բերելը:

Արդէն Լէվիս կ'ուզէ հաւատացնել լրագրողներուն թէ ինքը պիտի անցնի շատ անդին իր ցեղակից Պիմընի համբաւաւոր ցատքէն (8.90)՝ որ աթլէթիզմի ներկայի ամենահին (1986) աշխարհի երկու մրցանիշներէն մէկն է:

Սա ալ պէտք է նկատի ունենալ որ հեռաւորութիւն ցատքելու մարզաձեւը տեղի կուտայ, երբեմն, մեծ անակնկալներու, որոնց զոհ կրնան ըլլալ իրենց մրցակիցներուն կարգին, թէ՛ Լէվիս, թէ՛ Էմմիեան: Կրնան մրցման ընթացքին մկանային արկած մը ունենալ, կրնան ալ շփոթուիլ իրենց քայլերուն մէջ եւ «խածնել» սահմանագիծը՝ ինչ որ կը ջնջէ ոստումին արդիւնքը, որքան ալ երկար ըլլայ ան: Կայ նաեւ հովին առաւել կամ նուազ ուժգնութիւնը՝ որ կ'ազդէ մարզիկին արագութեանը վրայ: Արագութիւնը կարեւոր է հեռու ցատքելու մէջ: Այդ մարզին մէջ ալ Լէվիս առաւելութիւն ունի: Ամերիկացին այս տարի յաջողած է 8.75 մեթրի ոստում մը: Իր մրցանիշն է՝ 8.79, 1983-ին:

Այսուհանդերձ, անկասկած պարտուելու ակնկալութեամբ չէ որ Էմմիեան պիտի սկսի այս մրցումը՝ որուն զտողական փուլը նախատեսուած է Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10-ին, եւ աւարտականը՝ Շաբաթ, ժամը 17.30-ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ՇԱԽՏԵՈՐ»Ի

ՈՒ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ ԴԱՍԱՒՈՐՄԱՆ 9-ՐԴ ՏԵՂԸ

Սեպտեմբեր 2-ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Սպարտակ – Ժալգիրիս	3 – 0
Մետալիստ – Զենիթ	0 – 1
Գուրիա – Դինամօ Մ.	2 – 1
Դինամօ Թ. – ԲԿՄԱ	1 – 0
Արարատ – Շախտեոր	2 – 1
Նեֆթչի – Դնեպր	0 – 1
Դինամօ Մինսկ – Դինամօ Կ.	2 – 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէ Սպարտակ 32 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 31, Ժալգիրիս 27, Շախտեոր եւ Տորպեդօ 25-ական, Դինամօ Մինսկ 24, Դինամօ Կ., Դինամօ Մ. եւ Արարատ 23-ական, Մետալիստ 22, Նեֆթչի 21, Կայրաթ 19, ԲԿՄԱ եւ Զենիթ 18-ական, Դինամօ Թ. 17 եւ Գուրիա 14 կէտերով:

Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

«ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Խորհրդային առաջնութեան Ա. դասակարգի խումբերու մրցաշարքի 27-րդ հանդիպումին Աբովեանի «Կոտայք»ը իր դաշտին վրայ ընդունելով Դոնի Ռոստովի ԲՄԱ-ն, 1-ի դէմ 3 կէտով յաղթած է անոր: Նկատի ունենալով, որ Դոնի Ռոստովի բանակի խումբը, որ Խորհրդային Միութեան անուանի ակումբներէն է, այս տարի անյաջող արդիւնքներ ձեռք ձգած է եւ նախ քան այս հանդիպումը արդէն կը գրաւէր դասաւորման 18-րդ տեղը (22 խումբերու միջեւ), դաշտ իջած է անպայման կէտեր շահելու վճռականութեամբ, կարենալ փրկուելու համար վտանգաւոր դիրքերէ: Աբովեանցիները եւս վճռական տրամադրութեամբ սկսած են խաղը եւ չորս վայրկեան ետք արդէն 2 – 0 արդիւնքով յաղթական հանդիսացած են: Երրորդ վայրկեանին փենալթի մը կոլի վերածած է Ա. Սարգսեան, իսկ մէկ վայրկեան ետք Ա. Սահակեան գլուխի հարուածով մը նշանակած է երկրորդ կոլը: Երկրորդ կիսախաղին Ռոստովցիները յաջողած են թէեւ կոլ մը նշանակելով նուազեցնել հաշիւը, սակայն Վ. Սուքիասեանի նշանակած երրորդ կոլը ամրապնդած է «Կոտայք»ի յաղթանակը: Այս հանդիպումէն ետք «Կոտայք» 20 կէտով կը բարձրանայ դասաւորման 19-րդ տեղը:

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ

Այս դասակարգէն հանդէս եկող Կիրովականի «Լոռի»ն 1 – 0 արդիւնքով յաղթած է «Վոսխոդ»ի: 88-րդ վայրկեանին կոլը նշանակած է Այվազեան, փենալթիով: Միւս կողմէ Լենինականի «Օլիմպիա»ն 1-ի դէմ 3 կէտով պարտուած է «Մեշախտէ»էն, իսկ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը 2 – 0 արդիւնքով՝ Սամտրեդիայի «Լոկոմոտիւ»էն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏ. 29 – ՍԵՊՏ. 1)

ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅԿ. ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴԻԼԻՋԱՆԻ ՄԷՋ

Դիլիջանի «Պէթհովէն» համերգասրահին մէջ երգահանները հանդիպում ունեցած են Սփիւռքի հայկական վարժարաններու ներկայացուցիչներուն հետ: Հիւրերը ծանօթացած են հայ հեղինակներու գործերուն: Յայտագրին մասնակցած են Ալեքսանդր Յարութիւնեան, Եդուարդ Միրզոյեան, Էդգար Յովհաննիսեան, Ալեքսանդր Աճէմեան եւ Ռոբեր Ամիրխանեան: Մեծ տպաւորութիւն թողուցած է դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեանի մեկնաբանութիւնը:

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՎՈԼԳԱՅԻ ԱՓԵՐՈՒՆ

Ուլեանովսկ (Վոլգայի ափերուն) քաղաքին մէջ բացուած է «Մարտիրոս Սարեան եւ իր ժամանակակիցները» ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են՝ բացի Սարեանի գործերէն, Մինաս Աւետիսեանի, Յակոբ Յակոբեանի, Ռոբեր Էլիբեկեանի, Ռաֆայէլ Աթոյեանի աշխատանքները: Ցուցահանդէսին բաժին մը յատկացուած է Գառզուի վիմատիպ գործերուն, զորս նկարիչը նուիրած է Հայաստանի:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՏՕՆ ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ստեփանաւանի մէջ տեղի ունեցած է թատերականացուած երաժշտական տօն մը՝ «Կարմիր կոմիսարներու երթը» անուանին տակ: Իրիկունը, քաղաքին կեդրոնական հրապարակին վրայ տեղի ունեցած է Հայաստանի եւ Վրաստանի արուեստագէտներու համերգը, որուն ներկայ եղած են հազարաւոր հանդիսականներ ոչ միայն Ստեփանաւանէն, այլեւ շրջանի գիւղերէն: Յայտագիրը վերջ գտած է «Բարեկամութիւն» պարային շարադրանքով, զոր մեկնաբանած է Հայաստանի պարի պետական համոյթը: Ազգային տարազներ հագած աղջիկներ ու պատանիներ շուրջ պար բռնած են, իբրեւ բարեկամութեան խորհրդանշան:

ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ԴԺՈԽՔՈՒՄ

ԽԱՉԻԿ ՀՐԱՉԵԱՆ

Գուխտոն Զօրաբարէլեանը հոգին աւանդեց 1976 թուականի Նոյեմբերի 30-ին, երբ նոր – նոր էր մտել յիսունեօթի մէջ: Նրա մահն անակնկալ եղաւ մօտիկների համար: Ով տեսել էր Գուխտոն Զօրաբարէլի ըմբիշի կերպարանքը, կը մտածէր, թէ մարդ արարածը մահկանացու է: Բայց, աւա՜ղ, ըմբիշներն էլ են մեռնում:

Գուխտոն Զօրաբարէլեանը շատ կարճ պառկեց՝ ընդամէնը երեք օր: Նշանաւոր բժիշկների կոնսիլիումը (բժշկական ակադեմիայի մի իսկական անդամ, երկու փրոֆ. եւ երկու դոցենտ) ախտորոշեց նստուկի քաղցկեղ: Դա նորերս յայտնաբերուած հիւանդութիւն էր: Գիտատեխնիկական յեղափոխութեան այս օրերում մարդը պրոգրեսիւ կերպով ետ է վարժւում քայլելուց, եւ յետոյքի ֆունկցիոնալ ծանրաբեռնուածութիւնը կրկնապատկւում, եռապատկւում է:

Գուխտոն Զօրաբարէլեանը մեռաւ յետոյքի քաղցկեղից, ինչպէս ասում են՝ գնաց այն աշխարհը, որի գոյութեանը, ի միջի այլոց, չէր հաւատում: Մեռնելուց քիչ առաջ նա թուղթ ու գրիչ խնդրեց, բայց թէ ինչ էր ուզում աւանդել մերձաւորներին ու աշխարհին, այնպէս էլ անյայտ մնաց. թղթի մաքուր երեսին խըրմըխած էր հագիւ ընթեռնլի կիսատ մի նախադասութիւն. «Սոյնով նորից եմ յիշեցնում, որ Վերնախաւ Բարսեղեանը կաշ...»:

Գուխտոն Զօրաբարէլին ուղեկցում էր Գաբրիէլ հրեշտակապետը, որպէսզի հանգուցեալը տիեզերական ճամբաներում չմոլորուի եւ, ով գիտէ, յանկարծ անզգուշաբար չընդհարուի որեւէ խելառ մոլորակի հետ: Նոյն օրը նա արդէն կանգնած էր ԵԲՍ-ի (Երկնային Բաշխիչ Սեղան) առաջ: Մեծ հերթ էր: Զօրաբարէլն առանց այլեւայլութեան առաջ քայլեց, բայց Գաբրիէլը ետ պահեց նրան:

– Չի կարելի:

– Ի՞նչը չի կարելի:

– Հերթը խախտել:

– Բա՛ն ասաց ... Դու գիտե՞ս ես ով եմ:

– Ով ուզում է լինես ... Այստեղ բոլորը հաւասար են:

Գուխտոն Զօրաբարէլը մռայլուեց: Նրան դուր չեկաւ այդ հաւասարութիւնը:

Հանեց մաշուած ծոցատետրը: Բայց գրիչը չկար: Երեւի, ճամբին մի տեղ կորցրել էր:

– Ինքնահոսդ մի տաս:

Գաբրիէլը տուեց գրիչը:

– Ինչպէս տեսնում եմ, էստեղ՝ ձեզ մօտ կարգ ու կանոն չկայ, – շարունակեց Զօրաբարէլն ինչ – որ բան խզբզելով ծոցատետրում: – Բան չկայ, մենք ամէն ինչ կարգի կը գցենք ...

Գաբրիէլը քմծիծաղեց:

«Այ քեզ խելա՛ռ ... Չի պատկերացնում, թէ ուր է ընկել»:

Հերթը բաւական արագ էր առաջանում: Այստեղ երկնային քաշքշուքը չկար. քարտում նշում էին, որ ժամանել է երկինք եւ անմիջապէս ազդարարում՝ «դրախտ» կամ «դժոխք». պատրաստ կանգնած հրեշտակներն ու սատանաները առաջնորդում էին արդար հոգիներին՝ դրախտ, մեղաւորներին՝ դժոխք – մշտական բնակութեան:

Վերջապէս Գուխտոն Զօրաբարէլը յայտնուեց փոքրիկ պատուհանի առաջ: Սեղանապետը սեղմեց վահանակի համապատասխան կոճակը, եւ փոքրիկ ռոպոտը վայրկենապէս համակարգչի քարտարանից վերցրեց համապատասխան քարտն ու հրամցրեց նրան – ակնյայտ նշան, որ գիտատեխնիկական յեղափոխութեան չորչոփները այստեղ էլ էին հասել: Սեղանապետը կարճ, բայց ուշադիր մի հայեացք նետեց քարտին, արագ նշում կատարեց մատեանում ու ազդարարեց.

– Դժո՛խք:

– Ի՛ – ի՞նչ, – ականջներին չհաւատաց Գուխտոնը:

Բացադանչութիւն – հարցը մնաց անպատասխան: Պատրաստ կանգնած սատանաներից մէկը վերցրեց նրա քարտը:

– Գնացինք:

Սակայն Գուխտոնը կպաւ պատուհանին:

– Լռիր, – գռմեց նա սեղանապետին, – այստեղ թիւրիմացութիւն կայ: Կարդա թեկուզ «ը» կէտը. «Եղել է անբասիր»: Այսինքն՝ մաքուր, անարատ: Ուրիշ ի՞նչ է հարկաւոր դրախտ ընկնելու համար:

– Յաջորդը...

Այստեղ Գ. Զօրաբարէլը լրջօրէն բարկացաւ:

– Ամբողջ կեանքդ ազնւօրէն աշխատիր, եւ խնդրե՛մ: Երկնային արդարութի՛ւն, տէր ամենաբարի՛ ... Մի խնձորի համար Ադամին դուրս արեց դրախտից: Այ քեզ ծակա՛չք...: Զուր չեն ասում, Աստուած չկայ ... Ուրիշ, ես ձեր դժոխքն ու դրախտը էնպէս խառնեմ, որ չիմանաք իրարից ջոկել ... Է՛յ, մամուն, սպերդ մի բաց: Դուք դեռ կը պարէք Զօրաբարէլի զուռնի տակ:

Ու ճամբայ ընկան:

Գիտէք, չէ՞ որ դժոխքի ճամբան անցնում է Երուսաղէմից հարաւ, Ենովմի ձորով, թեքւում արեւմուտք, դէպի կենտրոնական հեղեղատ, այնտեղից մտնում Գեհոնի ձորը, որը ձգւում է Սիոն լերան հարաւային լանջով մինչեւ Յոպպէի դուռը: Դէ, իսկ այդտեղից արդէն դժոխքը մի քանի քայլի վրայ է, ձեռք պարզես՝ կը հասնի: Խնդրե՛մ, բարի գալուստ:

Իրիկնադէմին տեղ հասան:

Դժոխքը խաղա՛ղ – խաղաղ էր, ինչպէս բաղնիքը փակուելուց յետոյ. ոչ լաց, ոչ ատամների կրճտոց:

– Ընդմիջո՞ւմ է, – հարցրեց Զօրաբարէլը:

– Մեզ մօտ ընդմիջում չկայ:

– Հապա այս ի՞նչ լռութիւն է:

– Քանի օր է՝ մազութ չունենք:

– Հը՛մ, մազութ չունենք – չարախնդաց Զօրաբարէլը: – Հետաքրքի՛ր է ... Իսկ եթէ մարդիկ մրսեն, թոքերի բորբոքում ստանան կամ մի ուրիշ հիւանդութիւն, ո՞վ պիտի պատասխան տայ ... Գոնէ բժշկական օգնութիւն ունէ՞ք: Չէ՞: Խնդրե՛մ... Բժիշկ չունէք, դեղօրայք չունէք...: Եւ սա կոչւում է դժոխք: Անտէրութի՛ւն...

– Ասա գոնէ մազութը ժամանակին հասցնեն, – երկչոտութեամբ թոթովեց սատանաներից մէկը:

– Եւ ի՞նչ են անում հիմա մեղաւոր հոգիները, երբ մազութ չկայ: Արեւի վաննա՞ են ընդունում:

– Չէ, ինչո՞ւ: Ձեռքի մշակման յատուկ կուրսեր են անցնում:

– Ձեռքի մշակման կուրսե՞ր...

– Մենք նրանց գանահարում ենք, խարազանում, ճաղկում...

– Տնայնագործութի՛ւն ... Եւ դա գիտատեխնիկական յեղափոխութեան մեր օրերում: Ինչպէս տեսնում եմ, դուք այստեղ մասաժի ու քիաաչիների յատուկ դասընթացքներ էք բացել: Շնորհաւորում եմ:

Սատանաները չգիտէին ինչ ասել եւ մասաժ եւ քիաաչի, բայց չհամարձակուեցին հարցնել, վախենալով ցուցադրել իրենց լիակատար տգիտութիւնը:

– Հարկաւոր է ձեր այս դուքանը փակել, ահա թէ ինչ, – եզրակացրեց Գուխտոն Զօրաբարէլը:

– Ի՞նչ դուքան: Մենք դուքան չունենք, – վախեցած թոթովեցին սատանաները:

– Դժոխք կոչեցեալ այս ծակուռը: Եւ դրողի ծոցն ուղարկել բոլոր ճրիակերներին:

– Ի՛նչ ես ասում: Այն ժամանակ մենք ի՞նչ պիտի անենք: Ախր ոչ մէկս ուրիշ արհեստ չգիտի:

– Կը համալրէք գործազուրկների բանակը:

Սատանաները վախից սսկուեցին: «Գործազուրկների բանակը» նոյնպէս անմատչելի էր նրանց ուղեղներին:

Դժոխքի դրասենեակում նոյնպէս արտակարգ լռութիւն էր: Ուղեկցող սատանան Գուխտոն Զօրաբարէլի անձնական քարտը յանձնեց պետին: Դա անորոշ տարիքի մի սատանայ էր՝ ակնոցը երկար քթի ծայրին: Ակնոցի թեւերից մէկին փոխարինում էր սեւացած պղնձալարը: Պետը ծուլօրէն վերցրեց քարտն ու ծուլօրէն աչքի անցկացրեց:

– Իններորդ պարունակ, – յօրանջելով կարգադրեց նա:

– Յուդայի մօ՞տ:

– Յուդայի մօտ:

Այս անգամ Գուխտոն Զօրաբարէլը ուսերը միայն թօթուեց ու քմծիծաղեց քթի տակ: «Յուդայի հէրն էլ անիծած, ձերն էլ հետը: Էնպէս անեմ, որ մկան ծակը հազար թումանով առնի»:

Ճիշդ մի շաբաթ յետոյ Դժոխային դրասենեակն ստացաւ առաջին ահազանգը: Դա աշակերտական միտողանի տետրից պոկած թերթիկ էր՝ ծայրէ ծայր լցուած մանրատառ ձեռագրով: Բարեացակամը (այդպէս էր ստորագրել ահազանգի հեղինակը) նշում էր, որ դժոխքում բացակայում է կարգ ու կանոն, շաբաթներով մազութ չի լինում, վառարանները չեն վառւում, կաթսաները ծակ են, որ մեղաւորները պարապ – սարապ թրեւում են դժոխքի պարունակներում եւ իրենց բռնում են ինչպէս Սոչիում կամ Կարլովի Վարիում ... Նրանք մի գլուխ նարդի են շրխկացնում, տամա խաղում կամ թուղթ եւ անձնատուր լինում (այդտեղ մի բառ անընթեռնլի էր) պարապութեան: Իսկ սատանաներն էլ ոչ թէ սատանայ են, այլ մասաժիստներ կամ պարզապէս քիաաչիներ...: Վերջում Բարեացակամը յոյս էր յայտնում, որ դժոխքի ղեկավարութիւնը շուտափոյթ կարգով միջոցներ կը ձեռնարկի՝ նշուած թերութիւնները վերացնելու եւ դժոխքը օրինակելի ձեռնարկութիւն դարձնելու համար:

Այդ առաջին ծիծեռնակն էր, որին յաջորդեցին նոյնատիպ այլ ահազանգումներ: Թղթերի հօսքը գնալով ուժեղացաւ, շաբաթուայ վերջին ընդունելով սպառնալից չափեր: Սաղայէլի դրասենեակը հեղեղուեց Բարեացակամի ամէն կարգի ահազանգումներով, ծանուցումներով, յիշեցումներով, կայծակներով, բողոքներով, մերկացումներով: Սաղայէլը ստիպուած էր չնախատեսուած նոր հաստիքներ ստեղծել՝ թղթերի այդ հեղեղին պատասխանելու համար: Բայց ի զուր: Ոչ մի ստուգում ի վիճակի չէր գոհացում տալու այդ տիեզերական ջրհեղեղին: Մնում էր հանելուկ, թէ վերոյիշեալ Բարեացակամը թղթի այդ պաշարները որտեղից էր հայթայթում: Դժոխքում թղթի ֆաբրիկաներ չկային:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԼԵՄԱՆՍՕ ԵՒ ՄՈՆԷ

ՄԻԱՅՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Վճռական շարժումով մը, Քլեմանսօ վերցուց Մոնէի դագաղը ծածկող սեւ քօղը, յետոյ նոյն շարժումով քաշեց ծաղկանկար վարագոյրներէն մէկը, ու նետեց դագաղին վրայ:

1926 տարւոյն Դեկտեմբեր 5-ի օրն է. Մոնէ մահացած է ծայրայեղ պարզութեան մը մէջ, այնպէս ինչպէս ապրած էր Ժիվէռնիի գիւղակին մէջ. հոն՝ ուրկէ ներշնչուած էին իր պաստառներուն մեծ մասը, ուր ապրած էր գոյնզգոյն ծաղիկներու միջեւ: Ան ուզած էր, որ իր յուղարկաւորութիւնը «անշուք ըլլայ, գիւղացիի մը թաղումին նման»: Ժիվէռնիի փոքր գերեզմանատան մէջ կան միայն երկու նկարիչներ ու ծերունի մը, որ արցունք կը թափէ լուռ – մնջիկ ու ոչինչ կ'ընէ պարտկելու համար իր յուզումը. Ֆրանսայի ազատարարն է ան, յաղթանակին հայրը՝ Ժօրժ Քլեմանսօ:

Ոչ մէկ խօսք կ'արտասանուի Մոնէի հողակոյտին վրայ. վերջին անգամ մը եւս Քլեմանսօ կ'ուզէ երթալ տեսնել այն տունը, ուր ապրած էր նկարիչը: Ժամու մը չափ փակուած կը մնայ անոր սենեակը, ուրկէ կեցած պատուհանին առջեւ, վերակոչելով բոլոր յիշատակները անցած միասնութեան մը պահերու, երբ արուեստի մասին կը խօսակցէին, կը վիճէին իրարու հետ: Այս վէճերը սակայն երբեք չկրցան պակսեցնել երկու մարդոց փոխադարձ հիացումը ու ջերմ զգացումները:

Լատինական թաղին մէջ ծանօթացած էին իրարու. յետոյ դժուար ժամանակներ ունեցան. Քլեմանսօ բանտարկուեցաւ, իսկ Մոնէ թիրախը եղաւ անխնայ քննադատներու: Փորձեց անձնասպան ըլլալ. դուռնէ դուռ շրջեցաւ 50 ֆրանքի կարենալ պաստառ մը ծախելու համար. այն պաստառները, որոնք այսօր թանգարաններու մէջ միլիոններ կ'արժեն: Այնքան չէր գնահատուեր Մոնէի գործը, որ 1875-ին երբ յանդուգն մէկը կ'ելլէ անոր, Սիսլէյի, Ռընուառի եւ Պէրթ Մորիզոյի գործերը ի մի հաւաքելու, բուռն կերպով կը քննադատուի:

Պայքարի տարիներուն ընթացքին կ'ամրապնդուի երկու մարդոց բարեկամութիւնը: Մոնէի մօտ Քլեմանսօ մաքուր օդ կը շնչէ. փոխադարձ հիացումի ու փառամի վրայ հիմնուած իրենց յարաբերութիւնները բախումներէ զերծ ալ չեն: Մոնէ երբեք գոհ չէ իր բրածէն. յաճախ կը պատահի, որ դանակի հարուածներով ծակծկէ պաստառ մը, կամ ոտքերով կոխկռտէ զայն: Քլեմանսօ երբ հոն է, արգելք կ'ըլլայ, այսպէսով փրկելով գլուխ գործոցներ, որոնք այսօր բազմաթիւ թանգարաններու պատերը կը զարդարեն: Ու ամէն անգամ որ Քլեմանսօ արգելք կ'ըլլայ պաստառի մը փճանալուն, Մոնէ դայրոյթի նոպաներ կ'անցընէ:

Իր կնոջ մահէն ետք (1879) 1883-ին ան կը հաստատուի Ժիվէռնի, ուր պիտի նկարէ իր յաջողագոյն պաստառներուն մեծ մասը: Գեղջկական հին տան մը մէջ կը բնակի, ու կանոնաւոր, խաղաղ կեանք մը կը վարէ: Ամէն առտու ժամը վեցին ոտքի վրայ է ու կը սկսի նկարել. օրուան լոյսին փոփոխութիւններուն հետ Մոնէ պաստառ կը փոխէ, ջանալով արձանագրել լոյսին ազդեցութիւնը: Կէսօրին կ'ընդմիջէ աշխատանքը, երթալ ճաշելու համար. օրուան այս պահը ամէնէն աւելի սիրածն է: Յետոյ, վերջին պատառը բերանը, կը վերադառնայ իր վրձիններուն: Իրեն այցելութեան կու գայ Քլեմանսօ, ամէն անգամ որ քաղաքական կեանքը գրաւանքի ժամեր կը ձգէ:

Գծելու համար «Յաւերժահարսեր»ը, հսկայ պաստառներ կ'ապսպրէ ու կը սկսի աշխատիլ. կը խոստանայ Քլեմանսօյի, որ Պետութեան պիտի նուիրէ երբ աւարտի այս գործը. սակայն յետոյ կը փորձէ հրաժարիլ խոստումէ:

Մինչ այդ, Մոնէ կը սկսի կուրնալ. տեսողութիւնը հետզհետէ կը նուազի. Քլեմանսօ անոր քով գալով կը ջանայ համոզել, որ գործողութեան ենթարկուի, ըսելով, թէ կրնայ տեսողական բարւոքում մը ունենալ:

«Վերջը՞, հարց կու տայ Մոնէ. կրնան թերեւս ուրիշ աչքեր տալ ինծի, սակայն ես գործս շարունակելու համար Մոնէի աչքերուն պէտք ունիմ»:

Հակառակ ստուերներու, որոնք օրէ օր կը շրջապատեն զինքը, կը շարունակէ նկարել: Կը պատմէ իր հերոսական պայքարին մասին, ըսելով Քլեմանսօյի. «այլեւս նոյնքան յստակ չեմ տեսներ գոյները. կարմիրները պղտոր կ'երեւան ինծի, վարդագոյնները տժգունած: Սակայն կը նկարեմ «հին պաստառ» եւ երբ կը փորձեմ վերջացնել, կը բաղդատեմ ուրիշ շրջաններու գործերու հետ, ու այն ատեն կատաղի զայրոյթի մը կը մատնուիմ»:

Այսուհանդերձ կը խոստանայ չփճացնել «Յաւերժահարսեր»ը, սակայն իր կենդանութեան պիտի չնուիրէ այդ պաստառները. իր մահէն ետք միայն անոնք Պետութեան պիտի պատկանին: 1921 Ապրիլ 12-ին Նոտարի մը քով կը ստորագրէ նուիրատուութեան պաշտօնաթուղթը. բայց խոչընդոտները չեն վերջանար. Մոնէ որոշած է, որ պաստառները Օրանժըրիի թանգարանին մէջ որոշ սրահներու մէջ տեղ գրաւեն. սակայն տարուած աշխատանքներէն գոհ չէ ու անդադար կը բողոքէ. այդ շրջանին Քլեմանսօ զօրավիգ կը կանգնի անոր, ամբողջ իր հեղինակութիւնը բանեցնելով, եւ վերջապէս վարչական մարմինները տեղի կուտան: Մինչ այդ, նկարիչը կրկին փոխած է իր կարծիքը ու կը սպառնայ պաստառները չնուիրել:

«Իրաւ որ, անկարելի մէկն էք» կը գոչէ Քլեմանսօ, Ժիվէռնի այցելութեան մը ընթացքին:

1925 Յունուարին երկու մարդոց յարաբերութիւնները շատ ձգտուած են. համբերութիւնը սպառած Քլեմանսօ կը գրէ նկարիչին հարսին. «Մոնէէն գարշելի նամակ մը ստացայ, զոր չեմ ընդունիր: Այս պահարանով կը ղրկեմ պատասխանս, զոր շատ խիստ պիտի գտնէք, սակայն բացարձակ անկեղծութեան նշան է անիկա: Եթէ կարծիքը չփոխէ, այլեւս երբեք պիտի չտեսնեմ զինքը»:

Մարտին կը գրէ դարձեալ Տիկին Մօ-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՆԱԼԻ Կազդուրման Կայանին մէջ, Օգոստոս 22–ին, տեղի ունեցած է Կայանին շրջանի փակման հանդէսը։ Բացումը կատարած է տնօրէնուհին՝ Տիկին Ժաքլին Էրմէն։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Փակման իր խօսքին մէջ Շնորհք Պատրիարք ըսած է. – «կեանքի մէջ անոյշ եւ երջանիկ պահեր կան, բայց կ՚ենթադրեմ որ գերագոյն երջանկութիւնը փոքրիկներու հետ ըլլալ է, վայելելու համար այն շնորհները, զորս փոքրիկները ունին։ Կազդուրման կայանի այս 100 – 200 տղաքը մեր համայնքին աչքն ու պղպեղն են։ Մեր համայնքը նուիրատուութեամբ եւ հոգեճաշերով, ամէն օժանդակութիւն ըրաւ, իր սէրն ու յարգանքը ցուցաբերելով այս հաստատութեան»։

**

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ մէկ գիւղաքաղաքին մէջ փառատօնի մը մասնակցելու հրաւէր ըստացած է «Համազգային»ի վարչութիւնը, իր երգչախումբով, պարախումբով ու նուագախումբով։ Յուլիս 25–ին անոնք ելոյթ ունեցած են փառատօնի բեմին վրայ, յայտագիրը սկսելէ առաջ խօսնակը անդրադարձած է հայ ազգի ծագումին, լեզուին, մշակոյթին, տեղեկութիւն տալով նաեւ Հայաստանի աշխարհագրական դիրքին մասին։ Համազգայինի խումբերը արժանացած են հազարէ աւելի ներկաներու անվերապահ գնահատանքին։

նէի. «Եթէ Մոնէ դժբախտ է, կրնաք իրեն ըսել, թէ զիս ալ ինք նոյն վիճակին մատնած է»։

Բարեբախտաբար երկու աչառլի ծերունիներուն միջեւ պայքարը կը դադրի. Մոնէ ետ–դարձ կ՚ընէ ու Քլեմանսօ կրկին կը բռնէ Ժիվէրնիի ճամբան, մինչեւ Դեկտեմբեր 5, 1926–ի այդ օրը ուր ան վշտով համակուած կը մնայ դագաղին առջեւ մարդու մը, զոր սիրած եւ որուն հիացած է այնքան...։

Մոնէ չի կրնար ներկայ ըլլալ իր փառքի գագաթնակէտին. մահէն վեց ամիս ետք, Մայիս 16, 1927–ին պաշտօնական բացումը կը կատարուի «Յաւերժահարսեր»ուն։ Գեղարուեստից տնօրէնը Փօլ Լէօն ինք անձամբ կ՚առաջնորդէ Քլեմանսօն սրահներուն մէջ, ուր կ՚իշխէ մեծ արուեստագէտին հանճարը։ Այցելութեան աւարտին Քլեմանսօ կը փափաքի քանի մը վայրկեան առանձին մնալ պաստառներուն առջեւ։ Երբ դուրս կ՚ելլէ աչքերը արցունքներով թաթաւուն են. իր կեանքի վերջալոյսին ծերունին յարգանքի վերջին տուրքը կ՚ընծայէ Գլօտ Մոնէի։

Ա. Թ. Թ.

ԱՍՔ ԴԵՂՁԵՆԻԻ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Այս դէպքը պատահած է մեր թուականութենէն առաջ 185 թուականին, Արտաշատ մայրաքաղաքի հիմնադրման ժամանակ։

Հայոց Արտաշէս թագաւորը կը հիւրընկալէր ամեհի Հռոմի երդուեալ թշնամի, կարթագենացի զօրավար Հաննիբալը։ Այս վերջինիս խորհրդով ալ թագաւորը կը հիմնարկէր Հայոց ապագայ մեծ քաղաքամայրը։

Նախ սկսան կառուցել դէպի արեւմուտք նայող պարսպաշարը։ Սկզբին պարիսպի հիմնափոսին մէջ թագաւորը բուռ մը ոսկի ու մարգարիտ նետեց։ Յետոյ բերին մատուցարանի վրայ շարուած հայկական հնամենի մասունքներ, որոնցմով կարծես աւելի եւս պիտի ամրանդուէին քաղաքին պատերը։ Թագաւորը զանոնք մէկ–մէկ ցոյց կուտար Հաննիբալին եւ ապա կը նետէր փոսին մէջ։ Բայց ահա կարթագենացի զօրավարը զարմանքով նայեցաւ կարմրաժիտ ուլունքի մը։

– Սա տաշուած է դեղձի կորիզէն, – ըսաւ Հաննիբալ։

– Այո, – հաստատեց Արտաշէս եւ աւելցուց, – հազար տարեկան է։

– Կ՚երեւի ձեր հիները զայն բերել են Պարսկաստանէն։

– Ինչո՞ւ Պարսկաստանէն, Չինացիներըն ալ իրենց դեղձը ունին, բայց դեղձը նաեւ հայկական պտուղ է, Հայոց աշխարհէն դեղձ տարեր են Պարսկաստան։ Չինական դեղձը Չինաստան է մնացեր, աշխարհի մէջ տարածուեր է հայկականը։ Մեր պապերը աչք են բացեր թէ չէ՝ հայկական հողին վրայ աստուածապարգեւ դեղձուտներ են տեսեր։ «Ոչ Հայն իր դեղձենիին փայտով կը խփէ, ոչ ալ Պարսիկն՝ իր աղջկան» այս պարսկական առած է, զօրավար։ Դեղձենի ունեցող Պարսիկը այսպէս խօսք չէր ըսեր։

– Արքայ, հելլէն իմաստասէր եւ բուսաբանութեան հայր Թէոփրաստը չէր գիտեր այդ առածը եւ գրած է, թէ այս պտուղը պերսիկ կամ պարսկական սալոր կը կոչուի, որովհետեւ Պարսկաստանէն տարուած է Ներքին ծովի աւազան, Հռոմ ու Յունաստան։

– Յարգարժան զօրավար, այն ժամանակ երբ հայկական դեղձը Եւրոպա կը տարուէր, Հայաստան կը գտնուէր Պարսկաստանի գերիշխանութեան ներքեւ։ Եւ երբ Եւրոպա դեղձ տանողներու կը հարցնեն, թէ որ տէրութենէն բերած են այս պտուղը, անոնք Պարսկաստանի անունը կուտան։

– Ափսո՜ս, բա դեղձաստանը Հայաստանը ըլլայ եւ դեղձը պերսի՞կ կոչեն։ Բայց այդ սխալ եւ անարդար անուանումը ուղղել հնարաւոր չէ։ Աշխարհը այս պտղին պերսիկ կ՚ըսէ։

– Այո, հզօրները միշտ ալ եղծած են աշխարհի դէմքը, խաթարել ամէն բան, յաճախ սեւին սպիտակ ըսած է եւ հաւատացուցած ամէնքը, թէ այդ այդպէս է։

– Արքայ, պահէ այս կորիզը։ Հիմնափոսի մէջ ձգելու փոխարէն պէտք է սա կախել քաղաքի մայր դարպասի ճակատէն եւ, ի տրիտուր աշխարհի, գրել, որ հայկածին դեղձը պերսիկ կոչուելէն հազար տարի առաջ Հայաստանի դեղձի կորիզներէն ուլունքներ շինուած են ու զարդարած դեղանի հայուհիներու պարանոցները։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՅԱՆՑԱՆՔԸ ՔՈՒԿԴ Է»

Քանի մը օր առաջ անհաճոյ կացութիւն մը ստեղծուած էր գործի մը կապակցութեամբ։ Մեր ծանօթներէն մէկը բարեկամէ մը ապրանք մը գնած էր բաւական մեծ գումար մը վճարելով։ Շատ չանցած հասկցած էր որ խաբուած էր։ Ապրանքը այնքան լաւ չէր որքան ըսած էին իրեն։ Շատ սուղ գնած էր զայն։ Այլ խօսքով, իր բարեկամը խաբած էր զինքը։ Եւ ապրանքին որակին մասին խաբուած ըլլալը այնքան չէր տառապեցներ զինքը, որքան բարեկամի մը կողմէ խաբուած ըլլալը։ Իր այդ տառապանքը կ՚արտայայտէր դառն ակնարկութիւններով, ցաւ կը յայտնէր պատահած դէպքին մասին։ Ի վերջոյ իր ընկերներէն մէկը արտասանեց այն նախադասութիւնը, որ ամէնէն անխուսափելին է այսպիսի պարագաներու։

– Յանցանքը քուկդ է։

Բարեկամս զարմացաւ.

– Ինչո՞ւ։

– Որովհետեւ շատ միամիտ ես։ Ինչո՞ւ հաւատացիր։ Ինչո՞ւ աւելի լաւ քննութիւն մը չկատարեցիր։

**

Այս նախադասութիւնը սքանչելի բանալի մըն է, որ ամէն դուռ կը բանայ։ Միլիոն անգամ լսած ենք կամ ըսած ենք։ Չկայ ճախորդութիւն մը, կորուստ մը, դժբախտ արդիւնք մը, որ ասով չբացատրուի։

– Յանցանքը քուկդ է, այնքան բարի ես որ, սիրտդ չի դիմանար ու կ՚ենթարկուիս դիմացինիդ։

– Յանցանքը քուկդ է, այնքան կակուղ ես, այնքան դիւրահաւատ ես որ անմիջապէս կը հաւատաս դիմացինիդ։

– Յանցանքը քուկդ է, այնքան մարդասէր եւ ընկերասէր ես որ չես կրնար մերժել բարեկամի մը խնդրանքը։

Հրաշագործ այս նախադասութիւնով թէ՛ խօսակցութիւնը իր վերջաւորութեան բերուած կ՚ըլլայ, եւ թէ կը փայփայուի դիմացինին եսասիրութիւնը։ Մարդոց համար հաճելի է վերջապէս ուրիշի մը բերնէն լսել թէ ինք այնքան բարի է որ, այնքան կակուղ ու ազնիւ է որ, այնքան ընկերասէր է որ, դատապարտուած է այսպէս խաբուելու ու վնասուելու։ Ամէն մարդ սիրով կ՚ընդունի պատասխանատուութեան մը այսքան մխիթարականը։ Որովհետեւ ի վերջոյ գրեթէ ոչ մէկը մեզի պիտի ըսէ.

– Եղբայր, յանցանքը քուկդ է, այնքան տգէտ ես որ...

– Յանցանքը քուկդ է, այնքան յամառ եւ գլտոսիկ ես որ ...

– Է՛հ, դուն ես յանցաւորը, այնքան այլամերժ ու անձնապաստան ես որ...

Ո՛չ։ Գրեթէ ո՛չ մէկը մեզի հետ պիտի խօսի այսպէս։ Մեր բարեկամները միշտ մեր կողմէն են, մեր դաշնակիցներն են, մեր վրայ լաւ ու դրական յատկութիւններ տեսնողներ են։ Եւ անոնք միայն մեր այդ լաւ ու դրական յատկութիւնները ընդգծելու համար է որ պիտի գործածեն այդ հրաշագործ նախադասութիւնը, որ կը սկսի «Յանցանքը քուկդ է» ըսելով։ Ասիկա իրականութեան մէջ բացակայ երրորդ անձը մեղադրելու, բացական յանցաւոր հանելու անուղղակի ձեւ մըն է։ Որովհետեւ երբ մեր բարեկամը մեզի կ՚ըսէ թէ «չափազանց բարի ես», կամ «չափազանց կակուղ ու միամիտ ես», ըսել կ՚ուզէ որ միւս կողմինը, այսինքն մեզ խաբողը «չափազանց չար է» կամ «չափազանց կարծր ու չարամիտ է»։

**

Գրականութիւնը հազարաւոր տարիներէ ի վեր միշտ երկուքի բաժնած է մարդիկը եւ այդ երկուքը դրած է դէմ առ դէմ. չարը եւ բարին, խաբեբան ու ուղղամիտը, կարծրը ու կակուղը։ Այսինքն ժխտականն ու դրականը։ Ամբողջ մարդկութիւնը երկուքի բաժնուած է։ Ի՞նչ համեմատութեամբ։ Ըսենք՝ յիսուն։ Այսինքն մարդոց կէսը ժխտական կողմին կը պատկանի, կէսն ալ դրական կողմին։ Մարդկութեան կէսը մարդկութեան միւս կէսին դիմացն է։

Միայն թէ եթէ ձեր շուրջը փնտռէք, միայն երկրորդ կէսը պիտի տեսնէք, միայն դրական խմբակին պատկանիլ յաւակնողները, բարիները եւ ազնիւները պիտի տեսնէք։ Միւսները չեն տեսնուիր։ Այնպէս մը չեն տեսնուիր, որ կարծես թէ գոյութիւն չունին, կարծես թէ իրականութեան մէջ ամբողջ մարդկութիւնը այս կողմէն է։ Ո՞վ պիտի յայտարարէ թէ ինք ժխտական խումբին կը պատկանի։ Աւելի ճիշդը, ո՞վ պիտի չհաւատայ թէ ինք բարի է, ազնիւ է, արդար է, խելացի է, ընկերասէր է, եւայլն։

Մեր մեծ սխալը այն է, որ միշտ իրաւ ալ կը տարուինք մարդիկը երկու խմբակի բաժնելու։ Մինչդեռ ոչ թէ մարդիկը, այլ առանձին մարդը երկուքի բաժնելու ենք։ Որովհետեւ մարդը թէ՛ բարի եւ թէ չար, թէ՛ արդար եւ թէ անարդար, կակուղ եւ թէ կարծր է։ Մարդիկը երկու խմբակի չեն բաժնուիր։ Մարդը ինքը առանձին երկու խմբակի ամբողջութիւնն է։ Եւ երբ հայելիին կը նայի, կը տեսնէ իր ճակատը, որ իր դրական մասն է։ Չի տեսներ ետեւը մնացողը, որ ժխտականն է։

Այո՛, յանցանքը մերն է, բայց ոչ թէ անպայման անոր համար որ բարի ենք ու միամիտ, այլ անոր համար որ երբեմն մենք ալ կրնանք չարանալ։

Ռ. Հ.

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Վ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

«Զգացումի նրբութիւնը վար կը պահէ մարդկանց հանդէպ սէրը եւ կ՚ազատէ մարդը ռուտինէ։ Ոգեւորութեան կրակը վերջապէս կը փոթորկէ հոգին եւ կուտայ զոհաբերութեան ուժ» (Ռատուլեսքու-Մոթրու – «Հոգեբանութեան դասընթացքներ» – 1929)։

Ամբողջ արեւմտեան մշակոյթը կը նպաստէ այս տիպի բարոյական նկարագրի կազմութեան։

Գ. Բագրատեան, Ֆրանց Վերֆէլի վէպին մէջ, այսպիսի նկարագիր մըն է։

Ցեղով, ան իր կամքի ուժով, դաստիարակութեան յատկութեամբ, զգացումի նրբութեամբ եւ ոգեւորելու ներքին կրակով կը գերազանցէ իր շրջապատը։

Բագրատեան իտէալ տիպարն է այն Հայուն, որ Եւրոպայի բուն մշակոյթի ակէն յագենալով, Եւրոպայի քաղաքակրթութեան բարիքներով ու գիտելիքներով զինուելով նաեւ իր հոգեկան ցեղային ներքին ուժերը արեւմտեան մարդուն յատուկ՝ հաւասարակշռուած ու ներդաշնակ կազմակերպումով, կուգայ իր ազգային հաւաքականութեան մէջ արդիւնաւորելու այդ բոլորը։

Իր նոր միջավայրին մէջ Բագրատեան կը դառնայ իր ժողովուրդին արժանաւոր ներկայացուցիչը։

Նոյնանալով իր ժողովուրդին կեանքին հետ՝ պահ մը կուգայ երբ ինք կը մարմնացնէ այդ ժողովուրդը կատարելագոյն չափով։

Ու եթէ, ինչպէս հոգեբանները կ՚ըսեն՝ անձնաւորութիւնը պատասխան մըն է աստիճան առ աստիճան կառուցուած, այն հարցերուն զոր ճակատագիրը մարդուն առջեւ կը դնէ ընկերային դէպքերու ու երեւոյթներու միջոցաւ, այդ պարագային պէտք է եզրակացնենք թէ Գաբրիէլ Բագրատեան, այնպէս ինչպէս կայ Վերֆէլի վէպին մէջ, տիպար անձնաւորութիւն մըն է՝ մարդկային բարոյական լուսաւոր կատար մը։

Ֆաուստեան բարոյականի հայ տիպար մըն է ան։ Ինքզինքը նուիրած հաւաքականութեան մը, իր կեանքի իմաստը կը գտնէ ա՛յդ հաւաքականութեան ծառայելուն մէջ. իր սեփական «ես»ը լուծած հաւաքական եսին մէջ, իր գերագոյն երջանկութիւնը կը գտնէ ա՛յդ հաւաքականութեան երջանկութեան մէջ. վերացած, ու այլեւս այս երկրային կեանքէն բաժնուած՝ իր հոգիի փրկութիւնը կը գտնէ այդ ամբողջին կեանք պարգեւելուն մէջ։

Եւ Ֆաուստին պէս, իր նպատակին հասնելու համար, Բագրատեանն ալ չի հպատակիր ճակատագրին այլ կը պայքարի անոր դէմ ու կը փոխէ իրերու «բնականոն» ընթացքը։ Կը կերտէ ուրիշ ճակատագիր մը։

Բագրատեան գերդաստանի վերջին շառաւիղը՝ Գաբրիէլ կուգա՛յ իր ժողովուրդին ծոցին մէջ ու յանուն ա՛յդ ժողովուրդին, յանուն ի՛ր նախնիքներուն, դասական զմայլելի պատասխան մը տալու ճակատագրին՝ 1915–ի Հայուն ահաւոր ճակատագրին։

Պատասխան մը որ կ՚արձանագրուի Հայոց պատմութեան մէջ։

Պատասխան մը, որով հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս մուտք կը գործէ յաւիտենականութեան մէջ։

**

Այս քանի մը խորհրդածութիւններուն նպատակը չէր Վերֆէլի գործը քննել արուեստի տեսակէտէն. այլ մեր նպատակն էր ճանչնալ Հայերը այնպէս ինչպէս ապրեցան Մուսա Լերան վրայ։

(Շար. 19)

— 1939 —

Այրի Տիկին Շնորհիկ Տէմիրճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Տէմիրճեան եւ զաւակները,
Տիկին Մառի Միհասեան եւ զաւակները (Մարսէյլ),
Կոմանեան եւ Աղապալեան ընտանիքները (Քալիֆորնիա),
եւ ընտանեկան համայն պարագաները որոնք խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՏԷՄԻՐՃԵՄԷՋԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 1-ին, 86 տարեկանին:

Թաղումը կը կատարուի, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4, ժամը 9·30-ին Մոնթրէօյի նոր գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ողբացեալին զաւակները՝ Մելքոնեաններ, մօրաքրոջ զաւակները՝ Տէմիրայաքեաններ եւ Թոռնիկները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ՎԱՂԱՆԹԻՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Տատալեան, - Սվազցի)

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իր քրոջ՝

Մարթա Տէմիրայաքեանի

եւ իր ծնողքին՝

Ղազարոս Տատալեանի

եւ

Եւա Տատալեանի

(Ծնեալ՝ Խոտիկեան)

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՏԻԿԻՆ ԺԱՆԷԹ ՆԱՃԱՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

դառնակսկիծ մահուան քառասունքին առիթով, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, առաւօտեան ժամը 11-ին:

6 ռիւ Շառլօ, Փարիզ

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ - Մուրատեան Վարժարաններուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փաթրիք Իշխանեանի մահուան տխուր առթիւ, Դր. Վահան Շահինեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արշամ Ալթունեանի մահուան (Մարսէյլ) առթիւ Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէյիրմէնճեան 400 Ֆ. կը նուիրեն Աղքատախնամին (տանել «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Տէր - Պետրոսեան եւ աղջիկը 500 Ֆ. նուիրած են Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ (տես «Յառաջ»՝ Օգոստոս 28), Տիկին Արուսեակ Գումրուեանցի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՇԱՐՎԻԼՕ

Շարվիլօյի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին:

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները գրել:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 - 02 - 31 - 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 - 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 - 12:

ՍԷՆ - ԺԵՐՈՄ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10-էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14-էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները:

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սեպտեմբեր 6, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՄԱՐՍԷՅԼ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ԿՈՉ - ՀՐԱՒԷՐ

Ուխտի օր եւ մատաղօրհնութիւն Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ:

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6

Սուրբ Կարապետ եկեղեցւոյ Ուխտի Օր կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւն, որոնք այս տարի կը զուգադիպին Տօն Սրբոց Յովհաննու Կարապետին եւ Յոբայ արդարոյն:

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան	ժամը 8-ին
Պատարագ	ժամը 10-ին
Մատաղօրհնութիւն	ժամը 12-ին

Օրուան երգեցողութիւնները կը ղեկավարէ եկեղեցւոյ դպրապետ Ստեփան Սրկ. Պօղոսեան:

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

մահուան 60ամեակին առթիւ:

Յետ կրօնական հանդիսութեանց եւ ըստ տարիներու սովորութեանց, կը կազմակերպուի «Ուխտաւորի սիրոյ սեղանը» եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի, պատուոյ նախագահ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան: Այս առթիւ նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը:

Անոնք որոնք ուխտ մը ունին կատարելիք, կրնան կապ հաստատել եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին հետ. Հեռ. 91-70-38-72 կամ վարչական ներկայացուցիչի մը հետ. 91-58-40-38 կամ՝ 91-65-30-22:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, կը կազմակերպէ ճաշ մը մասնաճիւղին կազմութեան 59-րդ տարեդարձին առթիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԷՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (անճառ)՝ ՇԱՐԹ-էն նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գին՝ 130 Ֆր. - Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 - գին 60 Ֆ.

ԵՒՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 - գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 - գին 50 Ֆ.

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 - գին 50 Ֆ.

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերատպագրութիւն 1981 - գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼԱՃԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 - գին 50 Ֆ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 - գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 - 1975)
եւ վկայաբան
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՐՋԵՆ
1976 - գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
5

SAMEDI
5 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.567 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 63e ANNÉE — No 16.567

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔԻ կառավարութիւնը կը շարունակէ անուղղակի տուրքերու զեղչեր կիրարկել, զարկ տալու համար առեւտուրին: Սալերէն եւ տեսոյցներէն ետք, կառքերու Թի-Վի-Ա-ն է (արժէքին վրայ աւելցուած տուրք) որ 28%-ի կ'իջնէ (նախապէս 33.3%) ինչ որ գիներու նուազում մը թոյլ պիտի տայ, Սեպտեմբեր 17-էն սկսեալ, շուրջ 4%-ի: Համայնավարները իրենց գոհունակութիւնը կ'արտայայտեն, յիշեցնելով թէ տարիներէ ի վեր է որ կը պայքարէին այս ուղղութեամբ, քանի որ անիկա թոյլ կուտայ աշխատանք հայթայթելու: Գոհ են նաեւ կառք շինողները, մինչ դժգոհներն են ընկերվարականները, որոնք ամբոխավար որոշում մը կը տեսնեն:

ՊԱՊԸ կրկին ճամբայ կ'ելլէ, այս անգամ դէպի Միացեալ-Նահանգներ, ուր տասնօրեայ այցելութիւն մը պիտի կատարէ: Ամերիկեան ապասարկութիւնները արտակարգ միջոցներ ձեռք առած են, քահանայապետին ապահովութեան համար: Ահազանգի դրութիւն մը անկողնին վրեւ, օժանդակ կառքեր պահուած խորաններու ներքեւ, եւայլն, եւայլն: Ամբողջ ճամբորդութիւնը պիտի արժէ քըսան միլիոն տոլար, ինչ որ բաւական վրդոված է կարգ մը ամերիկացի կրօնաւորներ: Պապը պիտի այցելէ 9 քաղաք: Պիկ Պիզնըսի երկիրն է սակայն, ծանուցումի առեւտուրը երեւակայութեան սահման չի ճանչնար եւ հնարամտութիւնն ալ բոլոր մրցանիշները կոտրած է, մանաւանդ կարգ մը վաճառորդներու համար, որոնք այս շրջապտոյտը մկրտած են՝ «փոփ սիրճիւս»: Թի շըրթերէն գաւ (Պապին նկարով) մինչեւ խոյրի ձեւով շրջազգեստներ: Բայց, այս ամբողջին պսակումն է՝ խոտր ջրելու դրութիւն մը: Ջուրը կը ժայթքէ, մէկ մետր բարձրութեամբ Պապին ափերէն իսկ: Լոզունգներ ալ կ'ընկերանան, ինչպէս՝ լէթ ըս սփրէ (ջրենք), որ բառախաղ մըն է լէթ ըս փրէյին (աղօթենք): Դեռ կայ մէկն ալ, Թեքսասցի, որ պապական մատանի մը շինած է, երկու վարդագոյն շրթունքներով եւ կը բացատրէ՝ երբ համբուրէք, ձեզի կը վերադարձնէ ձեր համբոյրը: Ի՞նչ ըսել այս բոլորին, եթէ ոչ՝ Ամերիկա՜, Ամերիկա՜...:

ՇԻՒՆԵՐԸ Աշուրան կը տօնեն մասնաւոր ջերմեռանդութեամբ, անոր քաղաքական տարողութիւն մըն ալ տալով: Աշուրան մահմետական ամսուան տասներորդ օրն է, որ կ'ոգեկոչէ իմամ Հիւսէյնի մահը, 680-ին: Իրան, այս ոգեկոչումին կ'ուզէ միացնել, այս տարի, Մեքքէի զոհերուն յիշատակը:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ յարձակումները պարբերաբար կը շարունակուին արեւելեան-Անատոլուի շրջաններուն մէջ, հակառակ շրջանային կուսակալի մը նշանակումին ու ապահովութեան խիստ միջոցառումներու: Այսպէս, Մարտինի Տէրիք գաւառակին Փալօվա գիւղը խումբ մը քիւրտերու յարձակումին ենթարկուած է. անոնք պաշարած են գիւղը եւ ինքնագործ զէնքերով սպաննած գիւղացի զոյգ մը, ապա ձեռնարկած խոյս տալու. սպաննուած զոյգին տասնմէկ զաւակները սակայն փրկուած են ստոյգ մահէ, երբ ռումբը պայթած չէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏ. 29 – ՍԵՊՏ. 1)

ՀԱՅ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻՆ ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ

Կիրովականցի մանկավարժ Միշէլ Մալումեան շատ հին ու հազուագիւտ դրամներու եզակի հաւաքածոյ մը ունի: Աւելի քան 40 տարի է, որ ան մարզանքի դաս կուտայ Կիրովականի դպրոցներուն եւ մանկավարժական հիմնարկին մէջ: Իրեն աշակերտած են Ալբեր Ազարեան, Սամսոն Խաչատրեան եւ ուրիշ ծանօթ մարզիկներ: Ինք՝ Կիրովականի մէջ մարզանքի առաջին վարպետը դարձած է եւ մըրցանակակիր՝ Խորհրդային Միութեան լորախաղացութեան ախոյենութեան:

Միշէլ Մալումեանի հաւաքածոյին մէջ կան գրեթէ բոլոր ժամանակներու եւ ժողովուրդներու մօտ տասը հազար մետաղադրամ եւ թղթադրամ: Անոնց մէջ կան յունական, պոնտական, եգիպտական մետաղադրամներ, որոնք կը պատկանին Աղեքսանդր Մակեդոնացիի դարաշրջանին, հելլենական Հայաստանի դրամներ՝ Տիգրան Բ. Թագաւորի պատկերով: Ռուսական դրամները ներկայացուած են Իվան Ահեղի, Պետրոս Ա.ի, Եկատերինա Բ.ի ժամանակներու մետաղադրամներով եւ թղթադրամներով: Դրամահաւաքին յատուկ հպարտութեան առարկան է մէկ ռուբլինոց մետաղադրամը՝ ռուսական առաջին մետաղադրամը, որ հատուած է Ալեքսէյ Միխայլովիչ ցարի օրով: Միշէլ Մալումեան իր հաւաքածոյէն շատ մը նմոյշներ նուիրած է Հայաստանի պատմութեան թանգարանին: Մինչեւ վերջերս, հաւաքածոյին մէկ մասը կը գտնուէր դպրոցի թանգարանին մէջ եւ մեծ հետաքրքրութիւն կը ստեղծէր Կիրովականցիներու ու քաղաքի հիւրերու շրջանակին մէջ: Ներկայիս Միշէլ Մալումեան կը պատրաստուի Կիրովականի մէջ կազմակերպել մնայուն ցուցադրութիւն մը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հայաստանի պատմութեան պետական թանգարանին մէջ բացուած ցուցահանդէսին ըստ արժանւոյն ներկայացուած են հայ գրականութեան եւ արուեստի մեծերու գործերը: Այցելուներ հետաքրքրութեամբ կը դիտեն Մ. Սարեանի, Ս. Առաքելեանի, Յ. Կոջոյեանի նկարչական աշխատանքները, Մ. Թաւրիզեանի խմբավարական փայտիկը, Ե. Չարենցի, Դ. Դեմիրճեանի ողջութեան կատարուած հրատարակութիւնները, Ա. Տիգրանեանի «Անոյշ» եւ Ա. Խաչատրեանի «Գայեանէ» գործերու բնագիրները: Ցուցահանդէսին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է նաեւ Երեւանի 20-40-ական թուականներու մշակութային կեանքը ցոլացնող նիւթերուն:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (119) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

«Յառաջ»ի տեսակցութիւնը Գր. Համբարձումեանի հետ — Ա. Թ.

Քալէիտոսքոփի արուեստաէրի մը օրագրէն — ԳՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Տնաշարեր, շէնքեր, — ՎԱՐԱՆԴ

Եւ Երանի թէ չըլլային — «Յ. Մ. Ա.»

ՍՓԻՒՌՔԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ ԵՒ ԵԶԱԿԻ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Սեպտեմբերի այս առաջին օրերուն հայ կեանքը կը վերամտնէ շարժման մէջ: Դպրոցները, ամէնօրեայ թէ շաբաթօրեայ, ազգային ու մշակութային հաստատութիւնները կը վերաբանան իրենց դռները: Միութենական աշխատանքները կը վերսկսին: Ձեռնարկները կը վերադառնան իրենց կշռոյթը:

Ի՞նչ կը վերապահէ մեզի այս նոր եղանակը:

Ամէնօրեայ դպրոցներու կացոյցը անփոփոխ կը մնայ: Կարեւորը լեցնել է աշակերտներով եւ մանաւանդ զանոնք կըրթել ու դաստիարակել ազգային ոգիով ու շունչով: Փարիզեան մեր զոյգ վարժարաններու կոչերը, հայերէն եւ ֆրանսերէն, չդադրեցան ամբողջ ամառը: Արդեօք արձագանգ գտա՞ն: Պէտք է մաղթել, որովհետեւ դպրոցն է հայկական որ պիտի փրկէ Սփիւռքի հայութիւնը անգոյն ամբոխի մը վերածուելու մահացու հարուածէն: Գալով շաբաթօրեայ դասընթացքներուն, թէեւ անոնց ժամերը սահմանափակ են, երբեմն շատ աւելի լաւ արդիւնքներ կուտան: Կայ սակայն նոր երեւոյթ մը: Հայերէն լեզուի դասընթացքներ բացուած են հայակեդրոն քաղաքներու քանի մը լիսէներու մէջ եւ պաշտօնապէս հաստատուած, ճանչցուած եւ մատակարարուած իշխանութեանց կողմէ: Պահելու համար շնորհուած ժամերը եւ ի հարկին աւելցնելու, հրամայական անհրաժեշտութիւն է որ այդ մենաշնորհեալ հաստատութիւնները յաճախող բոլոր հայ աշակերտները արձանագրուին եւ հետեւին դասընթացքներուն: Այս ուղղութեամբ ծնողքներու գիտակից մօտեցումը իր դերը ունի:

Ազգային եւ Մշակութային Տուներէն ներս զանազան գործունէութիւնները, կանոնաւոր թէ պարբերական, նոր սկիզբ մը կ'առնեն եւ եռուզեռը կը վերսկսի: Պէտք է յուսալ թէ անոնք ունին տարեկան աշխատանքի, տարեկան ձեռնարկներու ծրագիր. կամ պիտի մշակեն: Այս կեդրոններուն դերը կարեւոր է որպէս միջավայր, որպէս համախմբումի վայր, մանաւանդ երիտասարդ սերունդին համար:

Միութիւնները, կուսակցութիւնները եւս կը լծուին կանոնաւոր գործի՝ ժողով, ներքին կազմակերպում, արտաքին յարաբերութիւն, հանգանակում, քարոզչութիւն, նպատակներու իրագործման միջոցներու փնտռտուք, հրապարակային ձեռնարկ:

Գալով ձեռնարկներուն անոնք այլազան են: Սակայն 1987-ին այս վերջին ամիսներուն, Սեպտեմբերէն Դեկտեմբեր, եզակի դէպք մը տեղի պիտի ունենայ հոն՝ Ադրիականի ափերուն, Վենետիկ ուր Յակոբ Մեղապարտէն Մխիթար յաղթանակեցին հայ միտքն ու հանճարը, լուսաւորուեցան հայ դիրն ու դիրքը: «Հայկական Օրեր» կը կազմակերպուին հայկական արուեստի եւ աւանդութիւններու յատկանշական երեւոյթներով: Ցուցահանդէսներ Տոճերու պալատը, Ս. Ղազար, Փատովա, Պելլունէ, Քասթէլֆրանքօ, Վեռոնա ուր կը ներկայացուին ծաղկազարդ ձեռագիրներ Երեւանի Մատենադարանէն, հայ նկարիչներու գործեր, Սարեան ու իր ժամանակակիցները, Միջնադարեան Հայ ճարտարապետութիւնը, խաչքարերը, հին գորգերը: Այս ցուցահանդէսներուն առընթեր դասախօսութիւններ, համագումարներ, գիտահաւաքներ, հայկական ճաշեր ու նաեւ պարի ու երաժշտական ձեռնարկներ: Այլ խօսքով իսկական փառատօն մը, բացառիկ ցուցափեղկ մը հայ մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան համար:

Ասկէ աւելի կարեւոր դէպք կարելի չէր յուսալ վերամուտի մը համար: Երեք ամիս Վենետիկ պիտի դառնայ ճշմարիտ քաղաքի մը Հայերուն համար որոնք անկասկած զանազան երկիրներէն, անհատապէս կամ խմբական ճամբորդութիւններով պիտի ժամանեն Տոճերու քաղաքը, տեսնեն, գիտակցին, գմայլին եւ հպարտանան:

Կ. Ց.

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Ցաւով իմացանք, որ Չորեքշաբթի օր, Օգոստոս 26-ին, Երեւան, ուր նոր ժամանած էր, յանկարծամահ եղած է, Փարիզի եւ մանաւա՛նդ Ալֆորվիլի հայ գաղութին այնքան սիրելի եւ ժողովրդական դէմքը՝ Նազար Պետիկեան: Համակ կեանք ու եռանդ, դժուար է հաւատալ թէ յանկարծ դադրած է բաբախելէ Պետիկին, ինչպէս կը կոչէին զինքը, սիրտը, սիրտ մը՝ որ առաւելաբար ուրիշներուն համար բաբախած էր:

Ձէնկիւլէրցի ծնողքէ, ծնած էր Պոլիս, 1923-ին, ապա ընտանեօք փոխադրուած Փարիզ, ուր կանուխէն (1931) պիտի կորսնցնէր իր մայրը:

Պատերազմէն առաջ իսկ, Նազար Պետիկեան իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է մեր գաղութին կեանքին: Դժուար է յիշատակել այն բոլոր ծառայութիւնները զորս կատարած է, դերը զոր խաղացած է այս կամ այն ձեռնարկին ի նըպաստ:

Կանուխէն սկսուա Ալֆորվիլի Հ.Մ.Ը.Մ.-ին մէջ, 1945-ին կը դառնար ըսկաուտապետ, 1950-էն իսկ հոգւով-սըրտով կ'օժանդակէր հայերէնի միօրեայ դասընթացքներու, ինչպէս յետագային նոյն ոգիով պիտի օգնէր Ս. Մեսրոպ կրթարանի ստեղծման: Հիմնադիր անդամներէն էր Եան՛ց Քլէօպի, անդամակցած է Ազգատախնամի, շրջան մը նախագահն եղած է Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան, նախագահն էր նաեւ Ձէնկիւլէրցիներու Հայրենակցական Միութեան:

Իր առանձնաշնորհեալ յարաբերութիւնները Ալֆորվիլի քաղաքապետութեան հետ, առիթ տուած են որ Նազար Պետիկեան մեծ օգտակարութիւն ունենայ Ֆրանսա ժամանող հայրենակիցներու բնակութեան կամ թուղթերու կարգադրութեան գործերու մէջ: Քանի մը տարի առաջ, երեսփոխան-քաղաքապետ՝ Ժօզէֆ Ֆրանչեսքի զինքը կը մեծարէր ազգային արժանեաց կարգի շքանշանով: Պատերազմին ալ ստացած էր սըքուրիսթի մետալը:

«Համով» էր, բառին լրիւ իմաստով: Բազմիցս տունը ընդունած է Հայաստանէն Փարիզ այցելող մտաւորականներ թէ արուեստագէտներ: Զատիկին, նախաձեռնողներէն էր Ալֆորվիլի Իւ-Ժի-Ա-ի տղոց Հայաստան այցելութեան:

Հակառակ ազդարարիչ անհանգստութեան մը զոր ունեցած էր այս վերջին մեկնումէն առաջ, չէր ուզած հրաժարիլ Հայաստան կատարելիք այս նոր այցելութենէն, որ վերջինը պիտի ըլլար:

Այնքան ներկայ էր, որ դժուար պիտի ըլլայ իր անմիջական շրջանակին թէ բարեկամներուն, համակերպիլ իր բացակայութեան, այնքան շէն ու խնդումերես էր, որ դժուար է հաւատալ թէ Պետիկը՝ ոչ եւս է:

Իրենց ազգային գիտակցութեամբ, ծառայասիրութեամբ ու լայն սրտով, Պետիկները, որոնք այնքան ալ շատ չեն, կարեւոր աշխատանք տարած են մեր գաղութներու կազմաւորման եւ կեանքին մէջ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր ծերունազարդ հօր, այրիին եւ Տիկին Թորոս Պետիկեանի:

ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ԴԺՈԽՔՈՒՄ

ԽԱՉԻԿ ՀՐԱՉԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Զանցած մի ամիս, դժոխքը վերածուեց խակական դժոխքի: Սատանաները չգիտէին ուր կորչէն: Ոմանք մինչեւ իսկ յանդեցին ինքնասպանութեան մտքին, որը, սակայն, անհնար էր. ծերուկ Եհովայի անխոհեմ անօրինութեան շնորհիւ նրանք, աւա՜ղ, դատապարտուած էին անմահութեան եւ այժմ ստիպուած էին քարշ տալ իրենց նուաստացուցիչ, ողորմելի գոյութիւնը:

Ինչպիսի՜ մահացու մեղքերում ասես, որ չէին մեղադրւում սատանաները: Բարեացակամի անելով՝ նրանք զբաղւում էին վայելչայի արգիլուած առեւտրով, յանցաւոր կապերի մէջ էին մտնում մեղաւորների (յատկապէս՝ իգական սեռի մեղաւորների) հետ, որը յղի էր անցանկալի հետեւանքներով, տրւում էին անզուսպ գինարբուքի, կորցնելով իրենց սատանայական արժանապատուութիւնը, ծխում էին, զազրախօսում, թքում, ծեծկռտուք սարքում հասարակական վայրերում եւայլն, եւայլն, եւայլն ... Այդ ամէնը խարխլում էր դժոխքի հիմքերը, որը պէտք է ան հանդստացնէր նրա ղեկավարներին, յատկապէս Սադայէլին: Իսկ եթէ նրանք եւս անտարբերութեամբ վերաբերուէին ներքեւից եկող ահազանգումներին, ապա իրեն՝ Բարեացակամին ուրիշ ոչինչ չէր մնում, քան ընդհուպ բաղուել նաեւ «այդ յարգարժան կոմպանիայով»:

Դժոխքը եռում էր: Սատանաները խուճապահար դէս ու դէն էին փախչում. ոչ մի տեղ հանգիստ չգտնելով: Վերջապէս Սադայէլը չուտափոյթ կարգով ընդհանուր ժողով գումարեց ու դիմեց սատանաներին մի տագնապալից ճառով.

— Պարոնայք սատանաներ: Մենք հաւաքուել ենք ծանր ժամի: Դժոխքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ մահացու վտանգ է կախուած մեր գլխին, չնայած մենք անմահ ենք: Գուխտոն Զօրաբարէկլ կոչեցեալ մեղաւոր հոգին, որն իր երկրային անցողիկ կեանքում անթիւ – անհամար մեղքեր է գործել (քիչ յետոյ մենք կը հրապարակենք նրա մեղսագործութիւնների ցուցակը), սպառնում է դժոխքի հիմքերի հիմքին: Մէկ ամիս էլ չկայ, ինչ նա ժամանել է այստեղ, եւ ահա մեր խաղաղ, անվրդով կեանքը հիմնովին խախտուեց: Անվերջանալի բողոքները, գանգատները, յիշեցումները, ծանուցումները, ահազանգերն ու մատնագրերը, որը նրանց լեզուով կոչւում է «մատերիալ», տեղում ու տեղում են մեր գլխին: Փրկութեան ոչ մի հնար չկայ: Թղթի այդ անսպառ հեղեղը, որ, ըստ իս, անսպառելոյս, յօրինում է ժամանակակից հաշուողական մեքենաների օգնութեամբ, պահանջում է ծանօթացում, ըստուգում եւ միջոցառումներ: Ըստ որում՝ անյապաղ: Եթէ անգամ դժոխքի ողջ անձնակազմը մոբիլիզացնենք այդ ուղղութեամբ, դարձեալ չենք կարող գոհացուցիչ պատասխան տալ առ այսօր կուտակուած թղթերին: Ի նկատի ունեցէք, սակայն, որ թղթի հոսքը գնալով ոչ միայն չի նուազում, այլեւ, ընդհակառակը, ուժեղանում է երկրաչափական պրոգրեսիայով: Պարոնայք սատանաներ, ես չեմ կամենում ձեզ ահաբեկել, քաւ լիցի, բայց պիտի ասեմ, որ դժոխքի ստեղծման օրուանից մենք դեռեւս այսպիսի ծանր փորձութեան չենք ենթարկուել: Մենք բոլորս դժբախտ ենք: Ես ձեզ հրաւիրել եմ, որպէսզի ընդհանուր ջանքերով մի ելք գտնենք այս վիճակից: Իսկ այժմ, նախքան բուն հարցին անցնելը, թոյլ տուէք հրապարակել վերոյիշեալ Գուխտոն Զօրաբարէկլ – Բարեացակամի անձնական քարտը: Ատու, կարդա՛, խնդրեմ:

Ատու կոչեցեալ սատանան, գրասենեակային չոր – չոփ մի առնետ, մօտեցաւ ամպիոնին, մաքրեց կոկորդն ու սկսեց կարդալ խամրած ձայնով.

«Գուխտոն Զօրաբարէկլ: Սեռ – արական: Ծնուել է 1919 թուականի Մարտի 29-ին: Երկրային կեանքի յիսունեօթ տարիների ընթացքում.

Ա.— Գրել է եօթ հարիւր տասնեօթ «մատերիալ»:

Բ.— Մերկացրել է երկու հարիւր վաթսուներեք մարդու:

Գ.— Կաշառք չի կերել (չի բռնուել):

Դ.— Կատարել է մանր եւ խոշոր զեղծումներ, որոնց համար հինգ անգամ ի ցոյց է դրուել:

Ե.— Երեք անգամ մերկացուել է դիրքը չարաշահելու մէջ:

Զ.— Եղել է օրինակելի ամուսին ու հայր:

Է.— Կնոջ վրայ ձեռք է բարձրացրել ընդամէնը տասներեք անգամ: («Սատանայական գլուխն», – քչփչաց ներկաներից մէկը եւ լսուեցին զսպուած ծիծաղի ձայներ: Սադայէլն ստիպուած էր կարգի հրաւիրել):

Ը.— Եղել է անբասիր ... (Մի բառ անընթեռնելի է):

Թ.— Հոգին աւանդել է գրիչը ձեռքին, հաւանաբար եօթ հարիւր տասնութերորդ մատնագիրը գրելիս»:

Ընթերցումն աւարտուեց: Տիրեց երկարատեւ լռութիւն: Բոլորը գլուխները կախ էին գցել: Ասես ամաչում էին իրարից:

— Հը՛մ, – վերջապէս քթի տակ փթփթաց դժոխային գրասենեակի պետը, տարեց մի սատանայ, որին ջահելները կատակով Մաթուսաղա էին կոչում: – Այդքանը շատ չէ՞ մի մարդու համար:

— Ցետոյ էլ տեղի, թէ անտեղի բացագանչում են՝ նալլաթ քեզ, չար սատանայ, – վրդովուած խօսեց պատկառելի մի սատանայ: – Ախր, այդ Զօրաբարէկլը բոլորիս ծովը կը տանի ու ծարաւ ետ կը բերի:

— Ծերուկ Եհովայի կողմնապահութի՜ւնը...

— Ցայտնի՜ բան է...

— Թէ որ ճիշդը կ'ուզէք, նրա ստեղծած արարածներից ամենասատորը հէնց մարդն է, որ կայ...

— Ցայտնի՜ բան է...

— Նալլաթ քեզ, չար ... Զօրաբարէկլ:

— Եղած – չեղածը մի մարդ է, չէ՞: Բայց տես, որ կործանիչ ցունամիի նման սասանում է դժոխքի բոլոր ինը պարունակները...

— Պարոնայք սատանաներ, – միջամտեց Սադայէլը, – ես լիովին հասկանում եմ ու բաժանում ձեր արդար զայրոյթը, սակայն մենք հաւաքուել ենք, որպէսզի մի ելք գտնենք այս ծանր վիճակից: Ուստի, խնդրում եմ՝ պահէք ձեզ եւ խելամիտ առաջարկութիւններ անէք:

— Քշե՛լ դժոխքից, եւ վերջ:

— Այո, այո, քշել:

— Թող ուր ուզում է՝ կորչի:

— Թէկուզ դրողի ծոցը ... նալլաթ քեզ ... Չես էլ իմանում ինչ ասես...:

— Պարոնա՛յք, պարոնա՛յք, – նորից միջամտեց Սադայէլը, – խնդրում եմ անձնատուր չլինել կոյր կրքի թելադրանքին ու անխոհեմ բացագանչութիւններ չանել: Կիրքը վատ խորհրդատու է, գործին չի օգնի: Գուխտոն Զօրաբարէկլը յոյժ մեղաւոր հոգի է եւ պէտք է մնայ դժոխքում: Մենք ոչ մի հիմք չունենք նրան դրախտ ուղարկելու: Ձեր առաջարկութիւնները պէտք է ելնեն այս նախադրեալից:

Աղմուկը դադարեց:

Առաջ եկաւ Բատուն՝ պատկառելի մի սատանայ:

— Քանի որ այդ Գուխտոն Զօրաբարէկլը դժոխքի մշտական գրանցում ունի, եւ մենք ստիպուած ենք տանել նրա ներկայութիւնը, ես կ'առաջարկէի այնպիսի մի միջոց, որը նրան ետ պահէր մատնագրեր յօրինելու երկրային այդ հիւանդութիւնից...

— Ի՞նչ միջոց, – լսուեցին այս ու այն կողմից:

— Իբրեւ սկիզբ կարելի է դիմել շիկացրած խոփի օգնութեան, իսկ եթէ դա արդիւնք չտայ, կարելի է կիրառել աւելի ազդեցիկ միջոցներ: օրինակ, շիկացած շամփուրներով քոչարի նուագել վերոյիշեալ Զօրաբարէկլի ադիքների վրայ: Կամ Սատանայի պարը «Վալպուրկեան գիշերից»: Փորձուած միջոց է:

Այստեղ մէջ ընկաւ Դժոխային փատաբանների կառավարիչը: Նա յոյժ զբաղուած էր երեւում:

— Ներ չունեմ, յարգարժան Բատուի առաջարկութիւնը կարող է օգտակար լինել, չնայած անձամբ ես կասկածում եմ. այդ Գուխտոն Զօրաբարէկլն այնպիսի պտուղ չէ, որ խոփն ու շամփուրները նրան խելքի բերեն: Ինչեւ է: Ես դէմ չեմ: Ինձ ուրիշ բան է անհանգստացնում: Ցարգելի ազգակիցներ, ինչի՞ վրայ էք շիկացնելու խոփն ու շամփուրները: Ցետոյ քի՞ս: Ախր, արդէն քանի շաբաթ է փա – տարանները նայում են կոյր աչքերի պէս ... Ամէն օր զանգում եմ Բաղա, կոկորդ պատռում, բայց պատասխանը նոյնն է՝ մազութ չկայ: Ուրիշ տեղերում վաղուց արդէն անցել են գազի եւ էլեկտրականութեան, իսկ մենք եռա ենք գնում անդրջրհեղեղեան միջոցներով: Բայց գոնէ այդ էլ լինէր: Չկա՛յ: Ստիպուած ենք մեղաւորներին ինքներս զանահարել ու ձաղկել: Եւ այդ Գուխտոն Զօրաբարէկլ կոչեցեալ անհնազանդ հոգին դա անուանում է մասամ կամ քիաս քսել: Երեւի, Երկրում նրանք այդպիսի ինչ – որ խաղեր են ունեցել: Ահա, ուրեմն, մազութ չկայ:

— Դէ, կարիք չկար դրութիւնն այդպիսի մռայլ գոյներով ներկայացնել, – հանդիմանեց Սադայէլը: – Մազութ չկայ, կը լինի: Ինչ վերաբերում է խոփն ու շամփուրները շիկացնելուն, Բարեացակամի թղթերը կը վառենք: Մանաւանդ, որ արդէն պահեստն էլ տեղ չի անում: Գալով յարգարժան Բատուի առաջարկութեանը, ապա ըստ իս այն խելացի է ու բանական: Ուստի հրամայում եմ անմիջապէս գործի անցնել: Վառե՛լ խարոյկը:

Դժոխքի կամարների տակ բոցավառուեց հսկայական խարոյկը, եւ խոփն սկսեց շիկանալ: Երբ այն ամբողջովին կաս – կարմիր էր կարել, ներս բերին Գուխտոն Զօրաբարէկլին: Նա արհամարհական մի ժպիտով չափեց այդ սատանայական հասարակութեանը, ապա հանգիստ չոքեց խարոյկի առաջ: Իբրեւ թէ՝ խնդրեմ, մայմուններ, կատարեցէք ձեր սատանայական գործը: Միեւնոյն է, դա ձեզ չի փրկի:

Չորս սատանաներ, զինուած մեծ – մեծ ունելիներով, շիկացած խոփը բարձրացրին խարոյկից ու մօտեցրին մեղաւոր հոգի Գուխտոն Զօրաբարէկլի մէջքին: Երբ խոփի հրեղէն շեղբը դիպաւ մաշկին, ծուխ բարձրացաւ ու ճենճերահոտ, լսուեց մի խուլ տնքոց եւ...

Գուխտոն Զօրաբարէկլը վեր թռաւ տեղից ու նստեց անկողնում: Ձախ թիակը սաստիկ քոր էր գալիս: «Ի՞նչ յիմար երազ էր»: Մազոտ ոտքերը ցած կախեց մահճակալից: Արեւն ընկել էր յատակի գորգին: Երեւի ուշ էր արդէն:

Գուխտոնը ձայն տուեց խոհանոցի կողմը:

— Աղջի, մի սառը ջերմուկ հասցրու:

Կինը ներս մտաւ ջերմուկի շիշը ձեռքին: Նրա դէմքը փայլում էր:

— Մարդ ջան, զարթնե՞լ ես:

— Աղջի, ի՞նչ աջրատես երազ տեսայ:

— Երազը յետոյ կը պատմես. – ընդհատեց կինը: – Իսկ հիմի՝ աչքդ լոյս, մազարիչ (աչքի լոյս) ունես:

— Չէ հա՜...

— Վերնախաւ Վարուժնին հրթել են:

— Ի՞նչ ես ասում...

— Արդէն թերթում էլ կայ:

— Օխա՜յ ... տեղն էր, դրա հէրն անիծած: Հիմի որտեղ իրենը կ'առնի, թող էնտեղ էլ մերն ասի...

Եւ Գուխտոն Զօրաբարէկլը մեծ ախորժակով դատարկեց ջերմուկի շիշը:

ՏԸ ԿՕԼԻ ԴԷՄ ՎՐԻՊԱԾ ՄԱՀԱՓՈՐՁԵՐԸ

Ալժերիոյ դէպքերէն ետք, երբ զօր. Տը Կօլ հանդիսաւոր կերպով ընդունեցաւ այս երկրին ինքնորոշման իրաւունքը, մութին մէջ սկսան խլրտիլ մարդիկ ու ծրագիրներ. անոնք կուգային Ալժերիան ֆրանսական պահելու մտայնութենէն: Որպէս թիրախ ընտրուած էր զօրավարին անձը: «Մեզի Շարլոթ Քորտէ մը պէտք է» կը գոչէին 1959 Սեպտեմբերին, Ալժէ հանրաժողովի մը ընթացքին:

Ցետոյ, երբ 1961-ի սկիզբը կազմուեցաւ գաղտնի բանակ կազմակերպութիւնը (Օ – Ա – ԷՍ), ուղղակի նպատակ ունեցաւ Հանրապետութեան նախագահին բնաջնջումը: Ու այս նպատակը գտաւ իր գործադիր դէմքը, որ կը կոչուէր գնդապետ Ժան – Մարի Պասթիէն – Թիրի, օդուժի հետազօտողներէն մէկը, ջերմեռանդ կաթողիկէ մը:

1961 Սեպտեմբերի սկիզբը, ան կատարեց առաջին փորձ մը: Փարիզի եւ Քոլոմպէի միջեւ ճամբուն վրայ պայթում մը տեղի ունեցաւ, առանց սակայն վնասելու զօրավարին ինքնաշարժին: Անփորձ կրակողները պէտք եղած ժամէն առաջ կրակ տուած էին պայթուցիկներուն. Պասթիէն – Թիրի եզրակացուց, թէ աւելի վարժ սպաններու պէտք ունի, ու ինք անձամբ պէտք է մասնակցի արարքին:

1962 Մարտ 19-ին Էվիանի մէջ ստորագրուած էր համաձայնագիր մը որ վերջ կուտար Ալժերիոյ կռիւներուն. Ցուլիս 3-ին ալժերացի ժողովուրդը քուէարկած էր ի նպաստ իր երկրի անկախութեան. անկախութիւնը հռչակուած էր թէեւ, սակայն Տը Կօլ միշտ կը մնար գաղտնի բանակի թիրախը:

Օգոստոսի սկիզբէն Պասթիէն – Թիրի տասնըմէկ «գործող»ներ ունէր, որոնք փորձառու էին, եւ որոնք իրենց կեանքի գնով զօրավարին հաշիւը պիտի մաքրէին: Սակայն օրէ օր բարդութիւններ կը ծագէին. ճիշդ է որ Տը Կօլ շատ նախազգուշութիւններու դիմող մէկը չէր, սակայն կար Ներքին Նախարարը Ֆրէ որ կը բազմապատկէր ապահովութեան միջոցառումները: Հակօդային պաշտպանողական դրութիւն մը հաստատուած էր ու Հանրապետութեան նախագահին մեկնումներու եւ ժամանումներու ժամանակացոյցը գաղտնի կը պահուէր մինչեւ յետին պահը:

Պասթիէն – Թիրի յաջողեցաւ Էլիզէի մէջ լրաբեր մը ունենալ, որ պիտի տեղեկացնէր զօրավարին ժամանակացոյցը:

1962 Օգոստոս 8-ին, զօրավարը իր արձակուրդը կ'անցընէր Քոլոմպէ. Էլիզէ ճաշի հրաւիրած էր վաղեմի մարտական ընկեր մը՝ զօրավար Այզընհաուըր, Միացեալ – Նահանգներու նախկին նախագահը: Պասթիէն – Թիրի փորձեց իր բախտը. կէսօրուան մօտ դէպի Միրապօ կամուրջին մօտերը, Վէրսայլի պողոտան ուղղուեցաւ: Տը Կօլի գտնուած թափօրին կառքերէն երկուքը ուրիշ երեք կառքերու մէջտեղը մնացին, ու այն պահուն, երբ պիտի կրակէին, Թիրիի թիկնապահը նկատեց, թէ երթեւեկը շատ խճողուած է, ու պիտի չկարենան խոյս տալ:

Անշուշտ պարզապէս յետաձգուած էր մահափորձումի աշխատանքը: Երկու շաբաթ ետք, Օգոստոս 22-ին զօրավար Տը Կօլ կրկին Փարիզ վերադառնալու ճամբուն վրայ է. կուգայ Նախարարաց Խորհուրդի մը նախագահելու. նիստին ընթացքին Ներքին Նախարարը կ'ըսէ թէ նոր լրատուութիւններ կատարուած են հաւանական մահափորձի մը մասին, ուղղուած Հանրապետութեան Նախագահին. սակայն ան փոյթ չըներ, ու ապահովութեան ոչ մէկ միջոցառում կ'որոշուի:

Ժամը 19.30-ին Տը Կօլ իր կնոջ քով տեղ կը գրաւէ ինքնաշարժին մէջ, Վիլլաքուպլէ երթալու համար, ուրկէ ամէն շաբաթ Քոլոմպէ կը մեկնի. վերջին ճախողած մահափորձէն ի վեր օդային ճամբան աւելի անվտանգ նկատուած է: Ճամբան, պէտք կ'ըլլայ ընտրել Մէօտոնի կամ Քլամարի անցքերը. վերջինը աւելի ապահով կը թուի. ու անմիջապէս լուրը հեռաձայնով, իր յատուկ դէտին միջոցով կը տրուի Պասթիէն – Թիրիի. տասը վայրկեան ետք, չորս ինքնաշարժով տասներկու հոգինոց խմբակը տեղւոյն վրայ է. տասը նշանառուներ ինքնագործ զէնքերով կազմ ու պատրաստ են. ամէն բան նախատեսուած է, որպէսզի զօրավարը չկարենայ փրկուիլ վրիժառու գնդակներէն:

Ժամը 20.08-ն է, որ կը մթնէ ու թեթեւակի մաղուող անձրեւ մը կը կրճատէ տեսողութիւնը, երբ Պասթիէն – Թիրի կը նշմարէ երկու սեւ ինքնաշարժերու յայտ-

նուխը՝ կը բանայ թերթ մը, որ կը նշանակէ, թէ պէտք է կռուիլ:

«Տեսայ որ գնդակներ կը ցատքէին ճամբուն վրայ, կը պատմէ զօրավարին փեսան. ետեւ դարձայ, նայելու թէ վիրաւորուա՞ծ էին, ու իրենց ըսելու, որ ծածկուին. Նոյն պահուն ետեւի ապակին փշրուեցաւ ու թափեցաւ իրենց վրայ, հակառակ երկու պայթած անիւներու, յաջողեցանք Փըլթի – Քլամարի քառուղին հասնիլ. զօրավարը եւ իր կինը ծածկուած էին ապակիի փշուրներով»: Զօրավարը օգնութ. բարձրացած պահուն կը մռլտայ. «այս անգամ մազապուրծ ազատեցանք»: Իսկ Լա Պուասըրիէն հեռաձայնելով Փամփիտուի, ան պիտի ըսէ. – «Այդ մարդիկը կռուիլ չեն գիտեր»: Կառքին վրայ փամփուշտի 14 հետքեր մնացած են, իսկ ճամբուն վրայէն 387 փամփուշտի կճեպներ կը գտնուին. միլիոնէն մէկ հաւանականութիւն իսկ չկայ, որ չորս անձերը ողջ – առողջ դուրս ելլէին այդ հրացանաձգութենէն: Սակայն, այսուհանդերձ Քլամարի ոճրափորձը զոհ մը կ'արձանագրէ. ժանտարմներու մէկ հրամանատարը սրտի կաթուածով կը մահանայ նոյն գիշերը Քոլոմպէի պահակատան մէջ:

Ամիս մը չանցած, գնդապետ Պաստիէն – Թիրի եւ իր մեղսակիցներուն մեծ մասը կը ձերբակալուին. անոնց դատավարութիւնը շուտով կը վերածուի հարցաքննիչ ատեանի մը, ուր ամբաստանեալը Ե. Հանրապետութիւնն է, անոր «բռնակալ» հիմնադիրը, եւ խնդրոյ առարկայ է այն «ցեղասպանութիւն»ը, զոր ան գործադրած է Ալժերիոյ եւրոպացի բնակչութեան վրայ: Բոլոր առնեք պատճառ կ'ըլլան, որ դատախազը մահապատիժ պահանջէ իրեն համար:

Տը Կօլ մերժեց ներման իր իրաւունքը: Ժան Լաքութիւռ որ այս մահափորձերուն կ'անդրադառնայ Հիւքորամա-ի Սեպտեմբերի թիւին մէջ, կ'ըսէ թէ Տը Կօլ երեք դրդապատճառ մէջ տեղ դրած է արդարացնելու համար իր անզիջող դիրքը. – Նախ, Պաստիէն – Թիրի աչք առած էր կին մը սպաննել, դաւադրութեան ղեկավարը երեք տարիներ գործի լծած էր, հուսկ ինք չէր վտանգած իր կեանքը, այլ գոհացած էր թերթ մը շարժելով:

Ա. Թ. Թ.

ԸՆԹԵՐՑՈ՛Ղ,
ԿԸ ՍԻՐԷ՞Ս «ՅԱՌԱՋ»Ը
ԹՈՂ ՄԻ՛ ՏԱՐ
ՈՐ ԴՈՒՆ Վ.ՃԱՐԵՍ
ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ
ՋՐԻ ԿԱՐԴԱՆ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ԵՐԿԱՐԱԿԵՑՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Հռովմայեցի ականաւոր հռետոր Կիկերոն սապէս ըսած էր ատենօք.–

«Ամէն մարդ կրցածին չափ ծերանալ կ'ուզէ, բայց երբ ծերանայ, անվերջ կը գանգատի ծերութենէ»: Երկու հազար տարի առաջ արտասանուած այս խօսքը այսօր ալ կը պահէ իր այժմէութիւնը: Բոլորս ալ երկար ապրիլ, ծերանալ կ'ուզենք, բայց մեզմէ ոչ ոք «ծերանալու» կը յօժարի իրականութեան մէջ: Ամէնէն հին շրջաններէն ի վեր մարդը երիտասարդութեան երազին ետեւէն չէ՞ վազած:

Ընդհանրապէս ծառերուն կը նայինք նախանձելով, որովհետեւ կը մտածենք որ ծառերը շատ երկարակեաց են: Այո, Քալիֆորնիոյ մէջ Սէքուոյա կոչուած ծառերուն տարիքը 4000-է աւելի է: Իսկ Նեվատայի եղեւինները մեծ մասամբ 5000 տարեկան են: Մանաւանդ Անթարքթիքայի քարային մամուռները, որոնք 10.000 տարեկան են, մեր նախանձը կը գրգռեն: Բայց իրականութեան մէջ այս ծառերն ու բոյսերը այնքան տարիքոտ չեն որքան կը կարծուին:

Բնախոսութեան գիտնականներ հիմա այս հարցը սկսած են նայիլ աւելի իրատես մերձեցումով մը: Մասնագէտներու համաձայն, ծառերուն բուներուն մէջ գտնուող բջիջները իսկապէս հազարաւոր տարիներու անցեալ մը ունին, բայց այդ բջիջները իրենց կեանքը երկար ժամանակէ ի վեր աւարտած են եւ այդ պատճառաւ ծառերուն բուները անամէջ են: Արտաքին կեղեւին վրայի կենդանի բջիջներն ալ միայն երեք տարուան անցեալ մը ունին: Եղեւիններու ասեղաձեւ տերեւներուն բջիջներն անգամ ամէնէն շատ երեսուն տարեկան են: Այս պատճառով, գիտնականները այժմ կը պնդեն թէ աշխարհի վրայ ոչ մէկ ծառ յիսուն տարեկանէն աւելի կ'ապրի իրական իմաստով:

Արտաքին երեւոյթի եւ ներքին կառուցուածքի այս տարբերութիւնը մարդու համար ալ ի զօրու է: Մարդկային մարմնի բջիջներուն մեծամասնութիւնը, մարմնական յօրինուածքին ամբողջութեան նըկատմամբ աւելի «երիտասարդ» են: Միայն ուղեղի, ջիղերու եւ մկաններու բջիջներն են որ ծնունդէն քիչ ժամանակ ետք բաժանուելու իրենց ժամանակաշրջանը կը լրացնեն եւ անկէ ետք, «օրօրոցէն մինչեւ գերեզման» կ'ընկերանան մարդուն:

ՓԻՂԸ ՈՐՔԱ՞Ն ԿԸ ԱՊՐԻ

Անասուններուն կեանքն ալ, ծնունդէն մինչեւ մահ, կարծուածին չափ երկար չէ: Օրինակի համար, ժողովուրդին մօտ ընդհանրացած կարծիքի մը համաձայն փիղը մինչեւ 150 տարեկան կ'ապրի: Մինչդեռ փիղերուն ամէնէն երկարակեացը՝ Թայլանտի փիղն անգամ մարդէն աւելի երկարակեաց չէ եւ 70 տարեկան հասնելէ ետք գերեզմանին ճամբան կը բռնէ: Առասպել մըն է նաեւ այն համոզումը, թէ ծովերու հսկան, կէտը կ'ապրի մինչեւ հարիւր տարեկան: Կէտերը, եթէ աւելի առաջ ճարպիկ ձկնորսներու կողմէ չորսացուին, 35 տարեկանին արդէն կը թաղուին կ'երթան ջուրերուն մէջ: Գալով թութակներուն, այս թռչուններուն ալ կեանքը հազիւ քառասուն տարի է:

Ամէնէն զարմանալին այն է, որ ամէնէն երկարակեաց կենդանիները ամէնէն պարզ կազմը ունեցող կենդանիներն են: Ծովապուտր, բուստերը եւ նախնական յօրինուածք ունեցող կարգ մը անասունները հանդստօրէն կ'անցնին յիսուն տարիներու սահմանը: Աւելի զարգացած անողնայարաւորներուն մէջ հարիւր տարի ապրելով մրցանիշը իր մօտ կը պահէ պոզիպոզը (ahpափոբ): Խեցգետինները առաւելագոյն 50 տարի, ուլականջներն ալ 30 տարի կ'ապրին:

Երկարակեաց են նաեւ սողունները: Օձերը կրնան 30, կոկորդիլոսներն ալ կըրնան մինչեւ 60 տարի ապրիլ: Ամէնէն երկարակեաց անասունն ալ կրիան է: Կարափակոսի կրիան 150 տարի կրնայ ապրիլ եւ ան է որ կրնայ մրցումի ելլել մարդու կեանքին հետ:

ՍՐՏԻ ԶԱՐԿԵՐԸ ՆՈՅՆՆ ԵՆ

Կենդանիներու աշխարհին մէջ մարդը միայն երկարակեցութեան տեսակէտէ չէ որ առանձնաշնորհեալ է: Մուկէն մինչեւ փիղ, ստնաւոր անասուններու մօտ ամբողջ կեանքի ընթացքին սրտի զարկերու ընդհանուր գումարը եւ չունչ առնել – տալու թիւը չի փոխուիր: Սապէս բացատրենք. – մուկերուն սիրտը մէկ վայրկեանի մէջ 520 – 550 անգամ կը տրոփէ: Եթէ նկատի առնենք որ մուկի մը կեանքի միջին տեւողութիւնը 3.5 տարի է, մուկի մը սիրտը ամբողջ կեանքին մէջ մօտաւորապէս 1.1 միլիառ անգամ կը տրոփէ: Միւս կողմէ փիղի մը սիրտը մէկ վայրկեանի մը մէջ 25 – 28 անգամ կը տրոփէ: 70 տարի ապրող փիղի մը սիրտը ուրեմն ամբողջ կեանքի մէջ 1,02 միլիառ անգամ պիտի տրոփէ: Ահաւասիկ բոլոր ստնաւոր անասուններու ընդհանուր սրտի զարկը մէկ միլիառի սահմանին շուրջ է: Ամերիկացի գիտնական Ճէյ Կոււտ դիտել կուտայ, որ սրտի զարկերուն ընդհանուր գումարը նկատի առած՝ բոլոր ստնաւոր անասունները հաւասարապէս երկար կ'ապրին: Մինչդեռ մարդուն ընդհանուր սրտի զարկերը մօտաւորապէս չորս անգամ աւելի բարձր են: 100 տարեկանին հասած մարդու մը սիրտը 4 միլիառ անգամ տրոփած է ամբողջ կեանքին մէջ, ուրեմն մարդը անասունէն չորս անգամ աւելի երկար ապրած կը նկատուի:

Թիթեռնիկներու գեղեցկագոյնը քանի մը օր միայն կ'ապրի, գիշատիչ անասուններն անգամ երեսուն տարիէն կը սատկին, այս պայմաններու մէջ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ մարդը աւելի երկար կ'ապրի: Ասիկա բնականաբար կախեալ է բազմաթիւ ազդակներէ: Բնութեան մէջ տիրող օրէնքի մը համաձայն, դանդաղ ծննդաբերող եւ զարգացող մեծ ստնաւորները աւելի երկար կ'ապրին քան արագ ծննդաբերող փոքրիկ ստնաւորները: Դաշտային մուկը, ծնելէ երեք շաբաթ ետք ծննդաբերութեան հասունութեան. կը տիրանայ եւ վեց շաբաթ վերջ ալ իր ձագերուն ծնունդ կուտայ: Ամէն մուկ, տարին, միջին հաշուով 168 ձագ աշխարհ կը բերէ: Այդ ձագերուն մեծ մասը կատուներու զոհ կ'երթան, բայց թիւով այնքան շատ են, որ անոնց տեսակը կը գոյատեւէ: Միւս կողմէ արջ մը 30 – 40 տարի կրնայ ապրիլ: Որովհետեւ լեռնային արջ մը միայն վեց տարեկանին է որ հասուն ցած կը նկատուի եւ քիչ թիւով ձագ աշխարհ կը բերէ: Ուրեմն արջը իր ձագերը մեծցնելու եւ անոնց գոյատեւումը ապահովելու համար դաշտային մուկէն աւելի երկար կեանքի մը պէտք ունի:

Բնութիւնը այնպէս կարգադրած է, որ եթէ ձագերուն խնամքը երկար ժամանակի չի կարօտիր, երկարակեցութիւնն ալ աւելորդ կը դառնայ: Օրինակի համար մօրինայի ձուկ մը կամ ոստրէն միլիոնաւոր, նոյնիսկ միլիառաւոր ձուկ կը թողու, բայց ասոնցմէ մէկը կամ երկուքը կեանքի կը կոչուի: Մօրինաներու եւ ոստրէներու կեանքի տեւողութիւնն ալ միջին հաշուով քանի մը շաբաթ, նոյնիսկ քանի մը օր է: Բնութիւնը կարճ կեանք մը պարգեւած է անոնց, որովհետեւ ձուկերուն թիւը մեծ է եւ տեսակի գոյատեւումը ապահովուած է:

Բոլոր կենդանիներուն մէջ միայն մարդն է որուն զաւակը ամէնէն երկար խնամքի կը կարօտի: Ահա այս պատճառաւ է թերեւս, որ բնութիւնը մարդը օժտած է բոլոր միւս կենդանիներէն աւելի երկար ապրելու կարողութեամբ մը:

«ԱՍՊԱՐԷԶ»

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Երբեմն կը պատահի, որ տարբեր դաւանանքի պատկանող կրօնաւորներ, իրարու հետ խօսած պահուն՝ գաղտնիքներ փոխանակեն:

Այսպէս, Քահանան, Պաստուելին եւ Խախամը իրարու կը բացատրեն թէ ի՛նչպէս կ'օգտագործեն հաւատացեալներէն առած դրամը:

– Շատ պարզ է, կ'ըսէ Քահանան, գետինը շրջանակ մը կը գծեմ, բոլոր դրամը օդը կը նետեմ, այն դրամները որ շրջանակին մէջ կ'իյնան՝ Աստուծոյ է: Դուրսը մնացողները ի՛մս են:

– Ես ալ, կ'ըսէ Պաստուելին, գրեթէ նոյնը կ'ընեմ: Գետինը գիծ մը կը քաշեմ, դրամները օդը կը նետեմ, գիծին աջ կողմը ինկածները Աստուծոյ կը յատկացընեմ, ձախ կողմինները ես կ'առնեմ:

– Ես, կ'ըսէ Խախամը, աւելի պարզ ձեւով կ'ընեմ: Գիծ կամ շրջանակ չեմ քաշեր, բոլոր դրամները դէպի երկինք կը նետեմ, վերը մնացողները Աստուծոյ կ'ըլլան, իսկ վար ինկողները՝ իմս...

Բժիշկը կչռեց հիւանդը եւ ըսաւ.

– Հինգ քիլօ աւելցեր էք, պարոն, ի՞նչ ըրիք վերջերս:

– Ակռաներս լեցնել տուի:

64 տարեկան հօրեղբայրս ստիպուեցաւ իմաստութեան ակռայ մը քաշել տալ: Այս հասարակ գործողութիւնը իր մօտ չորս ժամ տեւող փորձանք մը եղաւ:

Տժգոյն եւ կթոտած խեղճ մարդը, այն պահուն երբ դարմանատունը պիտի ձըգէր՝ երիտասարդ եւ գեղեցիկ քարտուղարուհին համակրութեամբ լի, կը հարցընէ, թէ կ'ուզէ՞ր որ իրեն ընկերանար: Պահ մը խորհելէ ետք՝ կը պատասխանէ.

– Շնորհակալ եմ, այսօր՝ ոչ, բայց քանի մը օր ետք երբ ինքզինքս գտնեմ եւ տրամադիր ըլլամ՝ «ոչ» չեմ ըսեր:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ ՎԷՊԻՆ ՀԵՏ

Գրեց՝ Կ. ՊԱԼՃԵԱՆ
(այժմ՝ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց)

Մենք Հայերս, մեր նախնիքներով հըպարտ ըլլալու բազմաթիւ զօրաւոր պատճառներ ունինք սկսեալ Նախաքրիստոնէական շրջանէն մինչեւ մեր օրերը: Ու անոնց վարձատրումի, մեր հպարտութեան կոթողներէն մին պէտք է նկատենք նաեւ Մուսա Լերան Հայերու, ինչպէս նաեւ Շապին Գարահիսարցիներու, Ուրֆացիներու եւ Վանեցիներու պայքարները:

Ազգ մը չապրիր միայն իր նիւթական բարիքներով, չապրիր միայն իր մտքի եւ զգացումի արտայայտութիւններով ինչպէս են արուեստներն ու գրականութիւնը, չապրիր միայն հանճարեղ անհատներու գործերով, այլ կ'ապրի նաեւ իր պատուի եւ արժանապատուութեան զգացումներով, իր «մենք»ի գիտակցութեամբ եւ զոհաբերութեան ոգիով, իր ազատ եւ հպարտ ապրելու կամքով, մէկ խօսքով իր բարոյական նկարագրով:

Վերֆէլի Հայերը այսպիսի Հայեր են:

Ահա թէ ինչու կ'արժէ որ մենք ծանօթանանք անոնց, մանաւանդ որ այդ Հայերը կը ներկայացնեն ոչ թէ պատահական անհատականութիւններ այլ՝ հարազատ Հայեր որոնք իրենց մէջ կը կրեն հայ ժողովուրդի՝ դարերուն դիմացած հայ ժողովուրդի բարոյական դիմագիծը՝ տոկուն, առողջ, վեհ եւ գեղեցիկ ձեւերու մէջ:

Եթէ գաղութահայը, մանաւանդ երիտասարդ գաղութահայը, որուն հայկական դիմագիծը աւելի ու աւելի կ'աղօտի, լաւ ճանչնայ բուն Հայը, հարազատ Հայը, մենք վստահ ենք թէ իրեն համար յայտնութիւն մը պիտի ըլլայ ու միաժամանակ նոր խոյանք մը:

Եւ գուցէ ի տես այդ կենդանի նոր պատկերին իր մէջն ալ բան մը պիտի շարժի ու զարթնու, նոր ճառագայթ մը պիտի իջնէ հոգիին մէջ:

Ամէն մէկ գաղութահայու մէջ Գաբրիէլ Բագրատեան մը կայ:

Այդ բանը Ֆրանց Վէրֆէլն է որ մեզի կ'ըսէ, որուն համար մենք յաւէտ երախտապարտ պիտի ըլլանք անոր:

Մեր օրերու՝ վտանգի ու երկունքի ճակատագրական այս օրերուն երբ ժողովուրդները իրենք իրենց մէջ կը փակուին եւ կը խորանան, ինքզինքնին կը փնտռեն՝ իրենց խորունկ արմատները գտնելու եւ այնտեղէն թարմ ու անմեռ ուժեր ստանալու համար, Վերֆէլ ահա մեզի կ'ընծայէ վէպ մը ուր մենք այդ բոլորը կը գտնենք գրեթէ պատրաստ: Կը մնայ որ գիտնանք գտնենք ճանչնալ ու արժեցնել:

Ինչ որ ալ ըսուի, ինչ որ ալ պատահի, հայ ժողովուրդը, մայր հայրենիքը այս երկուքն ալ յաղթականօրէն պիտի դիմագրաւէ ու ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ պիտի իրականանայ «առ անիմանալին ի մեզ եւ վեր քան զմեզ»:

Որովհետեւ եթէ դժբախտութիւնը եւ մարտիրոսութիւնը հայ ժողովուրդի ճակատագիրն է, պէտք է լաւ գիտնանք որ տոկալն ու յաղթահարելն ալ, ապրիլն ալ անոր ճակատագիրն է:

Այլեւս ակներեւ է որ հայ ժողովուրդը դատապարտուած է ամէն գնով ապրելու:

Մեր այս փոքրիկ ուսումնասիրութեան եզրակացութի՞ւնը:

– Հաւատք հայ մարդու բարոյական ուժերուն վրայ: Հաւատք հայ հայրենիքի ապագային վրայ: Եւ հպարտութիւն հայ ըլլալնուս համար:

(Շար. 20 եւ վերջ)

— 1939 —

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. –

Այրի Տիկին Մատլէն Պետիկեան,
Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ զաւկին՝

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Երեւան, Չորեքշաբթի, Օգոստոս 26–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 5, ժամը 10.30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խընդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՆԻՍ. –

Պր. Յակոբ Գաբրիէլեան,
Շաքէ – Ժիւլիէթ Գաբրիէլեան,
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Գաբրիէլեան եւ զաւակները,
Օր. Մաննիկ Կիւլեան,
Օր. Արաքսի Անտրիկեան,
եւ ընտանեկան համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ մօրաքրոջ՝

ԿԻՒԼԻԻԿ – ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անտրիկեան)

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 31–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4, Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Գամբրիէլեան եւ Անտրիկեան ընտանիքներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս Սեւլթէկեան իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, Տիկին Հեղինէ Թորոսեանի մահուան առթիւ եւ այս առթիւ 100–ական ֆրանք կը նուիրէ Կապ. Խաչի Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղին եւ «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Ս. Զատկուան խնկագինի առիթով. –

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 400 Ֆ., Պր. Ժագ Մուրատեան 200 Ֆ., Պր. Քերոբ Ֆարչեան 100 Ֆ., Տիկին Վերգին Գորգխոսեան 100 Ֆ., Պր. Կոլեան 50 Ֆ.:

Ս. Խորանի ծաղիկի առիթով. –

Տիկին Մարիամ Գաւունեան 100 Ֆ.:

վասն Պայծառութեան Եկեղեցւոյ. –

Պր. Գրիգոր Շահինեան 5000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Յակոբեան 5000 Ֆ., Պր. Արշակ Բաղումեան 500 Ֆ., Պր. Արիստակէս Պալեան 500 Ֆ.: Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան 180 Ֆ., Տիկին Մարի Հաճի – Յարութիւնեան 800 Ֆ., Վարդանեան – Նրանեան ընտանիք 300 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ալէքսան 200 Ֆ.; Տիկին Իսգուհի Եաղուպեան 50 Ֆ.:

փոխան ծաղիկի. –

Գէորգ Փափազեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Ժ. Մամելեան 500 Ֆ.:

Տիկին Լօժէնի Զանրնեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆ.:

Տիկին Նարկիզ Բարթօղլեանի մահուան առթիւ. – Պր. Երուանդ Պալըքճեան 1000 ֆրանք:

Երէցկին Իսկուհի Ճորթոյեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ազապալեան 500 Ֆ., Պր. Կոմիտաս Գէորգեան 100 Ֆ.:

Բաթրիք Իշխանեանի մահուան առթիւ. – ծանօթ բարեկամ մը 100 Ֆ.:

(Շար.)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին:

Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին:

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին:

Փոխադրողները կրնան իրենց զաւակները ղրկել:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12:

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առաւօտները:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՅԱՌԱՋ 60

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՎԵՐՋԻՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐԷՆ

Օգոստոս 1975 — Օգոստոս 1985

512 էջ

Ներդիրով մը (անճառ)՝ **ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**ին նուիրուած «Յառաջ»ի վաթսունամեակին

Գին՝ 130 Ֆր. – Թղթատարի ծախքով՝ 150 Ֆր.:
Դիմել՝ «Յառաջ»ին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.

ԵԻՐՈՊԱՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.

ԵՆՈՎՔ ԼԱՉԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ.

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
եւ վկայարան
ԿՈՂՔ՝ **ԳՌՈՒԶՈՒ**
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
6

DIMANCHE
6 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 119

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.568 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.568

«ՅԱՌԱՋ»ի տեսակցութիւնները



ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Գրականութեան, արուեստի, գիտութեան մարզերէն ծանօթ անուններու հետ կատարուած տեսակցութիւններէ ետք, այսօր անուն մը, զոր կարելի չէ սահմանել այս մարզերէն միայն մէկ հատով: Գրիգոր Համբարձումեան գիտական պատրաստութիւն ունեցող մէկն է նախ. երաժշտութեան մեծ սէրը ուղեկցած է իրեն – որպէս ինքնամփոփման վայր – ամբողջ կեանքին ընթացքին. շուրջ 25 տարիէ ի վեր կը ղեկավարէ նկարչական ցուցասրահ մը, ու պարբերաբար կը գրէ օրագիրի պատառիկներ: Այսպէս, նկարչութիւն, երաժշտութիւն, գիր կու գան լեցնել իր առօրեան, որ աւելի բնական ճամբով մը, գիտութեան աշխարհի մարդունը պիտի ըլլար:

Այս տեսակցութիւնը կը կատարուի իր անունը կրող հատորի մը հրատարակութեան առթիւ. «Քալէիտոսքոփ»ին, ուր հաւաքուած են «արուեստասէր»ի մը օրագրէն նշումները. այս հատորը արդիւնք է ընկերային – հասարակական մտահոգութիւններէ մեկնած սփիւռքիի մը գործունէութեան – «Քաթրա»յի –, որ ինչպէս կ'ըսէ, իր մեծ բարեկամին՝ արուեստի ճամբով կը ձգտի «ազուորցնել Սփիւռքի ապրելակերպին որակը»:

**

Հ.– Սկսինք, եթէ կ'ուզէք, բնթացիկ հարցումով մը. ո՞վ է Գ. Համբարձումեան արուեստասէրը:

Պ.– 1924–ին Պոլիս ծնած եմ. մանկութիւնս անցած է երաժշտական մթնոլորտի մը մէջ, առաւելապէս ստեղծուած մօրս կողմէ, որ Կոմիտասի աշակերտած մեծծօ սոփրանօ մըն էր. անկէ կու գայ նաեւ երաժշտութեան հանդէպ սէրս: Հայրս կը սիրէր երաժշտութիւնը. գիտէր թէ կարեւոր բան մըն է ան: Իսկ ես դաշնակ կը նուագէի, հինգ տարեկանէս սկսեալ ու կ'ըսէին որ յատկութիւն ունիմ:

Հ.– Ձեր մա՞յրն է որ մղած է ձեզ դաշնակ նուագելու:

Պ.– Կարծեմ, այո՛: Տունը դաշնակ մը կար, ձայնապնակներ ունէինք. սկսած եմ Աշխէն Գալֆաեանէ դասեր առնելով. 1929–ական թուականներն էին. տագնապի տարիները. կը յիշեմ դէպք մը, որ ցոյց կու տայ թէ հայրս, առանց այդ մարզին գործնապէս առընչուած մէկը ըլլալու, կը մտածէր, թէ երաժշտութիւնը կրնար բան մը աւելցնել տան մթնոլորտին. չորսուկէս տարեկան էի, որպէս կաղանդի նուէր, ծրար մը տուաւ ինծի. չէի գիտեր թէ ի՛նչ էր. բացի ու գտայ Պեթհովէնի սոնաթները. չորսուկէս տարեկան տղեկի մը համար տարօրինակ էր քիչ մը, սակայն ինք համոզուած էր, թէ լաւ նուէր էր:

Տասնըմէկ տարեկանէս ետք ուզեցի ձգել այս ճիւղը. սակայն հօրս վճռական կեցուածքը չարտօնեց. տատամսումներս տեւեցին մինչեւ տասնըվեց տարեկանս. հոն, անդրադարձայ թէ պէտք եղած ձիրքը չունէի այդ մարզը ընտրելու համար ամբողջովին: Թէեւ արուեստներու նախասիրութիւններուս մէջ միշտ գլխաւոր առանցքը կազմած է երաժշտութիւնը:

Հ.– Ուրեմն, կրնա՞նք ըսել, թէ արուեստներու ձեր բուրգին գագաթը գրաւած է երաժշտութիւնը:

Պ.– Այո. թերեւս անոր համար, որ արուեստներու ամէնէն վերացականը կը նկատեմ զայն: Բանաստեղծութեան, քանդակագործութեան, նկարչութեան, ճարտարապետութեան մասին, որոնք նոյնպէս ինքնամփոփումի ճամբաներ են, կարելի է բառեր գտնել, որոնք քացատրեն արուեստի այդ ճիւղերուն ստեղծած զգացական զեղումը մեր մօտ. սակայն ինծի համար – ընդունելով հանդերձ արուեստի միւս ճիւղերուն տեղը – երաժշտութիւնը որպէս ինքզինքը գտնելու միջոց, կը մնայ անհաւասարելի:

Հ.– Դառնալով ձեր կենսագրութեան. երաժշտութեան մտերմութեան զուգահեռ, կար անշուշտ դպրոցականի կեանքը:

Պ.– Այո. Բերա, Հինդլեան վարժարան յաճախած եմ, ետքն ալ Ֆրանսական լիսէն: Աւարտած եմ համալսարանի քիմիագիտութեան ճիւղը, 1950–ին: Ապա անցած եմ Եւրոպա, գտնուած եմ Գերմանիա, Զուիցերիա ու հաստատուած Ֆրանսա:

Նախ, որպէս գիտաշխատող սկսած եմ աշխատիլ հաստատութեան մը մէջ. յետոյ 1959–ին արուեստի մարզը, որու մինչ այդ սիրող մըն էի, դարձաւ իսկական աշխատանքիս առանցքը երբ պատասխանատուութիւնը ստանձնեցի նկարչական ցուցասրահի մը:

Զուգադիպութիւնները կոյր չեն անշուշտ, քանի, անկարելի չէ որ որ եթէ Փարիզ ծնած ըլլայի, ուղղակի արուեստի ճիւղ մը ընտրելով ջանայի կեանքիս ուղղութիւն տալ. բայց նկատած եմ, որ որոշ չափով մարդոց ընդոծին ձիրքերը եւ ենթագիտակցութեան մէջ գտնուող մղիչ ուժը զինք կը դնեն այն ուղիին վրայ, որ իր կեանքին իմաստը պիտի տայ:

Իմ պարագայիս պատահեր է, որ գիտութիւնն ու արուեստը ըլլան հասարակ յայտարարը այդ ուղիին: Կայ նաեւ ուրիշ կէտ մը, որ կարեւոր կը նկատեմ. երբ մարդ իր կեանքին պատասխանատուութիւնը կ'ուզէ ստանձնել, ան է թէ պէտք է մտիկ ընէ իր ներաշխարհը եւ այն ներքին ձայնը որ զինք պիտի առաջնորդէ, ինչպէս կրօնքի մարդ մը կ'ընտրէ իր առաքելութիւնը:

Հ.– Խօսեցանք երաժշտութեան ու նկարչութեան մասին. կրնա՞ք ըսել նաեւ, թէ գրելը ու «Քալէիտոսքոփ»ները ի՞նչ տեղ ունին այս ամբողջութեան մէջ:

Պ.– Գրելը ինծի համար առօրեայ յատկութիւն մը չէ: Երբեմն որոշ հարցերու շուրջ փոքր նօթեր կ'առնեմ, ճիշդ է, բայց ատոնք բիւրեղացնելու պահանջ մը պէտք է զգամ ու այդ առօրեայ չէ. ուրեմն, գրողի հանգամանքով մը չէ, որ «Քալէիտոսքոփ»ները կազմուեցան:

Գրական առաջին փորձերս յիսունական թուականներուն Բիւզանդ Թօփալեանի կը պարտիմ. անձ մըն էր, որու հետ երբ կը խօսէի արուեստի հարցի մը շուրջ, կարգ մը գաղափարներ կը բիւրեղանային բառերով, մինչեւ իսկ պատահած է, որ իրար տեսնել ուզենք խօսելու համար, ու բաժնուած ըլլանք շատ քիչ խօսելէ ետք ու գրելիք նիւթեր ստեղծած ըլլանք իրարու:

«Քալէիտոսքոփ»ը անկապ օրագրի իր ձեւին տակ ունի, զանազան նշմարներ իրար կապող հասարակ յայտարար մը. հասարակ յայտարար, որ ուզէր բազմակողմանի երեւոյթներու միջեւ սանդխամատներ գտնել ու արահետով մէկէն միւսը անցնիլ եւ ի մասնաւորի հայ արուեստին, արուեստագէտին, երգահանին կարենալ կոթնելիք պատ մը որմնել:

«Քալէիտոսքոփ»ի այս հատորը պարզ դիպուածի մը արդիւնք է. մօտ երեք տարի առաջ գտնուեցայ մինակ, ծննդավայրս ու հոն երբեմն պրպտեցի հին թղթիկներ ու անոնց կցեցի սկզբնական, քիչ մը փորձի հանգամանք ունեցող էջեր. այդքան:

Հ.– «Քալէիտոսքոփ»ի էջերը կազմըւած են «Քաթրա»յի երեկոներու ներշընչումներով, կամ անդրադարձներով. կ'ուզէի՞ք այս մասին խօսիլ նախ:

Պ.– 1970–ին հայ արուեստի զարգացման Միութեան մը կարելիութիւնը ներկայացաւ. նոյն ներքին թելադրական ուժով ուզեցի մէկտեղել այն քանի մը անձերը, որոնցմով այսօր ալ կը ջանամ վերակենդանացնել շարժումը:

«Քաթրա»յի բուն նպատակն էր եւ է, աշխատիլ նախ համազգայնական ուժերով եւ ծրագրեալ ձեւով, չմոռնալով կըցել անոնց հայրենիքի ուժերը, ծանօթացման կարելիութիւնը՝ հայ մշակոյթին ու արուեստին լաւագոյն տարրերուն:

Այս աշխատանքը, որ կը պահանջէ բոլորին գործակցութիւնը, իր դէմ ունի, իբր մեծագոյն խոչընդոտ, մանաւանդ մշակոյթի բարձր մակարդակ ունեցող Սփիւռքի այս ափերուն վրայ՝ ժամանակը: Սփիւռքի թշնամին, առաջին թըշնամին, ժամանակն է. ո՛չ անոր համար որ մենք կրնանք կորսնցնել մեր ինքնութիւնը իբր Հայ, այլ, հետզհետէ ազաւաղուած գետիններու վրայ տեսնելով մեր արուեստի հարազատ նմոյշները, մինչեւ իսկ տկար մեկնաբանութիւններով, նոր սերունդները կը զրկենք ժողովուրդի մը յատուկ արուեստի փիլիսոփայութենէն, զոր կարելի է գտնել մինչեւ իսկ պարզ, դեղջուկ երգի մը մէջ:

Ես բախտը ունեցեր եմ մօրմէս լսելու «Երկինքն ամպել ա»ն եւ այդ մնացեր է ականջներուս մէջ, ինչ որ ինքնին գիտակցութիւնն է ճշգրիտ հասկացողութեամբ երգուած մեղեդիին: Եւ այդ մեղեդին եթէ յօրինուած է Կոմիտասի մը կողմէ, այն ատեն օտարն ալ զգացական գետնի վրայ կրնայ որոշ չափով հաղորդակից դառնալ, առանց բառերուն բուն գիտակցութիւնն իսկ ունենալու: Պատահական երեւոյթ չէ, որ Տէպիւսի մը, լսելէ ետք Կոմիտասը, մինչեւ իսկ հարց տուած ըլլայ ինքնիրեն, թէ երգէոնին ետեւ արդեօ՞ք ուրիշ գործիք ալ կայ:

Այդ զարմանքը կ'ապացուցանէ պարզ մեղեդիին ուժը երբ ինքնուրոյն, ամբողջ ազգի մը էութիւնը կու տայ. սովորութիւնը, զգալու կերպը, տխրութիւնը, ամէն ինչ առանց սեթեւեթի: Գուցէ կարծողներ ըլլան, թէ (մոնոտիք) միաձայն այդ երաժշտութիւնը նուազ կու տայ, քան բազմաձայնը (փոլիփոնիք). ես չեմ կարծեր. միայն անշուշտ թէ մեկնելով երաժշտական պարզ բջիջներէ, կարելի է հասնիլ նոյնքան ինքնուրոյն բազմաձայն երաժշտութեան, ինչ որ պարագան է Պարթոքի, Խաչատրեանի, Բաբաջանեանի:

Ուրախառիթ երեւոյթ է տեսնել թէ վերջին երեսուն տարուան ընթացքին հայրենիքի երգահանները անկեղծօրէն մօտեցած են Կոմիտասի, եւ բոլորն ալ կ'ընդունին զայն իբր հայ երաժշտութեան հարուստ շտեմարան:

Հ.– Այս հաստատումներէն ետք, կըրնա՞ք սահմանել «Քաթրա»յի նպատակը. ի՞նչ ընել կ'ուզէ ան, ի՞նչ ըլլալ:

Պ.– «Քաթրա»յի աշխատութիւնը կը միտի նախ եւ առաջ գտնելու, զտելու, ճաշակ զարգացնելու, ծանօթացնելու, թէ՛ հայ հասարակութեան եւ թէ օտարներու, ինչ որ ունինք: Լաւանը:

Կը հաւատա՞ք երբ ըսեմ ձեզի թէ հայ երգահաններու ցանկին մէջ իսկ, մինչեւ իսկ Ա. Խաչատրեանը նկատի ունենալով, եթէ չկարենանք այդ ծանօթացման աշխատանքին մեծ թափով լծուիլ, կը մնան միայն չուկայիկ հաշիւները եւ անոնց ենթակայ եղողներ, որոնք պիտի կրնան աւելի ինքզինքնին ծանօթացնել:

Չմոռնա՛լ, թէ մեր լաւագոյն դեսպաններն են մեր երգահաններն ու մենակատարները: Անոնց գործերը թարգմանութեան չեն կարօտիր. դիւրաւ կրնան հայ հանճարը ծանօթացնել, նաեւ սիրցնել: Իր համեստ պայմաններուն մէջ իսկ, «Քաթրա» ունի արդէն քանի մօտ առաջին ունկնդրութիւն տալիք, նուագախումբի ընկերակցութեամբ եւ կամ խմբերգով: Խմբերգ բառը ինծի մտածել կու տայ երգչախումբերու մասին. պէտք է գուրգուրալ անոնց վրայ, որովհետեւ հոդ աւելի դիւրաւ կարելի է հասարակ յայտարար գտնել հայ եւ օտար համայնքներու միջեւ: Լաւ պատրաստուած յայտագրերով, լաւ մեկնաբանուած հայ երգով, ինչ որ սրտէն եկած է, անշուշտ պիտի երթայ բախիլ սիրտերու:

Հ.– Պիտի ուզէինք գիտնալ «Քաթրա»յի ծագումի պարագաները ու անցեալին մասին ալ, մինչեւ ընդմիջումի շրջանը:

Պ.– «Քաթրա»յի պատմութիւնը կը սկսի 60ական թուականներու սկիզբը, երբ Բ. Թօփալեանի հետ կ'անցնէինք Ավընիւ տ'Իէնայէն, շքեղ ապարանքի մը առջեւէն, ուզած էինք տեսնել անոր պատին վրայ ցուցատախտակ մը, «Հայ արուեստի զարգացման կեդրոն» արձանագրութեամբ:

Թօփալեան գիս օր մը ծանօթացուց Քէրէսթէճեանին, ըսելով. «Անունը Գրիգոր է, անունը Գեղամ է» եւ ձգեց հեռացաւ, աւելցնելով. «զիրար այնքան լաւ պիտի հասկնաք, որ իմ ներկայութիւնս աւելորդ է այլեւս»:

Քաթրայի առաջին հիմնադիր անդամներուն կարգին՝ Գառզուն, Ր. Պետրոսեանը, Զատիկ Մուրատեանը, Հ. Վէրնէօյը նոյն փութկոտութեամբ միացան արուեստի զարգացման միութեան մը: Միութիւնը կազմեցինք 1972–ին, 15 հիմնադիր անդամներով. 2 – 3 տարուան մէջ անդամներու թիւը շուրջ 500 եղաւ, ունենալով իրենց շուրջ մօտ 2000 համակիրներ, որոնցմէ մօտաւորապէս 400–ը Միջէ Կիմէի սրահին մէջ մեր սարքած մշակութային, երաժշտական ձեռնարկներուն կը հետեւէր. իր լաւագոյն շրջանը ապրեցաւ մինչեւ 1978. շարժումը ընդհատուեցաւ կամքէ անկախ պատճառներով, 65 ձեռնարկ կազմակերպելէ ետք: Այս ձեռնարկներուն մէջ կային նաեւ Մարսէյլ, Թեհրան, Լիզպոն սարքուած երաժշտական երեկոյթներ ալ:

Ընդհատումի պատճառներէն մին անշուշտ որոշ հիմնադրամի մը չգոյութիւնն էր ու պատասխանատուները ստիպուած էին օրը օրին աշխատիլ:

Վերակենդանումի ներկայ շրջանին մաղ-

●►

թելի է, որ կարենանք կարգ մը անբաւարարութիւններու դարմանը գտնել. այդ իսկ պայմանաւորուած է հետաքրքիր արուեստագէտներու թիւը աճեցնելով, բացառելով իրենց, թէ անուղղակի կերպով, մարդ երբ ինքզինքը կը զարգացընէ, որոշ չափով ալ կը սատարէ իր ազգին գոյատեւման եւ վերելքին:

Հայ Սփիւռքը պէտք է ունենայ իր մեծ արուեստագէտները, պարտադրէ զանոնք, որպէսզի ան ալ իր կարգին կարենայ իր դեսպանի դերը լաւագոյնս կատարել:

Աւելորդ պիտի չըլլայ կրկնել, թէ տեսակարար սկզբնական պատճառներով անկարելի է որեւէ մէկ գաղութի ուժերով իրագործել այս նպատակը. մինչեւ իսկ եթէ ըլլայ այդ գաղութը ամէնէն բարօրը նիւթական գետնի վրայ, ինչպէս օրինակ, ամերիկահայ գաղութը:

Հայ մտաւորականին կ'իյնայ բացատրել այս իրողութիւնը առանց դասակարգի խտրութեան, բոլորին: Բան մը, որու Սփիւռքի հայ մամուլը իրազեկ է եւ այդ ուղղութեամբ կ'ընէ իր կարելին: Բայց հաւատացէք, ամէնօրեայ անկիւն մը այդ ուղղութեամբ, աւելորդ պիտի չըլլար, երբ նկատի առնուի որոշ դասակարգի մը մակերեսային ըմբռնումը: Այս ուղղութեամբ կը խորհիմ որ «Բաթրա»յի նման բոլորովին ազատ եւ լայնախոհ արուեստի բջիջ մը կրնայ միութեան զօրաւոր օղակ մը հանդիսանալ բոլոր գաղութներուն միջեւ, լայն տեղ ալ տալով հայրենիքէն ուժերու:

Հ.– Իսկ ի՞նչեր ունիք ըսելու «Բաթրա»յի նոր շրջանին մասին. ի՞նչ նկատումներով կը պատրաստուին յայտագիրները:

Պ.– «Բաթրա»յի 1987 – 88 տարեշրջանը կ'ընդգրկէ ինը յայտագիր, ու անոնցմով կենդանի ապացոյցը կը բերէ միջգաղութային օղակ մը հանդիսանալու ջանքին, նկատի առնելով, թէ հոն կան թէ՛ երիտասարդ մեկնաբաններ, թէ առաջին ունկնդրութիւններ: Ապահովուած է նաեւ բոլորովին երիտասարդ ուժերէ կազմուած նուագախումբ մը, որ առանց այլեւայլի աւելի դիւրին է աշխատցնել նոր գործերու վրայ եւ աւելի խանդավառութեամբ, պայմանաւ որ մեկնաբանելու լաւ կարողութիւն ունենան: Մակարդակի զիջողութիւնը, ժողովրդական կարենալ ըլլալու ձգտումով, գէթ այս մարզին մէջ, որեւէ դրական արդիւնք չի տար:

Քննադատը պէտք է իր գիտցած, ուզած ձեւով քննադատէ յայտագիրը եւ մենք վարժութիւնը պէտք է ունենանք լաւագոյնս ըմբռնելու անոր դիտողութիւնները: Իրաւունքը լաւագոյնին կ'երթայ ի վերջոյ: Հայը բան մը աւելի պէտք է դժուարահաճ ըլլայ իրենին հանդէպ, եթէ կը սիրէ զայն: Այս է որ դիտած, տեսած եմ քառասուն տարուան ընթացքին մեզի նման եւ մեզմէ աւելի յառաջդէմ տարբեր համայնքներու մէջ: Եւ ասոր բուն պատճառը այն հասկացողութեան մէջ կը կայանայ, որ, այն տարբերութիւնը որ ինքնին հարստութիւն մըն է, պէտք է բիւրեղացած ըլլայ իր լաւագոյն կաղապարին մէջ:

Կայ նաեւ սա իրողութիւնը, թէ ամէնուրեք բնութեան մէջ կը տեսնուի որ եթէ գոց դրութեան մը վրայ ճնշում բանեցուի, այդ դրութեան մէջ գտնուող զանազան ուժերն ալ այդ դուրսէն եկած ճնշումին հակոտնեայ հաւասար ուժեր կը ստեղծեն. եւ ինչ որ իրականութիւն է իբր բնութեան օրէնք, ընդհանուր առմամբ ընկերային կեանքի մէջ ալ ընդունելի է: Այնպէս, որ մեր Սփիւռքը պէտք է գիտնայ ապրիլ ոչ թէ դուրսի ճնշումները ամլացնելով, որ համահաւասար է ձուլումի, այլ իր մէջ, իր ստեղծագործ երեւակայութեամբ գտնել ջանալով հակոտնեայ հաւասարակշռող ուժերը:

Այս իմաստով, հայ մտաւորականին, հայ արուեստագէտին համար դուրսի աշխարհը ոչ մէկ ժխտական հանգամանք ունի. ընդհակառակն: Օրինակ, երբ հայ մենակատար մը կը մեկնաբանէ Մոցարթ, Ռաւէլ, Խաչատրեան, նոյն յաջողութեամբ, այն ատեն օտարին համար Խաչատրեան մը աւելի համաշխարհային չափով հասկնալի կը դառնայ, որովհետեւ մեկնաբանին ներաշխարհը նախապէս աւելի հարստացած իսկ է դուրսի աշխարհէն ալ առածներով:

Մեկնաբանութիւնը ապրում է, կեանքի արտայայտութիւն է, շնչառութիւն է. այն մեկնաբանը որ գիտէ խառնել իր ընդոծին ուժերը եւ զարգացման բոլոր կարելիութիւնները, իր ազգին լաւագոյն ներկայացուցիչը կրնայ ըլլալ: Հաւանաբար ունինք այսօր այս կարգի 20 – 30 արուեստագէտ, բայց դժբախտաբար մէկ քանին միայն կրցած են իրենց անունը համաշխարհային դարձնել, չունենալով իրենց ետին կռթնելիք ամուր պատը, որու առաջին որմնադիրները, մենք Հայերս պէտք է ըլլանք:

Հ.– «Բաթրա»յի ընել ուզածը կրնա՞նք ըսել, թէ որոշ չափով մը օժանդակել է մեր ինքնապաշտպանութեան գործին, ըՍփիւռքին դիմագիծ մը տալու ջանքերուն. ու ասիկա մշակոյթի, արուեստի ճամբով:

Պ.– Հաւատացէ՛ք, չափի հարց չէ, մերձեցումի հարց է: Որովհետեւ չափը ինքնին կարելի է բազմապատկել գաղութային, համազգութային, համաշխարհային եռոտանիի մը պատշաճեցնելով աշխատանքը, բայց ոչ՝ մերձեցումը հարցին. այսինքն ծրագրեալ աշխատանքը, սկեպտիկ կեցուածքը, խօսքէն գործի անցնելու ժամանակաշրջանը, փորձուած աշխատութեան մը թերիները սրբագրելու իրատեսութիւնը:

Այս մերձեցումով աշխատող գործիչը, ըլլայ ան արուեստի կալուածին մէջ կամ ընկերային հարցերուն, լուծել ջանացած հարցերուն առնթեր պէտք է իր մէջ սնուցանել գիտնայ դժգոհութեան զգացումը. որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ արդիւնքը, անբաւարար է կարիքներու համեմատած, կարեւորն ըլլալով արդիւնքին հասնող ճամբաներու ճշդումը:

Որ կողմէն ալ նայինք, պէտք է ջանալ Սփիւռքի ապրելակերպին տալ ուրիշ տարազ, աղուորցնել անոր ապրելակերպին որակը: Ասոր ալ առաջին պայմաններէն մէկն է հաւանաբար ամէն կերպով ուժովցնել հաղորդակցութեան միջոցները անխտիր բոլոր գաղութներուն միջեւ:

Այդ իմաստով է ,որ հակառակ անոր որ շատ համեստ աշխատութիւն մը կարելի է նկատել, յառաջիկայ ամիսներուն ընթացքին կը ջանանք նաեւ վերածել «Բաթրա»յի տետրակները, որոնք պիտի ըլլան փոխն ի փոխ հայերէն, թէ երկլեզու: Անշուշտ չի բաւեր տպել, պէտք է նաեւ տարածել:

Այս ուղղութեամբ Փարիզ առանձնաշնորհեալ կեդրոնի մը դերը ունի արուեստի բոլոր ճիւղերուն նկատմամբ, ունենալով նաեւ համրանքով գէթ ուժով հայ գաղութ մը իր ծոցին մէջ: Այնպէս որ, քիչ մը աւելի բեռնաւորուած պարտականութիւն կ'իյնայ Փարիզի ամէն կարգի գործիչներուն:

Նպատակը պէտք է ըլլայ կապեր ստեղծել. ինչ որ շարժումի մը էութիւնն իսկ է. կապեր, սակայն, որոնք մնան ազատ, առանց որեւէ կաշկանդումի: Նաեւ ըլլան կապերը կենդանի մշակոյթի մը, որ պիտի պատշաճէր բոլորին միատեղ, առանց անդունդի ունեւորին – նուազ ունեւորին ու երիտասարդին – նուազ երիտասարդին միջեւ: Ու եթէ մեր այս զրոյցին մէջ երաժշտութիւնը աւելի լայն տեղ գրաւեց, անոր համար է, որ ան մարդկային իրերհասկացողութեան տանող լաւագոյն ուղիներէն մին է:

Հ.– Վերջին կէտ մը եւս, վերադառնալով «Քալէիտոսքոփ»ին. ի՞նչ նկատումով արդեօք հոն դրուած նկարները առնուած են Ասատուրի գործերէն:

Պ.– Որովհետեւ իր պատկերները «Քալէիտոսքոփ»ի բեկորներ կրնամ նկատել. որովհետեւ իր բեկանուած, հրդեհուած տեսիլքը յարաբերական ձեւով «Քալէիտոսքոփ»ին ամենամօտիկ արուեստագէտը կ'ընէ զինք:

**

Որպէս դժուար սահմանելի ամբողջութեան մը –Սփիւռքի– մէկ մասնիկը երբ կը խօսի Գ. Համբարձումեան, այդ ամբողջութիւնը աւելի լաւ ու դէպի լաւագոյնը տանող ղեկագիրը պարզ է իրեն համար. պէտք է կարենալ ղեկավարել ու նպատակի մը ծառայեցնել մեր տարբերութիւնները. եթէ ոչ, աւանդականը պահելու պարզ ջանքն է միայն որ կ'երկարի ու կը վերածուի տեսակը պահպանելու նախնական մտահոգութեան մը:

Ու արուեստն ու մշակոյթն են, որ աւանդականը պահպանելու մտահոգութիւնը գերազանցել պիտի տան մեզի, մեր արժանաւոր գոյութեան արդար ճամբայ հարթելով Ի. դարու վերջաւորութեան արուեստներու, մշակոյթներու ամէն օր քիչ մը եւս մօտեցող, զիրար հատող, խաչաձեւող աշխարհին մէջ: Ուրեմն ինք քաջատեղեակ, թէ «հայ երաժշտութիւնը լաւագոյն փաստն է հայ ժողովուրդի արուեստի բարձր ըմբռնողութեան» իր ծրագրած ձեռնարկներով լծուած է պեղելու մեր այդ հարուստ գանձարանը: Իր այս ջանքին մէջ, վստահօրէն, պեղուածը ամէն առատաձեռնութեամբ ատակ է յաջողութեան սատարելու. կը մնայ մետալին միւս կողմը. պէտք է ունենալ այդ պեղումէն ձեռք ձգուած, զտուած բիւրեղները իրենց ներկայացուած «ցուցափեղկ»երուն մէջ դիտող, վայելել գիտցող աչքերու ներկայութիւնը, հետաքրքրութիւնը, եւ «տեսէ՛ք, սա ի՛մս է, մե՛րն է» աղաղակող հոգիներու հպարտութիւնը:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.



ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ

արուեստասէրի մը օրագրէն

ԻԲՐԵՒ ՄՈՒՏՔ

Օրագիր որ կ'ըսեմ՝ ձեւն անոր նման է միայն: Գրելը առօրեայ յատկութիւն մը չէ ինծի համար: Ու գուցէ տեսակ մը դժգոհութեան զգացում՝ չկարենալ տալու երկիւղէն՝ արուեստի շուրջ մտածումներ որոնք տարիներու ընթացքին հետզհետէ կարեւոր թուիլ սկսան ինծ, հասկնալ փորձելու համար կեանքին իմաստը՝ երաժշտութիւն ընելու եւ կարդալու կը մղեն զիս նախընտրաբար հիմա, քան գրելու:

Արուեստասէրի հանգամանքով է որ կրնամ համարձակիլ ներկայացնել այս թուղթերը գրուած 1970 – 1980-ի միջեւ: Մէկտեղում որ կու գայ նոյն կարգի երկու փորձերէ ետք: Գրեթէ ամբողջութիւնը լոյս տեսած է «Յառաջ»ի մէջ: Արուեստագէտը արուեստասէրէն զանազանող էական կէտը՝ ոճէն ալ անդին՝ սրտին խռովքն է: Աստիճանը անոր:

Առաջինին ձայնը աւելի հեռուները պարտի արձագանգ գտնել: Տիեզերականին ձգտող թրթռացում մըն է արուեստագէտին սրտի զարկը: Գիտունին նման յանդուգն՝ գալիքն է որ կ'արտայայտէ՝ յաճախ անժամանակ:

Մինչ արուեստասէրը գոհունակութիւնը կը փնտռէ առաւելապէս իր սրտին: Առօրեային կշռոյթը կ'աղուորցնէ, դժուարութեանց տարրողութիւնը կը նուազեցնէ, կեանքը կ'ազնուացնէ:

Դիտուած այս անկիւնէն, իրաւ է թէ այդ մէկը աւելի իսկ ազատութեան սահմաններուն մօտ կրնայ գտնել ինքզինքը երբեմն: Ծածկատող միտք՝ ընդօրինակելի ոչինչ իր ընթացքին մէջ՝ իբրեւ խորք: Ունի սակայն ան միօրինակ ու մեղմիւ մեներգն իր ամէնօրեայ: Կը սիրէ փոխանցել ոգեկան ուժ մը իր նմաններուն: Ընտրելու ճաշակն ու ազատութիւնը զարգացնող հոգիներու:

Այդ շքեղ ազատութեան՝ կանուխէն սիրահարեցայ:

Հին թղթիկներէն ոմանք զարմացուցին զիս:

Նախընտրեցի չվերամշակել նաեւ զանոնք, երբ գտայ հոն մտածումներ, որոնք չէին բոլորովին համապատասխաներ իմ այսօրուան արուեստի ըմբռնումներուս: Երբեմն կրճատեցի:

Ինչո՞ւ չընդունիլ ճաշակի ելեւէջները երբ անոնց ելակէտը սիրտը մնայ:

Արեւուն՝ հասկերը կրնան խաչաձեւ մնալ առանց սլացիկ ընդոստումներու արգելք ըլլալու:

Սոյն աշխատութիւնը դիպուածի մը արդիւնքն է: Գիրքը կազմուեցաւ Իսթանպուլ ուր կը գտնուէի ստիպողաբար:

Գիշերները ինքնամոռաց արտահոսող խանդավառութեամբ մը կ'երգէի, կը գըրէի ու կը խնդայի միս մինակ: Պանդոկի մը սենեակը: Օրուան միակ հաճելի ժամերս:

Երբ մէկտեղումը աւարտեցաւ նոր մաս մը աւելցուցի:

Յուսամ այդ քանի մը էջերուն փորձերանգները խոտոր չեն համեմատէր հին գեղադիտակի մը ստուերին ու լոյսին:

Ինչո՞ւ չսկսիլ արդէն այդ էջերով:

Արձակուրդի օրերով:

Նորը, թող ըլլայ հինին ծառայ: Ու ինչ անհուն հոգեկան վարձատրութիւն, եթէ՝ Սփիւռքի իրականութեան քանի մը իրաւ արուեստասէրներ շահեցնելու ալ ծառայէր ան՝ մոռցնել տալով առօրեային բռնակալ կշռոյթը:

Լոքարնօ, Օգոստոս 1984

*

Քափ Սարքէն

Առաւօտ՝ ամպոտ է օդը:

Երէկ գիշեր հասանք:

Արձակուրդի տասը օրերս ապրելու կու գամ հոս ամէն տարի:

Օրուան մէջ՝ լողալ, կարդալ, քալել, քնանալ: Գիշերը՝ երկուքը միայն. գիրք եւ քուն: Շուրջն՝ միօրինակ կը գտնեն ժամերը: Իտալիան հոն է: Կ'ուզեն տեսարժան վայրերը այցելել: Ծովափը մաքուր՝ երկրին բնութիւնը շքեղ հանդարտութիւն մը ունի:

Արձակուրդի տասը օրերուս՝ այդքանով կը գոհանամ: Պտո՞յտը: Խոստո՞ւմը: Վա՛ղը:

2

Պէտք է յարմարիլ: Կ'ուզէ՞ք Սէն-Փօլ-տը-Վանս երթալ այսօր: Այո՛: Կ'ուրախանամ: Խանդավառութիւնը զգալապէս կը նուազի սակայն երբ յայտնի կ'ըլլայ թէ Փօլ Քլէի նկարահանդէսը տեսնել պիտի ըլլայ մեր պտոյտին գլխաւոր նպատակը: Ի զուր կը փորձեմ բացատրել թէ տարուան ցուցահանդէսն է այս մէկը: Թէ Մահկթ հիմնարկութիւնն է սարքած, ժողվել յաջողելով երկու հարիւր յիսուն նշանակալից գործերը յառաջապահ նկարիչին:

Վերջին պահուն փոխադարձ պտոյտի մը սակարկութիւնը կը ստիպուիմ ընդունիլ: Ճամբայ կ'ելլենք: Մտովին օրս Քլէին եմ յատկացուցած: Միայն իրեն:

3

Դարուս ամենամեծերէն մին անկասկած Փօլ Քլէ: Ոչ միայն իբր նկարիչ: Այլեւ՝ խորհող միտք: Եւ որքան մօտեցած է ան երաժշտութեան սահմաններուն: Այդ եզրին շուրջ, յաճախ նոյն գիծով ներկայանան կարծէք նկարչութիւն, բանաստեղծութիւն եւ երաժշտութիւն. սահմանաքար չըլլար գուցէ երբեմն անոնց միջեւ:

Ոգեկանը տալով վերացականութեամբ մը ազատ, ուր կը միանան արարչական նախնական ուժերը:

Զգացնելով թէ մարդ իր բջիջներուն մէջ պահուըտած ուժէն օգտուելով է, որ կը փոխանցէ իր նմանին «ըլլալու» գաղափարը: Փօլ Քլէի արուեստը, հակառակ իր կերպարային դրսեւոյթին, բան չի ներկայացներ արդէն, այլ՝ իր ներկայութեամբ կ'ապահովէ որ իմանաս տեսածդ: Կամ տեսնել կարծածդ:

Մինչ կրօնականին մօտ շունչ մը կը զգաս անմեղուկ, արուեստը կու գայ հոս սանձել անձկութիւնդ: Անտեսանելի սանդուխէ մը կը Քլէ բարձրացուցած է քեզ իր մօտ: Պատուհան մը: Հրաւէր մը: Ազատ համարձակ դուռը՝ դիտելու նախ: Յետոյ դուրս ելլելու: Բայց աւելի մօտիկ կը պատուհանին, սիրտդ առլցուն այն սիրազեղ զգացումով թէ ճշմարիտ գեղեցկութեան մը հետ է ժամադրութիւնդ, յանկարծ գտնես դէմդ պաղ անջրպետ մը: Որ ունենար ուրիշ երկինք:

Ու դարձեալ բացուէր նոր պատուհան՝ մագլցէիր՝ նոյն զգացումով, եւ այսպէս շարունակաբար, հետզհետէ աւելի մեծ պատուհաններով՝ մինչեւ գինովութիւն: Կեանքին հասանքը բնորոշող երազ մը:

4

Բնութեան խաղն է. հրամցնել բազմազան առաջադրութիւններ՝ ճշմարիտին տարազով: Իրաւը գտնել՝ յատուկ մեր ջանասիրութեան կը կարօտի: Ու նեղ է արահետը որմէ պիտի կարենայ գուցէ անցնիլ արուեստագէտը՝ երբեմն նոր միջոցներ գտնելով՝ տանելու համար մեզ

իր հետ: Հոն ուր հասնիլ կ՚ուզէ: Ուղեւորութեան շրջանին՝ իր տեսիլքը գեղեցկութեան պիտի ըլլայ նաեւ «մերը»: Քլէ այդ կարգի արուեստագէտներէն է: Եւ կը զգաս գիտես, թէ՝ ամէն իրաւ արուեստի գործին մէջ՝ բիւրեղացած են մարդկային հոգիին ամենախորունկ յուզումները: Իր ամէն մէկ աշխատութիւնը կու տայ ներաշխարհի մը յատուկ համապատկերը: Ու անայլայլ կը հետեւիս իրեն, գուցէ քիչ մը անձկոտ բայց անսասանօրէն հաւատարիմ իր տեսիլքին:

Անոր համար որ, հոգիդ՝ միջոց – ժամանակի վերացականութեան մը թրթռացումներուն ենթակայ ըրած է Փօլ Քլէ, կարծես երաժշտութեան եւ նկարչութեան միջեւ հասարակ յայտարար մը գտնելով, նուրբ գիծերու, գլխիչ գոյներու, նորանոր ձեւերու այս փոքր համանուագներուն մէջ: Որոնք մէկ մէկ ձեռագործներ ալ են միանգամայն տարօրինակ ու հրաշալի:

5

Քլէի գաղտնիքը՝ ըսել այնպէս մը որ արուեստը տեսանելին չներկայացնէ, այլ՝ տեսանելի դարձնէ:

Զգացնելով անտեսանելին:

Ահաւասիկ նոր ժամանակներու արուեստի նահապետներէն մին: Ուժ մը նախաշարժիչ՝ իր տեսողութեամբ, խորութեամբ, զգայնութեամբ եւ ինքնագիտ կերպարանքով՝ որ մտատիպար աշխարհ մը կ՚ենթադրէ նման աննիւթական հայելիի մը, որուն մէջ ցոլացած կը տեսնենք մեր արարքներն ու երազները ստեղծագործ երեւակայութեամբ անձնատուր:

6

Ամբողջ օր մը ցուցասրահին մէջ:

Տեսանք՝ ամէն մէկը իր հէքեաթովին ինքնատիպ երկու հարիւր յիսուն հոյակապ արուեստի գործեր: Ճշմարիտէն գինով, որ՝ գեղեցիկին իսկ է՝ յոգնած, գլխացաւով մթնշաղին կը վերադառնանք Քաւի Սէն Մարթէն:

Ճամբու ընթացքին ոչ ոք կը խօսի:

Յայտնի է թէ տղաքը դժգոհ են օրէն:

Ու աւազը ծովափին խոնաւ է:

Ուշ է լողալու համար:

Կ՚իմանանք թէ օրուան մէջ ծովն ալ ալուոր էր:

7

Արուեստի գործեր:

Կը խորհիմ անոնց՝ եւ արուեստի առարկաներուն: Տարբերութեան: Ամենափոքր գործը զոր օրինակ Քլէի, ու ցուցադրուած ծառ մը իր թաղարով՝ իբր գործ՝ ստորագրուած:

Գո՞րծ, թէ՝ առարկայ:

Արուեստի գործը՝ որ դպրոցին ալ պատկանի ան՝ ներդաշնակութեան ներգրգռութեամբ յայտնաբերուող ցոլարձակում մը կը պարունակէ իր մէջ, բոլոր ժամանակներուն համար: Արուեստագէտին կամքն ու հաւատքը բիւրեղացած են հոն: Արհամարհել այդ ուժը ոճիր է: Որովհետեւ արուեստի առարկան չի կրնար տոկալ ժամանակին: Կրնայ տա տուածին գաղափար մը տալ անցնող րոպէին մասին, բայց չի կրնար կամուրջ ըլլալ գալիքին եւ անցեալին միջեւ: Նախընտրութիւն մըն է միայն: Ու հասկցողութեան դէմ լարուած ծուղակ մը: Կարելի՞ է սակայն միշտ կասեցնել մարդուն բջիջային զգայնութիւնը: Հոն պահուըտած ըլլալով ոգեկան ուժին գաղտնիքը: Ըլլալու սկզբնային ճիգը: Նման արուեստի գործին յղացումը ապահովող, փնտռող ազատ ջանքին: Ազատութիւն՝ որ կու գայ ներաշխարհէն՝ արուեստագէտին տեսլական պրիսմակին ենթակայ: Իրատես ձեւանալու պէտք չունի արուեստագէտը, քանի՝ թանձրացեալ վերանցական թէական զօրութիւն մը ըլլալով պարտի յանձնել ան մեզի իր «գործը»:

8

Ո՞ւր կը սկսի արուեստի գործը:

Հոն ուր կշռոյթ, արժէք, շարժում, ընապէ, մղում տակաւ առ տակաւ կը վերածուին դաշնաւորութեան եւ չափեալ հաւասարակշռութեան:

Ապրելակերպի մը արդիւնքն է ան:

Նկարիչ ըլլալ, երաժիշտ ըլլալ, բանաստեղծ ըլլալ ապրելու կերպ մը ընտրել է միանգամայն:

Գաղտնի սանդուխին տեսիլքովն գինովցած վայրագ գաչիկներու տէր փրկարար կամքեր են իրաւ արուեստագէտները: Իրենց գործին մեկնութիւնը կը ձգեն ընկերութեան: Ամէն շրջան կրնայ գտնել հոն իր իսկ ճշմարտութիւնը երբ գտնուի գլուխ գործոցին առջեւ: Անհատը միայն կրնայ տալ այսպիսի ծպտեալ խրախճութիւն մը՝ իբր. ու թարգմանը ըլլայ իր նմանին՝ պատկանած շրջանին ճշմարտութիւններովն յղի: Աշխատելով առաւելաբար ներզգացումով, արուեստագէտը կը գտնէ երբեմն առանց փնտռելու, մինչ գիտունը յաճախ գերազանց գիտակցութիւնը ունի իր փնտռածին: Երկուքն ալ կը զգան առաւելաբար ու կը զգացնեն շրջապատին կանուխէն ընկերութեան մտահոգութիւններն ու անձկութիւնները: Արուեստագէտին անկեղծ հոգեկան պոռթկումն է սակայն որ խոստովանութեան հանգամանք ունի: Մեծ արուեստագէտը չի սխալիր, որովհետեւ վարկած չունի: Փիքասոյի մը Կուէրնիքան այդ պատճառով է նախ գեղեցիկ: Թելադրիչ իրականութիւններ: Տեսլական հեռակէտին շուրջն է որ կը միայնանան նախ գիտունին եւ արուեստագէտին գնալու կերպերը՝ նոյնանալու համար յետոյ երբ միտքը պարզուի: Եւ ինչ դիւրին է զգալ աստուածայինը քու մէջ արուեստի ճամբով: Ու երաժշտութիւնը, որ կերպընկալ արուեստներէն ալ անդին, լրիւ կը բերէ անգերազանց վերացականութեամբ մը «ըլլալու» զգացումը: Բանաստեղծութիւնն իսկ չունենար կարծէք աւելի ներգործական կարողութիւն քան երաժշտութիւնը: Իբրեւ տարրական հասկցողութեան չափանիշ մարդոց միջեւ: Եւ ինչու: Որովհետեւ պուտ մը տիեզերական սէր կ՚երթայ բախիլ ուղղակիօրէն սիրտերուն նուագով, մինչ բառերով աւելի ժամանակի կը կարօտի, աննուաճ ներշնչման մը բերած տեսիլքին փոխանցումը:

9

Այնքան ատեն որ դէպի ճշմարիտին ոստում մը ընելու կարելիութիւնը ունենալ կարծես, փոքր զսպանակ մը մէջդ ստեղծագործութեան մղող՝ ճաշակով, բայց ինքն իրմէ դժգոհ ապրիլ հպարտ եւ ազատ: Պարելով անցնիլ աշխարհէն հոգիդ հոլանի: Երջանկութիւնը չփնտռել՝ փոքր զսպանակը լարելով գտնել զայն: Մինչեւ երբ: Մինչեւ որ նուագը դադրի:

10

Խօսքը երաժշտութեան շուրջ է: Աւելի ճիշդ գործին: Ի՞նչպէս մօտենալ անոր:

Ի՞նչպէս կեդրոնանալ երաժշտական հեղինակութեան մը վրայ: Ի՞նչ իմաստ տալ անոր:

Երկու բառով՝ ի՞նչպէս կ՚իմանանք:

Պեթհովէն նոր յօրինած մէկ սոնաթը կը նուագէ իր մէկ բարեկամուհիին: Նուագի աւարտին ան խորապէս ազդուած կը հարցնէ. «վարպետ, ի՞նչ կը նշանակէր ձեր այս գործը»: Պեթհովէն քանի մը րոպէ մտածելէ յետոյ, կը վերադառնայ ստեղնաշարին, ու ծայրէ ի ծայր անգամ մը եւս կը նուագէ զայն ու կ՚ըսէ. «ահաւասի՛կ ինչ կը նշանակէ»:

Ուրեմն բառերը բացատրութեան անբաւարար միջոց նկատելով, Պեթհովէն կ՚ուզէ հասկցնել թէ՝ էականը երաժշտական խորհուրդով ու զգացումով միայն կարելի պիտի ըլլայ գտնել: Նոյնն է պարագան գրեթէ երբ ցուցասրահէն ներս մտնող անցորդը չարաճճի կը հարցնէ. «ի՞նչ կը նշանակէ այս գիծերու գոյներու լաբիւրինթոսը. ես ալ կը գծեմ այդքանը. բան չի նշանակեր»: Անկարելի չէ: Տղան իսկ գուցէ կարենայ գծագրել: Եւ մինչեւ իսկ նոյնը:

Բայց ինչ որ մոռցուած է այդ դատաքննութեան մէջ սա իրողութիւնն է, թէ՝ անասունն ալ կրնայ նախզգալ մօտալուտ երկրաշարժը: Ըսել է՞ թէ գիտակցօրէն նախատեսած է զայն փրկելու համար իր տէրը աղէտէն: Ընդոծին բնազդով կամ այլազան խարխափումներով չէ կարելի լման թէ աննման գործերու ճշմարիտ գեղեցկութիւններուն հասնիլ: Բայց անշուշտ թէ տղան կամ խենթն ալ կրնան ինքնագործ թելադրիչ յօրինուածքներու պատառիկներ արտադրել: Ու առանց ձերբազատուելու կապուած ձեւերէ: Եւ գործը տեսնել, կարդալ կամ իմանալ մեր իսկ յատուկ մասնակցութեան կը կարօտի:

11

Մեկնաբանը կարելի չէ ամբողջովին ազատել երգահանէն: Նոյնպէս ունկնդիրը մեկնաբանէն:

Այս երեք տարբեր կարգի արուեստագէտները պարտին առնել թէ նուազ չափով արտադրիչ երեւակայութիւն մը ի սպաս դնել երաժշտական երեւոյթին, որպէսզի ամբողջանայ երգահանին ջանքը:

Տարբեր չէ պարագան բանաստեղծութեան՝ կամ՝ նկարին առջեւ:

Ոստում մը եւս հիմա՝ փնտռելու համար երաժշտական երեւոյթին հոգեբնախօսական ազդակները, որոնք կը նոյնանան ինքնին մեր երեք անբաժանելիներուն մօտ, կազմելով անոնց սաղմնային նոյն կորիզը:

Հարկ է սակայն համաձայնիլ նախ բացատրութեան մը վրայ:

Ա՛յն է. ի՞նչ է երաժշտութիւնը:

Ձայներու միջոցաւ խորհրդածելու արուեստը: Հաւանաբար գտնուի աւելի ճշգրիտ սահմանում մը: Չգտայ: Չունիմ նաեւ բանաւոր պատճառ չընդունելու համար նոյնը՝ կերպընկալ արուեստներուն նկատմամբ:

Գոյներու, ձեւերու, գիծերու միջոցին մէջ խորհրդածելու արուեստը:

12

Ուրեմն ի՞նչ կարգի ազդակներ կու գան իշխել երգահանին, մեկնաբանին կամ ունկնդիրին երեւակայութեանը վրայ, երբ ան կը խորհրդածէ ձայներու միջոցաւ: Սա ըլլար պատկերը: Նախ հնչական ըզգայնութիւն մը՝ ներկայ իր չորս ստորոգելիներով. ուժ, բարձրութիւն, հնչականութիւն, տեւողութիւն:

Անմիջական նախանիւթն է այս:

Յետոյ ըմբռնումը այդ զգայնութեան իր կայուն ձեւին տակ: Եւ հոն է որ կը սկսի երաժշտական խորհուրդին արժեւորումը նախադասութիւններու ձեւաւորմամբ: Այդպէս կազմաւորուած, կու գան անոնք բախիլ մեր զգայարանքներուն իրենց շարժուն ձեւին տակ:

Չմոռնալ թերեւս ամենակարեւոր ազդակը՝ որ ներքին ներդաշնակութեան ներզգացումով յայտնաբերուող ցոլարձակում մըն է այդ պահուն՝ զգացումներու արտայայտութիւնը կարելի դարձնող: Որմէ առաջ պիտի գայ թելադրական ծաւալում մը: Ու ներքին վերին թրթռացում մը՝ զոր երաժշտական խորհուրդին հոգեբանական ըմբռնումը պիտի ապահովէ:

Այս բոլորը ինքնաբերաբար կրնայ կատարուիլ. պայման է սակայն կեդրոնացման ճիգի մը վարժութիւնը, զօրացնելու համար ինքնամփոփումը:

Քանի ստեղծագործ երեւակայութեան մը ելեւէջներուն հետեւիլ կը պահանջէ վերարտադրիչ մեր երեւակայութեան որոշ աշխատանքը: Հոն է բուն մասնակցութիւնը: Հեռու չէ մեր դիրքը բանաստեղծութեան, նկարչութեան եւ կամ կերպընկալ արուեստներուն դիմաց:

Նկարը իր լոյսին՝ բանաստեղծութիւնը ասմունքողին, երաժշտութիւնը մեկնաբանին շատ բան կը պարտին:

Եւ ունկնդիրն ալ որոշ չափով պէտք է մասնակցի ձեւով մը գործին իրագործման, ըլլալով երկրորդ աստիճանի մեկնաբան մը: Ինչպէս այս վերջինն ալ է երկրորդ աստիճանի յօրինող մը:

Հոն շրջագիծը ինքն իր վրայ փոլորուած է:

13

Նկարչականին կը խորհիմ՝ գերիրապաշտութեան մէջ փնտռելով նման ըմբռնումի եւ մօտեցումի մը կարելիութիւնը: Հակառակ անոր որ գերիրապաշտ դպրոցը շատ հեռացած է երաժշտականէն: Ու ի՜նչ զարմանալի է հաստատել թէ զոր օրինակ վերացական նկարչութեան եւ երաժշտութեան լեզուները աւելի կը մօտենան իրարու քան երկու հակոտնեայ նկարչական դպրոցներ: Ինչպէս գերիրապաշտ եւ վերացական ուղիները: Գուցէ սա պատճառով, թէ՝ այն սահմանին մօտ ուր նկարչութիւն եւ երաժշտութիւն սերտօրէն կապուած կը մնան իրարու, նշանները կ՚ընդունուին նախ՝ խորանալէ առաջ նշանակութիւններուն վրայ:

Մինչ գերիրապաշտը՝ նկարչական մտահոգութիւններուն քովն ի վեր՝ եւ շատ անգամ անոնցմէ ալ առաջ մշակած է հոգեկան, բնախօսական ու գրական գետիններու վրայով իր սեփական բարդոյթները: Տարրալուծական փնտռտուքներ որոնած է իր ենթագիտակցութեանը անձնատուր: Եւ ինչ որ ալ եղած ըլլան ժամանակին ճաշակն ու ոճը նկարչական գետնի վրայ, հինէն ի վեր գերիրապաշտներ գոյութիւն ունեցած են տարբեր պիտակներով, ու գոյութիւն պիտի ունենան ալ ամէն շրջանի տեւողութեան: Որովհետեւ միակ դպրոցն է ուր արուեստագէտը նախ բանաստեղծ – նկարիչ է՝ ըլլալէ առաջ նկարիչ – նկարիչ: Հոգեբնախօսական վիճակ է կարծես գերիրապաշտութիւնը կերպընկալ արուեստ ըլլալէ առաջ: Ուր գերազօր նշանակութիւնը նախ՝ յետոյ նշանը արժեւորուէին:

14

Մեր օրերու քաղաքակրթութեան ճակատագիրը չէ դարբնուած մարդկային հոգիին բոլոր ծալքերուն հետեւող միտքերով:

Ընդհանրապէս արուեստէ հեռու ապրող մարդիկ են անոնք: Հոգեղէնը վտանգ նկատելու, եւ կամ՝ զայն իրենց մենաշնորհը նկատելու փորձութեան ենթակայ բռնակալ ոգիներ: Արեւելքէն արեւմուտք համապատկերը նոյնն է: Լաւագոյն պարագային ցուցադրուած ապրանքը իբր արուեստի գործ կը ձգտի սրամիտ ուշիմութեան մը սահմաններուն մէջ մնացող առարկաներուն:

Կարծէք ուժը նուաղած փոխանցումի շրջանի մը նախօրեակին գտնուէր արուեստը: Չմոռնալ սակայն՝ հոգեզուարճ քարոզը, բանաստեղծութիւն՝ այլանդակ ծառը արմատախիլ, նկար՝ համաչափ աղմուկն ալ երաժշտութիւն իսկ նկատուէին՝ արուեստը պուտ մը ընդոծին ձիրքի եւ կարգ մը զուգադիպութիւններու արդիւնքը չէ միայն:

Գեղեցիկին ըմբռնումն ու յղացումը ունի նաեւ իր չափն ու կշիռը յատուկ: Վճիտ ներհայեցողութեան, հաստատ կամքի պտուղն է ան:

Ու արուեստագէտին սրատեսութիւնը նման չէ մաթէմաթիկոսին պայծառամտութեան:

Տարբեր աստիճանի, ուրիշ կարգի է ան. իսկ եթէ արուեստը վարկածներու ճշգրտութիւնը ապացուցանելու ծառայէր, կամ բնազանցական գերազանց աշխարհներու կարելիութեան մը պատրանքը կարենար ապահովել, այն ատեն ողջ մարդկութիւնը արուեստագէտ դարձած կ՚ըլլար առանց խտրութեան՝ քանի մարդիկ ծարաւն ունին այդ տեսլականին: Չէ պատահեր այդպէս՝ արուեստը չըլլալով տիեզերքին յաւերժական ճշգրիտ հայելին: Չէ նաեւ արուեստագէտը այն հրտպիտը որմէ սպասուի երազներու աշխարհ մը ենթադրել տալ միայն իր նմաններուն: Մարդ էակին համար՝ գիտակցած իր թէական կիսատուածին զօրութեան, արուեստը՝ նոր արտայայտութեան նշաններ, նոր ձեւեր, նոր լեզուներ յղանալու մէջ կը կայանայ: Գտնելով անոնց պատշաճ տարազներ, իմանալ տալու, տեսանելի դարձնելու համար մեզի, զգացնելու էականը: Բոլորովին անձնական, տեսակարար ոգեկան գործողութիւն՝ որուն ընթացքին նիւթը պիտի ձեւափոխուի: Ձեւը ըլլալով հոս ներքին միջոցի մը արտայայտիչ դրսեւորումը: Ոգեկանը թրթռացնող թափանցիկ տարազը: Նախակարգէտ առաջնորդը նիւթին: Ու գեղեցիկն ալ հետզհետէ պիտի լուսաւորէ մեզ, երբ արուեստագէտը յաջողի կեղուել մեր դիմաց գտած իր պտուղին մաշկը ու հասցնէ անոր կենսարար հիւթը: Չէ՞ որ նոյն պատասխանը բնութեան մէջ բազմազան ձեւերով կրնայ երեւան գալ: Երբ արուեստագէտը անոնցմէ մին կը յաջողի բիւրեղացնել, նոր տարազով մը մարմնաւորելով զայն, տարօրինակ հրաշագործութեան մը կրնայ ծնունդ տալ, քանի՝ իր տեսիլքը մեր ցարդ չտեսածը տեսանելի դարձուցած է: Գեղեցկութիւնն ալ չըլլալով վերջնականօրէն սահմանուած գիտութիւն մը, այլ՝ բնութեան խնդիր մը որ իր լուծումը կը գտնէ արուեստագէտին միջամտութեամբ: Անոր դասաւորմամբ. անոր մէկ նոր համադրութեամբ, որ՝ ձեւին խորհուրդը պիտի տայ: Այդ ալ ոեւէ մարդու գործ չէ: Աւելի ճիշդ՝ բոլորիս գիտակցութիւններուն կուտակումովը յառաջ եկած բիւրեղացում մը ոգեկան՝ որ գտած է իր մարդը. ձեռքով մը հրաշալի տիեզերականին թարգման:

Ուրեմն գործի մը յղացման սկիզբը կայ նախնական յուզումի պահը միշտ, նման գիտունին ներշնչման բարդ խնդրի մը առջեւ: Այդ առաջին րոպէներուն արուեստագէտին ու գիտունին յուզումները իրարու շատ կը մօտենան, բայց աւելի ետք իրենց աշխատելու կերպերը պիտի տարբերին իրարմէ: Մինչ առաջինին փորձի շրջանը վարկած չենթադրեր, երկրորդը ստիպուած է ապացուցանել իր գտածը փորձերով: Ապացոյցը որ պիտի յաջողի բերել սակայն կրնայ իր տկարութիւնն ալ ըլլալ միանգամայն, քանի՝ վարկածը գոցուած է այդ պահուն վերջնականօրէն ինքն իր վրայ: Չէ կարելի աւելի հեռուները տանիլ զայն: Ուշ կամ կանուխ կրնայ կորսուիլ: Ուրկէ Փիքասոյի նշանաւոր խօսքը: «Չեմ փնտռեր, կը գտնեմ»: Ի՞նչ է գտածը:

Նոր դասաւորման կարելիութիւն մը գուցէ:

15

Հապա՞ եթէ անկարգութիւնը մարդկային մտքին մէկ հնարքը ըլլար պարզա-

●▸

պէս: Բնութեան գիտակցութեան ներքեւ կատարուէր խաղը: Այդ ատեն նիւթ եւ ոգի պիտի նշանակէին նոյն արարչական ուժին հակընդդէմ զոյգ երեսակները միայն:

Այդ մասին, անբարեյոյս, առանց բատոյգ ապացոյցի, կը հաւատամ:

Թէ ոգին ալ նոյնքան ուժ է քան նիւթը: Տարբերութիւնը տարողութեան, կարգ ու սարքի հարց պէտք է ըլլայ կարծէք: Եթէ գոյութիւն ունենային երեք կարգի ուժաքարեր, խորհինք. չէ կարելի յատկացնել նախնականը բնութեան չինանիւթին տիեզերական, երկրորդը փշիջային կեանքին, եւ ինչու ոգեղէնն ալ չունենար իր քարը: Երրորդը: Ու ինձ հաւատացնողը այդ երրորդութեան, համոզիչ ազդակը այս իրողութեան՝ մարդուն յղանալու ազատութիւնն է ստեղծագործ: Արուեստը:

16

Երբ կ'ըսեն՝ արուեստ գոյութիւն չունի այլեւս հինգ հազար տարի առաջուան ըմբռնումով, չեմ հաւատար:

Երբ կ'ըսեն՝ ամէն ոք արուեստագէտ է այլեւս չեմ հաւատար:

Երբ երաժշտութիւնը աղմուկի վերածուելու աստիճան կ'աղաւաղուի՝ հո՛ն կը կորսուիմ, չուրջս սահմանաքար չգտնելով: Եւ որքան կ'ուրախանամ հաստատելով թէ արդի հայ երաժշտութիւնը աղմուկ չէ: Կարամուրզա, Կոմիտաս, Խաչատրեան, Եարտըմեան, Միրզոյեան, Բաբաջանեան, Ալան Յովհաննէս, Ճէլալեան, Յարութիւնեան, Մանսս, Մանսուրեան, Խուտոյեան, Մելիք Ալլանեան եւ բազմաթիւ երիտասարդ երգահաններ, աշխատեր են ու կ'աշխատին հայ ազգայնականութեան եւ արտայայտականութեան յատկանիշներով: Հարուստ, աւելի ազատ լեզու մը գտնել անոր, ինքնայատուկ անուշութեամբ: Հայ երաժշտութիւնը այսօր, իր տխրութեանը մէջ կորովի ու տարօրինակ խորհուրդով մը լուրջ, հակառակորդներու ինքնուրոյն միութիւն մը իրագործած է: Մանաւանդ՝ գինքը հասունցնող հողին նման, միշտ արտայայտական կը մնայ, խորք ունի: Ու բազմաձայն մշակումը հայ երգին չէ չորցուցած կենսալից աւիշը: Անկեղծութիւն կը տիրէր դարուն սկիզբը՝ աշխատանքի երգերուն աղբիւրի թէ հարսանեկան երգերուն, պանդուխտի երգերուն մէջ: Մշակումը խելացի՝ թոյլ տուած է որ չխաթարուին անոնց խորքը: Ինքնաբերութեամբ օժտուած այդ անմիջական խորքը կը լուսաւորէ մեղեդին իր զանազան ձեւերուն մէջ: Ինքնատիպ արդիական տարրերովն իր, սքանչելի կշռութական հարստութեամբ, իր չեշտերը գետեղելու եղակի բնութեամբ, հայ երաժշտութիւնը իմաստալից լաւագոյն փաստն է հայ ժողովուրդի արուեստի բարձր ըմբռնողութեան: Ու եթէ կ'ուզենք պարտադրել մենք զմեզ՝ հայ սփիւռք քաղքենի՝ չկայ աւելի օգտակար ճամբայ, քան հոգեւին հայ մնալ, իրապէս մաս կազմելու համար տիեզերական ուժերուն, եւ պատկանելու համար համամարդկայինին:

Քանի առանց անցեալի գիտութեան ապագայ չի կրնար գոյութիւն ունենալ ըսփիւռքի համար: Եւ ա'յդ, արուեստով ու մշակոյթով կրնայ լաւագոյնս փոխանցուիլ. երաժշտութիւնը մնալով ամենադիւրին ուղին: Անցնող քաղաքակրթութիւններու տեւողութեան եթէ արուեստը հաղորդակցութեան պատուական միջոցն է, մարդ մարմնականօրէն պէտք է կապուած մնայ իր մշակոյթին: Որովհետեւ՝ յարաբերութիւն կայ իր ժողովուրդի հոգւոյն խորքերը թաղուած զգայնութեան եւ, անոր՝ կարենալու, իմանալու, ըմբռնելու, աշխատելու եղանակներուն միջեւ: Ու այդ պարագային, նկարչութենէն կամ բանաստեղծութենէն ալ աւելի դիւրին չէ՞ գտնել անձնականութեան ուղին երաժշտութիւնով:

Աշխատանքի երգ մը պարզունակ, է՛ նաեւ փիլիսոփայութեան մը խարիսխը: Դիւրահասկնալի կշռութաւոր վերացական լեզուն անոր, մեզ կը մօտեցնէ տեսակաբար մեր յատուկ ինքնութեան: Ինչ լաւ որ հեռանկարը հայ երաժշտութեան ակնկալել կու տայ տեւական գոյութեան իրաւունք:

Կա՞յ ժողովուրդներու մշակոյթին մէջ խորհրդանիշ մը աւելի օրինակելի, իրբեւ յաւերժութեան բնական տարերք՝ քան իր երգը:

Գ. Հ.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

ԵՐԱՆԻ ԹԷ ՋԸԼԼԱՅԻՆ...

«Յառաջ Միտք եւ Արուեստ»ը սոէպ սոէպ պիտի խմբէ հրատարակութիւններու ամբողջ հունձք մը, որուն մասին յաճախ ոչինչ կը գրուի ո՛չ մէկ տեղ: Գիրքեր են ասոնք, որ աշխարհիս բոլոր կողմերէն կը ղրկուին խմբագրութեան «գրախօսութեան խնդրանքով»: Ասոնք երբեմն գեղեցիկ, գեղազարդուած, գունատիպ, այսինքն՝ մեծածախս գործեր են, որոնց մուտքին գետեղուած կը գտնենք մեկենասներուն լուսանկարը, ճոխացած՝ հեղինակին, տէր մօր կամ կնոջ լուսանկարով, կենսագրութեամբ եւ մասամբ նորին: Երբեմն ալ համեստ, վիմատիպ ու մեքենագիր հատորներ են, որոնց մեծատաղա՛նդ գրիչները ազգիս մատուցած իրենց ծառայութիւնը կ'ոճաւորեն կաղացող հայերէնով, ուղղագրական սխալներով, վրիպակներով եւ մասամբ նորին:

Ասոնք կը կազմեն մեր գրականութեան մէջ խակական ենթագրականութիւն մը, ուր կը ցոլայ սովորական, տանելի, անհամ ճաշակ մը: Ջի պակսիր անշուշտ յաւակնութիւնը հայ ժողովուրդին կամ հեղինակի անձէն բան մը փրկելու երանելի առաջադրութեան: Ընթերցողը անկասկած դէմ յանդիման կը գտնուի արտադրութեան մը, որ ունի ախտաբանական արժէք եւ իբրեւ այդ՝ կրնայ նիւթը դառնալ ընկերաբանական վերլուծումի մը:

Այս գիրքերուն տպուիլը գործ կը հայթայթէ մեր տպարաններուն: Բայց ոչինչ կը բերէ հայ գրականութեան: Այսուհանդերձ կ'արժէ, որ ընթերցողները իրենք ծանօթանան տրուածին գոնէ մէկ մասին: Ուստի՝ հոս կը գտնեն գրքերէն վերցուած յատկանշական տողեր ու պարբերութիւններ:

Անշուշտ, երբեք նպատակ չունինք յիմարապատում մը կազմելու պատուական հայորդիներու ի վնաս:

● Թեհրան, Լուսիկ Մելիքեան, «Անի» Հրատարակչատուն, Քալիֆորնիա, 1985:

«Լուսիկ, սփիւռքահայ, մասնաւորաբար ամերիկահայ գրական իրականութեան մէջ մշտնջենական ներկայութիւն մըն է, հայ գրական շարժումներուն հանդէպ իր ունեցած անհուն սիրով եւ ստեղծագործող մշտանորոգ վաստակի նուիրագործումներով» (էջ 3):

● Աստուածամայր, Ասողիկ, Փարիզ, 1986.

«Տիրամօր անապական կուսութիւնը, որպէս անուշ բալասան, լուսաւորում եւ ջերմացնում է մարդկանց հոգիները» (էջ 6):

● Ու. Սարոյեանի Լաթաքիոյ գիշերը, Յակոբ Ադամեան, Պէյրութ, 1985.

«Այո՛, մենք ալ տեսանք բարի հսկան: Մինչեւ հիմա չգրեցի այդ նշանաւոր հանդիպման մասին: Առաջին օրէն իսկ որոշած էի անմիջապէս գրել: Սակայն չեղաւ: Պատճառը ծուլութիւն չկարծէք: Պարզապէս այդ շրջանին մէկը միւսին ետեւէն հասան Սարոյեանին նուիրուած ծանօթ գրագէտներուն գործերը: Երանի թէ կարդացած չըլլայի: Ի՞նչ կրնայի գրել կարդալէ ետք Վահագն Դաւթեանի «Բարի Հսկան»: Ի՞նչ գրէի Յովհաննէս Շէօհմէլեանի բանախօսութեան տեղեկանալէ վերջ: Ասոնց վրայ եկան լեմոն քամելու, մէկը միւսին ետեւէն, կոկիկ հատորներ» (էջ 9):

● Առաջին Փորձեր (բանաստեղծութիւններ), Թադէոս Իսկէնտէր Եսայեան, Ամման, 1985.

«Ընթերցողէն կը խնդրուի ներողամիտ ըլլալ, եթէ ներկայացուած պատկերները գոյնզգոյն չեն, սա անոր համար է, որ հեղինակը սեւ ու ճերմակ գոյները միշտ նախասիրած է: Իսկ եթէ պատկերները թռիչք կ'առնեն պարզ բառերով՝ այդ ալ անոր համար է, որ թափը թռիչքի սկսած է նախակրթարանի սեմերէն միայն»:

● Երկրորդ Փորձեր (բեմադրական երգիծաբանութիւն) 1. Նոր Քոնղրէքթըրը, Թ. Ի. Եսայեան, Ամման, 1985.

«Այս գրքոյկին նպատակը ուրախ վայրկեաններ ապահովելն է ընթերցողին համար: Կը խնդրուի ուրեմն խնդալ առանց մտածելու: ... Եթէ ընթերցողը լուրջի տանի ամէն բառ եւ կամ նմանութիւններ երեւակայէ՝ հեղինակը այդ պարագային պատասխանատու չէ անոր սրտնեղութեան եւ կամ անոր արցունքներուն»:

● Մատեան հոգեդարձի, Անդրանիկ Սարրաֆ, Դամասկոս, 1985.

«Առաջին տարիներու մեր գրական փորձերը լոյս կը տեսնէին թերթերու մէջ: Ընկերներուս կարդացի տակաւին սաղմնային վիճակի մէջ՝ գիս փոթորկող պոէմի մը առաջին էջերը, նուիրուած մեր ժողովուրդին պատմութեան եւ ճակատագրին... ընկերներէն մին նկատել տուաւ որ կանուխ էր նման գործի մը համար... Թմբիրի մէջ մտաւ նախափորձս: Բայց պոէմին զարգացումը շարունակեց հիւսուիլ ինքն իր մէջ եւ ինձմէ ներս, տարուէ տարի: [...] Հասաւ 50ամեակը եւ զայն նախորդող ու անոր սթափեցնող մթնոլորտը: Տարիներով ամբարուած ու զսպուած մտքերն ու զգացումները ժայթքեցին... Այս անգամ ե՛ս հաստատեցի որ կանուխ էր: Եղածը ժայթքում մըն էր: Պէտք էր զտել, դասաւորել, զարդարել, գեղեցկացնել... Սկսայ գրաքննուած ու հետողական աշխատանքի»:

Ահա նմոյշ մը այս աշխատանքէն.

Դէպի Տէր – Զօր, Հալէպ, Համա.
դէպի Տիգրիս, դէպի Հօրան.
Անապատներ՝ մեռելաթաղ, նուրբ
աւազով կը պատանքեն
Մարմինն անոնց որոնք հոս հոն թութի
նման կը թափթփին
Քամած վերջին կաթիլն անտես
մաքառումի տառապանքին (էջ 79):

● Մի աղջիկ ու արեւ, Լուսիկ Մելիքեան, Ոսկետառ Հրատարակչատուն, Նիւ Եորք, 1982.

«Օրերը չաքաթներն չարանին կախուած՝ կրկնուած հէքեաթի նման թեւածում են քաղաքի գլխին:

Թեհրանի չափազանց կարճատեւ գարնան օրերը շարունակւում են տակաւին:

Ու, մէկէն կարծես մինչեւ երկրագնդի ընդերքը հասնող ահազանգով՝ Հայկական Ջարդի, եղեռնայուշ վիրաւոր ու կատաղօրէն հնամենի՝ Ապրիլ Քսան Չորսի օրը վրնջացող նժոյգի նման դոփում է գետինները այս իրանեան մայրաքաղաքի» (էջ 184):

■

ՎԱՐԱՆԴ

ՏՆԱՇԱՐԵՐ

Այստեղ ամէն դուռ մի երազ ունի,
Մայթերը բնաւ չեն տանում հեռու,
Նրանք շուաքն են վհուկ աշունի,
Որ մի օր հա՛րս էր, շոյանք ու գարուն:

Այստեղ ամէն դուռ վառ երազ ունի,
Նաեւ դրասանգ, ծաթած արեան պէս,
Դա մի ափի չափ կտրած եղեւնի,
Վրան հանգուցուած ժապաւէն մի հեզ...

Ամէն տան դիմաց մի սառն սեւասիւն,
Որ՝ պահակում են հոսքը քաղաքի.
Ամէն սիւնի դէմ միեւնոյն առուն
Դարձել հայելի, սառցէ ապակի...

Պողոտան՝ շարժում ու կարմիր խայտանք,
Պողոտան երակ տաք արիւնով լի,
Տնաշարերը կայանած զնացք,–
Տնաշարերը տուփեր նուէրի...

.

Համր է ու հանդարտ քաղաքը համայն,
Լոկ մխահոտը ճարճատող փայտի,
(Ոչ մի ուշացում, ոչ մի ռոնաձայն),
Անցեալ տարին է, մոխրանա՛յ պիտի...

Թեհրան, 1 / 14 / 1986

ՇԷՆՔԵՐ

Փուչ խեցիներ են թափւում
Մայթերի սալարկի վրայ.
Մարգարիտները խօսքի վտնեցին
Եթերում կանգնած
Հազարմէկ աստծուն գովաբանելիս, –
Կեղեւները թաց
Անձրեւում են, բայց
Որպէս ներշընչում այն բանաստեղծին,
Որ սիրում էր բարձր
Վայրերից նայել՝
Մէկ–մէկու կրպած տխուր բակերին,
Բակերում կապուած տխուր թոկերին,
Թոկերին կառչած տխուր յարկերին,
Յարկերից կազմուած տխուր շէնքերին,
Շէնքերում կանգնած լռ՛ւռ սանդուխքներին...
– Հազարմէկ անգամ
Մութ աշխարի ընկած իմ լոյս տխրութիւն,
Այս անգամ ների՛ր:

Թեհրան, 6 / 9 / 1985

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
8

MARDI
8 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.568
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.568

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԽՕԶԱԼ

ԿԱՆԽԱՀԱՍ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՈՇԵՑ

«ՈՉ»ԵՐՈՒ ԿԸ ՍՊԱՍԷՐ, «ԱՅՈ»ՆԵՐ ԵԿԱՆ...

Կիրակի օր, Սեպտեմբեր 6, («պատմական» Թուական մը Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններուն համար) 26 միլիոն Թուրքեր կապոյտ կամ նարնջագոյն քուէաթուղթերու միջեւ պիտի ընտրէին, ա՛յո կամ ո՛չ ըսելու համար հանրաքուէով եղած հարցումին. – Վերյնե՞լ թէ ոչ քաղաքական նախկին ղեկավարներու եղած արգելքը քաղաքական կեանքի մասնակցելու։

Խօզալ «ոչ»եր կ'ակնկալէր եւ այդ արդիւնքին ալ հասնելու համար ջանք չէր խնայած։ Կ'ըսուէր թէ փութթոլի ախումբներու դասաւորմամբ խիկ գրաղած էր։ Ըստ ընդդիմութեան, «ոչ»երու կը սպասուէր այն շրջաններուն մէջ, ուր ախումբները, նախարարական միջամտութեամբ, առաջին դասակարգ անցած էին։ Խօզալ կը ձաղկէր նաեւ իր հակառակորդները, որոնց քուէաթուղթը կապոյտ էր, այն առարկութեամբ թէ կապոյտը Յունաստանի գոյնն է, առր, անմիջապէս, կը պատասխանէր Էճէվիթ, դիտել տալով թէ «ոչ»երու քուէաթուղթն ալ – նարնջագոյն – համաշխատավարներու վերապրուած էր ՕԹԱՆ-ի ռազմափորձերուն առեն, մինչ Տէմիրէլ կ'ըսէր թէ միասեռականներու գոյնն է։ Ընտրապայքարի ամէնէն զայթակղեցուցիչը սակայն նարնջագոյն թի ՇԸՐԹ մըն է, պոռնկագրական, զոր վրան անցուցեր է Խօզալի մէկ խորհրդատուն հակայ «ոչ» մը վրան, որ երթալով կը փոքրանայ եւ «այսինքն՝ թերեւս»ով կը վերջանայ, սկզբունքով անտեսանելի բայց, մամուլի թղթակիցներ պարտադրուած էին խորհրդատուին որ բաճկոնը քակէ ազդ. փառերգի ունկնդրութեան ընթացքին...։

Այս բոլորը, սակայն, օգուտ չունեցաւ եւ երկուշաբթի առաւօտեան թրքական թերթերու առաջին տեղեկութիւններուն համաձայն, «այո»ները 52%-ի համեմատութեամբ յաղթած էին։ Զգալով արդէն, թէ ինչ կը կատարուի, քուէարկութիւնը հազիւ վերջացած, Խօզալ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին կը յայտարարէր թէ խորհրդարանական կանխահաս ընտրութիւններ որոշած է, որոնք տեղի պիտի ունենան հաւանաբար Նոյեմբերին։ Ներկայիս Խօզալի կուսակցութիւնը – Ա. Նովաթան – 400-ի վրայ 250 երեսփոխանական աթոռ ունի։

Ուրեմն, այս նոր ընտրապայքարին, կրկին հրապարակ կուգան Տէմիրէլ, Էճէվիթ, այսինքն հիները, որոնք կարօտով կը սպասէին այս օրուան 1982-էն ի վեր, երբ Սահմանադրութեան առժամեայ մէկ յօդուածը (քուէարկուած՝ 92%-ով) կ'արգիլէր հին ղեկավարներուն որեւէ մասնակցութիւն...

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Օգոստ. 27ի իր թիւով սկսած էր ուսումնասիրական շարք մը, որու խորագիրն էր «Փոքրամասնութիւնները՝ Օսմանցիներէ մինչեւ այսօր», իսկ հեղինակը տոքթ. Զէթին Ճէթքին։ Յօդուածաշարքի սկիզբին, նախաբանին մէջ կ'ըսուէր, թէ նման ուսումնասիրութեան մը դրդապատճառ եղած է Սրբթաղպուրկի ծանօթ հայանպաստ վճիռը ու հայկական բանաձեւը, որ պարբերաբար տեղ կը գրաւէ Միացեալ – Նահանգներու ժողովներու օրակարգին վրայ։

Ամերիկա, եւրոպական երկիրներ ու Ռուսիա, այսօր եւս կը դատապարտէին Թուրքիան, մինչդեռ բուն յանցաւորը իրենք են, որ դրդած են փոքրամասնութիւնները, ու ջանացած դաշնակցական մը ընդունելութեան վերածել Թուրք ժողովուրդը։

Ուրեմն, ներկայ ուսումնասիրութիւնը նպատակ ունի լոյս սփռելու պատմական ղեղծումներու, ցոյց տալով թէ «ո՛վ, ի՛նչ բրած է»։ Մասնաւոր նորութիւն մը չկայ անշուշտ։ Միշտ նոյն – անհամցած – յանկերգն է։ Կ'անդրադառնանք իբրեւ պարզ արձագանգ։

*

Յօդուածաշարքին սկիզբը կը մատնանշուի 19-րդ դարուն Թուրք ընակչութեան թշուառ վիճակը եւ ընդհակառակն, յատկապէս հայ փոքրամասնութեան բարօր, հանգիստ պայմանները։ Պետական դէմք մը Ապտիւլ Ազիզի կը տեղեկացնէ, թէ քրիստոնեաներու զաւակներն են, որ հնարաւորութիւն կ'ունենան Եւրոպա ուսանելու, ու ամբարելու պետական վարչամեքենան ղեկավարելու անհրաժեշտ գիտելիքները։ Ան կ'աւելցնէ. – «Յայտնի բան է, որ առանց քրիստոնեաներուն, մենք պիտի չկարենանք այս երկիրը վարել»։ Նոյն շրջանին օսմանեան Պետութեան մէջ դրամագլուխին 50%-ին տէր են Յոյները, 20%-ին՝ Հայերը, 15%-ին միայն Թուրքերը։ Այս վերջիններուն այլասիրութիւնն է, որ այս կացութեան մատնած է զիրենք։

Մշակութային մարզին մէջ ալ տարբեր չէ կացութիւնը։ 1876 թուականին Պոլսոյ մէջ օտար լեզուով հրատարակուող 34 թերթերու փոխարէն միայն եօթը թրքերէն թերթ լոյս կը տեսնէ. (Հայերէն՝ 9)։

Փոքրամասնութիւններու վայելած առաւելութիւններու որպէս օրինակ կը յիշուին ոչ – մահմետական այն անունները, որոնք ԺԹ. դարուն ներկայացուցչական հանգամանքով դրկուած են օտար կեդրոններու մէջ. անոնց մէջ կան հետեւեալ Հայերը. – Ազարեան էֆէնտի (Պելկրատ), Կարապետ Արթին Տավութօղլու (Պերլին), Տիրան պէյ, Միհրան էֆէնտի (Պրիւքսէլ), Օտեան էֆէնտի (Փարիզ), Սարգիս էֆէնտի (Հռոմ), Սիմոն Զաւուշ (Վարշաւա)։

Յօդուածաշարքին զուգահեռ տրուած են նաեւ Բ. Սահմանադրութեան երեսփոխանական ժողովի ոչ – մահմետական երեսփոխաններուն նկարները, ուր կան Հալաճեան էֆէնտի, Գրիգոր Զօհրապ, Արթին էֆէնտի, եւայլն։ Յատուկ յիշատակութեան արժանացած է նաեւ Գաբրիէլ Նորատունկեան, որ Պալքանեան պատերազմի տարիներուն Արտաքին նախարարն էր Օսմանեան կայսրութեան. ան կը ներկայացուի «Նախ նախարար, ապա թըշնամի» խորագրով։

Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու առեւտրական, – կրթական, – վարչական դիրքերու տիրանալը կը սկսի յատկապէս 1839-ի Թազմինաթի Ֆէրմանով. ինչպէս ծանօթ է կայսերական այս հրովարտակը կը ջնջէր ազգային, ցեղային, կրօնական խտրութիւնները, ու համահաւասար անհատներ կը նկատէր կայսրութեան բնակչութիւնը բաղկացնող այլացեղ տարրերը։ Այս հրովարտակէն ետք առեւտրական, կրթական ու քաղաքական մարզերուն մէջ ծանօթ անուններ դարձան Թօքաթեան եւ Բափամաճեան եղբայրներ, Յովհաննէս եւ Պետրոս էֆէնտիներ, Միհրան Տիւզեան, Պետրոս Գույումճեան, Արթին Տատեան, Սահակ Ապրօ, Զարեհ Տիլպէր, Յովհաննէս Նուրեան, Սերվիչէն, Սնապեան եղբայրներ, Գաբրիէլ, Ստեփան Ասլանեան, Տիգրան Փէշտիմալճեան, Անդրանիկ Կրճիկեան. պէտք չէ մոռնալ, որ Ա. Սահմանադրութեան Երեսփոխանական ժողովին Բ. նախագահն ալ հայ մըն էր՝ Յովհաննէս էֆէնտի։

Անկէ զատ, Հայեր էին կուսակալները կամ կառավարիչները Վանի, Էրզրումի, Էլազըղի, Ամասիոյ, Կեսարիոյ, Սիվրիհիսարի, Մալկարայի, Կիւրինի, Արաբկիրի, Բալուի նման կեդրոններու։

Այս նշումներէն ետք յօդուածագիրը կը յանգի այն եզրակացութեան, թէ երկիրը Թուրքերու հետ, Հայերու եւս Պետութիւնն էր։ Ու անոնք փոխանակ գոհանալու այս կացութեամբ, հետամուտ եղան հայրենիք մը ունենալու գաղափարականին, ու որպէս գործիք ծառայեցին մեծ Պետութիւններու, որոնք կ'ուզէին բաժան – բաժան ընել օսմանեան կայսրութիւնը։ Ու հո՛ս իսկ է Հայկական հարցին անարդար հանգամանքը, քանի որ օսմանեան հողերուն վրայ, ո՛չ մէկ շրջանի մէջ Հայերը մեծամասնութիւն կազմած են։

Այս կէտէն ետք, կարգը կուգայ ընթացիկ պնդումներու, ուր կ'ըսուի, թէ Հայերը հակառակ իրենց վայելած առանձնաշնորհներուն, հասած բարձր դիրքերուն, դաւաճանած են իրենց «հայրենիք»ին, ու նեղ օրերու մէջ կռնակէն դաշունահարած զայն։ Անշուշտ որ Հայեր սպաննուեցան, սակայն սպաննուեցան, երբ իրենց իսկ Պետութեան բանակները զարնելու, կամ դրացի Թուրք ազգաբնակչութիւնը կոտորելու հետամուտ էին։

Նոյն էջին վրայ յօդուածաշարքը տեղ կուտայ նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան պնդումներուն ու յիշելէ ետք Վանի, Պիթլիսի, Սասունի, Զէյթունի, Կարինի դէպքերը, զորս «ապստամբութիւն» կը կոչէ, անոնց հետեւանքը կը նկատէ տեղահանութիւնը ու միմիայն այդ։ Տեղահանութիւնը պատժամիջոց մըն է ու նաեւ կանխազգուշական միջոցառում մը, ապստամբող զանգուածներու վտանգէն զերծ մնալու համար։

Այս այլեւս մաշած կրկնութիւններէն ետք յօդուածագիրը ձեռք կ'առնէ յոյն փոքրամասնութեան պարագան, որ խորքին մէջ Հայերէ շատ տարբեր պատկեր չի պարզեր։ Բարձր դիրքեր, նիւթական բարօրութիւն, ազատութիւններ, ու այս բոլորին փոխարէն կայսութիւնը պառակտելու, երկրէն որոշ հողամասերու տիրանալու ձգտումը։

Օսմանեան պատմութեան մէջ փոքրամասնութիւններու երրորդ տեղը կը գրաւեն Հրեաները. անոնց մասին խօսելով, յօդուածագիրը կը յիշէ միջին դարուն Սպանիայէն Օսմանեան կայսրութիւնը ապաստանած Հրեաներու պարագան, ապա աւելի նոր ժամանակներու հրեայ ապաստանեալները. այս վերջինները աւելի գիտնականներ, կրօնաւորներ, արուեստագէտներ են, որոնք Հիթլէրի հալածանքներէն խուսափելով Բ. աշխարհամարտի ընթացքին կը հասնին Թուրքիա։

Բոլոր այս Հրեաներն ալ կը տիրանան փայլուն դիրքերու, հարստութեան. ու յօդուածագիրը իր շարքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով, դաւաճանութեամբ, ապերախտութեամբ չամբաստաներ այս փոքրամասնութիւնը։ Ընդհակառակն. Հրեաները պէտք է օրինակ ծառայէին Հայերու. Հրեայ երիտասարդ մըն էր, որ կ'ըսէ ան, Իզմիրի Յոյներու կողմէ գրաւումէն ետք յունական դրօշը վար առած ու թրքականը բարձրացուցած էր տեղը. կամ ուրիշ մը, միշտ նոյն օրերուն, մերժած էր յանձնել իր տունը ապաստանած Թուրքեր, ու մեռած էր Յոյներու հրկիզած այդ տան մէջ։ Նման մէջբերումներ յօդուածագիրը կը մղէն այն եզրակացութեան, որ Հրեաները Թուրքերու հաւատարիմ տարր մը եղած են, ամէնէն տագնապալի շրջաններու մէջ իսկ։

*

Օսմանեան Պետութեան մէջ հպատակները սա կամ նա ազգին պատկանելիութեամբ ծանօթ չէին, այլ «Օսմանցի»ներ էին բոլորն ալ։ Այս ձեւով ազգային տարբերութիւնները պիտի հարթուէին ու ազգայնական զգացումները, որոնք զարթօնքի շրջան մը մտած էին, կարելի պիտի ըլլար քնացնել։ Սակայն ժամանակը ցոյց տուաւ, որ սխալ էր այս հաշիւը։ Ու բնակչութիւնը որպէս միատարր զանգուած մը ցոյց տալու ջանքը վնասեց առաւելապէս Թուրք ժողովուրդին։ Օսմանեան Պետութեան ղեկավարները ուզեցին որ չխօսուի «Թուրք ժողովուրդի» մասին, քանի որ ազգութեան այս շեշտումը կրնար օրինակ ծառայել այլ ազգաբնակչութիւններու։

Ուրեմն Հայերու, Յոյներու դաւաճանութիւնը, ապերախտութիւնը ուղղուած էր նման մտայնութիւն մը իւրացուցած ժողովուրդին, որ նոյնիսկ մոռնալով իր Թուրք ըլլալու պարագան, «օսմանցի եմ» կը պատասխանէր, «ի՞նչ ազգէ ես» հարցումին։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵՏԱԼ

Ինչպէս մեր աշխատակիցը՝ Վաղինակ Միքաէլեան նախատեսել կուտար («Յառաջ», Սեպտեմբեր 4), Էմմիեան չկըրցաւ յաղթել Լեվիսի, որ 8.67 ցատքելով խլեց ոսկէ մետալը։ Էմմիեան երկրորդ տեղը գրաւեց 8 մեթր 53-ով։ Ճիշդ է, որ լենինականցի երիտասարդ մարզիկը 8.86-ի ոստում մը յաջողած էր, Ծաղկաձորի մէջ – 2000 մեթր բարձրութեան վրայ – բայց, ինչպէս դիտել տուած էր մեր աշխատակիցը տարբեր բան է ծովի մակերեսին մօտ, տասնեակ հազարաւոր հանդիսականներու առջեւ նոյն արդիւնքը ձեռք ձգել։

Յիշենք նաեւ որ ոսկէ մետալ շահողներու առաջին դիրքը գրաւեց արեւելեան – Գերմանիա (10), իրեն կը հետեւին Միացեալ – Նահանգները (9) եւ Խորհրդային Միութիւնը (7)։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԻՍԻ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 6, տեղի ունեցան Ֆրանսայի բաժակի առաջին օրուան խաղերը։ Փարիզեան շրջանէն մասնակցող Ալֆորվիլի հայկական խումբը 1 – 0 արդիւնքով յաղթեց Սերժի Փոնթուազի, իսկ Իսիի Հայ Մարզականը 2-ի դէմ 3 կէտով պարտուեցաւ Լը Վէզինէէն։

ԳԵՂԵՑԻԿ ԻՐԵՐՈՒ ԵՒ ՀՈԳԻԻ ՏԽՈՒՐ ԿԱՑԱՐԱՆԸ

ԼԻԼԻԹ ԲՈՅԱՄԵԱՆ

Երբեք չէի կարծեր, թէ այս տարին այսքան շատ կը զարմացնէ զիս, ան ալ այնպիսի զարմանքով մը, որ կեանքիս մինչեւ վերջը կը կարծեմ թէ պիտի չմոռնամ: Արդէն ալ որ հանդիպած է Սերգէյ Փարաջանովին, եւ ան ալ Թիֆլիսի դժուար նկարագրելի իր տան մէջ, անպայման ճաշակած է զարմանքի, հիացումի եւ ապա միայն գեղեցիկին դիմաց զինաթափ ըլլալու զգացումը:

Տունը կը գտնուի Թիֆլիսի իւրայատուկ խուլ նրբանցքի մը ոչ շատ մեծ, փայտաշէն, կիսաւեր մէկ շէնքին մէջ, որ կը բարձրանայ բաւական յայտնի թեքութեան մը վրայ: Առանց կարեւորութիւն տալու, որ շէնքը կրնայ ամէն վայրկեան փլչիլ, կը համարձակինք բարձրանալ ծուռիկ աստիճաններէ դէպի Փարաջանովի սենեակը:

Վարպետը տունը չէ: Եւ այսպէս, իր ծննդեան օրը՝ Յունուար 9, ան որոշած է սկսիլ արեւելքցիի համար շատ խորհրդանշական արարողութեամբ մը ու գացած Թիֆլիսի շուկան: Թէեւ ինք չկայ, եւ սենեակի պատկերազարդ դուռն ալ գոց է, սակայն ամէն տեղ կայ իր շունչը, ու մենք արդէն մեր կամքէն անկախ կը գտնուինք այդ ոգիին հէքեաթային աշխարհին մէջ:

Ուրկէ՞ հաւաքած է այս ամէնը:

Երբեմնի գնչուներու գունազեղ հանդերձներու խենթ ու խելառ պար ըլլար կարծես, կամ նոյն գնչուներու յաւերժ թափառական սայլը՝ վրան կախուած տեսակ-տեսակ լաթեր, ծոպեր, վարագոյրի ծուէններ, բոլորը շատոնց կորսնցուցած, բայց փոխարէնը գոյնը թանձրացած խակակամ չորցած ծաղիկներ, այլեւ թուղթէ, կաւէ, մոմէ, ձեռնարուեստ շինուած անկենդան ծաղիկներ, հին թասեր, ամաններ, գլխարկներ, մոմեր, հին թերթերու, ամսագրերու պատառիկներ, – մոգուած հէքեա՛թ մը:

Բայց ահա եւ ինքը. դարերէն մեզի եկած հնամենի Հայու ալեզարդ ու ծանր կերպարանքով հաստատ կանգնած իր միակ տան խարխուլ աստիճաններուն վրայ, ձեռքը քանի մը թափանցիկ տոպրակներ, որոնք կը շողշողան Թիֆլիսի ձմեռնային շուկային գունաւոր բերք ու բարիքով. անպայման կարմիր լոլիկ, տեսակ-տեսակ կանաչեղէններ, դեղին խնձոր ու կարմիր, սիրուն բողկ: Ան մեզ կը դիմաւորէ անկեղծ ուրախութեամբ մը, ինչպէս միայն հայրենակիցներ կը դիմաւորեն զիրար: Մենք կարգով կը մօտենանք իրեն, կ'ողջագուրենք ու կը շնորհաւորենք իրեն համար սովորական դարձած, մեզի համար արտասովոր ծննդեան օրը: Իսկ ինք, արդէն «նուէր տուած է» անյայտ ու անհոգի անծանօթէ մը, հին ու մաշած, փոշեթաթախ, անպէտ դարձած ու այդ իմաստով միայն արժեզրկուած, փոքրիկ ու սիրուն պարսկական գորգ մը:

Ո՞ւրկէ գտած է: Ու երբ բացինք, փողոցի փոշիին մէջ կորսուած նախշերը ժպտեցան մեզի, կարծես ըսելով՝ մենք գիտէինք, որ փողոցը չենք մնար, որ թափառական հոգի մը կը գտնէր մեզ ու տուն կը տանէր մոգուած հէքեաթը զարդարելու:

– Այսօր առաւօտուն արդէն դուք ձեզի լաւ բան մը նուիրա՞ծ էք:

Վարպետը զուարթութեամբ կը նայի գորգին ու կը համաձայնի:

– Ի՞նչ տրամադրութեամբ արթնցաք այսօր, սովորակա՞ն, ինչպէս մի՞շտ, թէ՞...

– Գիշերը պատահական հիւր եկաւ մօտս. հիւրանոցէ զուրկ զարաբաղցի մը, տարօրինակ չխօս զարաբաղցի մը, որու լռութենէն արդէն ինքս ալ անհանգիստ կը զգայի ես զիս: Ան միայն կը նայէր ու կը լռէր: Գիշերը մօտս մնաց ու առտուն գնաց: Ժամանակ չունեցայ մտածելու, թէ ինչ կը զգայի այս առաւօտ:

– Լաւ, իսկ ե՞րբ ծնած էք եւ ո՛ւր:

– Այս տունը ծնած եմ, ճիշդ այս սենեակը, 1924 թուականին:

Սենեակը, ուր մենք արդէն կերպով մը տեղաւորուած ենք, դուրսի տեսարանի աւելի շքեղ ու ճոխ տարատեսակն է: Հնամենի, խոշոր հայելիով սեղանին վրայ ծիածանի բոլոր գոյներով կը շողշողայ Փարաջանովի վերջին ստեղծագործութիւնը՝ տօնածառի խաղալիքներու փշուրներով շինուած ոսկեգոյն ձուկերը եւ տակաւին ուրիշ բաներ: Սենեակը երկու մահճակալ կայ՝ ծածկուած հին շալերով, կեդրոնը ընդարձակ, ճուաձեւ սեղան մը, քանի մը հին աթոռ ու հին ոճով զգեստի պահարան մը: Իսկ պատերուն վրայ ազատ անկիւն մը իսկ չես գտներ: Ամէն կողմ նկարներ, հիւսուածքներ, նաեւ փոքրիկ, նորէն պարսկական մետաքսահիւս գորգ մը, ընտանեկան ալպոմէն հանուած էջեր, որոնք յարգանք կը ներշնչեն Փարաջանովի նախնիներուն հանդէպ. նորէն ծաղիկներ, հնամենի ընտիր ափսեներ, բուսամփոփներ, արձանիկներ, մոմակալներ, սկահակներ ու սկուտեղներ, մէկ խօսքով՝ շքեղ հնութիւններ, որոնց միայն նմոյշը կրնար պատիւ բերել ամէն մէկուս տանը:

Ու քանի որ Նոր տարի է, կայ նաեւ տարօրինակ ձեւով զարդարուած սիրուն, բնական տօնածառ մը: Բացի սովորական խաղալիքներէ, տօնածառի ճիւղերէ, ինչպէս նաեւ սենեակի կեդրոնական ջահէն կախկխուած են հազար տեսակ մանր-մունր առարկաներ, ազգային արուեստի զանազան նմոյշներ ու ինչ որ կ'ուզես:

Այս ամէնը կը տեսնենք: Կը տեսնենք առաջին անգամ ու զարմացած ենք: Չենք գիտեր թէ այս ու այն կողմ նայի՞նք, թէ մտիկ ընենք Փարաջանովի խօսքերը, որոնք առատ են, սրամիտ, դիպուկ ու տեղին, նաեւ համեմուած արուեստի անսկիզբ ու անվերջ թեմաներով, հինէն ու նորէն, օտարներէ ու Հայերէ:

– Կը սիրէ՞ք Հայաստանը:

– Կը սիրեմ Հայաստանը. կը սպասեմ, որ ե՞րբ սենեակ մը կուտան հոգ չէ թէ Ապարանի մէջ, որ գամ ապրիմ:

Կ'ուզենք երթալ: Բայց Փարաջանով սովորութիւն չունի հիւրերը այդպէս ճամբելու: Կը մտածէ, թէ ինչ նուիրէ մեզի որպէս յիշատակ: Ճիշդ այդ միջոցին կ'որոշեմ սովորական հարցում մը ուղղել, նախապէս արտասովոր պատասխան մը ակնկալելով:

– Ինչի՞ մէջ կը տեսնէք երջանկութիւնը:

– Մինակութեան մէջ:

Մեծ մարդիկ միշտ ալ այսպէս թէ այնպէս, մինակ են աշխարհի վրայ: Մինակ կուգան, կը լեցնեն հազարաւոր կեանքեր ու մինակ կը հեռանան...:

Մենք ալ կը հեռանանք աղմուկ-աղաղակով, ձեռքերնիս մէյ-մէկ շիշ վրացական գինի ու սիրուն, դեղին խնձոր մը:

Մենք կ'երթանք ու նոր մարդիկ կուգան. անպայման կուգան, որ տեսնեն Փարաջանովի աշխարհը, որ հասկնան իրար, որ շնորհաւորեն անոր ծնունդը ու հեռանան...

Կը հեռանան, որպէսզի Փարաջանով մինակ մնայ իր կացարանին մէջ, ալեզարդ գլուխն առնէ ափերուն մէջ ու մանկական աչքերով նայի շուրջը, նայի ու հայեացքով մէկիկ-մէկիկ շոյէ ամէնքը ու ամէն ինչ:

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Ցեղապետ մը կը խօսի.

ժամանակին երջանիկ էինք
մեր երկրին մէջ
եւ գրեթէ երբեք անօթի չէինք
որովհետեւ, այն ատեն
երկոտանիներ ու չորքոտանիներ
միասին կ'ապրէինք, բարեկամներու
նման
առատութիւն էր
մեզի համար ու անոնց

. .

Ըսին մեզի, թէ կ'ուզէին միմիայն
փոքրիկ կտոր մը հողի
այնքան միայն, որ սայլակ մը
չորս անիւով սղմէր հոն
կրնաք հիմա գալ տեսնել,
թէ ինչ էր ուզուածն իսկական:

**

Նոր Աշխարհի առաջին բնակիչները, «Հնդիկներ» կոչեց Ք. Կոլոմպոս, որովհետեւ կը կարծէր, թէ աշխարհի շրջանը ընելով Հնդկաստան հասած է: Արեւէն պղնձի գոյն առած ու ներկուած իրենց դէմքերուն պատճառաւ «Կարմրամորթ» կոչուեցան անոնք սպիտակամորթներու կողմէ. անոնք ալ «Դալկադէմ» մկրտեցին զանոնք:

Երբ մարդիկ արշաւեցին դէպի այս կոյս հողերը, առանց բախումներու չեղաւ հարկաւ, ու ինչպէս միշտ եւ այլուր, աւելի զօրաւորն է, որ կը յաղթէ: Ուրեմն «դալկադէմ»ները դարձան հողերու տէրերը. Սպանացիներ ու Անգլեւ – Սաքսոններ: Լատին արշաւողներ յամրօրէն հասան յաղթանակին. անոնք կուգային անկումի եզրին հասած ժողովուրդներէ ու չունէին իրենց ներխուժումին դէմ դնող կարմրամորթները չէզոքացնելու ուժը: Ժամանակի ընթացքին երկու ցեղերը խառնուեցան իրարու: Մինչ, Անգլեւ – Սաքսոններու յաղթանակը ամբողջական էր, անոնք հիւսիսային Ամերիկայի արեւելեան ափէն դէպի արեւմուտք իրենց անդիմադրելի արշաւին ընթացքին կարմրամորթներու ցեղասպանութիւն մը կատարեցին:

ՈՒՐԿԷ՞ ԿՈՒԳԱՆ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

40 հազար տարի առաջ որսորդներու խումբեր Ասիոյէն Սիպերիան Ալասքայի միացնող հողամասէն անցան ամերիկեան ցամաքամասը: Այս «Սիպերացիներ»ը անկասկած հանդիսացան առաջին «կարմրամորթ»ները: Ասիոյէն Ամերիկա գաղթը դադրեցաւ, երբ քանի մը տասնեակ հազար տարիներ առաջ ջուրերու տակ անյայտացաւ երկու ցամաքամասերը միացնող անցքը: Շատ բան չենք գիտեր այս առաջին Ամերիկացիներուն մասին. սակայն որոշ է, թէ մինչեւ Ք. Ա. երկրորդ հազարամեակը հոն կազմակերպուած ոչ մէկ ընկերութիւն գոյութիւն ունէր:

Ք. Ա. 1500-էն սկսեալ Մեքսիկայի ծոցին ափերուն, կեդրոնական Մեքսիկայի մէջ կը հանդիպինք առաջին քաղաքակրթութիւններուն. Օլմէքները, Մայաները: Աւելի ետք հոն պիտի հիմնուին Թոլթէքներու, Ացթէկներու, Ինքաներու թագաւորութիւնները:

Երբ սպանացի առաջին նաւորդներն ու զինուորները ոտք դրին ամերիկեան հողի վրայ, Ացթէկներն ու Ինքաները դէմ դրին իրենց: Կ'ենթադրուի, թէ երբ Կոլոմպոս Ամերիկա հասաւ 26 – 27 միլիոն կարմրամորթեր կ'ապրէին Մեքսիկա եւ կեդրոնական Ամերիկա:

ՔԱՆԱՏԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Նոյն շրջանին Գանատայի մէջ կային 200 կամ 300 հազար կարմրամորթներ: Անոնց կացութիւնը արդիւնք էր եւրոպական գաղթատիրական աշխարհակալութեան մը, որ զարգացաւ ԺԶ. – ԺԹ. դար: Անոնց մէկ մասը թափառական կեանք մը կ'ապրէր, իսկ մէկ մասը հաստատուած էր ու հողամշակումով կը զբաղէր:

«Դալկադէմ»ներու ներխուժումը տակնուվրայ ըրաւ ամէն բան. Եւրոպացիները նախ հետաքրքրուեցան կաշիի առեւտուրով: Այնպէս որ որսորդներ եկան ամէնէն առաջ հաստատուելու նոր հողամասին վրայ. Թափառական կարմրամորթերը վայրի, մուշտակաւոր կենդանիներու որսորդ դարձան:

Ֆրանսացիներու եւ Բրիտանացիներու միջեւ մրցակցութիւնը շատ անգամ կարմրամորթերը գործիք կը դարձնէ: Երկկողմանի շահերու հետեւանք, բազմաթիւ ցեղախումբեր կը վարեն ազատ ու անկախ կեանք մը:

ԳԱՂԹԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1763-էն ետք Գանատա կը մտնէ անգլիական հովանաւորութեան տակ, ու հողային որոշ իրաւունքներ կը տրուին կարմրամորթերուն: Նախկին շրջաններու որսորդները կը փոխարինուին գաղթողներու խումբերով, որոնք բնակութեան համար հողի պէտք ունին, ու կը վտարեն կարմրամորթերը: Հետզհետէ, ԺԸ. դարուն Գանատացիներն ալ պիտի նմանին Ամերիկայի իրենց դրացիներուն, կարմրամորթը նկատելով ստորադաս, Աստուծոյ կողմէ անիծուած արարած մը, որ դարվինեան «զօրաւորը կ'ապրի» նշանաբանին համաձայն, բռնած է անյայտացումի ճամբան:

Վերջապէս անոնց կը ճանչցուի իւրաքանչիւր ընտանիքի 65 հեքթար սեփական հող ունենալու, եւ քանի մը տոլար հատուցումի եւ սպիտակամորթերու քաղաքակրթութեան տուեալներէն օգտուելու իրաւունքը (առողջապահութիւն, ուսում, հողամշակումի գործիքներ):

1876-ին կը քուէարկուի օրէնք մը, որ որպէս տեղացի բնակչութիւն կ'ընդունի կարմրամորթ ժողովուրդը, անոր ճանչնալով մշակութային ժառանգութեան եւ ընկերներու վերաբերեալ իրաւունքներ:

Որպէս այս յայտարարուած եւ արձանագրուած բոլոր կարմրամորթերը կ'ապրին իրենց ցեղախումբին յատկացուած հողերուն վրայ, ինչ որ կը նշանակէ տեսակ մը կամաւոր արգելափակում:

Գանատայի կարմրամորթերը կը ներկայացնեն 573 ցեղախումբեր, 25 հազար քառակուսի քմ.-ի շուրջ տարածութեան մը վրայ, 10 լեզուախումբերով ու 58 բարբառներով:

1945-ԷՆ ԵՏՔ

Բ. աշխարհամարտէն ետք վերատեսութեան կ'ենթարկուի կարմրամորթերու օրէնքը. կառավարութիւնը, գիտակից իր պատասխանատուութեան, կ'աւելցնէ անոնց ապրուստի բարելաւման ու զարգացումին յատկացուած պիւտճէն: 1951-ին վերջապէս կ'ընդունի այն հաստատումը, թէ Կարմրամորթը իրաւունք ունի – եւ ոչ պարտաւորութիւն – Սպիտակամորթին համահաւասարը հանդիսանալու:

1950-էն ետք կ'աւելնայ քաղաքային կարմրամորթերու համեմատութիւնը: Սակայն անոնց միջեւ բնակութեան, աշխատանքի, առողջապահութեան, ուսումի պայմանները շատ վար են ազգային միջինէն: 1980 – 82-ին կեանքի միջին տեւողութիւնը 71.87 տարի է ոչ – կարմրամորթ քանատացիի մը համար, իսկ կարմրամորթի մը՝ 61 – 62: Անոնց կէսէն աւելին կ'անգիտանայ ելեկտրականութիւնը, բնակարաններու մէջ հոսող ջուրը եւ կոյուղին: Իսկ նախակրթարանէն ետք, վարժարան յաճախող կարմրամորթերու համեմատութիւնը 12% նուազ է ընդհանուրէն: 1963-ին, քանատական համալսարաններու 57 կարմրամորթ ուսանողներ միայն արձանագրուած էին, այսօր 3000-է աւելի է այդ թիւը:

Հակառակ որ բաւական բարելաւուած են պայմանները վերջին երկու տասնամեակին, տնտեսական ու ընկերային մարզերու մէջ կարմրամորթերը յետամնաց համայնք մը կը կազմեն: Շատ մեծ յառա-

– ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ –

ԽՄԲ. – Օգոստոս 29-ին, դադրեցան Ռատիօ – Ազգ-ի հաղորդումները, արտօնութիւնը նորոգուած չըլլալով: Այդ վերջին օրը, Ռաուլ Գազանճեան իր շաբաթական ֆրոնիկը նուիրած էր այս հարցին, կարգ մը լուսաբանութիւններ տալով: Ստորեւ կուտանք, թարգմանաբար, այդ հաղորդումը, նկատի առնելով մանաւանդ, որ Ռատիօ – Ազգ-ի բազմաթիւ ունկնդիրներ արձակուրդէն վերադարձան, երբ կայանը արդէն փակ էր եւ անտեղեակ կացութեան՝ մեզի կը դիմեն:

⁂

Երկու տարիէ ի վեր ամէն շաբաթ օր պատիւն ու հաճոյքը ունէի ձեզի ներկայացնելու Ազգատախնամի հաղորդումը, «Եօթը օրուան այժմէականութենէն» – որ ունկնդիրներու ընդարձակ խաւ մը ունէր–, Հիւկէթ Աժաէրեանի ու Ռոլան Հայնցըլմանի երաժշտական գրաւիչ հաղորդումէն, մարզականէն, ու լուրերու հայերէն հաղորդումէն ետք:

Շաբաթ օրեր՝ իրենց ընտրուած յայտագիրներով, որոնք հազարաւոր ունկնդիրներու ուշադրութիւնը կը գրաւէին:

Շաբաթ օրեր՝ երբ Կիյոմ Համալեան, 18 տարեկան երիտասարդ մը, անուրանալի ինքնավստահութեամբ մը եւ արհեստավարժութեամբ ընդունեցաւ համբաւոր լրագրողներ, ամէն հոսանքի քաղաքական դէմքեր, ամէն մարզի մտաւորականներ, ճարտարարուեստի մարդիկ, արուեստագէտներ:

Որովհետեւ Ռատիօ – Ազգ տառացիօրէն կը գործադրէր բազմատարրութեան եւ անկախութեան սկզբունքը շատ աւելի տալ, քան՝ այն, որ անոնք ներկայ կառավարական մեծամասնութեան նպատակն ու վարքագիծը կազմէին:

Սակայն միայն Շաբաթ օրերը չկային Ռատիօ – Ազգ-ի համար: Շատերու համար մեր ձայնասփիւռը ամէն օր հաճելի ժամանցի, տեղեկութիւններու աղբիւր մը, մշակոյթ եւ երաժշտութիւն սփռող կայան մըն էր, երգիչներու, երգչախումբերու, նուագախումբերու եւ հին ու նոր կտորներու մեկնաբաններու հարուստ ընտրաքաղով մը:

Մեր մշակութային ու պատմական հաղորդումները մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէին: Անոնք կը ծանօթացնէին մեր հազարամեայ անցեալը: Կը մատնանշէին Ֆրանսայի եւ Հայերու անցեալի կապերը, ընդունելութիւնը, ամբողջական համարկումը. այդ հաղորդումները մեզի կը բերէին նախկին կամ ժամանակակից ճամբորդութիւններու պատմութիւնները. ճամբորդութիւններ՝ դէպի Փոքր Ասիա, հետամուտ՝ կորուսեալ ժամանակին:

Անոնք կը յիշեցնէին դիւցազնավէպեր, մարտիրոսագրութիւններ, ինչպէս Կիլիկիոյ, այնքան սիրելի Մարքիզ տիւ Վէռսի:

Կը խօսէին պատահարներու մասին, ուր Հայեր կարեւոր դեր ունեցած էին:

Ունէինք նաեւ կրօնական հաղորդումներ, երեք յարանուանութիւններէն, որոնք քրիստոնէութեան շունչը կը տանէին մեր տուներէն ներս:

Պր. Խաչեանի հաղորդումներով կը դառնայինք անցեալին, եւ դէպի արեւադարձային երկիրներ կը ճամբորդէինք Հարի Ղուկասեանի հավայեան կիթառով:

Ունէինք յատկապէս փնտռուած բժշկական հաղորդումներ եւ նաեւ ուրիշներ:

Մեր ձայնասփիւռը մշակոյթի զօդող օղակ մըն էր ֆրանսական մշակոյթի հարստութեան ու արեւմտեան քաղաքակրթութեան Հայերու բերած մասնակցութեան միջեւ:

Ան նիւթերով հարուստ կայան մը ըլլալ կը յաւակնէր, եւ ո՛չ թէ սալերով ու ծանուցումներով օրը լեցնող մը, ինչպէս յաճախ կը լսենք այլուր:

Գիտակից էինք մեր թերութիւններուն եւ անբաւարարութիւններուն:

Մեր կազմը լսող – տեսողական մարզի արհեստավարժներ չունէր իր մէջ, բայց մեր հաղորդավարները ամէն բան կ'ընէին ունկնդիրներու ձանձրոյթ չպատճառելու համար:

Ունէինք արդիական հաղորդավայրեր, որոնք հիւրերու եւ այցելուներու գնահատանքը կը վայելէին:

Ունէինք ունկնդիրներու ընդարձակ զանգուած մը, որու կարեւորութիւնը օրէ օր կ'աւելնար:

Մեր ձայնասփիւռը ծանօթ էր ամբողջ Սփիւռքին. Ռատիօ – Ազգ-ի մասին կը խօսէր Քալիֆորնիոյ, Աւստրալիոյ, Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ եւ նաեւ Հայաստանի մէջ:

Մենք լծուած էինք գաղութի ծառայութեան, եւ մեր ուղեգիծն էր՝ առարկայութիւն, չէզոքութիւն ու արդարամտութիւն:

Որոշ հաղորդումներու որակին մասին, գերծ չէինք քննադատութիւններէ:

Նաեւ մեզի քաղաքական գոյն մը տալ ուզողներ եղան:

Ոմանք կ'ըսէին, թէ Ռատիօ – Ազգ ձախակողմեան հակումներ ունի, ուրիշներ նկատել տուին, թէ ընդհակառակն մեր հիւր քաղաքական դէմքերը յատկապէս աջակողմեան հատուածին կը պատկանէին:

Ուզեցինք ապաքաղաքական մնալ:

Ամէն բան էինք եւ ոչինչ:

Մեր սկզբունքն էր անձերու, գաղափարներու յարգանքը, ու լայնախոհութիւն՝ խտապահանջութեան սահմաններու մէջ:

Խճանկար մը կը պարզէինք. կը խօսէր Հայաստանի եւ անոր իրագործումներուն, Սփիւռքի մասին, կը ներկայացնէինք ֆրանսական կեանքին կարեւոր պատահարները:

Ռատիօ – Ազգ Իլ տը Ֆրանսի ալիքներուն վրայ հայկականութեան ձայնն էր:

Անցեալ ժամանակով այս ոգեկոչումին պատճառն այն է որ կը դադրեցնենք մեր հաղորդումները, հպատակելով Օրէնքին, որքան ալ անարդար ըլլայ ան:

Տխուր է թերթի մը մահը, ձայնասփիւռի մը փակումը՝ նոյնքա՛ն:

Մեր ըրածները, որոնք հազարաւորներու եւ կարեւոր անձնաւորութիւններու նեցուկը կը վայելէին, արդիւնք մը չտուին Սի – էն – Սի – էլ-ի մօտ, որ չէր կրնար կասկած ունենալ մեր ներկայացուցչական հանգամանքէն:

Տասնեակներով կազմակերպութիւններ ու մարմիններ, որոնք ամէն օր գաղութային կեանքի մէջ տարբերումներու պատկերներ կը պարզէին, հրաշքի համազօր երեւոյթով մը ի մի հաւաքուեցան, միաձայնութեամբ մեզի զօրավիգ կանգնելու համար:

Պիտի չդադրեցնենք մեր գործունէութիւնը Սի – էն – Սի – էլ-ի մօտ, յուսալով որ արդարութիւնը, տրամաբանութիւնը եւ իմաստութիւնը, պիտի փոխեն որոշումներ, որոնք թէքնիք դրդապատճառներու արդիւնք էին, եւ որոնք կրնային մտքերու մէջ սխալ կարծիքներ ստեղծել:

Կը խորհինք, որ մեր ձայնը լսելի պիտի ըլլայ երբ նոր փրէքանսներ տրամադրելի ըլլան:

Ասիկա տկարութեան մը արտայայտութիւնը, կամ զիջում չէ, այլ՝ յարգանք Օրէնքին հանդէպ:

Հայկական ծագումով Ֆրանսացի քաղաքացիներ, պարտականութիւններ ունինք կատարելիք հանրային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ: Կ'ուզենք ըլլալ ինչ որ եղած ենք միշտ. լաւ քաղաքացիներ:

Սակայն գիտենք նաեւ, թէ կրնանք պահանջել կարգ մը ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐ, ինչպէս՝ համայնքի մը արտայայտութեան իրաւունքը:

Այսօր, ՌԱՏԻՕ – ԱԶԳ արտօնութիւն չունի:

Ռատիօ Այբ, որուն ծնունդը ողջունած էի, հերթը պիտի առնէ որպէս հայկական ձայնասփիւռ. այսպէս է Սի – էն – Սի – էլ-ի որոշումը:

Սակայն կը յուսանք, որ մօտիկ ապագայի մը պիտի կրնանք գոհացնել ամբողջ հայ գաղութը, երբ 24 ժամուան փրէքանս շնորհէ երկու բաժնեկիցներով՝ ՌԱՏԻՕ ԱՅԲ-ն ու ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ-ը, իւրաքանչիւրը պահելով իր ինքնութիւնը, իր անհատականութիւնը:

Ուրիշներու տրուեցաւ ասիկա, ինչու չտրուի մեզի:

Հայ Ազգատախնամ ընկերակցութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք զօրավիգ կանգնեցան իրեն: Ու ցաւ կը յայտնէ երկդիմի կեցուածքներու եւ յապաղած անդրադարձումներու համար:

Կը խնդրէ, որ շարունակէք զօրավիգ կանգնիլ, ձեր նամակները ուղղելով իր հասցէին՝ 77 ռիւ Լաֆայէթ, 75009 Փարիզ, որպէսզի ունենանք փաստեր, ներկայացնելու Սի – էն – Սի – էլ-ին, կրկին ձայնասփռելու արտօնութեան համար:

Մամուլը յայտնեց, թէ յաջորդաբար նոր փրէքանսներ պիտի տրուին. վստահ եղէք թէ անհրաժեշտ ամէն բան պիտի ընենք, որպէսզի ի վերջոյ մեր դիմումները դրական արդիւնքի մը յանգին:

կացումներ անհրաժեշտ են, որպէսզի կարմրամորթերը ունենան Քանատացիներու հաւասար պայմաններ, ինչ որ կարելի չէ քանատական այսօրուան կառավարութեան համար:

ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐՈՒ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Հիմնական պահանջը հողային է: Զէն յարգուած 1763-ին Կարմրամորթերու տրուած – զանոնք որպէս ազգ ճանչնալու եւ յարգելու – խոստումները:

1974-ին Թրիւտոյի կառավարութեան օրով մարմին մը կը կազմուի, որ պիտի քննէ Կարմրամորթերու հողային ու այլ պահանջները: 1975-ին կը ստորագրուին առաջին համաձայնութիւնները Քէպէքի կառավարութեան ու 6000 կարմրամորթերու եւ Էսքիմոներու ներկայացուցիչներուն միջեւ: Սակայն քանատական դաշնակցութեան միւս նահանգներուն մէջ խօսք անգամ չըլլար այս մասին: Ու Կարմրամորթեր ու Էսքիմոներ բողոքի բազմաթիւ ցոյցեր կը կատարեն:

1982 Մարտին աւելի քան 12 նահանգներու (ինչպէս քանատական կամ աւստրալական) բնիկներէն 3000-ի մօտ ներկայացուցիչներ հաւաքուեցան «Առաջին Ազգեր»ու առաջին համաժողովին: Քանատայի կարմրամորթ պետերը պնդեցին իրենց իրաւունքներուն վրայ, ինչ որ մերժուեցաւ Թրիւտոյի կառավարութեան կողմէ, որ դէմ էր անջատողական ամէն քայլի:

Հարցը հոն է, թէ ի՞նչպէս պէտք է գոհացնել Կարմրամորթերու պահանջները, առանց բաժան – բաժան ընելու համադաշնակցութիւնը. եւ նոյնիսկ ընդունելու պարագային բաժանում մը, ի՞նչ միջոցներու պէտք է դիմել, որպէսզի մնայուն կարգադրութիւն մը ըլլայ ան:

Ա. Թ. Թ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼՈՒՍԱՅՔ ՓՌՈՒԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ

Հեղինակ՝ Մ. Պչաքճեան կողք՝ Ռուբէնի:

Փարիզ՝ 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Նախորդ զրոյցով մը (*) («Կեղծարարութիւնը ճշմարիտ գիտութեան լոյսի տակ») կը յանգէինք շատ մը եզրակացութիւններու, որոնց ամենակարեւորներն էին.

Ա) Հայ ժողովուրդի ծագումը տեղի ունեցած է հայկական բարձրավանդակին վրայ, եւ հոն ալ անընդմէջ անցած է անոր պատմական կեանքը:

Բ) Միջագետքի հնագոյն գրաւոր աղբիւրներու մէջ (Ք. Ա. 3-րդ հազարամեակ) պահպանուած են առոյգ տեղեկութիւններ Հայոց առաջին ցեղային միաւորներու («հայ» – «արմի») եւ վարչական կազմաւորումներու («Հայք» – «Արմանի» – «Արմանում») մասին:

Գ) Ք. Ա. երկրորդ – առաջին հազարամեակներու սեպագրերու մէջ յիշատակուող «Հայասա», «Ուրուատրի», «Նայիրի», «Ուրարտու», «Բիաինա», «Արմանիա» տեղանունները «Հայք» – «Արմանի»ի հոմանիշներն են՝ տրուած տարբեր ցեղային ու լեզուական աշխարհներու կողմէ:

Ուրեմն, հայկական բարձրաւանդակը հայ ժողովուրդի ծննդեան տեղն է ու օրրանը, նախնական անփոփոխ հայրենիքը, անոր քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային բազմահազարամեայ կենսագրութեան ասպարէզը:

Հնագիտական նիւթերու, յատկապէս քարէ ու մետաղէ գործիքներու, խեցեղէնի, ժայռապատկերներու, ու կրօնական կոթողներու հիման վրայ հնագէտներու կատարած եզրակացութիւններէ ուշագրաւն այն է, որ հայկական բարձրաւանդակին վրայ տիրապետող եղած է միասնական մէկ մշակոյթ մը, եւ որ այդ մշակոյթին տէր ժողովուրդը իր հայրենիքին մէջ ապրած է վաղ քարի դարէն սկսեալ, առանց որեւէ ընդմիջումի:

Մեր հինաւուրց հայրենիքի վարչական կեանքին մասին խօսող առաջին վաւերագրերը էբլա քաղաք – պետութեան նորայայտ նիւթերն են, որոնց մէջ Հայք կամ Արմանում ներկայացուած է իբրեւ «քաղաքի երկիր»: Իսկ այս կը նշանակէ, որ յիշեալ քաղաքը իր շրջակայքով կազմած է վարչական միաւոր մը, այնքան նշանակալից ու ազդեցիկ, որ անոր իրաւասութիւնը կը ճանչնային Միջագետքի հզօր օտարները: Իսկ ան ալ իր կարգին կը նշանակէ, արմի – հայ ցեղն արդէն իր Արմանի – Հայք երկրին մէջ հասած էր պետական կազմաւորումներու մակարդակին կամ շատ ալ հեռու չէր այդ մակարդակէն:

Վերացական չըլլալու համար հոս նշենք երկու շատ կարեւոր այն վիմագրերը, որոնց մէջ Արմանում – Հայք կը յիշատակուի իբրեւ երկիր, որ ունի իր իշխանութիւնը: Առաջինը Ք. Ա. 24-րդ դարուն գահակալած աքքադական թագաւոր Սարգոն Ա.ի ընդարձակ սեպագիրն է, որ կը պատմէ, թէ ինչպէս Արմանում երկիրը նուաճելով՝ ան հոնկէ տարած է շարք մը բոյսեր: Հետազօտողներ այս բոյսերու ասուրական անուանումներու մէջ յատկօրէն կը նշմարեն անոնց հայերէն բնօրինակները՝ թութ, խնձոր, սալոր – շլոր, ցիրդ: Հետեւեալ սեպագիրն ալ փորագրուած է Սարգոնի թոռ, Ք. Ա. 23-րդ դարուն գահակալած Նարամ Սուէնի կողմէ եւ կը թուարկէ անոր նուաճած 17 թագաւորութիւնները, որոնց մէջ 11րդ կարգի վրայ կը յիշուի «Արմանում քաղաքի երկրի թագաւոր Մադակինան»:

Դժուար չէ վճռական եզրակացութեան յանգիլ նաեւ Հայք – Արմանի երկրի տնտեսութեան մասին, մեկնելով այն տուեալներէն, որոնք առկայ են էբլայի սեպագրերուն, Սարգոն Աքքադացիի եւ անոր յաջորդներու վաւերագրերուն մէջ: Այս կցկտուր, բայց միանգամայն որոշակի տեղեկութիւններէն, եւ մանաւանդ, պեղածոյ հարուստ նիւթերէն կատարուելիք առայժմ ընդհանուր եզրակացութիւնն այն է, որ Հայք – Արմանում երկրի բնակիչները կը զբաղէին բազմաճիւղ գիւղատնտեսութեամբ (այգեգործութիւն, հացագործութիւն, անասնապահութիւն), բաւական հմտացած էին արհեստներու մէջ եւ առեւտրական սերտ յարաբերութիւններ ունէին դրացիներուն հետ:

Հայք – Արմի – Արմանում երկիրը՝ իր հայ – արմ – ուրում բնակչութեամբ կը յիշատակուի Ք. Ա. երկրորդ հազարամեակի ամբողջ ընթացքին: Եւ հայկական բարձրաւանդակի ընդարձակ մէկ տարածքին վրայ ստեղծուած հզօր պետութեան, անոր գահակալներու եւ ռազմա – քաղաքական գործերու մասին հարուստ վկայութիւններ պահպանուած են արեւմտեան կողմէն սերձաւոր դրացի Խեթերու վիմագրերուն ու դիւանի նիւթերուն մէջ:

(Շար. 1)

(*) («Յառաջ», 1986, Օգոստոս 29 – 30 / 31, Սեպտեմբեր 2)

(Շար․ Ա․ էջէն)

նակցութիւնը քաղաքական կեանքին։ Կուսակցութիւններն ալ լուծուած էին։

Խօզալ նախընտրեց այս հարցը լուծել հանրաքուէով, երբ կրնար գոհանալ Ազգ․ ժողովով։ Զգուշ մը կայ, անշուշտ, Եւրոպայի «աչքը մտնելու», ժողովրդավարութեան պատկեր պարզելով։ Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը միշտ խառնակ է։ Բազմաթիւ մաւուրականներու համար՝ «քեմալականութիւնը մեռնելու վրայ է»։ Արդարեւ, 1983–էն ի վեր մահմետական ուսուցումը պարտաւորիչ է նախնական եւ երկրորդական դպրոցներու մէջ, նոյնիսկ հրեայ ու քրիստոնեայ աշակերտներուն համար։ Կրօնական յայտագրեր կան հեռատեսիլէն, կրօնական ընկերակցութիւնները, զորս Աթաթիւրք արգիլած էր, կրկին արտօնուած են։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ընտրութիւններու արդիւնքները գլեցին անցան նախագահ Ալֆոնսինի եւ իր կուսակիցներուն ամէնէն յառաջ նախատեսութիւնները։ Արմատական կուսակցութիւնը կը գիտակցէր թէ տիրող տնտեսական կացութիւնը պիտի չնպաստէ իշխանութեան գլուխը գտնուողներուն եւ ընդդիմութիւնը պիտի օգտուի, բայց եւ այնպէս, յաղթողներն իսկ չէին խորհեր թէ այս համեմատութիւններուն կրնայ հասնիլ իրենց յաղթանակը։ Արդարեւ փերոնական ընդդիմութիւնը ձայներու 40%–ը ապահովելով, երկրին առաջին ուժը կը դառնայ եւ նախագահ Ալֆոնսին այլեւս փոքր չնչին փոքրամասնութիւն մը կը վայելէ Խորհրդարանին մէջ։

ՄԱԹԻԱՍ ՌՈՒՍԹ չորս տարի աշխատանքի արգելափակման դատապարտուեցաւ, ինչ որ կամ շատ է, կամ՝ քիչ, ըստ տեսանկիւնին։ Դատախազը ութ տարի պահանջած էր գերման երիտասարդին դէմ, գլխաւոր մեղադրանքը նկատելով հուլիկանութիւնը։ Գերմանացիք կը յուսան որ դատապարտեալը ի մօտոյ կ'արտաքսուի եւ պատիժը կրելու պարտադրանքին տակ չըլլար։

ՊԱՌ, կամաց – կամաց բացայայտ կ'ընէ նախագահական իր ընտրապայքարը։ Սէ – Տէ – էՍ–ի երիտասարդներուն առջեւ է, որ – գրեթէ – բացաւ իր ընտրապայքարը, շեշտելով իր ծրագրերը ապագայ Ֆրանսայի մը համար՝ զօրաւոր, եղբայրական եւ ազնիւ։ Պարկեշտութիւն քարոզեց։ Միւս կողմէ Ժաուար Լըքլէր յայտնեց թէ մտադիր է թեկնածու ըլլալու, մինչ Ժուափէն չեշտեց թէ Միթերանի յաջորդութիւնը չէ բացուած։

ՉԱՏԻ ուժերը լիբիական հող մտան եւ ըստ Չատէն հասած լուրերուն, քանդած են Մաթէն – էս – Սարայի ռազմակայանը։ Հիւսէն Հապրէի այս նախաձեռնութիւնը նեղը կը դնէ Ֆրանսան, որ տեղւոյն վրայ «պաշտպանողական եւ տարահամոզիչ» ուժ մը հաստատած է։

«ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԸ» (լ'էպտոմատէռ) որ ծնունդ առած էր, Մարսէյլի մէջ, Ապրիլ 10–ին, հազիւ տասը թիւ կրցաւ հրապարակ հանել, բացին համեմատութիւնները գլած անցած ըլլալով բոլոր նախատեսութիւնները։ Սկիզբէն, Միշէլ Փըզէի բաբեկամները, որոնք կը կարծէին ապագայ մամուլի ձեւը գտած ըլլալ, շրջանային թերթով մը, ամերիկեան դրութեամբ, ստիպուեցան համակերպել ձախողութեան, բաժնեատէրերը չուզելով շարունակել արկածախնդրութիւնը։ Անհրաժեշտ էր յիսուն հազար օրինակ ծախել հաւասարակշռելու համար պիւտճէն, եթէ առաջին թիւը քառասուն հազարի հասած էր, յաջորդները՝ 20 հազարի միջինի մը հազիւ կը հասնէին եւ վերջինները՝ 12·000։ Դադրեցումը միակ ելքն էր։ բաժնեատէրերը 8 միլիոն կորսնցուցած են, յաւելեալ՝ պարտքերը։ «Լիպերասիոն», Շաբաթ օր, կը գրէր թէ «էպտոմատէռ» փաստը տուաւ թէ թերթ մը՝ յանպատրաստից ձեռնարկ մը չի կրնար ըլլալ։ Օգոստոս 27–ին, Մարսէյլի առեւտուրի դատարանը հաստատեց սնանկութիւնը եւ վերջակէտը դրաւ։ Փըզէի համար, հարուածը ծանր է։

ՎԻՔԹՈՐ ՆԵՔՐԱՍՈՎ, 76 տարեկան խորհրդային գրագէտը, որ 1974–էն ի վեր Փարիզ գաղթած էր, մեռաւ Հինգշաբթի օր։ Գրական Սթալին մրցանակը ստացած էր 1947–ին։

ԽՍՐԱՅԵԼԱՑԻՔ ռմբակոծեցին հարաւային – Լիբանանի պաղեստինեան Այն – էլ – Հիլուէի կայանը։ 46 մեռեալ կայ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Անահիտ Թօփուզեան իր քեռայրին՝ գրագէտ – երգիծագիր Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան 15–րդ տարեյիցին եւ իր անմոռանալի քրոջ՝ Շաքէ Պէշիկթաշլեանի մահուան Ե․ տարելիցին ի յիշատակ հետեւեալ նուէրները կ'ընէ․– 300 Ֆ․ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին, 300 Ֆ․ Եսայեան Բարեկամական Միութեան, 300 Ֆ․ Կապոյտ Խաչի Լիբանահայ տղոց փոնտին, 300 Ֆ․ Ալֆորվիլի Ս․ Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆ․ «Յառաջ»ին)։

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30–ին։

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30–ին։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը, յետ հեռաձայնային հաղորդակցութեան, կը ծանուցանէ, որ Լիբանահայ 15 մանուկներն ու իրենց ընկերակիցը, որոնք Ֆրանսա իրենց կեցութեան աւարտին՝ Երեքշաբթի Սեպտեմբեր 1–ին վերադարձան Պէյրութ, առանց որեւէ դժուարութեան հասած ու վերադարձած են իրենց ընտանիքները։

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

LA RUE D'ARMENIE
sera inaugurée à DRAGUIGNAN
le SAMEDI 12 SEPTEMBRE à 18h.30
par Monsieur Max PISELLI,
Maire de Draguignan

en présence des autorités civiles et religieuses françaises etcelles de notre Communauté (avec le venue de Monseigneur VARTANIAN de Marseille).
Réunion devant la mairie de Draguignan, inauguration de la RUE D'ARMENIE puis APERITIF D'HONNEUR offert par l'amicale des Arméniens de Draguignan et de sa région, à la Maison des Sports et de la Jeunesse.

PARIS - EREVAN
par KIEV

Ոսկի աշնան եղանակի պտուղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ծանր շրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի շրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ․ բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երգերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի ղեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դրաւոր դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
կամ հեռաձայնել՝
48 – 87 – 99 – 06

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս․ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վե – րացման Սրբոյ խաչին։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս․ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին։

Պատարագ՝ ժամը 10·30–ին։

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի։

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափոր – Անդաստան – ռեհանով։ Այս անդաստանը վերջինն է։

Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց։

Եկեղեցւոյս մէջ շինարարական աշխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրուան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհան – գստեան պաշտօնը այս տարի բացառաբար տեղի պիտի չունենան։

Ս․ ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր․ Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին։

Պատարագ՝ ժամը 10–ին։

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափոր Անդաստան։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ։

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ։

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ․ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափոր Անդաստան – Ռեհանով։

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն ննջեցելոց։

ENSEIGNEMENT D'ARMÉNIEN A L'INALCO 1987 - 1988

En mission au Département d'arménien de l'Université Harvard, Monsieur Jean-Pierre Mahé, Professeur d'arménien à l'INALCO, sera absent de Paris, d'octobre à décembre 1987.

Les INSCRIPTIONS à L'INALCO, les DEMANDES DE CUMUL ou de DISPENSE D'ASSIDUITE seront reçues, comme d'habitude, au Secrétariat du Centre Dauphine.

La réunion d'informations et la reprise des cours auront lieu, comme les autres années, dans la première semaine de novembre, selon les indications d'horaires et de salles affichées au secrétariat, pour l'arménien occidental et oriental, ainsi que pour les cours de civilisation.

Les cours de Monsieur J.-P. Mahé reprendront en janvier, selon un horaire permettant d'assurer, dans des conditions normales, la totalité des enseignements du programme.

Les examens de la session d'automne 1987 ont lieu, comme prévu, aux dates indiquées sur les convocations, à partir des 10 - 11 septembre.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼՈՒԱՑՔ
ՓՈՒՌԱԾ
ՏԱՆԻՔԻ
ՎՐԱՅ

Գին՝ 100 Ֆր․

Դիմել․ –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ։

Գործունէութիւն․ – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթրիք … ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն։

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ․ – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս․ Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին։

Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին։

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօյի Ս․ Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին։

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները գրել։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա․ Քհնյ․ Տէրտէրեանի։

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12։

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս․ Սահակ–Ս․ Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ․ 16–ին։

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ․ Փանոսեանի եւ Պ․ Խաչիկ Երզնկեանի։

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
9
MERCREDI
9 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.569

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNEE — No 16.569

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԷԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ՝ ՄԻՒՍԸ

Արեւելեան – Գերմանիոյ նախագահը Պոն ժամանեց Երկուշաբթի օր, ուր զինք ընդունեցաւ նախարարապետ Քոհլ : Այս երկու գերմանացի ղեկավարները միասին ունկնդրեցին երկու փառերգ, մինչ նախագահ Հոնէքէր օդակայանէն վարչապետարան կրնար նկատել բոլոր պաշտօնական շէնքերը զարդարող երկու դրօշակները :

Աննախընթաց այցելութիւն մըն է զոր կը կատարէ Արեւելեան – Գերմանիոյ ղեկավարը եւ արեւմտեան մամուլը խրար անցած է «բան մը» չփախցնելու համար, թէեւ Հոնէքէր խնդրած է թղթակիցներէն որ գոնէ հանգիստ ձգեն զինքը, երբ երթայ խոնարհելու ծնողքին շիրիմներուն առջեւ :

Ընդհանրապէս, մթնոլորտը աւելի զաղջ է քան ջերմ եւ կը թուի որ երկու Գերմանացիները, պահ մ'իսկ չեն կրնար անտեսել թէ ամէն բանէ առաջ, երկու տարբեր աշխարհներ կը ներկայացնեն, նախքան մէկ ազգ ներկայացնելը : Ուրեմն, օրակարգի գլխաւոր հարցերն են. — խաղաղութիւնը, երկու երկիրներու յարաբերութեանց կանոնաւորացումը եւ մարդկային հարցեր : Արեւմտեան – Գերմանիոյ վարչապետը, առաջին օրէն, խնդրած է Հոնէքէրի որ վերջ տրուի բացէն կրակել երկու երկիրներու սահմանագլուխին վրայ, չեշտելով. — «Խաղաղութիւն կ'ուզենք Գերմանիոյ մէջ եւ ասիկա կը նշանակէ որ զէնքերը պէտք է լռեն սահմանագլուխին երկայնքին : Գերմանացիք կը տառապին բաժանումէն, կը տառապին պատի մը պատճառաւ, որ իրենց առջեւ է եւ զիրենք ետ կը մղէ : Քանդելով ինչ որ մարդիկը կը բաժնէ, իրագործած կ'ըլլանք Գերմանացիներու մէկ պահանջը, պահանջ՝ որ չի կրնար անտեսուիլ» : Հոնէքէր ուղղակի չէ պատասխանած, այլ պարզապէս յիշած այն դերը զոր 2 Գերմանիաները կրնան խաղալ, ամէն մէկը իր զինուորական զինակցութեան մէջ, որպէսզի խաղաղութեան դատը հող շահի :

Այս այցելութեան ընթացքին երեք համաձայնագրեր ալ պիտի ստորագրուին՝ գիտական գործակցութեան, շրջապատի եւ ապահովութեան քաղաքային հիւլէական ուժանիւթի մարզին վերաբերող :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԼ – ԱՆՏՐԷ ԱԼՊԵՐԹԻՆԻ, Ֆրանսացի գործակցը, որ քաղաքական ըզգաստահաններով ձերբակալուեցաւ Սիսքայ (Հարաւային – Ափրիկէ) եւ դատապարտուեցաւ, ազատ արձակուեցաւ Երկուշաբթի օր եւ Փարիզ ժամանեց Երեքշաբթի : Այս ազատ արձակումը աւելի ճիշդ փոխանակումի մը արդիւնք էր. արդարեւ երիտասարդ Ֆրանսացին եւ 134 Անկոլացի բանտարկեալներ փոխանակուեցան Անկոլա արդելափակուած Հարաւ – Ափրիկեցի մէկ սպայի հետ : Ալպերթինիի պարագան շատ մեղմ հունեցուց Ֆրանսական մամուլին մէջ եւ չահագործուեցաւ ալ քաղաքական հոսանքներու կողմէ եւ այդ նոյն – ձախ եւ մանաւանդ համայնավար – հոսանքները չեն ընդունիր այսօր, երբ կ'ըսուի թէ Ալպէրթինի պէտք է լուսաբանութիւններ տայ իր ընթացքին մասին, որ չէր համապատասխանած գործակցողի մը պարտադրուած վերապահութեան : Երկար ատեն Ֆրանքօ-Հարաւ – ափրիկեան հարց մը ըլլալէ ետք, այսօր Ալպէրթինիի վերադարձը Ֆրանքօ-Ֆրանսական հարց մը կը ստեղծէ :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հանրաքուէին արդիւնքները այնքան ալ դժգոհ չեն կրնար ձգել Էօզալը, որովհետեւ «այո»ի եւ «ոչ»ի տարբերութիւնները այնքան ալ շատ չեն, այսինքն՝ Էօզալ «հաղիւ» պարտուած է : Արդարեւ, վերջին արդիւնքներուն համաձայն հին ղեկավարներու քաղաքական կեանքի վերադարձին ի նպաստ ձայներու համեմատութիւնը 50,24 առ հարիւր է միայն, ինչ որ այնքան ալ հանդարտեցնող դիրք մը չէ Էճէվիթի եւ Տէմիրէլի համար : Կանխահաս ընտրութիւնները հաւանաբար Նոյեմբեր 8-ին տեղի ունենան :

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8-ԻՆ դպրոցական վերամուտը կատարուեցաւ եւ 13 միլիոն աշակերտ դպրոց փութացին, ոմանք՝ առաջին անգամ ըլլալով :

ԵՕԹԸ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԻ եւ ըմպարուած պատմութիւններու երկու հատորներու վաճառքը արգիլուեցաւ անչափահասներուն, Ներքին նախարարութեան մէկ հրամանագրով : Ասոնց կարգին՝ Նիւլուք, Փէնթհաուզ եւ ուրիշ պարբերականներ, որոնց համար, անուղղակի ծանուցում ալ կ'ըլլայ այս ձեւով :

ԷԴՈՒԻՆ ՇԱՄԻՐԵԱՆ

ԶՈՀ

ԻՐԱՆ – ԻՐԱՔ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Իրան – Իրաք պատերազմի Մէյմաքի ռազմաճակատին վրայ, Օգոստոս 14-ին, նահատակուած է հայ զինուոր մը եւս, յանձին Էդուին Շամիրեանի : Ծնած էր 1967-ին՝ Թեհրան : Ուսումը առած է «Նայիրի» եւ «Սողոմոնեան» վարժարաններու մէջ : Զինուորագրուելով, մարզման շրջանը անցընելէ ետք ղրկուած է ռազմաճակատ, ուր եւ նահատակուած է : Ծառայութեան ընթացքին մասնակցած էր համալսարանի մուտքի քննութեանց եւ ընդունուած բժշկական ճիւղը : Իր հայրը՝ Ներսէս Շամիրեան, յեղափոխութեան ցոյցերու օրերուն վիրաւորուելով գնդակէ մը, հաշմանդամ եղած էր :

Նահատակ երիտասարդին յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Օգոստոս 29-ին, Թեհրանի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցին : Ներկայ եղած են հազարաւոր Հայեր ու Պարսիկներ : Ցաւարտ արարողութեանց դամբանական խօսած է առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեան : Նոր Բուրաստան գերեզմանատունը դամբանականներ խօսած են Արամայիս Ներսիսեան, երեսփոխան Վարդան Վարդանեան, Երուանդ Աւետեան եւ գնդապետ Ապետինի :

ՍՓԻՒՌՔԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

Նիւթը նոր չէ, բայց հարցը միշտ արդիական եւ հրատապ : Սփիւռքի հայութեան առաւել ուշադրութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը պահանջող հարցերէն է : Շատ մեծ է խնկական հայ ուսուցչին կատարելիք դերը :

Վերջին տասնամեակին Սփիւռքի հայութեան աշխարհագրական քարտէսը բըզդալի կերպով փոխուեցաւ : Տեղի ունեցան զանգուածային տեղաշարժեր Միջին Արեւելքէն դէպի երկու Ամերիկաները, Քանատա, Աւստրալիա, Եւրոպայի զանազան երկիրները : Հայահոծ եւ հայադրոշմ գաղութներ որոշ չափով նօսրացան : Հայ ընտանիքները գտնուեցան հարցականի մը առջեւ : Ի՞նչպէս ապահովել իրենց զաւակներուն հայեցի կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը : Տեսակ մը ե՛ւ նախաձեռնութեան ոգիէն մղուած, ե՛ւ բարի նախանձով կամ մրցումի ոգիով հետզհետէ հայկական դպրոցներ բացուեցան վերոյիշեալ հեռաւոր երկիրներուն եւ նաեւ Ֆրանսայի մէջ : Դրական եւ գնահատական երեւոյթ որովհետեւ անհրաժեշտ է որ դպրոցական տարիք ունեցող իւրաքանչիւր հայ մանուկ գտնէ ու յաճախէ հայկական դպրոց մը :

Սակայն դպրոցը ամէնէն առաջ կառոյց մըն է, նիւթական, որուն պէտք է տալ նկարագիր, ներշնչել ոգի, դնել իր ճըշմարիտ առաքելութեան ճամբուն վրայ : Ո՞վ է այդ մարդը որ հայ մտքին ու հոգիին յաջթանակը պիտի պատրաստէ ու ապահովէ եթէ ոչ իր կոչումին խորապէս գիտակից մտաւորական ուսուցիչը :

Ուսուցիչը մարդ մըն է սովորական մարդերուն պէս եւ սովորական մարդերէն վեր : Վեր իր պաշտօնով, իր ազնիւ առաքելութեամբ : Արուեստագէտ մը որ կը շինէ, կը կազմաւորէ, կը դարբնէ եւ կը հասցնէ : Խոնարհ եւ ազնուական անձ մը որուն գործածած նիւթը եւ տարրը աննիւթական աշխարհ մը կը կառուցէ : Մտքի եւ հոգիի մարդը կը պատրաստէ :

Հայ մանուկին տոհմային դաստիարակութենէն, մայրենի լեզուի աշակերտութենէն եւ գործածութենէն, ազգային արմատներուն հետ ստեղծուած կապէն կախում ունի Սփիւռքի ներկան եւ մօտիկ ապագան : Ասոր համար հիմնական է ունենալ հայ գիտակից, պատրաստուած ուսուցիչներու եւ դաստիարակներու ընտիր փաղանգ մը :

Սփիւռքի ճակատագիրը տնօրինող կազմակերպութիւնները պէտք է ամենայն լրջութեամբ զբաղին այս կենսական հարցով, եւ ստեղծեն պայմանները, ե՛ւ պատրաստութեան, ե՛ւ պաշտօնավարութեան :

Ինչո՞ւ չստեղծել հիմնադրամ մը : Ինչո՞ւ չհաստատել ուսուցչանոց մը, ինչո՞ւ չվերարժեւորել հայ ուսուցչին դերը, ինչո՞ւ նիւթական ապահովութիւն չտալ եւ աւելի հրապուրիչ չդարձնել ուսուցչական ասպարէզը :

Իսկապէս հրատապ է հարցը : Մեր ժողովուրդը, մեր կազմակերպութիւնները դրամ կը ճարեն եկեղեցի բարձրացնելու, յուշարձաններ կառուցելու : Եկեղեցին վաղը կը մնայ թափուր, յուշարձանները լքուած եթէ ցամքին հայախօս սերունդները, եթէ լեզուն կորսուի :

Դպրոց եւ ուսուցիչ մեծագոյն երաշխիքներն են Սփիւռքի հայեցի դիմագիծի պահպանման :

Կ. Ց.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 6-7Ի ԹՂԹԱԾՐԱՐ

Անգլիա, հրապարակ դրուած է 1955 Սեպտեմբեր 6 / 7-ի վերաբերող թղթածրար մը, որ ըստ երեւոյթին, շատ բան կը պատմէ : Անգլիացիք, հաւատարիմ իրենց աւանդական դիւանագիտութեան, կը նշդեն որ թուրք կառավարութիւնը յանցանք չունէր, թէեւ ...

**

Լոնտոնի մէջ ժողովուրդին տրամադրութեան տակ դրուած են Սեպտեմբեր 6 / 7, 1955-ի Պոլսոյ դէպքերուն վերաբերող թղթածրարները : Անոնք կը պարունակեն Աթէնքի եւ Պոլսոյ անգլիացի դիւանագէտներուն Լոնտոն ուղարկած տեղեկագիրներն ու գրութիւնները :

Ինչպէս ծանօթ է վերոյիշեալ դէպքերը տեղի ունեցած էին որպէս փոխադարձութիւն Սելանիկ գտնուող Աթաթիւրքի տան ռմբահարումին : Բիրերով զինուած խուժան մը յարձակած էր յատկապէս Յոյներու պատկանող վաճառատուներու վըրայ ու քանդած, թալանի տուած ամէն բան :

Շրջանի անգլիացի դիւանագէտները ընդունելով հանդերձ, թէ Թուրք կառավարութիւնը յանցանք չունի պատահածներուն մէջ, կը չեշտեն սակայն, որ այս թուականը մեծապէս վնասած է Թուրքիոյ վայելած վարկին : Անոնք կ'ըսեն, թէ Թուրք ապահովութեան ուժերը արգելք չեն հանդիսացած ցուցարարներու :

**

ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ՀՈ՞Ս ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ԷՐ

Սեպտեմբեր 7-ի «Հիւրրիյէթ»ը հետեւեալ լուրը կուտայ. –

Իզմիրի Կիւմիւշսիւր գաւառակին Տէրէ պօղազը շրջանին մէջ գտնուած են մնացորդները եկեղեցիի մը, որ կը կարծուի, թէ այն վայրն է, ուր ապաստանած են Մարիամ Աստուածածին ու ինը քահանաներ, խոյս տալով Եփեսոսի արիւնալի հետապնդումներէն :

Պեղումներու պատասխանատու հնախոյզը հետեւեալ տեղեկութիւնները տըւած է գտնուած փլատակներուն մասին. – «Եկեղեցին կառուցուած է շուրջ 2000 մեթր բարձրութեան վրայ. կը պատկանի նախաքրիստոնէական շրջանի. այսինքն կրնայ կառուցուած ըլլալ Մարիամ Աստուածածնի ապրած շրջանին : Կառոյցը որոշ նմանութիւններ ունի Եփեսոս գտնուող անոր տան հետ :

Փլատակները ուշադրութիւն գրաւած են գիւղացի ձկնորսի մը լրատուութեան վրայ :

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Իրարու ետեւ, առանց ժամանակ վատնելու՝ բանասիրական երկու գրքեր եկան գրաւել իրենց տեղը Սփիւռքի մատենադարաններուն մէջ, Հայկական Սովետական Հանրագիտարանի *հատորներուն եւ* Վենետիկի Հայագիտական Մատենաշարի *շարքին կողքին: Երկուքն ալ ուշացած ճամբորդներու նման, հեւն ի հեւ, հազիւ հասնելով օթոպիւսին – երկուքն ալ մասամբ յղացուած Երեւանի մէջ բայց աճած, ուռճացած բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ: Առաջինը Յ. Ճ. Սիրունիի* Պոլիսն Եւ Իր Դերը *շարքն է (Ա. հատոր, Պէյրութ, 1965, Բ. հատոր, Պէյրութ, 1970) որու երրորդ հատորը այս տարի միայն լոյս տեսաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի տպարանէն, Անթիլիաս: Շարքին երկուքը զուրկ չէ շահեկանութենէ: Սիրունին որ Պուքրէշ կը բնակէր, 1944-ին Սիպերիա աքսորուեցաւ համայնավարներու կողմէ, եւ ուր մնաց մինչեւ 1955: Հատորին ընկերը հեղինակը «Զրոյց Ընթերցողին Հետ» նախաբան մը ունի: «Այս տողերը գրի առնուիլ սկսան Պոլսէն հեռու, ռումէն հողի վրայ, ուր դէպքերը մեզ բերեր էին քառասուն տարի առաջ», կը գրէ 1965-ին, առաջին հատորին տպագրութեան առթիւ: «Տարիներ յետոյ, այն է 1947-ին, երբ Երեւան կը գտնուէինք ոչ – հաճելի պայմաններու մէջ, եւ երբ սենեակի մը առանձնութիւնը տրամադրութիւն կը ստեղծէր մեր մէջ անդրադառնալու հին օրերու վրայ ալ՝ Պոլիսը դարձեալ մեր մտքէն յաճախ կ'անցնէր: Ու այդ օրերուն ալ, իբրեւ տեսակ մը «պարապ վախտի խաղալիք», փորձեցինք շարադրել քիչ մը բան ուրուագծելու համար Պոլիսը իր երբեմնի կեանքին մէջ»: Աւելի ուշ էր որ, 1962-ին, պիտի սկսէր գրի առնել որպէս յօդուածաշարք, որ լոյս տեսաւ Մայր Աթոռի ամսագիր* Էջմիածին *պարբերաթերթին մէջ: Այս մանրամասնութիւնները կը տրուին ոչ այնքան արդարացնելու համար գործին անբաւարարութիւնները, հետեւանք մասամբ՝ հայ գրողի անկայուն, անձեւ եւ անդաշն կեանքի ընթացքին՝ որքան ուրուագծելու հայ մտաւորականի տիպար մը, այս պարագային Արեւմտահայ լուսաւորեալներէն մէկուն եւ թելադրելու թէ անձին առաքինութիւնները եւ մտքին բարոյական օրէնքները այնքան կարեւորութիւն ունին մեզի համար, որքան՝ զուտ իմացական արժէքը իր գործին: Այս գաղափարը տակաւին աւանդութիւններէն մին եղած է մեր մշակոյթին – անձին եւ գործին ներդաշնակութեան պահանջը: Ըստ երեւոյթին, այս ներդաշնակութեան խախտումը, խզումը՝ զո՛ւտ Սփիւռքեան յատկանիշ մըն է ու կը ցոլացնէ Արեւմտեան աշխարհի մէջ ընդունուած կարծիքը այս մասին: Գրագէտին կարելի անկախացումը մայրենի աւանդութիւններէն, յաճախ իր մայրենի լեզուէն իսկ՝ մաս կը կազմէ արդիականացման եւ աշխարհին հետ քայլ բռնելուն: Հոյակապ բան որ անշուշտ իր գինը ունի: Ինչպէս եւ իր գինը ունի գրագէտին նոյնացումը աւանդութեանց հետ – սակայն ամէն գրող ինքզինքին միայն համարատու է եւ ի՛նք կ'որոշէ իր բռնելիք ընթացքը:*

Երկրորդ հատորը զոր կ'ողջունենք այս օրերուս տոքթ. Լեւոն Խաչերեանի Գրիգոր Պահլաւունի Մագիստրոս (985–1058), Կեանքն ու Գործունէութիւնը *կը կոչուի եւ լոյս տեսած է Լոս – Անճըլըսէն: Ըստ երեւոյթին, այս մեծածաւալ գիրքը վերջնական օղակն է քերականական ու բանասիրական ուսումնասիրութիւններու շղթայի մը, որ կը սկսի աւելի քան տասը տարի առաջ, 1966-ին Երեւանի մէջ երբ կը հրատարակուէր* Եսայի Նչեցի (1280 – 1350) Վերլուծութիւն Քերականութեան *հատորը: Եօթը տարի ետք, 1973-ին, տոքթ. Խաչերեան կը հրատարակէր երկրորդ օղակը իր ծրագրին որ կը կոչուի* Վարդան Արեւելցի (1207 – 1270) Մեկնութիւն Քերականի, *կրկին Երեւանի մէջ: Հոս կը թուի վերջ գտնել Հայաստանեան փուլը Լեւոն Խաչերեանի բանասիրական գործունէութեան (հաւանական է որ ան բազմաթիւ այլ աշխատասիրութիւններ եւս հեղինակած է Հայաստանի մէջ, սակայն մենք ծանօթ չենք անոնց): Կը գտնուինք Լոս – Անճըլըս...: Եւ 1983-ին միջնադարեան դէմքերու երրորդ հատորը* Յովհաննէս Երզնկացի (1230 – 1293) Հաւաքումն Մեկնութեան Քերականի, *որ լոյս կը տեսնէ Լոս – Անճըլըսի մէջ ուր գաղթած էր հեղինակը: Եւ երկու տարի ետք, 1985-ին նոր հատոր մը* Յովհաննէս Ծործորեցի (1283 – 1340) Համառաւտ Տեսութիւն Քերականի, *կրկին Լոս – Անճըլըսէն: Եւ այժմ հինգերորդ գիրքը՝ նուիրուած Գրիգոր Մագիստրոսի: Յստակ է որ այս վերջին երեք երկասիրութիւններու սկզբնական պրպտումները, առաջին աղբիւրներու հաւաքումն ու քննութիւնը, գործի մեծ յատակագիծը՝ Հայաստան տեղի են ունեցած, նման անշուշտ առաջին երկուքին (լաւ գիտենք թէ Միացեալ – Նահանգներու մէջ քանիերորդ դարէն առաջուան շրջաններու բնագրերու համար գրեթէ անկարելի է հում նիւթ գտնելը) սակայն ինչ – ինչ պատճառներով հոս էր որ անոնք ի լոյս աշխարհ եկան: Այս պարագային ալ կ'արժէ ուրուագծել հայ բանասէրին մտքին ու կեանքին վրայ իշխող ծրագրի մը, մէկ համապարփակ յատակագծի մը, տեսիլքի մը ներգործութիւնը: Այս՝ նուազագոյն արժանիքն է որ կը պահանջուի մտքի մարդէն, լրջութեան մը փաստը, մշակութային յանձնառութիւն մը, որ հիմնաքարն է մեր ազնուական գոյութեան: Եւ շատ ալ կարեւոր չէ գիտնալ թէ քանի հոգի պիտի կարդայ ու գնահատէ այսքան մանրազննական գործ մը Սփիւռքի մէջ – էականը յաւերժացումն է մտաւորական տիպարին որուն միտքն ու կեանքը ներքին մէկ ու նոյն կանոնի մը կը հնազանդին: Օրէ – օր լոյսէն մութ քաշկռտուող, յոյներու, սակարկութիւններու, անհասկնալի ցաւերու եւ հում հաճոյքներու մէջ տապկուող ժողովուրդ մը կը վխտայ ամէն կողմ, մարդիկ հազարներով զիրար կը կապկեն ու կը խաբեն, կը սիրեն ու կը դաւաճանեն, կլիմայի ու շուկայի քմայքին ստրկացած՝ կը տրորուին վայրկեաններու լէգէոններու երկաթ մոյկերուն տակ, հազարաւոր մըրջիւններ՝ կառչած ենք կեանքին որ կոյր, հսկայ արջու մը պէս կը թաւալի անվերջանալի զառիվայրէն առանց շատ բան հասկնալու – սակայն ո՞ւր է, ո՞ւր է մտաւորականութիւնը, ոգին, հաւատքի ու մտքի ծառայութեան նուիրեալներու դասակարգը, անաղմուկ, խոնարհ, յստակատես, անդրդուելի զինուորները ճշմարտութեան: Յ. Ճ. Սիրունի, Լ. Խաչերեան ու իրենց գործերը մասնակի պատասխանն են այդ հարցումին:*

Ռումանիոյ գաղութի վերջին 50 տարիներու կարեւոր մտաւորականներէն – Եդուարդ Գոլանճեան, Արմէն Սեւան եւ շատ հաւանաբար ուրիշներ – ամէնէն արժէքաւորը, որ ազգային ու որոշ չափով ալ միջազգային վարկի մը արժանացած է՝ եղած է Յ. Ճ. Սիրունին: Արուեստագէտ, գրական բանասէր, արեւելագէտ, Թարգմանիչ, Դաշնակցական գործիչ, հրապարակագիր՝ Սիրունիի վաստակը այլազան եւ աշխարհագրականօրէն տարածուն նկարագիր մը ունի, երկու յատկանիշեր որոնք ճշգրիտ կերպով կը բնորոշեն Սփիւռքեան իրավիճակին մէկ երեսը, Պոլսէն մինչեւ Ռումանիա ու Սիպերիա երկարող: Արդար պիտի չըլլար սակայն փորձել քննել ու կշիռը գտնել այդ ճոխ ու բեղուն կեանքը այս կարճ էջերուն մէջ՝ բացի ըսելէ թէ Պոլիսն Եւ Իր Դերը *տիպականօրէն հայկական բանասիրութիւն է, աւելի բարձր մակարդակի վրայ անշուշտ քան Արշակ Ալպոյաճեանին, Յ. Գ. Մրմրեանին, Վ. Զարդարեանին, Հր. Աստուրին ու շատերուն մակարդակը: Ասով հանդերձ, մօտ 200.000 բառնոց այս հատորը այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ զանազան ծանր ու խիտ այլ գործերէ փըրթած փշրանքներէ շինուած է, հակառակ քառասուն տարուան իր երկունքին: Գրքին անունը անշուշտ յայնօրէն կը թելադրէ բովանդակութիւնը – Պոլիսը իր դասակարգերով, թաղերով, իմացական ու ընկերային բարդ սարքուածքով, իր մեծ ու մանր մտաւորականներով, տիրացուներով ու նշանաւոր, գունագեղ բնակիչներով, իր երկնամերձ ամիրաներով եւ ներշնչեալ պատուելիներով ու վարժապետներով: Ու նաեւ՝ իր ազդեցութեամբ, իր ինքնատուր պաշտօնով, իր պատմական դերով, կոչումի նման բարոյական ուժով: Իսկ պատմական ժամանակաշրջանը կը տարածուի Խրիմի պատրիարքէն մինչեւ Պերլինի Վեհաժողովը, 1860-էն մինչեւ 1880:*

Սիրունի յաջողած է իր նպատակին մէջ (ինչ որ կը գրուի այս հատորին մասին որպէս գնահատութիւն եւ դժգոհանք՝ կը պատշաճի նաեւ նախորդ երկու հատորներուն, նոյն մեթոդով եւ հոգեկան տրամադրութեամբ խմբագրուած) եւ տուած է Թուրքին Պոլիսը, իր ներքին քաղաքական խռովարարութեանց ոստայնին մէջէն, տուած է Հայուն ալ Պոլիսը, իր Պատրիարքարանի բոլոր կնճռոտ խնդիրները, Ազգային Սահմանադրութեան փոթորկոտ կեանքը, լեզուական տագնապներն ու վերիվայրումները Ռուսինեանէն մինչեւ Մինաս Չերազ, թատերական գործունէութիւնը, գրականութեան առաջին երկչոտ քայլերը, Թուրք – հայ պրկումները, Գաւառն ու Հայոց Պոլսէն դիտուած, Հայ ազատագրական պայքարի առաջին փուլերը սկսելով Վանի «Սեւ Խաչ» եւ Կարնոյ «Պաշտպան Հայրենեաց» գաղտնի կազմակերպութիւններէն եւայլն, եւայլն: Ցանկը շատ երկար է, էջերը խիտ, նիւթը վիպային ու Հայու երեւակայութիւնը բըռնկեցնող, հեղինակին աչքը վճիտ ու սիրտը իր տեղը: Մէկ խօսքով, համադրական հսկայ ուռկան մը նետուած մեր պատմութեան ճակատագրական մէկ շրջանի մարդոց ու դէպքերու խաժամուժին վրայ որ իր այդ իսկ հանգամանքով շատ քիչ անգամ նոր տեղեկութիւն կամ տեսակէտ կը պարզէ: Ասով հանդերձ, տեղ – տեղ Սիրունի հոգեբանական շիտակ թափանցումներ եւ բիւրեղացումներ կը կատարէ որոնք հայ մտաւորականին անվիճելի կնիքը կը կրեն ու կը զատեն զայն ակադեմական, արհեստագէտ, տխուր – տաղտուկ պատմաբաններէն որոնք տիտղոսներէ ու քիչ մը խելքէ զատ ուրիշ բան չունին: Ահա նմոյշ մը Սիրունիի ոճէն ու իմաստութենէն. –

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Բ.

Քանատայի նման, ԱՄՆ ալ, կարմրամորթերու յուսահատական կացութիւնը հետեւանք է հինգ դարու անցեալի մը: Այն տարբերութեամբ սակայն, որ հոս եւրոպական տիրապետութիւնը աւելի բռնութեամբ եղած է ու աւելի անգթութեամբ: Սպիտակ ջարդ մը տեղի ունեցած է Քանատա, սակայն հոս, պէտք է խօսիլ ցեղասպանութեան մը մասին:

Միացեալ – Նահանգներու առաջին բընակիչ կարմրամորթերը կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնէին արդէն Ք. Գոլոմպոսի շրջանին: Կը կարծուի թէ երեք միլիոնի շուրջ էր այդ թիւը: Սակայն պէտք չէ կարծել, որ 6 – 700 համայնքներէ կազմուած այս բազմութիւնը ազգ էր միաձեւ մշակոյթի մը: Տարբեր էին իրենց լեզուները, քաղաքակրթութիւնները, բարքերն ու հաւատալիքները: Կարելի է թէեւ մշակոյթի վեց գլխաւոր շըրջաններու մէջ ամփոփել բոլորը:

3 միլիոնի թիւը 1870-ին կ'ըլլայ 25.731: Որովհետեւ Սպանացիներ, Բրիտանացիներ, եւ անոնք, զորս Ամերիկացիներ կը կոչենք, աւելի վայրենի դուրս եկած են, քան՝ նոյնինքն Հիթլէր: Ճիշդ է, որ իրենց գործը գլուխ հանելու համար, երեք դարու պէտք ունեցան, որովհետեւ այդ անիծեալները անդադար կը վերածնէին իրենց աճիւններէն:

Ցեղասպանութիւնը յարատեւ արար մըն էր, ու օրհնուած բոլոր Եկեղեցիներէն, հակառակ անոր որ ամէն շրջանի գտնուեցան կատարուած բարբարոսութիւնը ազդարարող պատմագէտներ ու գըրագէտներ:

Եւրոպական տէրութիւններ Նոր Աշխարհը նուաճեցին, ոչ թէ իրենց քաղաքակրթութիւնը տանելու համար հոն, այլ շահագործելու այդ հողերուն հարստութիւնը: Եւ անշուշտ, այս նպատակին իրագործումին արգելք կը հանդիսանային կարմրամորթերը. անոնք, զորս նախ գործածած էին որպէս առաջնորդ, ապա նկատեցին տաղտկալի զանգուած մը: Անոնք տէր կը կանգնէին, կը պաշտպանէին եգիպտացորենի իրենց դաշտերը, որսի շրջանները, իրենց բարքերն ու հաւատալիքները: Կարելի երկու լուծում կար միայն. զանոնք գերեվարել, կամ սպաննել: Առաջինը աւելի դժուար էր, իսկ երկրորդին համար ունէին անհրաժեշտը. մարդ, զէնք ու վայրագութիւն:

Յետոյ, հանգիստ էր անոնց խիղճը.

Հայ հայրենասիրութիւնը մինչեւ նոր օրերու իր հունը մտաւ՝ տարբեր փուլերէ անցաւ եւ տարբեր երանգներ կրեց:

Իր առաջին փուլին մէջ ուրիշ բան չէր ան՝ բայց բնազդական ճիգ մը տառապանքին տոկալու: ... Հայ ժողովուրդը սակայն ապաւէն մը չունէր իր տառապանքին մէջ: Շրջապատուած թշնամիներէ՝ երկար ատեն հայ եկեղեցին իրեն պատուար բրաւ փոթորիկներուն դէմ մարտնչելու:

Երբ հայ ժողովուրդը այնքան ամուր փարեցաւ իր եկեղեցիին՝ անկէ հոգեւոր մխիթարութիւն ստանալու սիրոյն չէր միայն ... ան իր եկեղեցիին մէջ ապաստանած կը գտնէր իր աւանդութիւնները, ու ինք պէտք ունէր փարելու այդ աւանդութեանց՝ իր պատմութեան կառչած պահելու համար իր հոգին եւ կարենալ կուրծք տալու համար հեղեղին, որ ամէն կողմերէ իրեն կը խուժէր:

Հայ հայրենասիրութիւնը երկար ատեն փնտռեց այսպէս հայ եկեղեցւոյ հովանին: Այդ հովանիին տակ դարերով պատսպարուեր էին իր լեզուն եւ իր գրականութիւնը, իր բովանդակ մշակոյթն ու արուեստները: ... Հայ եկեղեցին պահակն էր եղեր հայ մշակոյթին, զայն դիմացուցեր էր դարերուն, եւ անով դիմացեր՝ ինք եւս: Քրիստոնէութիւնը Հայուն համար կրօնք մը չէր լոկ, այլ միջնաբերդ մը ուր ապաստանած՝ հայ պատմութիւնն ու հայ հայրենասիրութիւնը, դարերն ու ցեղերը արհամարհեցին:

Ահա ինչու հայ ժողովուրդը իր եկեղեցին, ու անոր պատճառով ալ իր կրօնքը սիրեց: Հայուն կրօնասիրութիւնը համազօր էր հայրենասիրութեան, եւ պէտք էր մօտենայինք մեր օրերուն, որպէսզի հայ հայրենասիրութիւնը մեծ ոստում մը ընէր դէպի ուրիշ հանգրուան մը, որ հայ ժողովուրդը նուիրագործած է ազգասիրութեան կոչումին ներքեւ: Ուրոյն իմացութիւն մըն է ան եւ ուրոյն զգացում մը, որ օտարը չունի: Ան ճիգ մըն է հայ աւանդութեանց եւ հայ սրբութեանց կառչած մնալու, օտարին հպումէն զերծ պահելու հայ հոգին, անկեղծ պահելու հայ բնտանիքը, հայ սովորութիւնները եւ հայ օճախը, տանիլ կանգնելու հայ ժողովուրդի ոտք կոխած տեղը ու յոյսի վառարան մը անոր կողքին: Այդ ճիգը փըրկարար եղաւ Հայուն՝ իր ստրկութեան եւ իր պանդխտութեան մէջ, իր փորձութեանց եւ իր յուսախաբութեանց մէջ, ու զայն հանգրուան մը եւս դիմացուց: Հայ ազգասիրութիւնը, արդարեւ, պիտի չըմբռնէ օտարը, ու ան պիտի չգիտնայ թէ Հայը ինչու Լուսաւորչի կանթեղը հոգիին մէջ գրկած ման կուգայ, Արարատի պատկերը հոգիին մէջ կը պտտցնէ ամէն ուր, եւ ուր ալ երթայ իր գերեզմանները մէկտեղ կը տանի: Ո՞ր օտարն է որ կ'ըմբռնէ հոգեկան այն մեծ ուժը՝ որով դիմացաւ հայ ժողովուրդը. ժողովուրդ մը որմէ խլեցին իր հայրենիքը բայց զայն միշտ իրը զգաց, ժողովուրդ մը որ վտարեցին իր հայրենիքէն՝ բայց զայն միշտ զգաց հետը, որուն մոռցուցին իր հայրենիքը՝ բայց զայն միշտ վերստեղծեց իր կարօտին ու իր տեսիլքներուն մէջ, իր երգերուն եւ իր արցունքներուն մէջ, զոր լըքեցին եւ ուրացան՝ բայց իր հոգիէն բաշխեց ամէնուն իր ճամբուն վրայ, բուռ – բուռ սերմ նետեց օտար հողերուն, ողորմութիւն տուաւ մեծատուններուն, եւ լոյս պարգեւեց բոլորին, ամէ՛ն անցորդի, ամէ՛ն անծանօթի, իր թշնամիներուն ու իր դահիճներուն: Ա՛յդ է հայ ազգասիրութիւնը – ցաւերուն տոկալ, մահէն չվախնալ, հայ հողէն հեռու՝ հայ հողին բուրմունքը զգալ, հետը ման ածել իր հայրենիքը: Հայ ազգասիրութիւնը իր պարտքը լրիւ կատարեց. մեր օրերուն հասցուց հայ հոգին, անվթար ու ամբողջական:

(Շարունակելի)

Կարմրամորթերը Աստուծոյ ստեղծած արարածները չէին, այլ՝ վայրի գազաններ: Միակ Հարցը զանոնք բնաջնջելու ամէնէն ազդու միջոցը գտնելն էր:

Այսպէսով, ողբերգական էջեր արձանագրեց Կարմրամորթերու պատմութիւնը՝ 1540 – 1870: Անոնք դուրս դարձան անընդմէջ ցեղասպանութիւններու, որոնք վերջ գտան 1870–ական թուականներուն, երբ այլեւս բնաջնջելիք Կարմրամորթ չէր մնացած:

Անգլիասաքսոններու ձեռնարկած կոտորածին մէջ տեղ ունեցաւ ամէն ձեւի սպանութիւն. գործադրուեցան ամէնէն անարգ միջոցները: 1759–ին անոնց բաշխուեցան մահբեր կրող ծածկոցներ, անոնց արտավայրերէն քշուեցան պիզոնները, որպէսզի սովամահ ըլլան, զանգուածային տեղահանութիւններ կատարուեցան եւայլն: Ու մեծ մասով, այս արարքները կը ներկայացուէին որպէս ազատամարտութեան մը, կամ Սպիտակամորթերու բնակավայրի մը վրայ գործուած յարձակումի մը փոխադարձութիւն:

Անկախութեան պատերազմէն ետք Համաձայնութիւններ սկսան բախումներու տեղը: Անարդար դաշնագիրներ էին անոնք, զորս Ուաշինկթըն կը պարտադրէր պետերու, որոնք անգլերէն կարդալ իսկ չէին գիտեր: Այս տեսակի, աւելի քան 400 միակողմանի Համաձայնութիւններ ստորագրուեցան:

Ամէնէն ծանր Հետեւանքը ունեցող Համաձայնութիւններէն մէկն էր (1830) այն, որ Միացեալ – Նահանգներու նախագահին իրաւունք կուտար Միսիսիպիի արեւմուտքը գտնուող Հողերը փոխանակելու, Կարմրամորթերու Հարաւ – արեւելեան Հողերուն Հետ: Ինչ որ կը նշանակէր ընդհանուր զանգուածային անխուսափելի տեղափոխութիւն մը: Իսկ 1871–ին ուրիշ օրէնք մը կ'ըսէր, որ «Կարմրամորթ ոչ մէկ ցեղախումբ կամ ժողովուրդ անկախ իշխանութիւն պիտի նկատուի, որու Հետ Միացեալ – Նահանգներ Հաշտութեան դաշինքներ ստորագրէ»:

Իսկ Կարմրամորթերու Համար ամէնէն աղէտալին եղած է ծերակուտական Հ. Տէյվսի օրէնքը (1877), որ գաղթական ընտանիքներու կարգին կը դասէր Կարմրամորթերը, իւրաքանչիւր ընտանիքի Հողի որոշ տարածութիւն մը միայն սահմանելով: Տուժողը Կարմրամորթերն էին կրկին, որոնք փոխանակ ազատ տէրերը ըլլալու իրենց պատկանող Հողերու, կը դառնային երկրորդ կարգի քաղաքացիներ, զուրկ՝ քաղաքացիական իրաւունքներէ:

Շատ չանցած, կալուածատիրութեան անվարժ կարմրամորթեր իրենց անփորձութեան, խարդախութիւններու եւ չաՀագործումներու Հետեւանքով կորսնցուցին իրենց Հողերուն կարեւոր մէկ մասը:

Պէտք է յիշել նաեւ անունները այն Կարմրամորթերուն, որոնք ԺԸ. – ԺԹ. դարերու ընթացքին պարագլուխները եղան անյոյս ապստամբութիւններու: Ճիշդ է, որ անոնք միշտ պարտուեցան, սակայն չմոռցուեցաւ իրենց Հերոսական պատմութիւնը, նոյնիսկ եթէ ձեւավերծուեցաւ ամերիկեան պատմագրութեան կամ Հոլիվուտեան ճարտարարուեստին կողմէ:

Նախ կայ Քինկ Ֆիլիփը, որ որդին է Ուամբանոակներու ցեղապետին. շատ վայրագ պայքար մղեց ան, ու կարեւոր կորուստ պատճառեց անգլիական զօրաբաժիններու, սակայն ի վերջոյ սպաննուեցաւ:

Փոնթիաք (1720 – 1769) Օթաուայի Կարմրամորթերէն էր, որ կռուեցաւ Բրիտանացիներու դէմ ու Հաշտութեան դաշինք մը ստորագրեց Միացեալ – Նահանգներու Հետ: 1769–ին սպաննուեցաւ կարմրամորթի մը կողմէ:

Քոչիզ (1812 – 1874), 1861–ին ապստամբութեան մղեց Ափաչները, վրէժը լուծելու Համար իր Հինգ ցեղակիցներու անարդար սպանութեան: Ան իր Հակակշռին տակ պաՀեց տարի մը Արիզոնայի շրջանը ու իր 200 մարդոցմով ընդդիմացաւ ամբողջ տասը տարի:

Ռէտ Քլաուտ (1822 – 1909), Ժէրոնիմօ (1829–1908), Քրէյզի Հորս (1842–1877), Թաթանքա Իյոթաքէ (1831 – 1890), ուրիշ անուններ են Կարմրամորթ Հերոսներու շարքին մէջ, որոնք ձգտած են իրենց ժողովուրդին անկախութեան, բարօրութեան, սակայն, ինչպէս ըսուեցաւ, միշտ պարտութեամբ աւարտած է իրենց պայքարը:

ԴԻՊԻ ՆԵՐԿԱՆ

Ցեղասպանական արարքը դադրեցաւ 1880–ական թուականներուն եւ կարմրամորթ բնակչութիւնը սաՀմանուած Հողերու վրայ կանոնաւոր կերպով բազմացաւ:

1914 – 18–ի պատերազմին ընթացքին Կարմրամորթեր ծառայեցին բանակին եւ Ծովուժին մէջ: Որպէս վարձատրութիւն, կառավարութիւնը անոնց շնորհեց ամերիկեան Հպատակութիւն (1924): Այս քայլը անոնց կուտար իրաւունքներ, սակայն նաեւ կը ջնջէր ցեղախումբի անկախութիւնը: Ներքին գործոց նախարարութիւնը պարտականութիւն կը յանձնէր իր անձնակազմէն մէկուն, որ քննութիւն մը կատարէ Կարմրամորթերու կեանքի պայմաններու մասին: 1928–ի տեղեկագիր մը պաշտօնապէս կը յայտնէր անոնց թշուառութիւնը. առողջապահական պայմաններ, ուսուցում, ընկերային ապահովութիւն, բոլորովին բացակայ տարրեր էին անոնց առօրեային մէջ: Ու 1934–ին Ֆ. Ռուզվէլթի նախագահ ընտրութենէն ետք ձեռնարկուեցաւ կարգ մը միջոցառումներու:

1950–ական թուականներուն, լուծելու Համար «Կարմրամորթերու Հարցը» որոշուեցաւ զանոնք ձուլել ամերիկեան ընկերութեան մէջ, վերածելով կատարեալ Ամերիկացիներու: Անոնց ամէնէն ընդունակները Համալսարան պիտի ղրկուէին, պիտի արագացուէր անոնց դէպի քաղաք երթը, վերջ պիտի տրուէր կեթթոյի կեանքին: Այզընհաուըրի օրով (1953 – 61) ձեռնարկուեցաւ անոնց կեթթոներու վերացումին. այս քաղաքականութիւնը գաղափարական ազնուագոյն Հիմեր ունէր. կ'ըսուէր, թէ Կարմրամորթերը պաՀել իրենց սաՀմանուած Հողերուն վրայ տեւական մը, յետամնացութեան մէջ բանտարկել էր զանոնք. վերցնելով այդ կէթթոները պիտի «ազատագրուէին»:

Այսպէսով ամերիկեան կառավարութիւնը 1954 – 1960 «ազատագրեց» 61 ցեղախումբեր, ինչ որ երկու Հակասական Հակումի ծնունդ տուաւ անոնց մէջ. մէկ մասը կը մղուէր փորձելու քաղաքային կեանքը, իսկ ուրիշներ, որոնք գիտակից էին ձուլումի ճամբով սպառնացող սպիտակ ջարդին, կը Հակառակէին կատարուածին, պաՀանջելով, որ վերստին կազմակերպուին իրենց յատկացուած շրջանները:

Ներկայիս շուրջ մէկուկէս միլիոն Կարմրամորթեր կ'ապրին Միացեալ – Նահանգներու մէջ. ասոնց մէկ քառորդը միայն մնացած է իր Հողերուն վրայ. Բոլորը ամերիկեան քաղաքացիներ են ու քուէարկելու իրաւունք ունին:

Գալով իրենց Հողերու վրայ մնացած իրաւունքներու, ունին ծաւալելու, եւ ապականումի Հարցերը. նաեւ պէտք է պայքարին իրենց Հողերուն վրայ Հաստատուած Հանքերու մեծ ընկերութիւններու ընդլայնումին դէմ: Իսկ անՀատական գետնի վրայ Հակառակ իրենց տարեկան եկամուտին նկատելի աճին, Կարմրամորթերը կը գտնուին բաւական աննըպաստ պայմաններու մէջ: Անգործութեան Համեմատութիւնը ամէնէն բարձրն է իրենց մօտ, կեանքի տեւողութեան միջինը ամէնէն ցածը, (63 տարի). անձնասպանութեան Համեմատութիւնը կըրկնն է Համեմատած սպիտակամորթերու, եւ չորս կարմրամորթերէ մէկը ալքոլամոլ է:

Հաղորդակցութեան ցանցին զարգացումը, Համալսարանական կարմրամորթերու թիւին աճը, Վիէթնամի պատերազմը, Սեւերու շարժումը, մտայնութիւններու փոփոխութիւններ ազդակներ եղան կարմրամորթերու մօտ ազգային զգացումներու վերազարթնումին: Այսօր այլեւս զինեալ «մարտիկ»ներ չկան, սակայն կը Հիմնուին շարժումներ:

Գործունէութեան դաշտերը բազմազան են ու իրարմէ շատ տարբեր. խորՀրդանըշական ցոյցեր, ՆաՀանգներու կամ Հանքերու ընկերութիւններու դէմ դատական ձեռնարկներ, բողոքի ցոյցեր, որոշ վայրերու, պաշտօնատեղիներու գրաւում, միջազգային գործունէութիւն, եւայլն: Որոշ պատաՀարներ գրաւած են Հանրային կարծիքի ուշադրութիւնը ինչպէս՝ բոլոր ցեղախումբերէ 200 կարմրամորթերու գրաւումը (18 ամիս) Ալքատրազի զնդանատանը (1969 – 1971), 1978–ի երկար երթը Ալքատրազէն մինչեւ Ուաշինկթըն, եւայլն:

Իրենց պաՀանջները նոյնն են բոլոր երկիրներու Հողագործ բնիկներու պաՀանջներուն. ինքնորոշման իրաւունք, Հողային իրաւունքներ, որոնք կը ներփակեն նաեւ ստորերկրեայ Հարստութիւնները, իրենց Համար մարդկային իրաւանց Հանդէպ յարգանք...:

Ա. Թ. Թ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԵՑՈՒԹԻՒՆ...

Հետաքրքրական է լուրը, որ լոյս տեսած է Իքիպինէ Տօղրուի 36րդ թիւին մէջ: Ցուսանք դեռ գրաւուած չէ...: Որովհետեւ նոյն թերթին 35–րդ թիւը գրաւուած է Պետութեան ապահովութեան դատարանի որոշումով, սա պատճառաւ. – Թերթը կը պնդէր որ Աթաթիւրք ուզած էր ինքնավարութիւն շնորհել Քիւրտերուն...:

«Իքիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին այսօր լոյս տեսնող 36–րդ թիւին մէջ սրտախօսիկ յօդուած մը լոյս տեսած է Գումքափուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մասին: Յօդուածին մէջ կ'ըսուի թէ եկեղեցիին ճիշդ քովը մզկիթ մը կայ եւ այս երկուքը շատ վայլած են իրարու, խորՀրդանշելով անխորտակելի բարեկամութիւն մը:

Զբօսաշրջական առաջնորդները իրենց Հիւրերուն ցոյց կուտան այս երկու կառոյցները եւ կ'ըսեն թէ աշխարհի ոչ մէկ կողմը կարելի է տեսնել այսպիսի տեսարան մը: Երբ մզկիթին մէջ արարողութիւն կը կատարուի, Եկեղեցին կը լռեցնէ իր զանգերը: Ժողովուրդը երբեմն սխալմամբ մէկուն կամ միւսին դռնէն կը մտնէ, բայց ի՞նչ տարբերութիւն կ'ընէ, չէ՞ որ երկուքն ալ Աստուծոյ տունն են:

Գումքափուի մէջ Հիմա գաղթի Հետեւանքով քիչ Հայ մնացեր է:

Միայն տարիքոտ զոյգ մը կը բնակի իբրեւ Հայ, Արիս եւ Սիրան Ելտըզ: Անոնք ալ իրենց տունը կը բաժնեն Թուրք ընտանիքի մը Հետ եւ միասին կ'ապրին իրաւ բարեկամութեան մը մէջ: Տարիներէ ի վեր ոչ մէկ ցրտութիւն պատահած է այս երկու ընտանիքներուն միջեւ եւ Սեպտեմբեր 6 եւ 7–ին անգամ ոչ ոք քաջութիւնը ունեցաւ յարձակելու եկեղեցիին վրայ:

«Իքիպինէ Տօղրու» Հանդէսը պատմական տեղեկութիւններ կուտայ եկեղեցիին մասին եւ կը գրէ թէ ատենօք Հայոց Պատրիարքը Հինգ Հարիւր Հազար լիրա տալով մասնակցած էր Եկեղեցիի շինութեան:

Ատենօք Հոն այնպիսի քաՀանաներ կը գործէին, որոնք պալատին մէջ երաժըշտութիւն սորվեցուցած են սուլթանական ընտանիքներու: Իսկ այսօր եկեղեցին մընայուն քաՀանայ չունի եւ այցելու քաՀանայ մը երբեմն կուգայ, Չորեքշաբթի օրերը արարողութիւն կը կատարէ: Մզկիթէն լսուող էզանը եւ եկեղեցիի զօղանջը զիրար կը յարգեն, դարաւոր միասնութեան մը խորՀրդանշանը կը դառնան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Հայասա. խեթական բեւեռագրերու մէջ այսպէս կը կոչուէր այն ընդարձակ երկիր – Պետութիւնը որ տարածուած էր Սեւ ծովու, Եփրատ գետի, Հայկական Տաւրոս լեռներու եւ Վանայ լճին միջեւ: Այս էր երկրին ու պետութեան անունը, փորագրուած Ք. Ա. 15 – 13–րդ դարերուն խեթական արձանագրութիւններու մէջ: Խեթերէնի մէջ, խեթական սեպագիր արձանագրութիւններու մէջ վկայուած են Հայասա – Հայքի տնտեսական ու պետական կեանքը, քաղաքներու, գաւառներու անունները, Հոն իշխող թագաւորներու գործերը: Այդ սեպագրերու տեղեկութիւններուն քննութեամբ Հետազօտողները եկած են այն Համոզումին, որ Հայասա – Հայք եղած է ստրկատիրական պետութիւն՝ զարգացած գիւղատնտեսութեամբ ու արհեստագործութեամբ: Եթէ խեթական պետութիւնը Ք. Ա. 14–րդ դարու առաջին քառորդի զաՀակալ Թուդխալիա Գ.ի առաջին շրջանին տիրապետութիւն Հաստատած էր Հայքի վրայ, ապա նոյն թագաւորի օրով ալ Հայերը թօթափեցին օտարի լուծը, եւ Թուդխալիա Գ. ստիպուած եղաւ վերըստին արշաւել դէպի Հայք: Հոս նուաճողի դէմ ելաւ Հայասա – Հայքի զօրքը՝ Կարաննի թագաւորին գլխաւորութեամբ: Ճակատամարտը տեղի ունէր Կումմախա քաղաքին Հարաւ որ անորոշ ելք ունեցաւ: Այդ պատճառով ալ խեթերը յետագային քանիցս արշաւանքներու ձեռնարկեցին, Հայքը իրենց ենթարկելու Համար:

Թութխալիա Գ.ի յաջորդ Սուպպիլուլիումա թագաւորը՝ Միտանի պետութեան Հետ կռիւի ելլելով, պայմանագիր կնքած էր Հայքի թագաւոր Հուկկանայի Հետ, որու կնութեան տուած էր քոյրը, փոխարէն ստանալով անոր ռազմական օժանդակութիւնը: Յետագայ ժամանակներուն բազմաթիւ բախումներ տեղի ունեցած են Խեթական Պետութեան եւ Հայասա – Հայքի միջեւ: Յայտնի է, օրինակ, որ Հայքի նաՀանգներէն մէկուն՝ Ազզիի տիրակալ Աննիայան յարձակած է դրացի խեթական Տանկուվա քաղաքին ու շըրջականերուն վրայ, ասպատակած, ոտքի տակ առած օտարի Հողը: Խեթական յարձակումներն ալ մեծ վնասներ պատճառած են Հայասա – Հայքի Հարաւ – արեւմըտեան շրջաններուն, որոնցմէ Վերին Եփրատի աւազանը մնաց խեթերու տիրապետութեան տակ:

Խեթական Պետութիւնը կործանեցաւ Ք. Ա. 13–րդ դարու վերջաւորութեան: Եւ անկէ ետք Հայասա – Հայքի մասին վերստին սկսան տեղեկութիւններ Հաղորդել ասորեստանեան սեպագրեր: Այս կարգի աղբիւրներէն առ այժմ յայտնի առաջին վկայութիւնները կը գտնուին Ասորեստանի թագաւոր Թուկուլթի Նինուրտա Ա.ի (1243 – 1221) արձանագրութիւններուն մէջ: Հոս Հայասա – Հայքի փոխարէն երկրին անունը Նայիրի է կամ Ուրուատրի:

Հայասա – Հայքի թագաւորութեան վերաբերող տեղեկութիւնները մարած են Խեթական թագաւորութեան կործանումին Հետ միաժամանակ, 13–րդ դարու վերջը: Սակայն այս բնաւ չի նշանակեր, թէ մարած է նաեւ Հայքի Պետութիւնը: Պարզապէս Խեթական Պետութեան Հետ լռած են նաեւ խեթերու սեպագրերը, որոնք փոխարինելու եկաւ Հայերու եւ Հայաստանի մասին վաղնջական վկայութիւններ պաՀպանող Միջագետքի քաղաքակրթութիւնը: Իսկ 13–րդ դարէն սկսեալ ասուրերէն սեպագրերու մէջ Հաստատուն տեղ բռնեց Նայիրի անունը, որ Հայքի նոր յորջորջումն էր, եւ պէտք է փոխանցուէր նաեւ յաջորդ Հազարամեակին, երբ, ըստ ասորեստանեան սեպագիր աղբիւրներու, մեր Հայրենիքի ընդարձակ տարածքին ստեղծուած էր նոր ու Հզօր պետական կազմաւորում մը՝ Վանի (յետագային՝ Արարատեան) թագաւորութիւնը:

Ք. Ա. առաջին Հազարամեակի սկիզբէն իսկ Հայկական բարձրաւանդակի մեծ մասը կը զբաղեցնէր այն Հզօր Պետութիւնը, որ սկզբնապէս իր վարչական կեդրոնի անունէն պէտք է կոչուէր Բիաինա, այսինքն Բիաին – Վանի թագաւորութիւն, իսկ յետագային Արարատեան թագաւորութիւն՝ այն պարզ պատճառով, որ վերջին շրջանին Հոն փոխադրուած էին վարչական կեդրոնն ու տնտեսական յենակէտները:

Հին Արեւելքի ամենաՀզօր տէրութիւններէն մէկն էր Վանի թագաւորութիւնը: Անոր տիրակալները իրենց ռազմական ու տնտեսական մեծագործութիւնները անմաՀացուցած Հայրենի երկրի տարբեր վայրերու մէջ փորագրուած ասուրերէն ու խուռիերէն սեպագրերու մէջ: Անոնք ունէին իրենց աստուածներու Համաստեղութիւնը, որու մէջ առաջին տեղը կը գրաւէր Հալդին՝ թագաւորութեան Հովանաւորն ու Հզօրութեան աղբիւրը: Ապա կուգային ռազմի աստուած Թէյշէբան, Արեւի աստուած Շիվինին, անոնցմէ ետքն ալ՝ այլազան աստուածներ, Հաւանաբար երկրի տարբեր նաՀանգներու եւ միաւորուած երկիրներու պաշտամունքի կուռքերը:

(Շար. 2)

Այրի Տիկին Շնորհիկ Բէյնիրճէմէզեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Բէյնիրճէմէզեան եւ զաւակները,
Տիկին Մարի Մինասեան եւ զաւակները (Մարսէյլ),
Կանանեան եւ Աղապալեան ընտանիքները (Քալիֆորնիա),
եւ ընտանեկան համայն պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԲԷՅՆԻՐՃԷՄԷԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 1-ին, 86 տարեկանին:
Թաղումը կատարուած է Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 4-ին, Մոնթրէօյի նոր գերեզմանատունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Անորէ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապան զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեքսանեան զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 13-ին, Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցիին մէջ, իրենց ամուսնոյն, եղբօր, հօրեղբօր, փեսային՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ՓԻՐԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:
Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ բոլոր ընկերուհիները կը փութան յայտնել իրենց խոր ցաւակցութիւնները ընկերուհի Տիկին Պ. Մամուրեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժ. Մամասեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց քրոջ, մօր, մօրաքրոջ, մեծ – մօր եւ ազգականին՝ Երանուհի Վարժապետեանի մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Սարգիս Սարգիսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մայրիկին՝ Տիկին Սարգիսեանի (Լը Փոնթէ):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Փայլակ Կիրակոսեան 200 Ֆ.:

ՆՈՐ ՀԱՍՈՅԹ

Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Պարոնեանէ եւ զաւակներէն 1000 Ֆ. իրենց մօրաքրոջ՝ Թեֆար Պօղոսեանի մահուան առթիւ, եւ 250 Ֆ. Տիկին Լիլիզ Գոչեանէ նոյն տխուր առթիւ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15-ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:
Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20·30-ին:
CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16·30-ին:

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ
1958 – գին 60 Ֆ.
ԵԻՐՈՊԵՑԻ
ԲՈՒՌ ՄԸ ՏՈՄՍ
1963 – գին 35 Ֆ.
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ
1971 – գին 50 Ֆ.
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ
1973 – գին 50 Ֆ.
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ
վերհրատարակութիւն 1981 – գին 70 Ֆ.
ՆՈՐՎԱՐ ԼԱԶԻՆԵԱՆ
ԱՆԿԱՊ ԷՋԵՐ
1979 – գին 50 Ֆ.
ԽՈՍՐՈՎ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ
ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԷՋ
1980 – գին 70 Ֆ.
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ — 50»
Ծաղկաքաղ «Յառաջ»ի յիսնամեայ հաւաքածոներէն (1925 – 1975)
եւ վկայարան
ԿՈՂՔ՝ ԳՈՒՌԶՈՒ
1976 – գին 120 Ֆ.

ԴԻՄԵԼ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՆՈՐ ՀԱՍՈՅԹ

Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –
Միհրան Քէսքէճեանի մահուան առթիւ. – Պր. Յովնան Գարամատիս 200 Ֆ.:
Նուպար Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆ.:
Ս. Աստուածածնայ Վերափոխման տօնին առթիւ, Խաղողօրհնէքին կամ խաղող նուիրած են. – Տիկին Ալիս Մուրատեան 500 Ֆ., Օր. Մաքէն Միքայէլեան 300, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 200 Ֆ., բարեպաշտ Տիկին մը 200 Ֆ., Օր. Մարի Պօ-
Ոմն բարեպաշտներէն 3 անոտուկ խաղող:
յաճեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Տէրտէրեան 150 Ֆ., Օր. Ասթրիտ Տէր – Գալուստեան 150 Ֆ., Տիկին Զապէլ Տէր-Յակոբեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Տէր – Մարկոսեան 100 Ֆ., Տիկին Թագուհի Ըշըլեան 100 Ֆ., Տիկին Վահրամ Ասլանեան 100 Ֆ., Պր. Հրանդ Տիգեան 100 Ֆ., Տիկին Մարիամ Գասունեան 100 Ֆ., նաեւ 6 քիլօ նշխարի ալիւր, 2 սրուակ իւղ կանթեղի, Պր. Կարապետ Յակոբեան 3 սրնտուկ խաղող, Պր. Ամէմօֆ 2 սնտուկ խաղող, Տէր եւ Տիկին Ժան – Գլօտ Քէշիշեան 3 սնտուկ խաղող, Տիկին Մարիամ Գույումճեան 1 սնտուկ խաղող, Պր. Ժագ Մաթոսեան 1 սնտուկ խաղող, Պր. Պերճ Աբրահամեան ընտանիք 2 սնտուկ խաղող,

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վերացման Սրբոյ խաչին:
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին:
Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:
Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4-ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – ռեհանով: Այս անդաստանը վերջինն է:
Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց:
Եկեղեցւոյս մէջ շինարարական աշխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրուան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը այս տարի բացառաբար տեղի պիտի չունենան:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8·45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Երեկոյեան ժամը 17-ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան:
Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11-ին հոգեհանգիստ:

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ռեհանով:
Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10-ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն ննջեցելոց:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:
Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 - 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 Քուր Փիէր Փիւժէ – Պր. Ա. Ղուլիկեանին:
Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:
Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34
Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:
Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

ՓԱՐԻԶ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15-էն սկսեալ:
Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3-էն 6 տարեկան), – նախընթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15-էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:
17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ
Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10-ին:
Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին:

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16-ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին:
Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները գրել:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դուրեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9-ին:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12:

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16-ին:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10-էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14-էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի:
Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
10
JEUDI
10 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.570
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.570

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, հեռատեսիլի Ա. կայանէն ջանաց համդարտ ու երանելի Ֆրանսայի մը պատկերը տալ, ցամաքամասէն մինչեւ Նոր – Քալետոնիա, ուր Կիրակի օր ինքնորոշման հանրաքուէն տեղի պիտի ունենայ: Հակառակ ընդդիմութեան (ԷՖ – ԷԼ – ԷՆ – ՔԱ – ԷՍ) բողոքներուն եւ սպառնալիքներուն, Նախարարապետը մտահոգ չի թուիր ու կ'ըսէ «Զգեցէք որ Քալետոնացիք քուէարկեն»: Իր ելոյթը սկսաւ Մատոնայով, զոր «հրաշալի» եւ զարդացած» կը գտնէ, աւելի լուրջ հարցեր շօշափելէ առաջ: Կ'ըսէ որ բախտ չունի, քանի որ ամէն անգամ որ հեռատեսիլ կը դիտէ ԷՖ – ԷԼ – ԷՆ – ՔԱ – ԷՍ–ի ի նպաստ լուրերու կամ հաղորդումներու վրայ կ'իյնայ: Հաստատեց որ քաղաքացիութեան կանոնագրին փոփոխութիւնը կարելի չըլլար ընտրութիւններէն առաջ (խոհեմութիւնը այդպէս կը թելադրէ անշուշտ...): Ալպէրթինիի վերաբերեալ շնորհակալութիւն չակնկալեր: Շիրաք, Չորեքշաբթի օր, Անթիյները մեկնեցաւ:

ՉԱՏՍԵԱՆ ուժերու յարձակումը Լիբիոյ վրայ, շատ ծանր վնասներ պատճառած է, մարդկային թէ նիւթական գետնի վրայ: Ն'Ճամենայի տուած տեղեկութիւններու համաձայն 1713 մեռեալ կայ եւ 312 գերի, 26 օդանաւ փճացած է, 70 հրասայլ գործածելի չեն եւ չատեան ուժերը բաւական զինամթերք ձեռք ձգած են:

ՀՈՆԷՔԷՐ Արեւելեան – Գերմանիա հրաւիրեց Նախարարապետ Քոհլ, որ ընդունեցաւ հրաւէրը:

ԱԼՊԷՐԹԻՆԻ, վերադարձէն ետք ալ, բանավէճի նիւթ է, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով: Համայնավար կուսակցութիւնը եւ իր պաշտօնաթերթը բոլորովին խրացուցած են երիտասարդը, որ աւելի երախտապարտ է՝ «բոլորին» քան կառավարութեան եւ իր արձակումը կը վերագրէ «Ֆրանսայի ժողովրդական շարժումին կարեւորութեան»: Եկած – չեկած շնորհակալութիւն յայտնելու համար հեռաձայնած է Ժորժ Մառշէի, ինչպէս կը հաստատէ «Իւմանիթէ»ի հրատարակած նկարը: Ենթական չի գտներ որ բացատրութիւններ ունի տալիք, ինչպէս յայտարարած էր իր (Գործակցութիւն) նախարարը:

ՆԱԴԻՐԱՁԷ «ԷՍ – ԷՍ – 20»ներու հայրը յանկարծամահ եղած է 73 տարեկանին, ըստ «Պրաւդա»ի տուած լուրին: Ծնած Վրաստան, Սթալինի ծննդավայրը (Կորի), Նադիրաձէ նախ նուիրուած է մեքենիքի հարցերուն, 1958–ին դառնալու համար պետը մեծ հիմնարկի մը դիտական ճիւղին, որ իրականին մէջ հրթիռներու շինարան մըն էր:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ընդդիմութիւնը, Կիրակի օրուան ընտրական իր յաղթանակէն ետք, դիմած է Նախագահ Ալֆոնսինի որպէսզի բարեփոխէ իր քաղաքականութիւնը, մանաւանդ տնտեսական գետնի վրայ: Փերոնական պարագլուխը շեշտած է որ այս յաջողութիւնը «ժողովուրդին յաղթանակն էր եւ կոչ մը ընկերային եւ տնտեսական քաղաքականութեան փոփո – խութեան»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՕԳՈՍՏ. 29 – ՍԵՊՏ. 1)

ՆՈՒՐԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ «ՕԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼ» ԲԵՄԱԴԱՐԸ

Երգահան Նուրի Ղազարեան ձեռնարկած է «Օլիմպիական առասպել» բեմադարի ստեղծման: Նիւթը կը կազմեն ողիմպիական հնադարեան խաղերը, որոնց մէջ օտար երկիրներէ միակ յաղթականը հանդիսացած է Հայոց Վարազդատ թագաւորը: Անուանի մարզիկը եւ պետական դէմքը ապրած է Ն. Ք. 4–րդ դարու երկրորդ կէսին: Խաղերու մէջ տարած իր յաղթանակը անոր համբաւը տարածած է Հայաստանէն դուրս: Հայոց թագաւոր – մարզիկին իրենց գործերը նուիրած են նաեւ Հռոմի եւ Յունաստանի հին հեղինակները: Ռոմանթիք առասպելը, որ հիմնուած է պատմական հաւաստի խորքի վրայ, ողիմպիական հին արարողութիւններու վերարտադրութիւնը, մարդասիրական խաչերը՝ այս բոլորը կարելիութիւն կուտայ երաժշտութեան ու պարարուեստի միջոցներով ներկայացում ստեղծելու Երեւանի օփերային համար:

Ի դէպ, Հոկտեմբեր 25–ին, Հաւանայի օփերային մէջ տեղի կ'ունենայ Նուրի Ղազարեանի ուրիշ մէկ գործին՝ «Խոնեսթ Հեմինկուէյ»ի անդրանիկ ներկայացումը, որով կը բացուի օփերային արուեստի առաջին փառատօնը Քուպայի մէջ:

ԴԻՆԱՄՕ Մ. – ԱՐԱՐԱՏ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ընթացիկ ախոյեանութեան դարձի մրցաշարքի իր հերթական հանդիպումին Երեւանի «Արարատ»ը Օգոստոս 24–ին կը հիւրընկալուէր Մոսկուայի «Դինամօ»ի կողմէ ու կը կրէր ծանր պարտութիւն մը (5 – 1): Խաղին սկիզբը դաշտին տէրերը աշխոյժ խաղարկութեամբ մը յաջողած են առաւելութիւն ունենալ մրցակիցներու նկատմամբ եւ իրենց արագաշարժութեամբ յաճախակի ճեղքեր բացած «Արարատ»ի պաշտպանութեան գիծին վրայ: Փոխարէնը, Երեւանցիները իրենց դանդաղ ու անկազմակերպ խաղարկութեամբ գրեթէ անճանաչելի դարձած են: Արդիւնք՝ առաջին կիսախաղին Մոսկուացիները 5 անգամ գրաւած են «Արարատ»ի բերդը: Երկրորդ կիսախաղին Մխիթարեան կոլ մը նշանակելով «թըրջած» է հաշիւը (82–րդ վայրկեան):

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Օգոստոս 29 / 30–ի թիւով:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Ամուր – Կոմսոմոլսկի (Դաշնակցային – Ռուսիա) ժամանակակից արուեստի թանգարանին մէջ բացուած է Հայաստանի նկարիչներէն Վլադիմիր Այվազեանի ցուցահանդէսը: Արուեստագէտը կէս դարու վաստակ մը ունի. իր գործերը կը գտնուին Խորհրդային Միութեան շատ մը թանգարաններու եւ մասնաւոր հաւաքածոներու մէջ: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են 65 գործեր:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅԼ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«*Յառաջ*»ի վարչութիւնը վերամուտի օրերուն հաշուեցոյցեր կը ղրկէ իր այն ընթերցողներուն, որոնք առենին ինքնաբերաբար վճարած չեն ըլլար իրենց բաժնեգինը: Հաշուեցոյցը տպագիր էջ մըն է, ուր նշուած է բաժանորդին պարտքը, տրուած ժամանակամիջոցի մը համար:

Տարիներով այս հաշուեցոյցերը հայերէն եղան. ու այս պատճառով ալ անդադար տրտունջներու տեղի տուին յատկապէս երիտասարդ սերունդէն անձերու մօտ, որոնք իրենց ծնողներու բաժնեգինը կը վճարէին, եւ որոնք հայերէն կարդալ չէին գիտեր: Ուրեմն, երկու տարի է, վերամուտին նախորդող օրերուն, երբ նոր հաշուեցոյցեր պիտի տպագրուէին, նախընտրելի նկատուեցաւ ֆրանսերէն տպել զանոնք:

Այս անգամ ալ դժգոհութիւնը եկաւ ընթերցողէ մը, որ «*Հայ օրաթերթէ մը կ'ակնկալէր որ սոյն հաշուեցոյցը, եթէ ոչ միայն հայերէն, գոնէ երկու լեզուներով չարադրուի*»:

Թերեւս լաւագոյն ձեւն էր իր առաջարկը. սակայն մենք ալ կ'ակնկալէինք, որ հայկական օրաթերթի մը անձնակազմին շատ սահմանափակ թիւն ալ նկատի առնըւէր նման պարագաներու մէջ, քանի որ «լաւագոյն ձեւը» անհրաժեշտաբար առնուազն կը կրկնապատկէր հաշուեցոյց պատրաստելու եւ ղրկելու աշխատանքը: Եւ կամ թերթի վարչութիւնը նախապատրաստական աշխատանքով մը պէտք է ճշդէր, թէ ո՛ր բաժանորդին ի՛նչ լեզուով հաշուեցոյց պէտք է ղրկել:

Այս բոլորէն ետք, հաւանաբար յառաջիկային եւս միշտ գտնուին բաժանորդներ, որոնք տրտնջան ֆրանսերէն հաշուեցոյց ստացած ըլլալով, կամ գտնուին բաժանորդներու զաւակներ, որոնք հարց տան, թէ ի՞նչ կ'ըսէ այդ թերթիկը, ու ինչո՞ւ Ֆրանսայի մէջ նման պաշտօնական թղթակցութիւններ երկրին լեզուով չեն ըլլար:

Մէկ բան միայն որոշ է. այն, որ ո՛չ առաջինները, ո՛չ ալ վերջինները պիտի մըտածեն այլ կարելիութեան մը մասին, որ որեւէ անպատեհութեան կամ դժգոհութեան տեղ չի ձգեր, առենին, առանց հաշուեցոյցի սպասելու վճարել բաժնեգինները, թէ՛ յաւելեալ աշխատանք մը խնայելով վարչութեան, եւ թէ լեզուներու նախընտրութեան նման աւելորդ հարց մը չստեղծելու համար:

Թ. ԱՐՓԻ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԱԹԼԵԹԻԶՄ

ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ, ՌՈՊԷՐ ԷՄՄԻԵԱՆ ԿԱՏԱՐԵՑ ԻՆՉ ՈՐ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԷՐ ԻՐՄԷ

Շաբաթ իրիկուն, Հռոմի մէջ, Կարլ Լէվիս, աշխարհի ախոյեանութեան հեռացութիւն ցատքելու մրցման մէջ, չէ՛ յաջողած կատարել ինչ որ կ'ուզէր հաւատացնել լրագրողներուն թէ պիտի կատարէ: Չէ կրցած մօտենալ 9 մեթրի: Պիմընի մրցանիշը (8.90) կը մնայ ուրեմն կանգուն: Կը մնայ 1964–էն ի վեր:

Ինչպէս որ դիւրին էր նախատեսել, Լէվիս յաղթեց սակայն Էմմիեանի. Լէվիս՝ 8.67, Էմմիեան՝ 8.53. Հայ մարզիկին համար հիասթափութիւն մը չի կրնար ըլլալ այս (): Արդիւնքը կը հաստատէ որ Ռոպէր Էմմիեան աշխարհի լաւագոյնն է ոչ – սեւ մարզիկներու միջեւ: Ծանօթ է որ սեւամորթերը վազքի մէջ իրենց բնածին արագութեամբ, ի սկզբանէ, որոշ առաւելութիւն մը ունին միւսներուն վրայ:*

Հռոմի մէջ, շրջապատն ալ նպաստաւոր չէ եղած Հայուն համար: Հանդիսատեսները կ'ուզէին որ իրենց ազգակիցը, Էվանճելիսթի խլէր մրցանակ մը, ու ամէն կերպով կը քաջալերէին տեղացի մարզիկը: Այդ եղած է պատճառը թերեւս, եւ նաեւ Լէվիսի նման հակառակորդի հետ չափուելու իրողութիւնը, որ Լենինականցի երիտասարդը իր վեց ոստումներէն երկուքը միայն յաջողած է կատարել կանոնաւոր: Միւսները նկատի առնուած չեն, սահմանէն դուրս կոխած ըլլալուն համար: Արդիւնք՝ ինքնավստահութեան պակասին, ջղագրգռութեան:

Մինչ Լէվիս իր ասպարէզին վերջաւորութեան մօտենալու վրայ է, Ռոպէր Էմմիեան, 22 տարեկան միայն, կրնայ տակաւին տասնամեակ մը մնալ մրցակցութեան մէջ: Աթլէթիզմի մասնագէտներուն կարծիքով, ան բացառիկ կերպով օժտուած մարզիկ մըն է եւ կրնայ տակաւին յառաջդիմել, եթէ շարունակէ մարզուիլ իր ներկայ թափով եւ բարելաւել իր փորձառութիւնը:

Ռոպէր Էմմիեան պիտի պատրաստուի, կը յուսանք, մեծ լրջութեամբ յառաջիկայ Ողիմպիականին՝ որ նախատեսուած է 1988–ին, Հիւսիսային – Քորէայի մայրաքաղաք Սէուլի մէջ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՆԿՆԿԱԼՈՒԱԾ ԱՐԴԻՒՆՔ

Կարելի չէր հաւատալ որ Գլիզ, իր դաշտին վրայ, առաջին յաղթանակ մը տանելու առիթը պիտի փախցնէր: Արդարեւ Հօթ – Սավուայի մէջ, Վալանսի Հայ Մարզականը պարտուած է, սակայն նուազագոյն տարբերութեամբ՝ 2 – 1: Անցեալ տարի ալ Վալանս յաղթուած էր հոն, 2 – 0–ով:

Չորս խաղերէ վերջ, առաջին տպաւորութիւն մը. հայանուն ակումբը պիտի կրնայ պայքարիլ հաւասարէ – հաւասար իր մրցակիցներէն շատերուն հետ Ֆրանսայի ախոյեանութեան այս երրորդ դասակարգին մէջ:

Այս Շաբաթ օր, ժամը 17–ին – եթէ վերջին պահուն փոփոխութիւն մը չըլլայ – Վալանս, Լա Փալլայի խաղադաշտին վրայ կ'ընդունի այցելութիւնը Քաննի արհեստավարժ ակումբին պահեստի խումբին: Կիրակի օր, Քաննը յաղթած է Սէն – Ռաֆայէլի (2 – 0)՝ որուն յաղթած էր Վալանս ալ (1 – 0). Շաբաթ իրիկուն Հայ Մարզականէն կ'ակնկալուի գոնէ հաւասար արդիւնք մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

(*) Լուրը տրուած էր «*Յառաջ*»ի Սեպտեմբեր 8–ի թիւով:

ՀԱՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՋԵԱՅ ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

Հացահատիկները հայկական լեռնաշխարհին մէջ աճած են վայրի վիճակով, տակաւին անյիշելի ժամանակներէ: Իր գոյութեան արշալոյսին մարդը հացահատիկը օգտագործած է որպէս շատ սննդարար եւ երկար պահուող սննդամթերք: Մ. Թումանեան այն կարծիքը կը յայտնէ, որ ցորենն ու գարին Հայաստանի մէջ տարածուած էին դեռ հինգ – վեց հազար տարի առաջ: Ասորեստանի թագաւոր Սարգոն Բ.ը իր արձանագրութիւններէն մէկուն մէջ պատմելով Ուրարտուի թագաւոր Ռուսա Բ.ի դէմ կատարած իր արշաւանքի մասին, կը հաղորդէ. – «Անոնց բազմաթիւ անհամար ամբարները բացի, անոնց անչափ հացահատիկով իմ զօրքը կերակրեցի»: Կարմիր – բլուրի պեղումներու միջոցին կորեկէ պատրաստուած հաց գտնուած է, իսկ Շէնգաւիթէն՝ ցորենի, գարիի եւ այլ հացահատիկներու մնացորդներ, էլարէն՝ մինչեւ կէսը ածխացած հացահատիկով լեցուն, սալերով ծածկուած տակառաձեւ հորեր: Բ. Պիոտրովսկիի հաշիւներով Կարմիր – բլուրի հացահատիկի պահեստներու ընդհանուր տարողութիւնը հաւասար եղած է 750 թոնի: Հացահատիկներու մասին մեզի լայն տեղեկութիւններ կը հաղորդեն նաեւ միջնադարեան աղբիւրներ: Այսպէս՝ Մ. Խորենացի կը վկայէ, որ Արշակ Ա.ի կառավարման տարիներուն մեծ խռովութիւններ եղած են Կովկաս մեծ լերան գօտիներուն վրայ եւ Պուլկարներու աշխարհը: Խռովարարներու մեծ մասը կուգար ու բնակութիւն կը հաստատէր Հայոց աշխարհը. «ի ներքոյ Կողայ, յարգաւանդահող եւ ի հացաւէտ տեղիս մինչեւ ի ժամանակս բազումս» (Խորենացի):

Հացահատիկներու մշակումը տարածուած է Հայաստանի յատկապէս նախալեռնային ու դաշտային շրջանները: Այդ տեսակէտէն նկատելի է Շիրակի դաշտը, որ աւանդութեան համաձայն որպէս բնակավայր յանձնուած է շատակեր Շարային: Այդ առիթով պատմահայր Մ. Խորենացի կը յիշատակէ Շիրակի հացի ամբարները:

Հայկական լեռնաշխարհին վրայ ամէնէն տարածուած հացահատիկը եղած է ցորենը, կորեկը, գարին, հաճարը: Ցորենի մասին միջնադարեան հայ մատենագրութեան մէջ մեզի յայտնի ամենահին վկայութիւնը կուգայ Սահակ Պարթեւի կանոններէն: Ղ. Փարպեցի կը յիշատակէ կորեկը, Ա. Շիրակացին՝ գարին: Թէ՛ գարիի եւ թէ՛ ցորենի մասին յիշատակութիւններ ունի ԺԳ. դարու պատմիչ Կիրակոս Գանձակեցի: Գարիի մասին կը տեղեկանանք ԺԳ. դարու բժշկարանէն, ինչպէս նաեւ Մխիթար Գոշի առակներէն: Ամիրտովլաթ Ամասիացիին յայտնի են գարիի երկու, եւ կորեկի երեք տեսակ: Հացահատիկներու ցանքի մասին տեղեկութիւններ կան «Գիրք վաստակոց»ի մէջ, որ ցորենի ցանքի մասին կուտայ հետեւեալ յանձնարարականները. «Գիտացիր որ կանուխն լաւ է եւ ի խորու գետինն, երբ մէկ անձրեւ գայ: … Ապա պարտ է որ այլ գիջային օդերով՝ ցանուի հիթով, որ սերմն անազալ շատ եւ լաւ ելանէ: Այծու աղբով թրջէ ցորեանն գիշեր մի, եւ ցանեա, արդիւնաւոր լինի», իսկ կորեկի ցանքի մասին կ՚ըսուի. – Մեծ կորեակն զշաղախոտը եւ զգիջային զաղեհամ եւ զջրարբի վայրսն սիրէ, եւ քչիկ սերմամբն շատ գետին լնու. եւ զքաղհանն առնելն՝ խիստ ընդունի եւ ախորժէ. եւ իւր ցանելոյ առենն ի մարտի ամսոյ ԺԱ. աւուրն ի վեր է … եւ թանձր բուսանի՝ նօսրացնել պիտի, զի մէկ հատն բազմապատիկ պտղաբերի»:

Եթէ ցորենէն լաւ բերք ստանալու համար «Գիրք վաստակոց»ը նախընտրելի կը համարի խոր ցանքը, ապա գարիի համար յարմար կը տեսնէ «միջնաշաւիղն, որ ոչ խորու լինի եւ ոչ նօսր»:

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ հացահատիկներու վերամշակումէն նախ ստացուած են ալիւր ու ձաւար: Կարմիր – բլուրի պեղումներու ժամանակ գտնուած են ալիւրի մնացորդներ՝ աղացուած ձեռքի աղօրիքով: Հայ մատենագրութեան մէջ ալիւրի՝ մեզի ծանօթ առաջին յիշատակութեան կը հանդիպինք Ղ. Փարպեցիի մօտ. «Փոխանակ նաշհոյ կորեակ ուտէին, եւ փոխանակ պարզ գինւոյ ջուր շատով ըմպէին»: Այս վկայութենէն պարզ կ՚երեւի, որ բացի «նաշիհ» ալիւրէ եղած են նաեւ ալիւրի այլ տեսակներ: Այն հանգամանքը, որ պատմիչը վերջինիս դիմաց կը յիշատակէ կորեկի ալիւրը, լաւագոյն վկայութիւնն է այն բանի, որ «նաշիհ» կոչուող հացը պատրաստուած է ալիւրի լաւագոյն տեսակներէ, որոնք հաւանօրէն իրարմէ կը տարբերէին իրենց պարունակած թեփի քանակութեամբ: ԺԸ. դարու Փրանսացի գիտնական Մալուէն կը զանազանէ երեք տեսակ ալիւր. Ա. – մուղ (100%-նոց), որու ցորենը ընդհանրապէս թեփահան չէին ըներ, Բ. – ալիւր որմէ կը հանուէր թեփի 10 – 15%-ը, Գ. – Բարձրորակ ալիւր՝ թեփի 25% բացակայութեամբ: Հետաքրքրական է, որ Հայաստանի մէջ նոյնպէս ալիւրի յիշեալ տեսակները գրեթէ նմանօրինակ բաղադրութիւն կ՚ունենային:

Ուշագրաւ է «նաշիհ» ալիւր ստանալու եղանակը. պէտք էր լրիւ կամ մասնակի հանել ցորենի թեփը: Այս գործընթացը կը կատարուէր սանդի մէջ: Երկանքով պէտք էր աղալ քանի մը անգամ, քանի որ կարելի չէր մէկ անգամէն այնպիսի ալիւր ստանալ, որով կարելի ըլլար բարձրորակ հաց թխել:

Բացի ցորենի ալիւրէն, բնակչութեան աղքատ խաւերու համար ամէնօրեայ կերակուր ծառայած է գարիի կամ գարեխառն կորեկի ալիւրէն պատրաստուած հացը: Յատկանշական է, որ գարիի ալիւրի մասին յիշատակութիւններ կան Ուրարտուէն իսկ: Այսպէս՝ Կարմիր – բլուրի պեղումներու ժամանակ գտնուած է գարիի ալիւր, ինչպէս նաեւ խոշոր աղացուած կորեկի հաց: Գարիի եւ կորեկի հացը տարածուած էր նաեւ Իրան եւ Բիւզանդիոն: Այսպէս՝ Ի. Պետրուշեւսկի կը նշէ, որ Ժ. դարուն Քիրմանի (Իրան) բնակիչները կը սնանէին կորեկախառն գարիի հացով, զայն կ՚անուանէին «աղքատներու հաց»: ԺԱ. դարու պարսիկ բանաստեղծ մըն ալ յիշատակելով գարիէն պատրաստուած խմորը, զայն կ՚անուանէ «աղքատներու հաց»: Յայտնի է, որ Հայաստան սերտ կապեր ունէր թէ՛ Բիւզանդիոնի, թէ՛ Պարսկաստանի տնտեսական ու քաղաքական կեանքին հետ նոյն առեն ընդունելի է այն իրողութիւնը, որ Հայաստանի մէջ նոյնպէս տարածուած էին գարիէ եւ կորեկէ պատրաստուած կերակուրի տեսակներ: Ամիրտովլաթ Ամասիացի դեղատոմսերէն մէկուն մէջ կը յիշէ գարիի ալիւրը, իսկ ԺԳ. դարու բժշկարան մը կը խօսի ոչ միայն գարիի ալիւրին, այլեւ անկէ պատրաստուած զանգուածին մասին:

Հայաստանի տարածուած հացազգիներէն էր նաեւ հաճարը: Միջնադարեան առակներէն մէկուն մէջ կը յիշատակուի հաճարը մնեւի հետ միասին: Իտալացի ճանապարհորդի մը վկայութեամբ, Մասիս լերան շրջակայքը առատօրէն մշակուած է վայրի հաճարը: Պատահական չէ, որ հացը մեր լեռնաշխարհին վրայ եղած է պաշտամունքի առարկայ: 1948-ին Կարմիր – բլուրի պեղումներէն գտնուած է կորեկէ պատրաստուած հացի մնացորդ: Ան հաստ կեղեւ ունեցած է, իսկ մէջտեղը՝ անցք: Գտնուած մնացորդը շատ կը նմանի այսօրուան բաքոնին: Ճիշդ է, որ ան կորեկէ պատրաստուած է, սակայն կասկածէ վեր է, որ քրիստոնէութեան նախորդած հազարամեակներուն Հայերը հաց պատրաստած են նաեւ այլ հացահատիկներէ: Հայաստանի մէջ հացի մասին կը յիշատակէ Քսենոփոն: Հացի մասին վկայութիւններ շատ են հայ մատենագրութեան մէջ: Ագաթանգեղոս ոչ միայն կը յիշատակէ հացը, այլեւ խմորը: Ան կը յիշատակուի նաեւ Մ. Խորենացիի կողմէ: Սպիտակ հացը վկայուած է Ժ. դարու ստեղծագործութեան մը մէջ: Մխիթար Հերացի կը յիշատակէ պաքսիմատը՝ «փաքսիմիթ» ձեւով: Միջնադարեան ձեռագրի մը յիշատակարանին մէջ կը հանդիպինք «դոն» հացատեսակին, որ ըստ Հ. Աճառեանի պաքսիմատն է: Հացի մասին յիշատակութիւններ կը գտնենք Ն. Շնորհալիի, Մ. Գոշի, ինչպէս նաեւ Անիի Առաքելոց Եկեղեցիի 1217-ի արձանագրութեան մը մէջ: ԺԳ. դարու պատմիչ Ստեփանոս Օրբելեան, պատմելով Յուսուֆի կողմէ գերուած հայ ազնուազարմ տիկնանց մասին, կ՚աւելցնէ .– «Ջուր անգամ եւ աշտուճ հաց ոչ գտանէին յագ»: Հացի մասին վկայութիւն կը գտնենք նաեւ Վարդան Այգեկցիի առակներէն մէկուն մէջ: Գրիգոր Տաթեւացի կը յիշատակէ հացի տեսակ մը, որ կը պատրաստէին խղով ու մեղրով («հաց առէին խղով եւ մեղերբ զանգեալ»): Դեղատոմսերէն մէկուն մէջ Ամիրտովլաթ Ամասիացին կը յիշեցնէ. – «Յիմացիր որ ինքն շատ ցեղ է. լաւն այն է, որ խմորը եկած լինի»:

Բերուած փաստերը խօսուն վկայութիւնն են այն իրողութեան, որ հին եւ միջնադարեան Հայաստանի մէջ լայնօրէն տարածուած էին հացի տարբեր տեսակներու պատրաստումը: Ամէնէն որակաւոր հացը եղած է սպիտակը՝ «նաշիհ» ալիւրէ:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Գ.

Երկու Ամերիկաները միացնող նեղ պարանոցը բաժնուած է եօթը փոքր Պետութիւններու: Բուն կարմրամորթերը գլխաւորաբար խմբուած են Կուաթեմալայի, Հոնտուրասի եւ Նիքարակուայի մէջ: Կարմրամորթերու զարթնումը այս շրջանին մէջ աւելի քաղաքական բնոյթ ունի քան՝ Հիւսիսային – Ամերիկայի մէջ: Սակայն հոս, անոնց կացութիւնը կարելի չէ համեմատել Հիւսիսային – Ամերիկայի իրենց ցեղակիցներուն հետ: Կ՚ապրին տնտեսական, մշակութային տեւական թշուառութեան մը մէջ: Երկիրներու մէջ, ուր կէրիլլէրոներ (մարքսական) մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն ու զօրաւոր են, կարմրամորթերը կը մղուին դասակարգային պայքարի (Նիքարակուա, Էլ Սալվատոր), կամ կը մասնակցին ընկերային յեղափոխութեան (Կուաթեմալա):

Կուաթեմալայի կարմրամորթերը սերած են Մայաներէ: Անոնցմէ պահած են տակաւին բարբառներ ու որոշ բարքեր, հակառակ որ, այսօր մեծ մասով կաթողիկէ են անոնք: Ընդհանրապէս կ՚ապրին գիւղական շրջաններու մէջ, փոքր համայնքներ կազմած: Երբեմն կը շփոթուին Լատինոներու հետ (սպանախօս, եւրոպացի ծագում ունեցողներ):

Հակառակ որ Կուաթեմալայի Սահմանադրութիւնը կ՚արգիլէ ցեղապաշտութիւնն ու խտրականութիւնը, կարմրամորթերը միշտ դուրս քշուած են ընկերութենէն: Օրէնքի խաղեր, մրցակցութիւն ու ծառայապաշտութիւնը հետզհետէ իրենց հողերէն զրկած է Կարմրամորթերը: Անոնց մէջ շատեր դարձած են անբաւարար վարձատրութեամբ հողամշակ բանուորներ:

60-ական թուականներէն սկսեալ, Կարմրամորթերը դուրս կուգան իրենց գիւղերէն, ու ոչ – կարմրամորթերու եւ քաղաքային ընկերութեան հետ շփումները կը բազմապատկուին: Այս քայլը, իրենց մշակոյթէն շատ բան կորսնցնել կուտայ, սակայն միւս կողմէ անոնց մէջ կ՚արթննայ ինքնութեան գիտակցումը: Ասոր մէջ մեծ դեր կ՚ունենան կաթողիկէ կամ աւետարանական խմբակցութիւններ:

70-ական թուականներուն քաղաքականութիւնը կը խառնուի այս երեւոյթին: Քրիստոնեայ ժողովրդավարները իրենց ծրագրին մէջ տեղ կուտան բնիկ ժողովուրդներու իրաւունքներուն: Մարքսական յեղափոխականներ 1972-ին կը թափանցեն գիւղական շրջաններ, ուր կը շահագործուին Կարմրամորթերը: Անոնց քարոզչութեան հետեւանք զինեալ խումբեր կը կազմուին ու կը սկսի Կարմրամորթերու զինեալ ապստամբութիւնը: Կը շարունակուի մինչեւ 1982, որու զօրավիգ կը կանգնի կղերը: Այս շարժումը մեծ թիւով մահերու պատճառ կ՚ըլլայ, իսկ մէկ միլիոն Կարմրամորթեր կը լքեն իրենց տունն ու տեղը, բախումներու վայրերէն հեռու փախչելու համար:

Ներկայիս յուսատու չէ Կուաթեմալայի Կարմրամորթերուն ապագան. անոնք պէտք է ընտրութիւն մը կատարեն մարքսական գաղափարաբանական յեղափոխութեան մը համար մեռնելու, եւ իրենց մօտէն ծանօթ թշուառութեան մը գիրկը վերստին իյնալու միջեւ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ – ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՅԼ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ

Սալվատորի մէջ, մէկ միլիոնի չուրջ է կարմրամորթ բնակչութեան թիւը. սակայն անոնք կորսնցուցած են, – գոնէ երեւութապէս – իրենց ինքնութիւնը, ու խառնուած են հողագուրկ գիւղացիներու զանգուածին, որոնք կ՚աշխատին սուրճի մշակութեան, կամ եգիպտացորեն դաշտերու մէջ: Իրենց վերջին ապստամբութեան թուականը 1932 է: Ժամանակին բռնակալը՝ զօր. Մարթինէզ անոնցմէ երեսուն հազար սպաննել տուած է ու հրամայած սպաննել բոլոր այն մարդիկը, որոնք կարմրամորթի զգեստաւորում ունէին: Յեղափոխական խմբակներու հետ կռուող Կարմրամորթերը, կը պայքարէին ոչ որպէս կարմրամորթ, այլ՝ որպէս ըմբոստացած գիւղացիներ:

Նիքարակուայի մէջ 250 հազար ցոյց կը տրուի անոնց թիւը. Քարայիպեան ծովու ափերուն վրայ կ՚ապրին, որսորդութիւն եւ ձկնորսութիւն ընելով: Անոնց երեք խումբերէն ամէնէն բազմանդամը Միսքիթոներն են, որոնք աւետարանական դարձած են:

Կեդրոնական – Ամերիկայի մնացեալ մասին մէջ Կարմրամորթերու հարց մը գրեթէ գոյութիւն չունի:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ – ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԿԱՐՄՐԱՄՈՐԹԵՐԸ

Այս հողամասին տիրած են Սպանացիներ ու Փորթուկալցիներ: Երբ անոնք հասած են այս ափերը գտած են տեղացի Կարմրամորթեր, որոնց մէկ մասը տէր էր քաղաքակրթութեան բարձր մակարդակի մը, ինչպէս՝ Ներկայի Էքուաթորի ու Փերուի Ինքաները: Հիւսիսային – Ամերիկայի նման հոս ալ գրաւումը շատ արիւնալի եղած է ու Հարաւային – Ամերիկայի Կարմրամորթերը զոհ դարձած են պատմութեան ամենամեծ ցեղասպանութիւններէն մէկուն: Կ՚ենթադրուի, թէ անոնց թիւը 40 – 100 միլիոնի միջեւ էր Գոլոմպոսի շրջանին, իսկ ԺԻ. դարուն 3 միլիոն միայն:

Հարաւային – Ամերիկայի եւրոպացի գաղութները իրենց անկախութեան տիրացած են ԺԹ. դարուն. այս երիտասարդ Պետութիւններուն մէջ իշխանութիւնը չուտով անցաւ հողատէր դասակարգի մը, որուն զօրավիգ էին զինուորականներն ու Եկեղեցին: Կացութիւնը բարւոքուեցաւ Ի. դարուն, յատկապէս 1945-էն ետք: Իսկ 60-ական թուականներէն համայնավար շարժումին ծաւալումը ծնունդ կուտայ յեղափոխական շարժումներու:

Այս հողամասի չուրջ 15 միլիոն Կարմրամորթերը մեծ մասով հողամշակ են, անասնաբոյծ, հողագործ – բանուոր: Որ-

պէս կարմրամորթ, պահած են միայն իրենց լեզուն. անոնք զոհերը դարձած են զանգուած սպիտակ ջարդի մը եւ մարդասպաններէ զատ ոչ ոք կը պահանջէ անոնց կորսուած մշակոյթին վերադարձը:

Քիչ չափ համարկուած Կարմրամորթերու մէջ կայ փոքր խմբակ մը, որուն ֆիզիքական գոյութիւնը սպառնալիքի ենթարկուած է. որոշ պարագաներու մէջ, անոնց համար ցեղասպանութիւնը աւարտած չէ. քաղաքակրթութենէ հեռու կ'ապրին անոնք. պահած են իրենց լեզուն, բարքերը, հաւատալիքները եւ արդարութեան պապենական ձեւը: Իրենց թիւը կը նեթադրուի, որ ըլլայ 9 միլիոնի չուրջ ամբողջ Հարաւային Ամերիկայի մէջ:

Ցեղասպանութիւնը կը շարունակուի Պրազիլիոյ եւ Գոլոմպիայի մէջ:

Պրազիլիոյ մէջ ցեղախումբով ապրող կարմրամորթերը (100 – 200 հազար) որպէս վարիչ ու «պաշտպան» մարմին ունին «Կարմրամորթերու ազգային հիմնարկ»ը: Կաթողիկէ քարոզիչներ ալ կ'ամբողջացնեն անոր աշխատանքը, նպատակ ունենալով այս ցեղախումբերուն համարկումը ընկերութեան մէջ: Սակայն բուն նպատակը, աւելի նիւթական է: Պրազիլիոյ Պետութիւնը ամազոնեան շրջանները զարգացնելու ծրագրի մը ձեռնարկած է ու հոն կառուցանելի հաղորդակցութեան գիծերու, ջրելեկտրական ամբարտակներու արգելք կը հանդիսանան Կարմրամորթերու հողերը:

Եւ անշուշտ այս պայմաններու մէջ, ախրանալու համար այդ հողերուն, պէտք է գրաւումներ ընել, փորձել զիրենք տեղահանել, կամ ձախողելու պարագային ոչնչացնել ուղղակի:

Գոլոմպիայի մէջ 1 միլիոն 300 հազար կարմրամորթեր աւանդաբար վստահուած են կաթողիկէ քարոզիչներու: 1960–ին հիմնուած է Բնիկներու գործերու գրասենեակ մը, կապուած հողագործական նախարարութեան: Եօթանասունական թուականներուն հարիւրաւոր Կարմրամորթեր որոնք կ'ընդդիմանային իրենց հողերու բաժան – բաժան ըլլալուն բանտարկուեցան, իրենց բանբերը սպաննուեցան: Այս խռովութիւնները պատճառ դարձան Յունուար 25, 1984–ի դէպքերուն, ուր 4 Կարմրամորթեր սպաննուեցան, կիներ, երախաներ տեղահանուեցան ու գիւղ մը քանդուեցաւ:

Պոլիվիայի մէջ Կարմրամորթերու ճակատագիրը մեծ հողատէրերու եւ քարոզիչներու ձեռքերուն մէջ է. հոն ստեղծուած կազմակերպութիւններ նպատակ ունին պետական հակակշռի տակ տեսակ մը ինքնավարութիւն ստեղծելու, ինչ որ խափանուած է 100 Կարմրամորթերու սպաննութեամբ (1974):

Էքուաթորի մէջ կ'ապրին 60 հազար Կարմրամորթեր, սակայն անոնք օրէ օր կը կորսնցնեն իրենց մշակոյթը եւ հողերը:

Փարակուէյը լատինական – Ամերիկայի միակ երկիրն է, ուր Կարմրամորթերու լեզուն մրցակցութեան մէջ է սպաներէնի հետ. ինչ որ բնական պէտք է համարել, տրուած ըլլալով, որ բնակիչներու 95%–ը սպանացի – կարմրամորթ խառնածիններ են:

Փերուի մէջ, որ 10 միլիոնով ամենամեծ կարմրամորթ բնակչութիւնը ունեցող երկիրն է, 30 տարիէ ի վեր իրարու կը յաջորդեն զինուորական կառավարութիւններ: Իրենց նպատակը միշտ նոյնն է. արդիականացնել ընկերութիւնը ու յատկապէս՝ ձուլել կամ համարկել անտարբեր կարմրամորթ ցեղախումբերը:

Բարդ է վերջապէս Կարմրամորթերու հարցը Հարաւային Ամերիկայի մէջ. ան աւելցած է այլ հարցերու վրայ: Լուծումը կարելի կ'ըլլայ միայն անոնց կարգադրութեամբ. ինչպէս՝ քաղաքական կայուն վիճակ, տարեկան միջին եկամուտի բարւոքում, ընկերային զարգացում, մտայնութիւններու փոփոխութիւն եւայլն: Եւ այնքան ատեն, որ կարելի չըլլայ իրականացնել այս հսկայ յեղաշրջումը, մարդկային իրաւունքներու պաշտպանները միայն անարդարութիւններ ու վայրագութիւններ պիտի ունենան յայտարարելիք:

Ա. Թ. Թ.

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԼՈՒԽ-ԳՈՐԾՈՑՆԵՐՈՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԼՈՒԿԱՆՈ

Պր. Թիսէնի սեփական չքեղ ապարանքը՝ Վիլլա Ֆավորիթան կը գտնուի Լուկանոյի մէջ, Զուիցերիա: Ան սեփականատէրն է արուեստի յատուկ անգնահատելի ժառանգութեան մը:

Հոն տեղի ունեցող արուեստի գործերու ցուցադրութիւնը կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 15, եւ ցուցադրութեան դրուած են տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու պատկան 40 գլուխգործոցներ, որոնք փոխ տրուած են Մոսկուայի Պուշկին եւ Լենինգրադի Էրմիթաժ թանգարաններու կողմէ, փոխարէնը ստանալով նոյնքան թիւով մեծ վարպետներու վրձինին պատկանող գործեր, որոնք կը պատկանին Պր. Թիսէնի հաւաքածոյին: Բացայայտ իրողութիւն է թէ Վիլլա Ֆավորիթայի տէրը՝ Պր. Թիսէն կը մնայ գլխաւոր դէմքը այս եզակի ու բարձրագոյն մակարդակի վրայ տեղի ունեցող արուեստի փոխանակումին:

1980ին տեղի ունեցաւ այս կարգի առաջին ցուցադրութիւնը՝ նուիրուած տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու գլուխ – գործոցներու, որոնք տրամադրուած էին խորհրդային թանգարաններուն կողմէ:

Այս ցուցահանդէսը այցելած էին աւելի քան 280 հազար հոգի: Ներկայիս տեղի ունեցող ցուցադրութիւնը դարձեալ նուիրուած է տպաւորապաշտ եւ յետ – տպաւորապաշտ վարպետներու գործերուն, կը ցուցադրուին 40 այլ գործեր, եւ կը նախատեսուի նոյնքան մեծ թիւով եթէ ոչ աւելի այցելուներ:

Առաջքը առնելու համար նախատեսելի խուժումի մը, որոշուած է գործադրել տոմսերու կանխահաս վաճառման դրութիւն մը, օրինակելով Նիւ – Եորքի Մեթրոփոլիթըն Մուզէումի կիրարկած ձեւը, գլխաւոր ցուցադրութիւններու պարագային:

Այցելուն նախապէս ապահովելով մուտքի տոմսը, կը ստանայ նաեւ որոշ ցուցմունքներ ցուցադրութեան ներկայ ըլլալու թուականին եւ ժամուն չուրջ: Այս ձեւով կարելի կ'ըլլայ չափաւորել ժողովրդային խուժում մը:

Ըստ այս դրութեան, կարելի պիտի ըլլայ ժամական ընդունիլ 400, իսկ օրական 2400 այցելուներ: Տոմսերը կարելի է ապահովել ուղղակի վիլլա Ֆավորիթայի մօտ:

Վիլլա Ֆավորիթայի մէջ տեղի ունեցող այս բացառիկ ցուցադրութեան կը նախատեսուի 240 հազար այցելուներ, հարիւր օրերու ընթացքին: Պր. Թիսէնի եւ խորհրդային թանգարաններու միջեւ տեղի ունեցող արուեստի գլուխ – գործոցներու փոխանակման այս ծրագիրը, որուն երկրորդ արարին վարագոյրը կը բացուի այժմ, կը բանայ ուղին երրորդ արարի մը հեռանկարներուն որ հաւանաբար տեղի ունենայ գալ տարի, դարձեալ վիլլա Ֆավորիթայի նրբանցքներուն մէջ, կը հաստատէ Պր. Թիսէն. խորհրդային թանգարաններէն պիտի հասնին ցուցադրութեան դրուելու համար, 20–րդ դարու վարպետներու վրձինին պատկանող արուեստի աչքառու գործեր, թիւով 40–ի չուրջ, 1910–էն մինչեւ 1930–ական թուականներու շրջանը պարփակող:

Մինչ դէպի Խորհրդային Միութիւն պիտի ղրկուին Պր. Թիսէնի հաւաքածոյին մաս կազմող գերման արտայայտիչ հեղինակներու, Տատայիզմի, ինչպէս նաեւ ամերիկացի արդի հեղինակներու գործեր: Պր. Թիսէնի հաստատումը թէ նոյնիսկ այս երրորդ ցուցադրութիւնը տեղի պիտի ունենայ իր ապարանքին մէջ, բարենշան երեւոյթ է:

Ներկայ ցուցադրութեան մաս կազմող տպաւորապաշտ վարպետներու խումբէն ամէնէն հեղինակաւորը, ըստ իրեն կարծիքին Քլոտ Մոնէ–ն է, որ ներկայ է 7 գլուխ – գործոցներով, որոնցմէ ամէնէն հետաքրքրականը անկասկած «Le déjeuner sur l'herbe» գործն է, որուն ներշնչումը առնուած է Մանէի համանուն գործէն, այն միակ տարբերութեամբ թէ Մանէի գործին մէջ երեւցող մերկ կինը, փոխարինուած է զգեստաւորուած կնոջ մը կերպարով:

Այս ցուցադրութեան դրուած են հետեւեալ տասը հեղինակները՝ Մոնէ, Ռընուար, Սիզլէ, Սեզան, Սինեակ, Կոկէն, Պոնառ, Տըրէն, Մաթիս եւ Փիքասօ: Պր. Թիսէնի նախասիրած հեղինակը կը մնայ Սեզան, եւ անոր «Բարեկենդան»ը (մառտի – կրա) գործը կը նկատէ ցուցադրութեան մաս կազմող ամէնէն գեղեցիկ եւ գրաւիչ գործը: «Մառտի – կրաՏ» կը ներկայացնէ Փիէռօ եւ Առլըքէնը Բարեկենդանի վերջին Երեքշաբթին: Սեզան այս նկարը կը վերջացնէր 1888–ին եւ սովորականէն դուրս նիւթ մը կը նկատէր զայն:

1904–ին այս գործը կը գնէր ռուս անուանի արուեստի գործերու հաւաքածոյի տէր Սեհիւքին: Սէհիւքին եւ Մորոզով եղբայրները պատկառելի թիւով տպաւորապաշտ վարպետներու գործեր գնեցին հարստացնելով իրենց սեփական հաւաքածոները:

Խորհ. Միութիւնը յետագային այս գործերը ստացաւ անոնցմէ:

Ըստ Թիսէնի եւ խորհրդային թանգարաններու միջեւ ստորագրուած արուեստի գործերու փոխանակման համաձայնագրի տրամադրութեանց, այս եզանակին ցուցադրութեան դրուած պիտի ըլլան Թիսէնի հաւաքածոյին պատկանող 40 գործեր, նախ Մոսկուայի Պուշկին թանգարանին մէջ, ապա Լենինգրադի Էրմիթաժին մէջ:

Այս գործերը կը պատկանին մեծ վարպետներու վրձինին, ինչպէս Գրանաք, Վան Այք, Հոլպայն, Ռուպէնս, Թիեփոլօ:

Խորհրդային Միութեան փոխ տրուած ամէնէն աչքառու եւ ինքնատիպ գործերէն մին կը նկատուի Հանց Հոլպայնի Անգլիոյ Հանրի 8–րդ թագաւորին դիմանկարը ներկայացնող գործը:

Այս գործը գնած էր Թիսէնի հայրը 1934 թուին, եւ ցարդ միայն մէկ անգամ դուրս ելած էր վիլլա Ֆավորիթայի նրբանցքներէն 1977–ին, ցուցադրուելու համար Լոնտոնի Նէշընըլ Փորթրէթ Կալըրիի նրբանցքներուն մէջ:

ԱՐԱՄ ՊԱԼԵԱՆ

Իտալիա

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Չափածոյ)

Գրեց՝ Գրիգոր Աֆարեան

Պոսթըն, 1987

ԹՈՒՂԹ ԾՆՆԴՈՑ

(Պատմուածքներ)

Գրեց՝ Ներսէս Վիրապեան

Լոս – Անճըլըս, 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Վանն էր թագաւորութեան քաղաքամայրը: Իսկ երկրի հոգեւոր կեդրոնը կը գտնուէր Վանէն հարաւ – արեւելք: Վանի տէրերը զայն կը կոչէին Արդինի, ասորեստանցիները՝ Մուսասիր: Հոն կը գտնուէր Հալդիի տաճարը՝ այդ գլխաւոր աստուծոյ ոսկեձոյլ արձանով: Արդինիի սրբատեղիներուն մէջ կը պահուէին Վանի թագաւորներու պրոնզէ հսկայ արձանները:

Վանի թագաւորութեան առաջին իսկ շրջանէն մնացած վաւերագրերը ցոյց կուտան, որ այս պետութեան մէջ մտած է նախորդ հազարամեակի Հայասա – Հայքի ամբողջ տարածքը: Ուրեմն, կարելի չէ կասկածիլ, որ պետութեան կազմի մէջ տիրապետող եղած է Հայ ժողովուրդը՝ Հայքի բնիկ տէրը:

Վանի թագաւորներէն առաջինը, որու մասին որոշակի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Ասորեստանի արքաներու թողած սեպագրերը, ինչպէս նաեւ Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ը Արամն է: Ան գահակալած է Ք. Ա. 9–րդ դարու առաջին կէսին: Ըստ երեւոյթին Արամի թագաւորութիւնը տարածուած է Վանայ լճի շրջակայքը եւ դրացի բաւական ընդարձակ մարզերու վրայ, որոնք նախորդ շրջանին ներդրաւուած էին Հայասա – Հայքի կազմին մէջ: Արամի օրով Ասորեստանի Սալմանասար Գ. թագաւորը արշաւանքներու ելած է 859, 857 եւ 845 թուականներուն, ու կատարած ասպատակութիւններ ու աւերածութիւն: Ինքը՝ գոռոզ Ասորեստանցին, իր արձանագրութիւններու մէջ այդ արշաւանքներու արդիւնքները այնպէս կը ներկայացնէ, որ կը թուի, թէ Հայքի մէջ այլեւս պէտք չէ թողած ըլլայ ոչ մէկ կենդանի շունչ, (անգամ մը, Սուգունիա ամրոցը նուաճելէ յետոյ, Արամի հազարաւոր զինուորները գլխատած ու գլուխներէն աշտարակ է կանգնած): Սակայն պարբերաբար արշաւանքի գալը ինքնին հաստատ վկայութիւն է, որ Արամի երկիրը երբեք չէ ընկճուած ու հպատակած բռնագրաւիչին: Վերջապէս, նուաճումներուն վերաբերող սեպագրերու մէջ խօսք անգամ չկայ թագաւորութեան գահանիստ Բիայնի – Վանը գրաւելու, նոյնիսկ դէպի Վանի շրջակայքը արշաւելու մասին: Իսկ այս մէկը լուրջ հիմ է՝ մտածելու, որ ասորեստանցիները միշտ ալ հակահարուած ստանալով, ետ դարձած են առանց թագաւորութեան սրտին հասնելու:

Արամի կերպարը կ'ամբողջանայ հայ ժողովուրդի աւանդութիւններէն եւ վաղնջական գրաւոր աղբիւրներէն Մ. Խորենացիի պատմութեան անցած տուեալներով: Պատմահայրը կ'ըսէ՝ «Արամ շատ քաջագործութիւններ կատարած է յաղթական պատերազմներու մէջ եւ ընդարձակած է Հայաստանի սահմանները բոլոր կողմերու վրայ»:

Մար Աբասի մեհենական մատեանի տեղեկութիւնները շարադրելով՝ Խորենացի կը գրէ, թէ Արամ «աշխատասէր եւ հայրենասէր մարդ ըլլալով, ինչպէս ցոյց կուտայ նոյն պատմագիրը, լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար, քան տեսնել, թէ ինչպէս օտարացեղ ազգերը ոտնակոխ կ'ընեն իր հայրենիքին սահմանները եւ օտարները կը տիրեն իր արիւնակից հարազատներու վրայ»:

«Լաւ կը համարէր մեռնիլ հայրենիքի համար…»:

Եւ մեր քննախոյզ պատմիչը հանգամանօրէն կը ներկայացնէ յաղթական այն ճակատամարտերը, որ Արամ թագաւոր կը վարէր դրացի բռնակալ տէրութիւններու դէմ՝ իր հայրենիքի ազատութիւնն ու անկախութիւնը հաստատ պահելու համար: Ահա ան կը կռուի մեդացիներու դէմ, զորս կ'առաջնորդէ ոմն Նիւքար Մադէս: Արամ իր քաջ նիզակաւորներու գլուխն անցած կը կոտրէ Հայաստանն ասպատակող մեդացիները, իսկ Նիւքար Մադէսն ալ կենդանի բռնելով՝ գամել կուտայ իր երկրի մայրաքաղաքի պարիսպի աշտարակէն, իբրեւ ահեղ զգուշացում բոլոր անոնց, որոնք չարութեամբ կուգան Հայոց երկրին վրայ:

Այս ճակատամարտը հազիւ աւարտած, Արամ թագաւոր ստիպուած կ'ըլլայ երթալ դէպի հարաւ – արեւելեան սահմանները, ուր ասորեստանեան զօրքերը ասպատակ կը փռէին իրենց քաջահմուտ զօրավար Բարշամի գլխաւորութեամբ: Այս պատերազմին կը պարտուի Բարշամ: Անոր զօրքերը ջարդուելով Կորդէք նահանգին մէջ, ետ կը նետուին Ասորեստանի դաշտը, եւ վերստին ազատ շունչ կը քաշեն Ասորեստանի սահմանակից հայկական գաւառները:

Արեւմուտքի մէջ եւս Արամ արքայ իր երկիրը օրհասական կռիւներով կը պաշտպանէ օտարներէն: Հոն ալ կը ճակատի Տիտանեան Պայապիս Քաղեայի դէմ, կ'առատագրէ Կեսարիան եւ այնտեղէն մինչեւ բուն Հայաստան ինկած երկրամասի բնակիչներուն «հրաման կուտայ հայերէն սորվիլ ու խօսելու» («բայց հրաման տայ բնակչաց աշխարհին ուսանել զխօսս եւ զբարբառ հայկական»):

(Շար. 3)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանի, Տիկին Վիգէն Թորոսեանի, իրենց մօր՝ Հեդիճէ Թորոսեանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. կը նուիրէ Հայ Դատի Յանձնախումբին: Սոյն տխուր առթիւ՝ մասնաճիւղը ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Յարեթնազովեանէ 250 Ֆ. եւ Պ. Ինիգեանէ 300 Ֆ.:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ
ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վերացման Սրբոյ խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8.45–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Պատարագը կ՚երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան Ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – ռեհանով: Այս անդաստանը վերջինն է:

Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց:

Եկեղեցւոյս մէջ շինարարական աշխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրուան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը այս տարի բացառաբար տեղի պիտի չունենան:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Երեկոյեան կը կատարուի Խաչվերաց տօնի Թափօր – Անդաստան:

Ժամերգութիւն ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10.15–ին:
Թափօր – Անդաստան ժամը 17–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9.30:
Պատարագ՝ 10.30:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին:
Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին Հոգեհանգիստ:

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ռեհանով:

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի Ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն հանգուցեալ ննջեցելոց:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սեւրան – Լիվրիի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար. – Աղապէկեան քոյրերէն 5000 Ֆր. իրենց եղբօր՝ Հանրի – Հրանդ Աղապէկեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

RECHERCHONS

REGION PARISIENNE

Recherchons dame 40 /50 ans
libre immédiatement
nourrie, logée, REMUNEREE
pour tenir compagnie à Grand-Mère
Arménienne et travaux ménagers.
Sauf exception: libre le W.E.

Tél. BUREAU: 43. 42. 38. 10
DOMICILE à partir de 20h:
45. 90. 01. 49

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

**

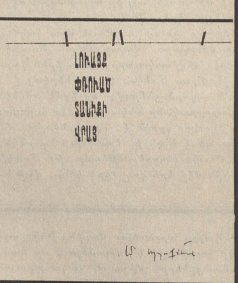
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20.30–ին:

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16.30–ին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ



Գին՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղի տարեկան ճեմնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:

• • • • • • • •

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

• • • • • • • •

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE

organise un dîner

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence de :

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE
(rapporteur sur la question arménienne)
M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs les parlementaires :
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLEREBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ճուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

**

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Մեսրոպ կրթարանի մանկապարտէզի վերամուտը կը կատարուի Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 10–ին:

Արձանագրութեան համար կը խնդրուի հեռաձայնել 43 – 76 – 35 – 91 թիւին:

**

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին:

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները գրել:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

**

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12:

**

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան համանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Երլմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, կիրակի առտուները:

DEUX SOIREES EXCEPTIONNELLES
avec
MARTEN YORGANTZ

Vendredi 18 Septembre
Restaurant SEVAN
1, boulevard Carnot, Alfortville
tél. 43. 76. 32. 19

Samedi 19 Septembre
Restaurant CAUCASE
99 bis, avenue de Verdun,
Issy-les-Moulineaux
tél. 46. 38. 96. 30

IL EST PRUDENT DE RESERVER

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
11

VENDREDI
11 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.571
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.571

"LIBÉRATION"
ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ, ՂԱՐԱԲԱՂ

ՑԱՐԴ՝ ԴԻՄՈՒՄԸ ՍՏՈՐԱԳՐԱԾ ԵՆ 400 ՀԱԶԱՐ ՀԱՅԵՐ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—×—

Օգոստոս 19-ի մեր թիւով, արձագանգ կը հանդիսանայինք «Լիպերասիոն»ի (Օգոստոս 18) հրատարակած մէկ լուրին,ըստ որուն 75 հազար Հայերու ստորագրութիւնը կրող դիմումնագիր մը եղած էր Կորպաչովի Նախիջեւանի կցումը պահանջող: Կ՚աւելցնէինք թէ «Լիպերասիոն»էն այլ աղբիւր չունէինք, աւելի մանրամասնութիւն տալու կամ — ի հարկին — ճշդում կատարելու համար:

Այժմ կրցանք հետեւեալ լուսաբանութիւնները ունենալ այս հարցին կապակցութեամբ:

Դիմումնագիրը ութ էջնոց, ռուսերէն բնագիր մըն է որ սկիզբը իբրեւ մեկնակէտ կ՚առնէ կորպաչովեան «Վերակառուցումը», անդրադառնալու համար ազգային սահմանագլուխներու վերաքննութեան հարցին: Պատմական ակնարկ մը կը յիշէ որ Նախիջեւանը Ազրպէյճանի կցուած է 1921-ին, Քեմալի պատճառաւ եւ Ղարաբաղը 1924-ին՝ Ստալինի: Աւելին, Նախիջեւանի աշխարհագրական դիրքը կը հակասէ խորհրդային զանազան հանրապետութիւններու օտար Պետութեանց հետ սահմանագլուխներու վերաբերեալ յենինեան սկզբունքին: Այս, ծանրանալէ ետք հայ բնակչութեան հետզհետէ նուազումին Նախիջեւանի մէջ, ուր մէկ հայկական գիւղ մնացած է՝ Ագուլիս, մինչ Նախիջեւանը պէտք է «ինքնավար մարզ» մնայ, բայց՝ Հայաստանի մէջ, դիմումնագիրը այլեւս չի խօսիր Նախիջեւանի մասին եւ միայն Ղարաբաղով կը զբաղի: Հոն, 1921-ին, Հայերը բնակչութեան 94%-ը կը կազմէին, իսկ 1979-ի մարդահամարին համաձայն համեմատութիւնը իջած է 74.4%-ի: Հայերը կը զգեն որովհետեւ տեւականօրէն ենթակայ են փիրաւորական վերաբերումի Ազրպէյճանի մէջ եւ որու անդրադարձած էին «Իզվեստիա», գարնան: Իրաց այս կացութեան մէջ, դիմումնագիրը կ՚ուզէ որ հարցը վերաքննուի եւ գործադրուի 1920 Դեկտեմբեր 1-ի Բագուի Սովետի որոշումը՝ Ղարաբաղը Հայաստանի կցելու, որ մեռեալ տառ մնացած է Ստալինի պատճառով: Եւ քանի որ վերյած է անհատի պաշտամունքը, պատճառ չկայ պահելու այդ կամայական վճիռը:

Դիմումնագիրը իբրեւ խորագիր կը կրէ. — «Միացնել Վերին — Ղարաբաղը՝ Խորհրդային Հայաստանի», բաղկացած է, ինչպէս ըսինք ութ էջերէ, սիւնակներով ուր գրուած է. —

Թիւ — մականուն, անուն — հասցէ — ստորագրութիւն

Ցարդ 400 հազարի հասած է ստորագրութեանց թիւը:

Հաւաստի աղբիւրէ մեր առած այս տեղեկութիւններուն գլխաւոր կէտը այն է որ հարցը Ղարաբաղի կը վերաբերի եւ Նախիջեւանը՝ պարզապէս կը յիշատակուի, մինչ «Լիպերասիոն» չէր ակնարկեր իսկ Ղարաբաղի: Օտար մամուլի աղբիւրը Թոլիթրի հեռագիր մըն էր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, ուր Բոմառթէնի Բուլվարի դրամատան դէմ ռմբահարձ մը գործուած է Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը, նիւթական հսկայ վնասներ պատճառելով: Պահակը հրաշքով ողջ մնացած է:

ԻՆՍԷԷն (Տնտեսական Ուսումնասիրութեանց եւ Վիճակագրութեան Ազգային Հիմնարկ) ասկէ ետք, ամսական գիներու երկու սականիչ պիտի հրապարակէ, մէկը՝ ծխախոտի ու ալքոլը նկատի չառնելով: Ծանօթ է որ գիներու ամսական սականիչը կը ճշդուի նկատի առնելով 239 ընթացիկ ապրանք, ինչ որ կը կոչուի «Տանտիկնոջ կողովը»: Ամէն ամիս, հիմնարկին քննիչները այդ ապրանքներուն գիները կը ստուգեն ամբողջ Ֆրանսայի մէջ:

ՏՐԻՊՈԼԻՍԻ մէջ (Լիբանան) թակարդ կառք մը եւս պայթած է, որու հետեւանքով 2 մեռեալ եւ քանի վիրաւոր կայ:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ շարժանկարի փառատօնին, ֆրանսացի բեմադիր՝ Լուի Մալի ֆիլմը՝ «Ցը՛, երախաներ» (Օրըվուար լէ զ՚անֆան) «ոսկի առիւծ» ստացաւ, այլ խօսքով՝ առաջին մրցանակը: Նիւթը կը վերաբերի անհանդուրժողութեան, բարեկամութեան, ցեղապաշտութեան և մարդկային արժանաւորութեան:

ՏՐՈՑԿԻ ԵՒ ԲՈՒԽԱՐԻՆ, հաւանաբար, վերստին պատուոյ արժանանան Խորհրդային Միութեան մէջ, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 70-ամեակին առթիւ: Անկարելի չի նկատուիր որ Տրոցկիի թոռն ալ Մոսկուա հրաւիրուի տարեդարձին հանդիսութեանց առթիւ: Կը թուի որ այս անգամ վերապատուութիւնները միայն ձեւական չըլլան, ինչպէս Ի. Համադու-մարին առնել: Կորպաչով վճռած կը թուի պատմական իրենց տեղը վերադարձնել բոլշեւիկեան հին պահակախումբին: Ռուսերի ազդեցութիւն գործած է արդէն «Իզվեստիա»ի վերջին մէկ որակումը Տրոցկիի վերաբերեալ՝ «Յեղափոխութեան հերոս եւ նահատակ»:

ՃԷՅՄՍ ՊԸՐՆՋ անուն անդամալոյծ մարդ մը, ակռաներով յաջողած է մեղքնել կինը, որու հետ նոր ամուսնացած էր: Ակռաներով քաշած է չուան մը, որ շարժաթոռին մէջ պահուած հրացանի մը ըլթակը շարժման մէջ դրած է: Դրդապատճառը ծանօթ չէ, բայց մայրը յայտնած է որ 9 տարի առաջ, նախորդ կինոջը պարպած մէկ գնդակէն անդամալոյծ մնացած էր:

ԻՍՐԱՅԵԼԻ մէջ, ետթներորդ շաբաթն ըլլալով, բուռն բախումներ դէմ առ դէմ կը հանեն ապահովութեան ուժեր եւ ծայրայեղ կրօնաւորներ, որոնք դէմ են սինեմաներու բացուելուն Ուրբաթ իրիկուն, երբ կ՚ըսկսի «Շաբաթ» (Սապա): Ռաբբիկանապետ մը կ՚ըսէ թէ կարելի չէ այսպէս շարունակել, բայց կը թուի որ կրօնաւորները կը յաջողին, որովհետեւ անցեալ շաբթու, միայն երկու սինեմա բաց էր Երուսաղէմ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԵՐԹ ՓԱԿԵԼՈՒ ԵՒ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Մամուլէն կարդացինք, թէ «լ՚էպոոմատէո» թերթը չկարենալով ընթերցողներու անհրաժեշտ թիւը ունենալ, փակուեր է: «Անհրաժեշտ թիւ» նկատուեր է յիսուն հազարը, այդ սպառումով միայն թերթը կրնայ եղեր ինքնաբաւ ըլլալ եւ ապահովել շարունակել իր գոյութիւնը:

**

Անցեալները Պոլիսէն նոր վերադարձած բարեկամուհի մը կը խօսէր տեղւոյն յոյն փոքրամասնութեան թիւին տարապայման նուազումին մասին. հազիւ 4 — 5 հազար Յոյն մնացեր էր ու մնացողները մտահոգ էին իրենց համայնքապատկան հաստատութիւններուն եւ հարստութեան համար:

Բարեկամուհիս անոնց մօտ զարմանքով նկատած էր երեւոյթ մը, որ բաւական տարօրինակ թուած էր իրեն. Պոլսոյ սակաւաթիւ այդ Յոյները, որպէսզի ընթերցողի պակասէ իրենց օրաթերթը չփակուի, դիմեր էին հետեւեալ միջոցառումին. տան մէջ այր ու կին նոյն թերթէն կը գնէին զատ — զատ, այսինքն ամէն ընթերցող կը գնէր *իր* թերթը:

**

Ի՞նչ հակասական պատկեր, չէ՞: Տեղ մը թերթ մը կը փակուի յիսուն հազար ընթերցող չկարենալ ունենալուն համար, անդին, 4 — 5 հազար մարդ, ընթերցողի հանգամանքին վրայ գնորդին ալ աւելցնելով թերթ մը կ՚ապրեցնեն:

**

Իսկ մե՞նք: Ոչի՛նչ. վերի պատկերները ոչ մէկ կապ ունին մեզի հետ. մենք եզակի երեւոյթ մը պարզելով կը շարունակենք բացառուած մնալ, հաւասարապէս երկու պարագաներէն ալ:

Թ. ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 4 — 7)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Սեպտեմբեր 1-ին սկսած է Հայաստանի ուսումնական վերամուտը: Այս տարի մօտ 70 հազար երախաներ առաջին անգամ ոտք դրած են դպրոցի շեմին: Տասը տարի դպրոցը պիտի ըլլայ անոնց հարազատ տունը, ուր անոնք՝ հմուտ մանկավարժներու ղեկավարութեամբ, պիտի հաղորդակցին գիր ու գրականութեան, գիտելիքներուն: Ինչպէս Հայաստանի բոլոր դպրոցներուն մէջ, Երեւանի Դանիէլ Վարուժան հայկական միջնակարգ վարժարանը եւս տեղի ունեցած է հանդիսաւոր տողանցք մը: Համաձայն աւանդութեան, տասներորդ դասարանի աշակերտները եւ ամէնէն փոքրերը ծաղիկներ դրած են Դանիէլ Վարուժանի յուշարձանին: Ուսումնական տարեշրջանի առաջին օրը դպրոց այցելած են Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, Երեւանի կոմիտէի Ա. քարտուղար Սահակեան եւ այլ անձնաւորութիւններ: Անոնք այցելած են դասարանները, ծանօթացած ուսումնական ընթացքին, զրուցած աշակերտներու եւ մանկավարժներու հետ:

Վերամուտը մասնաւոր նշանակութիւն մըն ալ ունեցած է Երեւանի Չեխով միջնակարգ դպրոցին համար, որուն հիմնադրութեան 40-ամեակն է այս տարի: Հոն այցելած են Հայաստանի վարչապետը՝ Ֆադէյ Սարգսեան, կուսակցական ղեկավարներ եւ նախկին աշակերտներ:

**

ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՏՈՒՆ — ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՎԿԱՅԱԿԱՆԱՑ ԲԱՇԽՈՒՄ

Աւադութիւն դարձած է Մինաս Աւետիսեանի ծննդեան օրը Լենինականի Մերկուրով գեղարուեստի դպրոցի շրջանաւարտներուն աւարտական վկայականներու յանձնումը Ջաջուռի մէջ, նկարիչին ծննդավայրի տուն — թանգարանը: Ջաջուռ ժամանած հիւրերը դիմաւորած է բազմերանգ ներկապնակի ձեւով հսկայ ցուցատախտակը՝ գիւղին անունով, Հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն մակագրութիւններով: Սեւ — կարմիր տուֆաշէն երկյարկանի շէնքը նկարիչին տուն — թանգարանն է: Առաջին յարկը զետեղուած են Մարտիրոս Սարեանի, Յակոբ Յակոբեանի, Յակոբ Անանիկեանի, Վարուժան Վարդանեանի, Լավինիա Բաժբէուկ — Մելիքեանի, Ռոբեր Էլիբեկեանի, Ռուդոլֆ Խաչատրեանի կտաւները: Երկրորդ յարկը կը գտնուին Մինաս Աւետիսեանի գործերը. այս յարկին վրայ կը ցուցադրուին անոր նուիրուած լուսանկարներ, ալպոմներ, գիրքեր: Հաւաքոյթի ընթացքին խօսք առնողներ անդրադարձած են Մինաս Աւետիսեանի կեանքին ու արուեստին, անոր եւ Մարտիրոս Սարեանի բարեկամութեան:

**

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՄԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

1942 Յուլիս 29-ին Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը հիմնեց Ալեքսանդր Նեւսկի շքանշանը: Այդ պարգեւին արժանացած են վաշտերու, գունդերու, զօրամասերու հրամանատարներ, մարտերու մէջ իրենց ցուցաբերած խիզախութեան համար: Երկու շքանշան յանձնուած է 8-րդ գունդի նախկին հրամանատար Խորէն Աբրահամի Մակարեանի: 1934-ին, 22-ամեայ ենթասպան նշանակուած է հրետանային դասակի հրամանատար, որ մեծ փորձառութիւն ձեռք ձգած է Ճափոնցիներու դէմ Խասան լճի եւ Խալխինի շրջանը մղուած կռիւներու ժամանակ: Բ. Աշխարհամարտը սկսելէն ամիս մը առաջ ան նշանակուած է 8-րդ առանձին ականանետային գունդի պետ, որ մարտական գործողութիւնները սկսած է 1941 Սեպտեմբերին: 1942-ին այդ ըստորաբաժանումը կը դառնայ զօրամասային ականանետներու գունդ («քաթիւշաներու»): 11 ամիս Խորէն Մակարեան որպէս գնդի պետ կռուած է Նովոռոսիյսկի մօտ, պարգեւատրուելով կարմիր աստղ շքանշանով: Պատերազմի դաշտին վրայ իր ցուցաբերած խիզախութեան եւ հմուտ հրամանատարութեան համար Խորէն Մակարեան պարգեւատրուած է 26 շքանշաններով: Իր որդին՝ փոխ — գնդապետ Սերգէյ Մակարեան, Ջերժինսկի զինուորական ակադեմիայի ճարտարագիտական լսարանը աւարտելէ ետք, Ներքին Հրամանատարական պատասխանատու պաշտօն կը վարէ խորհրդային բանակին մէջ:

ՀԱՑԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՉԵԱՅ ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Անիի Գագկաշէն Եկեղեցիին մօտէն գտնուած են վառած հացի կտոր մը եւ ածխացած լաւաշի մնացորդներ: Երկրորդ գտածոն կը հաստատէ, որ լաւաշը տարածուած հացատեսակներէն մէկը եղած է միջնադարեան Հայաստանի մէջ: Հացերու պատրաստութեան եղանակներու ու ձեւերու մասին միջնադարեան հայկական աղբիւրները գրեթէ տեղեկութիւններ չեն պահած: Սակայն այդ մասին անուղղակի տեղեկութիւններ կան: ԺԱ. դարու բիւզանդական գիտական գիտելիքներու հանրագիտարանին մէջ նշուած է հացի պատրաստութեան քանի մը եղանակ. «ոմանք հացը կը թըխեն առանց թթխմորի, առոր փոխարէն բորակ լեցնելով. ան հացը նուրբ կը դառնայ մխալ ալէս: Առանց թթխմորի հաց թխած են նաեւ այս եղանակով. հացը թըխելէ օր մը առաջ ջուրի մէջ դրած են խաղողի ողկոյզներ: Յաջորդ օրը, ջուրի երեսը ելլողները հանած ու ճզմած են: Ձեռք ձգուած հիւթը խառնած են թթխմորին հետ, եւ հացը եղած է համեղ ու սպիտակ»: Տեղեկութիւններ պահպանուած են նաեւ այն մասին, որ միջնադարեան Հայաստանի մէջ նոյնպէս թթխմորի փոխարէն հացին բորակ խառնած են: Միջնադարեան բժշկարանի մը մէջ կը յիշատակուի «հացի բորակը»:

Հայկական աղբիւրներու մէջ լաւաշը յաճախ կը յիշատակուի «լաւշ» ձեւով (Հ. Վ. Հացունի): Լաւաշը աւանդաբար կը թըխէին թոնիրի մէջ: Պեղումներէ գտնուած թոնիրները կը հաստատեն, որ իւրաքանչիւր բնակարանի մէջ թխած է իր ամէնօրեայ հացը: Թ. – ԺԳ. դարերուն, սակայն, հացթուխութիւնը տարածուած արհեստ էր եւ կը յիշատակուէր առակներու մէջ. «Ասի առակաց թէ այր մի գնաց մաւտ խապաղն, թէ հաց կու գնեմ»: Նոյն առակին մէջ խապաղի փոխարէն կը յիշատակուի նաեւ «հացծախան». «Դրամ տըւի ի հացծախան, նա ուրացաւ եւ չետ զիմ հացիկն»: Խապաղ անունին կը հանդիպինք նաեւ ԺԳ. դարու Սաղմոսարանի մը յիշատակարանին մէջ: Խապաղի եւ հացծախի համատեղ օգտագործումը կը խօսի այն մասին, որ միջնադարեան Հայաստանի մէջ այդ անունները համազօր եղած են եւ տրուած հացագործին, հացթուխին: Վերի առակէն կ'իմանանք նաեւ, որ հացթուխի արհեստանոցը ծառայած է նաեւ որպէս խանութ:

Գրչագիր ձեռագիրներէ մէկուն յիշատակարանին մէջ ալ կը կարդանք. «Աղաչեմ յիշել եւ զԹորոս մխակեաց եւ զԳրիգոր ... նաեւ զանուես, եւ զմարմպան, եւ հացպան, եւ զփռմպան...»: Հաւանաբար, յիշատակուած անունները, – մարմպանը, փռմպանն ու հացպանը վանքի սպասաւորներ եղած են: Վերջին երկուքը անկասկածօրէն կապ ունեցած են հացի, հացագործութեան հետ: Հացպանը, ամենայն հաւանականութեամբ եղած է վանքի հացամթերքի տնօրէնը: Բացառուած չէ, որ անոր հսկողութեան տակ գտնըւէին վանքի ոչ միայն հացահատիկի պաշարները, այլեւ եղբայրութեան համար թխուող հացը: Իսկ փռմպանի յիշատակութիւնը ապացոյց է այն բանի, որ վանքը ունեցած է յատուկ փուռ, ուր ոչ միայն թխուած է միաբանութեան հացը, այլեւ եփած են կերակուրներ: Ուշագրաւ է, որ Մատենադարանի ձեռագիրներէն մէկուն յիշատակարանին մէջ այլ արհեստաւորներու շարքին կը յիշուի Թորոս հացկտուրը, անկասկածօրէն հաց կտրատողը: 1347-ի ճառընտիրի մը յիշատակարանին մէջ կը հանդիպինք ձեռագիրը ըստացող Աստուածատուր Թաւրիզի անունին, որ ըստ Լ. Խաչիկեանի ճաշարանի մատուցող էր: Միջնադարեան Հայաստանի մէջ հացէն զատ ալիւրէն կը պատրաստուէին նաեւ զանազան տեսակի խմորեղէններ: Գրիգոր Տաթեւացի կը յիշատակէ քաքարը եւ կը բացատրէ անոր պատրաստութեան եղանակը. «Քաքար է լօշ պատառ – պատառ կտորեալ եւ ի տապակի եփեալ իւղով»: Ուրիշ առիթով մը Գրիգոր Տաթեւացի խմորեղէններէն կը յիշատակէ բաղարջը, պանը, բոկեղը: «Պան բաղարջն է՝ նաշիհն զանդեալ իւղով, եւ որպէս բոկեղ եփեալ ի թոնիրի»: Պանն ու բաղարջը նոյնը կը համարի նաեւ Վանական վարդապետը: «Պանն ի՞նչ է – կը հարցնէ ան եւ կը սահմանէ՝ բոլոր բաղարջ»: Վկայութենէն կը պարզուի նաեւ, որ բաղարջ պատրաստելու համար «նաշիհ» ալիւրը շաղախած են իւղով եւ ապա բոկեղի նման եփած թոնիրի մէջ: Միջնադարեան հայ մատենագրութեան մէջ կը յիշատակուի նաեւ չոթը. «Թանձր, լօշ եփեալ եւ ապա օծեալ իւղով»: Միջնադարեան Հայաստանի մէջ ալիւրէն պատրաստուած խմորեղէններէն մէկն ալ եղած է ծաղը. «Ետուն նմա ... իւղով եւ մեղր գործեալ հաց»: (Գ. Տաթեւացի): Ալիւրէն պատրաստած են նաեւ այնպիսի կերակրատեսակներ, ինչպէս են խաւիծը եւ մալէզը: Առաջինին մասին յիշատակութիւն կը գտնենք «Գիրք վաստակոց»ի մէջ: «Գարէ ալիւր եւ մուստառ եւ հոռոմ ձէթ խաւիծ արա»: Միջնադարեան կերակրատեսակներէն էր նաեւ փոխինդը: Փոխինդի մասին շատ վկայութիւններ կան, յատկապէս բժշկարաններու մէջ: Անոնցմէ մէկուն մէջ կ'ըսուի. – «Առ ալոյր եւ ... խառնէ ընդ գարի փոխինդ»: Նոյն բժշկարանին մէջ տարբեր առիթներով կը յիշատակուի. – «Առ արդար եղ եւ գարէ փոխինդ», «Առ գարի փոխինդ եւ ամբրաւ»: Փոխինդ պատրաստելու համար ցորենը կամ գարին նախապէս կ'աղանձէին (կը խարկէին) եւ յետոյ կ'աղային երկանքով կամ ջրաղացի մէջ:

Հացահատիկներէ պատրաստած են նաեւ ըմպելիներ: Յատկապէս շատ են յիշատակութիւնները գարեջուրի մասին: Ուսումնասիրութիւնները ցոյց կուտան, որ այս մէկը մարդկութեան օգտագործած ամենահին ըմպելիներէն է: Գարեջուրը քաջ ծանօթ էր դեռ հին Եգիպտոսի մէջ: Հոն ունէին գարեջուրի չորս տեսակներ: Հին եգիպտական պապիրոններու վրայ նոյնիսկ խրատ կայ, երիտասարդներու ուղղուած. «Երբեք չափից դուրս գարեջուր մի խմեր...»: Փաստերը ցոյց կուտան, որ հայկական լեռնաշխարհին վրայ գարեջուրի պատրաստութիւնը ըսկսած է նոյնպէս անյիշելի ժամանակներէ: 1940-ին Կարմիր – բլուրէն գտնուած է աման՝ կորեկով լեցուած, նմանօրինակ աման մըն ալ ածխացած գարիի հատիկներով: Այս վերջինին յատակին ինկած գտնուած է ծղօտէ զտիչ մը, ինչ որ հնարաւորութիւն տուած է հետազօտողներուն ենթադրելու, որ հին Հայաստանի բնակիչները կորեկէ ու գարիէ գարեջուր պատրաստած են: Իսկ 1958-ին Կարմիր – բլուրի վրայ գարեջուրի պատրաստութեան արհեստանոց մը բացուած է: Գտնուած է տափէ մեծ չափերով կուժ մը, գարիով լեցուած, ու 40-է աւելի ամաններ՝ գարեջուրի պահպանումին համար: Գարեջուրի մասին կը յիշէ Քսենոփոն. «Այնտեղ (Հայաստան) կար նաեւ ... գարիէ պատրաստուած գինի, որուն երեսին գարիի հատիկներ կը լողային: Կային նաեւ եղէգներ՝ մեծ ու փոքր: Ծարաւնալու պարագային մարդ պէտք է եղէգի ծայրը բերնին դնէր ու ծծէր: Շատ թունդ էր, եթէ ջուր չխառնէին, իսկ վարժ մարդու համար շատ ախորժելի ըմպելի էր»: Հետաքրքիր է, որ գարեջուրը ծղօտներու եւ նմանօրինակ այլ խողովակներու միջոցով խմելը տարածուած էր ոչ միայն Հայերու, այլեւ աշխարհի ուրիշ ժողովուրդներու մէջ: Գարեջուրի մասին յիշատակութիւնները շատ են յատկապէս միջնադարեան հայ մատենագրութեան, ինչպէս նաեւ՝ բժշկարաններու մէջ: Այդ ըմպելին հինէն պատրաստուած էին ոչ միայն գարիէն, այլեւ կորեկէն, իսկ միջին դարերուն՝ հիմնապէս գարիէն: Անկէ ալ կուգայ իր անունը:

Ընդհանրացնելով կարելի է ըսել, որ հացահատիկներու տարբեր տեսակները, անոնց մշակումն ու վերամշակումը հայկական լեռնաշխարհին ծանօթ եղած են անյիշելի ժամանակներէ: Հացահատիկներէ աղացուող ալիւրը եւ անկէ պատրաստուած կերակուրի տեսակները եղած են բազմազան ու բազմաբնոյթ: Ալիւրէն պատրաստուած ամէնէն յայտնի հացատեսակներն էին լաւաշը եւ բոքոնը: Կ'օգտագործէին խմորեղէններու այնպիսի տեսակներ, ինչպէս՝ քաքարը, չոթը, բոկեղը, բլիթը, բաղարջը, ծաղը եւայլն:

Ի ՅՈՒՇ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ 15–ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԽՄԲ. – Սեպտեմբեր 7-ին, լրացաւ գրագէտ, երգիծաբան, ուսուցիչ, Նշան Պէշիկթաշլեանի մահուան 15-րդ տարելիցը: Պոլսէն՝ Փարիզ, ողբացեալը տասնեակ տարիներու երկայնքին, իր անըսպառ գրիչով, ծառայած է հայ հրապարակագրութեան եւ գրականութեան: Ուսուցչական ասպարէզին մէջ ալ մեծ է իր վաստակը և ֆրանսահայ առաջին թէ երկրորդ սերունդին պատկանողներու մէջ, քիչ չէ թիւը անոնց որոնք Նշանին կը պարտին իրենց գիտցած հայերէնը: Մասնաւոր հանոյքով կը կարդացուէին իր երգիծական կտորները: «Յառաջ»ի նախապատերազմեան թիւերուն մէջ լոյս տեսած են իր առաջին ծաղրանկարները, յետագային ամփոփուած հատորի մէջ: Ստորեւ անոնցմէ մէկը, նուէր ի յուշ սիրելի Նարդունիին, որ շատ սիրած էր այս կտորը:

Յամի Տեառն 1898, Փետրուարի տասներեքին, Տէրնտասի իրիկունով, Արմաշու մէջ պատահած է երկրաշարժ մեծ: Երկրաշարժին յաջորդած է հրդեհ ու հով սաստիկ, իսկ հրդեհին՝ համաճարակներ մահաբեր:

Այս բոլորին կը յաջորդէ Շաւարշ Նարդունի:

Ծնելէն անմիջապէս յետոյ կ'անցնի երկրաշարժին, հրդեհին ու համաճարակներուն վրայէն եւ ձեռքը թուղթ ու մատիտ, կ'երթայ թաղէ թաղ ու փողոցէ – փողոց՝ աղէտին հետեւանքով որբ մնացողները արձանագրելու եւ հիմը դնելու «Որբերու Միութեան»:

Աղէտեալները ծնրադիր ու պաղատագին կը խնդրեն որ «Աղետելոց Միութիւն» մըն ալ կազմէ՝ սակայն կը ստանան հետեւեալ կտրուկ պատասխանը.

– Պիտի ճանչնամ, ամբողջ կեանքիս մէջ, միայն ու միայն մէկ միութիւն: Անիկա որբերու միութիւնն է: Եթէ կ'ուզէք դուք ալ արձանագրուեցէք: Հակառակ պարագային զիս միշտ ձեր դէմը պիտի ունենաք:

Զարմինք սակայն թէ ի՛նչ կերպարանքով էր ծնած: Անիկա երկու գլուխով էր: Տեսակ մը Սիամի երկուորեակ: Մէկ գլուխին անունը դրին Շաւարշ Նարդունի, իսկ միւսինը՝ Սաքանդար Ալֆազեան:

Մէկ գլուխը կը հետաքրքրուէր որբերու առողջութիւնով, իսկ միւս գլուխը կը զբաղէր որբերու հիւանդութիւնով:

Երբ բաւական սահուն կերպով խօսիլ սկսաւ՝ Նարդունի – գլուխը հարցուց իր հօրը.

– Ծեր մարդ, ո՞վ ես դուն...

– Ես քու հայրդ եմ, զաւակս...

– Վա՜յ խայտառակութիւն ... ինծի նայէ, ա՛յ մարդ ո՛չ ոքի ըսես որ դուն իմ հայրս ես ... ես կ'ուզեմ ըլլալ առանց ծնողի...:

– Սակայն անհայր յղութիւնով ծնած չես դուն...

– Բաւական է ... ես որբ եմ ...

Անդին՝ Սաքանդար Ալֆազեան – գլուխը կը հարցնէ իր մօրը.

– Ա՜յ պառաւ կին, ո՞վ ես դուն...

– Ես քու մայրդ եմ, զաւակս...

– Տգիտութիւն պէտք չէ: Մայրութիւնը նախապաշարում է: Պատմափիլիսոփայութիւն կարդա որ զարգանաս եւ համոզուիս ըսածիս: Ես որբ եմ:

Նարդունի յաճախեց Արմաշի Նարեկեան վարժարանը:

Ամառ ատեն երեւուն աշակերտներուն մէջ կը հանդիսանար առաջին, իսկ ձմեռը կ'ըլլար տասնեւհինգերորդ՝ որովհետեւ աշակերտներուն մէջտեղը գտնուիլ եւ պաղ չառնել: Ցուրտին՝ առջեւը կամ ետեւը կենալէ կը վախնար, քանզի միշտ հարբուխ կ'ըլլար ու քիթը կը վազէր:

Շաւարշ մէկ գլուխով կ'ուտէր գրաբարը ու միւս գլուխով կը խմէր, ջուրի պէս, աշխարհաբարը: Գրաբարեան եւ աշխարհաբարեան պայքարի ժամանակ՝ ձեռքերովը կը բռնէր երկու գլուխները եւ զայրոյթով իրարու կը զարնէր:

Զարխարան Ս. Աստուածամօր ուխտի շրջանին՝ Նարդունի կը մօտենար կոյր աղջկան մը ու կ'ըսէր.

– Որբերու Միութեան մէջ եկուր: Մենք քու աչքդ կը բանանք:

Դպրոցէ ու ժողովէ դուրս իր պարապոյ ժամերը կ'անցընէր ծառերուն վրայ: Իր կեանքին մեծ մասը անցուցած է ոտքը հողէն կտրած: Այդ պատճառով մենակեաց է ու լռակեաց: Կրնայ եօթն անգամ քառասուն օր ըլլալ առանց խօսելու՝ բաւական է որ քթին տակէն երգ մը սուլէ: Այդ բազմամսեայ լռութեան շրջանին՝ եթէ մէկը իրեն հանդիպի եւ հարցում մը ուղղէ, Նարդունի կը գոհանայ «ը՜մ ը՜մ» մը ընելով իբրեւ պատասխան:

Անոր լեզուն բանալու մէկ միջոց կայ միայն: Պէտք է քննադատել որբերու միութիւնը. այն ժամանակ ծառին վրայ ըլլայ թէ փուշի, կ'ընէ հինգ ժամ բանախօսութիւն եւ ապա կը նստի գրելու յօդուած մը՝ երկար նման շարականի:

Երբ աւարտեց Նարեկեան վարժարանը, իր երկու գլուխներուն ետեւ գլուխ մը եւս բուսած էր: Ըսաւ.

– Ես հիմա երեք որբ եմ: Իրիկունս ժողովին մէջ երեք ձայն պէտք է ունենամ: Առաջին գլուխս որբերու միութեան ատենապետն է ու միաժամանակ բժիշկ, երկրորդ գլուխս միութեան ատենադպիրն է եւ միանգամայն գրագէտ, իսկ երրորդ նոր գլուխս ալ գանձապահ է եւ զօրա – վար: Երեք գլուխներս կը կազմեն որբերու միութեան վարչութիւնը: Ես եմ Հայոց որբ Թագաւորը:

Արմաշի որբութեան շրջանը լրացնելով, Նարդունի ճամբայ կ'ելլէ դէպի Ատա – Փազար, ուսանող ըլլալու կեդրոնական վարժարանին: Իրեն տնօրէն կ'ունենայ Լեւոն Լարենցը որ կը քարոզէր վերակազմեալ հնչակութիւն: Հազիւ Շաւարշին մէկ գլուխը իր կողմ շահած՝ կը դադրի պաշտօնավարելէ: Կը յաջորդէ Արամ Նիկողոսեանը որ կը ձգնի Շաւարշին երկրորդ գլխուն մէջ զետեղել ռամկավարութիւն: Կը գայ Ենովք Արմէնը իբրեւ տնօրէն ու կը պարպէ Շաւարշին երեք գլուխները անոնց մէջ նոր բաներ լեցնելու համար: Պատերազմը վրայ հասնելով՝ ժամանակ չունենար: Նարդունի Արմաշ կը փախչի թեթեւութեամբ, իր հետ տանելով Ատա – Փազարի երկնքին բոլոր աստղերը:

Արմաշը կը տարագրուէր: Շաւարշին հայրիկը զինուոր ըլլալուն՝ ինք, մայրն ու եղբայրները կը փրկուին աքսորէ՝ սակայն կը փոխադրուին Գանտըրա, ուր տունենոյ գիւղակ մը, մերձ ի Սեւ ծով: Նարդունի եւ իր եղբայրները այս անգամ կրկնակի որբեր են:

Գանտըրայէն մինակը կը փախչի ու կ'երթայ Ատա – Փազար, անկէ նորէն Արմաշ, յետոյ Արիֆիէ, դարձեալ Ատա – Փազար: Հետզհետէ կ'ըլլայ բեռնակիր, փայտահատ, մշակ, երշիկի միս քաշող եւ խոհարար: Կը լսէ զարհուրելի լուրեր: Կը տխրի, կը տխրի: Կ'ունենայ ուրախութեան մէկ ճառագայթ միայն՝ մտածե – լով.

– Որբերը կը շատնան ... կը շատնան որբերը...

Կը մտնէ Թաղապետական բժիշկ Տոքթ. Միսաք Սարգիսեանին քով՝ նախ իբր

քարտուղար եւ վերջապէս իբր օգնական բժիշկ։ Հագին չունիչ տուած՝ կը կանչուի զինուոր։ Իր առաջին գլուխը կ'ըլլայ հեծեալ զինուոր, երկրորդ ձիաւոր ու երրորդը Թնդանօթաձիգ։ Սեւ ծովէն մինչեւ Սաքարիա գետին միջեւ գտնուող հօգամասերուն պաշտպանութիւնը կը յանձնեն իրեն։ Յետոյ տեսնելով իր կատարած հերոսութիւնները, կը փոխադրեն զինքը Պոլիս, Սպայից վարժարան, ուրտեղ քաջարար կը կնքէ զինադադարը։ Կ'երթայ Ատա-Փազար ու կ'ըլլայ դեղագործ, շատ մը դեղահատներ ալ ինքը կըլլէ-լով։

Քանի մը ամսուան մէջ Նարդունիի դեղարանը մաքրեց՝ եղած-չեղածը ուտելով, խմելով ու կլլելով։ Դեղարանին Թոյներն ալ կը քաշէր իր գրչածայրին։

Ատու մը պոռաց.– Ես ճամբորդ եմ։

Ձայն տուաց եւ չուեցաւ ի Պոլիս եւ աստեղ հարուստ մը մտաւ բժշկական վարժարանը։

Քէմալականներուն մուտքով՝ բռաւ իր եղբը ու անցաւ Փարիզ, չարունակելով եւ աւարտելով բժշկական վարժարանը ... կէս գլուխով։ Միւս կէսը նուիրուած էր խմբագրութեան, «Յառաջ»ի մէջ, եւ գրականութեան։ Այդ շրջանին բռած է նաեւ ուսուցչութիւն, Ալֆորվիլի մէջ, ներկայանալով իբր կենդանի քերական եւ ներկայացնելով իր վրայ հայ լեզուի ալփան եւ օմեղան։

Ու մանաւանդ այդ շրջանին է որ վերակազմած է Զափահաս Որբերու Միութիւնը, կարճօրէն անուանելով զայն «ԶՈՄ»։ Ոմանք ակամայ կը յիշեն չոմարը։

Այս միութեան անդամները որքան ալ ամուսնանան, զաւակներու հայրիկ ըլլան կամ նոյն իսկ օր մը մեծ հայրիկ՝ իրենց ֆիրման պիտի չփոխեն, քանզի քաջ գիտեն որ իրենց միութիւնը պիտի մնայ հաւիտեան չափահաս։

Որբերու միութիւնը կը հրատարակէ ԵՐԿՈՒՆՔ հանդէսը՝ անխնայ մաշեցնելով իր տպարանին «ո», «ր» եւ «բ» գիրերը։

Միութիւնը կը սարքէ նաեւ Ապրիլ Տասներէկի սգահանդէսը, կը կազմակերպէ դասախօսութիւններ, մէջ ընդ մէջ ալ կը քաշէ զաւազաններ։

Միութիւնը իր կռնակը տուած է Շաւարշին. մերթ ալ Շաւարշն է որ իր կռնակը կուտայ միութեան։ Երկուքին ալ կռնակները դեռ ոչ տաք են, ոչ ալ չրտակուած։

Զափահաս Որբերու Միութեան ծրագիր-կանոնագիրը բանադրելով է որ Մուսոլինի եւ Հիթլեր կազմեցին իրենց կուսակցութիւնները։

*

Նարդունիի շրջան մըն ալ դացած մնացած է Ամիէնի յիմարանոցին մէջ, գոյգ հանգամանքով։ Բժշկապետը իրեն կը նայէր, ինքն ալ բնակիչներուն կը նայէր։ Քիչ մնաց Ամիէնի մէջ. փախաւ ու եկաւ Փարիզ։

Ցիմարութիւնը պաշտպանուած է իր-մէ, քանի որ ան մայրն է արուեստին եւ ստնտուն հանճարին։

*

Նարդունի ունի զինուորական ըլլալու շատ մեծ փափաք։ Իր իտէալն է ըլլալ հայ զինուոր։ Սենեակին մէջ կը գտնուին Նափոլէոնի արձանիկը՝ որուն կը ժպտի Նարդունին. իսկ Պոնափարդ կը խնդայ քիթին տակէն։

*

Շաւարշ Նարդունի ամէն գիշեր կը լեցնէ իր մաքի ամբարը։ Եւ սակայն չկրնալով լեցուն պահել՝ ամէն ցերեկ կը պարպէ։ Այդ պատճառով մերթ շատ լեցուն, մերթ ալ պարապ կը կարծուի։ Իր մէջ կը լեցուին ու կը պարպուին գրականութիւններ, բժշկութիւններ, հնախօսութիւններ, բանասիրութիւններ եւ հոգեբանութիւններ ու որբագիտութիւններ։ Նարդունի իր գանձերը միշտ իր առջեւ Թափած է։

Մաքի նոր հարուստ մըն է։

Բժիշկ Ասքանազ Այվազեանը մինչեւ կէս օր կը զբաղի հիւանդներով եւ «Հայ-Բոյժ»ով, խմբագիր Շաւարշ Նարդունին, կէսօրէ վերջ, ժամը երկուքէն մինչեւ եօթը կ'աշխատի գրելով ու փորձ սրբագրելով։ Որբապետն ալ ժամը ութէն-տասներէկ կը պարապի ժողովներով։

Կէս գիշերին բժիշկը, գրողը եւ ազգ. գործիչը իրար կը գտնեն, միեւնոյն յարկին ներքեւ եւ երեքը մէկ իրարու խառնուած կը քնանան ու կը զառանցեն.

— Մեր Վահագն որբերու միութիւնը ... Փիէվրը Թիֆոյիտ ունի ... Մե՛րք դեռ չափահաս էր ... Յոյս չկայ ... Մի՞ս հիւանդը ... «Յառաջ»ի գանձն է միշտ ... Ասոր «սուրու սաթըրճան» կ'ըսեն ... «Հայ-Բոյժ»ը հագիւ ինքզինք կը բուժէ ... Տունը մուկերէն մաքրեցէք ... Մեծ ու պզտիկ բոլոր մուկերէն ... փրոֆէսէօր Արղալը եւ Յովհ. Պօղոսեանը ... Հայոց ապագան որբութեան մէջ է ...։

*

Ասկէ քանի մը տարի առաջ՝ չէինք գիտեր Նարդունիի կուսակցական ըլլալը։ Օր մը, խօսակցութեան մէջ ըսաւ.

— Ես Դաշնակցական եմ։

— Գրէ՛ Դաշնակցական ըլլալդ։

— Ո՞ւր գրեմ...

— Վրաս գրէ։

*

Նարդունի առիթ չի փախցներ մեզի ըսելու որ ինք համալսարանական է։ Ու երկրորդ՝ թէ ինք «քաղքցի» չէ այլ գիւղացի։ Ատա-Փազար քաղաքի մեր ազգակիցներն ալ սակայն Նարդունին անպայման իրենց հայրենակից կը յայտարարեն։ Միւս կողմէ Նարդունի երբեք չի հերքեր անոնց ըսածը։

Օր մը այս մասին երկու կողմն ալ հարցաքննեցինք եւ եկանք այն եզրակացութեան որ Նարդունի հակառակ Արմաշ ծնած գիւղացի մը ըլլալուն՝ է նաեւ Ատա-Փազար ապրած քաղքցի մը։ Մէկ խօսքով «գիւղաքաղաքացի» մը։

Եւ իրաւամբ իրեն առնուազն գիւղ մը եւ քաղաք մը պէտք է՝ հաշտեցնելու համար Թագաւոր Բիւթանիոյ եւ կայսր Բաթակոնիոյ։

Նարդունի քաղաքի մէջ նստած կը պոռայ.

— Ես գիւղացի եմ. վարունգ կ'ուտեմ։

Թող զգուշանայ Փարիզէն որ կ'ըսէ.

— Ես քաղաք եմ ու քեզի վարունգ կը կերցնեմ։

Նարդունի կը մոռնայ որ վարունգին թագաւորը «ծաղիկը քթին վրայ», Պոլսեցիները կ'ուտէին, Վլանկա կոչուած արուարձանէն։ Կը մաղթենք որ այդ վարունգին ալ համը առնէ ինք, իբրեւ արքայական։

Մենք իր գիւղացիութեան պիտի հաւատանք այն օրը միայն երբ սիրէ սըխտորը ու սոխը։

*

Նարդունի երբեմն հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ.

— Ես օձ եմ։ Վա՜յ ինծի դպչողին, վա՜յ պոչիս վրայ կոխողին...։

Ու կարծես հաստատելու համար ըսածը՝ կ'երթայ կը ծրարուի անկիւն մը ու կը սկսի սուլերգել...

Նարդունի սակայն օձ մը չէ, եթէ անպայման կենդանիի մը նմանցնել հարկ ըլլայ՝ իր կերպարանքէն ու կացութենէն եզրակացնելով զինքը պիտի անուանենք գայլ։ Միշտ շուները իր վրայ կ'արձակուին։ Այդ շնիկները եթէ չեն կրնար խածնել, լաւ կը հաչեն սակայն։ Գայլ-Նարդունին չափուած է ծեր գամբռներու, ինձերու, բոլենիներու հետ։ Զափը տրուած ու չափը առած է։

Նարդունիի գայլ մը ըլլալը բոլորովին կը հաստատուի երբ կը տեսնենք իր հայրական սէրը հանդէպ մարդիկ-գայլիկներուն։

Նարդունի ամառ-ձմեռ քաղաք իջած գայլ մըն է ու սիրով կը գործակցի վաղը-Միսաքեան Շաւարշին հետ։

Հռոմուլոսեան գայլ մը ըլլալը կ'երեւի նաեւ իր Փաշական զինապաշտութենէն։

Կը խնդրուի սակայն Նարդունին չշփոթել բնաւ Թրքական «պօզ քուրտ»ին՝ այսինքն գորշ գայլին հետ։

Նարդունի սեւ գայլ մըն է։ Իր շուրջը որբերը՝ գայլուկներ։

Նարդունի որբերէն պիտի ստեղծէ նոր ազգութիւն։ Ու ապագայ հայ ցեղերգու բանաստեղծ մը պիտի երգէ Մէհմէտ Էմինին նման.

«Պիր ճիհանկիր միլլէթ չըքար պիր աչիրէթտէն»՝ որ թարգմանի՝ «Աշխարհակալ ազգ մը ելաւ՝ ցեղախումբէ մը»։

*

Ստիպուած ենք սակայն Նարդունի Այվազեանը նմանցնել նաեւ ուրիշ կենդանիներու՝ ինչպէս յիշաչար ուղտին ու նոյնքան անյիշաչար աղաւնիին։ Համբոյր մը սակայն բաւական է թուլցնելու համար իր զինուագարդը եւ մէջքը։ Եթէ վաղը փրոֆէսէօր Ադոնց իր թեւերը բանայ եւ ա լա Ահարոնեան համբուրէ Շաւարշիկին ճակատը՝ ո՜հ, այն ժամանակ՝ «բախտին ամէն ոխ չար ու նենգ, ի մի համբոյր ցրուին ի բաց»։

*

Նարդունի տէր կանգնիլ ուզեց նաեւ նոր գրողներու որբութեան։ Այս վերջինները սակայն Ապողոնի զուռը չարժելով՝ որդեգրուելէ վերջ՝ որբ Թողուցին Շաւարշը։

«Յարդգող» եւ «Մենք» գրական խմբակցութիւններու շրջաններուն՝ բաւական ասուլիսներու, վէճերու եւ պայքարներու մէջ, Թխավարեց՝ երթալով պատմական քաղաքներ.– Բիւզանդիոն, Քաղկեդոն, Նիկիա, Եփեսոս, Աղեքսանդրիա ու մասնակցելով ժողովներու եւ ծեծելով օրակարգի բոլոր խնդիրները՝ դիտական քննադատութիւն, գրականութեան քաղաքականութիւն եւ դաւաճան ադանդաւորութիւն։

Շատ է բռնուած փոթորիկներու՝ մաքի ծովուն մէջ։ Երբ մերթ ուզած է նաւել դէպի Միջերկրական՝ ինկած է Սեւ Ծովու ալիքներուն մէջ։ Մերթ ալ փախցուած է Գենեսարեթ երթալ Յորդանանի վրայէն ու քշուած է Մեռեալ ծով։ Երբեմն ալ Քանարեան կղզիները հեռանալու ցանկութիւն է ունեցած՝ ինքզինքը գտնելով Արմաշի մէջ։

*

Նարդունի իբր արձակագիր՝ տաղանդաւոր բանաստեղծ է։ Իր բանահիւսութեան մէջ կան նկարչութիւն, երաժշտութիւն, քնարական իմաստասիրութիւն եւ նոյնիսկ խոր ... բժշկութիւն։

Անցեալին մէջ երկու գլուխ ունենալուն հետեւանք՝ իր գրականութեան մէջ երկու անձնաւորութիւն կայ։

Եթէ ուրիշներ կը լուսանկարեն գիւղը՝ Նարդունի անոնցմէ է, որոնք կը նկարեն։ Ան մեզի կուտայ նոր պատկերներ, տեսիլք գեղեցկութիւնով, որոնց մէջ լաւ պիտի ըլլար եթէ բացակայէր յաւակնութեան կաս-կարմիրը։

Իր լեզուն դեղանկարչութիւն է ու խըճանկարչութիւն, գիւտ ու փանթիս հայկական։

Ունի երկու գիրք՝ «Ալպոմ» եւ «Մեղեդինե՛ր, մեղեդինե՛ր»։

Ունի նաեւ քնարական շատ գեղեցիկ վէպ մը. «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»։

Հետզհետէ կ'երթայ հմտութեան. դէպի քննութիւն, խուզարկութիւն եւ բանիմաստուն։

*

Որբերու Միութեան նախագահ Շաւարշը կը նմանի գիւղացի Տոն Քիշոթի։

Գրագէտ Նարդունին կը նմանի ղպտի քահանայի։

Իսկ «Հայ-Բոյժ»ի բժիշկ Այվազեանը կը նմանի ծանր հիւանդի։

Գիւղացի Տոն Քիշօթը թող խնայէ ղպտի քահանային, ղպտի քահանան ալ թող աղօթէ որ տէրը բժշկութիւն պարգեւէ ծանր հիւանդին։

Իսկ մենք կը մաղթենք որ երեքին ալ Աստուած կեանք ու շնորհք տայ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Ք. Ա. 833-ին Սալմանասար Գ.ի զօրքերը վերստին արշաւանքի կուգան Հայքի Թագաւորութեան վրայ։ Այս անգամ անոնց դէմ կ'ելլէ Վանի նոր գահակալը, զոր ասորեստանցիները կը կոչեն Սեդուր։ Երբ այս ճակատամարտի ելքը կը պատմէ Սալմանասար, տեղը քիչ մը հանդարտած է. իր զօրքը անցած էր Արածանին, եւ «Սեդուր ուրարտացին լսեց այդ մասին եւ յոյսը դնելով իր բազմաքանակ զօրքի հզօրութեան վրայ, դէմս ելաւ, որպէսզի ճակատ յարդարէ եւ կռիւ տայ։ Ես մարտնչեցայ անոր հետ եւ պարտութեան մատնեցի. անոր զինուորներու դիակներով ծածկեցի լայն դաշտը»։

Սակայն մեզի հասած է Սեդուր-Սարդուրի սեփական արձանագրութիւնը ասորերէն, ուր չերեւիր, թէ ան պարտութիւն կրած կողմը եղած է։

Վանի մօտ պահպանուած է վիթխարի ժայռաբեկորներէ կազմուած պարիսպ մը, որու քարերուն վրայ գտնուած են Սարդուր Ա.ի երեք արձանագրութիւնները նոյն բովանդակութեամբ։ Ահա, թէ ինչ գրուած է այնտեղ.– «Այս գիրն է Սարդուրի՝ Լուտիպրիի որդւոյն, մեծ արքայի, հզօր արքայի, տիեզերական արքայի, Նայիրի երկրի արքայի, այն արքայի, որու հաւասարը չկայ, զարմանալի հովիւի, ճակատամարտներէ չերկընչող, անհնազանդները ծունկի բերող արքայի։ Սարդուրը՝ Լուտիպրիի որդին, արքայից արքան, որ բոլոր արքաներէն տուրք կ'ընդունէր։ Այսպէս կ'ըսէ Սարդուր՝ Լուտիպրիի որդի. «Ես այս քարերը բերի Ալնիուն քաղաքէն, կառուցանեցի այս պարիսպը»։

Վանի Թագաւորութիւնը զգալիօրէն ծաւալեցաւ ու հզօրացաւ, քաղաքամայրն ու երկրի բերդամրոցները վերակառուցուեցան, ամրացան Սարդուրի ու իր որդի Իշպուինիի (925 – 810) գահակալութեան տարիներուն եւ մանաւանդ Իշպուինիի ու անոր որդի Մենուա Ա.ի համատեղ ջանքերով։ Մենուայի սեպագրերէն դատելով, պէտք է կարծել, որ անոր թագաւորութիւնը հարաւի մէջ արդէն բախում ունէր Ասորեստանի հետ՝ անկէ խլած ըլլալով կարգ մը շրջաններ։

Հիւսիսի մէջ սահմանային գիծ էր Երասխ գետի ընթացքը, արդէն յայտնի է, որ այս գետի ձախ ափին հիմնաւորապէս տարածուած էր Մենուայի ազդեցութիւնը։ Թագաւորութեան հոգեւոր կեդրոն Արդինի-Մուսասիր բարգաւաճեցաւ, հոն կառուցուեցան պաշտամունքային կարեւոր շէնքերը։

Մենուայի գահակալութիւնը նշանաւորուեցաւ երկրի տնտեսութեան մեծ վերելքով, որու համար ձեռնարկուած միջոցառումներու շարքին յատուկ տեղ կը բռնէ 80 քմ. երկարութիւն ունեցող ջրանցքը Վանի մօտ։ Այս ջրանցքը, որու հզօր յենապատերը այսօր եւս ջրաշինարար մասնագէտներու զարմանքը կը շարժեն, կառուցուած է պետութեան կեդրոնը ոռոգումի եւ խմելու ջուրով ապահովելու համար եւ իր այս դերը կը կատարէր նաեւ յետագայ դարերուն։

Տուրուբերան գաւառին մէջ, Արածանիի մօտ Մենուա քաղաք կառուցած է, որ իր անունով կոչուած է Մենուախիրտ (յետագայի Մենուա-գ-կերտ-Մենազկերտ-Մանազկերտ)։ Մենուայի կողմէն կատարուած է նաեւ Արարատեան դաշտի ու դրացի շրջաններու միաւորումը, միասնական պետութեան մէջ։ Այս երկիրներու վրայ քաղաքական ու տնտեսական հզօր ազդեցութեան հաստատումը ապահովուեցաւ կարգ մը վարչական կեդրոններու կառուցումով։ Անոնցմէ էր Մենուա արքայի կառուցած Մենուախինիլի բերդաքաղաքը Մեծ Մասիսի հիւսիսային լանջին, Երասխի աջ ափը (յետագայ Ցոլակերտը՝ Դաշպուրուն գիւղին տեղը)։

Վանի Թագաւորութեան պատմութիւնը գործարող էջերէն է Մենուայի որդի Արգիշտի Ա.ի (786 – 760) գահակալութեան շրջանը, յագեցած ռազմաքաղաքական մեծ յաջողութիւններով եւ տնտեսական ու մշակութային այնպիսի նախաձեռնութիւններով, որոնք այդ արքան կը դնեն հայ ժողովուրդի բազմադարեան պատմութեան ամէնէն նշանաւոր գործիչներու շարքին մէջ։

Հայր Մենուայի օրինակը վարակիչ եղած էր եռանդաշատ Արգիշտիի համար, եւ ան կարճ ժամանակի մէջ ամրապնդեց իր տէրութեան դիրքերը հարաւէն եւ հիւսիսէն, ձեռնարկեց շինարարական այնպիսի մեծագործութիւններու, որոնք փառաւորեցին իր անունը։

(Շար. 4)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Շահան Վահանեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Վահանեան, Պ. Լուսար Վահանեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Վահանեան եւ զաւակը, Տիկին Այտա Արսէնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Սերժ Էթմէքճեան եւ զաւակները, Օրիորդ Լօրի Սահակեան, Օր. Ալին Էթմէքճեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՇԱՀԱՆ ՎԱՀԱՆԵԱՆԻ

կսկծալի կորուստին առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռօմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Տասապօրհնութիւնը, կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան մասնաճիւղի տարեկան ճեմնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Հրաչիկ Մառանջեան 500 Ֆ.:

ԼԱ – ԿԱՌԷՆ. – Տիկին Հերմինէ Մերամէթճեան 300 Ֆ.:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Սարգիս Սարգիսեան 100 Ֆ.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՎԱԼԱՆՍԷՆ. – Տէր եւ Տիկին Աշոտ եւ եւ Ալիս Առաքելեան ազնուահոգի Տիկին՝ Արշալոյս Սիսլեանի մահուան տխուր առթիւ եւ անոր անթառամ յիշատակը յաւերժացնելու համար, փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆ. կը նուիրեն սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

RECHERCHE

SANDY

recherche ouvriers(éres), à domicile
pour prêt-à-porter de luxe

tél. 45. 08. 46. 40

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը Սեպտեմբեր 12, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20.30–ին:

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16.30–ին:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

ԿԻՐԱԿԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 13

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 13, տօն է վերացման Սրբոյ Խաչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 8.45–ին:

Պատարագ՝ ժամը 10.30–ին:

Պատարագը կ'երգուի քառաձայն՝ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 4–ին, կը կատարուի երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Խաչվերացի մեծահանդէս Թափօր – Անդաստան – ուեհանով: Այս անդաստանը վերջինն է:

Երկուշաբթի, Յիշատակ է Մեռելոց:

Եկեղեցւոյս մէջ շինարարական աշխատանքներու պատճառաւ Երկուշաբթի օրուան Մեռելոցի պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնը այս տարի բացառաբար տեղի պիտի չունենան:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ: Երեկոյեան կը կատարուի Խաչվերաց տօնի Թափօր – Անդաստան:

Ժամերգութիւն ժամը 9–ին:

Պատարագ ժամը 10.15–ին:

Թափօր – Անդաստան ժամը 17–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն՝ 9.30 :

Պատարագ՝ 10.30 :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45ին:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Երեկոյեան ժամը 17–ին տեղի պիտի ունենայ Թափօր Անդաստան:

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14, Յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին հոգեհանգիստ:

ՎԻԷՆ

Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի տեղւոյն Դպրաց Դասի կողմէ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Յետ պատարագի կը կատարուի, Խաչվերացի տօնի մեծահանդէս Թափօր Անդաստան – Ուեհանով:

Երկուշաբթի յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 10–ին կը կատարուի ժամերգութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ, վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 - 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ֆուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուպիկեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

ՓԱՐԻԶ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, - պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախըմթրիք … ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 - 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

ՇԱՐՎԻԷՕ

Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյս Միօրեայ վարժարանին դասերը կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16–ին, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին:

Փափաքողները կրնան իրենց զաւակները գրկել:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝ 72 – 02 – 31 – 18 թիւին, Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեանի:

ՎԱԼԱՆՍ

Վալանսի Դաւիթեան միօրեայ վարժարանի 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ժամը 9 – 12 :

ՍԷՆ – ԺԵՐՈՄ

Սէն–Ժերոմի Ս. Սահակ–Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող երկօրեայ հայկական դպրոցը կը բացուի Չորեքշաբթի, Սեպ. 16–ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի՝ ժամը 10–էն 12 եւ Շաբաթ՝ ժամը 14–էն 16, ուսուցչութեամբ՝ Եղիշէ Աւագ Քհնյ. Փանոսեանի եւ Պ. Խաչիկ Նըլմազեանի:

Կը խնդրուի ծնողներէն արձանագրութեանց համար դիմել Թաղականութեան, Կիրակի առտուները:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47



" Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն "

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
12-13
SAMEDI-DIMANCHE
12-13 SEPTEMBRE
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.572 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.572

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ՝ ԲՈԼՈՐ ՕՂԱԿՆԵՐՈՒՄ»

«Գրական Թերթ»ի Սեպտեմբեր 4-ի թիւը վերի խորագրով լայնօրէն արձագանգ կը հանդիսանայ Հայաստանի Գրողներու Միութեան կուսկազմակերպութեան ժողովին, որ տեղի ունեցած է Օգոստոս 19-ին:

Ժողովին նախ զեկուցումով մը հանդէս եկած է Կուսբիւրոյի քարտուղար՝ Ժ. Յարութիւնեան. ան մեկնելով յունիսեան եւ յուլիսեան լիակատար նիստերու գըլխաւոր թեմային՝ վերակառուցման պահանջէն, նկատի ունեցած է գրական մամուլին, գրողներու պարագան: Ժ. Յարութիւնեան չեշտած է, թէ գրողի գործունէութիւն ու գրական մամուլ, գրականութիւն սերտօրէն կապուած են իրականութեան. այնպէս որ ներկայի վերակառուցման թափը, ժողովրդավարացումն ու հրապարակայնութիւնը գրողին կ'ընձեռեն գործունէութեան լայն կարելիութիւններ: «Հիմա ճշմարտութեան լիաթոք շնչառութեան ժամանակն է», կ'ըսէ Յարութիւնեան. այսինքն ոչինչ կ'արգիլէ գրողը ամուր, սերտ կապեր հաստատելէ իրականութեան հետ: Զեկուցողը ապա կ'անդրադառնայ Կորբաչովի նշումին, թէ վերակառուցման այսօրուան մակարդակին հասնիլ կարելի չէր ըլլար, եթէ լըրատուները գործնապէս դեր չխաղային 1985 ապրիլեան լիակատար նիստի բացած հոլովոյթին մէջ. սակայն ան, այս մարզին մէջ Հայաստանի վերակառուցման անբաւարար ընթացքին ակնարկելով, մեղքի կարեւոր բաժին մը կը վերագրէ «մասսայական ինֆորմացիայի մեր միջոցներին, մեր տպագիր օրգաններին, գրական մամուլին», ու հոս կը յիշուին անունները «Սովետական Գրականութիւն», «Գրական Թերթ», «Լիտերատուրնայա Արմենիա», «Գարուն» պարբերաթերթերուն:

Տեղին է Ժ. Յարութիւնեանի բնորոշումը, թէ գրականութիւն, գրական մամուլ ու գրող չեն կրնար սերտօրէն կապուած չըլլալ իրականութեան: Սակայն այս եռատանին – գրականութիւն, գրական մամուլ ու գրող – իրականութեան հետ սերտ կապի չափ արուեստի մօտեհողութիւնն ալ վերցուցած մարզ մըն է. հոս, առանց միջամուխ ըլլալու զուտ արուեստի, կամ գործնապաշտ արուեստի բաւական աւելորդ վէճերու, կամ նախընտրութիւններու պարագայի մը, կարելի չէ գրականութիւն – հրապարակագրութիւն զանազանութիւն մը չկատարել: Ճիշդ է, որ, ոչ միայն Խորհրդային Միութեան մէջ ներկայիս դիտարկուած վերակառուցումի, հրապարակայնութեան նման կարեւոր հանգրուաններու, այլեւ ընդհանրապէս, ընկերային կեանքի իւրաքանչիւր քայլին, լրատուներու դերը մեծ է: Յատկապէս, երբ «դիտակցօրէն» կարենանք օգտագործել այդ հսկայ մեքենան: Սակայն երբ խօսքը գրաւոր լրատուներու, այսինքն՝ մամուլին մասին է, աւելի տեղին օրինակներ բերած պիտի ըլլար Ժ. Յարութիւնեան, յիշելով հայաստանեան ոչ – գրական մամուլը, մինչդեռ իր զեկուցումին մէջ յիշուած անունները բոլորն ալ կը պատկանին գրական մամուլին:

Ժ. Յարութիւնեանի զեկուցումին մէջ ուշագրաւ կէտ մը կը կազմէ Ահարոնեանի, Շանթի, Համաստեղի նման արեւմտահայ ու սփիւռքահայ գրողներու գործերու հրատարակութեան պարագան, կամ Դսեղ գիւղը եւ շրջակայքը Թումանեանի յուշավայր հռչակելը, Երեւանի պատմաճարտարապետական յուշարձաններու պահպանումը եւայլն: Արդարեւ, յատկապէս առաջին պարագան՝ Սփիւռքի գրողներու մինչեւ այսօր անտեսուած անուններուն այսպէս հրապարակաւ թըւումը ու խնդրոյ առարկայ դառնալը ուրախալի է, ու նոր յոյսեր կը ներշնչէ որքան հայրենարնակ, նոյնքան եւ թերեւս աւելի՝ Սփիւռքի Հային: Ո՞վ կրնայ այսօր չխոստովանիլ, թէ այս մարզին մէջ ինչ անըմբռնելի երեւոյթներ պարզուած են, սփիւռքահայ անուններէ հրատարակուած ու չհրատարակուած գործերով հանդերձ: Հայաստանեան հրատարակչութիւններ Սփիւռքի գրողներէ Զահրատի, Մնձուրիի նման անուններու քով հրատարակած են նաեւ բոլորովին երկրորդական, երրորդական անուններ, գործեր. գործեր, որոնք ոչինչ կը բերեն ո՛չ մեր գրականութեան, ոչ ալ ընթերցողներու, եւ որոնք տակաւին երբեմն լեցուն են բանագողութիւններով, անկէ, անկէ «վերցուած» կամ աւելի ճիշդ «վար առնուած» տողերով: Թէ ինչեր էին, կամ եղան այդ անըմբռնելի հակասութիւններուն տուն տուող պատճառները, այսօր աւելորդ է այլեւս անդրադառնալ, կարեւորն այն է, ինչպէս կ'ըսէ Ժ. Յարութիւնեան, թէ «այսօր մեծ են մեզ ընձեռուած հնարաւորութիւնները, որոնցից պէտք է օգտուենք»:

Ժողովին խօսք առած է նաեւ Ս. Կապուտիկեան, ան նախ կը խօսի երեւոյթի մը մասին. մարդիկ կան ու ղեկավարներ, կ'ըսէ, որոնք վերակառուցում բառածը կը հասկնան սա կամ նա, մեծ կամ փոքր պաշտօնեան գործէ հանել, կուսակցական ու վարչական տուժի ենթարկել: Մինչդեռ անհրաժեշտը, յետադարձ ակնարկով մը վերլուծումի ենթարկել է «այս անմըխիթար վիճակ»ին պատճառները: Չէ՞ որ, ինչպէս կ'ըսէ Ս. Կապուտիկեան, բնապահպան հարցերը, «Երեւանը ծուխ ու թոյնով յագեցնելը, Սեւանի կործանումը, Արփա – Սեւան ջրատարի վատորակ կառուցումը, այդ կարգի այլեւայլ վթարներ զուտ տեխնիկական խնդիրներ չեն, այլ բարոյական ապականութեան արդիւնք»: Ան եւս կը շեշտէ Համաստեղի, Շանթի, Ա. Հայկազի, Ն. Աղբալեանի նման անուններու գրական ժառանգութիւնը ընթերցողներու յանձնելու «լայնախոհութեան» պահանջին մասին: Ու տակաւին բան մըն ալ աւելի. ան կ'ըսէ. – «ակունքային պարզաքանման է կարօտ հայ ազգային – ազատագրական պայքարը: Իրենց առջեւ դռները բացուելուն են սպասում պատմութեան սպասարահում իրար վըրայ կուտակուած արժանաւոր շատ գործիչներ...»:

Կապուտիկեանի զեկուցումով ի յայտ կու գայ այլ ամբաստանութիւն մըն ալ, որ ուղղուած է Հայաստանի: «Ինտերնացիոնալիստ» հասկացողութեան տկար, կամ թերի արտայայտութիւնն է այդ, որ կը թարգմանուի «նացիոնալիզմ»ի առկայութեամբ: Ազգայնականի այս պիտակը մերժելու համար Կապուտիկեան կ'ոգեկոչէ պատմութիւնը, ընդգծելով, որ հայ մարդը դարերու ստրկայնութեան բարդոյթէն նոր այսօր եղբայր ժողովուրդներու մէջ ինքզինք հաւասար զգալու յաւակնութեան տէր է, եւայլն:

Հայաստանի ղեկավար կամ պատասխանատու կարգերու գործունէութեան մէջ յայտնի է, որ քննադատութեան արժանի թերիներ կամ սխալներ կային, կամ կան տակաւին, սակայն սա մէկ մեղադրանքը՝ «ինտերնացիոնալիստ» կեցուածքի տկարութեան մատնանշումը, որ համաքայլ կը նկատուի «ազգայնականութեան», արդարութեան ամէնէն տկար կռուանը ունեցող կէտը պէտք է ըլլայ Հայաստանի ներկայի ուղղուած քննադատութիւններու շարքին մէջ: Եթէ արդար ըլլար այս ամբաստանութիւնը, տարիներու ընթացքին պատճառ պիտի չունենայինք այնքան մեղան սպառելու, գրելու, ափսոսալու համար, թէ խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք այլ հանրապետութիւններէ շատ աւելի մեծ թափով մարդիկ ըրծուած էին հինէն մնացածը, «ազգայնական» նկատուածը քանդելու, ջնջելու, Հայաստանի՛ մէջ: Եթէ ամբաստանութիւնները արդարացի ըլլային, հրապարակայնութեան նորաբաց այս շրջանին պիտի չկարդայինք յօդուածներ, ուր կ'ըսուէր, թէ Երեւանի մէջ ԺԹ. դարէն մնացած չէնք, յուշակոթող գրեթէ չէր մնացած...:

Ս. Կապուտիկեանէն ետք նոյն հարցը լայնօրէն կ'արծարծուի նաեւ Հրաչեայ Յովհաննիսեանի զեկուցումով. ան կը յիշեցնէ, թէ «նացիոնալիզմ»ի սեւ պիտակը ատենին կպցուած է նաեւ Չարենցի ու Բակունցի ստեղծագործութիւններուն. ու այսօր, կ'ըսէ ան, «շատ են փոխուել ժամանակները, մօտեցումները, ու չի կարելի, թափթփուկ անհատների մտայնութեան առանձին փաստերից, պատահական մարդկանց կողմից փոխանցուած, թերեւս դիտաւորեալ եւ զրպարտիչ լուրերից, գիտական մարքսիզմի հետ կապ չունեցող վայրահաչ եզրակացութիւններից այն մտքին գալ, որ մեզ մօտ՝ Սովետական Հայաստանում, ցածր աստիճանի վրայ է ինտերնացիոնալիստական դաստիարակութիւնը»:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան կուսկազմակերպութեան ժողովի զեկուցումներուն մէջ կարեւոր տեղ գրաւած է բանավէճի, բանավիճելու հարցը. հրապարակայնութեան առողջ մթնոլորտի մը չափանիշը կրնայ ըլլալ բանավէճի մարդի մը առկայութիւնը. արդարեւ Պետրոս Դեմիրճեան ընդգծելով անոր կարեւորութիւնը, չեշտած է, թէ «եթէ Գրողների Միութեան ստեղծագործական համապատասխան խորհուրդը ձեռքից բաց չթողնէր Պ. Զէյթունցեանի «Արշակ Բ.», Հր. Մաթեւոսեանի «Անձրեւած ամպեր» եւ Վ. Պետրոսեանի «Կրակէ շապիկ» գըրքերու շուրջը բանավէճ բացելու հնարաւորութիւնը, ապա այսօր հեռու կը լինէինք անհիմն շատ բախումներից»:

Ժողովի վերջաւորութեան խօսք առած է Միութեան վարչութեան նախագահ՝ Վ. Պետրոսեան, որու վերջին վէպը «Կրակէ շապիկ»ը ծայր տուած է թեր ու դէմ կարծիքներու, վէճերու: Ան եւս կ'անդրադառնայ սեփական աշխատանքն ու մըտածելակերպը վերանայելու պարտաւորութեան, ու նոյնպէս ծայրայեղութիւն կը համարէ «ազգայնամոլական հատուկենտ դրսեւորումները երեւոյթ դարձնելը»: Կ'ուզէ որ «նոր մտածելակերպ» որդեգրելու ջանքերը վերաբերին նաեւ Սփիւռքին: «Սփիւռքահայ աշխատաւորութեան, մտաւորականութեան, սփիւռքահայ ազգային – հասարակական կազմակերպութիւնների բացարձակ մեծամասնութիւնը ճշմարիտ, իրապաշտ հայրենասիրական դիրքորոշում ունի դէպի Սովետական Հայաստանը», կ'ըսէ Վ. Պետրոսեան:

Սփիւռքը, ա՛յո բացարձակ մեծամասնութեամբ ճշմարիտ, իրապաշտ հայրենասիրական դիրքորոշում ունի դէպի իր հայրենիքը. արդէն ուրիշ կերպ կարելի չի աշխարհի մը մէջ, ուր օրէ – օր աւելի ու աւելի կը զգայ հողազուրկի որբութիւնը: Այս դիրքորոշումը ո՛չ առընչուած է հոն «նոր մտածելակերպ»երու ձեւաւորումին, ոչ ալ սփիւռքահայերու մինչեւ այսօր անտեսուած անուններու, գործերու առջեւ «դուռներու լայն բացումին»: Սփիւռքահայու «բացարձակ մեծամասնութիւնը» մինչեւ այսօր ոչինչ ակնկալեր է «իրապաշտ, ճշմարիտ հայրենասէր»ի իր կեցուածքին փոխարէն. հրճուեր է իր հայրենիքին յաջողութիւնով, ու տըխրեր՝ անոր սեւ օրերով: Ոչինչ փոխուած է նաեւ այսօր. սփիւռքահայը ակնդէտ կը հետեւի ընկերային կեանքի սա նորաբաց հանգրուանին, մաղթելով, սպասելով, որ «այսօր մեզ ընձեռուած մեծ հնարաւորութիւններէն» գիտնանք առաւելագոյն չափով օգտուիլ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՅ հանրաքուէն տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, բայց, եթէ անկախապաշտներու պարագլուխին Ժան – Մարի Ջիպաուի հրահանգը գործադրուի, անկախութեան դէմ եղողները միայն քուէատուփ պիտի դիմեն, միւսներն ալ՝ դիտեն: Ջիպաու բուռն կերպով կառչած է Քանաք ինքնութեան եւ անոր իշխանութեան հաստատման ամբողջ հողամասին վրայ: 49 տարեկան, 1971ին կարգաթող եղած է քաղաքական ասպարէզ մտնելու համար: Նախագահն է, ներկայիս Քանաք (բընիկ) առժամեայ կառավարութեան: Կղզիին բնակչութիւնը կէս առ կէս է, այսինքն՝ Քալտոշ եւ Քանաք գրեթէ հաւասար են: Ջիպաուի դիմաց՝ Տիք Ուքէյվէ, բոլորովին դէմ անկախութեան, ծերակուտական է (ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ):

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կանխահաս ընտրութիւններու թուականը որոշուեցաւ Խորհրդարանի կողմէ, Նոյեմբեր 1-ին: Արտակարգ նիստի մը ընթացքին է, որ քուէի դրուեցաւ Էօզալի առաջարկը: 246 երեսփոխան թեր քուէարկեցին 100-ի դէմ:

ՊԱՊԸ Մայամի ժամանեց, ուր ընդունուեցաւ Նախագահ Ռեկընի եւ կնոջը կողմէ: Առաջին ելոյթին մէջ, Յովհ. Պօղոս Բ. չեշտը դրաւ ազատութեան վրայ: Միացեալ – Նահանգներու 52 միլիոն կաթողիկէներէն 21 միլիոնը՝ սպանական ծագում ունին եւ մինչեւ դարուս վերջ մեծամասնութիւն պիտի դառնան Իռլանտացիներու, Իտալացիներու եւ Լեհերու դիմաց: Պապը, Ուրբաթ օր, կը տեսակցի հրեայ դաւանութին ներկայացուցիչներուն հետ: Ասոնք սկիզբը չէին ուզեր (Վալտհայմի պատճառաւ) բայց, Պապը յաջողած էր վերջերս իրենց «սիրտը առնել», յայտնելով թէ գալ տարուան սկիզբը փաստաթուղթ մը պիտի հրատարակէ Ս. Աթոռը ողջակիզումին նուիրուած: Լոս – Անճըլըս «Թայմզ»ի մէկ հարցախոյզին համաձայն 40 տարեկանէն վար Ամերիկացիներու 30%-ին համար Պապը անսխալական չէ: Ընդհանուր կերպով, Ամերիկացիներուն (բոլոր յարանուանութեանց) գլխաւոր մեղադրանքը Պապին դէմ անոր կարեկցութեան պակասն է միասեռականներուն եւ սիտա-է վարակուածներուն նկատմամբ:

**

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՑԱՒԱԼԻ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ, ՈՐՈՒ ԶՈՀ Կ'ԵՐԹԱՅ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

«Ազդակ» Օգոստոս 29-ի իր թիւով կը հաղորդէ. –

ՑԱՒԱԼԻ ԵՒ ԱՆՏԵՂԻ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ

«Հինգշաբթի օր, կէս գիշերին, ցաւալի եւ անտեղի միջադէպ մը տեղի ունեցաւ Նոր – Ատանա թաղի անդորրութեան հսկող պահակներուն եւ երեք երիտասարդներու միջեւ: Ծայր տուաւ կռակոց մը, որուն իբրեւ հետեւանք՝ վիրաւորուեցան երկու պահակներ (մէկը՝ ծանր), իսկ երիտասարդներէն զոհ գնաց Արա Պէշպուչաքեան:

«Այս առիթով, պատասխանատուներու միջեւ տեղի ունեցաւ հանդիպում մը, ուր կատարուեցաւ միջադէպին ճշգրիտ բնութագրումը: Այսպիսի հանդիպումներու նպատակն է նաեւ առաջքը առնել նմանօրինակ միջադէպերու»:

ԳՐԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Նախորդ քրոնիկը քիչ մը լոյս փորձեց սփռել Սփիւռքի արժէքաւոր մտաւորականներէն Յ. Ճ. Սիրունիի ազգային ինքնութեան մասին ունեցած գաղափարներուն վրայ: Յատկապէս չահեկան էին ազգասիրութեան ու եկեղեցասիրութեան սերտ կապակցութիւններու մասին իր ուժեղ գաղափարները, զգացական զօրաւոր մամլակի մը մէջ բռնուած, մանաւանդ այն մտածումը թէ Հայը, հակառակ իր յաւատոնշ պատմական փորձառութեան՝ քէն չի պահեր մարդկութեան դէմ այլ կը բաշխէ առատօրէն հողիէն ամէնուն անխտիր, բուռ — բուռ ոսկեան սերմեր կը նետէ օտար հողերու վրայ ու կ'անցնի, մտքի լոյս կը պարգեւէ բոլորին, ամէն անցորդի, ամէն անծանօթի, իր թշնամիներուն եւ նոյնիսկ իր դահիճներուն, մէկ խօսքով ինքզինքին մեսիական կոչում մը տուած է ու որ կողմէն որ նայուի իրեն՝ քաղաքակրթական ազդակ մըն է մարդկութեան համար, բացառիկ ճակատագրով մը օրհնուած ու անիծուած նոյն ատեն...: Գաղափար մը՝ որուն համաձայն պիտի գտնուէին իր սերունդին ողջ ու նահատակուած բոլոր վաւերական մտքերը — Թէքէեան, Օշական, Զօպան — եան, Վարուժան, Զարդարեան եւ ուրիշներ: Գրաւիչ բան մը ունի այս պատկերը տատանդական, անապահով ու տարագիր Հայուն՝ որ իր տաղանդով, իր աշխատանքով «պէրէքէթ» կը բերէ ուր որ երթայ, կ'ուռճացնէ կեանքի արօտները: Ու գաղափար մը մանաւանդ՝ որ գրեթէ կը հակառակ ժամանակակից Սփիւռքեան մըտայլ դրայնութիւնը որու թելադրանքէն տարուած կը ժխտենք, կ'ուրանանք օտարներու երկիրը, անոնց մշակոյթն ու օտարութեան գաղափարը: Սիրունիի պատնէշէն դիտուած՝ Սփիւռքն ու օտարութիւնը շատ բնական եւ առողջ երեւոյթներու կը վերածուին...: Այսինքն փոխանակ ըսելու թէ Հայը հայրենիքի գաղափարը կը տարածէ համայն մարդկութեան վրայ, դառնալով աշխարհաքաղաքացի՝ կրնանք ըսել թէ հայը իր հայրենիքը հե՛տը կը պտըտցնէ, սրտին մէջ ու մորթին վրայ, ուր որ երթայ եւ որեւէ մէկ տեղ՝ օտար չի զգար ինքզինքը այլ իր մանրանկար հայրենիքը կը ստեղծէ, չուրջը ցանկապատ մը կը քաշէ ու կը ըսկսի իր բուն հայրենիքը կարօտնալ: Որ կը նշանակէ թէ Հայաստանը աշխարհի վերածելով եւ օտարութեան զգացումը տակաւ չէզոքացնելով, անոր հակաթոյնը ստեղծելով է որ (նման քիչ մը պատմութեան նշանաւոր Միհրդատին, Տիգրան Մեծի աներն ու դաշնակիցը՝ որ մանկութենէն սկսեալ մարմինը թոյն խմելու վարժեցուցեր էր աստիճանաբար աւելցընելով քանակը մինչեւ որ չափահասութեան հասած՝ անկարելի էր զինքը թոյնով սպաննել) պիտի յաջողինք դիմանալ...: Տեսակէտ մը՝ որ ի՛ր սերունդին համար բաւական լուսամիտ, յառաջադէմ կեցուածքի մը փաստն է: Ի վերջոյ, բոլորս ալ գիտենք թէ ամբողջ անէծք ու նզովք, բանադրանքի կոնդակ ու խմբագրականներու կատաղի հեղեղներ թափած ենք, 1915-էն ի վեր՝ խեղճ աշխարհի գլխուն, որովհետեւ Հայաստանը չէր ան, ամէն տրտում, եղերական կամ յուսահատ պահերու, գերեզմաննոցներու թէ հանդիսասրահներու մէջ «ցուրտ հող», «անհիւրընկալ ափեր», «օտարութեան գիրկ», «կռունկի կանչ», «պանդուխտի ցաւ» ու նման եղերերգական պատկերներով օրօրած ենք մեր ջիղերը, թուքը կլլած ու լուռ իրար նայած ենք: Եւ ահա Սիրունի, Սփյերկիոյ իր աքսորավայրի տառապագին առանձնութեան ու քաոսին խորերէն՝ մեզ կը յիշեցնէ թէ Հայը միշտ աւելի մեծ եղած է քան իր միջավայրը, թէ խոէալը աւելի ճշմարիտ է քան իրականութիւնը, աւելի ուժով, վստահելի ու կենսալի: Ու կ'աւելցնէ թէ եկեղեցիին ու հայրենիքին ստէրը կը կազմեն Հայուն զաղտնիքը՝ որմէ ինքն իսկ տեղեակ չէ...: Մեր պատմութիւնն ու մշակոյթը, կը թուի թելադրել Սիրունի, ճապէս հաւատքի ու սիրոյ ուժով իրագործուած են եւ ուրեմն զգացական ու բարոյական նոյն միջոցները շատ աւելի յարմար են զանոնք գնահատելու եւ հասանաբար ալ հասկնալու համար՝ քան զուտ պատմութեան զործիքները: Այս ճիշդ ըլլալով հանդերձ, անցեալը թափանցելու որոշ փորմիւլներ կան նաեւ, որոնք Սիրունիի չափ արթուն ու զգայուն մտքի մը վրայ կը յաջողին բռնանալ: Օրինակ՝ ամիրաներու պարագան:

Ամիրայական փառահեղ դասակարգի չիջումին մասին, Սիրունի հետեւեալը ունի ըսելիք: —

Սահմանադրութեան սերունդը հողին տակ պիտի դնէր հայ ամիրաները եւ քար մը պիտի գլորէր անոնց գերեզմանին վըրայ: Զանոնք զգետնած ըլլալու փառքը չվերագրենք միայն սերունդին, որ գուպարի ելաւ անոնց հետ: Պայմաններն էին, որ յաճախ նպաստեցին իրենց: ... Պետական պաշտօնատարներու մօտ իրենց վայելած ազդեցութենէն զրկուած՝ անոնք պիտի չկրնային այլեւս Պատրիարքարան մտնել հին օրերու իրենց յոխորտանքով:

. .

Եւ ամբողջ դար մը տեւեր էր անոնց հեղինակութիւնը:

Գրեթէ դար մը անոնք ամլացուցին Պոլսոյ հայ կեանքը իրենց իսկ յարուցած խոչընդոտներով ամէն անգամ որ հայ կեանքը նոր շունչով կը փորձէր թարմանալ, եւ իրարու դէմ իրենց մղած պայքարներով, որոնք յաճախ չարիք բերին ազգային գործերուն:

Դէպքերը բերին, որպէսզի տեւական չըլլայ հայ ամիրայական գերդաստաններէն շատերուն փառքը իրենց փարթամ կենցաղին մէջ եւ անոնք չքանան երթան իրենց երբեմնի շուքին հետ, ուրիշ հետք չձգելով հայ կեանքի մէջ, բայց եթէ տըխուր յիշատակ մը միայն:

Պոլսոյ հայ անցեալը պրպտող մը իր առջեւ պիտի գտնէ սակայն դէմքեր ալ, նիշդ նոյն այդ ամիրաներէն, որոնք միայն անէծք շալկած չգացին:

Անկասկած որ Սիրունի կը գրէ այս տողերը ինքզինքը դրած 1860-ական թուականներու փառամոլ, հանած — վարած, միլլիմճի էնաֆի մը տեղը: Բայց ինք, 1970-ի մարդ, շատ լաւ գիտէ թէ՝ եթէ ազգը դիմացաւ մէկ կամ 1600-էն՝ երբ Տիկիրիկցի Տնզեան ամիրայական գերդաստանը սկսաւ փայլիլ, երբ Խոճանեքու, Չէլէպիներու, Մահտեսիներու ընտանիները կը սկսէին կազմուիլ մինչեւ 1860-ական տարիներու ցնցումները, ատիկա ոչ հրաշք էր ոչ ալ բախտի քմայք այլ արդիւնքը նեղմիտ, անհանդուրժող, խորապէս ազգասէր ու ջերմեռանդ, բարեխիտ ամիրաներու ճարպիկ քաղաքականութեան: Չի՞ գիտե՞ր Սիրունի, թէ մեր վերածնունդի մշակութային ենթակառոյցին մէկ կարեւոր մասը (եկեղեցիի, դպրոցի շինութիւն, գիրքերու հրատարակութիւն, ուսանողներու Եւրոպա ուղարկում եւայլն) այդ «խաւարամիտ» ամիրաներուն առատաձեռնութեան կը պարտի ազգը: Գիտէր նաեւ թէ Պատրիարքի ու Պատրիարքարանի հեղինակութիւնը կը կոթնէր այդ անուս, խորամանկ բայց հայ օղլու հայ էլիթներուն: () Ու նաեւ Յովհաննէս պատուելի Զամուրճեան — Տէրոյենցի պէս մտաւորականներու՝ առանց որոնց դժուար թէ Պոլսոյ Պատրիարքները եւ Ազգային Իշխանութիւնները կարենային փրկել Առաքելական համայնքը բողոքական ու կաթոլիկ միսիոնարներու վտանգէն: Սիրունին գիտէ՞ր այս ամբողջը: Անկասկած որ գիտէր: Ուրե՞մն, ինչո՞ւ գլանալ այդ տարաշխարհիկ, ինքնատիպ ու պատուական մարդոց իրենց արդար գնահատանքը եւ չիտակ տեղը՝ պատմութեան էջերուն, հակառակ իրենց բոլոր անիրաւարարութիւններուն: Ինչո՞ւ այլակերպել ճշմարտութիւնը: Պարզ է պատճառը ու յստակ — 20-րդ դարը քաղաքական հոսանքներուն, ընկերային աշխարհիկ վարդապետութիւններու եւ գիտապաշտական մտայնութեան ոսկեդարն է եւ «մոտա» դարձած Ամիրաներու բռնատիրական ախորժակները, կամայականութիւնը՝ արգելք հանդիսացան հայութեան ընկերային յառաջդիմութեան: Ճշմարտութիւնը ճիշդ հակառակն է: Բայց կարեւորը հիմա այն է որ Սիրունիի պէս բանիմաց մտաւորական մը խուժանին է որ կը հետեւի, յատկապէս Խորհրդային Հայաստանեան ոճով:*

———

(*) Ահա արագ ակնարկ մը անոնց կատարած շինարարական գործին վրայ: — 1807-ին Ադանուրեան Ամիրա կը վերաշինէր Պոլսոյ Հիւանդանոցը, 1808-ին Չէրէզեան Ամիրա կը շինէր Ղալաթիոյ եկեղեցին, 1810-ին Յովհաննէս Չէլէպի Տիւզեան կը շինէր Խարթալի դպրոցը, Պօղոս Թընկըր կը շինէր Բերայի դպրոցը, 1811-ին Տօնիկեան Ամիրա կը շինէր Գատը — Փաշայի եկեղեցին ու Յովհաննէս Չէլէպի Տիւզեան կը շինէր Ղալաթիոյ դպրոցը, 1813-ին Թուղլանի Մարտիրոս Ամիրա դպրոց մը կը շինէր Պոլսոյ մէջ, 1815-ին Ամիրաները 4 նոր դպրոցներ կը կառուցէին Պոլսոյ մէջ, 1820-ին Պէզճեան Ամիրա Գում Գաբուի Աղջկանց Արհեստանոցը կառուցել կուտար, 1821-ին Ճանիկ Ամիրայի քոյրը Սամաթիոյ մէջ Աղջկանց վարժարան մը կը շինէր, նոյն տարին Կալկաթայի մէջ (Հնդկաստան) Մարդասիրական Ճեմարանը կը բացուէր շնորհիւ Աստուածատուր Մուրատեան եւ Մնացական Վարդանեան մեծահարուստներուն, 1825-ին Ապրոյեան ընտանիքի շնորհիւ Իզմիրի մէջ կը հիմնուէր Թրքահայոց էն կարեւոր հաստատութիւնը՝ Մեսրոպեան Վարժարանը: 1826-ին տհաւոր հրդեհ մը մոխիրի կը վերածէ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի եւ Գում Գաբուի Եկեղեցին եւ ահա Պէզճեան Ամիրան է որ առաջ կը նետուի ու կը վերակառուցանէ ամէն ինչ, ինչպէս եւ Աղջկանց Ասեղնագործարան մը Բերայի մէջ, 1827-ին Աբրահամ Ամիրա կ'օժանդակէ Խասգիւղի եկեղեցւոյ շինութեան, յաջորդ տարին 1828-ին նոյն Պէզճեան Ամիրան կը շինէ Մայր Եկեղեցիին կից Ուսումնարան մը, 1830-ին Ճանիկ Ամիրա 2 Աղջկանց եւ 2 Մանչերու վարժարաններ կը բանայ Բերայի մէջ, 1832-ին Թրքահայոց առաջին Ծերանոցը (այդ ժամանակներուն Տնանկաց Մատակարարութիւն անունը կուտային) կը բացուի Պոլիս Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի կողմէ ինչպէս եւ Եոտի — Գուլէի Ազգային Հիւանդանոցը՝ որուն կ'օժանդակեն նաեւ Ճանիկ Ամիրա, Յարութիւն Ամիրա Կէլկէլեան, Երամ Ամիրա, Միսաք Ամիրա, Անաստաս Ամիրա մինչ Կարապետ Ամիրա Պալեանն ու Յովհաննէս Ամիրա Սէրվէրեան ճարտարապետները ծրի շէնքին յատակագիծները կը հայթայթեն: Նոյն տարին, 1832-ին, Պէզճեան Ամիրա կը շինէ Էյուպի Վարժարանը, Պօղոսեան վարժարանը ինչպէս եւ Վառվառեան Աղջկանց Վարժարանը ու կը նորոգէ ուրիշ երկու վարժարաններ: Նոյն ատեն, Դիւնեպաններու էսնաֆը կը հիմնէ դպրոց մը Պալաթի մէջ...: 1834-ին 10 ամիրաներ միաձայն կ'առնեն Ազգային Հիւանդանոցը ոտքի պահելու պատասխանատուութիւնը մինչ Նէվրուզեան Ամիրա 4 հատ եկեղեցի նորոգել կուտայ Պոլսոյ մէջ, 1835-ին Յովհաննէս Ամիրա Սէրվէրեան 2 եկեղեցի շինել կուտայ ու երկու հատ ալ կը նորոգէ, 1836-ին Պոլսոյ թիւ 1 վարժարանը, Խասգիւղի Ներսիսեան վարժարանը կանգուն կը մնայ շնորհիւ Մկրտիչ Ամիրա Ճէզայիրլեանի եւ Յովհաննէս Ամիրա Նէվրուզեանի, 1838-ին Կարապետ Ամիրա Պալեան երկու եկեղեցի շինել կուտայ եւ նոյն տարին Սկիւտարի Ճեմարանը, գիշերօթիկ առաջին վարժարանը Պոլսոյ մէջ՝ կը բացուի շնորհիւ Յովհաննէս Ամիրա Սէրվէրեանի ու Կարապետ Ամիրա Պալեանի: Եւ այս ցանկը կը շարունակուի — 1840-ին Պետրոս Ամիրա Եուսուֆեան, Թրիէսթ քաղաքէն, տպարան մը կը նըւիրէ Իզմիրի Մեսրոպեան վարժարանին, Կեսարիոյ նահանգին մէջ Քիւչիւք Քէօյ անունով գիւղ մը կայ, զուտ հայաբնակ՝ ուր սակայն ոչ ոք հայերէն գրել գիտէ ու չեն իսկ գիտեր թէ հայերէն լեզու մը գոյութիւն ունի: Երբ Ամիրաները կ'իմանան ասիկա, գործի կ'անցնին — մէկը հող մը կը նուիրէ, ուրիշ մը դպրատունը կը շինէ, երրորդ մը ուսուցիչ մը կը վարձէ ու կը սկսին դաստիարակել Հայութիւնը: Իզնիմիտի մէջ 9 հատ դպրոց կայ 1849-ին որոնց գրեթէ բոլորին ծախսը Յովհաննէս Տատեան Ամիրան կը հոգայ: 1850-ին, Ճէզայիրլեան Մկրտիչ Ամիրա, ապաքինման համար Իզմիր կ'երթայ ու նէրկայ կ'ըլլայ Ազգային վարժարանի հանդէսին: Շատ կը տպաւորուի ու մէկ անգամէն դպրոցին ամբողջ բացը կը գոցէ...: 1852-ին, Միսաք Ամիրա Թէտուք Փաշէ գիւղէն անցած ատեն կը տեղեկանայ թէ եկեղեցի չկայ հոն: Իսկոյն դրամ կուտայ որ հատ մը շինեն: Կ'անցնի Տրապիզոն՝ ու հոն ալ եկեղեցի մը շինել կուտայ...: Այս ամբողջը կ'ըլլային յանուն ազգին լուսաւորութեան ու հաւատքի պաշտպանութեան: Ինչպէ՞ս չափսոսալ այսօրուայ կացութեան երբ ոեւէ աչքը — բաց, կիսագրագէտ, փառամոլ մեծահարուստ դպրոց կը շինէ՝ պարզապէս իր ողորմելի անունը փակցնելու շէնքին վրայ, փառաւորուելու եւ մարդու տեղ անցնելու համար...

ԽԱՉՎԵՐԱՑԸ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ԳԻՒՂԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Խաչվերացի օրը մեր գիւղերու հայ բնակչութիւնը Թովմաս առաքեալի օր ըրած էր, համանուն վանքն ալ ուխտատեղի, ուր հեռուէն ու մօտէն հաւատացեալ ուխտաւորներ կուգային իրենց ուխտը կատարելու, իրենց մատաղցուներուն արիւնը հոսեցնելու Թովմաս առաքեալին սիրոյն:

Աւերակ վանքը Եօղուն Օլուք հայաբընակ գիւղին արեւելեան կողմը, հազիւ 15 — 20 վայրկեան հեռու, Սիւրիւթմէյի (Մուսա լերան առաջին գիւղն է, Մեծն Տիգրանի ժամանակէն) ձորակին վրայ կը գտնուէր: Տեսնողը կը հիանայ այդ կառոյցին սրբատաշ քարերուն:

Շաբաթ օրուընէ հաւատացեալ ժողովուրդը չարան — չարան առանց սեռի ու հասակի խտրութեան կթոցներու մէջ դրած իրենց ուտելիքները, վրան ալ ոհանի թուփ մը իբրեւ ծածկոց, մանուկներու ձեռքը խորովելու վառեակներ, ուրախ զուարթ կ'երթային վանքին չուրջ ձիթենիներու կամ թզենիներու չուքին տեղաւորուիլ. անոնք խումբ — խումբ կամ առանձին սեղաններ կ'ունենային ու նըստ. գիտաւորաբար թմբուկ, զուռնա կ'ըլլային նուագարանները:

Շաբաթ օր ժամը 15-էն ետք սկսած կ'ըլլար մատաղցու կենդանիներու զենումը. միեւնոյն ժամանակ մամիկներ հաւաքուած, պատրաստուելիք նահապետական կերակուրին՝ հերիսային ցորենը լուալով կը զրաղէին, երիտասարդ մանչեր մօտակայ պարտէզներէն եւ պուրակներէն չոր փայտ կը հաւաքէին, հարսներ ու աղջիկներ սափորները իրենց ուսերուն, Եօղուն Օլուքի աղբիւրէն ջուր կը բերէին:

Անոնք, որոնք մատաղցու կենդանի չունէին, վառեակներ բերած կ'ըլլային, զորս կը խորովէին եւ կ'ուտէին, խմելով իրենց ձեռքով իսկ պատրաստուած գինին եւ օղին:

Այդ գիշերուան խրախճանքին, մինչեւ յաջորդ առտու հարիւրաւոր հրադէններ կը պարպուէին. բայց առտուն երբ ժամերգութեան կոչնակը ղօղանջէր ժողովուրդը աղօթքի կանչելու համար, ա՛լ ձայն — ձուն չէր ըլլար: Մեծ ու պզտիկ հաւաքուած Ս. Խորանին չուրջ ու մինչեւ պարտէզները, մտիկ կ'ընէին հոգեզմայլ շարականներն ու աղօթքները:

Ինչպէս վերը ըսի, հեռուներէն ալ ուխտաւորներ կ'ըլլային, որոնք զաւակ չէին ունենար, կամ կ'ունենային, բայց չէր ապրեր. ուստի կ'ուխտէին, որ եթէ ապրի, տղուն մազը պիտի կտրեն Թովմաս առաքեալի վանքին ուխտին օրը. ու կը պատահէր որ երեք — չորս տարեկան տըղաք բերուած կ'ըլլային երկար մազերով:

Կը յիշեմ, վաթսուն տարի առաջ,

1927-ին Ս. Խաչի տօնին Քէսապի Գալաճարան Թաղէն Գալէնտէրեան ընտանիքը իր մէկ մանչ զաւակը բերած էր մատաղը կտրել տալու: Հետերնին բերած էին երեք խոյ եւ չորս ջորիներու վրայ բարձած զանազան ուտելիք եւ խմելիքներ: Իրենք ազգական ու բարեկամ 15 – 20 հոգի էին. իրենց առաջին կայանը եղաւ Վաքըֆ գիւղէն ազգականի մը տունը:

Շարաթ օրուընէ Թովմաս առաքեալին վանքի աւերակներուն շուրջ տեղաւորուելէ եւ մատաղցուները մորթելէ ետք սկսած էին խրախճանքը, իրենց հետ բերած թմբկահարներով ու Քէսապի ժողովուրդին պարերով:

Վաքըֆ գիւղի մէջ ալ շարունակեցին նոյն խրախճանքը, որ տեւեց մինչեւ յաջորդ Երկուշաբթի օր:

Ո՞վ կ'ըսէր, թէ այդ մանուկը պիտի մեծնար, Ս. Էջմիածնի Դպրեվանքէն վարդապետ մը պիտի ըլլար ու բարձրանար մինչեւ եպիսկոպոսական աստիճանին. իրեն պիտի հանդիպէի 1974-ին Էջմիածնայ վանքը, ուր ան մեզ պիտի առաջնորդէր Վազգէն Ա.ի քով:

Այդ մանուկը Վահան Եպիսկոպոս Գալէնտէրեանն էր, որ Ազրբէջանի առաջնորդութեան պաշտօնը կը վարէր:

Այսօր Թովմաս առաքեալի աւերակ վանքը ամայացած ու որբացած է թէկէտ, սակայն այցելուներ կ'ունենայ Վաքըֆ գիւղէն:

Մուսալեռցիները Սեպտեմբեր 14, 1915-ին լերան անառիկ բարձունքէն՝ Տամլաճըղէն եւ Գարըմնտուզակէն շարան - շարան իջան դէպի Միջերկրական ծով, հասնելու ֆրանսական ազատարար նաւերուն: Յետոյ Փորթ – Սաիտէն վերադարձին փոխանակ Ս. Թովմասի վանքը երթալու կը բարձրանային Տամլաճըղ, ոգեկոչելու համար իրենց 18 նահատակները: Կիրակի օրը, պատարագէն ու հոգեհանգիստէն ետք կը վերադառնային իրենց տուները կամ ոմանք ալ կ'երթային Թովմաս առաքեալին վանքը, ուր ուխտաւորները արդէն լծուած կ'ըլլային հարիսայի պատրաստութեան:

**

Հանգի՛ստ, մեր այդ մարտիկներուն, որոնք իրենց արիւնը նուիրեցին ազգին, որ այսօր եւս կը զոհուի քաղաքակիրթ երկիրներու շահերուն:

Չեմ մոռնար մեր անդրանիկ մարտիկոսին՝ Յակոբ Գարակէօզեանի վերջին խօսքերը.

– «Փնձմով ժամանակ մի՛ կորսնցնէք, ցաւէ՛ք, թշնամիէն վրէժ լուծելու»:

Թշնամիի վառ գնդակէն վիրաւոր, աչքերը դուրս թափած էին, ու ես մանկական հետաքրքրութեամբ կը դիտէի, մինչ անձրեւը կը շարունակուէր, ու արցունքի կաթիլները անոր վրայ չէյնան, սաւան մը պրկած էին վրան...:

ԹԱԴԷՈՍ ՊԱՊԻԿԵԱՆ

«ԱՏԱՆԿ ԵՂԱ՞Ւ», ՊԵՏԻԿ...

Իրաւ է որ այս աշխարհում մարդը ի վերջոյ մենակ է: Բացի այն պարագայից երբ Աստուած նրա հետ է, ինչպէս ասում է Ու. Սարոյեան: Իսկ երբ կորսնցնում ես մօտ բարեկամդ, այդ մենութիւնը դառնում է աւելի զգալի, աւելի դաժան:

Նազար Պետիկեան մեզանից բաժանուեց, յանկարծակի: Առանց նախազգուշացնելու, առանց սեւէ մէկին անհանգստացնելու: Մի մարդ, որի համար կեանքի իմաստը ուրիշին ծառայելու մէջ էր, այնպէս հեռացաւ կեանքից, որ բոլոր հարազատները, բարեկամները ու ծանօթները ասին՝ «Ափսո՜ս Պետիկ»: Աստուած նրա հետ էր:

Կեանքը այն միակ խաղն է որից մարդը անխուսափելիօրէն պարտւում է մահով: Պետիկը պարտուեց, սակայն կեանքի խաղին մասնակցեց՝ խանդով, ազնիւ ու պարկեշտօրէն: Ծառայեց իր ազգին, դպրոցին ու Եկեղեցուն՝ կեանքից քաղած նրա միակ հաճոյքն էր, չասելու համար «մոլութիւնը»: Իսկ նրա տունը, իր սրտի նման, միշտ բաց էր թէ՛ բարեկամին թէ չքաւորին:

Պետիկը քալել չգիտէր: Շարունակ վազում էր: Ու իր կարճատեւ կեանքի մեծ մասը վազեց ուրիշներին հասնելու: Կարող են վկայել մանաւանդ Հայաստանից մեզ եկող այցելուները, որոնց համար Փարիզը ունի միայն չորս տեսարժան վայրեր՝ LOUVRE, LIDO, TATI-ի վաճառատունը եւ Պետիկը: Մեծ էր նրա ժողովրդականութիւնը Հայաստանում, թէ Փարիզում: Մէկ հատիկ էր իր ծառայութիւններով: Բայց փախուստ էր տալիս գովեստից :

Մի օր կատակով ասում էի նրան. – «Եթէ հաշուի առնենք այն բոլոր հայրենակիցները որոնց ապաստանի մի վկայագիր (Certificat d'hébergement) ես տուել, կարելի է համարել որ Ալֆորվիլի բնակարանդ այլեւս մի աշտարակ է, Մեն – Մոնփարնասի բարձրութեամբ: Ժպտելով պատասխանեց՝ «Ատա՞նկ եղաւ»:

Մերձաւոր – Արեւելքից եկող Հայերի համար մեր գաղութը անկարող եղաւ ստեղծել մի «ընդունելութեան կեդրոն», պարզ այն տարրկութեամբ, ինչպէս յայտարարած էին որոշ ծանօթ կազմակերպութիւններ, թէ՝ «Պէտք չէ քաջալերել մեր հայրենակիցների արտագաղթը Արեւելքից»: Բայց հակառակ այս իմաստունների հեռատես քաղաքականութեան, ով ուզում էր դուրս էր գալիս Թեհրանից կամ Պէյրութից: Այդ անճրկած Հայերի ապաստանը տարիներ շարունակ, եղաւ Պետիկը:

Կար մի Թրքահայ ընտանիք, որին տեղական իշխանութիւնը մերժել էր ապաստանելի իրաւունք ֆրանսական հողի վրայ: Այդ ընտանիքը, երեք երեխաներով, ստացել էր արտաքսման հրաման: Պետիկը խիզախ զօրաշարժի ենթարկեց իր յարաբերութիւնների վաշտը, վազեց, վազվզեց աջ ու ձախ ու մի գիշեր ուշ ժամին հեռաձայնեց.

– Եղաւ:

– Ի՞նչ եղաւ:

– Իշթէ կարգադրուեցաւ Արթինօղլուի խնդիրը: Վաղը պիտի տան մնալու արտօնագիրը:

– Դեհ լաւ Պետիկ, եթէ մի օր յուշերդ գրես, չմոռանաս այդ դէպքն էլ նշել.

– Ատա՞նկ եղաւ...

Ու այս դէպքի նման բազմաթիւ ուրիշներ «ատանկ եղան», միշտ սիրայօժար, լռութեամբ, հեզութեամբ:

Նախախնամութիւնը ուզեց, սիրելի Պետիկ, որ քո վերջին քունը առնես Մասիս սարի շուքին եւ քո վերջին զգեստը հագնես Հայրենի կաղնու փայտից: Այդ եղաւ երեւի երկնային վարձքդ, քանի որ այս աշխարհում երբեք վարձք չմուրացիր ծառայութիւններիդ համար: Մնայուն ուղեցոյցդ Հայաստանն էր որին կառչած մնացիր անվերապահօրէն, որին ծառայեցիր լուռ ու մունջ, անշահախնդիր փակական խոնարհ մի հերոսի վայելչութեամբ:

Այո, ուռենու նման մենք տխուր ենք, եւ մեր տխրութեան արցունքները սոխի կարիքը չունեն...: Իսկ վաղը, նրանք որ պիտի դիմեն «գրասենեակդ», պիտի կարդան դրան վրայ՝

«Պետիկ մեկնած է առանց հասցէ թողնելու»

բայց ես, այնուամենայնիւ, համոզուած եմ որ Ամենակալը, քեզ ապահովել է Արքայութեան մէջ մի փառաւոր դղեակ, ուր վերջապէս պիտի սովորես հանգչիլ ... Ու մեզ սպասելով, վստահ եմ որ արդէն գործի վրայ ես, ապահովելու համար մեր «Certificat d'hébergement»ները...

Վարձքդ կատար սիրելի Պետիկ:

Կ. ՉՐԲԱՇԵԱՆ

Սեպտեմբեր 5

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Երեւանի քաղաքապետութեան առընթեր հիմնուած է մամուլի կեդրոն մը, որուն գործը պիտի ըլլայ պարբերաբար տեղեկութիւններ փոխանցել բնակչութեան, Երեւանի տեղական խորհուրդներու, անոնց գործադիր կոմիտէներու գործունէութեան, տրուած կարեւոր որոշումներու եւ եղած կարգադրութիւններու մասին: Կեդրոնը կարեւոր դեր կը խաղայ տարբեր հարցերու շուրջ հանրային կարծիքի մշակման ուղղութեամբ:

Նոր կեդրոնին մաս կը կազմեն քաղաքապետարանի, մաս – մետիաներու պատասխանատու աշխատողներ:

Տեղի ունեցած է մամուլի կեդրոնի առաջին հանդիպումը, որուն մասնակցած են թերթերու, ամսագրերու, ձայն – հեռատեսիլի եւ «Արմէնփրէս»ի ներկայացուցիչներ: Երեւանի քաղաքապետը՝ Եդուարդ Աւագեան, հանգամանօրէն ներկաներուն ծանօթացուցած է մայրաքաղաքի տնտեսական ու ընկերային զարգացման ընթացիկ աշխատանքներն ու յետագայ հարցերը: Յատկապէս նշած է, թէ ընթացիկ տարուան առաջին կիսամեակին բնակարանային, ինչպէս նաեւ ընկերային այլ առաջադրանքներու շինարարութեան մարզին մէջ յառաջացած են որոշ դժուարութիւններ, որոնք ծրագիրներու իրականացման կարեւոր բեկում բերած են: Յուլիսին կացութիւնը պարզուած է: Քաղաքապետը մանրամասն տեղեկութիւններ տուած է նաեւ ձմեռուան նախապատրաստութեան մասին: Նշած է, որ թէեւ զգալի աշխատանք տարուած է ջերմային գիծերու եւ շէնքերու ջեռուցման ներքին ցանցերու նորոգման ուղղութեամբ, այնուամենայնիւ կատարուածը բաւարար չէ:

Անդրադառնալով քաղաքի ջրամատակարարման հարցերուն, Եդուարդ Աւագեան նշած է, թէ կարեւոր միջոցներ յատկացուած են նոր ջրատարներու կառուցման, ինչպէս նաեւ ջրատար ներքին ցանցի հիմնովին վերափոխման ուղղութեամբ: Երեւան կը հասնին երեք ջրատարներ եւս, որոնք կարելիութիւն կուտան իւրաքանչիւր բնակչի հաշուով օրական գործածուող ջուրի քանակը 500-էն հասցնել 700 լիթրի: Վերջին երկու տարիներուն մայրաքաղաքին մէջ վերակառուցուած է 80 հազար մեթր ստորերկրեայ ջրատար ցանց, մինչդեռ նախորդ ամբողջ հնգամեակին՝ ընդամէնը 52 հազար մեթր եղած է:

Հանդիպումի ընթացքին խօսուած է նաեւ Երեւանի շրջակայ միջավայրի մաքրութեան պահպանման հարցերու լուծման ուղղութեամբ տարուող աշխատանքներու եւ ապագայ ծրագիրներու մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Արգիշտի Ա.ի գահակալութեան առաջին 15 տարիներու գործունէութեան համար հանգամանօրէն աղբիւր կը հանդիսանայ իր իսկ փորագրած յայտնի տարեգրութիւնը Վանի հարաւ – արեւմտեան կողմը գտնուող Խորխոր ժայռին վրայ («Խորխորեան տարեգրութիւն»): Այս վաւերագրերին համաձայն՝ Արգիշտիի առաջին մտահոգութիւնն են եղած հայր Մենուայի հսկայական ծաւալումներու շարունակումն ու ամրապնդումը: Եթէ Մենուան իր Պետութեան կցեր էր Արարատեան նահանգը՝ շրջակայ գաւառներով, ապա Արգիշտի իր տիրապետութեան տակ առաւ Սեւանի ափերը, արեւմուտքի մէջ վերջնականապէս տիրեց Դիաուեխի – Տայքին, Դարիոնիին (Դարոյք Բասեն), Զաբախային (Ջաւախք), Էտիունիի (Արարատեան նահանգ) ծայրամասային գաւառներուն, որոնք դեռ հիմնաւորապէս չէին իւրացուած իրմէ առաջ: Եւ այս ծաւալումներու պաշտպանութեան համար 782-ին, իր գահակալութեան 5-րդ տարուն, Արարատեան երկրի սրտին վրայ Արգիշտի կառուցանեց Էրեբունի (Երեւան) բերդաքաղաքը, ուր պիտի պահուէին մեծաքանակ զօրք եւ ռազմամթերքներու մեծ զանգուած մը: Ահա այս առթիւ փորագրուած արձանագրութիւնը, որ փաստօրէն Էրեբունի – Երեւանի ծննդեան վկայականն է՝ 1950-ին յայտնաբերուած բերդաքաղաքի փլատակներու պեղումներէն Երեւանի հիւսիս – արեւելեան կողմը: «Հալդի աստուծոյ վեհութեամբ Արգիշտի Մենուաորդին կառուցանեց այս փառահեղ ամրոցը, (զայն) Էրեբունի անուամբ կնքեց՝ յանուն Բիաինա երկրի հզօրութեան եւ ի սարսափ թշնամական երկիրներու: Արգիշտին կ'ըսէ. – Հողն (այստեղ) մերկ էր, եւ ես հզօր գործեր կատարեցի: Հալդի աստծու վեհութեամբ Արգիշտի Մենուաորդի՝ հզօր արքայ, Բիաինա երկրի արքա, Տոսպ քաղաքի տիրակալ»:

775-ին Արգիշտի Արարատեան երկրին մէջ, Երասխ գետի ձախ ափին կառուցանեց քաղաք մը եւս՝ զայն իր անունով կոչելով Արգիշտիխինիլի, որ յետագայ դարերուն պիտի ծաղկէր, դառնար յաջորդ թագաւորական գահատոհմի (Երուանդունիներ) աթոռանիստը եւ վերակոչուէր Արմաւիր:

Վերջին տասնամեակներու պեղումներով լոյսին եկած է նաեւ Արգիշտիխինիլիի «Ծննդեան վկայական»ը փորագրուած հզօր արքայի անունով: «Հալդիի վեհութեամբ Արգիշտի Մենուաորդին կ'ըսէ. – Ես կառուցանեցի փառահեղ բերդաքաղաք, կոչեցի զայն Արգիշտիխինիլի: Հողն ամայի էր, ոչինչ կառուցուած չէր այստեղ: Ես գետէն չորս ջրանցք հանեցի, խաղողի ու պտղատու այգիներ հիմնեցի, կատարեցի մեծագործութիւններ»:

«Խորխորեան տարեգրութիւն»էն եւ բազմաթիւ ուրիշ արձանագրութիւններէ յայտնի է, որ Արգիշտի վիթխարի նուաճումներ կատարած է նաեւ երկրի միւս սահմաններուն վրայ: Հարաւ – արեւմուտքի մէջ ան իր տէրութեան միացուցած է Նիրիբս եւ Խաթէ երկիրները, արեւմտեան կողմը՝ «Մելիտեան (Մալաթիա) եւ Կամանան (Կամմանու): Այս եւ այլ նուաճումներով Արգիշտիի տէրութիւնը հզօրացեր էր այնքան, որ Ասորեստանի հետ բախումը դարձեր էր օրակարգի հարց. մանաւանդ որ այդ նուաճումներու պատճառով Ասորեստան ոչ միայն նեղուած կը զգար ինքզինք ազդեցութիւններու ոլորտով, այլ նաեւ պարզապէս կը գուշակէր, թէ ինչպէս օր մը իր վրայ պիտի կախուէր օրէ օր մօտեցող աղէտը: 781-էն սկսեալ Արգիշտիի եւ Ասորեստանի զօրքերը կը ճակատէին իրարու դէմ: Արգիշտի նուաճեց Խուբուշկիան (Արեւելեան Տիգրիսի աւազանի մէջ), Ուրմիա լիճէն հարաւ ինկած կարգ մը երկիրներ:

Ճիշդ է, այս ճակատամարտերուն վերաբերող ասորեստանեան վաւերագրերու մէջ դարձեալ կը հնչէ պարծենկոտ ասոտախօսութիւնը: Կարելի է մտածել, որ իրենք՝ ասորեստանցիները եւս ունեցած են մասնակի յաջողութիւններ: Սակայն ակներեւ է սարսափը Արգիշտիի հզօրութեան առաջ: Սալմանասար Գ.ի զօրավար Շամշիիլուլու խոստովանած է, թէ ««Արգիշտիի անունն իսկ սարսափելի է, ինչպէս ահռելի փոթորիկը, իր ուժերը անքանակ են...»:

777-ին եւ յաջորդ տարիներու արշաւանքներով Արգիշտի վերջնականապէս իրեն ենթարկեց Ուրմիա լիճէն հարաւ – արեւելք ինկած երկիրները, մանաւանդ Մանան, Բուշտուն, Բարսուասան, Բարշուան, Բաբիլուն, որոնցմով Վանի թագաւորութիւնը հասաւ իր հզօրութեան բարձրակէտին: Այստեղ, ինչպէս նաեւ Մենուայի օրով, Հայքի այս աննախադէպ թագաւորութեան սահմաններուն մէջ առնուած էր Հայկական բարձրաւանդակի հիմնական մասը՝ Ուրմիա լճի արեւելեան ափերէն մինչեւ Տայք՝ Ճորոխի աւազանը, եւ Սեւանի շրջաններէն մինչեւ Եփրատի վերին ու միջին հոսանքները, ընդարձակ տարածք, ուր գրեթէ բոլոր կողմերն ալ կը տիրապետէր հայ էթնիկական տարրը, եւ որ միշտ ալ պիտի մնար հայկական պետականութեան ասպարէզը:

(Շար. 5)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Նուպար Յովհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Յովհաննէսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթէօրեան Ալէն Սերժ եւ զաւակը, Այրի Տիկին Հրբանդ Մինասեան, զաւակներն ու թոռները, եւ ընտանեկան պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

⁂

Այրի Տիկին Էլիզ Մանուսեան, Այրի Տիկին Մանուկ Մանուսեան, Օր. Արուսեակ Մանուսեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ եւ Աղաւնի Ալեսխեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մանուսեան եւ զաւակները՝ Վարդգէս եւ Իշխան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ կամ գրաւոր ցաւակից եղան իրենց սուգին՝

ՄԱՆՈՒԿ ՄԱՆՈՒՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988-ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14-էն, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

⁂

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 – 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ճուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուլիկեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

⁂

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15-էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3-էն 6 տարեկան), – նախրմթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15-էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը կ'ողբայ իր հաւատաւոր եւ վաստակաւոր վեթերան – ընկերուհի՝ Անահիտ Խաչիկեանի մահը:

Այս առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր ընտանեկան պարագաներուն, եւ փոխան ծաղիկի՝ 300 Ֆ. կը նուիրէ Վիէնի Մշակոյթի Տան: Շնորհակալութեամբ ստացած է տարիներու իր բազմաչխատ ընկերուհիին՝ Անահիտ Խաչիկեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Սառա Ալօյեանէ 100 Ֆ. Դպրոցին:

⁂

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ, Կրբնոպլի մասնաճիւղին եւ Սեդային, ընկերուհի՝ Արշալոյս Սիսլեանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղիկի 300 Ֆ. կը նուիրէ տարիներով իր գործունէութեան ասպարէզ եղող դպրոցի ֆոնտին:

ՁՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի ժամը 20.30-ին:

CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne, ASNIERES

⁂

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի վերամուտի առաջին անդամական ժողովը՝ Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, ժամը 16.30-ին:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուին հին գիրքեր եւ առարկաներ, որոնք առնչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ:

Հեռաձայնել. – ՏՈՔԹ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18-ին:

⁂

Կապոյտ Խաչի Սեւանի Տիրուհի Միսաքեանի մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21-ին:

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE

organise un dîner

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence de :

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE
(rapporteur sur la question arménienne)
M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame, Messieurs les parlementaires :
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLEREBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Նոր Սրահի
Բացման
Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20,
4, Կոմիտաս փողոց, Ալֆորվիլ

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍՔԻ-ի
Երեսփոխան – քաղաքապետ Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9.45-ին:
Բացում՝ ժամը 12-ին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապառաճեանի

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

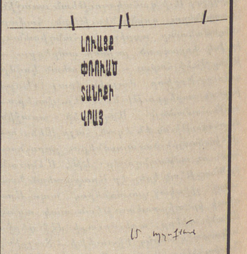
կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ



Գին՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
15

MARDI
15 SEPTEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.573

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.573

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սփիւռքի մէջ, Հայը ամէնօրեայ գոյապայքար մը ունի: Բազմաճակատ գոյապայքար մը, որ կը պահանջէ գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն:

Գիտաքցութիւնը իր ինքնութեան, փնտըռտուքը իր արմատներուն, ծանօթութիւնը իր ազգային արժէքներուն, իր լեզուին, ուսումնասիրութիւնը իր պատմութեան նոյնքան անհրաժեշտ ազդակներ են ինքզինքը ճանչնալու, լսելու անցեալին հարազատ ձայները: Միայն ճշմարիտ գիտութեամբ է որ անհատը ինքզինքը կ՚իրագործէ, կը ստանձնէ պատասխանատուութիւններ, կ՚առնէ յանձնառութիւններ, այլ խօսքով կը մասնակցի:

Ի՞նչ կը նշանակէ մասնակցիլ:

Հայ անունով մը ապրիլ միայն կղզիացած եւ հեռու հաւաքական կեանքէն գոյապայքար չէ: Ըլլալ միշտ գիտողի դիրքին մէջ, ծափահարող կամ հիացող կատարուած զանազան գործունէութիւններուն կամ արձանագրուած նուաճումներուն բայց միշտ կրաւորական, դարձեալ գոյապայքար չէ, դրական կեցուածք չէ: Գոյապայքար կը նշանակէ գիտակցիլ մեր առօրեային վրայ սպառնացող վտանգներուն եւ մեր տոկալու կամքը վերածել գործի եւ ապրումի, այսինքն մասնակցիլ:

Անպայման միութեան մը կամ կուսակցութեան մը անդամը պէտք չէ ըլլալ մասնակցելու համար: Այլ, մասնակցողի դերին մէջ է ամէն հայ անհատ որ կը ցուցաբերէ գիտակից կեցուածք, ըմբռնում եւ ներկայութիւն հաւաքական կեանքէն ներս:

Կը մասնակցի ան որ ֆիզիքական ներկայութիւնը կը բերէ հոն, ուր ազգային շահերն ու արժանապատուութիւնը կը պահանջեն: Կը մասնակցի ան որ գիտէ ընդհանուրին մէջ ձուլուիլ եւ զոհաբերութեան ոգիով, բարոյական եւ նիւթական մօտենալ ամէն մէկ նախաձեռնութեան կամ ձեռնարկի: Կը մասնակցի ան որ, իր պայմաններուն եւ կարելիութիւններուն համաձայն, ճիգ մը կ՚ընէ կապը չխզելու համար հայ իրականութեան հետ: Այդ կապը ապահովողը շատ անգամ հայ թերթն է, որ կրնայ հասնիլ աշխարհի ամէնէն հեռաւոր եւ առանձնացած վայրերը եւ ըլլալ կամուրջ մը, ոչ միայն գաղութէ գաղութ, այլ հոգիէ հոգի, որովհետեւ թերթը չունչ է, կենդանի եւ թարմ խօսք:

Հետեւաբար, ազգային գիտութեանց հետամուտ հայ մարդը, հոգեկան եւ իմացական ապրումներ որոնող եւ առակ ձակ պէտք է ըլլայ եւ ունենայ առարկայական եւ առողջ ծանօթութիւնը իր ազգին, հաղորդուելի անոր արժէքներուն անկորնչելի եւ փրկաւէտ խորհուրդներովը: Այս իրողութեան փնտռտուքն է որ կ՚առաջնորդէ մասնակցութեան, աւելի գիտակցական հասկացողութեամբ եւ պատասխանատուութեան զգացումով:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն, ահա մեր ազգային գոյապայքարին հիմնական զէնքերը որոնք Հայուն կուտան մրնայուն եւ յաւիտենական ինքնութիւն մը: Կ՚ամրապնդեն հաւատքը: Կը զօրացնեն համոզումները: Կը հաստատեն վճռականութիւնը: Կը ստեղծեն ուժականութիւնը:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն մեր ժողովուրդի մեծ եւ արդար դատի պայքարին մէջ, ըլլալով մէկ – մէկ զինուորագրեալ:

Գիտակցութիւն եւ մասնակցութիւն մեր գոյութեան եւ գոյատեւման անխորտակելի ամրոցները պահելու եւ զարգացնելու համար:

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻԱ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆԸ - 59 % - ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ Է ՇԻՐԱՔԻ ՀԱՄԱՐ

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՈՉԻՆՉ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ

Նկատի առնելով որ Նոր – Քալետոնիոյ Քանաքներու ընդդիմադիր շարժումին պարագլուխը՝ Ջիպաու ձեռնպահութիւն հրահանգած էր, մասնակցողներու համեմատութիւնը որ 59%–ի հասաւ, յաջողութենէ աւելի՝ գրեթէ յաղթանակ մը կարելի է նկատել Շիրաքի եւ իր կառավարութեան համար: Լաւագոյն պարագային, 50–էն քիչ աւելի, հազիւ մեծամասնութիւն մը կ՚ակնկալուէր ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, այդ իսկ պատճառով խանդավառութիւնը մեծ է: Պերնար Փոնս, Անդրծովեան հողամասերու եւ նահանգներու նախարարը Նումէա կ՚երթայ Զորեգշաբթի օր եւ նախաբարպետն ալ՝ Հինգշաբթի: Քուէարկող 59%–ին մէջ, 98.3 առ հարիւրը կողմնակից է, անշուշտ, որ կղզին ֆրանսական մնայ: Կառավարութեան գոհունակութիւնը կը բացատրուի նաեւ բաղդատութեան մը պատճառով: Արդարեւ, 1985 Սեպտեմբերին (ընկերվարական վարչակարգի օրով) տեղի ունեցած էր շրջանային քուէարկութիւն մը եւ նոյն ուղղութեամբ քուէարկած էին 43.993 հոգի, մինչ այսօր այդ թիւը բարձրացած է 48 հազար 611–ի: Ճիշդ է, որ 1986 Մարտէն ի վեր, կառավարութիւնը ամէն բան ըրաւ սիրաշահելու համար կղզիաբնակները:

Շուրջ 2 միլիառ ֆրանք տրամադրուեցաւ, նախարար մը – Պերնար Փոնս – օրն ի բուն կղզիով զբաղեցաւ – եւ ջանաց միշտ համոզել որ անկախապաշտները անհետացման ճամբան բռնած տարր մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ճիշդ է, որոշ չափով, այն է որ հարցը չի լուծուիր այս յաղթանակով: Ջիպաու կ՚ըսէ թէ տրամադիր է Շիրաքի հետ տեսնուելու, եթէ անկախութեան մասին պիտի խօսին, բայց ոչ՝ ինքնավարութեան: Համայնքներու հաշտութիւնը, կամ նման հոգեշահ խօսքեր չեն հետաքրքրեր ԷՖ – ԷԼ – ԷՆ – ՔԱ – ԷՍ–ը:

Մեծամասնութեան մէջ, իրենց գոհունակութիւնը չեն ծածկեր կառավարութեան մաս կազմող հոսանքներու պարագլուխներէն զատ, ազգային ճակատի ղեկավարը՝ Լը Փէն, որու համար արդիւնքները անվիճելի են եւ անդարձ: Ընկերվարականներու Ա. քարտուղարը՝ Ժոսփէն յայտարարեց թէ հանրաքուէը ոչինչ կը կարգադրէ եւ թէ կառավարութիւնը պէտք է մօտիկ ընէ ԷՖ – ԷԼ – ԷՆ – ՔԱ– ԷՍ–ը, այլապէս անել կացութեան կը մատնէ կղզին: Գալով համայնավարներուն, Մառշէ խնդկատակութիւն որակեց հանրաքուէը, ծաղրելով անոր «ժողովրդավար» նկարագիրը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ – ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ղեկավարը վերադարձաւ, Ուրբաթ իրիկուն, բաւական դրական տպաւորութիւն մըն ալ թողլով ժողովուրդին վրայ: Վերջին յայտարարութիւնը, մանաւանդ, նոյնիսկ աւելի խորհրդանշական քան գործնական մասնաւոր տարողութիւն մը տուաւ իր այցելութեան: Արդարեւ, Հոնէքէր ըսաւ որ այն սահմանները, որ այսօր զիրենք կը բաժնեն, օր մը, զիրենք պիտի միացնեն, աւելցնելով սակայն՝ «ինչպէս մեզ կը միացնէ Արեւելեան – Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի սահմանը»: Այլ խօսքով՝ նոյն վարչակարգի Պետութիւններ:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»ի տարեկան տօնը միշտ նոյնքան յաջողութիւն արձանագրեց, մանաւանդ որ Աստուած, ըստ երեւոյթին – աւելի մօտ Մառշէին հետ ըլլալով քան՝ Պապին, արեւ – արեգակ մը վայլեց Քուրնէօվը, Շաբաթ եւ Կիրակի: Նախագահական թեկնածուն ալ՝ Լաժուանեի իր ընտրապայքարը ըրաւ, շեշտը դնելով միութեան, համախմբման վրայ, կրկնելով միշտ՝ «Ձայն չունեցողներուն ձայնն եմ»: Կիրակի իրիկուն, շատ հաւանաբար, Մառշէ կ՚երազէր որ ընտրութիւններու ատենն ալ համայնավարներուն յաջողութիւնը նմանի «Իւմանիթէ»ի տօնին արձանագրած յաջողութեան, Շիրաք ալ թերեւս, կը ցաւէր որ նախագահական ընտրութիւնները Նոր – Քալետոնիա չեն կատարուիր:

ՊԱՊԸ նախ տեղատարափ անձրեւներու, ապա՝ տօթի տակ է, որ շարունակեց ամերիկեան իր շրջապտոյտը Շաբաթ եւ Կիրակի: Նախ ջանաց, ինչպէս ըսինք արդէն, սիրտը առնել Հրեաներուն Մայամի, բայց ատրանամպետը կրկնեց թէ Վատիկանի եւ Իսրայէլի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութեանց չգոյութիւնը պատճառ է անհաշտութեան: Պապը տեսնուեցաւ նաեւ բողոքական զանազան հոսանքներու հետ՝ մկրտչական, մեթոտական, լուտերական, անկլիքան, պենտեկոստեան, եւայլն, եւայլն: Նիւ – Օրլէանզի մէջ, Պապը խօսեցաւ սեւերուն, յիշելով Մարթին Լութեր Քինկը: Ամերիկեան մամուլը, առաւելաբար կը ծանրանայ Հրեաներուն հետ յարաբերութեանց վրայ, վասնզի, Ռարի Ուաքսման վերջին պահուն փոխարինած էր պաշտօնական բանբերը, որ հրաժարած էր արտայայտուելէ որովհետեւ՝ «Պապը հարկ եղածին չափ հեռու չէր գացած»: Գալով Ցովհ. Պօղոս Բ.ի «ընկճուած է իր բազկաթոռին մէջ» կը գրէ «Նիւ – Եորք Թայմզ»ի թղթակիցը: Երբ խօսք կ՚առնէ, Պապը իր ելոյթը կը վերջացնէ եբրայերէն՝ «Շաբաթ, Շալոմ, Շանա Թովահ Վեհաթիմա Թովահ», ներողութիւն խնդրելով Ռաբիէն իր շեշտին համար, բայց այս վերջինը ապահովութիւն կուտայ. – Շատ լաւ է:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ իշխանութիւնները չորս Լիբանացիներ արտաքսած են, անցեալ շաբթու: Ըստ Ներքին նախարարութեան, աջակիցներ են, որոնք կը պատրաստուէին զանազան ոճրափորձեր կատարել, մէկը՝ Սեպտեմբեր 1–ին, Փարիզի ամերիկեան դեսպանատան դէմ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՏԵՂԱԿԱԼՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը վարչապետի տեղակալ նշանակած է Մկրտիչ Ցոլակի Մկրտչեանը, որ կը ստանձնէ նաեւ Հայաստանի պետական ծրագրի կոմիտէի նախագահի պաշտօնը: Պաշտօն մը՝ զոր կը վարէր Հրանտ Սագոյեան: Մկրտիչ Մկրտչեան ծնած է 1937–ին. աւարտած է Երեւանի Բազմարուեստից հիմնարկը: Տնտեսագէտ է: 1960–1965 թուականներուն պաշտօնավարած է Կիեւի սարքաշինական գործատունը: 1966էն մինչեւ 1973 աշխատած է Երեւանի ելեկտրական սարքաւորումներու համա – միութենական գիտա – հետազօտական հիմնարկին մէջ: 1973–ին կոչուած է կուսակցական աշխատանքի: 1986–ին դարձած է Առեւտուրի նախարար:

**

Վարչապետի տեղակալ նշանակուած է նաեւ Վարդգէս Բագրատի Արծրունի: Ծընած է 1941–ին. աւարտած է Տոլեատիի Բազմարուեստից հիմնարկը եւ վկայուած որպէս շինարար – ճարտարագէտ: Պաշտօնավարած է Մոսկուայի շինարարական հիմնարկներէն մէկուն մէջ: Ղեկավար պաշտօններ ստանձնած է Տաշքենդի, Տոլեատիի եւ Նաբերեժնիէ Ջելնիի կառքի գործատուներու շինարարութեան մէջ: Դարձած է հիմնարկին կառավարիչը: 1979 – 1986 թուականներուն եղած է Մոսկուայի բնակարանային շինարարութեան պետական միաւորման պետ, իսկ 1986ին՝ «Մոսկուայի գլխաւոր շինարարութիւն» միաւորման պետի տեղակալ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵԼՈՎ ԹԻՖԼԻՍԻ «ԴԻՆԱՄՕ»Ի

ԿԸ ԳՐԱՒԷ 5–ՐԴ ՏԵՂԸ

Սեպտեմբեր 12–ի խաղերու արդիւնքներն են. –

Սպարտակ — Մետալիստ	2 — 1
ԲԿՄԱ — Դինամօ Մ.	2 — 2
Դնեպր — Շախտեոր	3 — 1
Զէնիթ — Կայրաթ	1 — 2
Դինամօ Մինսկ — Ժալգիրիս	1 — 1
Դինամօ Կ. — Տորպեդօ	2 — 2
Արարատ — Դինամօ Թ.	2 — 1
Նեֆթչի — Գուրիա	2 — 2

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը գլխաւորէր Սպարտակ 34 կէտով, որուն կը հետեւէին Դնեպր 33, Ժալգիրիս եւ Տորպեդօ 28–ական, Արարատ, Դինամօ Մինսկ եւ Շախտեոր 25–ական, Դինամօ Կիեւ եւ Դինամօ Մ. 24–ական, Մետալիստ եւ Նեֆթչի 22–ական, Կայրաթ 21, ԲԿՄԱ 19, Զէնիթ 18, Դինամօ Թ. 17 եւ Գուրիա 15 կէտերով:

**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան շրջանի հայկական խումբերու խաղերու արդիւնքներն են. –

Շաթինոն — Իսիի Հայ Մարզական	3 — 4
Իվրի — Ալֆորվիլի Հայ Մարզական	1 — 0
Փիէրֆիթ — Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանս	3 — 2

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Ա.

ԺԹ. դարու 70–ական թուականներու հայկական մամուլին մէջ («Մասիս», «Արարատ», «Արշալոյս Արարատեան», «Մեղու Հայաստանի» եւայլն) կը հանդիպինք ուշադրութենէ վրիպած, շատ հետաքրքրական թղթակցութիւններու՝ ղրկուած Պիրմանիոյ թագաւորանիստ Մանտալա քաղաքէն: Թղթակիցները նկարագրած են 1875 Մարտ ամսուն Պիրմանիոյ մայրաքաղաք հասած Նոր Ջուղայի առաջնորդ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսի ընդունելութիւնը երկրի թագաւոր Մինտոնի (1853 – 1878) եւ կառավարութեան կողմէ

Հետաքրքրական այդ հաղորդումներէն կ'իմանանք, թէ Գրիգորիս Արք. առաքելութեամբ մը, 1875 Փետրուարի վերջերուն մեկնած է Ռանկուն, ուր մնացած է քանի մը օր, ապա տեղւոյն հայ քահանայի ուղեկցութեամբ, Իրիվատի գետով 14 օր նաւարկելէ ետք հասած է մայրաքաղաք՝ Մանտալա: Հոն երկրի գահակալի հրամանով հայ եպիսկոպոսին ցոյց տրուած է «տարբերկրեայ թագաւորին եւ մեծ իշխանութեան դեսպանին վայել ընդունելութիւն»: Գրիգորիս Արք.ը, տեղւոյն հայկական համայնքէն զատ, դիմաւորած են նաեւ Պիրմանիոյ կառավարութեան քանի մը նախարարներ, բարձրաստիճան պաշտօնեաներ՝ չորս չքեղ զարդարուած փիղերով, շքախումբով:

Նաւէն դուրս ելլելէ ետք հայ բարձրաստիճան հոգեւորականն ու իր հետեւորդները, ինչպէս կը վկայէ թղթակիցներէն մին, «նստեցուցին ի վերայ փղերի, որ ըմբէթաչէն յօրինեալ եւ զարդարեալ էր արքայական զարդուք եւ կերպասիւք», հասցուցած են Մանտալայի հայկական եկեղեցին: Անոր յատկացուած է եկեղեցւոյ կից քահանայի բնակարանը, որ «շինեալ էր Թագաւորն (Մինտոն – Ռ. Ա.) 2500 ռուփիով»:

Մանտալա հասնելու յաջորդ օրը էջմիածնէն ժամանած հիւրը ընդունուած է թագաւորական պալատին մէջ: Ընդունելութեան մասնակցած հայ պալատական Մինաս Տէր – Խաչատրեան «Մասիս»ի խմբագրութեան ղրկած նամակին մէջ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ այդ ընդունելութեան մասին. – «Մեծ նախարարաց ատենատունն պատրաստեալ էր արտաքոյ իւրեանց սովորութեանն չքեղաշուք զարդարանօք, ուր ի վերայ աթի կային երկու իշխանք՝ Կիվիլուն Մինջին (Ու Կաուն, աս նաեւ Տենա Վունն՝ էր, Պիրմանիոյ ռազմական նախարարը – Ռ. Ա.), Եանգա Մինջին եւ այլ ատրին իշխանք ընդ բազմագումար Բրմայից»:

Ուրիշ ականատեսի մը նամակէն կը պարզուի, որ Գրիգորիս Արք.ի ընդունելութեան մասնակցած են նաեւ պետական եւ քաղաքական մեծ դէմքեր, ինչպէս՝ Եւատին Մինջի, Լամշա Մինջի, Քանհա Մինջի (խօսքը երկրի գահաժառանգ Քանաունի մասին է – Ռ. Ա.) եւ ուրիշներ:

Փոխադարձ ողջոյնէ, հարց ու փորձէ ետք ներքին խորհրդարանի անդամ, նախարար Եւատի Մինջի էջմիածնէն ժամանած հիւրն ու անոր ուղեկցող Հայերու խումբը առաջնորդած եւ Պիրմանիոյ գահակալին ներկայացուցած է այն դահլիճին մէջ, «ուր դեսպան թագուհւոյն Բրիտանացւոց ընդունէին հանդիսիւ: Անդ իշխանք հարաւային եւ հիւսիսային զօրաց պատրաստ էին զօգնականօք ի նշան չքեղաշուք ընդունելութեան Ս. Առաջնորդին»: Պիրմանիոյ Հայերու «ազգապետ» Ս. Մ. Մանուկ, որ թարգմանիչի դեր ստանձնած էր այդ հանդիպման ժամանակ, նոյնպէս կը նշէ, որ «զայս մեծ պատիւ համարէին եւ միայն դեսպանաց առնէ թագաւորն»:

Թէ ի՞նչ հարցի շուրջ ընթացած է զրոյցը Մինտոն թագաւորի եւ Գրիգորիս Արք.ի միջեւ՝ ոչինչ կը հաղորդուի: Այդ հանդիպումէն քանի մը օր ետք Գրիգորիս Արք. նորէն հրաւիրուած է պալատ եւ ընդունուած թագաւորին կողմէ: Զրոյցին սկիզբը Մինտոն շատ բարձր գնահատած է Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի գործունէութիւնը, ապա անցած է զրոյցի բուն նիւթին, որուն համար ալ, ամենայն հաւանականութեամբ, կազմակերպուած էր այս ընդունելութիւնը:

Ինչպէս կը պարզուի զրոյցի ունկնդրի վկայութենէն, «բովանդակութիւն մաղձն էր Մինտոնի, միջնորդութեամբ Վեհին (Գէորգ Դ. ակթողիկոսի – Ռ. Ա.) շահել զբարեկամութիւն...»: Տարակուսանք կը պատճառէ այն հանգամանքը, թէ ինչու Մանտալայէն թղթակցութիւն ղրկողը կամ «Արարատ»ի խմբագրութիւնը գթութիւն ցուցաբերած են եւ չեն տուած այն անունը, որուն հետ Հայոց Կաթողիկոսի միջնորդութեամբ կը փափաքէր բարեկամութիւն հաստատել Պիրմանիոյ գահակալը:

Հաւանաբար Գէորգ Դ.ը չահագրգռելու նպատակով Մինտոն զրոյցի ժամանակ խոստացած է, որ կը հովանաւորէ եւ կը շէնցնէ Պիրմանիոյ հայկական գաղութը եւ աշխատավարձք կը նշանակէ Մանտալա եկած հայ քահանային, «քանի որ արդարեւ խեղճ է դրութիւն Հայոց»: Ընդունելութեան վերջաւորութեան Մինտոն հրամայած է «Վեհափառ Կաթողիկոսի վրայ գրութիւն պատրաստել», որպէսզի Գրիգորիս Արք. մեկնելուն զայն հետը տանի: Հանդիպումի ընթացքին Գրիգորիս Արք. իր կարգին Մինտոնի յանձնած է Գէորգ Դ.ի անձնական նամակը:

Այս ընդունելութեան յաջորդ օրը թագաւորի պալատի այգիին մէջ Գրիգորիս Արք.ի եւ անոր ուղեկցող խումբ մը Հայերու ի պատիւ ճաշ տրուած է: Այս անգամ ալ Մինտոն, «առաւել քան զառաջին օրն պատուեց Սրբազանն ... յելեալ ի տեղւոջէն ուր նստեալ էր, առաւել մերձ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսն նստաւ ի վերայ գետնոյ»:

Աւելի մօտ նստելով Գրիգորիս Արք.ի Մինտոն թարգմանիչի օգնութեամբ զրոյցի բռնուած է զինք հետաքրքրող հարցի մը շուրջ: Ցայտնելով այս, թղթակիցները դարձեալ կը լռեն զրոյցի բովանդակութեան մասին: Ընդունելութեան աւարտին Պիրմանիոյ թագաւորը արդէն պատրաստ նամակը յանձնած է Գրիգորիս Արք.ի՝ Գէորգ Դ.ի յանձնելու համար եւ դարձեալ խնդրած «միջնորդել վասն բարեկամութեան»:

Մարտ 18–ին, դարձեալ զարդարուած չորս փիղերով, մեծ պատիւներով Գրիգորիս Արք.ը հասցուցած են Մանտալայի նաւահանգիստ, ուրկէ ան անցած է Կալկաթա, հոնկէ ալ՝ Նոր Ջուղա:

Հետաքրքրական է այն՝ որ այս փաստի մասին կը խօսին նաեւ ռուսական դիւաններուն մէջ պահուած առանձին փաստաթուղթեր, Պիրմանիոյ ԺԹ. դարու երկրորդ կէսի պատմութեամբ զբաղող ուսումնասիրողներու մեծ մասը: Ըստ անոնցմէ ոմանց, Գրիգորիս Արք. Պիրմանիա եկած է ոչ թէ մէկ, այլ քանի մը անգամ:

Ծանօթ է, որ հին ժամանակներէն էջմիածնի, Երուսաղէմի, Նոր Ջուղայի, Կ. Պոլսոյ Հայոց հոգեւոր կեդրոնները յաճախ նուիրակներ կը ղրկէին աշխարհի հայաշատ այս կամ այն երկիրը: Նպատակը նոյնն էր. այցելել գաղութներու մեծահարուստներուն, ներկայ ըլլալ ազգային կազմակերպութիւններու եւ եկեղեցիներու մէջ, հանգանակութիւն կատարել այս կամ այն նպատակներու համար, քարոզներով, յորդորներով մխիթարել օտարութեան մէջ գտնուող Հայերը եւ վերադառնալ: Նման այցելութիւններու ժամանակ շատ մը պարագաներուն նուիրակները հալածուած, կողոպտուած եւ երբեմն նաեւ սպաննուած են, իսկ այս պարագային՝ նման ընդունելութիւն: Մինչդեռ Պիրմանիոյ պատմութենէն ծանօթ է, որ եւրոպական Պետութիւններու դեսպաններն ու պատուիրակութիւնները, որոնք կը հասնէին Մանտալա կամ Ռանկուն, շաբաթներ, նոյնիսկ ամիսներ կը սպասէին, մինչեւ որ արժանանային պիրմանական կառավարութեան, եւ միայն հազուադէպ՝ թագաւորի, ընդունելութեան:

Գրիգորիս Արք.ի Պիրմանիա կատարած այցելութիւնը նկարագրող թղթակիցներէն ոչ ոք կ'անդրադառնայ այն մասին, թէ ան Ռանկուն կամ Մանտալա զբաղա՞ծ է ազգային որեւէ հարցով: Այնպէս կը հասկցուի, որ էջմիածնի նուիրակին այցելութիւնը Պիրմանիա ունեցած է հիմնական մէկ նպատակ՝ հանդիպիլ Պիրմանիոյ Մինտոն թագաւորին, զրոյց ունենալ անոր հետ հարցի մը շուրջ, յանձնել Կաթողիկոսին յանձնարարական նամակը եւ թագաւորին նամակ – յանձնարարականով վերադառնալ:

Զարմանք կը պատճառէ նաեւ այն հանգամանքը, որ Պիրմանիոյ գահակալը, այն ալ իր պալատին մէջ, «կարի գգուշութեամբ խօսեցաւ» յիշեալ բարեկամութեան մասին: Եւ, վերջապէս, ո՞վ էր այն «Պարոն Մինաս»ը, որուն միջոցով, նախքան Գրիգորիս Արք.ի Պիրմանիա գալը, Մինտոն էջմիածնի կաթողիկոսին «գիր» ղրկած է, ճանապարհածախս տուած՝ այդ գիրը Մանտալայէն տեղ հասցնելու համար: Ի՞նչ էր այդ «գիր»ի բովանդակութիւնը:

Այս ինչուներուն պատասխանելու մեր պրպտումները, բարեբախտաբար աւարտեցան յաջողութեամբ: Երեւանի, Մոսկուայի կարգ մը դիւաններու, ժամանակի մամուլի, Պիրմանիոյ ԺԹ. դարու պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններու, փաստաթուղթերու հաւաքածոներու մէջ յայտնաբերուեցան հետաքրքրական բազմաթիւ փաստեր, որոնք միահամուռ կը խօսին այն մասին, որ Պիրմանիոյ Մինտոն թագաւորը եւ կառավարութիւնը աշխատած են օգտագործել Պիրմանիա ապրող, ռուսական կողմնորոշում ունեցող Հայերու կապերը եւ քանի մը այլ ճամբաներէ զատ նաեւ Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի միջնորդութեամբ դիւանագիտական կապեր հաստատել եւ դաշինք կնքել Ռուսիոյ հետ՝ օրըստօրէ աճող անգլիական վտանգի դէմ:

Հօսկէ ալ կը պարզուի, թէ ինչու նըման շուքով եւ «դեսպանին վայել մեծարանքներով» ընդունուած է Գրիգորիս Արք. պիրմանական կառավարութեան կողմէ: Ան Պիրմանիոյ մէջ առաջին հերթին ընդունուած է ոչ իբրեւ էջմիածնէն եկած հոգեւորական: Այդ բանը կ'երեւայ նաեւ Պիրմանիոյ Արտաքին նախարարի՝ Ռուսիոյ Արտաքին նախարարին ղրկած նամակներէն:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

ԱՆՑԵԱԼԻ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾՆԵՐԷՆ

Ոսկորները ցցուած, մորթը չորցած, երկու կզակներուն միջեւ մետաղէ սալ մը զետեղուած, ծունկերը ծալուած կուրծքին դէմ. այսպէս կը յայտնուի փերուական մահը, պեղումներու գտածոներով: Բաղդատելով արեւմտեան մահուան սեւ – ճերմակին ու անոր յաւերժական քնացողին երկարած դիրքին, առաջինը եղակի գունաւորում մը ու բիրտ բան մը ունի. իր կեցուածքը ծնընդաբերութենէն անմիջապէս առաջ մանկան մը դիրքը կը յիշեցնէ:

Հնախօյզները շատ քիչ բան գիտեն տակաւին այս մեռեալին մասին: Ոչ մէկ գրութիւն յայտնաբերուած է մինչեւ այսօր, որ կարենար լուսաբանել անտինական քաղաքակրթութիւներէ մեզի հասած աւեղծուածներու գաղտնիքը: Մունջ են անոնք. միայն ԺԶ. դարու սպանացի ուղեւորներու պատումները կրնան օրոշ բաներ ըսել: Ինքաները 1527 թուականին ճանչցան այս մօրուաւոր ասպետակամորթերը, որոնք իրենց հնադարեան առասպելական աստուածներուն կը նմանէին: Քիչ էր անոնց թիւր. արկածախընդիր մը՝ Փիծարօ զանոնք Փանամայէն ճամբայ հանած էր, երթալ Էլտորատօն գրաւելու: Քանի մը տարուան մէջ կրօնական աչարեկչութիւնը, քաղաքական պառակտումներ ու համաճարակներ վերջ տուին անոնց գոյութեան: Ինքաներու վերջինը կը մեռնի Օգոստոս 29, 1533–ին, ան խեղդամահ ըլլալէ առաջ արծաթէ ու ոսկիէ բաղկացած մեծ գանձի մը տերը կը յայտնէ ներխուժողներուն. կը յայտնէ նաեւ գիտելիքներ, սակայն թալանողներ անոնց արժէքը չեն կրնար գնահատել: Նոյնպէս, չեն հասկնար այն ծէսերն ու արարողութիւնները, որոնք կը կատարուին իրենց ներկայութեան: Կը գոհանան – լաւագոյն պարագային – նկարագրելով այդ բոլորը, յաճախ քրիստոնէութեան տուեալներ խառնելով իրենց տեսածին, արքայութեան մասին կը խօսին, երբ խօսքը երկնաւոր կեանքի մասին է, իսկ դժոխք կը կոչեն, ինչ որ կը պատկանի ստորերկրեայ աշխարհին:

Այսուհանդերձ այս պատումները կը խօսին Ինքաներու քաղաքակրթութեան, անոնց աստուածներուն եւ սովորութիւններուն մասին: Իսկ այն միւս քաղաքակրթութիւնները, որոնք փերուական հողին վրայ Ինքաներէ առաջ յաջորդած են իրարու, բոլորովին անծանօթ կը մնան: Հնախօյզները ճիշդ է, որ անընդմէջ կը քննարկեն աւերակներ, հողեղէն աման – ներու վրայի աստուածներու նկարները, հազարաւոր դամբարաններ, սակայն հեռու են տակաւին իրականութեան թափանցած ըլլալէ:

Դամբարաններու մէջ գտնուածները հոկայ պուպրիկներ են, հսկայ գունտ ու կլոր մարմիններով, կերպասէ շինուած, երբեմն կեղծամով, գլխարկով կամ գըլխու ծածկոցով մը. այս բոլորին մէջ, հասնելու համար մարդկային մարմնի մնացորդներուն, պէտք է անհաւատալի քանակութեամբ կերպասը քակել: Պատահած է, որ կմախքի մը վրայէն, այսպէս, բուսական թելերով կարուած մինչեւ 150 կտոր հիւսուածեղէն հանուի: Կերպասի այս հսկայ կոյտին մէջ կայ մեռեալին մարմինը, վերոյիշեալ դիրքով. ամէնէն չքեղ զգեստները հագուած է ան, ու զարդեր կը կրէ. ապարանջան, վզնոց, իսկ մազերը ծածկուած են գըլխածածկով մը, կամ փետուրներով: Իր թեւերուն ու սրունքներուն ծալքերուն միջեւ գոյացած ամենափոքր պարապութիւնը լեցուած է բամպակով. ծալուած թեւերն ու սրունքները կապուած են կապերով ու կարգ մը շրջաններու մէջ արծաթէ կամ ոսկիէ սալիկ մը զետեղուած է բերնին մէջ:

Երբեմն մարմինը զմռսուած է: Ժամանակակից պրպտումներ կը հաստատեն ԺԶ. դարու ճանապարհորդներու պատմածը: Տեսնուած է որ ոմանց գանկին վրայ ծակ մը բացուած է, որու պատճառը անծանօթ կը մնայ:

Բացառիկ է իրենց զմռսումը. Փերուցիները գիտակից էին իրենց երկրի չոր կլիմային ու արուեստական այլ միջոցներու դիմելու պէտք չունէին, երբ կար նաեւ բազմապատիկ կտաւէ պատանքը: Անոնք կը հաւատային, թէ ծնելու համար ուրիշ կեանքի մը, մեռեալին մարմինը պէտք է անվթար մնայ: Այս պատճառաւ է, որ վերջին Ինքան, երբ խարուկամահ ըլլալու սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, ընդունած էր քրիստոնէութիւնը:

Մեռեալներու մարմինը երկար ատեն պահելու այս համոզումը պատճառ եղած էր որ Փերուցիները գլուխ – գործոցներ ստեղծեն. Փարաքասի մէջ, որ թերակղզի մըն է Փերուի հարաւակողմը, գտնըւած բազմաթիւ դամբարաններէ հանուած այս կերպասապատ գլխները կը վկայեն ժողովուրդին արուեստի մակարդակին ու ստեղծագործութեան կարողութեան մասին: Այնքան ճոխ գոյներով ու նուրբ ձեռագործներով պատրաստուած են այս պատանքները, որ կը թուին գծագրուած պաստառներ ըլլալ:

Հետզհետէ Փերուցիները աւելի զարգացուցած են կերպաս գործելու թէքնիքը ու նուրբ շղարշներ պատրաստած. ասոնց վրայ ժանեակներու նման ասեղնագործուած կտորներ գտնուած են դամբաններու մէջ: Պատանքներու պատրաստութեան ընթացքին գործածուած կերպասներու ներկերը լաւագոյն որակը ունէին:

Կերպասներու պատրաստութիւնն ալ ժամերու աշխատանք կը պահանջէր, ու

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ.Բ.Ը.Մ.-Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հ. Բ. Ը. Միութեան ներկայութիւնը Լիոնի հայ գաղութին մէջ նորութիւն մը չէ. յիսնական թուականներուն արդէն, եւ պատերազմէն առաջ ալ թերեւս, Լիոն եւ Տէսին ունեցած են մասնաճիւղեր: Կարօ Գէորգեան իր «Ամէնուն տարեգիրքին մէջ», կը նշէ որ Հ. Բ. Ը. Մ.-ը ընդհանուր ժողով մը գումարած է Լիոնի մէջ 1958, Մայիս 4-ին: Քաղաքին Ս. Յակոբ Եկեղեցին, իր շինութեան առենները եւ վերջն ալ, ստացած է գնահատելի օժանդակութիւն Հ. Բ. Ը. Միութեան գանձէն:

Այսուհանդերձ, երկար տարիներ որեւէ լուր չունեցանք տեղական կազմակերպութեան մը գոյութեան ու գործունէութեան մասին: Երբ Լիոնի հայ անձնաւորութիւն մը, Հանդուցեալ Նափոլէոն Գիւլլիւքեան, կարճ ժամանակի մը համար, ընդունեցաւ Ֆրանսայի շրջանային փաքշութեան նախագահի պաշտօնը, քանի մը հոգի, իր բարեկամներէն, այժմու նախագահ Սեդրակ Սանճեանի գլխաւորութեամբ, փորձեցին նոր զարկ մը տալ կազմակերպութեան եւ յաջողեցան: Վայելեցին Միութեան Ընդհանուր Նախագահ Ալեք Մանուկեանի քաջալերութիւնը եւ աջակցութիւնը: Անոր ամբողջական օժանդակութեամբ, գնուեցաւ հաւաքատեղի մը:

Այսպէսով, մասնաճիւղը, այսօր, ունի իր սեփական տունը, Լիոնի կեդրոնը, Էմիլ Զոլա փողոց, թիւ 12, լայնատարած յարկաբաժին մը՝ զոր կը մնայ կահաւորել: Աստ կը ձգտին ներկայիս մասնաճիւղին անդամները:

Նշենք որ մասնաճիւղին անդամակցութիւնը միայն Լիոնի Հայերուն վերապահուած չէ, այլ ամբողջ Ռոն - Ալփ շրջանին: Արդէն, զուրսէն, իրենց ազգային գործունէութեամբ ծանօթ անձեր ինչպէս Պր. Կօչկարեան (Վիէն), Սամուէլ Թիլլեան (Շարվիէօ), Փիէր Մումճեան (Լա - Թուր - տիւ - Փէն) եւ ուրիշներ մաս կը կազմեն վարչութեան կամ կը գործեն անոր հովանաւորութեան տակ:

Տիկին Մարմիոն - Կուրպաթեան՝ որ իր վրայ առած է, իբրեւ քարտուղարուհի, մասնաճիւղին զանազան խումբերուն գործունէութիւնը համակարգելու հոգը, մեզի հաւաստեց որ մասնաճիւղը ունի արդէն հարիւր քսան անդամ - անդամուհիներ: Անոնց քառասունը՝ երիտասարդական կազմին մէջ:

Վարչութիւնը. - Նախագահ՝ Սեդրակ Սանճեան, Ատենադպիր՝ Փիէր Մումճեան, Գանձապահ՝ Ժագ Էքմէքճեան - մասնաւոր հոգածութեան առարկայ կը ջանայ դարձնել երիտասարդութիւնը:

«Մեր անմիջական նպատակն է» ըսաւ Տիկին Մարմիոն «զարկ տալ երիտասարդներու գործունէութեան. խառնել անոնց շարքերը: Որոշ տեղ կը տրուի մարզական գործունէութեան, ինչպէս պասքէթ եւ վօլիպոլ եւ թերեւս ալ՝ ֆութպոլ, ապագային: Մասնաճիւղը արդէն մասնակցեցաւ Ժընեւի մէջ տեղի ունեցած Հ. Բ. Ը. Միութեան Նաւասարդեան խաղերուն»:

Ներկայիս վարիչներուն աշխատանքը կեդրոնացած է նաեւ երկու մշակութային ձեռնարկներու վրայ: Նախ՝ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ իր հաւաքատեղիին մէջ, Էմիլ Զոլա փողոց, հին հայելիներու եւ զարդերու ցուցադրութիւն - վաճառք մը: Ցուցադրութիւնը բաց պիտի ըլլայ Սեպտեմբեր 26-էն 29, ժամը 10-էն մինչեւ 20, առանց ընդմիջումի: Սեպտեմբեր 29-ին, մինչեւ ժամը 22:

Երկրորդ ձեռնարկ՝ թատերական ներկայացում մը՝ Շաբաթ, Նոյեմբեր 28-ի իրիկունը, Սալ - Ռամոյի մէջ: Հայերէն ներկայացում մը՝ «Դրամօժիտը պայման է...»: Փորձառու բեմադիր՝ Գէորգ Գապտաճեան յանձն առած է բեմական ղեկավարութիւնը՝ ինչ որ կը կարծենք թէ ապահովութիւն մըն է անոր յաջողութեանը համար:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հ. Բ. Ը. Մ.-ը, Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ, կ՚ապրի, վերածնունդ մը, ուրիշ ազգօգուտ տեղական կազմակերպութիւններու կարգին, կը ջանայ գործնականապէս յիշեցնել իր գոյութիւնը եւ աշխուժացնել Լիոնի հայ գաղութին մշակութային կեանքը:

ՎԱՀԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

օգտակար ոչինչ ունէր. անոնց արժէքը կը գերազանցէր արեւմուտքի ամէնէն սուղ հիւսուածեղէնն իսկ:

Մինչեւ այսօր Փերուի գիւղացիները կը պատմեն, թէ կերպաս մը կտրել, որոշ չափով մը մեռցնել է զայն: Ինքաներու ժառանգութեան մէջ գլեսար կենդանի գոյութեան մը կրկնօրինակն էր: Զոհաբերումներու ընթացքին կերպասներ կ՚այրէին. հիւանդութենէ մը փրկուելու համար անոնք սովորութիւն ունէին հանելու իրենց զգեստները: Քաղաքական եւ զինուորական պաշտօնական հանդիպումներու ընթացքին հիւսուածեղէններ կը փոխանակուէին:

Արդեօք Փերուցիները կ՚ուզէին նուի - րագործե՞լ իրենց կերպասները, որոնք դատապարտուած էին կարճատեւ գոյութեան մը: Ինչ որ ալ ըլլայ բուն պատճառը, պէտք է օրհնել անապատային այդ հողը, որ մեզի վայելել կուտայ 2000 տարի առաջ գործուած կերպասներու գոյներն ու ձեւաւորումները:

Ա. Թ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան Օգոստոս 31-ին մեկնած է Էջմիածին, նախագահելու համար Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կազմական Կանոնադրութեան Նախագիծի մշակման աշխատանքներուն: Մեկնելէ առաջ, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած է արարողութիւն մը, որու աւարտին խօսք առնելով Կրօնական Ժողովի ատենապետ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան մաղթած է, որ «Կիլիկիոյ եւ Երուսաղէմի Աթոռներն ալ մէկզի վանելով երկրորդական այլ հաշիւները, համերաշխ ոգիով կողքին կենան Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռին, որպէսզի մեր Եկեղեցին ի վերջոյ օժտուի այնքան անհրաժեշտ կազմական յստակ կանոնագիրքով մը»: Իր բացակայութեան Շնորհք Պատրիարք փոխանորդ նշանակած է Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանը: Պատրիարքին կ՚ընկերանայ որպէս զաւազանակիր Արամ Վարդապետ Աթէշեան:

**

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, Օգոստոս 16 - 25, գումարուած է Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի «Հաւատք եւ կարգ» Յանձնախումբի գործադիր մարմնի նիստը, որուն մասնակցած է նաեւ Լիբանանի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան: Խորհրդակցութեան նիւթ դարձած են հետեւեալ երեք աշխատանքները. - 1) Մըկրտութիւն, Հաղորդութիւն եւ Քահանայութիւն. 1972-ին սկսած այս աշխատանքին նպատակն է քրիստոնէական հաւատքի այս երեք հիմնական տարրերուն շուրջ համախոհութիւն ստեղծել Եկեղեցիներու միջեւ: Պատրաստուած է տարբեր եկեղեցիներու կեցուածքը համադրող գրքոյկ մը: Ցարդ 170 Եկեղեցիներ յայտնած են իրենց կեցուածքը: 2) Առաքելական հաւատք. 1983-ին սկսած այս աշխատանքը կը փորձէ Եկեղեցիներու միջեւ գոյութիւն ունեցող առաքելական հաւատքի (մասնաւորաբար Նիկիական հանգանակի) մեկնաբանութեան հասարակաց կէտերը համախմբել եւ այսօրուան կեանքի պայմաններուն պատշաճեցնել: 3) Միութիւն եւ վերանորոգում. դարձեալ 1983-ին սկսած աշխատանք մըն է, որ կը ձգտի Եկեղեցւոյ Միութեան հարցը քննել եկեղեցւոյ ու ընդհանրապէս մարդկային ընկերութեան վերանորոգումի լոյսին տակ:

**

ԹԱՒՐԻԶԻ Հայոց գերեզմանատան մէջ, Օգոստոս 2-ին, նշուած է Ատրպատականի Թեմի նախկին առաջնորդ Ներսէս Արք. Մելիք - Թանգեանի ծննդեան 120-ամեակը: Ս. Շողակաթ մատուռին մէջ պատարագած եւ քարոզած է Կորիւն Արք. Պապեան: Ապա Ներսէս Արք.ի վերանորոգուած դամբարանին մօտ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է, որմէ ետք տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը: Խօսք առած են երեսփոխան Վարդան Վարդանեան, Հայկ Օհանեան, Էմիլ Յակոբեան եւ Վահագն Սիմոնեան անդրադառնալով Մելիք - Թանգեան Արք.ի երախտաշատ գործունէութեան:

**

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սուքիասեան» սրահին մէջ, Օգոստոս 25-ին, տեղի ունեցած է Հայ Մշակութային «Նայիրի» Միութեան մանկական բաժնի ամառնային աշխատանքներու ցուցահանդէսը: Ցուցադրուած են նկարչական եւ ձեռային աշխատանքներ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, բաղկացած՝ երգերէ, արտասանութիւններէ, թատերական պատկերներէ եւ պարերէ:

**

ՖՐԸՆՔԼԻՆԻ (Միացեալ - Նահանգներ) Քէմփ Հայաստանի մէջ, Օգոստոս 23-ին, տօնուած է եւրոպական Խորհրդարանի մէջ Հայութեան տարած յաղթանակը: Ներկայ եղած են աւելի քան հազար հոգի: Խօսք առնելով Նէտ Արիկեան անդրադարձած է Հ. Յ. Դ.ի վերջին ամիսներուն տարած աշխատանքներուն: Հանդէս եկած է Նիւ Ճըրզիի Համազգայինի 30 հոգինոց պարախումբը:

**

ՔԱՍԼԻՔԻ (Լիբանան) Էփրէօվ տ՚Արթիստ սրահին մէջ, Օգոստոս 11-ին, բացուած է լիբանանահայ նկարիչ Գրիգոր Ակոբեանի ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են 38 գործեր:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

ԴԱՐՄԱՆ

Գործատէրը դրասենեակ կը մտնէ սոսկալի գլխու ցաւէն տառապելով:

- Օ՜, պարոն, կ՚ըսէ պաշտօնեաներէն մէկը, անցեալ շաբաթ ես ալ այդպիսի ցաւ մը ունեցայ, բայց երկար չտեւեց:

- Լաւ, ի՞նչպէս անցուցիր:

- Կինս գլխս բազկաթոռին վրայ նստեցուց, վիզս փաթթուեցաւ, համբուրեց, շոյեց ... եւ վերջապէս գլխուս ցաւը անցաւ:

Գործատէրը, գլխարկը վերստին գլխուն կը դնէ եւ կ՚ըսէ.

- Ամէն բան փորձեցի բացի ասկէ: Ըսէ՛ արդեօք հիմա կինդ տո՞ւնն է...:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Արգիշտիի օրով աւելի լայն ծաւալ ընդունած էր բազմաճիւղ տնտեսութեան զարգացման երկիրը չէնցնելու ընթացքը: Ջրանցքներու կառուցումը, քաղաքներու հիմնումն ու զարգացումը, նուաճողական պատերազմներով ձեռք բերուած անհուն հարստութիւնները կը ծառայէին երկրին բոլոր նահանգներու անհամեմատ վերելքին: Սեպագրական վկայութիւններէ կ՚երեւի որ թագաւորը շըրջապատուած էր փարթամութեամբ մը, որմէ կը ծագէին արուեստի, հաւատքի ու հաւատալիքներու ասպարէզը, նոյնիսկ մարդկան կեանքը:

Վանի թագաւորութեան ծաղկումի ժամանակ կը համարուին նաեւ Սարդուր Բ.ի (764 - 735) եւ անոր որդի Ռուսա Ա.ի (735 - 713) գահակալութեան տասնամեակները:

Սարդուր Բ.ի ընդարձակ տարեգրութիւնը, որ հիմնականին մէջ նուիրուած է արքային 754 - 737 թուականներու գործունէութեան, ճշգրիտ տուեալներ կը պարունակէ այս ձեռներէց գործիչի այն միջոցառումներուն մասին, որոնք ուղղուած էին թագաւորութեան տարբեր վայրերուն մէջ, մանաւանդ միջագետեան շրջանները ծայր առած պառակտչական ընդվզումները ճնշելուն եւ ոչ միայն կը զսպէին խռովարարները, զանոնք կը դնէին ծանր հարկերու տակ, այլ նաեւ աւելի կը ծաւալէին երկրի սահմանները, պարտութեան կը մատնէին Ասորեստանի թագաւոր Աշշուրնիրարի Զ.-ն (753 - 746): Երկրին էթնիկական ու վարչական միասնութիւնը ապահովելու համար մեծ նշանակութիւն կ՚ունենան Սարդուր Բ.ի հիւսիսային արշաւանքները, որոնց շնորհիւ վերջնականապէս թագաւորութեան կը միանան Սեւանի արեւելեան ափերը, Ներառեալ Արկուկենի (հաւանաբար Սիւնիքի հիւսիս - արեւելեան գաւառի անուն), Ուրտեխէ (Արցախ) երկիրները, Կասպից ծովու հարաւ - արեւմտեան ափի Պուլուադի երկիրը (հաւանաբար՝ յետագայի Փայտակարանը): Իսկ հիւսիս եւ հիւսիս - արեւմուտքի մէջ կը նուաճուին Աբելիանին (Աբեղեանք), Կուլխան (Կողքիս - Կոլխիդա) եւ Սեւ ծովու հարաւ - արեւելեան ափի Խուշանի երկիրը:

Սակայն չուտով Ասորեստան գահ կը բարձրանայ Թիգլաթպալասար Գ.ը (746 - 727), որու գահակալութիւնը վերջին անգամ չունչ կը ներարկէ դէպի անկում գացող բռնապետութեան: Ասորեստան վերստին կը բարձրանայ ու կը հզօրանայ՝ ձգտելով վերականգնել իր տիրապետող դիրքը Արեւելքի երկիրներու մէջ: Թիգլաթպալասարի բանակները 743-ին Կոմմագէնի մէջ լուրջ հարուած կը հասցնեն Սարդուր Բ.ին ու անոր դաշնակիցներուն, իսկ 735-ին աւերիչ ասպատակով կ՚անցնին Հայքի թագաւորութեան տարածքով, կը պաշարեն արքայական ոստանը, ապա, չկրնալով տիրանալ հզօր միջնաբերդին, կ՚աւերեն քաղաքը եւ կը հեռանան:

Աղբիւրներու սուղ տուեալներէն կարելի է ենթադրել, որ այս ծանր հարուածէն յետոյ Սարդուր Բ. Արեւելքը եւ Հարաւը, Ասորեստանի սահմաններու մօտ այլեւս յոյս չունենալով լուրջ յաջողութիւններու, ուժերը կեդրոնացուցած էր երկրի կեդրոնական մասերուն մէջ եւ հիւսիսային ու հիւսիս - արեւմտեան նահանգներու մէջ: Եւ հոս էր որ կը զարգանային տէրութեան քաղաքական ու տնտեսական ուժերը, հոս կը պատրաստուէին գալիք յաղթական ելոյթներու համար՝ հաւանաբար մտածելով, թէ լաւ է երկրին կեդրոնական եւ հիւսիսային շրջաններուն մէջ ամրապնդել տէրութեան ռազմական ու տնտեսական հիմքը, քան թէ յոյս դնել օտար հողերու նուաճումով ու ասպատակութիւններով հարստանալու կասկածելի ու անհեռանկար եղանակին վրայ: Իր գահակալութեան առաջին տարիներուն այս քաղաքականութեամբ կ՚առաջնորդուէր նաեւ Սարդուրի յաջորդ Ռուսա Ա.: Նախ եւ առաջ ան բուժեց հոգը անյաջողութիւններով երկրին հասցուած վէրքերը. Վանի մօտ կառուցանեց Ռուսախինիլի ոստանը, զայն դարձուց դահանիստ, Սեւանի շրջանը ամրոցներ հիմնեց («Հալդի աստուծոյ քաղաք», «Թէյշեպա աստուծոյ քաղաք»), ծրագրելով այս կողմերու բարեբեր պայմաններու մէջ, մանաւանդ Արարատեան երկրին մէջ՝ զարկ տալ երկրագործութեան ու անասնապահութեան: Ապա, օգտուելով Ասորեստանի մէջ ստեղծուած քաղաքական յեղյեղուկ վիճակէն, գնաց դէպի հարաւ, Արդենի - Մուսասիրի կառավարիչին հետ միասին յարձակումներ գործեց ասորեստանեան լեռնային նահանգներուն վրայ, ձեռք բերաւ հսկայական աւար եւ այս յաղթանակներուն ի պատիւ տօնախմբութիւններ կատարեց Մուսասիրի գլխաւոր տաճարին մէջ:

(Շար. 6)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԷՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ. – Տիկին Սիմա Հայպանեան 300 Ֆ.:

ԷՐՄՈՆ. – Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան 200 Ֆ.:

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Ս. Սերոբեան 100 Ֆ.,

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

Փարիզի կամ մերձաւոր արուարձանի մը մէջ կը փնտռուի վարձու յարկաբաժին մը, 2 – 3 սենեակ, յարմարութիւններով:

Հեռաձայնել. – 45 – 87 – 23 – 16

SAINT GREGOIRE A TALLARD

UNE MESSE EPISCOPALE SERA CELEBREE EN RITE ARMENIEN

— PELERINAGE ANNUEL —

Dimanche 20 Septembre

Sous l'égide des Associations Cultuelles de l'Eglise Arménienne Apostolique de Marseille, son Excellence, Monseigneur Hagop Vartanian célèbrera la Messe à 10h.30, en présence des Représentants de l'Evêché de Gap et Mrs. les Curés de la paroisse de Tallard.

A 13 heures, un repas fraternel réunira les Pélerins dans la salle de la Mairie de Tallard, en présence des autorités religieuses et civiles.

Des autocars, suivant le nombre des inscrits, seront mis à la disposition des personnes qui ne peuvent se rendre par leurs propres moyens.

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au dîner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

DEUX SOIREES EXCEPTIONNELLES

avec

MARTEN YORGANTZ

Vendredi 18 Septembre

Restaurant SEVAN
1, boulevard Carnot, Alfortville
tél. 43. 76. 32. 19

Samedi 19 Septembre

Restaurant CAUCASE
99 bis, avenue de Verdun,
Issy-les-Moulineaux
tél. 46. 38. 96. 30

IL EST PRUDENT DE RESERVER

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արհեստից Միութեան 57–րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ:

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՕ

Սէն – Մօրիս Տը Պէնոյի հայկական վարժարանի դասընթացքները սկսան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները:

Կը խնդրուի շրջանիս ծնողներէն, անպայման արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները:

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերարացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16 :

Ծնողները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

ՄԱՐՍԷՅԼ ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ. 16–ին, Չորեքշաբթի օրը:

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ:

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1.– Հայոց լեզու.
2.– Հայոց պատմութիւն.
3.– Կրօնք.
4.– Հայկական երաժշտութիւն.
5.– Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երկմագեանի – :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ:

Օթօքարի փոխադրութիւն և կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են:

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. –
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՊԱՆԷԵՕ – ՔԱՇԱՆ

Պանեէօ – Քաշանի հայկական միօրեայ վարժարանի վարչութիւնը ուրախ է յայտնելու թէ այս տարի եւս իր դասաւանդութիւնները կը վերսկսին: Փոքրիկներուն եւ պատանիներուն յատկացուած դասընթացքները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 16–էն սկսեալ, Պանեէօ՝

41, rue Albert Petit «Maurice Thorez» վարժարանին մէջ, Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ ետք ժամը 2–էն 4 :

1986 – 87 տարեշրջանին սկսած վիճակային դասընթացքները տեղի կ'ունենան այս տարեշրջանին, նաեւ վերոյիշեալ վայրին մէջ:

Նկատի առնուած են մասնաւորապէս պաքալորէայի հայերէնի քննութեան մասնակցիլ փափաքող աշակերտները:

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել. – 46 – 65 – 86 – 42

ՎԻԷՆ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Նոր Սրահի Բացման Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20,
4, Կոմիտաս փողոց, Ալֆորվիլ

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍՔԻ–ի
Երեսփոխան – քաղաքապետ Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9.45–ին:
Բացում՝ ժամը 12–ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17:

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 - 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 ѓուր փիէր փիւժէ – Պր. Ա. Ղուկասեանին:

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը:

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար:

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 - 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանողներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն:

ՓԱՐԻԶ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, - պար, – երգ, – կակուղ Թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 - 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

CHAVILLE PROGRAMME ET HORAIRES DES COURS HEBDOMADAIRES D'ARMENIEN

dispensés les «MERCREDIS»
année scolaire 1987/1988

le matin :
Lycée Privé Saint-Thomas de Villeneuve
1 646 avenue Roger Salengro
92370 CHAVILLE

CATHECHISME : Père SOMOUDJIAN
de 9 h 00 à 9 h 30

METHODE AUDIO-VISUELLE
de Madame Hilda PANOSSIAN
de 9 h 30 à 12 h 00

NIVEAU MOYEN: M. ATAMIAN Mesrop
de 9 h 30 à 12 h 00

COURS DE CHANTS:
Madame DEDEYAN Astrid
de 12 h 00 à 12 h 45

l'après-midi :
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

NIVEAU HAUT : Monsieur A. M.
de 14 h 00 à 15 h 30

PREPARATION «BAC» ET NOUVEAUX INSCRITS : Monsieur A. M.
de 15 h 30 à 16 h 30

Շավիլի Բ. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանը 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16 :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
16
MERCREDI
16 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.574
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.574

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ընտրութիւնները բաւական դժուար ըլլան հաւանաբար, քանի որ ձախ ընդդիմութիւնն ալ միացեալ ճակատ չի կազմեր եւ Էճէվիթ անգամ մը եւս մերժած է Ինէօնիւի միութեան առաջարկները։ Էճէվիթ, այլեւս գլուխն է ժողովրդավար ձախ կուսակցութեան։ Անդին, կը մնան դէմ դիմաց՝ Էօզալ եւ Տէմիրէլ, որ հանրաքուէին շնորհիւ ծինոտութքի տեղը առաւ Արդար Ուղի կուսակցութեան գլուխը։ Տէմիրէլի դիրքն ալ այնքան հանգստաւէտ չի թուիր, քանի որ կեդրոնական Անատոլու, օրինակ, ուր աջ քուէ կը տրուի ընդհանրապէս, Էօզալի «ոչ»ը յաղթած է։ Այդ իսկ պատճառաւ, այն տպաւորութիւնը կայ, որ աւանդական աջը նախարարապետը կը նախընտրէ որպէս՝ «արդիական պահպանողական» մը, նախկին վարչապետէն։ Էօզալ փառք ալ շահած է շնորհիւ իր տնտեսական քաղաքականութեան, որ պէտք չէ կէս–համբան մնայ։

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՅ անկախապաշտ–ները նոյնքան վճռական կը թուին։ Չիպաու ոչ մէկ նոր կառոյցի մասին լսել կ'ուզէ։ Իրեն համար գաղթատիրական կառավարութեան մը Էֆս քաքեռքա որոշումները ձախողութեան դատապարտուած են։

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ, դատախազը մահապատիժ պահանջեց 90 ծայրայեղ մահմետականներուն դէմ, որոնք ամբաստանուած են Պետութեան դէմ ոճրափորձեր ծրագրած ըլլալու համար։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Աչ – Շիրաա–ի տնօրէնը՝ Հասան Սապրա վիրաւորուած է երեք գնդակներէ, զորս երիտասարդ մը պարպած է իր կառքին վրայ։ Շիի մահմետական լրագրողը գլուխէն, վիզէն եւ կուրծքէն վիրաւորուած է։ Կեանքը վտանգուած չէ, բայց հաւանաբար կոյր մնայ։ Ինք է որ անցեալ Հոկտեմբերին յայտնած էր, թէ Ամերիկա զէնք կը ծախէ Իրանի եւ հոնկէ ծագած էր Իրանկէյթի գայթակղութիւնը։

ՇԻՐԱՔ Սթրազպուրկ գնաց եւ Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ ճառ մը խօսեցաւ, շեշտելով թէ «Սթրազպուրկ բանակցելի չէ», այսինքն՝ հարց չի կրնար ըլլալ Եւրոպայի մայրաքաղաքը փոխելու (Պրիւքսէլի կամ Լիւքսանպուրկի խօսք կար)։

ՓԱՐԻԶԻ կեդրոնը ծանր դէպք մը համեմատաբար լաւ վերջացաւ, Երկուշաբթի օր։ Պուլվար Սէն – Տընի գտնուող Քրէ–տի – Լիոնէ–ի մէկ դրամատունը կը մտնէ ոճրագործ մը, որ ի վերջոյ երկու պատանդ կին կը պահէ իր զէնքին սպառնալիքին տակ, մինչ միւս ներկաները կը յաջողին խոյս տալ։ 5 – 6 ժամ ետք, այս կիներուն քաջութեան շնորհիւ, ոստիկանութիւնը կրնայ մտնել, մինչ իրենք կը փախչէին եւ ալժերացի յարձակողն ալ կը վիրաւորուէր։

ՊԱՊԸ Ֆէնիքսի մէջ (Արիզոնա) կոչ ըրաւ կաթողիկէներուն, որ երեսի վրայ չձգեն սխալականները։

ՀԻՆԳ ՀԱՐԻՒՐ ՅՈՅՆ դիւանագէտ գործադուլի դիմած են, հինգ օրուան համար, աշխատավարձքի յաւելում պահանջելով։ Շարժումին մաս կը կազմեն թէ ներսը գտնուողները եւ թէ արտասահմանի դեսպանատուները։

ԼԸ ՓԷՆ, հաւանաբար, ուշադրութիւն գրաւելու եւ իր վրայ խօսեցնելու համար է, որ ատեն — ատեն արտառոց բան մը կ'ըսէ։ Եւ բոլորն ալ ծուղակը կ'իյնան, քանի որ Երկուշաբթիէն ի վեր մեծամասնութիւնը կը զբաղին ազգ. ճակատի պարագլուխի արտասանած մէկ նախադասութիւնով։ Էռ – Թէ – Էլ – ԼԸ ՄՈՆՏ–ի յայտագրին ատեն էր, որ պատասխանելով ձայնասփիւռի կայանին խմբագրապետին հարցումին Ֆօռիսոնի տեսակէտին մասին, Լը Փէն կ'ըսէր. – Շատ տարուած եմ Բ. աշխարհամարտի պատմութիւնով։ Ինքզինքիս հարցեր կու տամ։ Չեմ ըսեր որ կազի սենեակներ գոյութիւն չեն ունեցած։ Ես չեմ տեսած։ Հարցն ալ, յատկապէս, չեմ ուսումնասիրած։ Բայց կը խորհիմ որ Բ. աշխարհամարտի պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնն է»։ Այս ընդգծուած մասն է որ 48 ժամ է բոլորը կը զբաղեցնէ, արդար վրդովում մը արտայայտելու համար։ Այդ չէ՞ր, արդեօք, Լը Փէնի ուզածը։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Վալանսի Հայ Մարզականը, իր հինգերորդ մրցման ընթացքին, յաղթած է, Շաբաթ օր, իր համակիրներուն առջեւ, Բոննի արհեստավարժ ակումբին պահեստին 1 – 0–ով։ Շուրջ 800 հանդիսատեսներ ներկայ եղած են այս խաղին՝ որուն արդիւնքը որոշուած էր արդէն 40–րդ վայրկեանին։ Անկէց յետոյ ալ, Վալանս տիրապետած է դաշտին, բայց չէ յաջողած իր առաւելութիւնը կոլի վերածել։

Այս շաբթուան վերջը, Հայ Մարզականը կը խաղայ Թուլոնի մէջ՝ ուր կրնայ գոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել։

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի այս ախոյեանութեան մէջ, Վալանս կը գրաւէ դասաւորումին 7–րդ տեղը իր խմբակին մէջ։ Այս ախոյեանութեան կը մասնակցին 96 ակումբներ՝ բաշխուած 6 խմբակներու միջեւ։

**

Ռոն – Ալփ լիկի մէջ, շրջանային ախոյեանութեան սկիզբն էր Կիրակի, Սեպտեմբեր 13–ին։ Բարձրագոյն դասակարգին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին, իր դաշտին վրայ, գոհացած է հաւասար արդիւնքով մը՝ 1 — 1, Ֆէյզէնի դէմ։ Կը յուսացուէր աւելի արդիւնաւէտ խաղարկութիւն մը։

Հաւասար արդիւնք նաեւ՝ 1 – 1, Վալանսի պահեստին՝ որ կը խաղար Վիլֆրանշի մէջ։ Ծանօթ է որ Վալանս վերելք ունեցաւ անցեալ մրցաշրջանին եւ կը պայքարի ներկայիս շրջանային պատւոյ դասակարգին մէջ, ուրեմն Հ. Մ. Ը. Մ.ի դասակարգէն աստիճան մը միայն վար։

Սեպտեմբեր 20–ին, Կիրակի, Լիոն – Տէսին կը խաղայ Վալսի մէջ՝ ուր, անկասկած, շատ դժուար պիտի ըլլայ լաւ արդիւնք մը ձեռք ձգել։ Վալս սկսած է մրցաշրջանը փառաւոր յաղթանակով մը Մութիէյի մէջ։ Իսկ Վալանսի պահեստին կ'ընդունի Փիէրլաթի խումբը՝ որուն կրնայ յաղթել։

Վ. Մ.

ԼԻԲԱՆԱՆ

«ԼԱՒԱՏԵՍ ԿԸ ՄՆԱՆՔ» Կ'ԸՍԷ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Իր ընտրութեան 5–րդ տարեդարձին առթիւ, Հայ Կաթողիկէ Կաթողիկոս Պատրիարքը՝ Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. պատարագած եւ քարոզած է, Կիրակի օր, Զալքայի Ս. Խաչ Եկեղեցին։ Իր քարոզին մէջ, Կաթողիկոս – Պատրիարքը ըսած է ի միջի այլոց. – «Այսօր, մեր կեանքին ամէնէն դժուար եւ փափուկ հանգրուանը կ'ապրինք։ Լաւատես կը մնանք սակայն, եւ մեր լաւատեսութիւնը հիմնուած է մեր հաւատքին մէջ հրամայականներու հանդէպ, որոնք պարտադրաբար պէտք է գերազանցեն անհատական շահերը։ Կոչ կ'ընենք քաղաքական եւ կրօնական բոլոր պարագլուխներուն, ինչպէս նաեւ արհեստական, ելմտական, ընկերակցական եւ մշակութային պատասխանատուներուն որ քաղաքական վէճերէն վեր ելլեն։ Պատասխանատու ենք Լիբանանի մանուկներուն, որոնք պէտք չէ խաչուին դաւադրութեան խաչին վրայ»։ Ու Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ. եզրակացուցած է. – «Հաւատացեալ ժողովուրդ մըն ենք եւ հաւատացեալը չի վախնար»։

Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 14ի Օռիան – լը – ժուռ արձագանգելով այս պատարագին, երկու նկարներ ալ կը հրատարակէր։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8 – 11)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՕՓԵՐԱՆ ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԸ ՍԿՍԱԾ Է «ԱՆՈՅՇ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՈՎ

Երեւանի Ալ. Սպենդիարեան օփերան 54–րդ իր թատերաշրջանը սկսած է «Անոյշ» օփերայի ներկայացումով, որով նշուած է Արմէն Տիգրանեանի ծանօթ օփերայի առաջին բեմադրութեան 75–ամեակը։ «Անոյշ»ը այն գործերէն է, որ իր մնայուն տեղը ունի մեր խաղացանկին մէջ, ըսած է Թատրոնին գլխաւոր բեմադիրը՝ Տիգրան Լեւոնեան, աւելցնելով. – «Մենք սրբութեամբ կը պահպանենք այս ներկայացումը, զոր բեմադրած է Վարդան Աճէմեան։ Այս դասական գործը արուեստի լաւ դպրոց մը եղած է դերասանական շատ մը սերունդներու համար։ «Անոյշ»ի դերը համարուած է մեր ծանօթ շատ մը երգչուհիներու լաւագոյն մեկնաբանութիւնը։ Յիշենք մեր օփերայի ծանօթ Անոյշները՝ Հայկանոյշ Դանիէլեան, Գոհար Գասպարեան, Երնա Վարդանեան, Արմինէ Թիւթիւնճեան, Էլվիրա Ուզունեան։ Մեր թատրոնի ներկայ կազմին մէջ կան նաեւ խումբ մը երիտասարդ շնորհալի Անոյշներ՝ Ռեբեկա Օջախեան, Էմմա Պապիկեան, Արաքս Մանսուրեան»։ Թատրոնը ներկայիս կ'աշխատի երկու նոր գործերու վրայ։ Արդէն այս խաղաշրջանին իսկ բեմ կը բարձրանայ Էդգար Յովհաննիսեանի «Էրզրում» օփերան (ըստ Ա. Պուշկինի «Ճանապարհորդութիւն դէպի Արզրում» գործին)։ Ասկէ զատ կը ներկայացուի նաեւ Տիգրան Չուխաճեանի «Լէպլէպիճի»ն, որուն բեմադրութիւնը կ'իրագործուի երիտասարդ երգիչներու ուժերով։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

«ԱԶԳԸ» ԻՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

Վերջերս կը մտածէի հանգուցեալ՝ «Ռատիօ – Ազգ»ի վրայով, երբ պատահմամբ ձեռքս անցաւ մեր պատմիչներէն Ղ. Փարպեցիի «Հայոց Պատմութիւնը»։ Անոր դրուագներէն մին ապշեցուցիչ այժմէականութեամբ մը սկսաւ հնչել ականջիս, Փարիզի աղմուկին եւ ազգային, խելօք, մեր տուն – մնայ լռութեան մէջ։ Պատմեմ ։

Հասած է վերջը Արշակունեաց հարստութեան, յանձին Արտաշէս երիտասարդ թագաւորին։ Հայ նախարարները, որ այսօրուան գլխարկաւոր կամ դրամատնային մեր խելացիներուն աղբարիկները կրնան ըլլալ, դժգոհ են։ Կ'ուզեն ժամ առաջ ձերբազատիլ հայ թագաւորէն։ Կ'երթան Սահակ Կաթողիկոսին։ Հայրապետը կը ճգնի տարհամոզելու այս ազգադաւ նախարարները, բայց ի զուր ։ Մարդիկը ինքնագլուխ կը դիմեն Պարսից Վռամ թագաւորին, խնդրելով որ վերցնէ Հայոց թագաւորութիւնը եւ օտար կառավարիչ մը նշանակէ։ Փարպեցի կ'ըսէ, որ Վռամ «յոյժ» ուրախացաւ զայս լսելով, ջնջեց Հայուն իշխանութիւնը եւ օտար մարզպանի մը յանձնեց Հայաստանը։

Բայց ի՞նչ կապ «Ռատիօ – Ազգ»ին խափանումին հետ, պիտի ըսուի։ Ոչ մէկ կապ, անկասկած, ոչ մէկ։ Դէպքը պատահմամբ յիշեցի։ Պարզապէս ինծի կը թուի, որ նախարարները այսօր միայն անուն փոխեր են, դիմակ, սեռ կամ գրպան փոխեր են։ Պաշտօնը մնացեր է։ Ես ալ կը կարծէի, որ նախարարները մահկանացու կ'ըլլան։ Ի՞նչ կոպիտ սխալ։ Անոնք մեր մէջ են, մեր շուրջ, մեր հետ, միշտ։ Կը բաւէ ականջները բանալ եւ լսել…

ԳՐԻԳՈՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ «ՆԵՖԹՉԻ»Ի 4 — 1

Խորհ. Միութեան ֆութպոլի դաշնակցութեան բաժակի խաղերը սկսած են։ Առաջին հանդիպումը «Արարատ» ունեցած է Պաքուի «Նեֆթչի»ի հետ։ Խաղը տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեանի դաշտին վրայ 25–րդ վայրկեանին հիւրերը նշանակած են կոլ մը, օգտուելով Մարգարեանի՝ պրոհի մը ժամանակ սահելով վար իյնալէն։ Վեց վայրկեան ետք Այվազեան 35 մեթր հեռաւորութենէն զօրաւոր հարուածով մը նշանակած է պատասխան կոլը։ Մէկ վայրկեան ետք Բոչարեան դաշտին եզերքէն փոխանցում մը կատարած է Վերանեանի, որ գլուխի գեղեցիկ հարուածով մը հաշիւը դարձուցած է 2 – 1, յօգուտ «Արարատ»ի։ Առաջին կիսախաղի աւարտին չորս վայրկեան մնացած Մարկոսեան նշանակած է իր խումբի հաշւոյն երրորդ կոլը։ Երկրորդ կիսախաղին, կողմերը աւելի դանդաղ խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են, այնուամենայնիւ, 63–րդ վայրկեանին Երեւանցիները հասած են նոր յաջողութեան։ «Նեֆթչի»ի բերդին առջեւ վար ձգած են Բոչարեանը։ Նշանակուած է փենալթի մը զոր կոլի վերածած է Խաչատրեան։ Այսպէսով, «Արարատ» 4 — 1 արդիւնքով տարած է իր առաջին յաղթանակը՝ դաշնակցութեան բաժակի մրցաշարքին։

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Բ.

Պիրմանիոյ գահակալներ Մինտոնի (1853 – 1878) եւ անոր որդի Թիպոյի (1878 – 1885) իշխանութեան շրջանին արտակարգ բարդ էր երկրի արտաքին քաղաքական կացութիւնը: Անգլիական գաղութարարները, որոնք անգլօ-պիրմանական առաջին (1824 – 1826) եւ երկրորդ (1852) պատերազմներու ընթացքին գրաւած էին Պիրմանիոյ ծովափնեայ շրջաններու մեծ մասը, կը պատրաստուէին իրականացնել անոր ամբողջական գաղութացումը:

1860-ական թուականներուն Պիրմանիա նոր զիջումներու դիմեց եւ Անգլիացիներու հետ կնքեց կարգ մը նոր, ստրկացուցիչ պայմանագրեր: Սակայն կարճ ժամանակ ետք Մինտոն եւ իր արքունիքը վերջնապէս համոզուեցան, որ միայն զիջումներով ոչինչի կը հասնին եւ սկսան անգլիական յարձակողականութեան դէմ զօրաւոր դաշնակից փնտռել: Այդ նպատակով Եւրոպա ղրկուած պիրմանական դեսպանութիւններէն ոչ մէկը յաջողեցաւ:

Անգլիացի ուսումնասիրող Հարվէյ նըկատած է, որ այդ դեսպանութիւններու նախաձեռնողները, երբեմն նաեւ ղեկավարները, Պիրմանիա ապրող Եւրոպացիները կ'ըլլային, կամ ալ՝ եւրոպական եւ արեւելեան քանի մը լեզուներու տիրապետող, այդ երկիրներուն քաջածանօթ Հայերը:

1874-ի սկիզբները Մինտոն առանձին դեսպանութիւն ղրկեց նաեւ Պարսկաստան՝ երկրի ծանօթ դիւանագէտներ Սայեցաճի Մինխլա Զժոտին Եազայի եւ Ավէօ Շոյետաու Թիրին Նորատայի ղեկավարութեամբ: Ինչպէս Պարսկաստանի Արտաքին նախարար Միրզա Հիւսէյին Խանի հետ բանակցութիւններ վարելու ընթացքին, այնպէս ալ Նասր էտ – Տին Շահի ընդունելութեան ժամանակ Պիրմանիոյ դեսպանները քանի մը անգամ խնդրած են, որ պարսկական կառավարութիւնը միջնորդի դեր խաղայ ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու մարզին մէջ:

Պիրմանական պատուիրակութիւնը հանդիպումներ ունեցած է նաեւ Թեհրանի ռուս դեսպան Ա. Ֆ. Պեկէրի հետ: Այդ հանդիպման վերաբերեալ զեկուցագրին մէջ դեսպանը յայտնած է, թէ Պիրմանացիները «ամէն կերպ կ'ուզեն պաշտպանութիւն խնդրել Նորին մեծութիւն կայսրէն՝ անգլիական ներխուժումներու դէմ»:

Հոս մեզի համար կարեւորը այն է, որ երբ պիրմանական պատուիրակութիւնը Պարսկաստան գացած է, անոր ուղեկցած եւ թարգմանի դեր կատարած են Պիրմանիա ապրող Նոր Ջուղայեցի Հայերը: Պիրմանական պատուիրակութեան նկատմամբ Պարսկաստանի մէջ Հայերու կողմէ ցուցաբերուած ջերմ ընդունելութեան եւ աջակցութեան մասին կը խօսի Թեհրանի ռուս դեսպանը: Հաւանաբար քաղելով պիրմանական աղբիւրներէ նոյնը կը հաստատէ նաեւ Պիրմանիոյ պատմութեան հնդիկ ուսումնասիրող Ա. Պաներճի:

Առաջին թուցիկ տեղեկութիւնները Պիրմանիոյ մասին Ռուսիա հասած են ռուս ճանապարհորդ Աֆանասի Նիկիտինի միջոցով, որ տունդարձի ճամբուն վըրայ անցած է հարաւային Պիրմանիայէն, սակայն անոր ուղեգրութիւնը հրատարակուած է միայն 1853-ին: Ինչպէս կը գրեն հարցին մասնագէտները, մինչեւ անգլօ-պիրմանական առաջին պատերազմը Ռուսիոյ մէջ տակաւին ամբողջական պատկերացում չունէին Պիրմանիոյ մասին: Միայն դարու կէսերէն ետք մասնակի հետաքրքրութիւն յառաջացաւ Պիրմանիոյ նկատմամբ: Պիրմանիոյ վերաբերեալ լուրերը Ռուսիա կը հասնէին եւրոպական թերթերու միջոցով: Ինչ կը վերաբերի Պիրմանիոյ մէջ Ռուսիոյ մասին իմացութեան, ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններուն անդրադարձած հեղինակները, գրեթէ միաբերան կը գտնեն, որ Ռուսիոյ եւ ռուս ժողովուրդի մասին առաջին տեղեկութիւնները Պիրմանիա հասցուցած են տեղւոյն Հայերը, հին ժամանակներէն սկսեալ:

Թէ ո՛ր ժամանակէն սկսած են պիրմանական կառավարութեան՝ Ռուսիոյ հետ յարաբերութիւններ հաստատելու փորձերը, դժուար է ըսել, թէեւ ծանօթ է, որ կաթողիկէ եպիսկոպոս Փ. Ապոնա (որ 1846-ին հաստատուած էր Պիրմանիա եւ քաջ տեղեակ էր երկրին մէջ տեղի ունեցող դէպքերուն) 1855-ին Փեկուի կոմիսար Արթուր Ֆէյերի յայտնած է, թէ այդ հարցին մէջ Պիրմանիա ապրող Հայերը քանի մը անգամ առաջարկած են իրենց ծառայութիւնները:

Խօսելով ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններու սկզբնաւորման մասին, Մ. Գ. Կոզլովա կը նշէ. – «Եթէ Մինտոն թագաւոր եւ իր պալատը Եւրոպայի եւ Միացեալ – Նահանգներու մասին տեղեկութիւններ կը ստանային կաթողիկէ քարոզիչներու միջոցով, ապա այն ուղին, որով Ռուսիոյ վերաբերեալ լուրեր կը հասնէին եւ կը տարածուէին Պիրմանիա, բաւական մեծաթիւ հայկական առեւտըրական համայնքն էր: ԺԷ. – ԺԸ. դարերուն Հայերը կարեւոր դեր կը խաղային Պիրմանիոյ մէջ: Անոնք առեւտուր կ'ընէին օտար երկիրներու հետ, կը կատարէին դիւանագիտական տարբեր յանձնարարութիւններ (յատկապէս Մինտոնի օրով): Ղրիմի պատերազմի ժամանակ Պիրմանիոյ հայկական գաղութը տրամադրուած էր Անգլիացիներու դէմ»:

ԺԹ. դարու 60 – 80-ական թուականներու ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններուն մասին խօսելու առեն Լ. Ն. Ժուրավլեովա քանի մը անգամներ անդրադարձած է պիրմանահայ գաղութի խաղացած դերին: Ան նոյնպէս կը գտնէ, որ Պիրմանիոյ մէջ Ռուսիոյ մասին առաջին տեղեկութիւնները ամենայն հաւանականութեամբ ստացուած են 1612-ին Ռանկուն հաստատուած Հայերէն: «Հայկական առեւտրական համայնքը, որուն անդամները ամէն տեսակի աջակցութիւն կը ցուցաբերէին Պիրմանացիներուն քաղաքաշինութեան մէջ, առեւտուրի, գանազան տեսակի դիւանագիտական յանձնարարութիւններ կը կատարէին, Պիրմանիոյ մէջ կը հանդիսանային Ռուսիոյ վերաբերեալ տեղեկութիւններու աղբիւր»: «Անոնց օգնութեամբ, – կը շարունակէ Ժուրավլեովա, – Մինտոն փոխ – յարաբերութիւններու մէջ մտաւ Էջմիածնի Հայոց Եկեղեցւոյ հոգեւոր առաջնորդին հետ: Մէկ կողմէ Պիրմանիոյ թագաւորի եւ Արտաքին նախարարի, միւս կողմէ Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի միջեւ այդ տարիներուն գրագրութիւն սկսաւ»: Ժուրավլեովա կը յայտնէ նաեւ այդ գրագրութեան բովանդակութիւնը: Պիրմանացիները Հայոց Կաթողիկոսին ղրկած նամակներուն մէջ «Ռուսիոյ հետ մերձեցման եւ դաշինք կնքելու փափաք կը յայտնէին: Անոնք կը խնդրէին կաթողիկոսէն իրենց այդ տրամադրութիւններուն մասին տեղեակ պահել ռուս կառավարութիւնը»:

Ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններու սկզբնաւորման պատմութեան առանձին ուսումնասիրութիւն նուիրած Օ. Ֆ. Սոլովեով նոյնպէս կը նշէ, որ «առաջին տեղեկութիւնները Ռուսիոյ մասին Պիրմանիա հասած են Հնդկահայերու միջոցով, որոնք ԺԶ. դարուն սկսած էին հաստատուիլ Պիրմանիա»: Ըսածը աւելի հաւաստի դարձնելու համար Սոլովեով իր ուսումնասիրութեան մէջ բերած է Ճ. Հարվէյի վկայութիւնը այն մասին, որ «ԺԷ. դարու սկիզբէն Ռանկունի կային հաստատուած Հայեր, որոնք 1612-ին կառուցած էին իրենց եկեղեցին: Հայերը համակերպած էին տեղական պայմաններուն, անոնցմէ շատեր հրաւիրուած էին կառավարութեան մէջ պատասխանատու պաշտօններու»: «Պիրմանական կառավարութեան մէջ պաշտօնավարող այս Հայերն էին, – կ'ենթադրէ ուսումնասիրողը, – որ պիրմանական կառավարութեան կ'առաջարկէին իրենց ծառայութիւնները՝ ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու գործին մէջ»:

Ռուսիոյ եւ Ռուսերու մասին առաջին լուրերը Պիրմանիա հասցնելու, ինչպէս նաեւ Հայերու կողմէ ռուս – պիրմանական դաշինք ստեղծելու ձգտումին մասին կը խօսին նաեւ խորհրդային ուսումնասիրողներ Ի. Վ. Մոժէյկո եւ Ա. Ն. Ուզեանով: Անդրադառնալով Ռուսիոյ հետ մերձենալու Պիրմանիոյ կառավարութեան ձգտումին, անոնք կը գրեն. – «Մանտալայի ազդեցիկ հայկական համայնքը, որ վճռական դեր կը խաղար Պիրմանիոյ առեւտուրի մէջ, նոյնպէս կ'աշխատէր յանուն Ռուսիոյ հետ դաշինքի»:

Մեզ հետաքրքրող հարցին անդրադարձած են նաեւ Լ. Խ. Տէր – Մկրտչեան, Լ. Կ. Մկրտչեան եւ Ն. Ա. Խալֆին:

Հետաքրքրական է, որ Պիրմանիոյ մէջ Հայերու կողմէ հակաանգլիական տրամադրութիւններ տարածելը եւ Ռուսիոյ օգնութեամբ Հնդկաստանը եւ Պիրմանիան ազատագրելու ձգտումը նկատած են նաեւ Անգլիացիները եւ միւս Եւրոպացիները:

Պաշտօնական այցելութեամբ ԺԹ. դարու 50 – 70-ական թուականներուն Ռանկուն, Մանտալա եւ Պիրմանիոյ միւս քաղաքներուն մէջ գտնուող անգլիացի ղեկավարները Մատրաս եւ Կալկաթա ղըրկած իրենց զեկուցագրերուն մէջ քանի մը անգամ յայտնած են Հայերու հակաանգլիական շեշտուած տրամադրութիւններու մասին, նոյն առեն նշած՝ որ անոնք լուրեր կը տարածեն, թէ «հաստատ գիտեն որ շատ չուշացած ռուսական բանակները պիտի ներխուժեն հիւսիսային Հնդկաստան եւ Պիրմանիան պիտի ազատագրեն Անգլիացիներէն»:

Այդ լուրերը զօրացան Ղրիմի պատերազմի տարիներուն (1853 – 1856):

1854 Ապրիլ 30-ին Թ. Սփիրս, Ա. Ֆայրէրի Կալկաթա ղրկած նամակի մը մէջ յայտնելով պիրմանական արքունիքի մէջ գոյութիւն ունեցող հակաանգլիական տրամադրութիւններու մասին, կը նշէ, որ Ղրիմի պատերազմին մէջ Անգլիացիներու պարտութեան լուրերը Պիրմանիոյ մէջ կը տարածեն Անգլիացիներու թշնամի Հայերը:

ԺԹ. դարու 70-ական թուականներուն Պիրմանիա գտնուող ռուս ճամբորդներ Պ. Է. Պաշինօ եւ Ի. Պ. Մինայեւ եւս կը վկայեն, որ Պիրմանիոյ մէջ Ռուսիոյ նըկատմամբ համակրանք կայ: Մինայեւ իր յուշերուն մէջ կը գրէ, թէ ինք ականատես եղած է, թէ ինչպէս ռուս – պիրմանական դաշինք կնքելու միջնորդութեան խնդրանքով Մինտոն թագաւորական կնիքով նամակ յանձնած է Պիրմանիա ժամանած «Հայ Լուսաւորչական Եկեղեցւոյ արքեպիսկոպոս Գրիգորի՝ Հայոց Կաթողիկոսին յանձնելու համար»: Պիրմանիոյ Արտաքին նախարար Մինճի Մինտոնի՝ 1876-ին Ռուսիոյ բարձրաստիճան պաշտօնատար Ա. Մ. Գորչակովի ղրկած նամակի մը մէջ ան կը յայտնէ, որ իր թագաւորը միշտ փափաքած է բարեկամական կապեր հաստատել Ռուսիոյ հետ: «Պիրմանիոյ թագաւորը իր այս միտքը յայտնած է նաեւ Պիրմանիա հասած ռուս երկու քաղաքացիներու: Վերջապէս, – կը գրէ ան, – ընթացիկ տարուան Մարտ ամսուն Մանտալա ժամանեց Նորին սրբութիւն Հայոց Արքեպիսկոպոս Մոնսէնեէօր Գրիգորիս, Նորին սրբութիւն Հայոց պատրիարքի նամակաբերը: Անոր նոյնպէս ցոյց տրուեցան մեծ պատիւներ: Ես անոր յանձնած եմ իմ անձնական նամակը Ռուսիոյ սրբազան պատրիարքին յանձնելու համար, որուն մէջ ես կրկնած եմ իմ այն բարի ցանկութիւնները, զորս արտայայտած եմ իմ նախկին նամակներուն մէջ»:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

«ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

ԳԻՐՔԻՆ Ա. ՀԱՏՈՐԸ

Երեւանի պետական համալսարանի հըրատարակչականը «Ուսանողի Գրադարան» մատենաշարով լոյս ընծայեց «Հայոց լեզուի պատմութիւն» գիրքին առաջին հատորը, որ կը պարունակէ հին ու միջնադարեան գրականութենէն այնպիսի հատուածներ, որոնք կը ցոլացնեն Ե. – ԺԸ. դարերու հայերէն լեզուի պատմական զարգացման ընթացքը, ուղղութիւնները եւ ոճային յատկանիշները: Աշխատութիւնը պիտի բաղկանայ երկու հատորներէ եւ իբրեւ ընթերցանութեան նիւթ պիտի ծառայէ հայերէն լեզուի պատմութեան գործնական դասընթացքներու համար: Երկրորդ հատորին մէջ տեղ կը գտնեն բարբառային բնագիրներ, ինչպէս նաեւ արեւելահայ եւ արեւմտահայ գրական լեզուի նմոյշներ:

Բացի խիստ գործնական նշանակութենէ այս հատորը ունի նաեւ ընդհանրապէս տեսական ու մշակութային կարեւոր արժէք, քանի որ հոն հաւաքուած են Ե. ԺԸ. դարերու գրականութեան տարբեր երկեր ու հատուածներ: Այդ բնագիրները բաշխուած են երեք բաժիններու մէջ եւ դասաւորուած ժամանակագրական կարգով: Ընտրութիւնը կատարուած է այն սկզբունքով, որ իւրաքանչիւր դարէն ներկայացուած ըլլայ առնուազն երեքէն չորս բնագիր: Ընտրուած են այնպիսի հեղինակներու գիրքեր, որոնք իրենց բովանդակութեամբ ու նշանակութեամբ պատշաճ տեղ ու կշիռ ունին գրականութեան մէջ: Սակայն հարկ զգացուած է բաժինները լրացնել ու հարստացնել նուազ ծանօթ հեղինակներու գրուածքներով, ինչպէս նաեւ գրիչներու յիշատակարաններով եւ այլ նիւթերով:

Հատորը կազմողը՝ Պաւել Շարաբխանեան, դասական գրաբարով գրուած հատուածներու մեծ մասը քաղած է Թ. Թոմեանի կազմած «Հատընտիր ընթերցուածք ի մատենագրութեանց նախնեաց» գիրքէն: Անոնք առաւելաբար գրուած են տառերու գիւտէն մինչեւ Ե. դարու 60-ական թուականներու ժամանակաշրջանը:

Միջին հայերէնով բնագիրները զետեղուած են երկրորդ բաժնին մէջ՝ գրաբար բնագիրներու հետ խառն եւ անոր պատճառը ըստ կազմողի՝ հետեւեալն է: Ժ. – ԺԱ. դարէն սկսեալ, երբ միջին հայերէնը իր իրաւունքը կը հաստատէ գրական լեզուի մէջ, բնականաբար կը սկսի զուգահեռաբար ընթանալ գրաբարին հետ: Նշելի է նաեւ այն հանգամանքը, որ միջին հայերէնը այդ շրջանէն սկսեալ աւելի շատ ընդունուած եղած է գործածել բանաստեղծութիւններու եւ տաղերու, բժշկական աշխատութիւններու, առակներու համար, իսկ գրաբարով գըրուած են առաւելաբար պատմագրական, դաւանաբանական, մեկնողական, իմաստասիրական եւ այլ բնոյթի մատեանները: Յատկանշական է, որ նոյն հեղինակի միեւնոյն աշխատութեան մէջ հանդէս կու գան թէ՛ գրաբարը եւ թէ միջին հայերէնը: Կամ նոյն հեղինակը տարբեր երկեր գրած է մերթ գրաբարով, մերթ՝ միջին հայերէնով: Ու թէեւ միջին հայերէնը անցման շրջանի լեզու է, սակայն մեծ չափով ընդհանրութիւններ ունի գրաբարի հետ եւ ինք ալ զգալի չափով ազդած է գրաբարի վրայ: Այնպէս որ գրական այս երկու լեզուներու փոխներթափանցումները շատ բնական են եւ օրինաչափ:

Երրորդ բաժնին մէջ տեղ գտած են ԺԷ. – ԺԸ. դարերու հեղինակներու գործերէն հատուածներ: Անոնք առաւելաբար պատմիչներ են: Կարեւոր է, որ հոս կան նաեւ հատուածներ լատինաբան հայերէնէ:

Այս հատորին մէջ ներկայացուած հատուածներով ուսանողները եւ առհասարակ մայրենի լեզուի պատմութեամբ զբաղողները ցայտուն կերպով կը տեսնեն այն պատկերը, զոր ունեցած է հայերէնը Ե. – ԺԸ. դարերու ընթացքին: Այդ հատուածները ցոյց կու տան Հայոց լեզուի պատմութեան համար բնորոշ լեզուական ու ոճային գլխաւոր ուղղութիւնները՝ դասական գրաբար, յետ – դասական գրաբար, յունաբան հայերէն, լատինաբան հայերէն, միջին հայերէն, ժողովրդախօսակցական լեզուին մօտեցող, խրատական ու ճոռոմաբան ոճերու շատ այլազան

ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԱՅՍՕՐ ԱԼ ՄԱՐԴ ՉԵՂԱՆՔ...

– Նուպար Յովհաննէսեանի
թարմ յիշատակին –

Նուպար Յովհաննէսեանի հետ «Յառաջ»ի առաջին ծանօթութիւնը փոթորկալից եղած էր: Խմբագրատունը, այդ տարիներուն, 13-րդ թաղամասն էր, Տէր – Յակոբեանի տպարանը: Պատերազմը հազիւ քանի մը տարի է վերջացած էր: Պէտք է 1949 – 1950 թուականներուն ըլլար: Սովորական կէսօրէ վերջ մըն էր եւ սովորականին պէս Շաւարշ գլուխը կախ, ձեռագիր կը սրբագրէր, երբ բարձրացող ձայներ իր ուշադրութիւնը գրաւեցին ու ելաւ հասկնալու համար թէ ի՞նչ կ՚անցնի կը դառնայ: Ես՝ գլխուածով, հոդ էի, ուսանողական շրջանիս, աւելի «այցելու»ի հանգամանքով խմբագրատուն կ՚երթայի:

Փոքր վէճ մը ծագած էր Նուպար Յովհաննէսեանի եւ մօրս միջեւ, որ վարչական գործերով կը զբաղէր: Մայրս անուշութեամբ կը փորձէր համոզել Նուպար Յովհաննէսեանը, որ ուզածը կարելի չէր:

Ի՞նչ էր ուզածը: Լիոնի տօնավաճառին, իր հաստատութեան (ՅՈՎՀԱՆ) տաղաւարին առջեւ, նկար մը քաշուած էր ճարտարարուեստի նախարարին հետ ու կ՚ուզէր որ հրատարակուի «Յառաջ»ի առաջին էջին վրայ, քանի որ – կ՚ըսէր. – «Ի՞նչ կ՚ուզէք կը վճարեմ»: Եւ մայրս կը փորձէր բացատրել, թէ դրամը Սեգամ չէ «Յառաջ»ի պարագային ու Շաւարշ նման բան չի հրատարակեր առաջին էջը: Սուրբերէն ետք՝ Աստուծոյ դիմելով, փորձեց հայրս համոզել, որ տեղեկանալէ ետք առաջարկին նոյնը կրկնեց, միշտ փորձելով համոզել, չկռահելով որ Նուպար Յովհաննէսեան ոչ միայն համոզուող մէկը չէ, այլեւ այնքան դիւրաբորբոք է, որ մօտիկ խոկ չըներ բռուածը: Զիջում մը ըրաւ ու առաջին էջէն անցաւ՝ երկրորդ, ապա՝ երրորդ, մինչ հայրս չորրորդէն զատ ուրիշ էջի վրայ չէր ընդուներ անէ նման հատարակութիւն, զոր ծանուցում կը նկատէր: Ձայնը աւելի բարձրացաւ, ու երբ հասկցաւ թէ Շաւարշ տեղի չի տար, պոռաց՝ «Դուք մարդ պիտի չըլլաք», ու դուռը քաշեց գնաց. 48 ժամ ետք ալ, իր «Յառաջ»ը ետ եկաւ, վրան գրուած՝ ռըֆիւզէ: Այդ թուականէն մինչեւ անցեալ տարի, երբ այլեւս չէր կրնար տունէն դուրս գալ բաժանորդ չգրուեցաւ ու թերթը գնեց Բասէի կրպակէն:

Դիպուածը, այնպէս ուզեց որ քանի մը ամիս ետք, Նուպար Յովհաննէսեան դէպի Մարսէյլ կառախումբին մէջ, երբ վակոն – լիէն կ՚երթար դէպի ճաշարանը, անցնի 3-րդ կարգէն, ու հոն անկիւն մը նշմարէ Շաւարշը, որ բանախօսելու կ՚երթար: Կ՚ազդուի: Խորապէս կ՚ազդուի: Ինք՝ վակոն – լի, Շաւարշը՝ Գ. կարգ: Կը մօտենայ, միասին ճաշարան կը տանի, կ՚ուզէ մոռցնել տալ անցեալի միջադէպը (բնաւ դժուար չէր, քանի Շաւարշ երբեք ոխ կամ քէն չէ ունեցած) ու կ՚ուզէ անպայման իր անկողին – տեղը փոխել Շաւարշին հետ, հոդ, չի յաջողիր անշուշտ, վակոն – լին պուրժուա բան մըն էր Շաւարշին համար եւ երբեք նման բաներէ չէր ախորժեր:

Անկէ ետք, սակայն, «Յառաջ» եւ Նուպար Յովհաննէսեան լաւ բարեկամներ եղան ու մնացին այդպէս մինչեւ վերջը, անխուսափելի «փոթորկալից» խօսակցութիւններով հանդերձ: Լայն սիրտ մը ունէր, երբեք չարամիտ չէր ու չէր հասկնար որ մարդիկ ազդուին իր ելոյթներէն:

Մոլեռանդօրէն Հայ, միշտ կ՚ուզէր բան մը գտնել օգտակար ըլլալու նպատակաւ, հայերէնի ուսուցումը դիւրաւ մատչելի դարձնելու համար հայ մանուկներուն: Ու օրին մէկը, 1953ին պէտք է ըլլայ, որոշեց ամսաթերթ մը հրատարակել (Արաքս), հայերէն, գծագրուած պատմութիւններով: Եկաւ, խօսեցաւ Շաւարշին հետ, որ շատ լաւատես չէր գտնելիք տարածման մասին: Գծագրութեանց ընկերացող բնագրերը եւ թերթին խմբագրութիւնը սկիզբը կը վարէր Արծիւ Իւլիւպեան, ապա՝ Շաքէ Մինասեան – Տէր – Մելքոնեան: Հազիւ մէկ – երկու տարի տոկաց, նիւթական մեծ զոհողութիւններով ու յուսախաբ ստիպուեցաւ փակել:

Ծայրայեղ աշխատասէր, առոյգ, վազվզող մինչեւ յառաջացեալ տարիքը, հանգիստ չճանչցաւ ու երբ, օրին մէկը, զգաց տարիներու բեռը, չկրցաւ համակերպիլ: Բոլորին պէս, կը խորհէր որ ծերութիւնը՝ ուրիշներուն համար է:

Վերջին շրջանին տունէն չէր կրնար դուրս ելլել, առանձին: Երբ կը գիտակցէր վիճակին, կը յուզուէր: Թերեւս, լաւագոյն էր որ շատ չերկարէր իր տառապանքը ու երթար միանալու իրմէ առաջ մեկնածներուն, որոնց մէջ այնքան ծանօթներ ունէր: Թերեւս նոյնիսկ հանդիպի Շաւարշին:

Եթէ այդպէս է, սիրելի Նուպար, ըսէ Շաւարշին, որ մինչեւ այսօր «Յառաջ» նոյն ճամբան բռնած է, միայն 4-րդ էջը ծանուցում կը հրատարակէ: Այսինքն՝ մինչեւ այսօր ալ՝ մարդ չենք եղած: Հաւանաբար՝ ուրախանայ:

Ա. Մ.

ու հարուստ օրինակներ, որոնք տեղ գտած են 480 էջնոց այս գիրքին մէջ: Գիրքին մասնաւոր արժէք կուտայ նաեւ այն, որ իւրաքանչիւր հատուածի սկիզբը դրուած է համառօտ ծանօթագրութիւն մը հեղինակներու, գրուածքի եւ անոր լեզուի մասին: Հատորը ունի նաեւ բառարան, ուր բացատրուած են բնագիրներու մէջ հանդիպող բառերը, որոնք աշխարհաբարի մէջ չեն գործածուիր: Բառարանին օգնութեամբ ընթերցողը կրնայ գտնել նաեւ բառերու քերականական ձեւերը եւ դժուար հասկնալի դարձուածքներու իմաստը:

Այս գիրքը լուրջ օգնութիւն է ոչ միայն ուսանողներուն, այլեւ առհասարակ մայրենի լեզուի նախանձախնդիրներուն:

ԳԷՈՐԳ ԴԷՐՐԻԿԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼՈՒՐԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝ «ՄՇԱԿ»

Հակառակ Ֆրանսահայ գաղութին մէջ իր ունեցած կարեւորութեանը, Ռոն–Ալփ շրջանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը, մէջն ըլլալով Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին, մինչեւ վերջերս չունէր պաշտօնաթերթ մը: Այս ամիսէն սկսեալ, այդ պակասը գոցուած է: Թերթը մկրտուած է՝ «Մշակ»: Հիմնակուհիմա՝ եռամսեայ: Երկլեզու:

Ազգային Միութեան վարչութեան եւ Հոգաբարձութեան միասնական պատասխանատուութեան տակ լոյս տեսնող այս հրատարակութիւնը պիտի ջանայ իրարու հաղորդակից պահել շրջանին զանազան հայ համայնքները, տալով լուրեր իրարմէ, առանց մոռնալու մշակութային բաժին մը: Առաջին թիւը, 28 էջ, կը պարունակէ, ուրիշ գրութիւններու կարգին, քերթուածներ Զարենցէ, Պարոյր Սեւակէ:

Օգտակար եւ նոյնիսկ անհրաժեշտ հրատարակութիւն մը՝ որուն պատասխանատուները պիտի ջանան զայն բարելաւել եւ ճոխացնել, եթէ, մանաւանդ, համայնքը զօրավիգ կանգնի իրենց եւ քաջալերէ նուիրատուութիւններով:

**

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Իր նախորդ ձեռնարկներուն հանրութեան մօտ գտած լաւ ընդունելութենէն քաջալերուած, Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը, Ազգային Միութեան աջակցութեամբ, այս աշնան ալ կը կազմակերպէ հայ արուեստագէտներու ցուցահանդէսը, նկարչութիւն եւ քանդակ, (թրուազիէմ սալոն Լիոնէ տէ զ՚արթիսթ Արմէնիէն): Թուական՝ Հոկտեմբեր 9–էն 19:

Ձեռնարկը քաղաքապետութեան կողմէ ծրագրուած «Արուեստի Հոկտեմբեր»ին ծիրին մէջն է եւ կը վայելէ շրջանի գըլխաւոր պաշտօնական անձնաւորութիւններու հովանաւորութիւնը:

Կազմակերպութեան գլուխը կը գտնուի ինչպէս անցեալին ալ, Տիկին Էմմա Ֆոնիկեան՝ որ, իր աշխատակիցներուն աջակցութեամբ, այս անգամ ալ պիտի ջանայ ծանօթացնել այցելուներուն, քանի մը հիներու կողքին, մէկէ աւելի երիտասարդ եւ զարգանալու առատ տաղանդներ:

**

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՑՕԴՈՒԱԾԱՇԱՐՔ ՄԸ

«Գաբրիէլ Պաշատուրեանի առասպելական պատմութիւնը»... Այդ էր խորագիրը Լիոնի ամենակարեւոր օրաթերթին «Լը Փրոկրէ»ի Օգոստոս 30 – 31-ի եւ Սեպտեմբեր 1-ի թիւերուն մէջ հրատարակուած յօդուածաշարքին՝ ուր երկարօրէն կը յիշուին Լիոնի հայ ծանօթ անձնաւորութեան կեանքին զանազան դրուագները, թէ՛ իր ծննդավայրին, թէ՛ աքսորի օրերուն, եւ թէ՛ Լիոնի մէջ՝ ուր հասած է 1928-ին: Անտեղեակ էր բնականաբար ֆրանսերէն լեզուին, անտեղեակ նոյնիսկ՝ հայերէնի: Այսօր, Հայու յամառութեամբ եւ ճարպիկութեամբ, տարիներու աշխատանքէն վերջ, իր հիմնած հաստատութիւնը, մեծցած, տարածուած, եղած է քաղաքին ամէնէն հետաքրքրաշարժ Սիւփէր – մարշէն:

«Գաբրիէլ Պաշատուրեան դարձած է հայ համայնքին նահապետը» կը գրէ թերթը:

Գնահատելի, Հայերուն համար հաճելի ու Պր. Պաշատուրեանին բացառիկ ապարէզին ալ արժանի յօդուածաշարք մը՝ որուն մէջ գրութեան հեղինակները զանց չեն առած, բնականաբար, յիշատակել ցեղասպանութիւնը եւ Թրքական վայրագութիւնները: Հեղինակներն են Ռընէ Ռաֆէն, թերթին մէկ խմբագիրը եւ Ռօզ – Մարի Մինասեան, Լիոնէն հայ օրիորդ մը:

Կը կարծենք որ լաւ կ՚ըլլայ եթէ հայածնունդ երիտասարդներ՝ որոնք յարաբերութիւններ ունին ֆրանսական մամուլին հետ, առիթներ փնտռեն, ինչպէս որ ըրած է Ռօզ – Մարի Մինասեան, ծանօթացնելու արժանաւոր Հայեր ֆրանսացի ընթերցողին կամ ունկնդիրին, յօդուածներով, հաղորդումներով:

**

ՀՍԿԱՅ ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՄԸ

Գիտէինք որ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան իր հանգիստի պահերուն մէկ կարեւոր մասը կը յատկացնէ գրականութեան. վերջերս հրապարակ հանած իր մէկ հատորը մեզի – եւ թերեւս ուրիշներու ալ – անակնկալ մը եղաւ սակայն իր պարունակութեամբը:

Գիրքին խորագիրն է՝ «Յաղագս Գրիգոր Պրլտեանի Քերթողութեան – Հատուածներ «Սենեակ»ի մասին»:

Անակնկալ՝ տարուած մանրակրկիտ աշխատութեան պատճառաւ: 230 էջերու մէջ, Նորվան Եպիսկոպոս կը ջանայ բացատրել, մեզի համար շատ դժուար ընթեռնլի քերթողի մը իւրաքանչիւր տողը եւ հասկցնել ընթերցողին թէ, իր կարծիքով, ի՛նչ ճամբաներէ բանաստեղծը կը մօտենայ իր ըսելիքին եւ ի՛նչ կ՚ուզէ արտայայտել:

«Այս գրութիւնը քակտումի գործողութիւն մըն է» կ՚ըսէ Եպիսկոպոսը գրքին սկիզբը: «Քակել մէկիկ – մէկիկ քերթուածի բաղկացուցիչ մասերը, մօտեցումի ձեւ մըն է ճանչնալու համար գրութեան թաքուն ճարտարանքը, յօրինումի կերպը»:

Բնականաբար, մտադրութիւն չունինք այս սիւնակին մէջ, գրախօսական մը տալու Նորվան Եպիսկոպոսի այս աշխատութեանը մասին: Այդպիսի գործողութիւն մը, արդէն, մեր կարողութենէն շատ ու շատ հեռու է: Նկատենք միայն՝ որ Եպիսկոպոսը այս աշխատանքը գլուխ հանած է եօթը տարիներու ընթացքին, 1978 – 1985:

Հատորին երկրորդ մասը յատկացուած է «Համաբարբառ»ի մը՝ ուր, շուրջ հարիւր էջերու մէջ, կը նշուի Գրիգոր Պրլտեանի երկին մէջ գործածուած իւրաքանչիւր բառը, եւ այդ՝ ո՛ր էջերուն մէջ...

Պէտք է անշուշտ շատ սիրել Է՛ւ Գրիգոր Պրլտեանին արուեստը Է՛ւ բանաստեղծութիւնը, ընդհ. առմամբ, լծուելու համար այսպիսի բենեդիկտեան աշխատանքի մը: Այդ է անկասկած պարագան Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Սակայն Ասորեստան չէր կրնար հանդուրժել իր գլխաւոր թշնամիին ռազմաքաղաքական նոր վերելքը: Սահմանաւոր Ե.էն ետք գահ բարձրացած Սարգոն Բ. (722 – 705) լրջօրէն կը նախապատրաստէր Վանի թագաւորութեան վճռական հարուած հասցնելու: Անոր գահակալութեան առաջին տարին իսկ, Վանի եւ երկրի զանազան կեդրոններուն մէջ կը յայտնուին Սարգոնի հետախոյզները, խառնակիչներն ու դաւադիրները: Պահպանուած են անոնց զեկոյցները, որոնց մէջ Սարգոնի տեղեկութիւններ կը հաղորդեն Վանի թագաւորութեան ուժերու դասաւորութեան մասին, թագաւորին ու անոր կառավարիչներուն գործունէութեան վերաբերեալ, յատկապէս ուշադրութիւն կը դարձուի ռազմական տեսակէտէ Թոյլ կէտերու վրայ, որոնք գալիք պատերազմին յենարաններ պիտի դառնային Սարգոնի համար:

Այս ընթացքի մէջ երկու կողմերն ալ կ՚ունենան հետախուզական մանր ու մեծ մարտեր, որոնց շնորհիւ Մանայի ու գըրացի նահանգներու վրայ փոխն ի փոխ կը հաստատուի մէկուն կամ միւսին տիրապետութիւնը: Եւ այսպէս կը հասնի վճռական ճակատամարտի պահը: 714-ին Սարգոնի զօրաբանակը Մանայի վրայով կը դիմէ դէպի Հայք: Մանայի տէրը տեսնելով ասուրական բանակի ահռելի ուժը, ստիպուած կ՚ըլլայ դիմաւորելու եւ համբուրելու Սարգոնի ոտքերը, որ կը նշանակէր հպատակութեան ու հաւատարմութեան երդում: Ապա նոյնը կ՚ընեն Ռուսայի հարաւային միւս դաշնակիցներն ու հպատակները: Սարգոն Բ.ի եւ Ռուսայի բանակներու առաջին մեծ բախումը տեղի կ՚ունենայ Ուաուշ լերան վրայ, հաւանաբար Մանայի եւ Հայքի սահմանագլխուն: Կը յաղթէ Սարգոն՝ գերի առնելով Ռուսայի դերդաստանի 260 անդամները: Ռուսայի զօրքին մնացորդները թիկունք կը դարձնեն եւ ասորեստանցիները զանոնք կը հետապնդեն Ուրմիա լճին ափերով, դէպի Վանայ լճէն հարաւ ինկած շրջաններ՝ ճամբան կողոպտելով եւ աւերելով բերդերն ու բնակավայրերը:

Նոյն բախտին կ՚արժանանայ նաեւ Մուսասիր – Արդինի՝ Ռուսայի թագաւորութեան հոգեւոր կեդրոնը, ուրկէ նուաճողները կը բռնագրաւեն անհամար հարստութիւն՝ ոսկի, արծաթ, թանկագին քարեր, Իշպուինիի, Արգիշտի Ա.ի եւ Ռուսա Ա.ի պրոնզէ արձանները:

Սարգոնի տարեգրութեան մէջ այս ճակատամարտը նկարագրուած է Ռուսայի ու անոր բանակին համար չափազանց անփառունակ երանգներով: Իբր թէ, իր զօրքերու պարտութիւնն ու երկրի աւերուածը տեսնելով՝ Ռուսա ինքզինքը նետեց գետին, պատառոտեց զգեստները, ողբաց իր երկրի դառն վիճակը, վերջն ալ ինքնասպան եղաւ:

Թէ որքան ստոյգ է այս ամէնը, դըժուար է պարզել, քանի որ մեզի հասած է միայն դէպքերու սարգոնեան նկարագրութիւնը՝ միակողմանի, անապարծ ու ամբարտաւան: Ի՞նչ կ՚արժէ, օրինակ, այս տարեգրութեան տեղեկութիւնը Ռուսա Ա.ի ինքնասպանութեան մասին՝ 714-ի առումով, երբ նոյն տարեգրութեան մէջ Ռուսա կենդանի կը համարուի նաեւ մէկ տարի ետք՝ 713-ին:

(Շար. 7)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նայիրի պարախումբը 500 Ֆ. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան՝ Մանուկ Մանուկեանի յիշատակին եւ 1000 ֆրանք Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Բաշանի մասնաճիւղին Տիկին՝ Հեղինէ Թորոսեանի յիշատակին (տօնեալ «Յառաջ»էն) :

❦

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Բերուզ Կիրակոսեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Փայլակ Կիրակոսեանի մահուան 8–րդ տարելիցին առթիւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Պր. Ժան Տուզմանեանէ 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ս. Խթմէքճեանէ 1.000 Ֆ. Շարլ Վահանեանի մահուան առթիւ եւ Օրիորդ Սիսլեանէ 1.000 Ֆ. Տիկին՝ Ա. Սիսլեանի մահուան առթիւ :

REUNION

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France invite les moniteurs de sa colonie de Bellefontaine (été 87) à une réunion qui aura lieu le Samedi 19 Septembre à partir de 14 h 00 à la M.C.A. de Paris, 17 rue Bleue.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ – Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ :

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au diner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8[e]

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍԷՆ – ԿՐԷԿՈՒԱՐ Ի ԹԱԼԱՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին Թալարի մէջ տեղի կ'ունենայ Սէն – Կրէկուար–ի տարեկան ուխտագնացութիւնը, հովանաւորութեամբ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ–ի, որ կը մատուցանէ պատարագն ու կը քարոզէ :

Սկիզբ պատարագի, ժամը՝ 10.30 :

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի :

Յետ պատարագի սիրոյ սեղան, ժամը՝ 13–ին, Սալ Միշիսխիխալ տէ Ֆէթի մէջ :

Օթօքարի սպասարկութիւն ուխտաւորներու համար. –

Մեկնում Մարսէյլէն եւ հետեւեալ կէտերէն. –

1.– Սէն – Ժէրոմ. – 6 Փլաս տէօ լա Րոթոնտ :

2.– Սէն – Թ'Անթուան. – «Վիտտիւք» անուն ժիրայրին սրճարանին դիմացը :

Ճշդուած են հետեւեալ գիները. –

Միայն երթալ եւ գալ 90 Ֆ. :

Միայն ճաշ 90 Ֆ. :

Երթան – գալ եւ ճաշ միասին 170 Ֆ. :

Բոլոր տեղեկութեանց համար դիմել Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին :

Հեռաձայն. –

91 – 77 – 84 – 70

Սէն – Ժէրոմի Հայոց Եկեղեցի. –

91 – 66 – 31 – 47

Պերճ Կարապետեան

91 – 66 – 07 – 49

Արթաքին Յակոբեան

91 – 60 – 07 – 61

Յարութ Նշան

91 – 65 – 54 – 45

Կարապետ Սայապալեան

91 – 60 – 34 – 25

Լեւոն Պետեան

91 – 65 – 30 – 22

Թովմաս Համամճեան (Լա Սիոթա)

42 – 08 – 23 – 01

Գասպարեան ընտանիք (Լա Սիոթա)

42 – 83 – 49 – 05

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter
l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին :

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՕ

Սէն – Մօրիս Տը Պէնոյի հայկական վարժարանի դասընթացքները սկսան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները :

Կը խնդրուի շրջանիս ծնողներէն, անյապաղ արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները :

❦

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին : Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16 :

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները :

119, rue Hoche, Colombes

❦

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ :

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

❦

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՅ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դըպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ. 16–ին, Չորեքշաբթի օրը :

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ :

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1.– Հայոց լեզու.

2.– Հայոց պատմութիւն.

3.– Կրօնք.

4.– Հայկական երաժշտութիւն.

5.– Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երլմազեանի – :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ :

Օթօքարի սպասարկութիւն և կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են :

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. –

EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av.. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

❦

ՊԱՆԻԷՕ – ԲԱՇԱՆ

Պանեէօ – Բաշանի հայկական միօրեայ վարժարանի վարչութիւնը ուրախ է յայտնելու թէ այս տարի եւս իր դասաւանդութիւնները կը վերսկսին : Փոքրիկներուն եւ պատանիներուն յատկացուած դասընթացքները տեղի կ'ունենան Սեպտեմբեր 16–էն սկսեալ, Պանեէօ՝

41, rue Albert Petit «Maurice Thorez» վարժարանին մէջ, Չորեքշաբթի օրերը, առաւօտեան ժամը 9–էն 12, կէսօրէ ետք ժամը 2–էն 4 :

1986 – 87 տարեշրջանին սկսած գիշերային դասընթացքները տեղի կ'ունենան այս տարեշրջանին, նաեւ վերոյիշեալ վայրին մէջ :

Նկատի առնուած են մասնաւորապէս պաքալորէայի հայերէնի քննութեան մասնակցիլ փափաքող աշակերտները :

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել. – 46 – 65 – 86 – 42

❦

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը :

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը :

ՎԻԷՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Արովեան սրահին մէջ՝ 1, Ռէ Բաժօ :

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները :

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գութուճեան :

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու դժուարութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան գրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար :

❦

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ

1987 – 1988 տարուան դպրոցական ընթացքը կը սկսի, Սեպտեմբեր 16, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 14 – 17 :

Արձանագրութեան եւ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Երկուշաբթի, Երեքշաբթի, Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ օրերը, կէսօրէ վերջ ժամը 14 - 17, Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը, 33 Բուր Փիէր Փիւժէ – Պր. Ա. Ղուկիկեանին :

Հեռաձայնի թիւ, 91 – 37 – 75 – 97 եւ կամ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանին բնակարանը :

Հեռաձայնի թիւ՝ 91 – 79 – 30 – 34

Դասացուցակն է, Չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 2 – 5, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօնք, հայկական երաժշտութիւն եւ հայկական պար :

Իսկ Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2 - 5 պաքալորէայի պատրաստուող ուսանող - ներու համար, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայկական երաժշտութիւն :

❦

ՓԱՐԻԶ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թաղէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ :

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, - պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – Նախընթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն :

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 - 46 (իրիկուն) եւ 48 – 71 – 22 – 77

❦

CHAVILLE PROGRAMME ET HORAIRES DES COURS HEBDOMADAIRES D'ARMENIEN

dispensés les «MERCREDIS»
année scolaire 1987/1988

le matin :
Lycée Privé Saint-Thomas de Villeneuve
1 646 avenue Roger Salengro
92370 CHAVILLE

CATHECHISME : Père SOMOUDJIAN
de 9 h 00 à 9 h 30

METHODE AUDIO-VISUELLE
de Madame Hilda PANOSSIAN
de 9 h 30 à 12 h 00

NIVEAU MOYEN: M. ATAMIAN Mesrop
de 9 h 30 à 12 h 00

COURS DE CHANTS:
Madame DEDEYAN Astrid
de 12 h 00 à 12 h 45

l'après-midi :
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

NIVEAU HAUT : Monsieur A. M.
de 14 h 00 à 15 h 30

PREPARATION «BAC» ET NOUVEAUX INSCRITS : Monsieur A. M.
de 15 h 30 à 16 h 30

Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ միօրեայ վարժարանը 1987 – 1988 տարեշրջանի վերամուտը՝ Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16 :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
17

JEUDI
17 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.575 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNÉE — No 16.575

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՁԱՅՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՀԵՏ

ԽՄԲ. – Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի՝ Հոկտեմբերին, Միացեալ – Նահանգներ եւ Քանատա կատարելիք հովուապետական այցելութեան նախօրեակին, «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթի (Սեպտեմբեր 9–ի թիւ) թղթակիցը հարցազրոյց մը ունեցած է Հայրապետին հետ: Ստորեւ կուտանք հարցազրոյցը (արեւմըտահայերէնի վերածուած), քաղելով «Արմէնփրէս»ի Սեպտ. 11–ի լրատուութենէն:

**

ՀԱՐՑ. – Հիւսիսային – Ամերիկա Ձեր հովուապետական այցելութեան առթիւ, մեր թերթին ընթերցողներուն համար հետաքրքրական պիտի ըլլար քանի մը տեղեկութիւններ ունենալ Ձեր յառաջիկայ ուղեւորութեան մասին:

ՊԱՏ. – Այո, կը պատրաստուինք երրորդ անգամ ըլլալով այցելութիւն տալ Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի հայ եկեղեցիներուն ու ժողովուրդին, հրաւէրովը տեղւոյն եկեղեցական իշխանութիւններուն՝ անձամբ բաշխելու համար բոլոր Հայերուն Աստուծոյ օրհնութիւնը Ս. Էջմիածնէն եւ ողջոյնը մեր վերածնած մայր Հայաստանի: Ինչպէս ծանօթ է, հայ սփիւռքի տարածքին մեր օրերու ամէնէն բազմամարդ գաղութը Միացեալ – Նահանգներու մէջ կը գտնըւի, շուրջ վեց հարիւր հազարի հասնող: Գրեթէ բոլոր կարեւոր քաղաքներու մէջ կան հայ եկեղեցիներ, հայկական ամէնօրեայ եւ կիրակնօրեայ վարժարաններ, կը գործեն բազմաթիւ մշակութային, բարեսիրական եւ ազգային կազմակերպութիւններ, կը հրատարակուին տասնեակ օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր եւ ամսագրեր՝ հայերէն լեզուով եւ կամ երկլեզու: Ամերիկահայութիւնը կարելի է համարել կենսունակ հայկական գաղութ՝ մեծ հնարաւորութիւններով, առաւել կազմակերպուած եւ առաւել բազմակողմանի ու նշանակելի իրագործումներու հեռանկարով թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ կրթա – մըշակութային մակարդակի վրայ: Մեր ուղեւորութեան գլխաւոր նպատակն է նըպաստել այդ իրագործումներու զար – գացման, ոգեւորելով բոլորը բարի լուրերով Ս. Էջմիածնէն եւ մեր հայրենական եկեղեցական կեանքէն, ոգեւորելով բոլորը մեր մայր երկրի հսկայ յառաջդիմութիւններով ու նորանոր կառու – ցումներով եւ ազգային – մշակութային ծաղկումով:

ՀԱՐՑ. – Դուք ծանօթ էք Ձեր խաղաղասիրական շնորհակալ գործունէութեամբ: Միացեալ – Նահանգներու մէջ եւս Ձեր ձայնը պիտի հնչէ՞ ի նպաստ խաղաղութեան դատին:

ՊԱՏ. – Անտարակոյս: Ինչպէս ամէն կարեւոր առիթներով, նաեւ այս ուղեւորութեան ընթացքին մեր քրիստոնէական եւ ազգային սեպուհ պարտականութիւնը կը նկատենք մեր խօսքը բարձր հնչեցնել թէ՛ հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ եւ թէ ամերիկեան հասարակութեան շրջանակներուն՝ ի նպաստ ազգերու խաղաղ գոյակցութեան եւ շինարար գործակցութեան, երազովը՝ առանց հուրի եւ սուրի, առանց հիւլէական զէնքերու աշխարհի մը ստեղծման: Եւ վստահ ենք, թէ մեր խաղաղասիրական պատգամները, ինչպէս հոս՝ խորհրդային – Հայաստանի, այնպէս ալ արտասահմանի մէջ թանկագին են մեր ժողովուրդի զաւակներուն համար, որովհետեւ բոլորը կը գիտակցին, որ խաղաղ գոյավիճակը աշխարհի, հետեւաբար նաեւ մեր երկրի սահմաններուն վրայ, գերագոյն գրաւականն է մեր հայրենիքի ապահովութեան եւ մեր ազգի գոյատեւման հոս՝ Արարատի հայեացքին տակ: Աշխարհի խաղաղութեան պահպանման նուիրուած մեր խօսքը պիտի ուղղենք նաեւ ամերիկեան ժողովուրդին եւ պետական ղեկավար անձնաւորութեանց, ողջունելով Խորհրդային Միութեան առաւածաճոյ առաջադրանքներն ու կոչերը ընդհանուր զինաթափման օգտին, հիւլէական զէնքերու ի սպառ ոչնչացման, միջազգային բոլոր հարցերը խաղաղ ճամբաներով լուծելու օգտին, առաջադրանքներ՝ որոնք կը հանդիսանան յաղթանակը մարդասիրական իտէալներու, յաղթանակը աւետարանական պատգամի՝ «Խաղաղութիւն հեռաւորաց, խաղաղութիւն մերձաւորաց, խաղաղութիւն ամենեցուն»:

ՀԱՐՑ. – Ձեր ուղեւորութեան ծրագրի մէջ ի՞նչ կարեւոր միջոցառումներ եւ հանդիպումներ նախատեսած էք:

ՊԱՏ. – Մեր այցելութեան յայտագրին մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն եկեղեցական արարողութիւնները, միատեղ աղօթքները՝ ի հոգեկան մխիթարութիւն մեր հաւատացեալ ժողովուրդին: Այս առթիւ մեզ բացառիկ գոհունակութիւն պիտի պատճառէ օծումը եւ բացումը հայկական նորակառոյց փառաւոր եկեղեցւոյ մը Թորոնթօ քաղաքին մէջ, ի Քանատա: Ուրախ ենք ձեզ յայտնելու, թէ պատարագի մեր արարողութիւնները Մոնրէալ, Նիւ – Եորք, Լոս – Անճըլըս տեղի պիտի ունենան քոյր եկեղեցիներու մեծ տաճարներուն կամարներուն ներքեւ, ուր կրնան ներկայ ըլլալ տասը – տասնեւհինգ հազար հոգի:

Ըստ յայտագրի նախատեսուած են բազմաթիւ հանդիպումներ ամերիկեան քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու եւ կրօնական կազմակերպութիւններու հետ, մեր օրերու էքիւմենիք ոգիով: Նախատեսուած են նաեւ պաշտօնական այցելութիւններ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ընդհանուր քարտուղարին, Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի երեսփոխանական պալատներուն եւ պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներուն:

ՀԱՐՑ. – Տեղեակ էք, թէ Միացեալ – Նահանգներու եւ Քանատայի մէջ կան եկեղեցական համայնքներ, որոնք բաժնըւած են Ս. Էջմիածնէն: Ձեր այցելութեան առթիւ արդեօք անոնք պիտի փափաքի՞ն ընդունիլ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օրհնութիւնները եւ իրենց կանոնական կապը վերահաստատել Մայր Աթոռի հետ:

ՊԱՏ. – Ճիշդ է, որ նման անընական տխուր կացութիւն մը կայ թէ՛ Միացեալ – Նահանգներու, թէ՛ Քանատայի մէջ, սակայն մենք երբեք չենք հաշտուած այդ բաժանման գաղափարին հետ: Մենք տարբեր առիթներով միշտ հայրական կոչ ուղղած ենք անոնց, որ իրենց կանոնական հոգեւոր կապը վերահաստատեն Մայր Աթոռի հետ եւ հեռու չմնան Ս. Էջ–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ առեւտուրի բացը 1·1 միլիառ էր Օգոստոսին, ինչ որ փոքր նուազում մը կը նշանակէ, բաղդատմամբ Յուլիսին (3·1 միլիառ):

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը, Չորեքշաբթի օր, կը հրապարակէր ԻՁ համագումարին բանաձեւի ծրագիրը, յաւելուածական մը կցելով օրուան «Իւմանիթէ»ին: Անիկա հիմը կը կազմէ նախագահական ընտրապայքարին: 200 առաջարկներ կան, որոնք բոլոր հարցերը կը շօշափեն: Կուսակցական ծրագիրը կ'ամբաստանէ «տագնապին» որ «սիսթեմի մը – դրամատիրութեան – տագնապն է ու կը չեշտէ որ անոր ծրագրերը անխուսափելի կերպով կ'առաջնորդեն ընկճութեան մը, ուր կարելի չէ ապրիլ եւ Ֆրանսան կը վերածեն աղքատացած երկրի մը վտանգաւոր ու անմարդկային աշխարհի մը մէջ: Համայնավարները կը ծանրանան ազատութեանց վրայ եւ անոնց պահպանման (գործադուլի իրաւունք, եւայլն, եւայլն):

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ եւ յիմարաբոյժները արտօնութիւն ստացան յաւելումներ կատարելու իրենց այցեգիններուն վրայ: Առաջիններու այցեգինը 118 Ֆր.էն կ'անցնի 125 Ֆ.ի, միւսներուն համար՝ 185–էն 195 Ֆ.ի: Ընդհանուր հիւանդութեանց բժիշկները յաւելումի արտօնութիւն ստացած էին արդէն, Դեկտ.ին եւ Յունիսին, բայց գործադրելի Սեպտեմբեր 1–էն միայն (5 Ֆր. + 18 Ֆր.):

ԼԸ ՓԷՆ, աւելի քան երբեք «օրուան մարդն» է: Հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ, գրաւոր մամուլ, Չորեքշաբթի օր կը շարունակէին իրմով զբաղիլ, Կիրակի օր արտասանած իր նախադասութեան առթիւ: Հրէական կազմակերպութիւնները ցոյց մը կազմակերպած են Հինգշաբթի, Ազգային – Ժողովին առջեւ, պահանջելու համար խորհրդարանական անձեռնմխելիութեան բարձումը, որպէսզի կարենան դատի քաշել: Ինք, որ սովորութիւն չունի զղջում յայտնելու, Ուրբաթ օր պիտի արտայայտուի, մինչ այդ՝ լռութիւն: Ամէն պարագայի մէջ, ի տես այն լայնածաւալ հակազդեցութեանց որոնց առիթ կուտայ իր հակառակորդներուն մօտ եւ այն բազմաթիւ էջերուն զորս կը գրաւէ այն տպաւորութիւնը թողլով՝ թէ թերթերը նիւթի սովէ կը տառապին մարդ կը տարուի խորհելու, թէ եթէ Լը Փէն գոյութիւն չունենար, հարկ էր՝ հընարել: Մեծամասնութեան գրեթէ բոլոր պարագլուխները խիստ կերպով ձաղկեցին Ազգային Ճակատի ղեկավարը, մասնաւորաբար յիշեցնելու համար թէ՝ «այդ մարդուն հետ գործ չունինք»: Հարլէմ տէզիր Ազգ. Ժողովի նախագահին պիտի դիմէ մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութիւն պահանջելու համար Ազգային Ժողովի նստաշրջանի բացման:

ԱԽԻՍԱՆ, եւրոպական արբանեակին արձակումը յաջողութեամբ պսակուեցաւ Չորեքշաբթի առտու, ժամը 2·46–ին,

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, դրամահոսութիւնը 0·2% եղած է Օգոստոսին, սականիչ մը գոր Պալատիր՝ «պատշաճ» կը գտնէ, բայց խորքին մէջ, թոյլ պիտի չտայ, որ տարեկան սակը Նախարարին նախատեսութեան համապատասխանէ: Գերմանացիներն ալ Օգոստոսին 0·1% ... նուազում արձանագրած են:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ՝ ՀԱՒԱՍԱՐ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Միջերկրականի լիկին մէջ, Կիրակի օր, Սէն – Թ'Անթուանի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ յաղթանակի առիթ մը փախցուցած է Անթիպի Լա Ֆոնթոն ախումբին դէմ: Մինչեւ 89–րդ վայրկեանը, առաւելութիւնը կը մնար հայանուն ախումբին քով, շնորհիւ Ալէն Դերձակեանի նշանակած մէկ կոլին: Ի վերջոյ, հաւասարութիւն՝ 1 – 1, Սէն – Թ'Անթուան 12–րդ է 14 մրցակիցներու միջեւ:

Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ կը խաղար Սէնթ – Մաքսիմի մէջ: Հոն ալ, հաւասար արդիւնք՝ 2 – 2: Քաջալերական է, մանաւանդ որ Արծիւ դիրք կը բռնէ իբրեւ առաջատար իր խմբակին մէջ:

Յառաջիկայ Կիրակի, ախոյենական մրցաշարքը կ'ընդհատուի. տեղի կ'ունենան բաժակախաղեր:

**

Ահաւասիկ, նուազ բարձր դասակարգերու մէջ – նահանգային ախոյենութիւններուն մէջ–, հայանուն ակումբներուն Սեպտեմբեր 13–ի արդիւնքները. –

Լուար՝ Սէն – Շամոնի Արարատը անցեալ մրցաշրջանին արժեցուց իր անունը եւ վերելք ունեցաւ: Երրորդ դասակարգէն անցած է երկրորդի: Առաջին արդիւնքը՝ հաւասարութիւն, 2 – 2, Վիժիլանթի հետ:

Ռոնի մէջ կան՝ Լիոն – Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.–ին պահեստին եւ Վիէնի Հայ Մարզականը: Վիէն կը գտնուի Թէեւ Իզէրի մէջ, բայց մաս կը կազմէ Տիսթրիքթ տիւ Ռոնի: Հ. Մ. Ը. Մ. իր դաշտին վրայ, յաղթած է (5 – 2) Փոն – տը – Շէրիւյի: Աստիճան մը վար դասակարգի մէջ, Վիէն վերջացուցած է հաւասարութեամբ (0 – 0) իր առաջին մրցումը Շէսիի դէմ:

Փրովանսի առաջին դասակարգին ի հաշիւ, մեր երկու ակումբներուն պահեստները մրցած են իրարու հետ: Արդիւնք՝ Սէն – Թ'Անթուան՝ 1 — Արծիւ՝ 1:

Քոթ – տ'Ազիւրի մէջ, երկրորդ դասակարգ Նիսի Հայ Մարզականը իր երկրորդ մրցումը յաջողութեամբ վերջացուցած է 3 – 1:

«Յառաջ», Երեքշաբթի օրուան իր թիւին մէջ իսկ, տուաւ փարիզեան շրջանի արդիւնքները: Յառաջիկայ Կիրակի, Ալֆորվիլ կ'ընդունի Ֆոնթընէյի խումբը, Իսի կը խաղայ Անթոնիի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. կ'ընդունի Իվրիի երկու խումբերը ու Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանս ալ՝ Պոնտիի Փորթուկալցիները:

Փարիզահայ ֆութպոլասէրներուն կը մնայ երթալ քաջալերել հայ մարզիկները:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Եւրոպացի թէ խորհրդային ուսումնասիրողները, որոնք անդրադարձած են ռուս – պիրմանական յարաբերութիւններու սկզբնաւորման, գրեթէ միաբերան կը խօսին Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսի Պիրմանիա կատարած այցելութեան (ոմանք՝ այցելութիւններու) մասին:

Մինտոնի եւ անոր պալատին կողմէ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսի ընդունելութեան ականատեսը կը յայտնէ, որ այդ ընդունելութեան, պիրմանական կառավարութեան բարձրաստիճան միւս անդամներու կարգին, ներկայ էր նաեւ «պարոն Մինաս, որ ժամանակներ առաջ Թագաւորէն Վեհի (Գէորգ Կաթողիկոսի – Ռ. Ա.) անունով գիր մը ստացած էր եւ 500 ռուպի արժէքով յակինթ մը, զոր Մինաս ծախած եւ ճանապարհածախս դարձուցած էր Էջմիածին երթալ – գալու համար»: Թէ իսկապէս, յատուկ առաքելութեամբ Մանտալայէն Էջմիածին հասած է Պիրմանիոյ հայ պալատական Մինաս Տէր – Խաչատրեան, ծանօթ է նաեւ «Մեղու Հայաստանի» եւ «Մասիս» թերթերուն մէջ հրատարակուած հաղորդումներէն: Աւելին, Էջմիածնէն Պիրմանիա տունդարձի ճամբուն վրայ «Մեղու Հայաստանի» թերթի թղթակիցը հաւանաբար հանդիպած է Թիֆլիսի մէջ «Պիրմանիոյ կայսեր մեծ պալատական պարոն Մինաս Տէր – Խաչատրեանին» եւ զրոյց ունեցած անոր հետ: Թերթը հրապարակած է այդ զրոյցի մանրամասն բովանդակութիւնը, որ հետաքրքրական նորութիւններ կը պարունակէ մեզ հետաքրքրող հարցին վերաբերեալ:

Զրոյցին սկիզբը պիրմանահայ պալատականը բացած է, թէ ինչպէս Հնդկաստանի Հայերը «իրենց նիւթական հարստութեամբ եւ բնական ձիրքով մեծ յարգ գտան Հնդկաստանի շատ մը ռաճաներու եւ նաբոպներու դրան, այնպէս որ հայ անունը Հնդկաստանի մէջ համաչափ եղաւ «Խելօք» եւ «Ճարպիկ» բառերու հետ, նոյն նշանակութիւնը ստացան ահա եւ Պիրմանիոյ փոքրաթիւ Հայերը Պիրմանիոյ Թագաւորի դրան», որոնք, հեռու մնալով անգլիական քաղաքակրթութեան ազդեցութենէն, անաղարտ կը պահեն իրենց ազգային եւ բարոյական նկարագիրը:

Խօսելով Պիրմանիոյ հայկական գաղութներու անցեալին մասին, Մինաս Տէր – Խաչատրեան յիշած է, որ Պիրմանիա Հայերու գտնուիլը նորութիւն չէ: Անոնք այդ երկիրը կ'ապրին հին ժամանակներէն եւ միշտ ալ եղած են անոր հաւատարիմ ու նուիրեալ քաղաքացիները: Իր բառը հաստատելու համար ան բերած է Գրիգոր Այվազեանի օրինակը, «որ ժամանակին եղած է Պիրմանիոյ չորս եպարքոսներէն մին..., այնքան մտերիմ կայսեր հետ (խօսքը Պիրմանիոյ Թագաւոր Ալունպայի (1752 – 1760) մասին է – Ռ. Ա.), որ նորին մեծութեան եղբայրը կը կոչուէր»: «Պիրմանիոյ մէջ պակաս հռչակ չէ ունեցած, – կը շարունակէ հայ պալատականը, – նաեւ Սարգիս Մանուկեան, որ հսկայական դրամական օգնութիւն ցուցաբերած է պիրմանական կառավարութեան անգլեւպիրմանական առաջին պատերազմի ժամանակ եւայլն»:

«Մեղու Հայաստանի»ն անդրադարձած է նաեւ Պիրմանիոյ հայ պալատականի ճամբորդութեան նպատակին: «Պիրմանիոյ կայսրը վաղուց անտի կը փափաքէր բարեկամական յարաբերութիւններ սկըսիլ վեհափառ կաթողիկոսի հետ: Այս նպատակով քանիցս անգամ նորին մեծութիւնը առանձին յանձնարարական նամակներ տուած է հայ ուղեւորական քահանաներուն վեհափառութեան յանձնելու համար, բայց անոնցմէ ոչ ոք կատարած է, ճանապարհածախսերը, որ առատաձեռնութեամբ տուեալ է նոցա կայսրը, ապարդիւն մնացած են: Այդ է պատճառը, որ Պիրմանիոյ Թագաւորը իր պալատական մեծ պարոն Մինաս աղան առ վեհափառ կաթողիկոս դրկած է առանձին նամակով...»:

Ինչպէս կ'երեւայ, Մինտոնի պատուիրակը «Մեղու Հայաստանի» թերթի աշխատակցին չէ յայտնած Պիրմանիոյ գահակալին՝ Հայոց կաթողիկոսին դրկած նամակին բովանդակութիւնը, «Նամակի պարունակութիւնը, ինչպէս նաեւ կայսեր դիտաւորութիւնը նորին վեհափառութեան հետ բարեկամանալու վերաբերեալ մեզի անծանօթ են»: «Այսքանը, – ենթադրած է թղթակիցը, – կրնանք ըսել, որ կայսրը կը խնդրէ նշանակել բանիրուն հայ վարդապետ մը, որ ուսանելով կարենայ միջնորդել կայսեր եւ վեհափառի յարաբերութեանց: Վարդապետի ճանապարհածախսը, թոշակը, անոր ապրուստը յանձն կ'առնէ կայսրը: Ասկէ զատ ան կը խոստանայ գումար մը տալ Հայոց ճեմարան մը բանալու համար»:

Մինաս Տէր – Խաչատրեան Էջմիածնէն դարձին եղած է Պոլիս եւ բարեկամական կապեր հաստատած տեղւոյն հայ ազգային, հանրային կարգ մը դէմքերու հետ: Յատկապէս ջերմ եւ մտերիմ կապեր ստեղծուած են իր եւ «Մասիս» թերթի տնօրէն, խմբագիր Կարապետ Իւթիւճեանի միջեւ: Հեռաւոր Մանտալայի մէջ Մինաս Տէր – Խաչատրեան պարբերաբար ստացած է «Մասիս»ը: Ինչպէս կ'երեւայ Կարապետ Իւթիւճեանին դրկած նամակէ մը, հայերէն թերթին այն յօդուածները, որոնք կրնային հետաքրքրութիւն ներկայացնել Պիրմանիոյ Թագաւորին համար, հայ պալատականին կողմէ թարգմանուած եւ տրուած են անոր կարդալու. «...լրագիրներդ ամենայն ժամանակ կը թարգմանեմ պըրմերէն եւ Վեհափառ Թագաւորին կուտամ կը կարդայ եւ շատ կը հաւնի...»: Պիրմանիոյ Թագաւորը առաջին հերթին հետաքրքրած են «Մասիս»ի այն յօդուածները, որոնք կը վերաբերէին Միջին – Ասիոյ, Աֆղանիստանի, Հնդկաստանի սահմանակից երկիրներու մէջ տեղի ունեցող քաղաքական դէպքերուն:

Այնքան մեծ եղած է Պիրմանիոյ գահակալին հետաքրքրութիւնը «Մասիս»ի նկատմամբ, որ ան դարձած է հայկական թերթի բաժանորդը: Այդ մասին Մ. Տէր – Խաչատրեան Կ. Իւթիւճեանին գրած է. – «Նորին վեհափառութիւնն լրագրոյդ մէջէն թարգմանեալ յօդուածները կարդալով իւր բարձր հաւանութեամբ պատուեալ է ... յատկապէս բաժանորդագրուել լրագրոյդ...: Թագաւորն ինձ հրաման տուաւ, որ Ձեր «Մասիս» լրագիրն բերել տամ: Իւր ձեռամբն չորս հատ պըրմական ոսկի տուաւ ինձ նորին վեհափառութիւնն, որ Ձեզ ուղարկեմ»: Ոսկի դրամներուն հետ Մինաս Տէր – Խաչատրեան նամակ դրկած էր Կարապետ Իւթիւճեանի՝ գրելով. – «Գիտեմ, որ Պիրմանական ոսկին տեղդ ծախս չի երթայ, բայց ես երկու աղագաւ ուղարկեցի, առաջին՝ որ վեհափառ Թագաւորն իւրով ձեռով տուած է եւ մին անթիքայի պէս բան լինելու աղագաւ»: «Մասիս»ի մէջ տպագրուած հաղորդագրութիւններէն մէկէն կ'իմանանք, որ Մինտոնի Թագաւորի կողմէ հայկական թերթի բաժանորդագրութեան համար դրկուած ոսկիները հասած են Կարապետ Իւթիւճեանի, որ հրատարակելով Մինաս Տէր – Խաչատրեանի նամակը, աւելցուցած է, որ ինք այդ ոսկի դրամները ստացած է, տեսնել փափաքողները կրնան անցնիլ թերթի խմբագրութիւն:

Մինտոնի հետաքրքրութիւնը «Մասիս»ի նկատմամբ հասած է այն աստիճանի, որ Պիրմանիոյ գահակալը Կարապետ Իւթիւճեանը պարգեւատրած է պիրմանական յատուկ շքանշանով եւ Թագաւորական հրովարտակի հետ դրկած Կ. Պոլիս: Արքունական հրովարտակի բառացի թարգմանութիւնը, զոր պիրմաներէն պատճէնի հետ «Մասիս»ի խմբագրին դրկած է Մինաս Տէր – Խաչատրեան, հրատարակուած է թերթի 1877 Ապրիլ 12-ի թիւին մէջ: «Նորին արքայական վեհափառութեան կողմանէ մեզի ցոյց տուած այս պատւոյն համար, – կը գրէ «Մասիս»ի խմբագիրը, – մեր խորին շնորհակալութիւնը կը փութանք յայտնել հրապարակաւ, մանաւանդ, որ այս պատիւն, իր յարակից պարագաներովն աւելի մեծ արժէք ունի մեր աչքեւ: Նախ որ նորին վեհափառութիւնն հեթանոս կրօնքէ ըլլալով, մասնաւորապէս մեզ հաճելի ըլլալու համար քրիստոնէական կրօնի նշան մը ուզեր է մեզի ընծայել, երկրորդ, որ, ինչպէս ստուգած ենք, Պիրմանիոյ թագաւորք մինչեւ ցարդ հրամանագրով պատուանշան տալու սովորութիւն չունենալով, այս անգամ բացառիկ կերպով արքունի հրովարտակաւ եւս պատուել բարեհաճեր են զմեզ»:

Կարապետ Իւթիւճեան իր թերթին մէջ տպագրած է նաեւ զինք շքանշանով պարգեւատրելու պիրմաներէն հրովարտակի հայերէն թարգմանութիւնը. «Ամենաբարձր եւ ամենազօր վեհափառ արքայ Բրմայից, որ իշխէ ի վերայ ցամաքից եւ ջրոց, տէր ծագման արեգական, տէր երկնային փղի, տէր սպիտակ փղի եւ տէր արդար իրաւանց. շնորհէ Կարապետ Կ. Իւթիւճեան, բնակեալ ի Կ. Պոլիս Թուրքիոյ, խմբագիր եւ հրատարակող «Մասիս» լրագրոյ Հայոց, խաչ մի ոսկի օրինակեալ յակինթ ակամբ: Ի թուին Բիրմայից հաւատոյ 2470, որ է ներկայ թըւական 1233, տրուան ամսոյն 13, համեմատութեամբ քրիստոնէից 1877 ամին Փետրուար ամսոյ 24»: Կարապետ Իւթիւճեանի պիրմանական յատուկ շքանշանով պարգեւատրելու հրովարտակը հաստատուած է «կնիքով ոսկւոյ սիրամարգի Բրմայից տէրութեան», ապա նաեւ Մինտոնի լրիւ ստորագրութեամբ:

Մինտոնի՝ «Մասիս»ի բաժանորդ դառնալու եւ անոր խմբագիրը շքանշանով պարգեւատրելու լուրը տպագրած են նաեւ ժամանակի քանի մը այլ թերթեր: Այսպէս, «Փորձ»ը զարմանքով գրած է, որ «Պիրմանիոյ օգոստափառ գահակալը ուղարկելով պէտք եղած դրամը բարեհաճած է ստորագրել այդ լրագիրն իր անուամբ»: «Փորձ»ը իր ընթերցողներուն յայտնած է, թէ Պիրմանիոյ Թագաւորը «առանձին հրովարտակով շնորհած է պարոն Իւթիւճեանին մի ոսկեձեւ շքանշան, որ յատուկ պատրաստել էր տուեր այդ դէպքի համար...»

Այժմ անդրադառնանք այն նամակներուն, որոնց մասին խօսեցանք: Անոնցմէ առաջինը Մինաս Տէր – Խաչատրեանի ձեռքով Հայոց Գէորգ Դ. Կաթողիկոսին դրկած Մինտոնի նամակին պատասխանն է: Կաթողիկոսը նամակին սկիզբը իր շնորհակալութիւնը յայտնած է Պիրմանիա ապրող Հայերու նկատմամբ կառավարութեան եւ Թագաւորին ցուցաբերած հոգատարութեան եւ հովանաւորութեան համար: Գէորգ Դ. կը գրէ. – «Ստանալով Ձեր նամակը ախորժ հաճութեամբ ընթերցայ, որ յայտնէր զհիւրասիրութիւն կողմանցդ վասն պանդխտելոյ ատոր մերազնեաց, ուստի աղաչեմ ընդունել զանկեղծ եւ սրտագին շնորհակալութիւն սակս հայրագորով խնամոց եւ համակրական եւ սիրալիր զգացմանց Աստուած ցուցուցելոյ առ հայազգի որդիս իմ, որոնք են հաւատարիմ հպատակք ընդ բարեգութ իշխանութեամբ Ձերով եւ վայելեն զաւուրն յորդորու (թեան) յաւէտ օրհնելով զկեանս Ձեր»: Այնուհետեւ Կաթողիկոսը կը յայտնէ Մինտոնի, որ սիրով կը կատարէ Մանտալայի մէջ հայ հոգեւորական մը տեսնելու անոր փափաքը եւ կը դրկէ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսը «ի տեսութիւն վեհափառ արքայիդ. ընդ որում բարեհաճեսցիք խորհիլ եւ խօսիլ, զի ուղղակի մեզ հաղորդիցի»:

Երկրորդ փաստաթուղթը, որ ունի պատմական մեծ արժէք, Մինտոնի անունով երկրի Արտաքին նախարար Կինկուն Մինճիի գրած նամակն է Կաթողիկոսին: Նամակը մեզի հասած է պիրմաներէն, հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով: Արտաքին նախարարը նամակին սկիզբը կը յայտնէ, որ իր Թագաւորը «ջերմագին փափաքանօք կամեցեալ կռել դաշն բարեկամութեան ընդ Ռուսս», որուն համար Թագաւորը ամէն բան ըրած է:

Պիրմանական կառավարութեան եւ Հայոց Կաթողիկոսի նամակագրութեան եւ անոր բովանդակութեան մասին, անշուշտ, տեղեակ էին ռուսական արքունիքն ու արտաքին նախարարութիւնը: Թէ ինչ ճամբով Գէորգ Դ. եւ Գրիգորիս Արք. Պիրմանիայէն ստացած գրութիւնները հասցուցած են ռուսական կառավարութեան՝ ծանօթ չէ: Դատելով Արքեպիսկոպոսի՝ Կաթողիկոսին ուղղուած քանի մը նամակներէն, այդ ճամբաներէն մին եղած է Թեհրանի ռուս դեսպանը, որուն հետ յաճախ հանդիպումներ եւ զրոյցներ ունեցած է իրանա – հնդկական թեմի Առաջնորդը:

Թէեւ Գրիգորիս Արք.ի առաքելութիւնը եւ ջանքերը արդիւնք չտուին, ռուս – պիրմանական դաշինք չկնքուեցաւ, այնուամենայնիւ Նոր Ջուղայի Հայոց Առաջնորդը իր ծառայութիւններուն համար արժանացաւ ռուսական կառավարութեան բարձրագոյն շքանշանին:

1870-ական թուականներու կէսերուն հայկական մամուլին մէջ յօդուածներ լոյս տեսած են Պիրմանիա ապրող Հայերու նկատմամբ երկրի գահակալին եւ ժողովուրդին ցուցաբերած ջերմ քաղաքականութեան մասին: Շատ յօդուածագիրներ զարմանք յայտնած են եւ չեն կրցած բացատրել նման երեւոյթի պատճառը: Իսկ կարգ մը հայկական թերթեր չափազանցելով լուրերը, նոյնիսկ գրած են, որ իբրեւ թէ «Պիրմանիոյ Թագաւորը արտամադրուած է թողուլ կրօնը եւ ընդունիլ սուրբ մկրտութիւնը մեր եկեղեցւոյ օրէնքով»:

Նման հետաքրքրական շատ փաստեր կան դիւաններու եւ մամուլի մէջ նաեւ պիրմանահայ գաղութներու պատմութեան յաջորդ ժամանակաշրջանի վերաբերեալ:

Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹԸ

1922-էն ի վեր անգլիական սկաուտական միութիւնը, Լոնտոնի մօտ՝ Կիլվէլ կոչուած դաշտերով եւ անտառներով շրջապատուած գեղեցիկ պզտիկ գիւղ մը ստացաւ ամերիկացի բարեկամէ մը: Պէյտըն Փաուըլ, սկաուտական շարժման հիմնադիրը եւ համաշխարհային պետը, պաշտօնապէս ընդունեցաւ այդ «Թագաւորական» նուէրը յանուն բոլոր սկաուտներուն եւ Կիլվէլը յանձնեց անգլիացի սկաուտներուն, իբրեւ կեդրոն բանակումներու, խմբապետներու եւ խմբապետուհիներու կազմութեան եւ պատրաստութեան իբրեւ ուսումնարան: Կիլվէլ կարճ ժամանակուան մէջ մեծ հռչակ ունեցաւ եւ բոլոր երկիրներէ խմբապետ – թեկնածուներ կը բանակէին տասը օր, կը հետեւէին գործնական դասախօսութեանց եւ յաջողելով կը ստանային «Կիլվէլի խումբի անդամի եւ վկայեալ խմբապետի» վկայականը, ստորագրուած Պէյտըն Փաուըլի կողմէ:

1929-էն սկսեալ Հայ Արիներու Միութիւնն ալ գրեթէ ամէն տարի կամ երկու տարին անգամ մը դրկած է խմբապետներ եւ խմբապետուհիներ, որոնք յաջողութեամբ ստացած են իրենց վկայականները: 1934-ին Պէյտըն Փաուըլ նշանակած է նաեւ պաշտօնապէս Հայ Արիներու Միութեան ընդհանուր պետ՝ Գուրգէն Մեծատուրեանը իր ներկայացուցիչը եւ լիազօր՝ պատրաստելու հայ կամ ուրիշ ազգերու թեկնածու – խմբապետները եւ տալ անոնց վկայականները, Պէյտըն Փաուըլի անունով: Աւելի քան յիսուն խմբապետներ, շրջանային պետեր, գայլիկապետեր, վերջին 57 տարիներու ընթացքին ստացած են Կիլվէլ իրենց վկայականները Հայ Արիներու Միութեան մէջ: Բոլորն ալ միշտ ստացած են շնորհաւորութիւններ եւ մեծ գովեստով կը խօսուի հայ արիներու Կիլվէլի խմբապետներուն մասին: 1929-ի ճէմպորիին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Անգլիա, Անգլիոյ Թագաւորը ազնուականի աւելի բարձր աստիճանի մը տուաւ Պէյտըն Փաուըլի (Սըր Պէյտըն Փաուըլ եղաւ Լորտ Պէյտըն Փաուըլ) եւ իր փափաքին

համաձայն կոչուեցաւ Կիլվէլի անունով (Լորտ Պէյլըն Փաուըլ օֆ Կիլվէլ)։

Պատերազմի ընթացքին օդանաւերու ռմբերը մեծ մասամբ աւերակի վերածեցին Կիլվէլը, բայց ամէն տեղերէ եկան մանուկներ եւ սկաուտներ մասնակցելու վերաշինութեան։ Այսօր, Կիլվէլը դարձեալ կը շարունակէ իր բանակավայր կեդրոններով, սկաուտական գանազան հաստատութիւններով եւ խմբապետական սկաուտական իր դպրոցներով։ Ամէն տարի՝ Սեպտեմբերին, Կիլվէլի վերկայեալ խմբապետները (անոնք որ ունին կարելիութիւնը) կը հաւաքուին Կիլվէլ, բարեկամական եւ եղբայրական զուարթ մթնոլորտի մը մէջ կը բանակին երկու օր, ինչպէս պարզ սկաուտներ։

⁂

Այս տարի ալ, Սեպտեմբեր 4–ին, երեք օրուան համար կազմակերպուած էր հաւաքոյթը, բայց մասնաւորաբար միջազգային հանգամանքով հրաւիրուած էին քանի մը ազգերու Կիլվէլի կեդրոնի մասկամբ վկայեալ խմբապետները։ Հայ Արիներու Միութեան ընդհանուր պետը՝ Գուրգէն Մեծատուրեան հրաւիրուած էր եւ ներկայ եղաւ իր պաշտօնակիցներուն հետ, ներկայացնելով հայկական սկաուտութիւնը, անգամ համաշխարհային սկաուտական կազմակերպութեան։

⁂

Ամբողջ երեք օր, աւելի քան երեք հազար հոգի Անգլիոյ զանազան շրջաններէն եկան այցելելու Կիլվէլ, բանակավայրին մէջ կազմակերպուած ցուցահանդէսները, մասնակցելով խաղերուն եւ մրցումներուն։ Անգլիացի 1500 պետեր ներկայ էին եւ բանակեցին երկու օր։ Կիրակի, Սեպտ. 6, իրիկունը տեղի ունեցաւ մեծ բանակումի կրակ մը, աւելի քան հազար բանակումներու եւ երկու հազար հանդիսականներու մասնակցութեամբ։ Երգերու եւ ներկայացումներու յայտագիր մը գործադրուեցաւ։ Ամբողջ սկաուտական շարժումին նուիրուած էր այս հաւաքոյթը, որուն յաջողութիւնը կը պարտինք մեր կազմակերպիչ պետերուն։

Նորադրոյն սկաուտական շարժումը միշտ ժողովրդական եւ միշտ կրթական նպատակով եւ մանկավարժական դրութեամբ ներկայ է բոլոր ձեռնարկներուն, որոնք կը սփռեն եղբայրութիւն, պատասխանատուութեան զգացում, մարդասիրութիւն եւ սէր բնութեան հանդէպ։ Մենք բոլորս, ամէն ազգերէ, մեր ներկայութեամբ աւելի քաջալերուեցանք այդ եղբայրական մթնոլորտին մէջ։ Հայերս, անգամ մը եւս մեր ներկայութեամբ, մեր մասնակցութեամբ մեր բաժինը բերինք աշխատանքի եւ ծրագիրներու մշակումին, որպէսզի միշտ աւելի տարածուի Լորտ Պէյլըն Փաուըլի հիմնած համաշխարհային եղբայրութիւնը, իր մանկավարժութեամբ եւ գործունէութեամբ։

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՏԽՈՒՐ ԲԱՐՔԵՐ ՆԱԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. – «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Օգոստոս 19–ի թիւէն քաղելով կուտանք (արեւմտահայերէնի վերածուած) Մ. Ոսկանեանի յօդուածը, ուր կը ներկայացուի Մայիս 6–ին Հայաստանի մէջ պատահած դէպք մը, որ կը յիշեցնէ դժբախտաբար շիգակոյական բարքեր։

⁂

Այս տարուան Մայիս 6–ի առաւօտեան Ազիզբեկովի շրջանի «Արփի» հանքային ջուրերու գործատան տնօրէն Հ. Խաչատրեանի գրասենեակը մտաւ նոյն շրջանի շինանիւթերու եւ իրերու ձեռնարկութեան դանձապահ Ֆելիկ Աւագեան։ Սովորական հարցափորձէ ետք գրպանէն հանեց պահարան մը եւ դրաւ տնօրէնի գրասեղանին վրայ։

– Ի՞նչ է այս, – հարցուց տնօրէնը։

– Ձեր գլխեր, կէս գիշերին տուին ու բոլին, որ յանձնեմ ձեզի։

– Որո՞նք էին։

– Զորս տղաք էին, սեւ «Վոլգա»ի մէջ։ Ղեկին մօտ նստած սեւ ակնոցաւորը պահարանը տուաւ եւ բսաւ, թէ ինք Երեւանի ձեր ընկերներէն է, թէ դուք երկու կալոց թուղթ պիտի տաք ինծի, տանիմ Երեւան, Թոխմախ կէօլի գերեզմանատան մօտ յանձնեմ իրենց։ Ժամկէտը հինգ օր է՝ մինչեւ Մայիս 12։

Տնօրէնը բացաւ չհասցէագրուած պահարանը, կարդաց երկտողը։ Նորէն կարդաց եւ փշաքաղուեցաւ. «...Եթէ չես ուզեր, որ քեզ եւ երախաներուդ մահ պատահի, գրաբերի միջոցով տասը հազար ռուբլի ղրկէ։ Լաւ մտածէ, հա՛, ոչ մէկ տեղ՝ ոչ մէկ խօսք։ Մենք ուրուականի պէս կը հետեւինք քեզի»։

– «Վոլգա»ի թիւը կը յիշե՞ս, – հարցուց տնօրէնը։

– Միայն թիւերը՝ 26 – 32։

– Ինչ է, զանոնք չե՞ս ճանչնար։

– Ձեր ճանչնար։ Իսկ ի՞նչ գրած են։

– Դրամ կը պահանջեն, տասը հազար ռուբլի՝ գլխս ու երախաներս ողջ ձգելու համար։

– Այ, ես անոնց..., – կարեկցանքով բսաւ դրաքերը։

Ուշ իրիկուն է։ Ներքին Գործոց բաժնի խումբը՝ Ներքին նախարարի տեղակալ Գ. Գրիգորեանի եւ շրջանային դատախազ Մ. Մանուկեանի մասնակցութեամբ, մանրամասնօրէն կ՚ուսումնասիրէ ահազանգը, միջոցներ կը մշակէ դրամաշորթները ձերբակալելու համար։ Կասկածեալներու շրջանակին մէջ է նաեւ պահարանը բերողը։ Խումբին ղեկավարութիւնը կը յանձնուի նախարարութեան քրէական հետախուզութեան վարչութեան պետ, գնդապետ Մ. Աթարբեկեանի։ Շուտով Հ. Խաչատրեան Աւագեանին կուտայ 4.500 ռուբլի, որուն թիւերը նախօրօք վերցուած էին։ Կը թելադրուի պահարանը յանձնել ահաբեկիչներուն եւ խնդրել մնացեալ գումարը հայթայթելու համար տասը օր ժամանակ տալ։

Դրամատարը կը սլանայ Երեւան։ Սակայն անոր հետեւող խումբին անդամները կը նկատեն, որ շրջանային կեդրոնէն քանի մը քիլոմեթր հեռացած Աւագեանի «Մոսկվիչ»ը կը մտնէ թաքստոց ... Ֆելիկ կը վերադառնայ ուշ երեկոյեան։

– Խաչատրեան ջան, յանձնարարութիւնդ կատարած եմ, – հեռաձայնով կը յայտնէ ան, – տասը օրուան մէջ ամբողջացընել պայմանը...

Անցաւ երկու – երեք օր։

Գանձապահը Մայիս 13–ին, աշխատանքի օրուան վերջաւորութեան կը մտնէ դրամարկղ, կը բանայ փոքրիկ պատուհանը ու կը սկսի բաժնել ձեռնարկութեան բանուորներու աշխատավարձքը։ Սակայն այդ պահուն դրամարկղ կը մտնեն շրջանային Ներքին Գործոց բաժնի եւ դատախազութեան աշխատակիցները։

Կը պարզուի, որ դրամաշորթ գանձապահը ձեռնարկութեան միջոցներէն դրպանած է 5.148 ռուբլի, ահաբեկող բովանդակութեամբ պահարան մըն ալ նախապատրաստած է շրջանային հիմնարկի ուրիշ տնօրէնի մը համար՝ անկէ հինգ հազար ռուբլի շորթելու նպատակով։

Շուտով Ֆելիկ Աւագեան պատասխան կուտայ օրէնքին առջեւ։

Մ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՇԹՈՒԹԿԱՐԹԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ՅՕԺԱՐԱԿԱՄ...

Շթութկարթի հայկական յուշարձանի շուրջ ծագած վէճերը մեծ մասամբ վերջ գտած ըլլալ կը թուին եւ յուշարձանը կը մնայ իր տեղը։

Քաղաքապետ՝ Ռոմմըլի տեղակալ՝ Թիրինկեր Պ. Մինասեանի ուղղած Օգոստոս 20 թուակիր իր նամակով կը չեշտէ թէ յուշարձանի վրայի հայերէն արձանագրութեան եւ ի մասնաւորի հոն գործածուած ՄԵԾ ԵՂԵՌՆ տարազին դէմ որեւէ առարկութիւն չունին եւ ուստի յուշարձանը վերցնելու սպառնալիքը առարկայազուրկ է այլեւս։ Այսուհանդերձ ներկայիս դեռ առկախ կը մնայ թուականի հարցը, տրուած ըլլալով որ կարելի չէ անոր վրայ գրել 1915 Ապրիլ 24։

Սեպտեմբեր 2–ին Շթութկարթի մէջ կայացած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին վերապատուելի Գասնուդեան յայտնած է թէ ան ի տես թուականի հարցին՝ միայն մասամբ գոհ է իշխանութեան որոշումով։ Մինչ այդ քաղաքին թուրք բանուորները բողոքի ցոյց մը կ՚ընէին, պահանջելով յուշարձանին հեռացումը...։

Անտարակոյս այս յաջողութիւնը – թէեւ ոչ կատարեալ – հետեւանքն է Պ. Մինասեանի յանդուգն ու անսասան կեցուածքին եւ գերման մամուլի ցոյց տուած հետաքրքրութեան։ Միայն յայտնի «Ֆրանգֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ»ը (ՖԱՑ) այս նիւթին երեք ծաւալուն յօդուածներ տրամադրեց։ Ասոր ընկերացան «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթը եւ «Ֆրանգֆուրթեր Րունտշաու» օրաթերթը։ Ու մենք այն կարծիքին ենք որ մի՛ ոմն Հանս Հաուկի՝ Պ. Սինանեանի գրած նամակն իսկ, մասամբ արտատպուած Օգոստոս 18–ի (ՖԱՑ–ին) մէջ, խաղացած է իր դերը։ Պ. Հաուկ կ՚ըսէ հետեւեալը. – «Եթէ Շթութկարթի վարչութիւնը Օգոստոս 31–ին յուշարձանը վերցնել տայ, ես Պատրն – Վիւրթըմպերկի Հայ Առաքելական Եկեղեցիին պիտի նուիրեմ հող մը՝ հոն յուշարձան մը կանգնեցնելու համար։ Բընականաբար Հայերուն անոր վրայի արձանագրութեան կապակցութեամբ որեւէ հրահանգ պիտի չտամ»։ Հաւկցողին՝ ինչպէս միշտ այս անգամ ալ չատ բարեւ...։

Յ. ԿԱՄԻԴԵԱՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Գիւղի մը մէջ տօնական օր է։ Այս առիթով ցուցափեղկերու մրցանք մը կազմակերպուած է։ Դեղագործ մը առաջնութիւնը կը շահի։ Անիկա, հետեւեալ ձեւով ցուցափեղկը շտկած էր։

Այսպէս, ան երեք դագաղ դրած էր ցուցափեղկին մէջ։ Առաջին դագաղին մէջ զետեղած էր կմախք մը, գլուխը՝ կեղծամով եւ վրան գրած էր. – «Ծնայ, մեռայ բայց շնորհիւ շամբուան իճսին՝ մազերս տակաւին իրենց փայլերը չկորսնցուցին։

Երկրորդին մէջ՝ դարձեալ կմախք մը՝ գեղեցիկ ատամնաշարով, որուն վրայ գրուած էր. – «Ծնայ, մեռայ, բայց ակռաներս իրենց ճերմկութենէն եւ փայլքէն բան մը չկորսնցուցին, շնորհիւ այսինչ ակռայի դեղին։

Երրորդ դագաղին մէջ կմախք չկար, այլ՝ հետեւեալ նախադասութիւնը. – «Ծնայ, չմեռայ շնորհիւ ... այսինչ կանխարգելիչ միջոցառումին...։

⁂

Երիտասարդ կին մը՝ իր տունը ողողած ոջիլներուն դէմ պայքարելու համար կը դիմէ թաղի դեղագործին եւ ամչնալով կը գնէ ոջիլասպան դեղ։ Բայց, յանկարծ միտք մը կը ծագի իր մէջ, ու կ՚ըսէ դեղագործին.

– Հաճիս նուէրցու ծրար մը ըրէ, որովհետեւ նուէր պիտի տամ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Ինչեւէ։ Ռուսայի պարտութիւնը ճակատագրական կէտ եղաւ երկրի ամբողջ պատմութեան համար։ Ան ըստ էութեան, դարձաւ Վանի թագաւորութեան անկումին սկիզբը, որմէ յետոյ, ճիշդ է, երկրի քաղաքական կեանքը կարճատեւ վերելքներ ունեցաւ, երբեմն նոյնիսկ յաղթական ճակատամարտեր վարեց դարաւոր թշնամիին՝ Ասորեստանեան բռնապետութեան դէմ, սակայն եւ այնպէս սկսեր էր ճախորդութիւններու շրջանը, տեղի ունէր պետական կեանքի անկում մը, որ անյաղթահարելի պիտի ըլլար յաջորդ գահակալներու համար, աւելի քան մէկ դար շարունակ։

Ռուսա Ա.ի որդի եւ յաջորդ՝ Արգիշտի Բ.ի (713 – 685) ջանքերը առաւելապէս ուղղուած էին երկրի տնտեսութեան վերականգնումին, եւ աղբիւրներու կցկըտուր տեղեկութիւններէն կ՚երեւի, որ ան յաճախ խաղաղութեան եւ բարեդրացիական յարաբերութիւններու կոչ ուղղած է Սարգոն արքային՝ անոր յաջորդ Սինաքերիբին (705 – 681) եւ մնացած ռազմատենչ դրացիներուն։ Այս թագաւորի անունէն յայտնի սեպագրի մէջ ամէնէն հետաքրքրականը Վասպուրականի Արճէշ քաղաքի մօտ գտնուածներն են, որոնք կը պատմեն քաղաքը կառուցանելու, արհեստական լիճ ստեղծելու, ջրանցք բանալու եւ պարտէզներ շինելու մասին։

Արգիշտի Բ.ի որդի Ռուսա Բ.ի (685 – 645) գահակալութեան տարիները դարձան Վանի թագաւորութեան քաղաքական ու տնտեսական աշխուժութեան շրջան։ Նոր գահակալը հաւանաբար կը գգուշանար Ասորեստանի հետ չախուելէ։ Ան իր երկրի սահմանները ծաւալեց հարաւ – արեւմուտքի մէջ՝ հոն նուաճելով Մուշկերու երկիրը, Խաթէն, Խալիտուն եւ այլ շրջաններ։

Սակայն Ռուսայի գահակալութեան չորս տասնամեակներուն եւս գերակշիռ նշանակութիւն ունէին խաղաղ – շինարարական գործերը։ Բաւական է յիշել, որ ան Վանայ լճի ափին կառուցանած է Հայքի աստուծոյ անունով քաղաք, հաւանաբար մեր մատենագրութենէն յայտնի Հայկաւանը, Մակուի շրջանի մէջ՝ «Ռուսայի փոքր քաղաք» եւ տաճար, Արարատեան դաշտին մէջ՝ Թէյշէբաինին («Թէյշէբա Աստուծոյ քաղաք» – Կարմիր բլուր), ինչպէս նաեւ ձեռնարկած ջրատնտեսական ու այգեգործական կարեւոր միջոցառումներու։

Ռուսա Բ.ի յաջորդներու օրով (Սարդուր Գ. Սարդուր Դ., Էրիմենա, Ռուսա Գ., Ռուսա Դ.) 50 – 55 տարիներու ընթացքին Վանի թագաւորութիւնը այնպէս կը թուի, թէ կը պահպանէր իր քաղաքական ազդեցութիւնը Հայքի հարաւ – արեւելեան նահանգներէն մինչեւ Արաքսի աւազանը։ Հետազօտողները ի զուր կը ջանան գայն ծունկի բերել կամ Վանայ լճի շրջանին մէջ, կամ ալ խեղճուկ դերով մը սահմանափակել Արարատեան նահանգի այս կամ այն ծայրը։ Մինչեւ Ք. Ա. 7–րդ դարու վերջն ալ Վանի թագաւորները տէրն էին «Վան մայրաքաղաքի երկրի» եւ միաժամանակ Արարատեան երկրին մէջ կը բարեկարգէին նախորդներու կառուցանած բերդաքաղաքներն ու տնտեսական կեդրոնները (Արգիշտիխինիլի, Էրեբունի, Թէյշէբաինի եւայլն)։ Իսկ եթէ թագաւորութեան ենթակայ մընացած երկրամասերու վերաբերեալ առայժմ չեն յայտնաբերուած աղբիւրագիտական տեղեկութիւններ, այդ չի նշանակեր տակաւին, թէ թագաւորութիւնը զրկուած է եղած այդ երկրամասերէն։

Ք. Ա. 7–րդ դարու մայրամուտին եւ 6–րդ դարու արշալոյսին վերաբերող աղբիւրներու թուցիկ ակնարկներէն կ՚ենթադրուի, որ Հայքը այդ շրջանին ենթակայ եղած է Մարաստանի նորաստեղծ թագաւորութեան։ Վերացա՞ծ էր Հայքի թագաւորութիւնը՝ դժուար է ըսել, քանի որ հպատակութիւնը կարելի չէ համարել թագաւորական գահի բացակայութիւն։ Արժանահաւատ տեղեկութիւն կայ այն մասին, որ երբ Մարաստանի հզօր արքա Կիաքսար (հայկական աղբիւրներու մէջ՝ Վարբակէս) 612–ին կը նուաճէր Ասորեստանի մայրաքաղաք Նինուէն, իրեն օգնութիւն ցոյց տուաւ հայ «Քաջ Նախարար» Պարոյր՝ Սկայորդի որդին։

Սկայորդիի եւ անոր որդի Պարոյրի մասին խօսող մեր միակ աղբիւրը Մովսէս Խորենացիի «Հայոց պատմութիւն»ն է։ Մար Աբաս Կատինայի երկէն ու ժողովրդական աւանդութենէն առնելով Պատմահայրը կը հաղորդէ այնքանը, որ Հայոց առաջնորդ – նահապետներու շարքին եղած է Սկայորդի մը եւ որդին՝ Պարոյր, որ ժամանակակիցն էր Սարդանապալի, դարձաւ դաշնակիցը Մարաց Վարբակեսի, անոնք միասին տապալեցին Ասորեստանի (Սարդանապալի) թագաւորութիւնը։ Այս ծառայութեան համար Վարբակես Պարոյրը թագաւոր պսակեց Հայաստանի եւ Սկայորդիի որդին դարձաւ Հայոց առաջին պսակաւոր թագաւորը։

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

միածնի օրհնութեանց: Հետեւաբար, նաեւ մեր այս ուղեւորութեան ընթացքին մենք ամէն տեղ հրաւէր պիտի կարդանք բոլորին, համայն հայ հաւատացեալ ժողովուրդին, որ մասնակցին մեր ներկայութեամբ կազմակերպուած եկեղեցական արարողութիւններուն եւ հանդիսութիւններուն: Նոյնպէս մեր փափաքն է, որ կարեւոր մեծ քաղաքներուն մէջ, ուր հայկական վարժարաններ կան, անխտիր բոլոր վարժարաններու աշակերտները մէկ յարկի տակ հաւաքուին՝ լսելու համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին պատգամը՝ բերուած Մայր Հայրենիքէն եւ Ս. Էջմիածնէն:

ՀԱՐՑ. – Ի՞նչ կը մաղթէք ամերիկահայ ժողովուրդին:

ՊԱՏ. – Մեր ամենաջերմ մաղթանքն է, որ Նոր աշխարհի տարածքին վրայ մեր ազգին զաւակներն մնան անշարժօրէն հաւատարիմ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, որբութեամբ պահպանեն իրենց ազգային ինքնութիւնը եւ մեր մայրենի անոյշ լեզուն ու իրենց հայեացքը միշտ սեւեռած պահեն դէպի յաւերժական Արարատը եւ դէպի լոյսերը Երեւանի:

Վազգէն Ա.ի այս այցելութեան առընչութեամբ յիշենք, որ Քանատայի եւ Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան եւ արեւմտեան կիլիկեան զոյգ Թեմերու Առաջնորդները, խորհրդակցելէ ետք Թեմական Ազգային Վարչութեանց հետ, Յուլիս 20 թուակիր նամակ մը գրած են Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ի միջի այլոց նշելով. – «Այս երջանիկ առթիւ, կիլիկեան մեր զոյգ Թեմերու հոգեւորական դասուն, ժողովականութեան, բարեպաշտ ժողովուրդին եւ մեր անունով, կը հրաւիրենք Ձերդ Ս. Օծութիւնը որ Ձեր յարմար դատած թուականին, շնորհաբաշխ այցելութեամբ պատուէք նաեւ մեր թեմերն ու ժողովուրդը, իւրաքանչիւր թեմի մեր եկեղեցիներէն մէկուն շնորհելով պաշտօնական այցելութիւն: Կը սպասենք վեհափառ Տէր, Ձեր շուտափոյթ եւ դրական պատասխանին. արժանավայել շուքով կազմակերպելու Ամենայն Հայոց Հայրապետին ընդունելութիւնը»:

ՀԱՑ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր սեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

U. G. A. B.

Dans le cadre de ses activités éducatives l'U.G.A.B. organise les samedis dans son centre culturel des cours :

D'ARMENIEN
D'INFORMATIQUE
DE MUSIQUE TRADITIONNELLE
DE DANSE ARMENIENNE

inscription et début des cours
le Samedi 19 Septembre 1987 à 14h.

au Centre Culturel
ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro Courcelles
tél. 42. 27. 12. 26

Pour tous renseignements contacter l'UGAB
11, square Alboni 75016 Paris
tél. 45. 20. 03. 18

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Եայլախանեան)

մահուան 22-րդ եւ իրենց հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան 12-րդ տարելիցներուն, ինչպէս նաեւ Եայլախանեան ընտանիքին համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Պր. Վարուժան Սաատէթեան, Պր. Դանիէլ Սաատէթեան, Պր. Կարպիս Թուլումճեան ու Օրիորդ Սիլվի Հարըճեան, եղբայրը, եղբօրորդին, զարմիկն ու զարմուհին հոգեհանգիստի պաշտօն խնդրած են իրենց հարազատը՝

ԳէՈՐԳ ՍԱԱՏէԹԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ: Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին, Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նուարդ Գարամաճեան իր սիրելի ամուսնոյն՝ Գամեր Գարամաճեանի մահուան տասներորդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Համազասպ Աշնեանի յիշատակին 200 Ֆ. կը նուիրէ, Որբերու Օգնութեան Մարմնին (տանել «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆ. «Յառաջ»ին:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐ

Իսի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի ժան – Յովհաննէս Փարատեանի մահուան առիթով, Տիկին Արաքսի Գահվէճեան եւ զաւակները 200 Ֆ., Տիկին Մարի Գարակէօզեան 200 Ֆ.:

REUNION

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France invite les moniteurs de sa colonie de Bellefontaine (été 87) à une réunion qui aura lieu le Samedi 19 Septembre à partir de 14 h 00 à la M.C.A. de Paris, 17 rue Bleue.

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

1987 – 1988 տարեշրջանի դասերն ու փորձերը կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, կէսօրէ ետք ժամը 17-ին, Պօմոնի Փրանսահայ Մշակութային Տան մէջ:

Պուլվար Շարլ Քատուզ:

Այս տարի կը դասաւանդուին. –

Ա.– Երաժշտութեան հիմնական գիտելիքներ.

Բ.– Սոլֆէժ.

Գ.– Միաձայն խմբերգներ.

Դ.– Բազմաձայն խմբերգներ:

Մինչեւ Հոկտեմբեր 15, կ'ընդունուին երախաներ, 4-էն 14 տարեկան, յետ պարզ մուտքի քննութեան:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել. – 91 – 87 – 43 – 71 թիւին:

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23-ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16:

Ծնողները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

RECHERCHE

SANDY

recherche ouvriers(éres), à domicile pour prêt-à-porter de luxe

tél. 45. 08. 46. 40

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սեպտեմբեր 20, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, կը մատուցուի Պատարագ:

FRANCE-INTER

LE TELEPHONE SONNERA
le jeudi 17 septembre à 19 h 20
EN DIRECT D'EREVAN
capitale de l'Arménie Soviétique

Autour d'Alain Bedoué, Ulysse Gosset, Fabrice Lequintrec, les invités répondront aux questions que l'on se pose sur cette république pas comme les autres.

On peut téléphoner dès 17 heures au
45. 24. 70. 00
ou par minitel
36 - 15 code RF

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռօմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18-ին:

M. Jaak VANDEMEULEBROUKE

(rapporteur sur la question arménienne au Parlement européen)

participera au diner organisé par
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE

le vendredi 18 septembre 1987, à 20 heures
au Cercle de l'Union Interalliée
33, rue du Faubourg Saint Honoré, Paris 8e

en présence des parlementaires :

M. Henri SABY (auteur de la résolution)
et de Madame , Messieurs
Louis BAILLOT
Alfred COSTE FLORET
Jacques MALLET
Roger PARTRAT
Nicole PERY
Pierre Benjamin PRANCHERE
Jean-Marie VANLERENBERGHE
et d'autres personnalités

Participation individuelle de 350 F
Inscription auprès de Solidarité Franco-Arménienne
B. P. 84 — 75862 PARIS CEDEX 18
tél. (1) 46. 06. 15. 90

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

ՎԻԷՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16-ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14-էն սկսեալ, Արովեան սրահին մէջ՝ 1, Քէ Բաժօ:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գութուճեան:

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու դժուարութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան գրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988-ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14-ին, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՏԱՐԵԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍԷՆ – ԿՐԷԿՈՒԱՐ Ի ԹԱԼԱՐ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20-ին Թալարի մէջ տեղի կ'ունենայ Սէն – Կրէկուար-ի տարեկան ուխտագնացութիւնը, հովանաւորութեամբ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ-ի, որ կը մատուցանէ պատարագն ու կը քարոզէ:

Սկիզբ պատարագի, ժամը՝ 10.30:

Իսկ երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երմագեանի:

Յետ պատարագի սիրոյ սեղան, ժամը՝ 13-ին, Սալ Մինիխիփալ տէ Ֆէթի մէջ:

Օթօքարի սպասարկութիւն ուխտագնացներու համար. –

Մեկնում Մարսէյլէն եւ հետեւեալ կէտերէն. –

1.– Սէն – Ժէրոմ. – 6 Փլաս տէօ լա Բոթոնտ:

2.– Սէն – Թ'Անթուան. – «Վիատիւք» անուն ժիրայրին սրճարանին դիմացը:

Ճշդուած են հետեւեալ գինները. –

Միայն երթալ եւ գալ 90 Ֆ.:

Միայն ճաշ 90 Ֆ.:

Երթան – գալ եւ ճաշ միասին 170 Ֆ.:

Բոլոր տեղեկութեանց համար դիմել Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին:

Հեռաձայն. –
91 – 77 – 84 – 70

Սէն – Ժէրոմի Հայոց Եկեղեցի. –
91 – 66 – 31 – 47

Պերճ Կարապետեան
91 – 66 – 07 – 49

Արթաքին Յակոբեան
91 – 60 – 07 – 61

Յարութ Նշան
91 – 65 – 54 – 45

Կարապետ Սայապալեան
91 – 60 – 34 – 25

Լեւոն Պետեան
91 – 65 – 30 – 22

Թովմաս Համամճեան (Լա Սիոթա)
42 – 08 – 23 – 01

Գապաքեան ընտանիք (Լա Սիոթա)
42 – 83 – 49 – 05

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
18

VENDREDI
18 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 16.576

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.576

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՋՈՐ. ԷՎՐԷՆԻ Ամերիկա այցելութիւնը հաւանական չի նկատուիր. պատճառներէն մէկն է Թուրքիոյ կանխահաս ընտրութիւններու որոշումը. իսկ Նոյեմբերէն ետք Ուաշինկթըն բաւական խճողուած օրակարգ մը կ'ունենայ, ուր դժուար է տեղ տալ նաեւ Էվրէնի այցելութեան: Ապա, տրուած ըլլալով, որ Նախագահ Ռեկընի իշխանութեան վերջին ամիսներն են ու երկիրը ընտրութեան մթնոլորտի մը մէջ պիտի գտնուի, դժուար է նման այցելութիւն մը հաւանական նկատել: Այս բոլորին քով կրնայ նաեւ միշտ Քոնկրէսի օրակարգին նիւթ դառնալ հայկական բանաձեւը ու Թուրքիոյ կատարուելիք օժանդակութեան հարցը. բաներ, որոնք միշտ խանգարած են Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւնները:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «Լէ Նուվէլ տը Մոսկու» շաբաթաթերթը արձագանգ կը հանդիսանայ աննախընթաց դէպքի մը, Խորհրդային Միութեան մէջ: Թերթը կը գրէ թէ, վերջերս գործադուլի շարժում մը տեղի ունեցած է Զեխով, Մոսկուայէն 70 քիլոմեթր հարաւ, հանրակառքի վարորդներու մօտ: Երթեւեկի ոչ մէկ միջոց եղած է ամբողջ կէսօր մը: Պատճառը աշխատավարձքի փոփոխութիւնն է տնտեսական վերակազմութեան շրջագծին մէջ: Ծանօթ է, որ Խորհրդային Միութեան Սահմանադրութիւնը (60-րդ յօդուած) չընդունիր գործադուլը, վասնզի. – «Ընկերային տեսակէտով օգտակար աշխատանք մը կատարելու մերժումը խոտոր կը համեմատի ընկերվարական ընկերութեան սկզբունքներուն հետ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ համաձայն չէ Պալատիւրի պիւտճէին հետ, զոր «ընտրական» կը նկատէ, հակառակ Ելմտական նախարարին ուրացումին: Պալատիւր 32 միլիառի զեղչ մը կը կատարէ 1988-ի տուրքերուն վրայ եւ կ'ըսէ թէ Պետութիւնն է որ խնայողութիւն պիտի ընէ: Բայց, բոլորը անդրադառնալով ընկերային ապահովութեան բացին, դիտել կու տան որ Պալատիւրի կարգադրութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ մէկ ձեռքով տրուածը, միւսով ետ առնել: Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին, Հանրապետութեան Նախագահը բացէ ի բաց արտայայտած է իր տարակարծութիւնը եւ մտահոգութիւն յայտնած, ինչ կը վերաբերի դրամահոսութեան եւ արտաքին առեւտուրի բացին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Առողջապահութեան նախարարը տարւոյն վերջ հրովարտակով արգիլել պիտի տայ ծխելը լիսէներու եւ վարժարաններու բակերուն մէջ: Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ կ'ուզէ առնել ծխամոլութեան դէմ, փրոֆէսէօրներ Թիլլիանիի եւ Պերնարի տեղեկագրէն ետք (53 հազար մեռեալ տարեկան): Գինն ալ պիտի բարձրանայ, տարահամոզելու համար մոլիները: «Լիպերասիոն»ի մէջ, ժերար Տիւփիւի սրամիտ խմբագրական մը տողագրած է, այս առնչութեամբ, զոր խորագրած է, ոգեկոչելով կռուի մեկնող հռովմէացի սուսերամարտիկները՝ «Մոռիթուռի թէ սալութանթ« (մահամերձք կը բարեւեն զքեզ) եւ ուր կ'ըսէ թէ մինչեւ այդ քանի մը տողերը լրացնէ, 2-3 ծխիկ վառած պիտի ըլլայ: Մեզի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ FRANCE-INTER ԷՆ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, «Ֆրանս – Էնթէր», Հինգշաբթի օր ժամը 19.20-ի «Հեռաձայնը կը հնչէ» իր յայտագիրը կը նուիրէր Հայաստանի՝ «Ուղղակի՝ Երեւանէն»:

Վաղ առաւօտեան իսկ, լրատուութեան ամէն հաղորդումի հետ, կ'անդրադառնար յայտագրին: Ժամը 7.30-ին, Ֆրանսայէն (Մարսէյլէն) գաղթած կին մը կը խօսէր, ժամը 8.15-ի շուրջ, Ֆիլիփ Կոսէ, ուղղակի Երեւանէն, կը շեշտէր թէ Հայաստան ամէնէն զարմանահրաշ Հանրապետութիւնն է, թէ Երեւանի փողոցները հայերէն կը խօսուի աւելի քան ռուսերէն, նոյնիսկ եթէ Կիւրեղեան այբուբենը կը յառաջդիմէ: Թէ Հայաստանի մէջ ժողովուրդը, որ իր պատմութեան անողոք դրոշմը կը կրէ, լաւ կ'ապրի, թէ գիւղացիները հարուստ են, օդը լաւ է (28°, մինչ կ'անձրեւէ Մոսկուա) եւ թէ կարօտով կը դիտեն կախարդական լեռը՝ Արարատ ու հովիւ մը ըսեր է իրեն, թերեւս օր մը մեզի վերադառնայ:

կ'ըսեն, կ'աւելցնէ, թէ հիւանդանոցները կը լեցնենք, բայց օր մը չէ օր մը, որեւէ ձեւով պիտի լեցնենք, մինչ այդ կ'օգնենք ծերութեան թոշակներու սնտուկներուն բացը գոցելու եւայլն, եւայլն:

«ՊՐԱՒԴԱ»Ի խմբագրապետը՝ Աֆանասիեւ, բաւական փափուկ դիրքի մէջ է, (Պերեստրոյկա-ի (վերակառուցում) եւ կլազնոստ-ի (հրապարակայնութիւն) նոր ճամբուն վրայ, քանի որ ասկէ ետք լրագրողները շատ իրաւունքներ ունին, կարելիութիւններ, բայց նաեւ աւելի՝ պատասխանատուութիւն: «Իւմանիթէ»ի տօնին առթիւ Փարիզ եկած, մամուլի ասուլիս մը տուաւ, ուր յայտնեց թէ հաւանական չէ որ Բուխարին եւ Տրոցկի վերստին արժանանան իրենց պատուին, թէեւ, աւելցուց ատիկա լրագրողներուն գործը չէ:

ՊՈԼՍՈՅ Տիեզերական Պատրիարքը՝ Դիմիտրիոս Ա – Փրիմուս Ինթէր Փարէս – (առաջինը՝ իր հաւասարակիցներուն մէջ), որ արժանի է պատիւներու, բայց իշխանութիւն չունի, վերջացուց հնգօրեայ այցելութիւնը Պելկրատ: Սերպ Եկեղեցւոյ եւ Պոլսոյ պատրիարքութեան կապը շատ հին է (9-րդ դար, Սեւանիկի Կիւրեղ եւ Մէթոտոս յոյն եղբայրները քրիստոնէութիւն քարոզած են Սլաւներուն):

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ մէջ ծագած մեծ գայթակղութիւնը պատկերացումը կը նկատուի տնտեսական դրութեան մը սնանկութեան: Փոխ – նախագահին հրաժարումէն ետք, հողանինգատական կոմբինարի կեդրոնը գտնուող համայնավարներու լիկան (Պոսնի – Հերցեկովինի) 40 հոգի արտաքսած է շարքերէն եւ պատժական միջոցներ ձեռք առած 130 ուրիշներու դէմ: Հրաժարած է նաեւ գլխաւոր դրամատուներէն՝ Լիուպլեանկայի տնօրէնը: Տարիներ գործած է սիսթեմ մը, որ այսօր գայթակղութիւն որակուած է: Հաստատութեանց դրամական հայթայթումը չվճարուած պարտամուրհակներով, 149 միլիառ տինարի (300 միլիոն տոլար) կը վերաբերի:

ԷԼԻ ՀՈՊԷՑՔԱ, լիբանանեան ուժերու քրիստոնեայ քաղաքապօրքերու նախկին պետը, վիրաւորուած է առջի օր, իրեն դէմ գործուած ոճրափորձի մը ընթացքին, ռումբի մը պայթումէն: Մէկ մեռեալ եւ 30 վիրաւոր կայ: Սուրիամիտ երրորդ անձն է, որ քանի մը օրուան ընթացքին մահափորձի կ'ենթարկուի:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՓՈՓՈԽ ԲԱՆԵՐ ՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փոխուած բան չկայ. երէկ, թալանողներու ախորժակը կը գրգռէին մեր նիւթական հարստութիւնները. եկեղեցական գանձ, տուն – տեղ, գոհարեղէն, դրամ, ապա հող: Աճպարուեցանք, կոտորուեցանք որպէսզի այդ բոլորը անտէր մնան ու պատկանին ուրիշին: Հազարումէկ փորձանքէ պրծած, հազարումէկ անգամ մահէն խլուած կեանքերու գնով փրկեցինք ինչ որ կարելի եղաւ. որբեր, ձեռագիրներ, պատմութիւն, յիշատակ ու կարօտ:

Այսօր, բոլորն ալ ապահով վայրերու մէջ գտած են իրենց հանգիստը. որբերը մեծցած են, դարձած հայր ու մայր. ձեռագիրները մեծ մասով կը հանգչին Մատենադարանի ապակեդարաններուն մէջ, իսկ պատմութիւն, յիշատակ ու կարօտ, գիր դարձած, երգ դարձած, ընկեր են մեր երթին:

Երէկուան թալանողներուն ախորժակը սակայն կը մնայ անփոփոխ. թիրա՛խը միայն տարբեր է այսօր: Երէկուան տունին ու պարտէզին, արծաթին ու ոսկիին գրգռած ախորժակները այսօր ուղղուած են մեր պատմութեան ու մշակոյթի հարստութեան:

Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրած ու ստեղծագործած հայ արժէքներու – Սինանէն Պալեաններ – իւրացումի ծիծաղելի փորձերէն ու այլ անհամար գեղծումներէ, խեղաթիւրումներէ ետք նորագոյն օրինակ մը կուգայ այս անգամ Ադրբեջանի «գիտական» աշխարհէն. համալսարանական «բարձրագոյն» մակարդակի աշխատութիւն մը տեղ ու կեանք տալով անգոյ «Կովկասեան Աղուանք» առասպելի մը, կը ճկրտի ժԱ. – ժԳ. դարերու Կովկասէն ջնջել հայկական գոյութիւնը: Այս աշխատութիւնը կը հրատարակուի Ադրբեջանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն ակադեմիկոսի մըն ալ հովանաւորութեամբ (տե՛ս Գ. էջ):

Ու Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայէն գիտաշխատող մը բողոքի ձայն բարձրացնելով միութենական գերագոյն մարմիններու ուշադրութեան կը յանձնէ պարագան: Անոր դիմումին որպէս պատասխան Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիային պատմութեան հիմնարկի փոխ տնօրէնին նամակը կուգայ խեղաթիւրումները հաստատելու եւ նշելու, որ հարկ է «յոյժ քննադատաբար վերաբերուել նրա գրքին»:

**

Ունեցածին տէր կանգնելու, ոտնձգութիւններու, թալանողներու իրենց չպատկանածը կուլ տալու փափաքին դէմ ծառանալու այս օրինակէն ետք, ականջը խօսի մեր կարգ մը պատասխանատուներուն. անոնց, որոնք ոչ մէկ կասկած թէ կը սիրեն իրենց ազգը, սակայն անկէ աւելի կը սիրեն Ս. Գրքին պատգամը ու տառացի կերպով կը գործադրեն զայն, անձայն բաշխելով ... ազգին ունեցածը. այսպէս, երէկ տուինք Ազգային Տուն մը, անկէ ետք վանքի հաւեր, այսօր ձայնասփիւռի կայան մը ու վաղը թերեւս կարգը դպրոցի մը գայ:

Ու տալու, բաշխելու այս առաքինութիւնը կը գործադրուի գերագոյն լռութեան մը մէջ, յիշեցնելով Ս. Գրային այլ պատգամ մը, որ կ'ըսէ. – «Աջ ձեռքիդ տուածը ձախը պէտք չէ գիտնայ». այնքան, որ ամէնէն սկեպտիկն ալ կը համոզուի, թէ լռութիւնը իրակա՛ն ոսկի կ'ըլլայ ... գոնէ այս մարդոց համար:

**

Ի զուր չէ որ գրուած, ըսուած է այնքան անգամ, թէ հակասութիւններու ժողովուրդ ենք:

Թ. ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14 – 15)

14-ԱՄԵԱՅ ԵՐԳԱՀԱՆԸ ԳՐԱԾ Է ՕՓԵՐԱ ՄԸ

Ջեխ գրող Եողէֆ Կալնարի «Ոսկեծամիկը» հէքեաթի հիման վրայ մանկական օփերա մը գրած է երեւանցի 14-ամեայ երգահան Կարինէ Սարգսեան: Մասնագէտները յաջող գտած են երաժիշտին գործը, որ կը պատմէ ոսկեծամ աղջկան երջանիկ ճակատագրին մասին: Կարինէ Սարգսեան հեղինակն է դաշնակի համար կարգ մը կտորներու, մանր նուագներու, բազմաթիւ երգերու: Այս տարի ան ընդունուած է երաժշտական ուսումնարան:

**

«ԱՐԱՐԱՏ» – «ԴԻՆԱՄՕ» ԹԻՖԼԻՍ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային ախոյենութեան հերթական իր հանդիպումին Երեւանի «Արարատ»ը, Սեպտեմբեր 12-ին, իր խուլ դաշտին վրայ կ'ընդունէր Թիֆլիսի «Դինամօ»ն, որու կը յաղթէր 1-ի դէմ 2 կէտով: Եթէ Երեւանցիներուն յաղթանակ մը անհրաժեշտ էր դասաւորման հինգերորդ տեղը գրաւելով (նաեւ հոն մնալով) ԻՒԵՖԱ-ի բաժակի մրցաշարքին մասնակցելու իրաւունք ստանալու համար, Վրաց մարզիկները երկու կէտերու պէտք ունէին բարձրագոյն խումբին մէջ մնալու համար: Յիշենք, որ 24 խաղերէ ետք դասաւորման վերջին երկու տեղերը կը գրաւեն Թիֆլիսի «Դինամօ»ն եւ Լանչխութիի «Գուրիա»ն:

Այս պայմաններու տակ է, որ «Հրազդան» մարզադաշտ իջած «Արարատ»ի եւ «Դինամօ»ի մարզիկները առաջին իսկ վայրկեաններէն ծաւալած են բուռն պայքար մը: Վրաց մարզիկները կոշտ խաղարկութիւն մը ցուցաբերած են եւ 12-րդ վայրկեանին յաջողած գրաւել Ալեքսանդր Պողչիվալովի բերդը: Երկրորդ կիսախաղին Երեւանցիները արագացուցած են իրենց խաղարկութեան թափը եւ յաճախ նեղի դրած մրցակիցներու յետսապահներն ու բերդապահը: 68-րդ վայրկեանին խմբապետ Աշոտ Խաչատրեան փենալթի մը կոլի վերածած է, հաւասարեցնելով հաշիւը: Այդ պահէն խաղը կոպիտ բնոյթ կրած է: Իրաւարարը երկու մարզիկ հեռացուցած է դաշտէն: Տասը վայրկեան ետք Դինամոյականները իրենց բերդին հրապարակին վրայ գետին փռած են Եղուարդ Վերանեանը: Փենալթի: Դարձեալ Աշոտ Խաչատրեան զայն կոլի վերածած է:

«Արարատ» այս յաղթանակէն ետք կը գրաւէր դասաւորման հինգերորդ տեղը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Սեպտեմբեր 15-ի թիւով:

Հ. ԱՒԵՏԻՔ ԹԱԼԱԹԻՆԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Քանի մը օրէ Պէյրութէն Փարիզ ժամանած է Մխիթարեան վանահայր՝ Հայր Աւետիք Վրդ. Թալաթինեան, որ այցելելէ ետք Լիոն, Մարսէյլ, կ'անցնի Իտալիա, հուսկ՝ վերադառնալու համար Պէյրութ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մինչ մէկ կողմէ օրէ օր աւելի ու աւելի կը տրտնջանք, որ մեր լեզուն կը նահանջէ, մեր վարժարանները կը պարպուին, միւս կողմէ ականատես ու ականջալուր կ'ըլլանք այս վկայութիւններուն հակառակ երեւոյթներու. հետզհետէ աւելի մեծ թիւով երիտասարդ կամ չափահասներ հայերէն սորվելու, հայ մշակոյթին հետ կապ հաստատելու լուրջ մտադրութեամբ, կը դիմեն հայերէնի միօրեայ վարժարանները, կամ կ'արձանագրուին ամառնային խտացեալ դասընթացքներու։

Այս երկու մարզերէն յատկապէս առաջինին–միօրեայ դասընթացքներ–մէջ տարիներէ ի վեր յայտնի յաջողութիւն արձանագրած անուն մըն է Կարապետ Տաքէսեան։ Ոչ մէկ սահմանում իր մասին կրնայ բան մը աւելցնել, կը խորհինք, գաղութին մաքուր, «շէնք – շնորհք» հայերէն մը խօսելու նախանձախնդիր զանգուածին անվերապահ գնահատանքին վրայ. այն զանգուածին, որ շուրջ հինգ տարի ամէն օր «Ռատիօ – Ազդ»էն հետեւեցաւ անոր դրական հաղորդումներուն, մօտիկ ըրաւ միջազգային, Հայաստանի ու Սփիւռքի լուրերը, եւ անոնց ընդմէջէն ունեցաւ հազուագիւտ օրինակներէն մէկը «առարկայական կեցուածք», «անշահախնդիր մօտեցում» կոչուած բաներու. որակումներ, զորս ի վերջոյ միմիայն բառարաններու կամ ճառերու յատուկ բնորոշումներ չէին մեր իրականութեան մէջ։

Կարապետ Տաքէսեան երկու տարիէ ի վեր որպէս դասախօս կը պաշտօնավարէ Վենետիկի համալսարանին հայերէնի ամառնային խտացեալ դասընթացքին, հայերէն լեզու կը դասաւանդէ։ Այս ամառուան նոյն հանգամանքով հրաւիրուեցաւ նաեւ Ամերիկա, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի ճամբարը՝ «Քէմփ Նուպար»։

Իրեն հետ հետեւեալ տեսակցութիւնը կը պատմէ թէեւ նման նպատակներով, սակայն իրարմէ բոլորովին տարբեր այս փորձառութիւններուն մասին։

**

Հ. – Հայերէնի օրէ – օր աւելցող դասընթացքներու շարքին, Վենետիկէն ետք ձեզի համար փորձառութիւն մըն ալ եղաւ Ամերիկայինը. ի՞նչ բնոյթ եւ ի՞նչ նպատակ ունէր ան։

Պ. – Յուլիս ամիսը անցուցինք Միացեալ – Նահանգներու Հ. Բ. Ը. Մ.–եան հովանաւորած ճամբարին՝ «Քէմփ Նուպար»ի մէջ։ Այս ժամանակամիջոցը մեզի համար եղաւ, բառին ամբողջական առումով, նոր փորձառութիւն մը։ Փորձառութիւն մը, այն իմաստով, որ միօրեայ վարժարաններու մէջ մենք աշխատանք կը տանինք պատանիներու եւ չափահասներու հետ, որոնք որոշ գիտակցութեամբ կը մօտենան հայերէնի ուսուցման, ինչ որ մեծապէս կը դիւրացնէ ուսուցիչին գործը։ Մինչդեռ ճամբարին մէջ տիրող մթնոլորտը բոլորովին տարբեր էր։ Երախաները (8 – 16 տարեկան) դպրոցական տարեշրջանէն ետք ճամբար կու գան բնականաբար, զուարճանալու, թօթափելու համար տարուան յոգնութիւնը։ Հետեւաբար, ճամբարի մը մէջ հայերէնի ուսուցման կազմակերպութիւնը պէտք է կատարուի այլապէս։ Երբ տղուն կը տրամադրուի բոլոր հնարաւորութիւնները հաճելի ժամանցի, մարզանքի համար ուսուցիչներով, առաջնորդներով, ջոկատավարներով, կարելի չըլլար դասական միջոցներով հայերէնի ուսուցման մէջ արդիւնքի հասնիլ։ Բնութեան մէջ, լճակին կամ մարզադաշտին վրայ զուարճանալէ ետք, երբ պատանին դասարան կու գայ, ուսուցիչը ուշադրութեան կեդրոնացումը ապահովելու համար որոշ դժուարութիւններ կ'ունենայ։ Տղան գիտէ, թէ հայերէնի պահէն ետք պիտի վազէ նոր զուարճութեան մը։

Հ. – Ուրեմն ...

Պ. – Մեր մօտ գոյացաւ այն համոզումը, թէ հայերէնի ուսուցման մէջ արդիւնաբեր աշխատանք կարելի է տանիլ ուսուցիչ – տնօրէնութիւն – ջոկատավար (մօնիթէօր) գործակցութեամբ միայն։ Ճամբարին մէջ ջոկատավարը գրեթէ ամէն վայրկեան երախային հետ է։ Անոր հետ կ'ապրի ամբողջ օրը, հետեւաբար մասնաւոր հեղինակութիւն մը ունի։ Մինչդեռ երախայ – հայերէնի ուսուցիչ հանդիպումը օրը մէկ ժամ է միայն եւ դասարանին մէջ։ Կը կարծենք, որ հայերէնի ուսուցիչ – ջոկատավար գործակցութեամբ մէկ ամսուան ընթացքին կարելի է շօշափելի արդիւնքներու հասնիլ։ Պայմանաւ որ այդ գործակցութիւնը նախապէս ծրագրուի եւ կազմակերպուի։ Այդ գործակցութեան շնորհիւ հայերէնը մաս կը կազմէ ճամբարի առօրեայ կեանքին, կը լսուի բարձրախօսէն, լողալու ընթացքին, խմբական խաղերու մէջ եւ այլն։ Դուրս կու գայ դասարանի չորս պատերէն։

Հ. – Գլխաւորաբար հայերէնի ուսուցման վրայ հիմնուած բան մը չէր Ամերիկայինը. հոն ի՞նչ տեղ տրուած էր հայերէնին։

Պ. – Այո, հայերէնի ուսուցումը «Քէմփ Նուպար»ի գլխաւոր նպատակը չէր։ Եւ կարելի ալ չէ զայն գլխաւոր գործունէութեան վերածել։ Բայց, ինչ որ կ'ուզեմ մասնաւորաբար շեշտել, ճամբարի տնօրէնութիւնը եւ կազմակերպիչ յանձնախումբը իրենց կարելին ըրին հայերէնի ուսուցման առաւելագոյն արդիւնաւորութեան համար։ Ճամբարը ունէր երգի ու պարի ուսուցչուհի. անգլերէն լեզուով կատարուեցան դասախօսութիւններ։

Հ. – Կարելի՞ է խօսիլ հայերէնի մարզին մէջ արձանագրուած յաջողութեան մը մասին։

Պ. – Չեմ ուզեր յաջողութիւն, կամ նման արտայայտութիւններ գործածել։ Յաջողութիւնը նոր սերունդը հայախօս դարձնելը կ'ըլլայ։ Կ'ուզեմ յիշել լաւատեսութիւն ներշնչող, քաջալերող երեւոյթներ, փոփոխութիւններ, որոնց ականատես եղանք։ Օրինակ մը կ'ուզեմ տալ միայն։ Պուրակին մէջ գիշեր ատեն երբ խարոյկին շուրջ առաջին անգամ հաւաքուեցանք երգելու եւ զուարճանալու համար, միայն անգլերէն լսեցինք։ Իսկ նոյն խարոյկին շուրջ մեր վերջին հանդիպումին տղաքը ծրագիրը 40% համեմատութեամբ հայերէնով գործադրեցին։

Հ. – Թելադրանքնե՞ր ...

Պ. – Ստեղծել հիմնարկ մը, որ նկատի ունենալով արեւմտեան աշխարհի պայմանները, պահանջները, պատրաստէ հայերէնի արհեստավարժ ուսուցիչներ։ Այդ ուսուցիչները պիտի ապրին միայն ուսուցչութեամբ։

Գիտեմ, թէ կ'երազեմ, բայց մեր իրականութիւնը այսօր ինծի միա՛յն այդ երազը կը թելադրէ։

Հ. – Գալով Վենետիկի պարագային...

Պ. – Վենետիկի դասընթացքները կը կազմակերպուին համալսարանի հայագիտական բաժնի հովանաւորութեամբ եւ ղեկավարութեամբ նոյն բաժնի դասախօս Հ. Լեւոն Զէքիեանի. այս դասընթացքը այս տարի իր գործունէութեան Բ. շրջանը բոլորեց։ Նպատակն է հայերէնի խտացեալ դասընթացքներ կազմակերպել Օգոստոս ամսուան ընթացքին։ Դասընթացքներ, որոնք տեղի կ'ունենան միջ – համալսարանական կազմակերպութեան մը՝ լեզուաբանական կեդրոնին մէջ։ Այս նախաձեռնութեան իրենց օժանդակութիւնը կը բերեն Վենետիկի համալսարանը, շրջանի նահանգային վարչութիւնը։ Կիւլպէնկեան հիմնարկն ալ կ'օժանդակէ կրթաթոշակներ յատկացնելով։ Առանց համալսարանին եւ շրջանի նահանգային վարչութեան, գրեթէ անկարելի պիտի ըլլար կազմակերպել նման ընթացք մը։

Աշակերտներու թիւը անցեալ տարի 35 էր, այս տարի բարձրացաւ 61–ի։

Հ. – Ի՞նչ տարիքի եւ ուսման ի՞նչ մակարդակի անձեր էին անոնք։

Պ. – Տեղի անբաւարարութեան պատճառով դժբախտաբար մերժուեցան մօտ 25 հոգի. մասնակցողները 18 տարեկանէն վեր երիտասարդներ ու չափահասներ էին։ Մեծամասնութիւն կը կազմէին համալսարանականներ ու համալսարանաւարտներ. տարբեր գաղութներէ կու գային. Արժանթին, Միացեալ – Նահանգներ, Քանատա, Ֆրանսա, Անգլիա, Յունաստան. եւ նոյնիսկ Լեհաստան ունէր իր ներկայացուցիչը։

Հ. – Այս անձերը հայերէնի զանազան մակարդակներ ունէին անշուշտ. ի՞նչպէս կազմակերպուեցան խմբաւորումները։

Պ. – Անցեալ տարի նախապէս ճշդուած էին չորս մակարդակներ. սկսնակ, կեղծ – սկսնակ, միջին եւ բարձրագոյն։

Նկատի ունենալով անցեալ տարուան փորձառութիւնը, այս տարի մակարդակները որոշելու մէջ աւելի ուշադիր աշխատանք տարուեցաւ. քանի որ, Սփիւռքի ներկայ կացութեան մէջ երբ խնդիրը կը վերաբերի մակարդակ ճշդելու, դժուարութիւնները կ'ըլլան բազմաթիւ. չեմ ուզեր այս կէտին վրայ ծանրանալ եւ խօսքը երկարել։ Նկատի ունենալով, որ արդիւնաբեր աշխատանքի մը համար մակարդակներու ճշդումը կենսական պայման կը հանդիսանայ, մենք չբաւարարուեցանք դիմումի հարցաթերթիկներու պատասխաններով, եւ դասընթացքի առաջին 2 – 3 օրերը այս գործին յատկացուցինք։

Հ. – Եւ քանի՞ մակարդակ ճշդուեցաւ։

Պ. – Չորս մակարդակներ կային, բայց ստեղծուեցան երկու ենթախումբեր ալ, որոնց համար յաւելեալ դասաւանդութիւն կը կատարուէր, որպէսզի անոնք մասնաւոր պատմութեան եւ արուեստի դասընթացքներուն աւելի դիւրութեամբ հետեւէին։

Ուրախացուցիչ պարագան այն էր, որ մասնակցողներու մօտ հայկական նիւթերու նկատմամբ հետաքրքրութիւնը բազմազան էր, ինչ որ միեւնոյն ատեն կը դժուարացնէր դասընթացքի կազմակերպումը։ Օրինակ, ոմանց համար աւելի հետաքրքրական էր լսել գրական – քննադատական դասախօսութիւններ, իսկ ուրիշներ, որոնք տարբեր գաղութներու մէջ նոյնիսկ ուսուցչական պաշտօն ստանձնած էին, կը հետաքրքրուէին առաւելաբար դասաւանդման եղանակներով, միջոցներով, աշակերտներու հաղորդուելիք ամբողջական տեղեկութիւններով։

Նախապէս նկատի ունենալով այս կէտը, ուսուցչական 13 հոգինոց կազմը եղած էր բազմատարր, գոհացում տալու համար այս բազմազան հետաքրքրութիւններուն։

Հ. – Ի՞նչ նիւթեր դասաւանդուեցան։

Պ. – Սկսնակներու համար լեզու եւ մշակոյթի պատմութիւն (ֆրանսերէն), ինչպէս նաեւ կեղծ – սկսնակներու. միջին մակարդակը իր ժամանակին մեծ մասը յատկացուց գրաւոր լեզուի, քերականութեան, գրականութեան, միեւնոյն ատեն արուեստի եւ գաղութներու պատմութեան դասերուն։ Իսկ բարձրագոյն մակարդակը ըրաւ գրաբար, գրականութիւն, արուեստ եւ գաղութներու պատմութիւն։

Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս կատարուեցան դասախօսութիւններ, գրականութեան, պատմութեան, արուեստի, եկեղեցական պատմութեան, երաժշտութեան նիւթերու շուրջ։

Հ. – Ի՞նչպէս դասաւորուած էր ուսանողներու առօրեան։

Պ. – Դասաւանդութիւնները կը սկսէին առաւօտեան ժամը 9–ին. հինգ դասերէ ետք կ'աւարտէին ժամը 1·30–ին։ Կէսօրէ ետքերը ազատ էին, դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենային իրիկունները։ Իսկ հայ եկեղեցւոյ պատմութեան վերաբերողները կէսօրէ ետք, որոնց մէկ մասը կատարուեցաւ Մխիթարեան հայրերու կողմէ, Ս. Ղազարի մէջ։

Հ. – Ի՞նչեր եղան գլխաւոր դժուարութիւնները։

Պ. – Իմ անձնական կարծիքով, գլխաւոր դժուարութիւնը մակարդակներու ճշդման մէջ էր։ Երբ կը խօսիմ մակարդակներու մասին, նկատի չեմ ունենար միայն աշակերտներու հայերէնով արտայայտուելու դիւրութիւնը. նկատի կ'ունենամ հայերէնի եւ հայ մշակոյթի հետ կապ հաստատելու իրենց տրամադրութիւնը եւ պատրաստութիւնը։ Մէկը կրնայ անսխալ արտայայտուիլ հայերէնով, բայց այս ըսել չէ, թէ ան երբ դասախօսի մը հետ կը լծուի աշխատանքի մը, պիտի ցուցաբերէ ակնկալուած յարատեւութիւնը, հետաքրքրութիւնը եւ աշխատանքի կորովը։ Հետեւաբար, արդիւնաւէտ աշխատանքի մը համար միատարր խմբակներու կազմաւորումը կը մնայ, եւ կը կարծենք պիտի մնայ, գլխաւոր դժուարութիւնը նման դասընթացքներու։

Հ. – Կազմակերպչական եւ դասաւանդութեան մարզին մէջ ի՞նչեր եղան նկատուած անբաւարարութիւնները։

Պ. – Նախ, կ'ուզեմ ըսել, թէ ուսուցչական կազմին միջեւ կար գրեթէ օրինակելի գործակցութիւն մը. բայց պէտք է խոստովանիլ, որ ամէն բան կատարեալ չէր. սովորութիւն մըն որ հաստատուելու ճամբուն մէջ է այս խտացեալ դասընթացքներուն, այն է, որ աւարտին, աշակերտներու եւ ուսուցչական կազմի ներկայութեան կը կատարուի աշխատանքի քննարկման ժողով մը։

Կարծիքներու փոխանակումը ցոյց տուաւ որ անհրաժեշտ ուշադրութիւնը չէ տարուած խօսելավարժութեան նկատմամբ. մինչդեռ այս հնարաւոր էր. այս թերութիւնը արդարացնելու համար չէ, սակայն կ'ուզեմ յիշեցնել, որ այս տարի աշակերտութեան աննախատեսելի բարձր թիւը պատճառ եղաւ որ մենք տարբեր երկու ուսանողական կացարաններու մէջ գտնուինք, ինչ որ դժուարացուց աշակերտութեան միջեւ ցանկալի հաղորդակցութիւնը։ Կը յուսանք, որ յառաջիկայ տարիներուն այս կացութիւնը սրբագրուի եւ ստեղծուի խմբական աշխատանքի մը համար կենսական, առարկայական պայմանները։

Հ. – Իսկ արդիւնքնե՞րը։

Պ. – Եթէ նկատի ունենանք քննութեան արդիւնքները, մենք պէտք է բաւարարուինք ու գոհ զգանք տարուած աշխատանքէն։ Բայց անշուշտ այս չէ ամէնէն կարեւորը. հայակերտման աշխատանքներու մէջ հայերէնի կենսական հանգամանքը մեզմէ բնականաբար աւելին կը պահանջէ։ Հայերէնը որպէսզի դառնայ ապրող լեզու, այսինքն՝ անով ստեղծագործուի, երկար ճամբայ կայ հարթելիք. ինչ որ մեզի – ուսուցիչ եւ աշակերտ – ամէն բանէ առաջ յարատեւութիւն կը պարտադրէ։ Վերջին երկու տարիներու օրինակը մեզի լաւատեսութիւն ներշնչեց։

Հ. – «Լաւատեսութիւն» կ'ըսէք, կրնայի՞ք շօշափելի օրինակով մը արդարացնել այս բացատրութեան հոս գործածութիւնը։

Պ. – Օրինակները բազմաթիւ են. երբ գիշերային պտոյտէ մը ետք պանդոկ կը վերադառնանք եւ իտալահայ երիտասարդուհիներ կը տեսնէք, որ կէս գիշերին հայերէն կը սորվին դասախօսութենէ մը ետք, կամ երկու շաբթուան աշխատանքէ ետք երբ կը տեսնէք անգլիահայ երիտասարդը, որ պարզ հայերէնով մը նամակ գրել կը փորձէ իր ծնողներուն, եւ տակաւին երբ կը տեսնէք լեհահայ Ամիրավիչը, որ առաջին օրը ոչ մէկ հայերէն բառ գիտէր, իր անգլիացի դասընկերոջը հետ հոն հայերէն կը խօսի իր յա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ»

«Գրական Թերթ»ի Օգոստոս 14-ի թիւին մէջ վերի խորագրին տակ կը մատնանշուի գիտական մակարդակի վրայ կատարուած խեղաթիւրումի պարագայ մը։ Ազրպէջանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի (ԳԱ) խմբագրական - հրատարակչական խորհուրդի երաշխաւորութեամբ 1986 թուականին «Էլմ» հրատարակչութիւնը Բաքու լոյս կ'ընծայէ Ֆարիդա Մամեդովայի «Կովկասեան Աղուանքի քաղաքական պատմութիւնը եւ պատմական աշխարհագրութիւնը» մենագրութիւնը (246 էջ), որ ընթացիկ տարուան Ապրիլ 15-ին պաշտպանուած է իբրեւ տոքթորայի աւարտաճառ։ Գիրքին մէջ, որու խմբագիրն է Ազրպէջանի ԳԱ ակադեմիկոս Զիյա Բունիաթով, արծարծուած նիւթի կատարեալ շփոթ կը տիրէ, ինչ որ բնականաբար չէր կրնար լռութեան մատնուիլ ու չյարուցանել գիտական շրջանակներու արդարացի բողոքները։

Հայաստանի ԳԱ Մ. Աբեղեան գրականութեան հիմնարկի աւագ գիտաշխատող Ալբերտ Մուշեղեան կուսակցական վերադաս մարմիններու եւ Խորհրդային Միութեան Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր բարձրագոյն վաւերագրող յանձնաժողովի ուշադրութիւնը հրաւիրած է Ֆ. Մամեդովայի կողմէ հայ ժողովուրդի պատմութեան բազմաթիւ փաստերու հակագիտական վերլուծութեան ու միտումնաւոր խեղաթիւրումներու վրայ. «Այս գիրքը, կը նշէ Ա. Մուշեղեան, ըսկիզբէն մինչեւ վերջ ներծծուած է հարեւան ժողովուրդներու եւ առաջին հերթին հայ ժողովուրդի բնաշխարհին հանդէպ անհիմն յաւակնութիւններով եւ միջնադարեան հայ գրականութեան, ճարտարապետութեան ու մշակոյթի յուշարձանները սեփականելու բացայայտ նըկրտումներով»։

Անդրադառնալով մենագրութեան մէջ զետեղուած վեց քարտէսներու, որոնց մէջ այսպէս կոչուած Կովկասեան Աղուանքի սահմանները կը հասցուին Դերբենտէ մինչեւ Արաքսի հովիտը, մինչեւ ընդհուպ Սեւանայ լիճի կէսը, Ա. Մուշեղեան կը մատնանշէ, որ վերոյիշեալ բոլոր քարտէսները, որոնք իբր թէ կը ցոյցնեն Ք. Ա. Գ. դարէն մինչեւ Է. դարու ժամանակաշրջանը, իրականին մէջ պատմական որեւէ հիմք չունին եւ ուղղակի պատճէնուած են պատմութեան պանթուրքիստական կեղծարարներու կողմէ Պոլիս աւելի քան չորս տասնամեակ առաջ հրատարակուած «Իսլամ անսիքլոփէտիսի»ի Բ. հատորին մէջ տեղ գրաւած «Միացեալ Ազրբէջան»ի քարտէսէն, որ կ'ընդգրկէ խորհրդային եւ իրանական Ազրպէջանը եւ Խորհրդային Հայաստանի տարածքը, մինչեւ Սեւանայ լճի ջրային հայելիին կէսը։ Ուշագրաւ է, որ այդ քարտէսը կազմուած է 1944ին, երբ Թուրքիա համոզէս կուգար իբրեւ հիթլերեան ֆաշիզմի դաշնակից, եւ նպատակ կը հետապնդէր իրարու դէմ հրահրել Անդրկովկասի եղբայր ժողովուրդները։

Թերթը այս առաջաբանէն ետք կու տայ Խորհրդային Միութեան ԳԱ պատմութեան հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ, պատմական գիտութիւններու տոքթ. Անդրէյ Նիկոլայեւիչ Սախարովի Ա. Մուշեղեանի յղուած պաշտօնական պատասխանը։

«Մեծարգոյ ընկ. Ա. Մուշեղեան, Խորհրդային Միութեան ԳԱ պատմութեան հիմնարկին յանձնարարուած է կարծիք յայտնել Ֆ. Դ. Մամեդովայի «Կովկասեան Աղուանքի քաղաքական պատմութիւնն ու պատմական աշխարհագրութիւնը» գիրքին (Բաքու, 1986) առթիւ ձեր նամակի կապակցութեամբ. գիրք, զոր ան որպէս տոքթորական աւարտաճառ պաշտպանած է նոյն թուականի Ապրիլին, Բաքու։

Ֆ. Մամեդովա վերոյիշեալ գիրքին մէջ խնդիր դրած է ուսումնասիրել Կովկասեան Աղուանքի միջնադարեան պատմութեան բոլոր երեւոյթները, սակայն հոն հասնելու նպատակն ու միջոցները յանգած են որոշակի հակասութեան, քանի որ հեղինակը ձեռք կը զարնէ այնպիսի նիւթերու, որոնց մասին խիստ մակերեսային գիտելիքներ ունի։ Այդ կը վերաբերի թէ՛ պատմական աշխարհագրութեան եւ թէ՛ այն քարտէսներուն, որոնց վրայ ուշադրութիւն կը հրաւիրէք ձեր նամակով։

Բացի ատկէ ան անտեսած է բաւականաչափ լաւ ուսումնասիրուած փաստերը, որոնք խորհրդային արեւելագէտներու ճնշող մեծամասնութեան (Կ. Վ. Տրեւեր, Ս. Տ. Երեմեան, Ա. Պ. Նովոսելցեւ եւ ուրիշներ) հնարաւորութիւն տուած են հաստատելու, որ աղուանական միասնական ազգութիւն գոյութիւն չէ ունեցած։ Բնակչութեան աջափնեայ մասը հայեր է առնուազն Ե. դարուն, միւս մասը, ինչպէս ցոյց տրուած է Ա. Պ. Նովոսելցեւի, Վ. Տ. Պաշուտոյի, Լ. Վ. Չերեպնինի «Ֆէոդալիզմի զարգացման ուղիները» (1972) գրքին մէջ, խօսած է տարբեր լեզուներով։ «Աղուաններ» անուանումը հաւաքական եղած է այդ ազգաբնակչութեան համար։ Աղուանական ձախափնեայ որոշ ցեղերու հետեւորդներ - ը՝ ուտիներ, հինալուղներ եւ ուրիշներ, մինչեւ այսօր ալ կ'ապրին Ազրպէջան ու Վրաստան։ Խորհրդային երեք ականաւոր պատմաբաններու գիրքին մէջ նըշուած է, որ թրքական էթնիքական տարրի ներթափանցումը Անդրկովկաս մինչեւ ԺԱ. դար աննշան եղած է։

Աղուանական մարզպանութեան կազմաւորման ժամանակներէն՝ Ե. դարուն «աղուաններ» եզրը կը դառնայ ոչ թէ էթնիքական, այլ քաղաքական անուանում՝ նշանակելով տուեալ մարզպանութեան բնակիչ, որ կ'ենթարկուի աղուանական եկեղեցիի իրաւասութեան։

Մասնագէտներուն քաջ յայտնի այդ փաստերուն անտեսումը Ֆ. Մամեդովան կը ստիպէ Կուր գետի ձախ ափին վերաբերող իր եզրայանգումները տարածել աջ ափի վրայ, ինչ որ զինքը հասցուցած է ցաւալի սխալներու։ Այբուբենը, զոր Մեսրոպ Մաշտոց հնարած է (մինչեւ 428) աղուաններու համար, ակնյայտ է, նախատեսուած էր աղուանական ցեղի մը համար։ Այսուհանդերձ մեզի աղուաններէն ոչ մէկ գրաւոր յուշարձան հասած է (հակառակ որ աղբիւրներէ յայտնի է, որ գոյութիւն ունեցած են անոնք)։ Իսկ Կուր գետի աջափնեայ մըշակութային միջավայրը եղած է հայկական, եւ այդ միջավայրի ստեղծագործութիւնները ալ գրուած են հայերէնով։ Ինքը՝ «Աղուանք» հասկացութիւնը պատմա - աշխարհագրական է։

Իրական այս փաստերու փոխարէն, սակայն, Ֆ. Մամեդովայի գրքին մէջ ի յայտ կուգայ առասպելական Կովկասեան Աղուանք մը (ԺԱ. - ԺԳ. դար) իր մշակոյթով։ Իրականին մէջ այդ մշակոյթը ոչ թէ աղուանական է, այլ հայկական, եւ զայն կրողները Կուր գետի աջափնեայ Հայերն էին։ Ատոր համար ալ այդքան անհեթեթ կը թուի հայկական մշակոյթի ականաւոր գործիչ, գրող, աստուածաբան եւ իրաւագէտ Մխիթար Գոշը՝ «Դատաստանագիրք»ի հեղինակը ու նաեւ անոր աշակերտները վերագրել «աղուանական» մշակոյթին։ Ֆ. Մամեդովայի կողմէ բացարձակապէս անհիմն կերպով «աղուաններ» կը յորջորջուին հայ ականաւոր պատմիչ, «Հայոց պատմութեան» հեղինակ Կիրակոս Գանձակեցին, ինչպէս նաեւ ԺԱ. - ԺԳ. դարերու հայկական մշակոյթի ուրիշ ներկայացուցիչներ։

Ֆ. Մամեդովայի գիրքին մէջ քիչ չեն նաեւ այլ կարգի սխալներ։ Ան Նախճաւանն ու Գողթնը կ'անջատէ Վասպուրականէն եւ այդ գաւառները կու տայ Սիւնիքին, իսկ Սիւնիքը զատելով Հայաստանէն կու տայ Աղուանքին։

Հայ ժողովուրդի մշակութային ժառանգութիւնը կամայականօրէն մեկնաբանելու՝ Ֆ. Մամեդովայի ձգտումը եւ գոյութիւն չունեցող աղուանական ԺԱ. - ԺԳ. դարերու մշակոյթի յօրինումը կը հարկադրեն շատ քննադատաբար վերաբերիլ անոր գիրքին հետ, որ չի նպաստեր անդրկովկասեան երկու հանրապետութիւններու՝ Հայաստանի եւ Ազրպէջանի պատմաբաններու եւ հասարակայնութիւններու փոխըմբռնումին։ Ա. Ն. Սախարով (խորհ. Միութեան ԳԱ պատմութեան Հիմնարկի տնօրէնի տեղակալ)։

ՔԱՂՀԱՆ

...ջորդ օրուան ծրագրին մասին, կը կարծեմ թէ իրաւունք կ'ունենանք որոշ չափով լաւատես ըլլալու։

Հ. - Նման ձեռնարկներ ի՞նչպէս կը գնահատէք Սփիւռքի մեր իրականութեան մէջ։

Պ. - Ժամանակակից կեանքը առիթ կ'ընծայէ, որպէսզի մենք զբօսանքի, ըզբօսաշրջութեան համար ունենանք աւելի տրամադրելի ժամեր։ Չեմ կարծեր որ այս ընթացքը յետ - դարձ ունենայ։ Հետեւաբար հաճելիին քով օգտակարը կը փնտռենք. հետեւաբար ինչո՞ւ այս առիթը չօգտագործել. ինչու արձակուրդի ժամանակները չօգտագործել, չարժեւորել նման ձեռնարկներու համար, աւելի յաճախ, տարբեր վայրերու մէջ համախմբումներ կատարելու, մանաւանդ հայերէնի, կամ հայկական նիւթերու դասաւանդման նպատակով, որոնք առիթ պիտի տան արդիւնաւէտ աշխատանքի, բաղդատմամբ միօրեայ վարժարաններու, աւելա ըսելու առիթը կու տայ, վերջին մէկ - երկու տարիներու այս դասընթացքներու փորձը։

Հ. - Ի՞նչ նոր ծրագիրներ ունիք։

Պ. - Նոր ծրագիրներու մասին խօսելու համար կանուխ է կարծեմ։ Ամէն բան պայմանաւորուած կը մնայ աշակերտութեամբ։ Հ. Լեւոն Վրդ. Զէքիեանի գըլխաւորութեամբ գումարուած ուսուցչական կազմի ժողովներուն արտայայտուած փափաքն էր բարձրագոյն մակարդակի աշակերտութեան համար աշխատանոցներու կազմութիւնը, ուր անոնք մասնագէտ դասախօսի մը հսկողութեան տակ պիտի աշխատին միայն ճըշդուած նիւթի մը շուրջ։

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՆԿԱՐԻՉԸ ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՄԱՍԻՆ

Գերմանացիներ բազմիցս արտայայտուած են Մեծ - Եղեռնի մասին։ Մեզի յատկապէս ծանօթ է գրողներու պարագան՝ Վերֆէլը եւ Վեկները։ Բայց առաջին անգամն է որ գերմանացի նկարիչ մը՝ Թիլման Րոթհերմըլ կ'ընէ նոյնը։ Ան պատրաստած է 16 վիմատիպ նկարներէ կազմուած շարք մը, Եղեռնի նիւթով, որոնց իւրաքանչիւրը կը կրէ հայկական բնակավայրի մը անունը. Անի, Կարին, Վան, եւայլն։ Առնդմէ? զատ շարքին կցուած են 13 քերթուածներ Ա. Ահարոնեանէ, Վ. Դաւթեանէ, Լ. Դուրեանէ, Դ. Յովհաննէսէ, Ս. Կապուտիկեանէ, Ս. Սահեանէ, Շահալէ, Ե. Չարենցէ եւ Դ. Վարուժանէ։ Թարգմանութիւնները կատարած են Վ. Տայլման, Թ. Հոֆման, Կ. Քուչարեան, Գ. Մելիքեան եւ Ր. Քանդեան (Քէպապճեան)։ Թ. Րոթհերմըլ իր երկարաշունչ յառաջաբանին մէջ կը գրէ՝ ի մէջ այլոց. - «Իբրեւ գերմանացի ինծի հարցումներ կ'ուղղուին մեր մասնակցութեան, մեր լռելուն եւ գիտակցաբար կոտորածները ընդունելուն կապակցութեամբ։ Ես խօսիլ չեմ կրնար տալ պատմութիւնէն, մանաւանդ եթէ անոր հետեւանքները ցայսօր զգալի են»։

«Եկած եմ լռելու համար» խորագիրը կրող այս ուշագրաւ շարքը հանրութեան ներկայացուեցաւ Սեպտեմբեր 7-ին Պրէմէնի Իխոն սրահին մէջ։

Երեկոյթը, որուն մեծ թիւով համակիրներ - գրեթէ ամբողջութեամբ Գերմանացիներ - կը մասնակցէին, բացաւ Տոնաթ եւ Թէմմըն հրատարակչութիւնէն Հ. Տոնաթ, ծանրանալով Մեծ Եղեռնի պատմականին եւ Գերմանացիներու պատասխանատուութեան վրայ, իրեն յաջորդեց արուեստագէտը, ընդլայնելով յառաջաբանին մէջ արծարծուած միտքերը։ Խօսքը տրուեցաւ Ր. Քանդեանին (Քէպապճեան)։ Ան գերմաներէնով ներկայացուց քերթուածներ՝ Դ. Յովհաննէսէ, Գ. Էմինէ, Զահրատէ եւ Զ. Խրախունիէ։

Թ. Րոթհերմըլ ծնած է 1946-ին Շթութկարթ։ Յաճախած է տեղւոյն եւ Միւնիխի գեղարուեստից ակադեմիաները։ Երկար տարիներ գտնուած է Պրիւսէլ, յաճախ ճամբորդելով Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա։ Ներկայիս կը բնակի Պրէմէն։ Ունեցած է բազմաթիւ ցուցահանդէսներ Գերմանիոյ եւ արտասահմանի կարգ մը քաղաքներուն մէջ։

Տոնաթ եւ Թէմմըն հրատարակչութիւնը մօտ ատենէն նմանագիրի եղանակով պիտի հրատարակէ Թ. Րոթհերմըլի այս ուշագրաւ շարքը։

Յ. ԿԱՄԻԴԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Սարտանապալ Ասորեստանի մէջ գահակալած է Ք. Ա. 7-րդ դարու կէսերուն։ Եթէ Սկայորդին անոր ժամանակակիցն էր, անոր որդի Պարոյրն ալ անպայման կրնար Հայոց թագաւոր պսակուած ըլլալ 7-րդ դարու վերջին, երբ խիստ տեղի ունեցան Ասորեստանի թագաւորութեան կործանումը Մարերու, Սկիւթներու եւ Հայոց միացեալ ուժերու հարուածներէն (612 - 605), ապա Մարաստանի հզօր վերելքը Ասորեստանի փլատակներուն վրայ։

Այս դէպքերը իրենց արձագանգը գտած են նաեւ Աստուածաշունչի էջերուն մէջ։ Երեմիայի գրքին մէջ կը հաղորդուի թէ ինչպէս ապականած Բաբելոն - Ասորեստանի դէմ երկնային հրամանով ոտքի կ'ելլեն «Արարատի, Մաննայի (Մարաստանի), ու Աքանազեան (Սկիւթական) թագաւորութիւնները» (Երեմիա, ԾԱ, 27)։

Տարակուսանքի տեղի կու տայ Պատմահօր տեղեկութեան անորոշութիւնը հարցի մը մէջ։ Ան Սկայորդիի որդի Պարոյրը Հայոց առաջին թագաւո՞րը կը համարի, թէ առաջին պսակաւոր թագաւորը։ Մէկ պարագային ան կը հակասէր Վանի թագաւորութեան առաջին գահակալներէն մէկուն՝ Արամի վերաբերեալ իր իսկ հաղորդածին։ Չէ՞ որ Արամ տէրն էր Հայոց ընդարձակ երկրին եւ նոյնիսկ իր կողմնապահ - կուսակալներն ունէր Պետութեան տարբեր մասերուն վրայ (օրինակ, Մշակը՝ Պառոյն Արմենիայի մէջ)։ Հակառակ պարագային ալ դուռ հեղինակային - քնարական զեղում պիտի նկատուի իր խօսքը Պարոյրէն ետք եկած մեր թագաւորներու շարքի մասին։ «Ինձ այսուհետեւ արք ի մերոց թագաւորաց են սիրելիք, որպէս բնիկք եւ իմոյ արեան առուք եւ հարազատք»։

Ամէն պարագայի, Մովսէս Խորենացի կը հաստատէ, որ Մարաստանի ու Ասորեստանի բախումներու եւ առաջինի յաղթանակի ու վերելքի խառնակ ժամանակներուն ալ հայ ազգն ունէր իր թագաւորութիւնը, որու պսակաւոր գահակալն էր հայկազուն Պարոյրը՝ Սկայորդիի որդին։

Բայց ահա մեր պատմագիտութեան ու բանասիրութեան որոշ ներկայացուցիչներ այս կէտին վրայ եւս կը փորձեն հաւատաքննութեան ենթարկել Պատմահայրը, անոր տուեալները ծուռ ու մուռ կուտան, եւ կը հետեւի այնպէս, թէ Սկայորդին (բնիկ հայերէն բառ, որ կը նշանակէ հսկայի որդի) եղած է սակի - սկիւթի որդի, ո՛չ հայ։ Իբր Մարաստանի տիրակալ իրեն զինակից սկիւթական կամ Աշքանազեան թագաւորութեան իշխաններէն մէկուն որդին գահակալ կարգած է Հայաստանի վրայ, եւ անկէ ալ սկսած է մեր սեփական թագաւորութիւնը։ Կը նշուի նաեւ, թէ Պարոյրն ալ հայերէն ու հայ Պարոյրը չէ, այլ օտար աղբիւրներու մէջ հանդիպող Պարտատուա սակը (Ք. Ա. 673 - 654)։

Հոս ուղղակի կ'ըլլայ պարզ ժամանակագրութիւնը (Պարտատուան՝ 7-րդ դարու առաջին կէսին, Պարոյրը՝ նոյն դարու վերջին) եւ, մանաւանդ, աւելի պարզ տրամաբանութիւնը. Սկայորդի կը նշանակէ հսկայի որդի եւ ոչ թէ սակի որդի։ Պատմահայրը սակերը կը ճանչնար որպէս սկիւթացիներ (գիրք Բ. գլ. ԺԳ.) եւ եթէ ընդունէր, որ Պարոյր սերած է անոնցմէ, հայրը կը կոչէր Սկիւթորդի։ Ցիշենք, որ ան չէր խորշեր Հայոց որոշ իշխանական տուներու օտար ծագումներէն եւ հարկաւոր պարագային զանոնք անպայման կը շեշտէր։

(Շար. 9)

Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան եւ աղջիկը՝ Մանէ,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝
ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊՈՒՏԱՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անգին Խերխեան)
մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 15ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 21, ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն – Թ'Ուէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեանի:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյս Դպրաց դասին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու:

RECHERCHE POUR SUCCESSION

L'Etude COUTOT - ROEHRIG
1, rue Baour Lormian,
31000 TOULOUSE

recherche pour une succession la sœur de Monseur Avétis MYRANIAN, née le 15. 6. 1920 à KAVALA (Grèce), fils de MIRAN MYRANIAN et de KULIC KEVREKIAN qui se trouverait en Arménie Soviétique. Tous parents ou amis pouvant nous communiquer *des renseignements d'état civil* sur cette sœur ou sur sa famille et, en particuler, *leur adresse actuelle*, peuvent les communiquer au journal qui transmettra.

Ժառանգական հարցի մը համար կը փնտռուի քոյրը Աւետիս Միրանեանի, ծնած 15 Յունիս, 1920 Գաւալա (Յունաստան), որդին Միհրան Միրանեանի եւ Կիւլիք Կէւրէկեանի: Կը կարծուի որ Հայաստան է: Ազգական կամ բարեկամ, որոնք կրնան ինքնութեան տեղեկութիւններ տալ այդ քրոջ մասին կամ իր ընտանիքին, կրնան գրել վերոյիշեալ հասցէին: Մանաւանդ՝ իր ներկայ հասցէն:

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12-ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր սեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19-էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19-ին, Վարժարանին մէջ, ժամը 14-էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8-էն ետք:

ԳԱՐՈՒՆ ՄԱՆԿԱՆՑ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

1987 – 1988 տարեշրջանի դասերն ու փորձերը կը սկսին Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, կէսօրէ ետք ժամը 17-ին, Պօմոնի Ֆրանսական Մշակութային Տան մէջ:

Պուլվար Շարլ Քատուզ:

Այս տարի կը դասաւանդուին. –
Ա.– Երաժշտութեան հիմնական գիտելիքներ.
Բ.– Սոլֆէժ.
Գ.– Միաձայն խմբերգներ.
Դ.– Բազմաձայն խմբերգներ:

Մինչեւ Հոկտեմբեր 15, կ'ընդունուին երախաներ, 4-էն 14 տարեկան, յետ պարզ մուտքի քննութեան:

Տեղեկութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել. – 91 – 87 – 43 – 71 թիւին:

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23-ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16:

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆ

Նոր Սրահի Բացման Հանդիսութիւն

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20,
4, Կամիտասս փողոց, Ալֆորվիլ

Ձեռամբ եւ Օրհնութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Նախագահութեամբ՝
ԺՕԶԷՖ ՖՐԱՆՑԵՍՔԻ-ի
Երեսփոխան – քաղաքապետ Ալֆորվիլի

Պատարագ՝ ժամը 9.45-ին:
Բացում՝ ժամը 12-ին:

ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՆՕ

Սէն – Մօրիս Տը Պէնոյի հայկական վարժարանի դասընթացքները սկսան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 12, վայր ունենալով նախորդ տարիներու նոյն դասարանները:

Կը խնդրուի շրջանիս ծնողներէն, անյապաղ արձանագրել տալու համար իրենց զաւակները:

ՎԻԷՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16-ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14-էն սկսեալ, Արովեան սրահին մէջ՝ 1, Բէ Բաժօ:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գուլթուճեան:

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու դժուարութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան գրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

Meubles
Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47



“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապառաճեանի

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը

բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
19-20
SAMEDI-DIMANCHE
19-20 SEPTEMBRE
1987

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.577 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 63e ANNEE — No 16.577

FRANCE - INTER

«ՀԵՌԱՁԱՅՆԸ ԿԸ ՀՆՁԷ» ... ԵՐԵՒԱՆԷՆ

Ամբողջ օրը, գրեթէ բոլոր լրատուութիւններու ատարին յիշատակումներ ընելէ ետք, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 17, ժամը 19·20–ին, ֆրանսական ձայնասփիւռի Պետական կայանը – Ֆրանս – Էնթեր – 40 վայրկեանի իր հերթական յայտագիրը կը յատկացնէր Հայաստանի: Երեւանէն կ'արտայայտուէին Մոսկուայի մնայուն թղթակիցը՝ Կոսէ եւ Ֆ· Լըքէնթրէք: Իրենց հիւրերն էին, նաեւ պատասխանելու համար հարցումներուն պատմաբան՝ Ռուբէն Սահակեան (ծանօթ ֆրանսահայութեան, քանի տարիներ եղած է Փարիզի Խորհ· դեսպանատան Ա· քարտուղար) եւ Արտաքին նախարարութեան տեղակալ՝ Սերգէյ Սիմոնեան:

Լրագրողները նախ ներկայացուցին Հայաստանը, գրեթէ Պելճիոյ տարածութեամբ երկիր մը, ուր հայերէն կը խօսին եւ նոյնիսկ ֆրանսերէն կ'երգեն (հոս՝ երգ մը մանուկներու կողմէ), թէեւ ազգականներն են այն 300 հազար հայերուն, որոնք Ֆրանսա կ'ապրին: Ունին կախարդական լեռ մը՝ Արարատ, որ տեսակ մը Մեքքէն է իրենց, խորհրդանշան մը, քմահաճ լեռ մը, որ ինքզինք տեսանելի կը դարձնէ, երբ որ ուզէ:

Լրագրողներուն առաջին խօսակիցն է՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որ յստակ ու վճռական, կ'ըսէ թէ Թուրքիան պատասխանատու է ցեղասպանութեան: Ինչ կը վերաբերի խորհրդային Հայաստանի անկախութեան, կ'ըսէ թէ կառավարութիւն մը կայ, որոշ ինքնավարութիւն մը եւ թէ այս կացութիւնը նախընտրելի է: Աշխարհաքաղաքական մեր պատկերը կը բաւէ հաստատելու համար թէ մեր դիրքը վտանգաւոր է: Պատմութեան փորձառութիւնը կայ:

Նոյն հարցին կապակցութեամբ, Արտաքին նախարարութեան տեղակալը, հայերէն «բարեւ ձեզ»ով մը ողջունելէ ետք իր հայրենակիցները, կը ճշդէ որ Հայաստան առանձնաշնորհեալ Հանրապետութիւն մը չէ, ինչպէս կ'ուզեն ներկայացնել լրագրողները (Une République pas comme les autres)*: Բոլոր Հանրապետութիւնները նոյն իրաւունքները կը վայելեն: Կոսէ շատ համաձայն չէ, ինք որ մնայուն թղթակից է, ու Մոսկուա կը մնայ, կ'ըսէ թէ Մոսկուայի համար Հայաստան անհանգարտ (ինք ըսաւ՝* թիւռպիւլանթ*) Հանրապետութիւն մըն է, որու մշակութային ինքնութեան նախանձախնդրութիւնը ազգայնականութեան կը վերածուի: Ցոյցեր կ'ընեն:*

Հոս ալ, Սիմոնեան համաձայն չէ: Կ'ըսէ որ մէկ ցոյց եղած է, 1965–ին, ապրիլեան ոգեկոչման առթիւ: Այսքան:

«Թակարդ» հարցում մը կ'ընէ լրագրողը· – «Խորհրդային Հայաստան, ձեզի համար նախ՝ խորհրդայի՞նն է, թէ ոչ՝ Հայաստանը»: Սիմոնեան դիպուկ պատասխան մը գտած է· – «Փոքրիկ հայրենիքն ունինք՝ Հայաստանը եւ մեծը՝ Խորհրդային Միութիւնը»: Սահակեան աւելի նրբին տարբերութիւն մը կը դնէ քաղաքացիութեան (սիթուայէնըթէ = *խորհրդային) եւ ազգութեան (հայ) միջեւ:*

Հոս փակագծի մէջ, հարկ է կէտ մը նշել: Ընդունուած բանաձեւ մըն է ըսել՝ Ձեզ կը դատեմ ձեր պատասխաններէն: Այս առթիւ է, որ Սաշա Կիթրի դիտել տուած էր· – «Կը կարծէք որ ես ձեզ չե՞մ դատեր ձեր հարցումներէն»:

Արդարեւ, կը բաւէ յաճախ լսել հարցումներ եւ անուագն ... զարմանալ: Մէկը հարց կուտայ թէ ինչո՞ւ Հայաստան ՄԱԿ-ի առջեւ չի տանիր հայդատը, որու պատասխանը տալու համար ոչ Սահակեան մը, ոչ ալ Սիմոնեան մը անհրաժեշտ են, ճշդելու համար թէ միջազգային գետնի վրայ կեդրոնական կառավարութիւնն է որ կրնայ արտայայտուիլ: Գնահատելով հանդերձ եւրոպական Խորհրդարանին քուէարկած բանաձեւը, Սահակեան կը ճշդէ որ պաշտօնական ճանաչում չէ, որովհետեւ հոն կառավարութեանց ներկայացուցիչները չկան, այլ՝ կուսակցութեանց:

Նախիջեւանի եւ Ղարաբաղի վերաբերեալ հարցումին (թերեւս միակ հետաքրքրականը) Սիմոնեան պատմական ակնարկ մը կը նետէ, ըսելու համար թէ այդ կացութիւնը ստեղծուած է պատմութեան ընթացքին: Ճիշդ է հայեր կան հոն, «բայց Ազրպէյճանցիներ ալ Հայաստան կ'ապրին» կ'աւելցնէ (այսի՞նքն...): «Ցեռոյ նոյն երկրին մէջ ենք, նոյն Պետութեան, սահման մեզ չի խանգարեր» կ'եզրակացնէ Սիմոնեան: Սահակեան կը գոհանայ հաստատելով թէ պատմականօրէն այդպէս որոշուած է: ԵՒ ՎԵՐՋ:

Ֆ· Լըքէնթրէքի համար Հայաստանի բնակիչին ապրուստի մակարդակը աւելի բարձր է, Երեւան շատ կառք կայ, հակաթուրք զգացումը մինչեւ ազգայնականութիւն կ'երթայ եւայլն, եւայլն: Սիմոնեան շատ համաձայն չէ: Միշտ նոյն ճիգը կ'ընէ, որպէսզի տարբերութիւն չտեսնուի Հայաստանի եւ միւս Հանրապետութիւններուն միջեւ:

Հոս, անիմաստ հարցում մը Իսրայէլի կապակցութեամբ (անկասկա՛ծ «Մոնտ»ի ծանուցումին իմաստուն հեղինակը...): Սահակեան կը խոստովանի թէ լաւ չի հասկնար հարցումը (հասկնալիք ալ չէր արդէն) ու կը ծանրանայ Երուսաղէմի վանքին, 3000 ձեռագրերուն վրայ, աւելցնելով թէ Խորհրդային Միութիւն յարաբերութիւն չունի Իսրայէլի հետ: Ինչ կը վերաբերի հակաթուրք զգացումին, Ռ· Սահակեան կ'ըսէ թէ Թուրքիա պէտք է դատապարտէ Երիտթուրքերու ցեղասպանութիւնը, մարդկութեան դէմ ոճիրը: Սիմոնեանի մօտեցումը աւելի խորհրդային է *քան՝* խորհրդահայ*: Կարեւորը, կ'ըսէ, խաղաղութեան պահպանումն է, բարեկամական յարաբերութիւններու պահպանումը բոլոր երկիրներուն հետ, ներառեալ Թուրքիա: Թշնամութիւն չունինք:*

Կրօնքի մասին, երկուքն ալ նոյն մօտեցումն ունին: Եթէ Հայաստանի եկեղեցիներուն թիւը չեն գիտեր, պատճառն այն է որ կարեւոր չէ կրօնքը: Կրօնքին ընդմէջէն ազգային զգացումն է: Եթէ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԼՈՒԱՑՔ ՓՈՒՌԱԾ ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ»

Ստորագրութիւն

– Իմ ստորագրութիւնս սուղ է, *հէմաէ* շատ սուղ: Ես շունեցուն համար ստորագրութիւն տուողը չեմ, գիտցած ըլլաք:

Զիրատարակուած վէպիս երկրորդական մէկ տիպարն է տէրը այս յայտարարութեան: Գործատեղիի մէջ աշխատող կիներէն մէկուն ճաղցկեղէ սատկած շունին համար ցաւակցական երկտողի մը տակ ձգուելիք *ստորագրութեան* մը առթիւ է պաշտօնակիցին ցասումը:

Էհ, կարեւոր բան է ստորագրութիւնը, չափազանց կարեւոր, իսկ զիս տպաւորող առաջին ստորագրութիւնը պատկանած է առաջին ուսուցիչներէս մէկուն: Երկար ժամանակ զայն կապկել փորձելէ եւ ձախողելէ ետք, վերջապէս հասած էի այն համոզումին, թէ աւելի հեշտ պիտի ըլլար ունենալ սեփական, իւրայատուկ ստորագրութիւն մը: Զէ՞ որ այլեւս սորված էի նաեւ որ *կապկել*–ը *կապիկ*–էն կուգայ:

Ամսուան մը բացակայութենէ յետոյ երբ դիզուած լրագիրները աչքէ կ'անցընեմ, խորագիր մը կը կեցնէ զիս: Ուաշինկթընի մէջ, Ներկայացուցչական ժողովը 189–ի դէմ 201 ձայնով մերժած է քննել *Հայկական բանաձեւը*: Ենթախորագիր մը կը նշէ, թէ Արտաքին նախարար Շուլցի նշումը ծանր կշռած է:

Կը կարդամ յուրը ամբողջութեանը մէջ: Նորէն, նորէն խօսք կայ Թուրքիան չվշտացնելու մասին: Նորէն, նորէն խօսք կայ *մեր գործը չէ*–ի մասին: Նորէն, նորէն խօսք կայ *ենթադրեալ ցեղասպանութեան* առընչութեամբ: Նորէն, նորէն յիշեցում կայ Ամերիկայի ազատութեան, արդարութեան, հաւասարութեան երկիր ըլլալու մասին: Կը խօսուի նաեւ Բարեգործականի նախագահ Ա· Մանուկեանի Շուլցի յղած մէկ նամակին մասին, ուր կը խնդրուի *բարեացակամ* մօտեցում ունենալ Հայերու ցեղասպանութեան նահատակներու ոգեկոչման օրուան նշանակումին հարցին նկատմամբ: Կարելի՞ է աւելի անմեղ եւ բնական առաջարկ ներկայացնել: Ոչ մէկ հետեւանք սակայն: Իր կարգին, Շուլց նամակ ուղարկած է իր երկրի 435 երեսփոխաններուն որպէսզի դէմ քուէարկեն:

– Հապա 1987, Յունիս 18–ին, Եւրոպայի խորհրդարանին վաւերացուցած բանաձե՞ւը:

– Ոչ մէկ կարեւորութիւն, մանաւանդ որ այդ որոշումը չէր արտայայտեր Եւրոպայի կառավարութիւններուն տեսակէտը, այլ, այլ...

Պէյրութի հայկական վարժարաններէն մէկուն մէջ, Վահրամ Մավեան հարց կուտայ պատանիի մը, թէ վեց անգամ եօթը քանի կ'ընէ: Պատանին երկար մտածելու պէտք չունենար: Երբ նոյն Մավեանը խորամանկութեան մը դիմելով կ'ուզէ գիտնալ, թէ Փարիզի մէ՞ջ ալ արդիւնքը նոյնը կ'ըլլայ, պատանին պահ մը կ'անհրկի, կը խորհրդածէ ու վերջապէս կը յաջողի ճիշդ պատասխանը տալ:

Տարիներ անցած են այս հարցազրոյցէն, պատանին հիմա երիտասարդ դարձած պէտք է ըլլայ ու հասկցած որ կեանքին մէջ թուաբանական չորս գործողութիւնները կը տարբերին վայրէ վայր, հարցէ հարց: Հասկցած պէտք է ըլլայ, որ քաղաքականութեան պարագային, գումարելու ատեն կրնան բազմապատկել, հանում կատարելու ատեն կրնան բաժնել, մի՛շտ ալ համաձայն իրենց սեփական շահերուն եւ թէ Սթրազպուրկը Ուաշինկթընը չէ:

Կեանքիս մէջ տեսած չեմ ոչ մէկ պետական մարդու իսկական ստորագրութիւն: Արդէն ի՞նչպէս տեսած պիտի ըլլայի, երբ պետական մարդ չեմ, ոչ նախարար, ոչ իսկ երեսփոխան: Ուրեմն ինչո՞ւ *Ստորագրութիւն* սա խորագիրը, վերյիշումները, առաջին ուսուցիչս, մերժումը Ներկայացուցչական ժողովին: Ուղեղս ալ խաղ կ'ընէ հետս ու զիս ալ հանդիսատեսի վերածած՝ հանգոյցին լուծումը ճարտարօրէն կը վերապահէ ներկայացումի վերջին արարի վերջին պատկերին: Անհաւասիկ կը յուշէ ան, թէ ճիշդ չէ ըսածս, թէ տեսած եմ պետական մարդու մը ստորագրութիւնը, ստորագրութիւնը նոյնինքն Ամերիկայի Պետական Նախարարին ու ասիկա հեռու Ուաշինկթընէն, հեռու Փարիզէն, հեռու բնական բոլոր վայրերէն: Ուղեղս կը յիշեցնէ, թէ Շուլցի ստորագրութիւնը տեսած եմ անցեալ տարի *Երեւան*ի մէջ, նետուած պաշտօնաթուղթի մը վրայ եւ որուն մէջ նախարարը կը խնդրէր հայրենի իշխանութիւններէն դիւրացնել հայ ընտանիքի մը գաղթը դէպի Ամերիկա:

Երբ կը նայիմ դէպի վեր ու կը կարդամ այս էջի առաջին տողերը, կանգ կ'առնեմ: Նման մուտք մը կը գտնեմ անտեղի, աւելորդ, վիրաւորական նոյնիսկ: Նմանութեան ի՞նչ եզր վերի ստորագրել մերժող ու վարի ստորագրութիւնը գոհունակութեամբ նետող երկու անհատներուն միջեւ, մանաւանդ որ առաջին պարագային կայ սատկած շուն մը, իսկ երկրորդին՝ հայ ընտանիք մը: Արդէն ի՞նչ իրաւունքով մէջբերում կը կատարեմ *չհրատարակուած* վէպէ մը ու կ'արտօնեմ որ լոյս աշխարհ չեկած տիպար մը, այդ ալ երկրորդական, միջամտէ մեր աշխարհի գործերուն: Հետեւաբար կը հրահանգեմ այդ կնոջ վերադառնալ իր պաղ էջերուն ու առայժմ կարծիքը վերապահել ինքզինքին: Կարողութիւնը ունիմ նոյնիսկ քիչ մըն ալ ետեւ երելու ժամանակը, վերակենդանացնելու շունը ու ջնջելու մխիթարական այդ նամակին խմբագրութիւնը:

Կարեւոր բան է ստորագրութիւնը, չափազանց կարեւոր: Արդեօք աշխարհ աւելի բարոր մոլորակ մը պիտի չըլլա՞ր, եթէ Պետական բոլոր մարդիկը յարգած ըլլային բոլոր ժամանակներու իրենց ըստորագրութիւնը ու տեղի չտային նման անպէտք խորհրդածութիւններու:

Այս ինչ մեղմ եզրակացութիւն է, Աստուած իմ:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՆՈՒՐԻ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Փարիզի «Էքիփ» մարզական օրաթերթի Սեպտեմբեր 17–ի թիւին մէջ՝ վերի խորագրին տակ ստորագրած իր յօդուածով, Ալէն Լունգէնֆիշթեր Օսթրավայէն կը գրէ· – «Աստղերու աստղ Նուրի Վարդանեան պիտի վերադառնա՞յ մրցասպարէզ· քանի մը շաբաթէ ի վեր մեծ յոյսեր կան, որ՝ այո: Եօթն անգամ աշխարհի ախոյեան, ողիմպիական ախոյեան, քառասնեակ մը անգամ աշխարհի մրցանիշ հաստատած եւ բարելաւած»: Թէեւ, կ'ըսէ մարզական թղթակիցը, այս անգամ Վարդանեան ոչինչ ունի փաստելու բեմահարթակներու վրայ, սակայն հրաշալի այս մարզիկը եւ հայ երեսփոխանը գալ տարի Սէուլ տեսնելու բախտը պիտի ունենանք:

Այնուհետեւ թղթակիցը կ'անդրադառնայ Նուրի Վարդանեանի սուանձնած դերին «Սասունցի Դաւիթ» շարժանկարին մէջ, որուն համար հայ մարմնամարզիկը վերադարձած է մարզարան, ինքզինք լաւագոյն վիճակի մէջ վերադանելու եւ առաւելագոյն չափով նմանելու համար իր մարմնաւորած կերպարին: Քանի մը շարթուան պատրաստութենէ ետք արդէն իսկ Վարդանեան կարող է բարձրացնել 190 քիլօ:

«1985–ին աշխարհի ախոյեանութիւնը նուաճելէ ետք սպարէզէն քաշուելէս ի վեր ոչ մէկ կրամ աւելցած է կշիռքիս վրայ (82·5 քիլօ), ըսած է Վարդանեան աւելցնելով· – «Սակայն մարզուելով հանդերձ ամէն կապ խզած եմ բարձր մրցակցութիւններու հետ: Հեռուէն կը հետեւէի խորհրդային ծանրաբարձութեան դժուարութիւններուն· ասոր համար է, որ կ'ուզեմ վերադառնալ: Սակայն եւ այնպէս պէտք է, որ ուժերուս գաղտնակէտին դառնամ Սէուլի մէջ, քանի որ պարտուելու իրաւունք չունիմ: Եթէ չյաղթեմ՝ ինչ որ ըրած եմ նախապէս, պիտի մոռցուի»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔՈՎ

Վերակառուցումի շրջանը Խորհրդային Միութեան մէջ յատկանշական պիտի մընայ անկասկած, թերեւս ամէն բանէ ու մարզէ աւելի, քննադատական – ինքնաքննադատական աշխոյժ թափով. թերիներ, սխալներ մատնանշելու, զանոնք պատկան մարմիններու եւ ընթերցող հասարակութեան ուշադրութեան յանձնելու այս մտահոգութիւնը, քննադատութիւն կոչուի կամ հրապարակայնութիւն, միեւնոյնն է, առաջին քայլը կը հանդիսանայ նորոգելու, դարմանելու միտող հոլովոյթին։ Տարբեր ձեւ մտածել, կամ տարբեր բան յուսալ, արդէն կարելի չէր ըլլար, քանի որ դարմանին համար անհրաժեշտ է նախ ախտաճանաչումը տեղին կատարել. այլապէս, վերակառուցումի, նորարարութեան, նորոգումի ամէնէն անկեղծ փափաքներն իսկ դատապարտուած են մնալու որպէս պարագայական խօսքեր, ինչպէս շատ յաճախ կը պատահի մեր իրականութեան մէջ։

Հայաստանեան մամուլը գրեթէ ամէն նոր թիւով կը բերէ ախտորոշման մատնանշումներ. թերիներ, սխալներ, որոնք ամբողջացումի, սրբագրութեան կարօտ են. այսպէս՝ սխնակներ, վճեր լեցուցին Սեւանի սպառնացող վտանգներու, Արփա – Սեւան ջրատարին կքումին, հրատարակութիւններու, դպրոցական, դասաւանդութեան, Երեւանի օդոլորտի ապականումին, բնապահպանական այլեւայլ հարցերու վերաբերող գրութիւններ, ակնարկներ. նաեւ պաշտօնական մարմիններու նիստերու թղթակցութիւններ, ուր վերոյիշեալ պարագաները օրակարգի նիւթ դարձած են ու քննարկուած։

Այս հոլովոյթին մէջ յատկանշական էջ մը կը հանդիսանայ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Սեպտեմբեր 2-ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութիւնը՝ «Ինչը եւ ինչպէս ենք վերակառուցում», ստորագրուած՝ «Սպիտակի շրջանի Գուգարանի պետտնտեսութեան օդակավարուհի» Լաուրա Մարուքեանի կողմէ։

Ինչպէս կարելի է ենթադրել յօդուածագիրին պաշտօնէն, գրութիւնը կը վերաբերի գիւղատնտեսական մարզի ոչ – գոհացուցիչ երեւոյթներու։ Լաուրա Մարուքեան «կը ցանկանայ խօսքը մասնաւորելով անդրադառնալ իր հարազատ շըրջանին՝ Սպիտակին, իր հայրենի Գուգարան գիւղին եւ իր գործընկերները յուզող հարցերին» թէպէտ իր մատնանշած թերութիւններն ու վրիպումները «անկասկած, գոյութիւն ունեն հանրապետութեան միւս շրջաններում եւս»։

Այս օրերուն, ուր Հայաստանի եւ Սփիւռքի մամուլին մէջ յաճախ գրուեցաւ, ակնարկուեցաւ Վ. Պետրոսեանի «Մենաւոր ընկուզենին» վէպին, անոր նկարահանումին եւ ապա ժապաւէնին ցուցադրութեան, վերոյիշեալ յօդուածին ընթերցումը բնական զուգահեռով մը, կը սեւեռէ հոն շօշափուած հարցին. Վ. Պետրոսեանի այս գործը կը պատմէ իր բնակիչներէն դատարկուած, լքուած գիւղի մը մասին. այլ խօսքով՝ հեղինակը մատը կը դնէ ընկերային կեանքի փշոտ մէկ հարցին վրայ, որ է գիւղերէ, լեռնային բնավայրերէ դէպի քաղաք հոսքը. երեւոյթ, որ պատճառ կ'ըլլայ ամբողջ շըրջաններու ամայացումին։

Խօսելով «իր հարազատ շրջանին», Սպիտակի Գուգարան գիւղը դիտարկուած թերիներու մասին, Լաուրա Մարուքեան զանոնք սրբագրելու անհրաժեշտութիւնը շեշտելէ անդին, անդրադարձած կ'ըլլայ նաեւ ընկերային մտահոգիչ երեւոյթի մը պատճառներուն, կամ գոնէ անոնցմէ մէկ քանիին։

Ան իր յօդուածի սկիզբին տալով երկու գիւղացիներու երկխօսութիւնը, կը շեշտէ արդէն կարեւոր պարագայ մը, որ ղեկավարներու յաճախակի փոփոխութիւնն է։

Երկու գիւղացիներէ մէկը գիւղէն քանի մը տարի բացակայելէ ետք ամառ մը կը վերադառնայ, ու գլուխը տարուբերելով կ'ըսէ. –

– Կը տեսնեմ, որ շատ բան չէ փոխուած գիւղը. նոյն ջուրը, նոյն ջրաղացը։

– Ի՞նչու, տնօրէնները փոխուած են, կը կատակէ խօսակիցը։

Ու ինչպէս յօդուածագիրը կը վկայէ, իրօք «ղեկավարի, նախագահի, չափից դուրս շատ «փորձարկումներ» են կատարուել Լենինեցիի կոլտնտեսութիւնում՝ պարզապէս ամէն տարի գործի գլուխ է կանգնել նոր մարդ»։ Սակայն ոչ մէկ բարելաւում կացութեան մէջ. կովերու տոկայ գլխաքանակը պլանաւորուածէն պակաս է, կաթի արտադրութիւնը նուազած։

Ղեկավարներու յաճախակի փոփոխութիւնը, անշուշտ միշտ թելադրուած է բարւոքումի յոյսերէ. սակայն այս փոփոխութիւնն ալ ինքնին կը յատկանշէ ապառողջ այլ պարագայ մը. – «ցաւօք, երբեմն պատահում է նաեւ այնպէս, որ աշխատանքը ձախողած նախագահը կամ դիրեկտորը պաշտօնից ազատւում է այսպէս կոչուած «սեփական ցանկութեամբ» («իր դիմումի համաձայն»), որ նշանակում է, թէ կուսշրջկոմն ինքն իրեն կանգնեցնում է նրանց վերստին ղեկավար աշխատանքի գործուղելու դժուարին կացութեան առջեւ»։ Ու անշուշտ, այս անել շրջադարձը, կատարուած սխալները կրկնել տալէ, մարդու հետ դէմ մարդ ըլլալու համար ընկերութեան ի վնաս զիջումներ կատարելէ ու անձնական շահեր հետապնդելէ այլ բնորոշում չի կրնար ունենալ։ Ու զարմանալի չէ, որ նըման տեսակներով դրացի Սարահարթ գիւղը, որ տարիներով իր յաջողութիւններով բարի նախանձ առթած է Գուգարանին ու իրեն հաւասարելու ջանք թելադրած անոր, ի վերջոյ ինք «կը հաւասարի» Գուգարանի ոչ – նախանձելի դիրքին։

Ի՞նչ է պատճառը այս երեւոյթին, հարց կուտայ Լ. Մարուքեան, ու կը շարունակէ. – «այն բանը, որ հաւատ ընծայելով բարեյաջողութեան զօրութեանը, ենթադրեցին, թէ «վաղօրօք» անհանգստանալու կարիք չկայ, թուլացրին հետաքրքրութիւնը կոլտնտեսութեան գործերի նկատմամբ, թոյլ տուեցին, որ մթերատուութեան եւ բերքատուութեան ցուցանիշները տեղատուութիւն ապրեն, իսկ երբ արդէն բանը բանից անցել էր, ելքը գտան ղեկավար կադրերի թարմացման մէջ»։ Յօդուածագիրը, ապա, տարբերական տուեալներով ապացոյցներ կը բերէ պարզուած կացութեան, ուր «գիւղն էլ կամաց – կամաց դատարկուեց, եւ կոլտնտեսութեան տրամադրութեան տակ մնաց ընդամէնը 20 – 25 աշխատող ձեռք»։

Ի հարկէ ոչ մէկ տեղ մարդիկ իրենց ձեռքերը ծալած նստած չեն. անոնք՝ «ե՛ւ կարգադրութիւններ են անում, ե՛ւ շրջաբերականներ առաքում, ե՛ւ ամփոփագրեր լրացնում, բայց կենդանի, առաւել արդիւնաւէտ գործ՝ այնպէս էլ չկայ»։ Յօդուածագիրը այս բոլորին կ'աւելցնէ տակաւին աչքակապութեան եւ յաւելագրումների պարագաները, որոնք նիւթ դարձած են կուսշրջկոմի բիւրոյի նիստին։

Ինչ որ կ'երեւի, հոն եւս, ինչպէս հոս, քիչ չեն պարագաները, ուր գլխաւոր մտահոգութիւն դարձած է երեւոյթները փրկելու ապդանուէր գործը։ Թէ այսինչ բերքի արտադրութիւնը ծրագրուածէն նուազած եղաւ, ոչինչ, յաւելագրումով, աչքակապութեամբ մէջէն կ'ելլես։

Անշուշտ, կարելի չէ պարզուած կացութիւնը հաշտեցնել վերակառուցումի պահանջներու հետ. սակայն, առ այժմ, յուսատու երեւոյթ պէտք է նկատել այս շըրջանով սկսած հրապարակայնութեան նման ելոյթներ, ուր քննադատութիւնները բարելաւումի անկեղծ փափաքէ մը մղուած են։ Յուսատու երեւոյթ, որ, որքան հայրենարնակին, նոյնքան եւ Սփիւռքի՝ Հայուն գոհունակութիւն կը պատճառէ. թերեւս յատկապէս այս վերջինին, որ այնքան սովոր է անզօր ու թեւաբեկ՝ դիտելու, թէ ինչպէ՛ս լռութիւն կոչուած ամենակուլ մեղսակիցի մը երախին մէջ կ'երթան անհետանալ եւ՛ թերութիւն, եւ՛ վրիպներ, եւ՛ աչքկապութիւն, եւ դեռ ինչ որ կ'ուզէք։

Ա. Թ.

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՀՆԳՕՐԵԱՅ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԱՅՆՃԱՐԻ ՄԷՋ

ԱՅՆՃԱՐ. – ՀԱԼԷՊ. – («Ցառաջ»). –

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հովանաւորութիւնը վայելող Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու Հնգօրեայ համագումարն ու Խորհրդակցական Ժողովը այս տարի կայացաւ Այնճարի մէջ (Լիբանան), Օգոստոս 23 – 28-ին։ Կիրակնօրեայ դպրոցներու վարիչ – տնօրէնութեան կողմէ կազմակերպուած սոյն համագումարին իրենց մասնակցութիւնը բերին գլխաւորաբար Լիբանանի եւ Սուրիոյ տարածքին գործող քան կիրակնօրեայ դպրոցներու շրջանաւարտ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներ, թիւով մօտ 150 հոգի։

Ընկալեալ սովորութեան համաձայն, Կիրակնօրեայ դպրոցներու տարեկան համագումարները կ'ունենան իրենց նիւթը (թեման), որ գլխաւոր առանցքը կը կազմէ տրուած բանախօսութեանց կամ մատուցուած դասախօսական շարքերուն։ Այս տարուան համագումարի թեման էր «Քրիստոնէական հաւատքն ու մարդկային տառապանքը»։

ԲԱՑՈՒՄ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

Երկուշաբթի, Օգոստոս 24-ի առաւօտուն, Այնճարի «Գ. Կիւլպէնկեան» երկրորդական վարժարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ համագումարի պաշտօնական բացումը։ Ողջոյնի եւ բարեգալստեան իր բացման խօսքին մէջ, Կիրակնօրեայ Դըպրոցներու վարիչ – տնօրէն՝ Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան ընդհանուր գիծերու մէջ բնորոշեց տառապանքը ու անդրադարձաւ կեանքի մէջ մեր ունեցած հաւատքի կարեւորութեան, իբրեւ կենդանարար ուժ եւ կեանքի աւիշ։ Յիշեցնելէ ետք, թէ Աստուածորդին ինք եղաւ մեծագոյն տառապեալը, շեշտեց, թէ իր առաքելութեան ու կոչումին կառչած մարդուն համար տառապանքը, նեղութիւնն ու զոհողութիւնը ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ իր հոգին մաքրող, նկարագիրը կերտող ու հաւատքը զօրացնող ազդակներ։

Վարիչ – տնօրէնը ակնարկեց նաեւ արտասահմանեան հայ մարդու առօրեայ տառապանքին, դիտել տալով, թէ մեծ տառապանք մըն է ականատեսը ըլլալը օտար բարքերու եւ սովորութեանց ներթափանցման՝ մեր կեանքէն ներս, աւելցընելով, թէ տագնապներն ու տառապանքները միշտ առկայ են մարդկային ընկերութեան մէջ. կարեւորը՝ զօրաւոր հաւատքով մեր արխանալն է, ըստ այնմ դիմակալելու համար կեանքի դժուարութիւնները։

Բացման խօսքի աւարտին տեղի ունեցաւ Աստուածաշունչի ընթերցում եւ մեկնութիւն (Յովհաննու Ա. առաքելական թուղթէն), զոր կատարեց Անթիլիասի երիտասարդ միաբաններէն՝ Բարգէն Աբեղայ Զարեան։

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՇԱՐՔ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Համագումարի յայտագրին մէջ նշուած առաջին դասախօսութիւնն էր «Տառապանքի ըմբռնումը Հին եւ Նոր Կտակարաններուն մէջ»։ Դասախօսը, Քրիստոնէական Դաստիարակութեան Բաժանմունքի վարիչ՝ Զարեհ Եպիսկոպոս Ազնաւորեան հաղորդական ոճով մը ճարտարօրէն ներկայացուց իր նիւթը, սկսելով Աստուածաշունչին մէջ յիշատակուած «Որդեծնութենէն», որ մարդկային կեանքին մէջ եղաւ տառապանքի առաջին արտայայտութիւնը։ Մէջբերեց Հին եւ Նոր Կտակարաններուն մէջ տեղ գտած տառապանքի զանազան օրինակներ, շեշտը դնելով այն իրողութեան վրայ, թէ բոլոր տառապանքներն ու ցաւերը մեղքերու արդիւնք չեն, այլ յաճախ՝ Աստուծոյ կողմէ մարդոց ուղղուած ազդարարութիւններ, ուղղութեան բերելու նպատակով։ Ան յիշատակեց տառապանքին տուն տուող տասնեակ մը պատճառներ (մինակութիւն եւ լքուածութիւն, անձին դէմ յարուցուած հալածանք եւ թշնամութիւն, բարեկամներու ապերախտութիւն, անմիտ, անշնորհք ու չար զաւակ, մահուան երկիւղ եւայլն), պատշաճեցնելով զանոնք չորս Աւետարաններէն վերցուած յարմար օրինակներու։

Երեկոյեան, տեղի ունեցաւ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու 11-րդ խորհրդակցական ժողովի առաջին նիստը, որու ընթացքին բաց քուէարկութեամբ եւ ձայներու մեծամասնութեամբ կազմուեցաւ դիւանը, հետեւեալ ձեւով. –

Պր. Երուանդ Պարտազեան (Ա. ատենապետ)։

Արտէն Քհնյ. Սարգիսեան (Բ. ատենապետ)։

Նուպար Սարկաւագ Պէրպէրեան (Ա. ատենադպիր)։

Տիկին Սիհան Թիւթիւնճեան (Բ. ատենադպիր)։

Յաջորդաբար կարդացուեցան վարիչ – տնօրէնութեան Լիբանանի եւ Բերիոյ Թեմերու Կրօնական Դաստիարակութեան Խորհուրդներու եւ ՀԵԿԴՕՄ-ի տարեկան տեղեկագիրները, որոնցմով լուսարձակի տակ կ'առնուէր անցնող տարեշրջանի Կիրակնօրեայ Դպրոցներու ընդհանուր գործունէութիւնը ու կը բացայայտուէր տարուած աշխատանքներու տարողութիւնը («Նոր Դրադարկ» պաշտօնաթերթի հրատարակութիւն, դասագիրքեր, յարաբերութիւններ՝ Լիբանանի Ս. Գըրոց ընկերակցութեան հետ, վկայականաց բաշխում եւայլն)։

Երեքշաբթի, Օգոստոս 25-ին, «Ով գեհրաշ ծաղիկ» եւ «Արեգակն արդարութեան» շարականներու երգեցողութեամբ համագումարը վերսկսաւ իր աշխատանքները։ Տեղի ունեցաւ Աստուածաշունչի մեկնութիւն, զոր կատարեց Նուպար Սարկաւագ Պէրպէրեան։ Ապա, Կիրակնօրեայ դպրոցներու ընդհ. վարիչ – տնօրէն Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան տուաւ երկու դասախօսութիւններ, «Տառապանքը մղիչ ուժ ստեղծագործութեան» եւ «Հայ գիրքը աղբիւր ինքնաճանաչման» խորագրերով։

Առաջինին մէջ, բացայայտեց այն իրողութիւնը, թէ տառապանքը հոգեւոր մարզանք մըն է ու առիթ մը՝ մեր հաւատքը զօրացնելու։ Իսկ երկրորդ դասախօսութեամբ յիշեցուց, թէ 1987-ը հայ տպագրութեան գիւտի 475-ամեակն է, եւ առ այդ՝ ոգեկոչեց յիշատակը Հայ Կիւթէնպէրկին՝ Յակոբ Մեղապարտի, շահեկան տեղեկութիւններ փոխանցելով անոր անձին ու տպագրած գիրքերու բովանդակութեան մասին, ցոյց տալով, թէ ինչպէս ձեռագիրը հետզհետէ իր տեղը տուաւ տպագիր գիրքին։

Երեկոյեան, շարունակուեցաւ խորհրդակցական ժողովը, որու ընթացքին յաջորդաբար կարդացուեցան Լիբանանի եւ Բերիոյ Թեմերուն մէջ գործող Կիրակնօրեայ դպրոցներու տարեկան տեղեկագիրները (Լիբանանի տարածքին կը գործեն 16 Կիրակնօրեայ դպրոցներ, որոնցմէ 13-ը՝ Պէյրութի մէջ, իսկ Բերիոյ Թեմը կը պահէ 9 կիրակնօրեայ դպրոցներ, բաժնուած Հալէպի, Լաթաքիոյ, Բագդադի, Հասիչէի, Ռաս Իւլ Այնի, Դամասկոսի եւ Քեսապի մէջ։ Ժողովը տեղեկացաւ նաեւ, որ Գամիշլին եւս ունեցած է իր Կիրակնօրեայ դպրոցը, որ անցնող տարեշրջանին փակուած է, տեղւոյն Առաջնորդական փոխանորդին անբարեացակամ կեցուածքին պատճառով)։

Համագումարի վերջին երկու դասախօսութիւնները տեղի ունեցան Չորեքշաբթի, Օգոստոս 26-ին։ «Յարեւելից» եւ «Լոյս, Արարիչ լուսոյ» շարականներու երգեցողութենէն ետք Աստուածաշունչի ընթերցումն ու մեկնութիւնը կատարեց Պիքֆայայի Դպրեվանքի տեսուչ՝ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան։ Կարճ դադարէ մը ետք, Արշաւիր Վարդապետ տուաւ օրուան առաջին դասախօսութիւնը՝ «Տառապանքը եւ Հայութիւնը», բացայայտելով Հայաստանի մէջ տիրող օտար գե-

բեղխանութեանց ունեցած ժխտական անդրադարձը մեր ժողովուրդին վրայ:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Նոյն օրը, առաւօտեան կանուխ ժամերէն, Այնճարի հայութիւնը ցնծութեամբ կը սպասէր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին այցելութեան: Դէպի Եկեղեցի առաջնորդող գլխաւոր մայր փողոցին մէջ կանգնեցուած էր բարեգալստեան կանաչազարդ կամար մը, որուն ներքեւ համախմբուած էին Հ.Մ.Ը.Մ.-ի արիներն ու փողերախումբը: Հիւրընկալի անհամբեր սպասումով ժողովուրդը եզերած էր հայաւանի գլխաւոր պողոտաները:

Ժամը 11-ին Գարեգին Բ. Ժամանեց օրուան փայլը, ուր դիմաւորուեցաւ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու ընդհ. վարիչ-տնօրէն Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեանի, Այնճարի հոգեւոր հովիւ Աչոտ Քհնյ. Գարագաշեանի, տեղւոյն Ազգային իշխանութեան եւ պատասխանատու մարմին-ներուն կողմէ: Ապա, Կաթողիկոսը ու իր շքախումբը լիբանանեան եւ հայկական եռագոյն դրօշակներու ուղեկցութեամբ ու փողերախումբին հնչեցուցած «Դարձեալ փայլեց» եւ «Կիլիկիա» փառերգներով առաջնորդուեցան Ս. Պօղոս Եկեղեցի, ուր կատարուեցաւ կանոնական արօթքը:

Հուսկ, տեղի ունեցաւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ընդունելութեան եւ օծման տասնամեակի տօնակատարութիւնը, կազմակերպութեամբ՝ Այնճարի ազգային եւ հոգեւոր իշխանութեանց: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին աւրնթեր խօսք առին Վարուժան Ծ. Վրդ. Հերկելեան եւ Սեպուհ Ծ. Վրդ. Սարգիսեան:

Իր պատգամին մէջ, Հայրապետը նախ անդրադարձաւ այն իրողութեան, թէ ազգերն ու ժողովուրդները առաջնորդողները ընդհանրապէս եկած են գիւղական շրջանակներէ: Օրինակ բերաւ մեր գրականութիւնը, որ ծաղկեցաւ Պոլսոյ մէջ՝ գաւառէն եկած հայ մտաւորականներու անմիջական ջանքերով: Կոչ ուղղեց հայութեան ընակչութեան կառչած մնալու այդ հողին ու բլլալու նախանձախնդիր՝ հոգեկան արժէքներու նկատմամբ:

Երեկոյեան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ներկայութեան, համագումարի մասնակիցները ունկնդրեցին յայտագրին մէջ նշուած վերջին դասախօսութիւնը՝ «Հայութեան տառապանքը Խաչատուր Աբովեանի ՎԷՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ գրքին մէջ», զոր ներկայացուց լիբանանահայ ծանօթ մտաւորական Գրիգոր Շահինեան:

Յիշեցնենք եթէ, թէ տառապանքը Խ. Աբովեանի պարագային ՏԱԳՆԱՊ մըն է, դասախօսը գիտել տուաւ, թէ այդ տագնապը ընտանեկօրէն նկատելի է հեղինակին ոճին մէջ, որ գլացական է ու հեղեղական: Ապա, բացատրելէ ետք, թէ «Վէրք Հայաստանի»ն ջիղերու ցանցով ու արտի արիւնով գրուած գործ մըն է, ըսելով, թէ անիկա պոռթկում մըն է՝ գրի առնուած մէկու մը կողմէ, որ իր տառապանքը կ՚ուզէ բաժնել ուրիշներուն: Հուսկ, Աբովեանի կենսագրութեան ընդմէջէն ցոյց տալէ ետք անոր անհատական տառապանքը, եզրափակեց իր խօսքը ըսելով, թէ «Վէրք Հայաստանի»ն գրական տեսակէտէ կարապետ մըն է, ու աշխարհաբարի գործածութեան առաջին նմոյշներէն մին՝ հայ գրականութեան մէջ:

Հինգշաբթի, Օգոստոս 27ի առաւօտուն, Այնճարի Ս. Պօղոս Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ մատոյց Բաբգէն Արեգայ Զարեան: Քարոզեց Գարեգին Բ. Կաթողիկոս: Պատարագի աւարտին հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն կատարուեցաւ Կիրակնօրեայ դպրոցներու հիմնադիր-հայրապետներուն՝ Սահակ Կաթողիկոս Խապայեանի եւ Բաբգէն Աթոռակից Կաթողիկոս Կիւլէսէրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Կիրակնօրեաներու նախկին վարիչ-տնօրէն՝ Լեւոն Սարկաւագ Զէնեանի հոգիներուն խաղաղութեան համար: Աւելի ուշ, համագումարի մասնակիցներուն համար տեղի ունեցաւ շարականի ուսուցում, առաջնորդութեամբ Վարդան Աշգարեանի:

Նոյն օրը կէսօրէ ետք, ինչպէս նաեւ յաջորդ օրուան ամբողջ տեւողութեան կայացան խորհրդակցական ժողովի վերջին նիստերը, որոնց ընթացքին քննարկուեցան Կիրակնօրեայ դպրոցները շահագրգռող այլազան հարցեր:

Լիբանանի միօրեայ տագնապին մէջ մեծ իրագործում մը նկատուող հնգօրեայ այս համագումարի գնահատանքն ու փակումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Օգոստոս 28-ի երեկոյեան, վարիչ-տնօրէնին եզրափակիչ խօսքով:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԷՆ

Ուսուցիչներ կան, որոնց թողած տպաւորութիւնը աշակերտին հոգւոյն վրայ, կը տեւէ երկար, շատ երկար, մինչեւ վերջ:

Յակոբ Օշական այդ փաղանգին կը պատկանէր:

**

Դպրոցական տարեշրջանին վերջին ամիսներն էին, եւ ծնողքս ցնցուած ընտանեկան մեծ դժբախտութենէ մը, չէին կրցած գիս Թալի մօտակայ վարժարանը արձանագրել, երբ, օր մը, Պէզճեան Մայր Վարժարանի տնօրէնը, Պր. Գէորգ Պօղոսեան ձեռքէս բռնելով, գիս առաջնորդեց դասարան մը՝ ուր հայերէն կ՚աւանդուէր:

Ուսուցիչը ոտքի՝ աչքերը բոցավառ, մազերու անտաշ խուրձ մը ճակատին՝ յարաշարժ վիճակ մը ունէր եւ ձեռքերը օդին՝ բոլորովին տարուած՝ Մեծարենց կ՚արտասանէր առանց գրքի:

Վայրի ծաղիկ անունդ ի՞նչ է,
Ըսէ՛, մասուր ու կանանչէ
Ցանկապատին շուքին նստած
Վայրի ծաղիկ անունդ ի՞նչ է:

Յետոյ յանկարծ մեզ նշմարելով, երկար ցուցամատը դէպի ինծի երկարած.

Կանանչ թաղարիդ մէջ, կապոյտ
Ժպիտդ հագած,
Ըսէ՛ սիրուն ծաղիկ անունդ ի՞նչ է.

Ի՞նչ է, կը գոչէր անհամբեր, գոռ ձայնով մը, որուն ես վարժուած չէի: Անակնկալի եկած այս անսովոր տեսարանէն եւ շուարած, երբ ջանք մը կ՚ընէի պատասխանելու համար, ան միշտ ցուցամատը դէպի ինծի երկարած կը կրկնէր.

Ըսէ՛, սիրուն ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է, քիչ մը վախցած, հազիւ լսելի ձայնով մը, կը մրմնջէի. Նուարդ Փէշտիմալճեան.

Անմիջապէս կը փութար սեղանին վրայ բացուող տետրակին, արձանագրելու համար անունս, յետոյ խանդավառ՝

«Ըսէ, քիչ մը գէթ չէ՞ս դողար
Հովիկն անոյշ երբ որ փչէ...»

Հազիւ վերջացուցած, անուշադիր աշակերտ մը տեսնելով, միշտ ցուցամատը օգնութեան կանչելով կը գոռար.
– Ի՞նչ ըսի՛.

Աշակերտը շուարած չէր կրնար պատասխանել.
– Ջէռօն կը հագնիս...

Ջէռօն հագնի՞լ, այս բացատրութիւնը նախ տարօրինակ կը թուէր ինծի, յետոյ կը խորանայի ու զայն կը գտնէի նոր, թարմ, պատկերալից, եւ հետաքրքրութեան ու հրճուանքի ալիք մը հոգիս կը լեցնէր...:

Դարձեալ կը կրկնէր.
– Ջէռօն կը հագնի՛ս եւ աշակերտին անուանը քով խոշոր զէռօ մը կը փակցնէր:

Յետոյ, ամէն ինչ մոռցած, իր ներաշխարհին մէջ խանդավառ՝ բոլորովին տարուած մեծ քերթողին՝

«Առուն յորդառատ դալարին ծոցն է
նետուէր
Գաղջ տարփանէ՜ովն իր ջուրին՝ ուր
արեւը կ՚ապրի դեռ»:

Եւ ձեռքերը վեր, աչքերը կոպիճներուն մէջ հազիւ նշմարելի՝ կը գոչէր.
– Վե՛ր պաւակներս, վե՛ր, վե՛ր, ձեր ոտքերը աստղերէն ալ վեր...:

Այդ օրերէն վերջ հայերէնի դասաւանդութեան օրերը տօնական օրեր էին ինծի համար:

«Այս գիշեր տօն է հոգւոյս Կիրակի»

Յաջորդ դասին, մեծ հայրիկ մը պիտի նկարագրէինք, ուսուցիչը դասարան մըտաւ, աչքերուն մէջ արեւ կար.
– Հանըմ, դասի ելէ՛ր.

Ինծմէ կը սկսէր, բայց ես, երբեք հանըմի չէի նմաներ: Անտաշ աղջիկ մըն էի, երբ դասաժամը շատ հանդարտ կ՚անցնէր, երբեք չէի վարաներ, կօշիկիս քիթին ճարտարօրէն հաստատուած գնդասեղով մը, աջ ու ձախ չարժում ստեղծել:

Շատ ինքնավստահ ոտքի ելած, սկսայ կարդալ.
– Աղ – պղպեղ մազերով մեծ հայրի – կըս ...

Հազիւ այս բառերը արտասանած էի, երբ բոցավառ՝ ոտքի ցատքեց.
– Ծիծաղելի է, պարզապէս ծիծաղելի ... դուրս այդ բոլորը, դո՛ւրս, դո՛ւրս, կարճ, կտրուկ եւ պարզ...

Օրինակ, դաշտին մէջ ծառ մը, վրան թռչուն մը ... եւ ըսել թէ, մենք, մինչեւ այդ օրը վարժուած էինք, վար իջեցնել լուսինը, աստղերը, ծիծեռնակը... Հազիւ սկսեր էի, զուել, պարզացնել գըրելու ձեւս, երբ օր մը, Պր. Պօղոսեան, դասարանէն ներս մտնելով, շատ տխուր դէմքով մը յայտնեց թէ, Յակոբ Օշական արտասահման մեկնած է...:

Այս հարուածը անպատսելի էր: Երկար, շատ երկար պահ մը, դասարանը լուռ մնաց, իսկ ես, լալու փափաք ունէի, արովհետեւ հասկցած էի թէ ինչ կորսնցուցած էի:

Այդ օրէն յետոյ, հայերէնի ուսուցիչներ յաջորդեցին իրարու, սորվեցանք դարձեալ վար իջեցնել լուսինը, աստղերը, ծիծեռնակները, դժգոհութեան ալիքներ չստեղծելու համար, ուսուցչին դէմքին վրայ, եւ ինչպէս կ՚ըսէր Մկրտիչ Հաճեան, մենք մեր հայերէնը բոլորովին տանձին սորվեցանք:

Արժէքներ էին մեր բոլոր ուսուցիչները, ինչպէս՝ Պետրոս Ատրունի, Կարօ Քիւրքճեան, Յովհ. Շահնազար, Յ. Հազարապետեան, Գալըճեան, Օրիորդներ՝ Երկանեան, Ճէպէճեան եւ տակաւին ուրիշներ, սակայն Յակոբ Օշական, գիտէր մագնիսացնել աշակերտը, անոր հոգին տանիլ աստղէ – աստղ, երկինքէ – երկինք, մինչեւ որ դասավերջի զանգակին հնչիւնը մեզ բրտօրէն գամէր նստարանի ցուրտ տախտակին...:

Այդ օրերէն ի վեր, անցան տարիներ եւ տարիներ, սակայն, ականջներուս մէջ տակաւին կը հնչէ իր խանդավառ ձայնը՝

Վե՛ր պաւակներս, վե՛ր, վե՛ր, ձեր ոտքերը աստղերէն ալ վե՛ր...:

Սէր եւ յարգանք իր յիշատակին:

ՆՈՒԱՐԴ ԳԱՄԵՐ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱԲԱՆՏՐԻԴԻԻ (Յունաստան) մէջ, Օգոստոս 27-էն Սեպտեմբեր 6, տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ. Յունաստանի պատանեկան միութեան 7-րդ տարեկան բանակումը, որուն մասնակցած են 10 – 16 տարեկան 68 պատանիներ: Յայտագիրը բաղկացած է դաստիարակչական դասախօսութիւններէ, մարզանքէ, երգէ, պարէ եւ ձեռային աշխատանքներէ:

**

ՈՒՐՄԻՈՅ Հայ Մշակութային Արարատ կազմակերպութեան երեցներու բաժնի թատերախումբը, Օգոստոս 21ին եւ 22ին, ներկայացուցած է «Հէնց առաջին օրը» թատերախաղը, բեմադրութեամբ Ռազմիկ Բարայեանի: «Արամ Մանուկեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած ներկայացումներէ առաջ բեմադիրը խօսած է նաեւ հայ թատրոնի անցեալին ու ներկային մասին:

**

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արարատ» սրահին մէջ, Օգոստոս 8-ին եւ 9-ին, ներկայացուած է Մոլիէռի «Շփոթած ամուսին» կամ «Ժորժ Տանտէն» կատակերգութիւնը, բեմադրութեամբ Տիգրան Տէր – Մարտիրոսեանի: Ներկայացման աւարտին գրուատանքի խօսքեր արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Կորիւն Արք. Պապեան:

ՇԱՒԻԼ ՄԵԾԱՐԱՆՔ ԶԱՒԷՆ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

Արձակուրդներու նախօրեակին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ տօնն եւ իր աւանդական հոգեճաշի օրն էր: Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նագդաշեան հրաւիրուած էր պատարագելու եւ քարոզելու: Յաւարտ պատարագին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ հանգուցեալ բարերարներու հիմնադիրներու եւ հոգաբարձութեան անդամներու հոգւոց հանգստեան համար:

Այս տարուան տօնակատարութիւնը բացառիկ փայլ մը ունեցաւ: Եկեղեցիի հիմնադիրներէն, տարիներով հոգաբարձութեան ատենապետ եւ եկեղեցիին ծառայած իբր դպիր, դպրապետ՝ Պր. Զաւէն Օհաննէսեան, Վազգէն Ա.ի գնահատական կոնդակով՝ «Ներսէս Շնորհալի» շքանշանին արժանացաւ: Այս մեծարանքի հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ յաւարտ արարողութեան եկեղեցւոյ մէջ, ձեռամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի, որ զետեղեց շքանշանը Պր. Զաւէն Օհաննէսեանի կուրծքին: Ան քանի մը խօսքերով տեղեկացուց հաւատացեալ ժողովուրդին, անոր տարիներով ծառայութիւնը մեր եկեղեցիին Պոլսէն, Փարիզ եւ Շաւիլ: Ապա Պր. Գրիգոր Փափազեան կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետին կոնդակը: Պր. Զաւէն Օհաննէսեան մեծ յուզումով իր շնորհակալութեան խօսքերուն մէջ ըսաւ թէ՝ իր հանգուցեալ հօրը նման 10 տարեկանէն սկսեալ մաս կազմած է եկեղեցական ձայնաւորներու խումբին, որով 75 տարիներէ աւելի ծառայութիւն մը ունեցած է ի պայծառութիւն մեր եկեղեցւոյն որ իրեն պարգեւած է հոգեկան մեծ բաւարարութիւն:

Յետոյ ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ կից Ս. Պալապանեան սրահը ճոխ սեղաններու շուրջ, ուր ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ: Գիւտ Եպիսկոպոսի, հոգաբարձութեան ուղղուած գնահատական խօսքերէն վերջ Պահպանիչով աւարտեցաւ այս մտերմիկ հոգեճաշը ուրկէ բոլորն ալ ուրախ – զուարթ մեկնեցան, մանաւանդ օրուան մեծարեալը Պր. Զաւէն Օհաննէսեան:

**

Պր. Զաւէն Օհաննէսեան ծնած է 1901ին Պոլսոյ արուարձաններէն Մաքրիգիւղ: Մանուկ հասակէն օրօրուած շարականներով, մօմակալ տասը տարեկանին, 1918-ին, 16 տարեկանին մաս կը կազմէ Ն. Սերգոյեանի կազմած Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ բազմաձայն երգչախումբին: Կ՚անդամակցի նաեւ Պոլսոյ սկաուտական եւ թատերական խումբերուն: 1923-ին Պոլսէն մեկնելով, Փարիզ կը հասնի ու կը վերագտնէ իր վարպետը Ն. Սերգոյեան Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտապետ: Կը հետեւի անոր շարականներու դասերուն: 1933-ին Վռամշապուհ Արք.ի ձեռամբ, Շաւիլի փայտաշէն մատրան օծման կը մասնակցի: Պատասխանատու պաշտօններ կը վարէ զանազան երգչախումբերու մէջ: 1950-ին կը սորվի հայկական ձայնանիշերը, եւրոպականին ծանօթ ըլլալով: Կը սկսի ընդօրինակել Ն. Սերգոյեանի ձեռագիրներու զանազան մեղեդիները: Այս թուականներէն սկսեալ Շաւիլի եկեղեցական եւ աշխարհական կեանքին վերջնապէս մաս մը կազմէ: 1957-ին կը մասնակցի եկեղեցւոյ վերաշինութեան աշխատանքներուն եւ քանի տարի հոգաբարձութեան ատենապետի պաշտօնը կը վարէ: 1972-ին տարիքի բերմամբ կը քաշուի եւ ընդհանուր ժողովի կողմէ կը նշանակուի պատուոյ նախագահ:

Այսօր Պր. Զաւէն Օհաննէսեան հակառակ իր յառաջացած տարիքին կապերը չէ խզած իր այնքան սիրած եկեղեցիին հետ եւ իր մասնակցութիւնը կը շարունակէ սիրայօժար բերել երգեցողութեանց:

Հ. Ն.

(Շար. Ա. էջէն)

մարդիկ էջմիածին կ'երթան, զօրաւոր կրօնական զգացումի մը հետեւանք չէ, էջմիածին՝ ճարտարապետական յուշարձան մըն է: Հոս լրագրողները աւելորդ պատմութիւն մըն ալ կը մէջբերեն, Կաթողիկոսը վերածելով դեղօրայք ներածողի մը, մինչ Սահակեանի համար յստակ է՝ կրօնքը իր դերը կատարած է երբ Պետութիւն չունէինք, այսօր մեծ դեր չունի:

ԱՍԱԼԱ–ի եւ ընդհանրապէս ահաբեկչութեան մասին, դիրքը յստակ է: Ոչ մէկ կապ կայ եւ սկզբունքով արդէն ահաբեկչութեան դէմ են: Ժողովուրդը կ'ըսէ Ֆրանսայի լրագրողը, տեղեակ է օտար փորձերէն, Թրքական կամ Ֆրանսական ձայնասփիւռ մտիկ ընելով:

Անկախութեան մասին, պատասխանը յստակ է ու վճռական՝ Երբե՛ք: Անոնք որոնք, կ'ըսէ Սիմոնեան, անկախութեան մասին կը խորհին, լաւ չեն սերտած մեր պատմութիւնը, մեր աշխարհագրական դիրքը պէտք է նկատի ունենալ: Վերջին խօսք մը Սփիւռքի հետ կապերու մասին եւ ձուլումի վտանգին: Ֆրանսայի Հայերը կ'ուզեն պահել իրենց ինքնութիւնը:

**

Ընդհանուր ձեւով տխպար մեռխաթիֆ հաղորդում մըն էր, որու դրդապատճառը շատ յայտնի չեղաւ: Եթէ Հայերը հետաքրքրող գլխաւոր հարցումը – մանաւանդ այս օրերուն – Ղարաբաղ, Նախիջեւանն էր, մեր պատասխանը առինք: Ժամանակին այդպէս կարգադրուեր է, Ադրբէյջանի տրուեր է: Եղաւ – գնաց:

Թերեւս տարրկուի մեզի, թէ ուրիշ բան չէին կրնար ըսել: Նոյնի՞սկ «վերակառուցման» եւ «հրապարակայնութեան» այս օրերուն: Ամէն պարագայի մէջ, Ռ. Սահակեան աւելի հայ պատմարանի մը տպաւորութիւնը թողուց, քան՝ Ս. Սիմոնեան, որ խորհրդային տխպար պաշտօնատարի դերէն, պահ մ'իսկ դուրս չելաւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ առաջին հիւրն էր, հեռատեսիլի Ա. կայանի նոր յայտագրին եւ ուղղակի կը պատասխանէր Քրիսթին Օքրէնթի հարցումներուն: Բաւական չեշտեց իր տարակարծութիւնները կառավարութեան հետ: Նոր – Քալետոնեան գաղթատիրական վիճակի մը մէջ պիտի ապրի, դէմ է: Նախագահական իր թեկնածութեան հարցը կը մնայ՝ հարցական: Համակեցութիւնը դիւրին չէ: Գործազրկութեան համար, դարման չկայ: Չի խառնուիր ընկերվարական կուսակցութեան նախագահական ընտրութեան քաղաքական ծրագրին, բայց՝ ընկերվարական է:

ՔԱՏԱՖԻ յայտարարեց թէ Չատի պատերազմը վերջացած է: Չատի կառավարութիւնը համաձայն չէ:

ՇԻՐԱՔ մեծ ոգեւորութեամբ ընդունուեցաւ Նումէա, հականկախապաշտներուն կողմէ: Ըսաւ որ ոչ՝ յաղթական, ոչ պարտեալ պէտք է ըլլայ եւ տրամադիր է խօսելու, պայմանաւ որ այդ ըլլայ հանրաքուէին արդիւնքին համապատասխան ոգիով: Տասը ժամ ետք նախարարապետը Փարիզ վերադարձաւ:

ՓԱՐԻԶԻ Ազգ. ժողովի շէնքին առջեւ, շուրջ 4000 հոգի ցոյց մը կատարեցին պահանջելու համար Ժ. Մ. Լը Փէնի խորհրդարանական անձեռնմխելիութեան բարձումը: Այս ամբողջը արդեւք չեն որ ծայրայեղ կաթոլիկէ աբբայ մը, Սէն – Նիքոլա տիւ Շարտոնէի հոգեւոր հովիւը սա պէս յայտարարութիւն մը ընելու համարձակութիւնն ունենայ. – «Ժ. Մ. Լը Փէնի դէմ մղուած ատելութեան այս ալիքը, դրդուած եւ կազմակերպուած է հրէական մեծ դրամատան կողմէ, որ 45 տարի է Ֆրանսան կը պահէ իր մենատիրութեան ներքեւ»:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Վերժին Գորգիկեան իր ամուսնոյն՝ Պօղոս Գորգիկեանի մահուան 5–րդ տարելիցին եւ իր մօր՝ Աղաւնի Կիւլէմէրեանի մահուան 13–րդ տարելիցին ի յիշատակ 500 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՁԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Երամազեանի:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Գուրգէն Փիրանեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տիկին Անարէ Փիրանեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 250–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տիկին Հայկուհի Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100–ական Ֆ.:

Գուրգէն Զուէրեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Զուքուրեան եւ Շվոտեան ընտանիք 300 Ֆ.:

ՃԱՇ

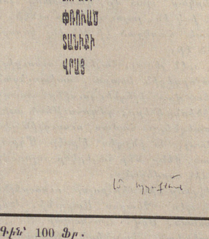
Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր սեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ



Գին՝ 100 Ֆր.

Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօր՝ Այրի Տիկին Բերկրուհի Տեսթանեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն.– 1000 Ֆ. Դպրոցասէր Տիկնանց վրժ., 1000 Ֆ. Սամուէլ – Մուրատեան վրժ.ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆ. «Յառաջ»ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեան 1000 Ֆ կը նուիրեն Ս. Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

**

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Քէպէլեան ընտանիք 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յովհ. Գոյումճեան 300 Ֆ.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Կը փնտռուին հին գիրքեր եւ առարկաներ, որոնք առնչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ:

Հեռաձայնել. – ՏՈՔԹ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20.30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS
ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

«ՅԱՌԱՋ»ի
ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
ՍԱԿԱԳԻՆԸ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ

Մահազդ	350	(415,10)
Հոգեհանգիստ	250	(296,50)
Շնորհակալիք	250	(296,50)
Հարսնիք, նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյս Դպրաց դասին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ շահագրգռուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14.30–էն 17.30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19–ին, Վարժարանին մէջ, ժամը 14–էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8–էն ետք:

**

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ – ՔՈԼՈՄՊ ՔՈԼՈՄՊ

Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ, Քոլոմպ եւ շրջանի Հայկ. Գառնիկ Յովհաննէսեան միօրեայ դպրոցը կը վերաբացուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23–ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան նոյն օրը, ժամը 9 – 12 եւ 14 – 16:

Ծնողքները կը հրաւիրուին առաջնորդել իրենց զաւակները:

119, rue Hoche, Colombes

**

ՎԻԷՆ — Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտեմբեր 16–ին եւ տեղի կ'ունենան ամէն Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջերը, ժամը 14–էն սկսեալ, Արովեան սրահին մէջ՝ 1, Բէ Բաժօ:

Կ'ընդունուին 5 տարեկանէն վեր բոլոր մանուկներն ու պատանիները:

Այս տարի, ուսուցչական կազմին իր սիրայօժար աջակցութիւնը պիտի բերէ Տիկին Քնարիկ Գութուճեան:

Իրենց զաւակները դպրոց բերելու զբաղութիւն ունեցող ծնողներէն կը խնդրուի անպայման հեռաձայնել Միութեան դրասենեակը՝ 74 – 85 – 18 – 05 թիւին, կարգադրութեան համար:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
22

MARDI
22 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63-ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.578

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.578

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ անակընկալի բերին Եւրոպան, համաձայնագիր մը կնքելով հիւլէական զէնքերու բարձումին շուրջ: Ամէն մարդ ուրախացաւ, բացի Շիրաքէն որ բարձրաձայն ըսաւ, ինչ որ շատեր կը մտածեն: Արդարեւ Եւրոպացիներու գլխուն վրայէն նման համաձայնագիր մը, Ֆրանսան եւ Գերմանիան խորհրդային հիւլէական կրակին կը թողու, կորսնցնելէ ետք հակազդարձութեան կարելիութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, հարցազրոյցի մը ընթացքին «Լը Փուէն» շաբաթաթերթին խիստ կերպով քննադատեց Սէ - Էն - Սէ - Էլ-ը, որ «ցարդ ոչինչ ըրած է ներշնչելու համար այն զգացումը զոր յարգանք կը կոչենք»: Միթերան ուրիշ բաներ ալ ըսած է այս հարցազրոյցին ընթացքին, բայց այս նախադասութիւնն է որ աղմուկ բարձրացուց եւ մեղադրուած մարմինը (ազատութեանց եւ հաղորդակցութեան ազգային յանձնախումբ) արտակարգ նիստ գումարեց Երկուշաբթի, պատասխանելու համար:

ՊԱՊԸ, Հռոմ վերադարձաւ, Տիթրոյթէն ետք, երթալ տեսնելով նաեւ Ֆորթ Սիմփսընի (Քանատա) հնդիկները: Նախապէս բաւական ցոյցերու առիթ տուած էր Սան - Ֆրանսիսքօ, ուր միասեռականներու հրեաներն ալ միացած էին ձաղկելու համար Պապը եւ չխնայելով որեւէ վրան բաց արտայայտութիւն ալ «Փոփ կօ հոմ»ին քով չվարանելով այլ ցուցատախտակներով դատապարտել Պապին եւ Վատիկանի դիրքը միասեռականութեան դէմ. - «Արգանդ՝ Վատիկանի սեփականութիւն» եւայլն, եւայլն: Նման արտայայտութիւնները «ազատութեան» փաստեր ըլլալով հաւանաբար:

ԿՈՐԲԱՃՈՎ ՀԻՒՄԸՆԴ, այս հարցը ծագեցաւ Երկուշաբթի օր, գերմանական «Պիլտ» թերթին պատճառով, ըստ որուն խորհրդային թիւ մէկը թունաւորուած է կերածէն Եալթա, ուր արձակուրդը կ՚անցընէր եւ չէ դարմանուած ու կառախումբով մը Մոսկուա փոխադրուած: Նոյն թերթը կ՚ըսէ թէ քննութիւն բացուած է գտնելու համար թէ արկա՞ծի հետեւանք է, թէ ոչ՝ դիտումնաւոր արարք մը:

ԼԸ ՓԷՆ, նախ Ուրբաթ օր, ապա Կիրակի Պուրժէի իր «կապոյտ, ճերմակ, կարմիր» հաւաքոյթին անդրադարձաւ իրեն դէմ մղուած պայքարին: Աւելի զոհի կերպարանք առաւ եւ իր հարցը նմանցուց Տրէյֆիւսի հարցին: Յետս կոչում ըրաւ, անշուշտ, այլ մեծախմբերու դաւ մը տեսաւ իրեն դէմ: 70 վայրկեան տեւող իր ելոյթին մեծ մասը նուիրեց մամուլի դէմ բուռն արտայայտութիւններու, բոլոր մեղքերը անոր վզին փաթթելով: Տրէյֆիւսէն զատ, Յիսուսի ալ բաղդատեց ինքզինքը, ոգեկոչելով Ղուկասի աւետարանէն հատուած մը: Այսինքն Լը Փէն ինքզինքը նմանցուց երկու ... Հրեաներու:

ՃՈՒՄՊԼԱԹ 700 լիբանանցի զինուոր ղրկեց Քատաֆիի, Չատի դէմ կռուելու համար: Տիւրզիներու պարագլուխը որ կ՚ընկերանայ ռազմիկներուն, յայտարարած է թէ՝ «այս խորհրդանշական ուժը պիտի մնայ ժամահիրիյայի ընկերներուն կռուելու համար յանուն արաբականութեան եւ իսլամի»: Ճումպլաթի համար Ֆրանսա յանցաւոր է: Վերջերս Փարիզ եկած էր եւ ընդունուած Միթերանի կողմէ, քանի որ ինք ալ - Ճումպլաթ - Բ. Միջազգայնականի անդամ է:

ԱԼԷՆ ՓՐՈՍԹ Ֆորմիւլ 1-ի յաղթանակներու բոլոր մրցանիշները կոտրեց 28-րդ յաղթանակը տանելով, Կիրակի օր, Փորթուկալի մեծ մրցանակին, տեղը գրաւելով Ճէյքի Սթիւարթի:

ՎԻԳԷՆ ՍԵԴՐԱԿ ՃԱՐԽՈՒՏԵԱՆԻ ձերբակալութիւնը կը հաղորդէ «Լիպերասիոն», Երկուշաբթի օր, ըսելով թէ Ուաշինկթըն յայտնած է, Ուրբաթ օր, թէ ձերբակալուած է մէկը, որու դէմ կասկած կայ թէ յանուն ԱՍԱԼԱ-ի կարգ մը ռմբափորձեր գործած է ամերիկեան հողամասին վրայ 1981 — 1982-ին: 65 տարի բանտարկութեան կրնայ դատապարտուիլ, մեղադրուած է դաւի մը համար, պաշտօնական շէնքի մը դէմ, Լոս - Անճըլըսի Զուիցերիոյ հիւպատոսարանը թիրախներէն մէկը եղած ըլլալով:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ՏFA-Ի ՃԱՇԸ

Ի ՊԱՏԻՒ

Ժ. ՎԱՆՏԸՄԷՕԼՊՐՈՒՔԻ, Հ. ՍԱՊԻԻ, Ա. ՔՈՍԹ-ՖԼՈՐԷԻ

ԵՒ ԱՅԼ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

ՆԵՐԿԱՅ ԵՂԱՒ ՆԱԵՒ՝

ՇԱՒԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ

Պատմական քուէարկութենէն ճիշդ ու ճիշդ երեք ամիս ետք, Սեպտեմբեր 18-ին, Փարիզի Սէրքլը տը լ'Իւնիոն էնթէռալիէի շքեղ հիւրասրահին մէջ, Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ - Ամէնիէն ճաշ մը կազմակերպած էր ի պատիւ եւրոպացի այն Խորհրդարանականներուն, որոնք ռահվիրաները եղան այդ օրուան յաջողութեան, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, ճնշումներուն, սպառնալիքներուն: Անոնք, ի մասնաւորի՝ Ժագ Վանտըմէօլպրուք, տեղեկաբերը եւ Հանրի Սապի, նախաձեռնողը, զօրավիգ ունենալով ընկերվարական եւ համայնավար խմբակցութիւնները եւ քանի մը քաջեր ինչպէս՝ Ա. Քոսթ - Ֆլորէ, շնորհիւ իրենց յարատեւութեան, յամառութեան եւ մարդկային իրաւունքներու հանդէպ իրենց հաւատքին, յաջողեցան եւրոպական Խորհրդարանին ճանչցնել տալ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Ընդհանուր ձեւով, շատ յաջող երեկոյթ մը, որու ներկայ գլխաւոր անձնաւորութիւններու կարգին յիշենք Հայ երեք յարանուանութեանց պետերը՝ Գիւտ Եպիսկոպոս, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, պատուելի Ռ. Լէօնեան, Իսիի քաղաքապետ, ենթանախարար՝ Ա. Սանթինի, Խորհրդարանի փոխ - նախագահ՝ Տիկին Նիքոլ Փէրի, Ժագ Վանտըմէօլպրուք, Հանրի Սապի, Ալֆրէտ Քոսթ - Ֆլորէ, Ժագ Մալէ, Ռոժէ Փարթրա, Փ. Պ. Փրանչէս, Ժ. Մ. Վանլէրընպերկ, Իվ Ժուֆա, Փաթրիք Տէվէճեան, Լուի Ժուանէ, մէթր Լէօ Մաթարասօ, Իվ Թերնոն, Քոսթաս - Վալէնցաս եւ Շաւլ Ազնաւուր, որու անակնկալ ժամանումը մեծ ոգեւորութիւն առեղծեց: Ներկայ էին նաեւ հայ դատի յանձնախումբի պատասխանատուներ, նախկին նախարար եւ Վիլէօրպանի քաղաքապետ՝ Շաւլ Հէռնիւի կողմէ՝ Ժ. Գրիգորեան:

Սեղանը օրհնելէ ետք, առաջին խօսքը տրուեցաւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդին՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի որ Ղուկասի Աւետարանէն մէջբերումէ մը ետք, վեր առաւ հայ ժողովուրդին հաւատքը արդարութեան հանդէպ եւ յոյսը, զոր երբեք չկորսնցուց իր պատմութեան երկայնքին: Շնորհիւ եւրոպացի խորհրդարանականներուն, արժանաւորութեան ձայնը յաղթանակեց Յունիս 18-ին, բանալով արդարութեան ճամբան:

Համայնավար երեսփոխան՝ Փիէր - Պենժամէն Փրանչէս իր ուրախութիւնը յայտնեց այս կարեւոր յաղթանակին համար, յաղթանակ մը որու ճակատագիրը շատ անորոշ էր սկիզբը: Ճակատամարտը լրացած չէ ըսաւ ան: Երեւանի մէջ յուշարձան մը կ՚ոգեկոչէ 1915-ի զոհերը, պէտք է որ Փարիզի մէջ ալ յուշարձան մը նուիրագործէ Յունիս 18-ի յաղթանակը:

Իսիի քաղաքապետը յայտնեց թէ շատ գոհ է եղածէն, ըստ իրեն, ճիշդ է, եւրոպական Խորհրդարանը տեղը չէր, բայց լաւ է որ եղաւ: Զինքը լաւ չհասկցան յաճախ Հայերը, դժգոհութիւն յայտնեցին իրեն, բայց երբ հանդարտութեամբ պատասխանեց, համոզուեցան: Ի՞նչ կ՚արժեն առեւտրական պայմանագրութիւնները, շեշտեց ան, մարդկային տառապանքին բաղդատմամբ: Կարելի չէ խօսիլ տալ պատմութենէն:

Հանրի Սապի, գլխաւոր կերտիչն է այս ճանաչման, քանի որ՝ պետ Ֆրանսական ընկերվարական խմբակցութեան եւրոպական Խորհրդարանին մօտ, ինք եղաւ նախաձեռնողը բանաձեւին քննութեան իսկ: Ան, իր խօսքի սկիզբին շնորհակալութիւն յայտնեց Հայերուն, որոնց դատը արդար էր եւ անոնք թոյլ տուին որ պոռթկայ: Շատ ուրախ եղայ, ըսաւ, այս պայքարը տանելով: Ողջունեց Քոսթ - Ֆլորէի քաջութիւնը (նախագահ քրիստոնեայ ժողովրդավարութեան, միակն էր իր կուսակցութենէն որ զօրավիգ կեցաւ բանաձեւին եւ յանձնախումբին մէջ ալ իր ձայնն էր որ փրկեց կացութիւնը եւ բանաձեւը բարձի թող չեղաւ) որ թոյլ տուաւ այս յաջողութիւնը: Արդարութիւնը եւ իրաւունքը կը յաղթեն:

Ժամը 10 էր եւ յանկարծ մուտք կը գործէր Շաւլ Ազնաւուր, Լ. Սայեանի ընկերակցութեամբ, ու ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ տեղ կը գրաւէր պատուոյ սեղանը: Բուռն ծափահարութիւններու մէջ է որ խօսք առնելու կը հրաւիրուէր Ալֆրէտ Քոսթ - Ֆլորէ, տիպարը այն աւանդական Ֆրանսացիներուն, որոնք նախամեծար համարած են արդարութիւնը, մարդկային արժանաւորութիւնը, իրաւունքը, քաղաքական եւ կուսակցական հաշիւներէն: Քաջութիւնն ունեցած են իրենց տեսակէտը պաշտպանելու մինչեւ ծայրը, հաւատալով մարդկային արժէքներուն: Ան ողջունեց արդարութեան եւ իրաւունքին յաղթանակը: Հարցը դիւրին չէր: Գնահատեց «Սոլիտառիթէ»ին աշխատանքը, շեշտելով թէ հարցը, սակայն, պարզ էր՝ մարդուն իրաւունքները պէտք է գերազանցեն Պետութեան պահանջը: Հարցը առարկութիւն չի վերցըներ: Ցեղասպանութիւնը այնքան ճշմարիտ է, որքան կազի սենեակները: Դէմ արտայայտուելէ ետք ահարեկչութեան, ըսելէ ետք թէ, ճիշդ է, պատասխանատուութիւնները ժառանգական չեն, անհրաժեշտ նկատեց որ Թուրքիա ստանձնէ իր պատմութիւնը, ինչպէս ըրաւ Գերմանիա, բարոյական հատուցում կատարելով Իսրայէլի:

Ժագ Մալէ (Ընկերային Դեմոկրատներու Կեդրոն) անկեղծութիւնն ունեցաւ խոստովանելու թէ սկիզբը, աւելի համաձայն էր իր կուսակիցներուն, այսինքն եւրոպական Խորհրդարանը ձեռնհաս չէր այդ հարցը քննելու: Բայց հետզհետէ, համոզուեցաւ, Քոսթ - Ֆլորէ իրաւունք ունի, Պետութեան պահանջը պէտք է անհետանայ խղճին առջեւ: Հայերու ցեղասպանութիւնը ճշմարտութիւն մըն է, զոր կարելի չէ խեղդել: Մեռեալները կ՚աղաղակեն գիշերուան մէջ: Հայերու ցեղասպանութիւնը մանրամասնութիւն մը չէ: Մալէ, յիշեց նաեւ իր յուզումը, երբ կ՚ընդունէր նախկին ռազմիկներ, դիմադրականներ, ու կը տեսնէր թէ որքան զոհեր տուած են Հայերը յանուն ազատութեան:

Իվ Ժուֆա, նախագահ Մարդկային իրաւանց լիկային, յիշելով թէ ինք ալ գաղթականի զաւակ է, շեշտեց թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը պատմութեան մէկ մանրամասնութիւնը չէ: Յիշեց թէ իր հիմնադրութեան օրէն իսկ, 1898, Լիկան մտահոգութիւնն ունեցած է Հայ ժողովուրդին տառապանքներուն, ոգեկոչելով Ֆր. տը Փրէսանսէները, Վ. Պաշերը, Փ. Քիյարներն, Անաթոլ Ֆրանսներն: Իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին, Լիկան Հայ ժողովուրդին կողքին գտնուած է: Ժուֆա, կ՚աւելցնէ, թէ իր անցեալն իսկ, նացի արգելափակման կայանի մը մէջ եւ ընտանիքին անդամներու կորուստը, պատճառ են որ խորապէս զգայ Հայերու դիմումը՝ ճանչցնել տալու համար իր ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը: Կ՚ակնկալէ Թուրք մը որ Վիլի Պրանտի քաջութիւնն ունենայ: Ժողովրդավարութիւնը կը պարտադրէ՝ ստանձնել իր պատմութիւնը, ներառեալ սեւ էջերը:

Երեսփոխան Պուլթոսի Խորհրդարանական կցորդ՝ Քոսթաս Վէլէնցաս յիշեց պելժ նախարարին՝ Ժասփէրի խօսքը, Լօզանի դաշնագրին վաղորդայնին՝ այլեւս ոչ ոք պիտի կարենայ Հայու մը նայիլ առանց ամչնալու: Իբրեւ յոյն, խորապէս կը զգայ հայ ժողովուրդին կրած անարդարութիւնը, կը գնահատէ անոր բերած նպաստը քաղաքակրթութեան եւ հայ ժողովուրդը իրաւունք ունի գոյութեան: Իր խօսքը վերջացուց, բաժակը բարձրացընելով հայ ժողովուրդին բարգաւաճման եւ ապագային:

Լուի Ժուանէ, ՄԱԿ-ի Մարդկային իրաւանց Ենթայանձնախումբին Ֆրանսացի մասնագէտն է: Հինէն ծանօթ է հար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Սեպտեմբեր 20-ի խաղերու արդիւնքներն են. -

Դնեպր — Դինամօ Մ.	1 — 1
Շախտեոր — ԲԿՄԱ	1 — 1
Կայրաթ — Ժալգիրիս	2 — 2
Զենիթ — Դինամօ Մինսկ	1 — 0
Դինամօ Կ. — Սպարտակ	0 — 1
Տորպեդօ — Մետալիստ	1 — 0
Գուրիա — Արարատ	2 — 0

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը մէջ կը գլխաւորէ Սպարտակ 36 կէտով: «Արարատ կը գրաւէ 6-րդ տեղը:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Անթոնի — Իսիի Հայ Մարզական	0 — 2
Ալֆորվիլի Հայ Մարզական — Ֆոնթընէ	1 — 3
Հ. Մ. Ը. Մ. — Ֆրանս — Պոնտի	3 — 1

ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ ՏԷՕՔՄԷՃԵԱՆԻ ԻՍԿԱԿԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹՕԼԷԼԵԱՆ

Ֆրանսայի, անկասկած համայն Սփիւռքի հայութեան այն հատուածը՝ որ հայ մամուլին կը հետեւի, լսած է ԱՄՆ-ի Քալիֆորնիա նահանգի կառավարիչ Ճորճ (մկրտութեան անունով Գուրգէն) Տէօքմէճեանի անունը գոնէ։ Ամերիկայի մէջ ան, Ալեք Մանուկեանի կողքին, անձ մըն է որ հմայք ունի, – ուժի, քաղաքական վարկի յատուկ հմայքը, որ դրամէ՛ն աւելի պակասած է մեզի։ Այս հմայքը երբեմն արգելք կը հանդիսանայ լուրջ վերլուծումի, կամ նոյնիսկ պարզ, տարրական իրականութիւններու մասին տեղեակ մնալու ճիգի։ Կ'ուզեմ, այս կարճ յօդուածին մէջ, ընդգծել իր կատարած դերին մի քանի ծալքերը։

ԱՄՆ-ի կը տիրապետեն երկու կուսակցութիւններ, Հանրապետականները (Նախագահ Ռեկընի կուսակցութիւնը) եւ Դեմոկրատները (որոնք մեծամասնութիւնը ունին Ծերակոյտի եւ Ներկայացուցչական Տան մէջ)։ Ընդհանրապէս՝ Հանրապետականները «աջ» ու «պահպանողական» են, Դեմոկրատները «ձախ» եւ «ազատական», սակայն նման որակումներ բաւարար չեն։ Դեմոկրատներ կան (հարաւային – նահանգներէ), որոնք Հանրապետականներու 90 տոկոսէն աւելի «աջ» են, քաղաքական հարցերու 90 տոկոսին շուրջ։ Մի քանի Հանրապետականներ ալ կան, որոնք աւելի «ձախ» են, քան Դեմոկրատներէն շատեր։ Ուրեմն, երբ ուզենք բնորոշել Տէօքմէճեանը, իբր քաղաքական մարդ, ստիպուած ենք ըսել, – ան, Հանրապետականներու մեծամասնութեան նման, պահպանողական մըն է։ Հարցերու 80 առ-հարիւրին մէջ համաձայն է Ռէկընի, – հակա – աղքատ, հակա – սեւ, հակա – աշխատաւոր դասակարգ, իբր՛ւ ներկայացուցիչը Քալիֆորնիոյ ունեւորին, բարձր քաղքենիութեան։ Սակայն երկու հարցերու կամ մարզերու մէջ, ան կը տարբերի իր դաշնակիցներէն։ Երբ հարցը նահանգային դպրոցներուն և համալսարաններուն հետ կապ ունի, Տէօքմէճեան աւելի «կեդրոն»ի դիրքը կը բռնէ, – պիւտճէները բաւական բարձր կը պահէ, մինչ ունեւորները, որոնք կրնան իրենց զաւակները անձնական համալսարաններ ղրկել, (վճարելով տարին 11.000-էն 18.000 տոլար) փափաք չունին տեսնելու որ իրենց վճարած տուրքը իրենցմէ նըւազ ունեւոր անձերու զաւակները դաստիարակելու ծախսուի։ Հոս, ուրեմն, Տէօքմէճեան աւելի «ազատամիտ» է, քան՝ իր հետեւորդները։ Երկրորդ, ան Հանրապետական կուսակցութեան բռնած դիրքերէն ու նախընտրութիւններէն կը շեղի, երբ օգտակար կ'ըլլայ հայկական հարցին, արտայայտութիւններով՝ որոնք բուռն եւ համարձակ պէտք է նկատել, տրուած ըլլալով որ իր կուսակցութեան ղեկավար Նախագահ Ռէկընը յայտնօրէն իր դժգոհութիւնը կը զգացնէ, այդ շեղումներուն առթիւ։ (Փակագծի մէջ աւելցնենք որ Տէօքմէճեան մեծցած է Նիւ-Եորք նահանգին մէջ, եւ իր մայրը եղած է գործունեայ, հայ կեանքի մէջ։ Կինն ալ ամերիկահայ է, եւ հայութիւնը կը ցոլացնէ, իր կարծիքներուն եւ ապրելակերպին մէջ, կարելի եղած չափով։ Ընտանիքին ծանօթներ կ'ըսեն թէ այս երկուքը շատ «դրական» ազդեցութիւն ունեցած են եւ կ'ունենան, Տէօքմէճեանի վրայ, թէեւ նման հարցերու մասին ստոյգ, վստահելի, հրապարակուած տեղեկութիւններ չկան)։

Տէօքմէճեանի հայանպաստ արտայայտութիւնները, պաշտօնական հանդիսութիւններու ընթացքին, արժանի են նշուելու եւ գնահատանքի։ Կը խանդավառեն Հայերը, որոնք կը փոխադարձեն, միլիոնաւոր տոլարներ նուիրելով իր ընտրապայքարի պիւտճէին։ Ըղեռնի ճանաչման համար պայքարողներ, օրինակ, կը հրճուին, երբ ան իր մասնակցութիւնը կը բերէ իրենց օժանդակելու նպատակով կազմակերպուած հանդէսներու, կ'ունենայ ազդու ելոյթներ։ Անկէ անդին, ամերիկահայը, մանաւա՛նդ Քալիֆորնիահայը կը հրճուի, երբ օտարներ, որոնք Հայուն ինչ ըլլալը չէին գիտեր, այժմ տարտամ գաղափար մը գոնէ ունին մեր մասին, յաճախ։

Իմ կարծիքով, Տէօքմէճեանի ամենամեծ դերը ամէնէն քիչ չեփորուածն է, եւ անոր կ'ուզեմ անդրադառնալ հոս։

Պէտք է յիշել որ Քալիֆորնիան նահանգ մըն է, որ այնքա՛ն մեծ է, որ եթէ ԱՄՆ-էն անջատուէր, վաղը երկիր մը կ'ըլլար։ Ունի 32 միլիոն բնակիչ, Ճափոնի տարածութիւնը, եւ տնտեսութիւն մը, որմէ աւելի մեծ են համայն աշխարհի մէջ միայն ... ութ Պետութիւններու տնտեսութիւնը։ Յետոյ՝ ամերիկայի կառավարիչ մը աւելի ազատ է, քան նոյն դիրքը վայելող քաղաքական դէմք մը, ուրիշ տեղ։ Երկու հազարէ աւելի պետական հաստատութիւններու եւ դիւանակալական մասնաբաժիններու անդամներն ու վարիչները նշանակելու իրաւունքը կը վայելէ։ Չեմ գիտեր թէ քանի՞ անձ, – սակայն կասկած չկայ որ անցեալ մի քանի տարիներու ընթացքին, ան 3-էն 5 հազար անձ նշանակած է մեծ ու փոքր պաշտօններու։ Անոնցմէ 135-ը, Հայ։ Այսինքն վեր ի վարոյ նշանակած անձերուն 3.5 առ հարիւրը Հայեր են, մինչ Քալիֆորնիոյ հայութիւնը նահանգի բնակչութեան մէկ առ հարիւրն իսկ չէ։ (Վիճակագրական հաւանականութենէն երեք անգամ աւելի է նշանակուող Հայերու թիւը)։

Միայն թուանշանի հարց չէ այս։ Ամերիկայի մէջ, քաղաքական ասպարէզը զարմանալիօրէն «բաց» է քաղքենի բարձր դասակարգին (չմոռնալ որ նախկին Նախագահ Քարթըր ունեւոր ագարակապան մըն էր։ Քանի տարի առաջ, ոչ աւելի)։ Սովորաբար, քաղաքական կեանքի առաջին քայլը կամ շատ փոքր, աննշան, տեղական պաշտօնի մը համար ընտրապայքարի մէջ մրցումն է, կամ ալ՝ ազդեցիկ բարեկամի մը շնորհիւ, նահանգային դիւանակալութեան կամ քաղաքական յանձնախումբի մը վարիչ – անդամ նշանակուիլն է։

Այն 135 Հայերը, որոնց առաջին քաղաքական քայլը այնքա՛ն դիւրացուց Տէօքմէճեան, ամերիկահայութեան «քաղաքականացումին» մէկ կարեւոր հանգրւանը կը ներկայացնեն։ 135 անձ, որոնց կը ծանօթանայ տեղական հանրութիւնը, որոնց ապագայ ընտրապայքարը կը դիւրանայ, կամ որոնք ազդեցիկ ու ապահով դիրքի պիտի տիրապետեն ապագային, նահանգային կամ պետական դիւանակալութեան մէջ։

Օրինակ մը։ Յուլիսին, Տէօքմէճեան Ճորճ Գէորգեանը նշանակեց անդամ, Քալիֆորնիոյ Ճամբորդական Հարցերու Յանձնախումբին, որ կը հսկէ այս նահանգի երթեւեկային հարցերուն, – եւ թնճո՛ւկ մըն են այդ հարցերը, նահանգի մը մէջ ուր մօտ քսան միլիոն ինքնաշարժ կայ, եւ ճամբաներու անհաւատալի ցանց մը։ Գէորգեան յաջող, ունեւոր, սակայն ոչ նշանաւոր Լոս-Անճըլըսցի մըն է, ինքնաշարժի անիւներ ծախող ընկերութեան մը տէրը, ճի՛շդ տիպարը այն անձերուն, որոնք մինչեւ 50 կոկիկ գումար մը ապահովելէ ետք, յաճախ կը նետուին քաղաքական ասպարէզ, ուր՝ ինչպէս կը վկայէ 76-ամեայ Նախագահ Ռէկընը, «ըրթրէթ»ի օրէնք չկայ...։

Նոյնպէս Յուլիսին, Տէօքմէճեան նահանգի Բժշկական Հարցերու վերակացու մարմնին անդամ նշանակած է բժիշկ – վիրաբոյժ մը, Տոքթ. Ռէնտէյ Լեւոնեան, (Լոս – Անճըլըսէն։) Իր դիրքը զինք տեւական շփումի մէջ կը դնէ հիւանդանոցներու մէջ ծառայող կամ անձնական ասպարէզի մէջ գործօն հազարաւոր բժիշկներու եւ ուրիշներու հետ։ Անոնք կը կազմեն ունեւոր քաղքենիութեան մէկ շատ կարեւոր հատուածը, քանի որ Ամերիկայի մէջ իբր բժիշկ վկայուիլը՝ կեղեքելու արտօնութիւն ստանալու համազօր է, եւ անոնց նպաստները, ընտրապայքարներու ընթացքին մաքառող այս կամ այն թեկնածուին շատ կարեւոր դեր կը խաղան։

Անշուշտ կարելի չէ կռահել թէ ո՞ւր պիտի հասնին այս երկու անձերը, եւ թէ ինչպէ՞ս պիտի օգտակար ըլլան Հայութեան։ Երկուքն ալ անդամ են Արմինիըն Ասսիմպլի-ի (Հայկական Համագումար), – կազմակերպութեան մը, որ որոշ դիրք եւ ազդեցութիւն ունի ներկայիս, եւ յոյս կուտայ որ երբ իր անդամներէն ոմանք պետական դիրքի հասնին, անոնք հակամէտ պիտի ըլլան ունկնդրելու հայութեան ցաւերուն, խօսքին, կարծիքին։

Նման 135 անձերու նշանակումը, փոքր այլ խոստմնալից պաշտօններու, կրնայ Տէօքմէճեանի ամէնէն լուրջ եւ երկարատեւ նպաստը ըլլալ Ամերիկահայութեան։ Ապագան պիտի փորձէ իմ այս վարկածին ճշմարտութիւնը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔԵՍԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԸ

Զարթիր, որդեակ, յուշ բեր, վեր կաց...

Այս երգը պայքարի ու գոյատեւման դրօշ եղած է Սուրիոյ զուտ հայաբնակ Քեսապի շրջանի բնակիչներուն համար։ Զայն երգած են տագնապի ու տխրութեան ժամուն եւ իբրեւ կանոն հարսանիքներուն՝ փեսան պսակադրութեան նախապատրաստելու առեն։ Փեսան շրջապատած այրերու խումբը կ'երգէր ռազմակոչի առաջին քառեակը, կնքահայրը յուզումէն աղեղի նման պրկուած փեսային գլխուն վերեւ կը ծածանէր հարսանեկան գլեստ կամ զէնք եւ բոլորը միաբերան կը վանկարկէին.

– Աստծ շրնֆրի (Աստուած շնորհաւոր ընէ)...

Այս երգը եւ ազգային ինքնատիպ երգ-պարերը հիմա ալ կը մեկնաբանուին Քեսապի մէջ եւ հայրենիքի, երբ երկու կողմի խումբերը Քեսապցիներ կ'ըլլան եւ հրաւիրեալներու մեծ մասը եւս իրայիններ։ Երգը անթեղուած զգացումներ կ'արթնցնէ, սրտեր կը յուզէ եւ յառաջացեալ տարիքով մարդիկ անկարող են տամկացած աչքերը թաքցնել։ Յիշողութիւնները կը տանին դէպի տխուր անցեալը, երբ բռնութեամբ տեղահանուած բուռ մը Հայեր եկած, ծուարած էին Սուրիոյ հիւսիս-արեւմտեան անկիւնը գտնուող Քասիոս լերան ստորոտը՝ չունենալով ոչինչ, բացի հայկական միջնադարեան բարբառէն՝ քիստինիկէն (քրիստոնէական լեզու)։ Սկիզբը պէտք է փնտռել հարիւրամեակներու խորքին մէջ, որովհետեւ միջնադարէն փոխանցուած այս բարբառը այնքան ներփակուած մնացած է, որ մեր օրերուն շատերու համար գրեթէ անհասկնալի դարձած է։

Քեսապ Սփիւռքի հնագոյն գաղութներէն է։ Ըստ աւանդութեան՝ Հայերը հոն հաստատուած են Քրիստոսէ առաջ՝ Մեծն Տիգրանի օրով, երբ ան Անտիոքը դարձուցած էր երկրի հարաւային շրջանի արքայանիստ։ Տակաւին այդ ժամանակներէն կարեւոր թուով Հայեր բնակութիւն կը հաստատեն Անտիոք եւ անոր շրջակայքը, ուր կը գտնուի նաեւ Քեսապ։ Խաչակիրներու պատմագրութեան մէջ կը նշուի, որ Անտիոքի Պեմունտ դուքսը ամն Պետրոս ճգնաւորի կալուած մը կը նուիրէ՝ Քասպխի կամ Քասապելլա անունով, իսկ 1119 թուականին Երուսաղէմի Պոտուէն թագաւորը Անտիոքի դուքս Ռոժէի օգնութեան գալու ժամանակ կ'ենթարկուի թուրք հրոսակախումբերու յարձակման եւ կ'ապաստանի Քասպխի Հայերու մօտ։ Կը յիշատակուին նաեւ Քասիոս լեռը եւ անոր ստորոտի Պարլահօյ կամ Պալլում վանքը, ուր մինչեւ 1939 թուականը՝ սուրիական Սանճաքը Թուրքիոյ բռնի միացնելը, ամէն տարի Վարդավառի տօնին Քեսապցիները տօնախմբութիւններ կատարած են։

Միջերկրականի ժայռոտ ափին գտնըւող Քասիոս լերան լանջերուն ծուարած Քեսապ աւանը 11 փոքրիկ գիւղերով կը գրաւէ շուրջ 200 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն եւ իր լեռնային դիրքով, առողջարար օդով կը համարուի Սուրիոյ լաւագոյն հանգստավայրերէն մին։

Ճիշդ քառասուն տարի առաջ 2400 Քեսապցիներ վերադարձան Հայաստան՝ բընակութիւն հաստատելով զանազան քաղաքներու, նորակառոյց աւաններու եւ գիւղերու մէջ։ Անոնցմէ շատեր անուանի շինարարներ, հողագործներ դարձան, մասնակցեցան Գիւմուշհէկի, Սարդարապատի ու Մեծ Եղեռնի զոհերու համալիրներու կառուցման, արժանի աւանդ բերին գիւղատնտեսութեան, գիտութեան եւ մշակոյթի մարզերուն։ Քեսապցիներէն երկու հոգի արժանացան աշխատանքի հերոս կոչումին, բազմաթիւ են շքանշաններով պարգեւատրուածները, գերագոյն ու տեղական խորհուրդներու մէջ ընտրուած երեսփոխանները։

Հայրենադարձ Քեսապցիներու համար անցեալի յուշ դարձած են թրքական բռնութիւնները, ծրագրուած ջարդերը։ Այդ վայրագութիւններէն են 1909-ի դէպքերը, երբ Կիլիկիոյ մէջ զանգուածային ջարդեր կազմակերպելէ ետք Թուրքերը կ'որոշեն ոչնչացնել նաեւ դրացի Քեսապցիները։ Ունենալով անհաւասար ուժեր՝ Քեսապցիները ամբողջ օր մը կը դիմադրեն թշնամիին։ Այդ ընթացքին ծերերը, կանայք ու երախաներ կը բարձրանան Քասիոս լեռը, իսկ մութը իյնալուն այլ մարդիկ կը միանան անոնց, ապա օգնութիւն կը խնդրեն սուրիական իշխանութիւններէն։ Ամէնէն ահաւորը՝ 1915 թուականին էր։ Համայնքի ազդեցիկ մարդոց ու կրօնական տարբեր ուղղութիւններու անհամաձայնութեան հետեւանքով շրջանի բնակչութիւնը ինքնապաշտպանութեան չդիմեց։ 1915-ի ամառը Քեսապ իր շրջակայ գիւղերով լրիւ պարպուեցաւ։ Դէպի մահուան անապատները քըշուած վեց հազար Քեսապցիներէն 1918-ին վերադարձան 2200-ը՝ հիւծուած ու հիւանդ։

Չորս տասնամեակ է որ հայրենիք վերադարձած Քեսապցիները եւ բազմացած ու զօրացած կ'ապրին հայրենի յարկին տակ։ Հայրենադարձ Քեսապցիներու բարքն ու կենցաղը, ապրելակերպը նոր մակարդակի բարձրացած են։ Չէ մոռցուած նաեւ հինը՝ ազգագրական երգերն ու պարերը, հարազատ բարբառը։

Վերջերս հայրենադարձ Քեսապցիները ազգագրական երգի – պարի նորաստեղծ խումբի ելոյթներով հաճելի անակնկալ ըրին Երեւանի բնակիչներուն։ Ժողովուրդի լայն շրջանակներուն համար անծանօթ մնացած են նաեւ Քեսապցիներու ստեղծած խաղերն ու շուրջպարերը, ժողովրդական ասացուածքներն ու հէքեաթները։ Եւ ահա վերջերս Աշտարակ քաղաքի մօտակայքը կազմակերպուած տօնախմբութիւնը ժողովրդական արուեստի բազմաթիւ արժէքներու յայտնութեան օր հանդիսացաւ շատերու համար։ Լեռնարմնակներու ներգաղթի 40-ամեակին նուիրուած տօնախմբութեան մասնակցողներուն թիւը կ'անցնէր հազարը։ Քեսապցիները եկած էին գերդաստաններով։ Առաւօտ կանուխէն յանպատրաստից ձեւաւորուած բեմահարթակներուն վրայ ծայր տուին ժողովրդական երգերն ու պարերը։ Մինչ մեծ կաթսաներու մէջ կը քլթքլթար աւանդական հարիսան, խումբ մը կանայք ու այր մարդիկ, հագած քեսապի ազգային տարազներ, սանդերու մէջ ձաւար կը ծեծէին ու երկանք կ'աղային, պատրաստելով հայկական քիւֆթայի քանի մը տեսակներ։ Երիտասարդները աւելի շատ կը հրապուրէին երգն ու պարը, խաղիկներով համեմուած կատակերգերը։ Դժուար չէր հասկնալ տարեցներու յուզումը, երբ անոնք երիտասարդներու շուրջ բոլորուած, մտովին հարազատ լեռները փոխադրուած՝ կ'ունկնդրէին մանուկ օրերու խաղիկները։ Իր ծննդավայր լեռնաշխարհի մասին կը մտորէր նաեւ աշխատանքի հերոս Ծաղկանոյշ Գայլէմէզեան։

– Ես իմ ծնողաց, մեր մեծերու պատմածէն գիտեմ, – ըսաւ ան, – որ Քեսապ ծանօթ եղած է իր մետաքսով ու ծխախոտով։ Վաճառականները թանկարժէք այդ հումքը հասցուցած են Հալէպ, Դամասկոս ու Պէյրութ։ Շերամապահութիւնը հինէն ի վեր Քեսապցիներու սիրած արհեստը եղած է։ Գուցէ այդ սէրը փոխանցուած է նաեւ ինծի։ Արդէն աւելի քան երեք տասնամեակ է, որ կ'աշխատիմ Հա-

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՌԱՈՒԼ ԱԼՖՈՆՍԻՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա» Մշակութային Ընկերակցութեան «Թիւթիւնճեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 1-ին, հայ գաղութը ճաշով մը պատուած է Արժանթինի Հանրապետութեան Նախագահ Ռաուլ Ալֆոնսինը: Ներկայ եղած են Դաշնակցային վճարիկ Ատեանի դատաւոր Լեւոն Արզումանեան, կրօնական հարցերու քարտուղարը, Ծերակոյտի նախագահութեան մշակոյթի հարցերու տնօրէնը, Թեմին Առաջնորդը, Հայկական երեք կուսակցութեանց եւ զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, շուրջ 800-ի հասնող բազմութիւն մը:

Խօսք առնելով Հայ Կեդրոնի նախագահ Եզուարդ Սէֆէրեան շեշտած է Նախագահ Ալֆոնսինի խաղացած դերը մարդկային իրաւանց դատի պաշտպանութեան արշաւութեամբ:

Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Հայերուն՝ Արժանթինի բարգաւաճման բերած իրենց նպաստին համար, ի մէջ այլոց շեշտած է. – «Լաւ գիտեմ, որ ձեր հայրերը, ձեր մեծ հայրերը եւ թերեւս դուք ալ մեր երկիրը եկաք ցաւալի դէպքերու հետեւանքով՝ ամենադժուար պայմաններու մէջ, զորս ժողովուրդ մը կրնայ ապրիլ, ինչպէս եղաւ 1915 — 1917 թուականներու ցեղասպանութիւնը»:

Այս յայտարարութեամբ Ռաուլ Ալֆոնսին Նախագահ Միթերանէն ետք Պետութեան մը երկրորդ ղեկավարը կը հանդիսանայ, որ պաշտօնապէս կը ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

յատանի մետաքսի արտադրութեան ամէնէն մեծ գործատունը: Գիտեմ, որ քեռայցի կանայք միշտ գործլիք եղած են իրենց ամուսիններուն՝ կալ կալած են, հաց թխած, քաղհան բրած եւ ամէնէն առաջ՝ երախաներ մեծցուցած ու դաստիարակած: Հիմա ալ հայրենիքի մէջ անոնք հաւատարիմ կը մնան իրենց պապենական աւանդութիւններուն: Այսօրուան եզակի տօնախմբութիւնը մեծ ուրախութիւն ու հպարտութիւն պատճառեց բոլորիս, հպարտութիւն՝ մեր արժէքները պահպանելու եւ այս լաւ օրերուն հասցնելու համար: Նման հանդէսներ կը նպաստեն մեր համախմբումին, կը մօտեցնեն գերդաստաններ ու կը զօրացնեն համայնքի ըդգացումը:

Տօնախմբութիւնը կը շարունակուէր: 84-ամեայ Յովհաննէս Աբելեան ծերունական իր ձայնը միացուցած էր երգասացներուն:

– Ձայն մը հնչեց էրզրումի Հայոց

լեռներէն...

Հայր ու որդի Աբելեան շինարարի իրենց մուրճը աւելի քան 30 տարի զրնգացուցած են՝ երկիրը բարեկարգելու ու շէնցնելու համար: Յովհաննէս պապը ատարութեան մէջ ծանր օրեր շատ անցուցած է, բայց պայքարած, ապրած ու իր պապերու երազը անթեղած կրակի նման հասցուցած է հայրենիք:

– Այժմ եւ վաստակած հանգստի մէջ եմ, – կ՚ըսէ ան, – բայց իմ գործը շարունակողները շատ են: Վեց թոռներս բարձրագոյն կրթութիւն ստացած են: Անոնցմէ Նշանը ճարտարապետ է. բանուոր մասնագէտներ ալ շատ ունինք, գերդաստանը մեծ է ... կը լսէ՞ք, անոնք է որ կ՚երգեն, կը պարեն:

Տեղեր գիւղի զրացնութեամբ վերականգնած միջնադարեան եկեղեցւոյ գմբէթը ծիրանագոյն կը ներկուի մայր մըտնող արեւու շողերէն: Լեռներու մէջ տաքացին կը գնդան աղջիկներու ծիծաղն ու կատակերգը:

– Տղայ, անունդ խորէն,

Հէլէ, հելէ հելէ նինոյէ...

Ծնած է նոր աւանդութիւն մը, որ պիտի յարատեւէ, ինչպէս ինք՝ ժողովուրդը:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՊԵԱՆ

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

ԾՈՐԾՈՐԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՎԱՆՔԸ

ԿԸ ՓՐԿՈՒԻ ԱՄԲԱՐՏԱԿԻ ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԹԱՂՈՒԵԼԷ

ԽՄԲ. – Պարսկաստանի հիւսիս – արեւմուտքը գտնուող Ծործորի Ս. Աստուածածին պատմական վանքը՝ ջրամբարտակի մը կառուցման հետեւանքով, դատապարտուած էր թաղուելու ջրաւազանին մէջ: Ատրպատականի Թեմական Խորհուրդը երկու տարիէ ի վեր բանակցութիւններ կը վարէր պետական շրջանակներու հետ կարենալ փրկելու համար յուշարձանը:

Թեհրանի մեր պաշտօնակից «Ալիք»ի Սեպտեմբեր 6-ի թիւին մէջ լոյս տեսած հաղորդագրութենէ մը կ՚իմանանք, թէ վանքին փրկութեան աշխատանքները յաջող ընթացքի մէջ են: Ստորեւ՝ Առաջնորդարանին հաղորդագրութիւնը (աշխարհաբարի վերածուած):

**

Ներկայիս կը յայտնենք հայ ժողովուրդին, որ Ս. Թադէի վանքէն շուրջ 12 քիլոմեթր հիւսիս – արեւմուտք գտնուող Ծործորի Ս. Աստուածածին վանքը, որ կառուցուած է ԺԳ. դարուն եւ պատմական մեծ նշանակութիւն ունեցած է ԺԴ. դարու եւ յետագայ դարերու ընթացքին, հանդիսանալով գրական – թարգմանական ու մշակութային կարեւոր կեդրոն մը այդ շրջանը, «Պարոն»ի ջրամբարտակի կառուցման հետեւանքով դատապարտուած է թաղուելու ամբարտակի ջրաւազանին մէջ:

Ատրպատականի Թեմական Խորհուրդը, մօտ երկու տարի տեւող յարատեւ ուսումնասիրութիւններու եւ բանակցութիւններու շնորհիւ, կրցաւ ապահովել Իրանի Իսլամական Հանրապետութեան կառավարութեան բարեացակամ համագործակցութիւնը, որպէսզի Ծործորի վանական համալիրի միակ մնացորդ եւ յուշակոթողը հանդիսացող մատուռը շինարարական մասնագիտութեամբ կարենայ փրկել եւ փոխադրել նոյն տեղը գտնուող աւելի բարձրադիր վայր մը, Պարոն գիւղի մերձակայ լեռնալանջին, որուն ներքեւ պիտի գոյանայ հսկայ ջրաւազանը:

Սկսած պեղումներէն ի յայտ կուգայ, որ յիշեալ վայրը գտնուած են աւելի մեծ չափով կառոյցներ, որոնց համար օգտագործուած սրբատաշ քարերը դուրս կը

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ՉԻԼԻԻ ՄՈՄԻԱՆԵՐԸ

Հին Եգիպտացիներէն շատ առաջ, Չիլիի մէջ ապրող մարդիկ մշակած են զմռսման բարդ եւ ինքնուրոյն եղանակ մը, մահացած մարդոց մարմինները պահպանելու համար:

Արիքա քաղաքի մէջ (Սանթիակոյի հիւսիսը), երեք տարի առաջ պատահաբար գտնուած զմռսուած 150 մարմիններու վըրայ վերջերս կատարուած քարպոնի փորձերը ցոյց տուած են, որ անոնցմէ քանի մը հատը մօտաւորապէս 10 հազար տարուան հնութիւն ունի. այսինքն՝ երեք հազար տարի աւելի հին՝ քան եգիպտական ամենահին մոմիաները:

Գիտնականները դեռ չեն կրցած յայտնաբերել նախնադարեան որսորդներու կողմէ օգտագործուած զմռսման իւրօրինակ եղանակը: Կ՚ենթադրուի, որ զմռսուած մարմիններու լաւ պահպանման մեծագոյն ազդակը եղած ըլլայ Աթաքամա անապատի (ուր կը գտնուի Արիքա քաղաքը) չափազանց չորութիւնը: Ցամենայնդէպս, ըստ մասնագէտներու, Չիլիի մէջ, զմռսման եղանակը նոյնքան բարդ է, որքան Եգիպտոսի մէջ:

Հին Եգիպտացիները կը հաւատային, որ մարդը ունի երկու հոգի, որոնցմէ մէկը պարբերաբար կը վերադառնայ իր երկրային կայարանը՝ մարմինը: Այդ իսկ պատճառով, անոնք կը զմռսէին մեռած մարդոց մարմինները: Իսկ թէ հարաւ – ամերիկեան ժողովուրդները ի՞նչ պատճառներով զմռսած են մեռած մարմինները, յայտնի չէ՛:

Մարվին Ալիսոն, հետազօտող գիտնականներէն մէկը, կը հաստատէ թէ Չինչորոնները (հարաւ – ամերիկեան ժողովուրդ մը) մեռած մարդու մարմինը փորձած են դարձնել կարելի եղածին չափ կարծր՝ մինչեւ իսկ մարմնի մէջ խրուած ճիւղերով ոսկորները զօրացնելով: Ան նաեւ կը կարծէ, թէ մոմիաները չէին թաղուեր, այլ՝ կը պահպանուէին արձաններու պէս ոտքի կանգնած վիճակով՝ նախնադարեան բնակավայրերու շուրջ կախարդական «վահան» մըստեղծելով: Տարբեր բացատրութեամբ մը, այս մարդիկը հաւանաբար կը հաւատային, որ յատկապէս օրինակելի եւ քաջ որսորդի մը զմռսուած մարմինը իր մէջ կը պահէր այդ որսորդին ուժը, եւ ըստ այնմ՝ ապրողներուն ուղղութիւն կուտար:

Այն տեսութիւնը, որ մոմիաները գործածուած են արձաններու տեղ, կը թուի իրաւացի ըլլալ, որովհետեւ յայտնաբերուած բոլոր մոմիաներուն յատկապէս գլուխն ու ոտքերը վնասուած, եւ երբեմն նոյնիսկ նորոգուած են, հաւանաբար երկրաշարժներու եւ կամ առասպելական ուժը կորսնցուցած ըլլալով գետնուած ըլլալու պատճառով:

Եգիպտացիներու, պարագային, զմըռսումը կ՚առընչուէր մահուան հետ (հոգին, որ պարբերաբար կը վերադառնայ), իսկ Չիլիի մէջ՝ կեանքի հետ (ուժի պահպանում եւ ապրողներուն ուղեցոյց):

Չիլիի մէջ օգտագործուած զմռսումի եղանակը ցոյց կուտայ նաեւ որ Չինչորոնները լաւ կը տիրապետէին մարդակազմութեան գաղտնիքներուն: Անոնք միսը ոսկորէն կը բաժնէին նուրբ հատումներով, հաւանաբար կենդանիները մորթազերծելու փորձառութեան հիման վրայ. ապա՝ ուղեղը, հիմնական գործարանները եւ մկանները կը հանէին եւ բացուած խոռոչները կը լեցնէին կաւով, բոյսերով եւ մոխրով: Դէմքի ոսկորը կը պատէին կաւով եւ մազը կը վերածէին կեղծամի: Այս բոլորէն ետք, մորթը ձեռնոցի մը պէս կը «հագցնէին» մարմնին, որմէ ետք զայն կը ներկէին դարչնագոյն եւ սեւ գոյներով:

Զմռսման ամբողջ աշխատանքը կը տեւէր երկու օր միայն, որովհետեւ երկու օրէն մորթը կը սկսի փճանալ:

Այս ծէսը չորս հազար տարուան ընթացքին անընդհատ օգտագործուած է, ինչ որ կը վկայէ բարձր մշակոյթի մը գոյութիւնը եւ գոյատեւումը: Բացայայտ է, որ այս մարդիկը ունէին մշակութային իւրայատուկ ինքնութիւն մը, որ կը փոխանցուէր սերունդէ – սերունդ:

Անապատային այս մարդիկը ունեցած են վեց հազար տարուան պատմութիւն: Թէ ի՞նչ պատահած է անոնց Ն. Ք. 2000 թուականէն ետք, կը մնայ խորհրդաւոր: Անոնք պարզապէս աներեւութացած են:

հանուին հողակոյտերու տակէն: Սակայն հորատող կառքերը արդէն կը քանդեն շինութեանց մերձ ժայռաբեկորները, փոխելու համար գետին հունը, որուն ցնցումներէն եւ յառաջացած հողակոյտերէն շատ կը տուժեն պեղումներու աշխատանքները: Իսկ եթէ սկսին նախատեսուած պայթումները եւ կառուցուող ջրանցքի հորատումը աւելի յառաջանայ, հազիւ կարելի կ՚ըլլայ փրկել վանքը:

Հետեւաբար, Օգոստոս 24-ին, Թեմիս առաջնորդական տեղապահ Բագրատ Ա. Քհնյ. Մելքոնեան եւ վանքերու պահպանման յանձնախումբի անդամ ճարտ. Վարուժան Առաքելեան, ընկերակցութեամբ Իրանի Ազգային Մշակութային Ժառանգութեանց Կազմակերպութեան ու Արեւելեան – Ատրպատականի ներկայացուցիչներու եւ ձայն – հեռատեսիլի պատասխանատուներու, այցելեցին Ծործորի վանքը, ուր թեքնիք մասնագիտական ժողով մը գումարելով որոշուեցաւ անմիջապէս սկսիլ վանքի տեղափոխման նուրբ եւ մասնագիտական գործը: Հեռատեսիլի կողմէ նկարահանումներ կատարուեցան վանքէն եւ սկսած աշխատանքէն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Նուազ մոլորութեան մէջ չեն այն հետազօտողները, որոնք առանց աղբիւրագիտական որեւէ հիմի Պարոյրը կը համարին սոսկ Արմէ – Շուբրիայի, այսինքն՝ Հայաստանի մէկ նահանգի տիրակալը: Այստեղ ալ կ՚անտեսուի աղբիւրներու տուեալներէն ճշգրտօրէն հիւսուող այն իրողութիւնը, որու համաձայն Ասորեստանի կործանումէն առաջ գոյութիւն ունեցած է Արարատեան կամ Հայաստանի թագաւորութիւն, որու զօրքերը իրենց մասնակցութիւնը բերած են գլխաւոր թշնամիի ջախջախումին, եւ ի գնահատութիւն այս ծառայութեան, Մարաստանի տէրը Հայոց գահին վրայ ճանչցած է Պարոյրին գահակալութիւնը, զայն պըսակած արքայական թագով:

Յիշենք, որ այս սովորական երեւոյթ էր հին աշխարհի ու միջին դարերու պետական կեանքին մէջ. երկրի մը թագաւորութեան գահուն վրայ այս կամ այն թագաւորը նստած կ՚ըլլար տարիներ շարունակ, եւ աւելի ազդեցիկ որեւէ տէրութեան մը գահակալը կը ճանչնար անոր գիրքը, կ՚ուղարկէր թագ եւ արքայական գուգաներ, ուրիշ խօսքով՝ զայն կը պսակէր իր գահուն վրայ:

Կը կարծեմ՝ այս թռուցիկ քննութենէն հանուելիք միակ եզրակացութիւնը պէտք է ըլլայ այն, որ Սկայորդիի որդի Պարոյրը Հայոց հին թագաւորութեան շըղթային իրական օղակն է եղած: Ան մէկ կողմէն նոր գահատոհմի մը սկիզբը կը հանդիսանար, միւս կողմէն իր գահը կը կապէր նախընթացին՝ Արարատեան կամ Վանի թագաւորութեան երեքհարիւրամեայ կեանքին: Չէ՞ որ Ք. Ա. 7-րդ դարուն հիւսուած Երեմիայի գիրքէն գիտենք, որ մինչեւ Բաբելոն – Ասորեստանի կործանումը գոյութիւն ունեցած է Այրարատեան թագաւորութիւնը: Մաննա – Մարաստանի հետ դաշնակցած, ան կռուած է ընդհանուր թշնամիին դէմ, եւ անկէ յետոյ է, որ Հայոց կամ Արարատեան գահուն վրայ բազմած է Պարոյր, իբրեւ Մարաստանի տէր Վարկարեկէսէն թագ ստացած մէկը («առաջին ի Վարբակայ մարէ պսակեալ Պարոյր»):

Պարոյրէն յետոյ կուգայ Հայոց թագաւորութեան՝ պատմական հաւաստի աղբիւրներով տռուգուող անընդմէջ կեանքը մինչեւ մեր թուականութեան արշալոյսը:

Իսկ այժմ ծայրակապենք այս գրոյթը. ի՞նչ եզրակացութիւններու կարելի է յանգիլ վերը կատարուած, հոգ չէ թէ թըռուցիկ, այս քննութենէն:

Ամէնէն առաջ, այն, որ Ք. Ա. 3-րդ հազարամեակէն ի վեր յիշուող Հայք – Արմանումի, ապա Հայասա – Հայքի վարչական կազմաւորումները հայ ժողովուրդի պետական կեանքի առաջին քայլերն էին, որոնք աստիճանաբար դառնալով հաստատուն ու կանոնաւոր, Ք. Ա. առաջին հազարամեակի սկիզբին երկրի վրայ հաստատեցին միասնական ու հզօր տիրակալութիւն մը:

(Շար. 10)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿԵՐ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Յառաջաբան՝ Շուշիկ Տասնապետեան

Ա. հատոր. – Տպաւորապաշտը

– Աւերակներուն մէջ:

– Սիլիհտարի պարտէզները:

Հրատարակութիւն՝ Դանիէլ Վարուժան

Գրական հիմնադրամի – 3

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն, 1987

(Շար. Ա. էջէն)

ցին, նշանաւոր «30–րդ յօդուածէն» որ յետագային թիւ փոխեց եւ ի վերջոյ շնորհիւ Ուիթըքըրի արձանագրուեցաւ Ենթայանձնախումբին եզրափակիչ բանաձեւին մէջ: Կ'ըսէ թէ հեռաւոր չէ, քանի որ երեսփոխան չէ, կ'ակնարկէ բոլոր ճնշումներուն զորս կրեցին տարիներու երկայնքին: Կը ձայնակցի Բոռթ – Ֆլորէի խօսքին՝ պէտք է ստանձնել իր պատմութեան ոչ միայն լուսաւոր այլեւ մութ էջերը, ինչ որ Թուրքիա պէտք է ընէ:

Մէթր Լէօ Մաթարասօ, նախագահն է «Ժողովուրդներու ազատագրման եւ իրաւունքներու միջազգային լիգա»յին (ՄԱԿ–ի մօտ ոչ – կառավարական կազմակերպութիւն), գլխաւոր դերակատարներէն եղած էր Թերնոնի հետ, Ժողովուրդներու մնայուն դատարանին, որ 1984 Ապրիլին ճանչցաւ Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ծանրացաւ ցեղասպանութեան աճաւոր բնոյթին վրայ, որովհետեւ շատ աւելի ծանրակշիռ է քան մարդկային իրաւանց դէմ գործուած արարքները, քանի որ բնաջնջումն է ազգի մը:

Երեսփոխան եւ Անթոնիի քաղաքապետ Փաթրիք Տէվէճեան յայտնելէ ետք թէ պէտք չէ ճանչնալ Բ. աշխարհամարտին ցեղասպանութիւնը եւ ուրանալ Առաջին աշխարհամարտի ցեղասպանութիւնը, յիշեց թէ Թուրքերը ատենին, ճանչցած են այն ոճիրը զոր գործած են Հայերուն դէմ, ինչպէս կը վկայէ 1919 Յուլիս 5–ի Թուրքիոյ Պաշտօնաթերթը, ուր լոյս տեսած է ատենագրութիւնը Իւնիոնիսթներու դատավարութեան, որ ի բացակայութեան, դատապարտած է պատասխանատուները: Ինչո՞ւ Թուրքիա չի շարունակեր ըսել ինչ որ ըսած էր, անգամ մը:

Իվ Թերնոն, ծանօթ ու սիրելի անձ մըն է Հայութեան համար: 15 տարի է իր տարած հիմնական աշխատանքը, փաստաթուղթերու պրպտումները, հրատարակած հատորները հսկայ նպաստ մը բերին Հայ դատի յեղաշրջումին: Կարճ այլ ճարպիկ ելոյթով մը, Իվ Թերնոն հաստատեց Փաթրիք Տէվէճեանի բերած վկայութիւնը թրքական աղբիւրներէ իսկ, քանի որ մէկուկէս տարի, ըստ պատմաբանը, Թուրքերը, նախարարութիւնները Հայոց ջարդերու մղձաւանջով ապրեցան, ամէն ինչ յայտնելով, յայտարարելով, փաստելով կանխամտածումը, քանի որ հարկ էր դատապարտել նախորդ կառավարութիւնը: Ուրեմն, այսօր, հարց կը ծագի՝ ի՞նչպէս կարելի է խօսիլ երկրի մը հետ, որ կը վերահաստատէ իր պատմութեան մէկուկէս տարին: Կարելի չէ վիճիլ վերատեսութեան մարդոց հետ, որովհետեւ նոյն գործիքները չունինք մեր ձեռքերուն մէջ: Անոնք կը կեղծեն, կը խեղաթիւրեն: Ցեղասպանութիւնը աճաւոր բան մըն է: Հայերու ցեղասպանութիւնը կանխեց ու ծառայեց միւս ցեղասպանութեան: Ճիշդ է, այսօրուան Թուրքերը պատասխանատու չեն: Նախնիներու ոճիրները չեն ժառանգուիր, բայց չեն ժառանգուիր նաեւ նախնիներու [illegible]ւհերը: Երկու ձեւ կայ ազգ մը սպաննելու, մէկը՝ իր միսին մէջ, միւսը՝ իր յիշողութեան: «Ո՛չ, կ'աւելցնէ Թերնոն, պարոն Խորհրդարանականներ, [illegible]ները չէք հայ փրոփականտիսթներու, մենք՝ պատմաբաններս, ձեզի ճշմարտութիւնը ներկայացուցինք: Եւ պատրաստ ենք փաստաթուղթերու բեռնատար կառքերով գալ որեւէ տեղ խօսելու համար»:

Խօսող չեմ, ըսաւ Ազնաւուր, որ չմերժեց սակայն արտայայտուիլ: Եւ սակայն ցոյց տուաւ թէ խօսիլ գիտէ, մանաւանդ՝ ըսելիքը գիտէ: Ու շատ գեղեցիկ պատկերով մը, նախ արտայայտուեցաւ իբրեւ Ֆրանսացի, այսինքն՝ Եւրոպացի, ըսելու համար՝ պատւօ՛, ինչ որ կատարուեցաւ մաս կը կազմէր Ֆրանսական աւանդութեան: Ապա՝ իբրեւ Հայ, ըսելու համար թէ շատ յուզուած է, եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւրոպական Խորհրդարանին: Վերջացուց յիշելով անեկդոտ մը. – «Տարիներ առաջ, Լիբանանի, Հայերու միջեւ, ու յանկարծ փաստաբան մը ելաւ ու պոռաց երեսիս՝ գրեցիք «Անոնք ինկան», պէտք չէ գրէիք: Ազդուեցայ, ու հարց տուի՝ ինչո՞ւ: Ու պատասխանեց՝ այն ատեն, հիմա ալ գրէ՝ «Անոնք ոտքի են»:

Ժ. Վանտըմէօլպրուք արտակարգ ոգեւորութեամբ ծափահարուեցաւ, յոտընկայս: Ֆլաման երեսփոխանը խորապէս յուզուած էր: Ըսաւ թէ 17 տարեկանին, առաջին անգամ պատմութեան իր դասատուն իրեն պարտականութիւն տուած էր տեղեկատուութիւն մը պատրաստել Հայաստանի վրայ, Լուվէնի պատմութեան համալսարանը: Ինք միշտ հաւատացած է որ ամէն ժողովուրդ գոյութեան իր իրաւունքն ունի: Ֆրանսայի նշանաբանը՝ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն երբեք միաժամանակ չեն իրագործուիր: Կամ ազատութիւն եւ հաւասարութիւն կայ ու եղբայրութիւն չկայ, կամ հաւասարութիւն եւ եղբայրութիւն կայ ու ազատութիւն չկայ: Պէտք է նաեւ աւելցնել չորրորդ մը՝ այլազանութիւնը (տիվեռսիթէ): Ապա, պատմական ըրաւ իր տեղեկագրին, որու համար 60 հազար էջ կարդացած է, բայց չմոռցաւ յիշել թէ այս յաջողութեան բուն կերտիչը Սապի–ն է, որ նախաձեռնութիւնն առած է ու շնորհակալութիւն յայտնեց անոր: Այս վերջինն ալ գնաց ողջագուրուելու Վանտըմէօլպրուքի հետ ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ: Յիշելով Ազնաւուրի՝ «Անոնք ինկան»ը, ինք ալ եզրակացուց՝ որդիները ոտքի են:

Միջանկեալ խօսք առաւ Ա. Նշանեան ներկայացնելու համար Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէնի աշխատանքը, յայտնելու համար թէ պէտք է զօրավիգ կենալ անոր նիւթապէս ու շնորհակալութիւն յայտնեց կարգ մը նուիրատուներու:

Յանուն Սոլիտարիթէի խօսեցաւ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան, որ անդրադարձաւ եօթ երեք ամիս առաջ կատարուած պատմական քուէարկութեան, հակիրճ պատմականն ըրաւ տարուած տարիներու աշխատանքին, յատուկ շնորհակալութիւն յայտնելով Ժ. Վանտըմէօլպրուքի, Հանրի Սապիի, Փ. Փրանշէրի, Ա. Բոռթ - Ֆլորէի, Տիկին Նիքոլ Փէրիի, Ժաք Մալէի, Է. Կլինի եւ բազմաթիւ ուրիշներու իրենց յարատեւութեան եւ աշխատանքին համար: Շեշտեց կարեւորութիւնը քուէարկութեան, որ նոր հեռանկարներ կը բանայ: Շնորհակալութեան խօսքով մը փակեց իր ելոյթը կարգ մը նուիրատուներու:

Փակման խօսքը արտասանեց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան, որ շնորհակալութիւն յայտնեց այն բոլորին, որոնք ձիգ չխնայեցին որպէսզի արժանաւորութիւնը հաստատուի մէկուկէս միլիոն նահատակներուն, ինկած փառն կրօնի եւ հայրենեաց: Կոչ ըրաւ իր հայրենակիցներուն, որ օրինակ առնելով Եւրոպացիներէն, որոնք գործեցին բոլոր հոսանքները միասին, անոնք ալ ձեռք – ձեռքի աշխատին, համազգային ոգիով:

× Ուղերձներ ղրկած էին. - Տիկին Տանիէլ Միթերանի անձնական քարտուղարութիւնը, նախկին նախարար՝ Շառլ Էռնիւ, Էրնէսթ Կլին, Պելժ ընկերվարական երեսփոխան, Ճիանի Ջերվէթթի, Համայնավար խմբակցութեան նախագահ:

Ինչպէս ըսինք յաջող երեկոյթ մը, ուր ակներեւ էր արտայայտուող երեսփոխաններու եւ անձնաւորութեանց անկեղծ համոզումը, անգամ մը համար՝ հոգեհաչ խօսքեր արտասանողներ չէին, այլ մարդիկ՝ որոնք դեռ կը հաւատան թէ արդարութիւն ըսուած բան մը կայ եւ ան է որ պէտք է յաղթէ:

Ա. Մ.

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Յովելեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Յովելեան, թոռները եւ ծոռները,
Տէր եւ Տիկին Յարութ Ստեփանեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԹԻՆ ՅՈՎԵԼԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Զարուհի Ստեփանեան)

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Յակոբեան եւ Յովելեան ընտանիքներուն:
16, rue Jean-Boulogne, 75016 Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Փօյաճեան, Ովսաննա Աստուրեանի մահուան առթիւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման նուիրած են 500 Ֆ.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Զ. Հայրապետեան 400 Ֆ.:

ՔԼԱՄԱՐ. – Տէր եւ Տիկին Ա. Էմիրզայեան 100 Ֆ.:

ՎՕ – ԱՆ – ՎԵԼԷՆ. – Պր. Տիրան Տէր – Սարգիսեան 100 Ֆ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վ. Քիւփէլեան 200 Ֆ. ի գնահատութիւն մասնաւորաբար հետեւեալ յօդուածներուն. –
Ա. Թ. (Վերականգնում բոլոր օղակներում), Վ. Օշական (Նոր հրատարակութիւններ), Կ. Ջրբաշեան (Ատանկ եղա՞ւ Պետիկ), Ա. Մ. (Եւ մինչեւ այսօր ալ մարդ չեղանք):

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, Հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Ըլըմագեանի:

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր տեղերը մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցին վերամուտը Սեպտեմբեր 23, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9–ին, Մշակոյթի Տան մէջ:

Իսկ երիտասարդներու եւ չափահասներու համար դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 29–ին, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20–ին:

Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ:

**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Հայերէնի դասընթացքները կը վերաբացուին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23ին: Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան ժամը 14–էն սկսեալ, Շահան Խաչակիր քահանայ Տէտէեանի ուսուցչութեամբ: Պաքալօրէայի պատրաստութեան համար մասնաւոր դասընթացքներ նախատեսուած են, դիմել վարչութեան.–
12-14, rue St. Bazile, 13001 Marseille
tél. 91. 51. 15. 09

**

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30–ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, Չորեքշաբթի օրերը ժամը 8·30–էն 12·30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14·30–էն 17:

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կը հրաւիրուին շրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները 4–էն 14 տարեկան:

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Գուրգէն Փիրանեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները «Յառաջ»ի բարգաւաճման – Տիկին Անօրէ Փիրանեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան եւ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան 250–ական Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան 200 Ֆ., «Գուսան» երգչախումբ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Վարժապետեան, Հայկուհի Շալճեան 100–ական Ֆ., Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւն 200 Ֆ.:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Համահերաստահայ Վերաշինաց Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը Գուրգէն Փիրանեանի մահուան քառասունքին առթիւ, կ'ընէ հետեւեալ նուէրները՝ Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ 100 Ֆ., «Յառաջ»ին 100 Ֆ., եւ «Աշխարհ»ին 100 Ֆ., (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, ջրցան (տուշ), կեդր. ջեռուցում, տաք ջուր, եւայլն, (առանց երախայի, զոյգի մը կամ առանձին անձի համար):

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ. –

39. 85. 29. 65

Antony

BAIL A CEDER

avec

fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée

46 66 61 78

ou entre 19 et 20 heures

46 66 69 00

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսուներկուերորդ տարեդարձին առթիւ:

Յետ – աւարտման պատարագի ըստ կտակի հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյս Բարերարներու ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլօր Պահատուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պարթմազեան, Խարբուրլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան գերդաստանաց հոգիներու ի հանգիստ:

Նոյն ատեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք եկեղեցւոյս մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ ժամը 10·30–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 23
MERCREDI 23 SEPTEMBRE 1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tél.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.579
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.579

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԸ ՓԷՆ — ԼԱԺՈՒԱՆԵԸԻ բաւական անգամ «դէմ առ դէմ» մըն էր, հեռատեսիլի 5-րդ կայանին վրայ եւ երկու թեկնածուներուն վիճաբանութիւնը «շատ ցածէն կը թռչէր» ինչպէս կ՚ըսեն Ֆրանսացիք: Պէտք է ըսել, ինչպէս բոլոր թերթերն ալ նկատած էին Երեքշաբթի առտու (բացի անշուշտ «Իւմանիթէ»էն) որ Լաժուանեըի բաւական խեղճուկրակ կը թուէր ամբոխավար բայց բանավէճի վարպետ՝ Լը Փէնի մը դիմաց: Ամէն պարագայի մէջ, երկուքն ալ աւելի մտահոգուած էին զիրար վարկաբեկելով քան Ֆրանսայի ապագայով: Մէկը՝ Փաշիզմը կը ճաղկէր Լը Փէնի վերագրելով նացիզմի բոլոր բարբարոսութիւնները, միւսը, նախնական հակահամայնավարութեամբ մը բոլոր գուլագներու պատասխանատուն Լաժուանեըին կը նկատէր, քիչ մը մաշած յանկերգներով: Իսկապէս, ողբալի պատկեր մը պարզեցին մարդիկ, որոնք կը յաւակնին երկրին բարձրագոյն ատենակալութեան հասնիլ եւ անոր ճակատագիրը ձեռք առնել: Վա՜յ մեզ: «Լիպերասիոն», իր խմբագրականով դիպուկ վերլուծում մը կ՚ընէ, չվարանելով իսկ ցաւ յայտնել որ համայնավար կուսակցութիւնը անկումի այն աստիճանին հասած ըլլայ, որ այնքան ոչինչ թեկնածու մը ներկայացնէ, որու քով՝ «Մառշէ իսկ զարգացած մտաւորականի պատկեր կը պարզէ»:

«ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆՑ և Հաղորդակցութեան Ազգային Յանձնախումբը» (Սէ - էն - Սէ - էլ) զեկոյցով մը պատասխանեց Նախագահ Միթերանի քննադատութեանց, ըսելով ի միջի այլոց. - «Յանձնախումբը իր ըրածին համար չի պահանջեր յարգանքի հանրային զգացում մը, որ իմաստ կ՚ունենայ միայն երբ կը բխի ամէն մէկուն խիղճէն»: Յանձնախումբը պիտի գոհանար զեկոյցով մը եւ ամէն մէկ անդամ (13) հրահանգ ստացած էր առանձին չարտայայտուելու, բայց բաներուն ճախուերութիւնը ամէն ինչ կը փոխէր: Արդարեւ, ան կ՚ըսէր թէ զեկոյցը շարադրըւած է միաձայնութեամբ: Անիկա պիտի բաւէր, որ յանձնախումբին այն երկու անդամները զորս Միթերան նշանակած է, ազատ զգան խօսելու եւ ճչելու թէ իրենք չեն ստորագրած զեկոյցը: Ուրիշ հետեւանք մը, Միթերանի արտայայտութենէն, ձայնասփիւռի 11 կայաններ, որոնք արտօնութիւն չէին ստացած հաղորդումներ ընելու, որոշած են համախմբուիլ «Ազատութիւն Ցանց»ի մը մէջ եւ հաղորդում կատարել, ապօրինի կերպով:

ՖՐԱՆՍԱ վաւերացուց իր կարգին, ահաբեկչութեան դէմ եւրոպական պայմանագրութիւնը: Այս ստորագրութիւնը 19-րդն է, պայմանագրութեան պատրաստութենէն ի վեր (1977): Եւրոպայի Խորհուրդին 21 անդամներուն մէջ, միայն Յունաստանի եւ Իրլանտայի ստորագրութիւնները կը պակսին: Աթէնք տրամադիր է սակայն եւ ձեւակերպութիւնները սկսած է:

ԾՈՑԻՆ մէջ, լարուած կացութիւն մը կը տիրէր, Երեքշաբթի օր: Նախորդ օրը Պարսիկները կրակած էին բրիտանական դրօշ կրող նաւու մը վրայ, մինչ Ամերիկացիք կը կրակէին պարսկական նաւու մը եւ Իրաք ալ կը ռմբակոծէր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17 - 18)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 60 ԱՄԵԱԿԸ ՈՒՋԱՆԻ ՄԷՋ

Աւանդութիւն դարձած է ամէն տարի հաւաքուիլ Աշտարակի շրջանը՝ Ուջան գիւղը, ուր եօթը տասնամեակ առաջ հաստատուած են Սասունցիներ, Մշեցիներ, Արեւմտեան Հայաստանի այլ վայրերէ եկած գաղթականներ, եւ յարգանքի տուրք ընծայել ազգային հերոս Անդրանիկի: Քառորդ դար առաջ անոնք՝ որոնց մէջ կային նաեւ Անդրանիկի հայկական առանձին զօրամասի մարտիկներն ու անոնց զաւակները, գիւղին մէջ բարձրացուցին զօրավարին յուշարձանը, զոր քանդակած էր Միքայէլ Աւետիսեան:

Զօրավար Անդրանիկի մահուան 60-ամեակին առթիւ տեղի ունեցած հանդիսութեան մասնակցած են գիւղին բնակիչները, ինչպէս նաեւ այլ շրջաններէ եկած բանուորներ, կոլտնտեսականներ, մտաւորականներ: Խօսք առած են ծանօթ պատմաբաններ, գրականագէտներ, Անդրանիկը բնութագրելով որպէս մեծ հայրենասէր, քաջ զօրավար, ազգային - ազատագրական շարժման մարտիկ: Նըշուած է թէ արտասահման ապրած տարիներուն Անդրանիկ մեծ եռանդով մասնակցած է յօգուտ Հայաստանի, հայկական բանակի եւ հայ տարագրեալներու տեղի ունեցած համազգային հանգանակութիւններուն: Հանդիսութեան ընթացքին լրագրող Տաւրոս Դաշտենց կարդացած է զօրավարին այրիին՝ Տիկին Նուարդի նամակը՝ ուղղուած Խաչիկ Դաշտենցի, որով ան կը նկարագրէ Անդրանիկի կեանքին վերջին տարիները:

Հուսկ, հանդէս եկած են անուանի արուեստագէտներ, մեկնաբանելով հայրենասիրական երգեր եւ ընթերցումներ կատարելով հայ գրողներու գործերէն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի մրցաշարքի իր հերթական հանդիպումին Աբովեանի «Կոտայք»ը 1 - 0 արդիւնքով յաղթած է Օրջոնիկիձէի «Սպարտակ»ի: 66-րդ վայրկեանին կոլը նշանակած է Յովհաննիսեան: Այսպէսով, 28 խաղերէ ետք «Կոտայք» 22 կէտով կը գրաւէր դասաւորման 20-րդ տեղը:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ մասոնական Փէ - 2 օթեակի գլխաւորը՝ Լիչիօ Ճելլի, որ 1983-ին խոյս տուած էր զուիցերական բանտէն, յանձնուեցաւ զուիցերական իշխանութեանց եւ նոյն բանտը մտաւ: Սրտի տկարութիւնը կը բացատրէ այս անակնկալ անձնատուութիւնը եւ փափաքը Իտալիա վերադառնալու: Իրեն դէմ եղած մեղադրանքները բազմաթիւ են. - խարեբայութիւն, քաղաքական դաւ, ընտրական լրտեսութիւն, եւ մանաւանդ մեղսակցութիւն պանքօ Ամպրոզիանոյի սնանկութեան մէջ:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Անգամ մը եւս ծեծուած է Հայերու ցեղասպանութեան հարցը եւրոպական Խորհրդարանին մէջ: Ըստ Թրքական աղբիւրներու, Սեպտեմբեր 17-ին, Հինգշաբթի օր յոյն համայնավար երեսփոխան՝ Ալեքսանտր Ալավանոս Եւրոպայի Նախարարաց Խորհուրդի նախագահին ուղղելով հարցումը ուզած է գիտնալ, թէ Խորհուրդը ինչ միջոցառումներու կը դիմէ, որպէսզի Թուրքիա ընդունի հայկական ցեղասպանութիւնը, համաձայն՝ Յունիս 18-ի եւրոպական Խորհրդարանի որոշումին: Դանիացի նախագահը Եանսէն պատասխանին մէջ ըսած է, թէ նման նախաձեռնութիւններ Նախարարաց Խորհուրդին չեն վերաբերիր: Նանսէնի տեսակէտը պաշտպանած է Բրիտանեայ - Ժողովրդավար Հայապուրկ:

Վիճաբանութիւնը վերջ գտած է յոյն համայնավար երեսփոխան՝ Տիմիթրիոս Ատամոյի ելոյթով: Երեսփոխանը շեշտած է Թուրքիոյ կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչման անհրաժեշտութիւնը, վերջ տալու համար Քիւրտերու դէմ այսօր կատարուածին:

Ծաղումով ասորի եւ քիւրտ Թրքահպատակներ խմբական ապաստանութիւններու կը դիմեն Գերմանիա: Անոնք կը մեկնին Պոլսէն, դէպի Լիզպոն Թռիչքով, որ վիզա չի պահանջեր: Իսկ Ֆրանքֆորտի վայրէջքին, անոնք խնդրագիր կը ներկայացնեն ոստիկանութեան քաղաքական ապաստանեալ դառնալու համար: Անցեալ շաբաթ երկու խումբեր, մին՝ 109, իսկ միւսը՝ 130 հոգիներէ բաղկացած, յաջողեցան իրենց խնդրագիրները ներկայացնել գերման ոստիկանութեան:

Այս կերպով խոյս տուողներուն թիւը վերջին ութ ամիսներուն, կը հասնի երկու հազար վեց հարիւր երեսուն երկուքի:

Թրքական մամուլին համաձայն այս երեւոյթը պէտք է բացատրել «տնտեսական մտահոգութիւններ»ով միայն: Մինչդեռ՝ ապաստանողներ, որոնք մեծամասնութեամբ՝ Մարտին, Միտեաթ կամ Սղերդի շրջանները կը բնակէին, կը գանգատին ոստիկանական ճնշումներէն եւ խտրականութենէն:

ԹՈՒՐՔ — ՊՈՒԼԿԱՐ ԾՈՎԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԻ ՎՐԱՅ ՄԻՋԱԴԷՊ

Սեպտեմբեր 14, Երկուշաբթի օր, կէսգիշերին, պուլկար սահմանապահներ ընկղմած են Թուրք ձկնորսական նաւ մը, եւ ձերբակալած՝ երեք Թուրքեր:

Թուրքիա կը պնդէ, որ նաւը ընկղմած է Թրքական սահմաններու մէջ: Արտաքին նախարարութիւնը բողոքած է, կը պահանջէ, որ անմիջապէս ազատ արձակուին երեք ձկնորսները: Պուլկարիա լուռ չէ մնացած, ան ալ իր կարգին բողոք յայտնած է, ըսելով, թէ նաւը նկատի չէ ունեցած սահմանապահներու ազդարարութիւնը:

ՊԱԼԸՔԼԸԻ ՅՈՒՆԱՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԴԻԱԿԱՊՈՒՏՆԵՐՈՒ ՆՈՂԿԱԼԻ ԱՐԱՐՔ ՄԸ

«Կիւնէշ» կը գրէ, թէ առջի գիշեր նողկալի արարք մը գործուած է Պալըքլըի Յունաց գերեզմանատան մէջ եւ մօտ երեսուն դիակներ կամ կմախքներ հանուած են իրենց գերեզմաններէն ու ասդին - անդին նետուած, ոսկի ակռաները քակուելէ վերջ վայրագաբար: Թերթը ընդվզումով արձագանգ կը հանդիսանայ լուրին, փշաքաղիչ նկար մըն ալ հրատարակելով այդ ահաւոր դիակապտութենէն: Դէպքը Սեպտեմբեր 10, Հինգշաբթի առաւօտ յայտնի եղած է, երբ գերեզմանապահները եկած են եւ եղելութիւնը ոստիկանութեան լուր տուած: Խոր յուզում եւ ընդվզում յառաջ եկած է շրջանին մէջ, ուր մօտակայ տուներու բնակիչները կ՚ըսեն, թէ ամէնէն մեծ մեղքն անգամ կը գործեն մարդիկ, այլեւս անխղճօրէն, երբ մեռեալները բոլոր կրօնքներու եւ դաւանանքներու մօտ մեծ յարգանք կը վայելեն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ԵՐԿՈՒ ԱԿՈՒՄԲՆԵՐԸ ԴԷՄ ԱՌ ԴԷՄ

Վալանսի Հայ Մարզականէն կ՚ակնկալուէր հաւասար արդիւնք մը Թուլոնի մէջ: Այդպէս ալ եղած է Շաբաթ իրիկուն՝ 0 - 0: Կոլ նշանակելու ամէն փորձ ձախողած է երկու մրցակիցներուն համար ալ՝ որոնց պաշտպանողական կազմակերպութիւնը անթերի եղած է: Ճիշդ վերջին վայրկեանին, Վալանս լաւ առիթ մը փախցուցած է:

Հայ Մարզականը Ֆրանսայի ախոյենութեան նորեկներէն է: Պարագան նոյնը չէ Վալանսի Ֆութպոլ Քլէօպին համար՝ որ տարիներու փորձառութիւն ունի այս երրորդ դասակարգին մէջ:

Շաբթուան վերջին - Շաբաթ օր ժամը 17-ին, եթէ վերջին պահուն փոփոխութիւն մը չըլլայ - երկու ակումբներուն առաջին կազմերը դէմ - յանդիման պիտի գտնուին ի հաշիւ ախոյենութեան: Դասաւորումին վրայ, Ֆրանսական ակումբը առաջ է երկու կէտերու առաւելութեամբ:

Կարելի է նախատեսել կրքոտ պահեր այս տէրպիին ընթացքին, Լա Փալլայի մարզադաշտին վրայ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Երկու ակումբներուն վարիչները պիտի ջանան, անկասկած, որ ամէն ինչ անցնի բարեկամական մթնոլորտի մը մէջ:

Ռոն - Ալփի լիկին մէջ, անակնկալ յաջողութիւն մը Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսինի համար՝ որ յաղթած է Վալսի մէջ, տեղւոյն զօրաւոր խումբին՝ 3 - 2:

Անակնկալ նաեւ, բայց հակադարձ կարգով, Վալանսի պահեստի խումբին համար՝ որ, իր համակիրներուն առջեւ, պարտուած է Փիէրլաթէ՝ 2 - 1:

Նահանգային ախոյենութիւններուն մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին (2) պարտուած է Քզոնի մէջ՝ 1 - 0, եւ Վիէնն ալ, իր դաշտին վրայ, Սէնթ - Ֆուայէ՝ 3 - 1: Վիէնի Հայ Մարզականին համար կը նախատեսուի դժուար մրցաշրջան մը: Ունեցած է մեկնումներ:

Փարիզեան շրջան՝ Իսիի յաջողութիւնը Անթոնիի մէջ (2 - 0) հայկական խումբին կուտայ առաջատարի դիրք: Ալֆորվիլի Հայ Մարզականը՝ որ, իր դաշտին վրայ, պարտուած է (3 - 1) Ֆոնթընէյէ, չէ գտած տակաւին իր լաւագոյն վիճակը:

Անյաջողութիւն նաեւ՝ Սէն - Շամոնի «Արարատ»ին համար, պարտուած է Սէն - Վիքթորէ՝ 3 - 1:

Յառաջիկայ Կիրակի, ընդհատում ախոյենական մրցաշարքերուն: Յայտագրին մէջն են բաժակախաղեր:

Վ. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ՝ ԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐԷՆ...

ՂԱՐԻԲ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Մենք յաճախ կը խօսակցինք իրարու հետ զօր. Անդրանիկի մասին՝ ըմբշամարտի աշխարհի նախկին ախոյեան եւ բաժակակիր Նորայր Մուշեղեան ու ես. հռչակաւոր մարզիկը, բազմաթիւ երկիրներու ողիմպիական հաւաքական խումբերու մարզիչը, ըմբշամարտի ապագայ հայ ախոյեաններու կեդրոնական մարզադպրոցի տնօրէնը, հայրենասէր փուխ սրտի տէր այս մարդը կը հարցնէ ինծի.

– Համաձայն չե՞ս, որ Անդրանիկը Սպարտակի պէս հզօր հերոս է, որ իւրաքանչիւր հայ իր հոգիին մէջ պէտք է Անդրանիկեան կայծ մը ունենայ...

– Համաձայն եմ: Բայց դուն քու հոգիին մէջ հազար կայծ ունիս:

– Ես միշտ հոգիիս աչքերով կը տեսնեմ զայն... ահա կը սլանայ ան, ճերմակ ձին հեծած, կ'ելլէ լեռն ի վեր: Փրփուր կը ժայթքի ձիուն ռունգերէն: Վերէն արկերու տարափ կը տեղայ թրքական հրետանին, կատաղի կը կրակեն ասկեարները: Բայց Անդրանիկը կարծես մոգուած է, կախարդուած, ոչ մի գնդակ կը դպչի իրեն, ո՛չ ալ ճերմակին: Կը սլանայ ճերմակ ձին, կը ձուլուի ճերմակ ամպերուն .. ես միշտ այսպէս կը տեսնեմ զայն:

– Սքանչելի է՛, դուն նաեւ բանաստեղծ ես:

... Եւ ահա այս ախոյեան – բանաստեղծը վերադարձած է Պուլկարիայէն, ուր ամիս մը հիւրընկալուած էր կնոջը՝ Նունէի հետ:

Երբ Տէր եւ Տիկին Մուշեղեան այցհրաւէր ստացան նշանաւոր պուլկար մարզիկ, աշխարհի ախոյեան, ողիմպիական խաղերու մրցանակակիր, սոցիալիստական աշխատանքի հերոս Ստանչօ Կոլեւէն, Տիկին Նունէ յիշեցուց.

– Դուն ինծի պատմած ես, որ Վառնայի Կալաթա Թաղամասին մէջ է զօր. Անդրանիկի տունը: Բան մը մտածենք...

Մտածեցին ու որոշեցին պարզ յուշաքար մը տանիլ Վառնա եւ ամրացնել զօրավարի տան ճակատին՝ որպէս յաւերժացում հայ – պուլկարական դարաւոր բարեկամութեան:

Քարը պատուիրեցին Հոկտեմբերեանի մէջ: Ընտրեցին ալիւսագոյն տուֆ քար մը: Ճարտարապետ ընկերներէն Ասլան Մխիթարեան, քանդակագործ՝ Տարիէլ Յակոբեան եւ իր աշակերտ Վահագնը աշխատեցան քարին վրայ, ձեւ ու գեղեցկութիւն տուին անոր, վրան հայերէն գրեցին՝ «Զօրավար Անդրանիկին» տակն ալ պուլկարերէն:

Երեւանէն գնաց եկաւ «Վոլգա» ինքնաշարժ մը, 80 քկ.նոց յուշաքարը տեղաւորուած ետեւի մասը: Օրեր շարունակ «Վոլգա»ն կը սլանար Սեւ ծովեան զառիվայր ափերէն դէպի հիւսիս, ապա թեքուեցաւ արեւմուտք եւ Քիշնեւէն 80 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող Լէնուչէն բնակավայրը մտնելով՝ կանգ առաւ. առջեւը Ռումանիան էր:

Սահմանային մաքսատուներու թէ՛ խորհրդային եւ թէ՛ ռումէն աշխատողները ջերմօրէն դիմաւորեցին երեւանցի հիւրերը:

– Այս ալ մեր եւ Պուլկարիոյ ազգային հերոս Անդրանիկի յուշաքարն է, – ըսաւ Նորայր:

– Գեղեցի՛կ է, շա՛տ գեղեցիկ է, – հաւնեցան բոլորը:

Պուքրէշ հիւրընկալուեցան երկու օր:

Ի՞նչ կը հետաքրքրէր Նորայր: Երեւան, Լուսաւորութեան նախարարութեան ըմբշամարտի ողիմպիական պահեստի հանրապետական կեդրոնական իր մարզադպրոցին մէջ Խորհրդային Միութեան մարշալ Յովհ. Բաղրամեանի ու Յաղթանակի օրուան նուիրուած համամիութենական յուշամրցաշար տեղի կ'ունենայ: Եւ ահա կը փափաքէր ռումէն ըմբիշները եւս առնել մրցաշարքին մէջ՝ տալով անոր միջազգային բնոյթ: Ռումանիոյ մարզակոմիտէի ընկերները սիրով ընդունեցան Նորայրի առաջարկը:

Պուքրէշ հիւրերը ընդունեցան Զարեհ Ծ. Վրդ., Զարեհ Պարոնեան եւ Հայ Եկեղեցւոյ խորհուրդի անդամ Շարամը: Երբ անոնք տեսան յուշաքարը, թախանձագին խնդրեցին զայն փակցնել այդ եկեղեցիին բակը կանգնած Անդրանիկի յուշարձանին...

– Բայց Թանկագիննե՛րս, Վառնայի՛ն խոստացած ենք: Միւս անգամ ձեզի կը բերենք:

Ահա եւ Դանուբը՝ կապո՛յտ, խաղա՛ղ: Կամուրջը կը միացնէ Ռումանիան ու Պուլկարիան: Ռուսէ սահմանամերձ քաղաքի մաքսատան մէջ ըսին.

– Մենք գիտէինք ձեր այցի մասին, մեզի յայտնած են: Գիտենք, որ մեր Ստանչոյի ընկերը կուգայ, իր ազնիւ կնոջ հետ: Ծանօթանանք՝ Մարգարիտ Յակոբեան...

Նորայր եւ Տիկին Նունէ մաքսատան աշխատողները, Մարգարիտը հիւրասիրեցին հայկական հոգի բարիքներով: Իսկ երբ անոնք տեսան յուշաքարը, Մարգարիտ անզօր հպարտութեամբ ըսաւ.

– Ազգ. հերոս Անդրանիկի յուշաքարն է...:

Սոֆիայի մէջ ընդունելութիւնը աւելի քան ջերմ էր: Հանդիպեցան հին մրցակիցները՝ Նորայրն ու Ստանչօն: Պուլկար ընկերները ճաշ տուին Վասիլ Լեւսկի մարզադաշտին սրահը, որու լուսամուտը կը բացուի մարզադաշտին վրայ: Փրոֆ. Ռայկօ Պետրով Պուլկարիոյ մարզական կոմիտէի փոխ – նախագահը, հիւրերուն դիմելով, ըսաւ.

– Այս տեղը յատկապէս ընտրած ենք՝ ձեր յիշողութեան մէջ թարմացնելու այն երջանիկ պահերը, երբ դուք, Թանկագին Նորայր, այս մարզադաշտի գորգին վրայ փայլուն ելոյթներ ունեցաք: Իմ յիշողութեան մէջ միշտ վառ են այդ ելոյթները, աւելի ճիշդ՝ ձեր ելոյթներու հաղթանակները: Ներէ՛ ինծի, Ստանչօ՛, – դարձաւ ան իր հայրենակիցին, – այն օրերուն ես Մուշեղեանի երկրպագուն էի: Մինչեւ հիմա ալ աչքերուս առջեւ է Նորայրը՝ մարզադորգի կախարդը...:

Սոֆիա, Նորայր Մուշեղեան ներկայ եղաւ պուլկարական խումբի մարզումներուն. խումբը կը պատրաստուէր աշխարհի առաջնութեան: Նորայր քանի մը շահեկան խորհուրդներ տուաւ պուլկար մարզիկներուն:

Ահա եւ գեղեցկուհի Վառնան եւ անոր ամենագեղեցիկ Թաղամասը՝ Կալաթան:

Հողակտորը, որ պուլկարական կառավարութիւնը նուիրած էր զօրավար Անդրանիկին, թերակղզիի նման մխրճուած է ծովու մէջ: Նախապէս անջատ գիւղակ էր Կալաթա (յունարէն՝ գեղեցիկ): Ներկայիս մաս կը կազմէ Վառնայի:

Այստեղ Անդրանիկ կառուցեց իր տունը ֆիտայի ընկերներու օգնութեամբ: Իր ձեռքով պարտէզ շինեց, ծիրանի, սալորենի, թզենի տնկեց, խաղող հասցուց: Տան կահ – կարասին ալ իր ձեռքով շինեց, ընդարձակ պատշգամբն ալ, բազրիքներն ալ: Հիւսեց աթոռներ, մեծ ճօճաթոռ մը: Չորս սենեակ, նախասրահ, նկուղ, աշխատանոց, փայտէ փորագրութիւններ: Խնամքով, սեփական ձեռքով կերտեց ամէն ինչ՝ հմուտ արհեստաւորի վարպետութեամբ ու արուեստագէտի ներշնչանքով:

Բազմած ճօճաթոռին, օրօրուելով, յաճախ մի զաւզոտ երեկոներու մէջ ան կ'ունկնդրէր երեք կողմէն իր տունը շրջապատող ծովի շառաչը:

Ինը տարի ապրեցաւ զօրավարը Պուլկարիա՝ 1905–էն մինչեւ 1914: 1912 – 13–ին հայկական կամաւորական զօրամասի կազմին մէջ, որպէս վաշտի Վոյվոտա, մասնակցեցաւ Ա. Պալքանեան պատերազմին: Արիութեան ու հերոսութեան շղթայ էր այդ տարիներու իր կեանքը: Ռազմական անօրինակ սխրանքներու, մեծագործութիւններու համար արժանացաւ պուլկար կառավարութեան յատուկ ուշադրութեան: Սպայական բարձր կոչում շնորհուեցաւ իրեն, շքանշաններով պարգեւատրուեցաւ: Եւ, իր անգնահատելի ծառայութիւններուն փոխարէն այս թերակղզին տրուեցաւ իրեն: Բայց ան ի՞նչ ընէր այս հսկայ հողամասը: Քառասուն հողին՝ իր ֆիտայիներուն ու Պուլկարներու բաժնեց հողակտորը:

Վառնայի մէջ «Վիլլաներու Թաղամաս» կ'անուանեն այսօր քաղաքին այս հատուածը:

Հոս տեղի ունեցաւ զօրավարի պսակադրութիւնը Սաթենիկի հետ: Հարսնիքի քաւորը Նուպար փաշան էր: Փարիզ, Լոնտոն, այլուր հանգանակութիւն կազմակերպուեցաւ հարսնիքին համար: Հաւաքուած ոսկեղէնը, ինչքը զօրավարը բաժնեց հայ որբերուն, կարօտեալներուն, ինք ոչինչ առաւ:

Յետոյ կեանքը իր հզօր ալիքներով տարաւ զօրավարը կրկին հայրենիք, որ հեռուէն զինք կը կանչէր: Հրաշք ճակատամարտեր տուաւ զօրավարը Թուրք բարբարոսներուն, մաքառեցաւ անօրինակ սխրանքով, ինքնամոռացումով ու յաղթեց...:

Յետոյ ոմանք անամոք դառնացուցին զօրավարի սիրտը: Ինկաւ Ամերիկա: Յետոյ ... յետոյ ... անմահացաւ իր ժողովուրդի սրտին մէջ...

Զաւակ չունեցաւ: Տիկին Սաթենիկն ամուսնացաւ ուրիշի հետ, որ աղջիկ մը ունէր Ալիս անունով:

Նորայր Մուշեղեան հանդիպեցաւ Տիկին Ալիսին, անոր աղջկան՝ Սեթային (Սաթենիկի կրճատուած ձեւը):

Զօրավարին տունը այսօր վերակառուցուած է նոր ոճով:

Վառնայի մէջ երբ «Երեւան» ակումբը կը փնտռէր Նորայր Հայու մը հանդիպեցաւ:

– Երեւանէ՞ն էք, – հարցուց Հայը: Ես Արմենակն եմ, կը խնդրեմ որ իմ տունս գաք:

Հիւրասէր էր Արմենակին ընտանիքը: Թոռնիկներով շրջապատուած պապը այնքան սիրալիր էր ճտիկներու նկատմամբ, որ անոր տրամադրութիւնը փոխանցուեցաւ հիւրերուն: Մինչեւ ուշ գիշեր մնացին Արմենակին տունը, իսկ երբ հրաժեշտի պահը եկաւ, Արմենակ վիրաւորուեցաւ պանդոկի խօսք լսելով:

– Մեր տունը կը գիշերէք, – կարգադրեց ան:

Ապա Նորայր ծանօթացաւ վարպետ Մինասի ու Գէորգի, որոնք օգնեցին յուշաքարը զետեղելու զօրավարին տան ճակատին: Այդ գործին իր եռանդագին մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ «Երեւան» ակումբի քարտուղար Պետրոսը, իսկ յուշաքարի զետեղումին իրաւաբանական կողմը ապահովեց Վառնայի դատախազի տեղակալ Հաջուլեանը: Ի հարկէ, օգտակար եղան եւ Ստանչօ Կոլեւն ու փրոֆ. Ռայկօ Պետրովը:

Յուշաքարային արարողութիւնը տեւեց տասը օր:

Վերջաւորութեան Պուլկարները ճոխ սեղան բացին, ինչ որ ունէին մէջտեղ բերին: Նորայր ու Տիկին Նունէ հայկական ընտիր կոնեակով ճոխացուցին սեղանը: Միասին բաժակ բարձրացուցին զօրավարի յիշատակին համար, հայ եւ պուլկար ժողովուրդներու բարեկամութեան, աշխարհի խաղաղութեան համար:

Սոֆիա, Վառնա, Պուրկազ, Փլովտիւ...

Այս քաղաքները այցելեցին երեւանցի հիւրերը:

Փլովտիւի մէջ այցելեցին հայկական գերեզմանոց: Հանդիպեցան Հայերու, ծանօթացան: Մուտքին մօտ, Եղեռնի յուշարձանին վրայ տեղացի բանաստեղծ Ժիրայր Փափազեան եղերերգած էր հայ ժողովուրդի ճակատագիրը՝ խորոտ խօսքեր հնչեցնելով. –

Կենաց – մահու կռիւ մղեց
Վահագնածին հայ ազգը մեծ,
Վան ու Տապին Գարահիսար,
Սասուն, Զէյթուն ու Մուսատաղ
Ծառացումով վեհ ու անթաղ
Եւ ամէն տեղ, ուր որ կրնար
Տէր կանգնիլ իր պատուին արդար,
Կոտորակուած, բայց անվհատ
Հասաւ մինչեւ Սարդարապատ,
Մինչեւ խաղաղ այսօրն աղուոր՝
Նոր Հայաստանը փառաւոր:

Այդ նոր, փառաւոր Հայաստանի ներկայացուցիչները գլխահակ կանգնած էին Փլովտիւի Եղեռնի յուշաքարին մօտ եւ կարծես քարի ընդմէջէն կը լսէին նահատակներու ահեղ ձայնը. Թո՛ղ հայ ժողովուրդը ի պատասխան ժողովրդասպան բարբարոսներու, յաւերժ յարատեւէ ու յիշեցնէ ամէնուն, որ աշխարհ կանգուն է միայն խաղաղութեամբ, պէտք է ապրի միայն խաղաղութեան օրէնքով եւ միայն խաղաղութեան համար:

*

– Այս բոլորը՝ հրաշալի, իսկ ինչպէ՞ս վերնագրեմ ակնարկս, – հարցուցի Նորայր Մուշեղեանին:

– Անդրանիկին՝ իր զինուորէն, – մէկ անգամէն, կարծես շատոնց մտածած էր այդ մասին, ըսաւ հռչակաւոր մարզիկը: – Ես զիս միշտ նկատած եմ եւ այսօր ալ կը նկատեմ զօրավարին զինուորը...:

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ Դ. ՏԱՐԻ

ՓԱԿՈՒՄ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

Վենետիկ, անունը քաղաքի մը որ, իր գեղարուեստական պերճանքով, եզական է ու հմայիչ, վիպապաշտ զգացումներու իրագործման վայր եւ ներշնչարան գեղեցիկին թէ՛ իբր ծնունդ արշալուսային իր պայծառութեամբ եւ թէ՛ իբր չփուն ժամանակուորին մայրամուտի իր հաղորդականութեամբ որով կ'ապրի ան դիտող աչքերու սրտերէն ներս, եւ «Ուր իրերն իսկ բանաստեղծ են՝ վերջալոյսներուն» *(Զուլալ Գազանճեան):*

Նոյն այս Վենետիկը իր բնական հրապոյրներէն անդին 270 տարիներէ ի վեր դարձած է այլեւս մէկ, համազօր ու հոմանիշ, մեզի Հայերուս համար, Սուրբ Ղազար Հայոց կղզիին, Մեծ – Մխիթար Սեբաստացիի ծնունդ Մխիթարեան մայրավանքին, հայ մշակոյթի մշտարծարծ հնոցին, եւ անոր հարազատ մէկ շառաւիղին, Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանին, կրթական հաստատութեան որ ահա այսօր հարիւր յիսուն տարիներէ ի վեր կը գործէ դաստիարակելով հայ պատանին յանուն հայութեան եւ ի սէր գիտութեան:

Տարիներու հոլովոյթին հետ Մխիթարեանները գիտցան ընթացք պահել եւ պատշաճեցնել իրենց առաքելական ու կրթական գործունէութիւնը ժամանակներու պահանջին, եւ արդարեւ գոհացում տալու համար նոր երիտասարդութեան, այս վերջին տարիներուն, գործնական ու գրական նոր քայլ մը եւս առնուեցաւ «Հայագիտական»ի ընդհանուր խորագրի մը տակ խմբելով՝ ամառ եղանակին, պատանիներ, երիտասարդներ, եւ նոյնիսկ հասուն տարիքի հայածին սերունդ մը, սորվեցնելու անոնց մեր մայրենի լեզուն, պատմութիւնն ու գրականութիւնը, որպէսզի ծաղկի ան բոլոր հայորդիներու շրթներուն վրայ, ծանօթանան մեր մշակոյթին, կարենան հետեւիլ մեր մամուլին ու մեր թերթերը եւս ունենան ընթերցողներու աւելի ընդարձակ հասարակութիւն մը:

Այս տարի եւս Յուլիս 19–էն Օգոստոս

16, Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանին մէջ, Սուրբ Ղազարի Ճեմարանի հովանաւորութեան տակ, տեղի ունեցաւ «Հայագիտականի» չորրորդ շրջանը, այս անգամ նուիրուած յատկապէս Հայերէն լեզուի ուսուցման: Մասնակցողներու թիւը կը հասնէր եօթանասունի: Կային աշակերտներ՝ Միացեալ – Նահանգներէն, Գանատայէն, Պելժիքայէն, Աւստրիայէն, Իտալիայէն, Շուէտաստանէն, Պուլկարիայէն եւ յատկապէս Ֆրանսայէն նաեւ մանաւանդ Լիոնէն, Փարիզէն եւ Մարսէյլէն: Բոլորն ալ մէկ սիրտ ու հոգի, միացած կը զգային իրարու հայ ոգիով որ կը բաբախէր իրենց սրտերէն ներս եւ նպատակով որուն համար խմբուած էին ամառնային այս եղանակին սորվելու իրենց մայրենի լեզուն, խօսելու համար այդ լեզուով եւ արտայայտելու գրաւոր մեր մշակոյթին ու ազգային հարցերը հետաքրքրող նիւթերու մասին: Ընթացք մը հետեւաբար բոլորովին տարբեր ձմեռնային դպրոցական ընթացքէն, որովհետեւ շարժառիթն ու նպատակը միայն ազգային է, եւ ձեռնարկ ունենալու համար միայն հայութեամբ:

Առաջին օրը մասնակցողները ենթարկուեցան ընդհանուր քննութեան մը, տեսակ մը «թեսթ»ի, նախապէս պատրաստուած փոքր յանձնախումբի կողմէն, կարենալ որոշելու համար դասարանային բաժանումները: Խումբերը համաձայն հայերէն լեզուի իրենց մակարդակին բաժնուեցան վեց դասարաններու, բարձրագոյն դասարանին աւանդուեցաւ նաեւ գրաբար լեզուի հիմնական առաջին գիտելիքները: Դասաւանդութիւնները կ'ապահովէին Մխիթարեան վարդապետներ. այսպէս գրաբար լեզուի դասաւանդութիւնը ստանձնած էր Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան, ընդհանուր Մեծաւոր Մխիթարեան միաբանութեան: Աշխարհաբար լեզուի դասախօսներն էին Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, Հ. Մեսրոպ Սուլահեան, Հ. Վահան Օհանեան, փրոֆէսոր Գայքար Սվազլեան, Օրիորդ Անահիտ Աբրահամեան:

Տրամադրելի ժամանակը կարճ էր եւ առնելի գիտելիքներու պաշարը ընդարձակ: Ուսումի կողքին ծրագրուած մշակութային պտոյտներն ալ եղան, այցելելով Վենետիկի տեսարժան վայրերը ծանօթանալով գոյնի ու վրձինի մեծ վարպետներուն:

Առաջին 15 օրերուն համար նախատեսուած էինք յատուկ դասաւանդելի ծրագիր մը, որոշելով եւ հետապնդելով ուսումը լեզուական գիտելիքներու էական ու անհրաժեշտ տարրերուն, որոնք պիտի ծառայէին իբր հիմք յաջորդող 15 օրերու յաւելեալ գիտելիքներուն եւ հրահանգումներուն: Արդարեւ սկզբնական լուրջ ու հետեւողական աշխատանքէ մը ետք աշակերտները ենթարկուեցան առաջին քննութեան եւ ձեռք բերուած դրական արդիւնքներու հիման վրայ, ընթացքը ունեցաւ իր բնական յառաջխաղացումը եւ զարգացումը, մինչ կեդրոնանալով լեզուական գիտելիքներու վրայ, քերականական, ուղղագրական, բառագիտական, ընթերցանութեան եւ շարադրական համապատասխան հրահանգումներով: Հուսկ, ընթացքի վերջաւորութեան, բոլոր աշակերտները ենթարկուեցան ընդհանուր քննութեան, բերանացի եւ գրաւոր գիտելիքներու նկատմամբ եւ իւրաքանչիւր աշակերտի մակարդակը բնորոշող թերթածրար մը պատրաստուեցաւ, ուր յայտնի կը տեսնուի աշակերտի իրաւ մակարդակը, նկատմամբ հայերէն լեզուի գիտութեան, իր զօրաւոր ու տկար կէտերով:

Նախորդ տարիներու ձեռք բերած մեր փորձառութեան արդիւնք, այս տարի գիտակցաբար հրաժարեցանք դասախօսական հանգամանք ունեցող ելոյթներէ: Անոնք յաճախ կը մնային անհաղորդ ունկնդիր հասարակութեան, շատ մը պատճառներով, յատկապէս լեզուական մակարդակի ընծայած դժուարութեան համար:

Այս տարի ընդգրկեցինք կլոր սեղանի հանդիպումները, նիւթերու շուրջ որոնք կ'առաջարկուէին աշակերտներէն եւ ուր շատ առիթ կը տրուէր հարցումներու եւ պատասխաններու, շատ անմիջական ու պարզ լեզուով, նպատակ ունենալով խօսեցնել մեր տղաքն ու աղջիկները իրենց առօրեան հետաքրքրող հարցերու մասին, ազգային կեանքէն ու մշակութային հետաքրքրութիւններէն, զորս կրնանք խմբել հոս երեք գլուխներու տակ. –

Ա.– Հայկական հարցը պատմական իր բոլոր յարակից խնդիրներով մինչեւ մեր օրերու պաշտօնական ճանաչումն ու յայտարարութիւնները եւ մեր կուսակցութիւններու դերը:

Բ.– Հայոց Եկեղեցին, անոր դերը անցեալին եւ ներկային ազգային ու մշակութային երեւոյթներէն ներս: Գոյութիւն ունեցող եկեղեցական բաժանումներու պատճառները եւ հուսկ ապագայի հեռանկարները ի՛նչ կրնան ըլլալ:

Գ.– Գաղութային մեր գոյութիւնը, որ Սփիւռք ընդհանուր անունին տակ կ'ամփոփուի: Որոնք են ներկայ կառոյցներ, ազդակները կատարուած ազգանպաստ նուաճումները:

Առաջին երկու նիւթերու յատկացուած կլոր սեղանի զեկուցողն ու վարիչն էր Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, եւ Հ. Տաճատ Եարտըմեան որ երկար տարիներ ապրած էր Լոս – Անճըլըս, եւ քաջատեղեակ ըլլալով այս գաղութի ամբողջական հարցերուն, եւ մասնակից նոյն այդ գաղութի եկեղեցական, կրթական ու գրական կեանքին, նաեւ առանձին մենագրութիւններով արտայայտուած այդ մասին, եղաւ զեկուցողն ու վարիչը երրորդ մասին, տալով ամբողջական պատկերը այդ գաղութին դուրս ցայտեցնելով միաժամանակ այն էատարրերը որ հասարակաց են բոլոր հայկական գաղութներուն, հետաքրքրական նիւթեր հայթայթելով համապատասխան հարցումներու եւ պատասխաններու որոնք իրենց ամբողջացումը գտան բաղդատական գաղութային տեսակէտներու համադրութեան մը:

Անշուշտ նիւթական այս նկարագրութիւնը անբաւարար է դրսեւորելու ամառնային այս ընթացքին տուած ու ստեղծած ոգեւորութիւնը, մեր երիտասարդ սերունդի ցուցաբերած խանդը ի սէր մեր Մեծաքանչին եւ ամէն ինչ որ մեզի կը խօսի հայեցիօրէն: Երեկոյեան ազատ ժամերուն անոնք կ'երգէին հայերէն ու կարելի չէր զատել անոնց ոգեւորութիւնը, երբ հազիւ լսած թափը քոչարիի բոլոր մէկ զիրար սեղմած ձեռք – ձեռքի շուրջ պար կ'ընէին:

Հայ երգի ու պարի սիրահար երեկոյթ մը ամբողջ մեր տղաքը Թորիկեան եղբայրները եւ Կարինէ Յովսէփեան (Մարսէյլէն), Վարդանոյշ Յակոբեան (Ալֆորվիլէն) ներկայացուցին մեզի մեր ժողովուրդի հարազատ ու ճկուն պարերը Հեղտեկեան եւ Թադէոսի Փափազեանի, Սեդա Թիթոյի եւ Թալին Պէրպէրեանի ներկայացուցած «Նանօր»ը վերածուած պարի արդիական արտայայտչական բեկորումներու համաձայն գրաւեց ուշադրութիւնը ներկայ, նաեւ օտար հասարակութեան, որոնք անվերապահ գնահատեցին տարուած աշխատանքն ու ձեւերու բնականոն ու կուռ արտայայտութիւնները:

Հուսկ, մեր նոր սերունդին մօտ բոլոր այս հանդիպումներու ընթացքին, ըլլան անոնք զուտ մշակութային կամ գեղարուեստի արտայայտութիւններ, նշմարեցինք գիտակից վերաբերմունք իրենց հայեցի գոյութեան հանդէպ. յուզուած ազգային հարցերուն անոնք կը մօտենային ոչ – լոկ տեսական ձեւով, այլ՝ իբրեւ իրենց իւրաքանչիւրին անձնական հարցերը: Անոնք մեր ազգի ներկայ պատասխանատուներէն կը պահանջեն գործօն բոլոր ուժերու տրուի ասպարէզ, ստեղծուի կեդրոնացած ղեկավար ուժ մը, առանց մեկուսացումներու կամ մերժողական վերաբերմունքի, միութենական ոգիի մը պահանջքը հասարակաց ցանկութիւն է եւ պահանջք: Տնտեսական կարելիութիւններ ստեղծուին որպէսզի սփիւռքեան կրթական մեր հաստատութիւններուն տրուի ապահովութիւն եւ շարունակէ ապրիլ մեր լեզուն, տեւէ հայ գոյութիւնը: Եւ հուսկ հարցումին թէ ինչու երբեմն կը մնան անտարբեր եւ չեն մասնակցիր եկեղեցական կեանքին, երբ անոր հանդէպ ունին հաւատք, գրեթէ միաբերան պատասխանեցին անոնք թէ կը փափաքին տեսնել եկեղեցին, աւելի մօտ, ներկայ իրենց ընկերային կեանքին մէջ, աւելի հասկնալի քարոզներով եւ իրենց կարիքներուն համապատասխանող լուսաբանութիւններով, որպէսզի կեանքի առաջարկած դժուարութիւններուն կարենան անոնք յաղթահարել:

Ընթացքը վերջացաւ. Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանը սակայն ամփոփ կը պահէ կորովն ու իղձերը այս երիտասարդ սերունդին, որոնք Հայերն են վաղուան, ինչպէս պահած է 150 տարիներու հեւքը մեր Զարթօնքի սերունդին, տալով ամբողջական շունչ հայութեան: Այսօր եւս ահա թարմ ու անկեղծ խոստումը մեր նոր սերունդին, կ'աղաղակէ, լիալոյս ներկայով, մարգարէակա՛ն խօսքերով, «Ցեղին սիրտը» երգող Դանիէլ Վարուժանին հետ. –

Կանգնի՛ն այրերն ու մայրեր,
Ծերը կանգնի, կանգնի տղա՛ն,
Ու ամէն ոք՝ ազգին սիրով լոկ
արբշիռ,
Ազգին ոգւով հաղորդուած,
Այնպէ՛ս վառի, ապստամբի,
բորբոքի՛,
Որ Թորգոմայ Տունն ըզգայ՝
Թէ իր օճախը մարած
Այսօր հրաբո՛ւխ է դարձեր:

Հ. Ռ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ մէջ իր մահկանացուն կնքած է տոքթ. Գէորգ Գէորգեան, գաղութին ծանօթ դէմքերէն մին, որուն մասին «Մարմարա» կը գրէ, թէ «գրեթէ ամբողջ կեանք մը տուաւ ան իր համայնքին, մասնաւորաբար Կեդրոնական վարժարանի եւ Սանուցի ու զանազան մշակութային ու հրատարակչական ձեռնարկներու: Զոհաբերութեան եւ այլասիրութեան խորհրդանիշը ըլլալով ապրեցաւ ան եւ անսպառ նուիրումով ու հաւատքով ծառայեց մեր կրթական ու հանրային կեանքին»: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Սեպտեմբեր 9–ին, Ս. Վարդանանց Եկեղեցին, ուր դամբանական մը խօսած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան:

*

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Սահակեան – Մկրտիչեան գոլէժի շրջափակին մէջ, Օգոստոս 16–ին, տեղի ունեցած է սեմինար մը՝ Ս. Դ. Հ. Կուսակցութեան հարիւրամեակի շրջագիծին մէջ, կազմակերպութեամբ Ուսանողական – Երիտասարդական Կեդրոնական Վարչութեան: Հանդիսութիւնը վարած է Անի Մալճեան: Զեկուցումներ կարդացած են Նազիկ Թոքճեան՝ «Կովկասի մէջ երկու շարժումներու մասին», տոքթ. Եղիկ Ճէրէճեան՝ «Հողային համայնական դրութիւնը Ս. Դ. Հ. Կ. ծրագրին մէջ եւ անոր յառաջացուցած ընդդիմախօսութիւնը», Սեպուհ Գալփաքեան՝ «Երիտթուրք – Մասոնական առնչութիւններ», Սարգիս Եարալեան՝ «Ս. Դ. Հ. Կ. – Իթթիհատ յարաբերութեան մասին», «Մարօ Շորճեան՝ «Վերակազմեալ շարժումը» նիւթերու շուրջ: «Հնչակեան մամուլ» նիւթով հանդէս եկած է Աւօ Փոչօղլեան, իսկ Գրիգոր Թաթուլեան խօսած է Ս. Դ. Հ. Կ.ի եւ Ռուսիոյ Սոցիալ – Դեմոկրատ Բանուորական կուսակցութեան հայ շարքայիններուն հետ ունեցած տարակարծութիւններուն մասին: Վերջին զեկուցաբերին՝ Յակոբ Կէրկէրեանի նիւթը եղած է՝ «Հնչակեան կուսակցութիւնը եւ Գաղափարախօսական գրականութիւնը»:

*

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ հրատարակուող «Նաւասարդ» ամսագրին մէջ 1986–ին լոյս տեսած պատմուածքներու Ա. մրցանակը շնորհուած է պարսկահայ գրող Անդրանիկ Սարեանի: Մրցանակը հաստատուած է Նիւ – Եորք բնակող Բաբգէն եւ Անահիտ Խանճեանի կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՆԱԳՈՅՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆ

Այս Արարատեան կամ Վանի հայկական միասնական թագաւորութիւնը (աղբիւրներու մէջ կոչուած նաեւ Նայիրի, Բիաինա, Արարատ, Ուրարտու) հին աշխարհի հզօր Պետութիւններէն մէկը եղած է՝ ամէնէն առաջ իր տնտեսական ակնառու նուաճումներով: Դատելով յայտնաբերուած սեպագիր նիւթերէն՝ Վանի արքաները եռանդուն շինարարներ եղած են: Իրենց Հայք երկրին մէջ ու բոլոր այն հողերուն վրայ, որ կը նուաճէին, անոնք կը ծաւալէին շինարարական այնպիսի աշխատանքներ, որոնց նմանը չէր եղած իրենցմէ առաջ: Եւ այս միջոցառումներու շնորհիւ Պետութեան ամբողջ տարածքը ծածկուած էր քաղաքներով ու բերդամրոցներով, տաճարներով ու յուշակոթողներով, մանաւանդ ջրանցքներու եւ ջրատնտեսական այլեւայլ կառոյցներու այնպիսի ցանցով, որ հնարաւորութիւն տուած է բոլոր բնակավայրերու շուրջ լայն տարածութիւններու վրայ այգիներ ու մրգաստաններ տնկելու, ստեղծելու ամէն հնարաւորութիւն հացագործութեան եւ անասնապահութեան զարգացումին համար:

Այս՝ տնտեսական այս վերելքի հիման վրայ բարձրացած էր պետութեան ռազմական ու քաղաքական զօրութիւնը: Ք. Պատկանեան ու Լէօ նկատած են արդէն, որ տնտեսական վերելքի վրայ բարձրացած Վանի Թագաւորութիւնը, ճիշդ է, կը ծաւալի ու աւելի կը զօրանայ նուաճումներով, սակայն գոյատեւելու համար պէտք է Պետութեան շրջանակին մէջ ստեղծէր նաեւ էթնիկական ամբողջականութիւն: «Հայաստան պէտք է կատարելապէս անկախ ըլլար իր իսկական բարօրութեան համար, – գրած է Լէօ: – Այս բանը զգացեր էին Մենուա, Արգիշտ, Արտաշէս, Տիգրան, որոնք նաեւ իրականացուցին ազգային կատարեալ անկախութիւնը՝ մեծ նուաճողական Պետութիւն ստեղծելով»:

Առանց վարանելու կարելի է ըսել, որ Վանի կամ Արարատեան Թագաւորութիւնը, որքան ալ գոյացած իբրեւ ռազմաստրկատիրական Պետութիւն, երեք դարու իր ոգորումներով, ամէնէն առաջ, դրացի բռնատիրութիւններէ պաշտպանեց Հայոց ազգային զարգացումը եւ ստեղծեց իսկապէս ազգային Պետութիւն: Ըլլալով հարազատ ժառանգները Հայաստա – Հայքի պետական կազմաւորման եւ ժառանգելով անոր գրաւած տարածքը՝ Վանի արքաները սկիզբէն իսկ զայն աւելի ընդարձակեցին տարբեր ուղղութիւններու վրայ, մասնաւորապէս արեւմուտքի ու հիւսիսի մէջ, երեք դարու վարչաքաղաքական ու ժողովրդաձուլական երեւոյթներու շնորհիւ ստեղծեցին հայկական երկիր – Պետութիւն մը, որուն էթնիկական ու վարչական սահմանները համապատասխան էին իրարու: Այդ երկիրը՝ կոչուած Մեծ Հայք կամ Հայաստան, յետագայ բոլոր դարերուն պիտի ըլլար միասնական պետութեան կեանքի ասպարէզը, իսկ անոր բացակայութեան պարագային՝ Հայոց արդար յաւակնութիւններու առարկան:

(Շար. 11 եւ վերջ)

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Յովելեան,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Յովելեան, թոռները եւ ծոռները,
Տէր եւ Տիկին Յարութ Ստեփանեան,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՐԹԻՆ ՅՈՎԵԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զարուհի Ստեփանեան)

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Սեպտ. 23, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

16, rue Jean-Boulogne, 75016 Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ռընէ Զագըճեան եւ զաւակները Իզապէլ եւ Ֆլորանս, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պրոնիման, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լինտըման, Քրիսթին Պրոնիման կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 27, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃ ԶԱԳԸՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խօժէնի Գազազեան)

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Պ. Վահէ Ջիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՑՈԼԻՆԷ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Համախմբերդցիական Միութեան, Ֆրանսայի Շրջանի Կեդրոնական Վարչութիւնը մասնաճիւղերով, խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ՝ Տէր եւ Տիկին Սիմոն Սիմոնեանի ու զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Սիմոնեանի ու զաւակներուն, Պր. Արմենակ Սիմոնեանի, Տիկին Անկանոյշ Սիմոնեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներուն՝ Գասպար Սիմոնեանի մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 14–ին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – (Պօմոն) . – Տէր և Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան ի յիշատակ՝ Փիլիպպոս, Մարիամ եւ Գարեգին Պօյաճեանի եւ իրենց վաղամեռ թոռան՝ Գարեգին – Էտկառ Պօյաճեանի կը նուիրեն 500 Ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–էն 25
Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ:
Ցետագային՝ մանրամասնութիւններ:

Parev
VICKEN
avec
PATRICE PEYRIERAS
et son orchestre

EN CONCERT

AU T.L.P. DEJAZET
place de la République
DIMANCHE 11 OCTOBRE à 20h

— réservations —
LES MAISONS DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE PARIS ET DE SA REGION
TELECONDORCET — CLAMART
Cordonnerie RAFFI — CHAVILLE
Librairie SAMUELIAN — PARIS 6e
Librairie PALOUYAN — PARIS 9e
AUPRES DE VOS AMIS
ET DE LEUR FAMILLE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան 57–րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ:

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպութեամբ՝
Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գասպառեանի
ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...
կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ
ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

En l'honneur de
Henry SABY
Sous la présidence de
JOSEPH FRANCESCHI
député-maire d'Alfortville

La Communauté arménienne d'Alfortville vous invite à une soirée en l'honneur de Henry Saby et des députés qui ont fait voter au Parlement de Strasbourg la reconnaissance du génocide des Arméniens.

Jeudi 24 Septembre à 20h
Complexe sportif LEO-LAGRANGE
56, rue Etienne-Dolet,
ALFORTVILLE

ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի ԱՐԱՔՍ մասնաճիւղը կազմակերպած է կէսօրուան ճաշ մը, Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, ժամը 12–ին, Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ յարակից Ազգային Տան սրահին մէջ:

Եթէ կը փափաքիք հայկական ջերմիկ մթնոլորտի մը մէջ ըլլալ եւ գտնել Արեւելեան ճոխ ճաշացուցակ մը, փութացէք այժմէն իսկ ապահովել ձեր սեղանները մինչեւ Սեպտեմբեր 25, Ուրբաթ իրիկուն, ամէն օր, ժամը 19–էն վերջ հեռաձայնելով. – 78 — 49 — 06 — 06 կամ՝ 78 — 75 — 90 — 30 թիւերուն:

Ճաշագին՝ 100 Ֆ.:

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԻՍԻ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցին վերամուտը Սեպտեմբեր 23, Չորեքշաբթի օր, ժամը 9–ին, Մշակոյթի Տան մէջ:

Իսկ երիտասարդներու եւ չափահասներու համար դասընթացքները կը սկսին Սեպտեմբեր 29–ին, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20–ին:

Արձանագրութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ չհազրդուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14·30–էն 17·30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ – ՊԵՏՐՈՍ

Հայերէն լեզուի միօրեայ դասընթացքները կը սկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 9–ին:

Արձանագրութիւնները տեղի կ'ունենան Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19–ին, Վարժարանին մէջ, ժամը 14–էն 17:

Տեղեկութեանց համար կը խնդրուի հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –
43 – 76 – 65 – 37 43 – 75 – 26 – 98
երեկոյեան ժամը 8–էն ետք:

Վ Ի Է Ն

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցը 1987 – 1988–ի տարեշրջանի համար իր դռները կը բանայ Սեպտեմբեր 19, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, ժամը 14–ին, Մշակոյթի Տունը:

Այս առթիւ փոքրիկ հաւաքոյթի մը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները, ուր վարչութիւնը պիտի ներկայացնէ նոր ուսուցչուհիները եւ տայ դասերու նոր ժամանակացոյցը:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ
Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Եղյազեանի:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20·30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՑ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք կը կատարուի Օծման Երեսուներկուերորդ տարեդարձին առթիւ:

Յետ – աւարտման պատարագի ըստ կարգի Հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյս Բարերարներու ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլօր Պախտուրեանի, ինչպէս նաեւ՝ Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան գերդաստանաց հոգիներու ի հանգիստ:

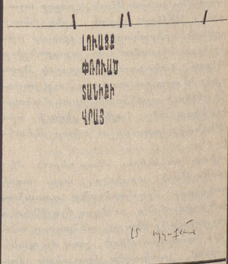
Նոյն առեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք եկեղեցւոյս մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ ժամը 10·30–ին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Տոմսեր – Ակնարկներ
Հեղինակ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՊՋԱՔՃԵԱՆ



Գին՝ 100 Ֆր.
Դիմել. –
HAY DISC
35, rue Lamartine, Paris 9e
Librairie H. Samuelian
51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
24
JEUDI
24 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.580
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.580

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17 – 18)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Այս դասակարգէն հանդէս եկող Հայաստանի երեք խումբերը իրենց հերթական հանդիպումը աւարտած են յաղթանակով: Այսպէս, Լենինականի «Օլիմպիա»ն իր դաշտին վրայ ընդունելով «Աւտոմոբիլիստ»ը, 1–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է անոր: 22–րդ վայրկեանին Ալեքսանեան բացած է հաշիւը, զոր 42–րդ վայրկեանին հաւասարեցուցած է մրցակցող խումբը: Երկրորդ կիսախաղին, 55–րդ եւ 60–րդ վայրկեաններուն Շահնազարեան երկու կոլ նշանակած է, իսկ խումբի նորեկ Միքայէլեան, 89–րդ վայրկեանին նշանակած է «Օլիմպիա»ի հաշուոյն 4–րդ կոլը:

Կիրովականի «Լոռի»ն ցուցադրած է իր լաւագոյն խաղը ընթացիկ մրցաշարքին: Իր դաշտին վրայ ընդունելով «Դիլա»ն, 1–ի դէմ 4 կէտով յաղթած է անոր: 40–րդ վայրկեանին հաշիւը բացած է յետապահ Ոսկանեան, հեռուէն զօրաւոր հարուածով մը: Երկրորդ կիսախաղին «Լոռի» նշանակած է երեք կոլ եւս (երկուքը՝ Ս. Զախարեան, մէկը՝ Նիկոլեան): Խաղի վերջաւորութեան հիւրերը կոլ մը նշանակելով «Թրջած են» հաշիւը:

Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը իր դաշտին վրայ ընդունած է Ղազախստանի «Փոյազան» խումբը, որու յաղթած է 3—0 արդիւնքով: Հաշիւը բացած է Սարգսեան: 29–րդ վայրկեանին Պօղոսեան փենալթի մը կոլի վերածած է: Երկրորդ կիսախաղին, 58–րդ վայրկեանին Խալաչեան զօրաւոր հարուածով մը նշանակած է երրորդ կոլը:

Այս խաղերէն ետք, 16 խումբերու դասաւորման մէջ «Օլիմպիա» կը գրաւէր 7րդ տեղը, «Սպարտակ» 9-րդ և «Լոռի» 11-րդ:

**

ԱՍՈՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ԴԷՄՔԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մենք տեսանք Ասորիներու կեանքը Հայաստանի մէջ եւ այս գեղեցիկ Հանրապետութենէն կը մեկնինք ձեր Պետութեան հանդէպ մեծ երախտագիտութեան զգացումով այն հողատարութեան եւ ուշադրութեան համար, այն լայն իրաւունք – ներուն համար, որոնցմէ կ'օգտուին Խորհրդային Միութեան ազգային փոքրամասնութիւնները, մասնաւորաբար մեր հայրենակիցները, ըսած է ասորի հանրային գործիչ Սարկոն Տաւլիտ Տաւեչու (Միացեալ – Նահանգներէն), «Արմէնփրէս»ի թղթակցին: Աշխարհի միակ ասորերէն «Պէթ Նայրին» («Միջագետք») հանրային – քաղաքական հանդէսի խմբագրապետը Հայաստան այցելած է նոյն թերթի բաժնի վարիչ Ճոզէֆ Լեյխամի հետ: Հանդէսը կը հրատարակուի Ասորիներու արեւելեան եւ արեւմտեան բարբառներով, ինչպէս նաեւ անգլերէն եւ արաբերէն՝ Քալիֆորնիոյ Մոտեսթօ քաղաքին մէջ: Ասորի ղեկավար դէմքերը Հայաստան գացած են Լոնտոնէն, ուր տասը երկիրներու իրենց հայրենակիցներուն հետ Ասորիներու համագումարին կը քննարկէին աշխարհի չորս անկիւնները սփռուած այդ հնագոյն ժողովուրդին վիճակը, վերամիաւորման կարելիութիւնները: Հայաստանի մէջ, ուր կ'ապրին մօտ տասը հազար Ասորիներ, հիւրերը ծանօթացած են անոնց կենցաղին, սովորութիւններուն եւ ընկերային պայմաններուն: Հիւրերը այցելած են Դիմիտրովօ, Դուին եւ Արզնի: Մենք կը մեկնինք Հայաստանէն, ըսած է հիւրը, բայց մեր ականջներուն մէջ դեռ երկար կը հնչեն Ասորիներու հին ու նոր մեղեդիները, զորս մեզի համար մեկնաբանեց Արզնիի ազգային համոյթը:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԷ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է Դամասկոսի մէջ կազմակերպել «Հայաստանի գիտութիւնը, թեքնիքը եւ տնտեսութիւնը» ցուցահանդէսը: Ցուցահանդէսը, որ կը բացուի Դեկտեմբերին, կը ներկայացնէ հայ ժողովուրդի ստեղծած նիւթական ու իմացական արժէքները: Այցելուները կը տեղեկանան, որ Հայաստան դարձած է զարգացած արդիւնաբերութեան, յառաջդիմող գիտութեան երկիր մը: Այսօր Հայաստանի մէջ հինգ օրուան ընթացքին նոյնքան արդիւնաբերական արտադրանք կը թողարկուի, որքան թողարկուած էր ամբողջ 1940 թուականին: Տնտեսական կարողութիւնները տարուէ տարի կը մեծնան: Ցուցահանդէսին կը ներկայացուին հարիւրէ աւելի արդիւնաբերական արտադրութեան տեսակներ՝ էլեկտրոնիք հաշուիչ մեքենաներ, շարժական ելեկտրակայաններ, ժեներաթէօրներ, գերճշգրիտ սարքեր եւայլն: Առանձին բաժիններ կը յատկացուին Հայաստանի գիտա – թեքնիք յառաջդիմութեան, գիտական հաստատութիւններու գործունէութեան, թեքնիքի վարիչներու պատրաստութեան: Ցուցահանդէսի օրերուն կը ցուցադրուի հայկական շարժանկարներ: Արաբերէն լոյս կ'ընծայուի «Հայաստանն այսօր» հանդէսի յատուկ թիւ մը:

**

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մենք, Սովետական Միութեան ժամանակակից բանաստեղծներս, պէտք է ճանաչենք միմեանց ոչ թէ երկու երեք պատահական թարգմանութիւններու միջոցով, այլ որ ամենակարեւորն է, ստեղծագործական փորձի կենդանի փոխանակման, փոխադարձ թարգմանութիւններու միջոցով»: Խորհրդային Միութեան Գրողներու Ա. համագումարին Եղիշէ Չարենցի արտասանած ճառէն առնուած այս խօսքերը կը բացայայտեն «Խորհրդային ժողովուրդներու բարեկամութիւնը գրականութեան մէջ» ցուցահանդէսին էութիւնը, որ բացուած է Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիայի գիտական գրադարանի սրահին մէջ: Առանձին ցուցափեղկեր յատկացուած են ռուս դասականներ Պուշկինի, Լերմոնտովի, Տոլստոյի, Գոգոլի, Տուրգենեւի գործերու հայերէն առաջին թարգմանութիւններուն, Բրիւսովի, Լունաչարսկիի, Ախմատովայի, Գորոդեցկիի, Տիխոնովի, Շոլոխովի եւ այլոց երկերուն: Հայ գրականութեան նկատմամբ ցոյց տրուած լայն հետաքրքրութեան մասին կը վկայեն ցուցափեղկերու մէջ ներկայացուած թարգմանութիւնները՝ սկսած Նարեկացիէն մինչեւ մեր օրերը: Ցուցադրուած են սովետահայ բանաստեղծներու եւ արձակագիրներու (Յ. Պարոնեան, Դ. Վարուժան, Սիամանթօ, Գ. Զօհրապ) երկերու ռուսերէն թարգմանութիւնները:

Մ. ՓՈԼԱՔԻ ՎՌՆՏՈՒԻԼԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՈՃԻՐ ՄԸ՝ ՍԽԱԼ ՄԸ

Անկէնի դուքսի գնդակահարման առթիւ է, որ Թալլըրան ըսած էր Նափոլէոնի՝ «Ոճիրէ մը աւելի է, սխալ մըն է»:

Եւ կարելի է ըսել թէ ինչ որ Պուիկ ըրաւ, ի վերջոյ, Միշէլ Փոլաքի պզտիկ սխալ մը չէ: Ահաւասիկ մարդ մը, որ տարիներէ ի վեր կը խանդարէ: Ամբարտաւան, անպատկառ, երբեմն մինչեւ իսկ լիրբ, ամէն պարագայի մէջ՝ յաճախ հանդուրժելիին սահմանը հասնող, Միշէլ Փոլաք, ճիշդ է՝ այս բոլորն էր: Կարելի էր զինքը սիրել կամ չսիրել, բայց՝ անհրաժեշտ էր եւ զինքը այսօր զոհի, նոյնիսկ՝ նահատակի վերածելը, ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ կափ մը եւ փառաւոր նուէր մը՝ Միթերանի եւ ընդդիմութեան:

Ի՞նչ մեղք գործած է Փոլաք: Ի վերջոյ պէտք չէ մոռնալ իր յայտագրին – պատասխանի իրաւունք – բնոյթն իսկ: Ոչինչ, հոն, յարգանքի կ'արժանանար, ոչ իսկ բանակը, Ֆրանսայի պատմութիւնը կերտողները, ոչինչ, ոչ ոք: Եւ ցարդ «կ'անցնէր», եթէ նոյնիսկ Փոլաք անւանարկութեան համար դատարաններու մնայուն յաճախորդ է: Ընդհանրապէս կը շահէր, կորսնցուցած է երկու անգամ Լը Փէնի դէմ: Ուրեմն, հեռատեսիլի Ա. կայանի ապազգայնացումէն ի վեր, կը չարունակուէր եւ յանկարծ կը պարզուի որ կարելի էր ամէն բան, ամէն մարդ վարկաբեկել, բացի՝ Սէ–էն–Սէ–էլ–էն եւ Պուիկէն: Ըստ Փոլաքի այս վերջինը տեղի տուած է ճնշումներու եւ որոշումը՝ իրը չէ: Խնդրոյ առարկայ են Սեպտեմբեր 12–ի եւ 19–ի յայտագրերը, ուր խօսքով, այլ մանաւանդ ծաղրանկարներով անուանարկուած են Սէ . էն – Սէ – էլ–ը եւ Պուիկ: Պաշտօնագրկման զեկոյցը կ'ըսէ թէ Սեպտեմբեր 12–ին, Սէ – էն – Սէ – էլ եւ կարգ մը անդամներ նախատուած են, Փոլաք ընդունած է թէ խօսքով թէ ծաղրանկարով հանդուրժելիին սահմանները անցած էին եւ խօսք տուեր է ներողութիւն խնդրել յաջորդ շաբթու՝ Սեպտեմբեր 19–ին: Ասոր փոխարէն, աւելի ծանրակշիռ դէպք մը պատահած է Ու. կզզիին կամուրջին նուիրուած յայտագրին (կամուրջը շինողը՝ Պուիկն է): Ցանկարծ Վիազ, ծաղրանկարիչ մը կը ներկայացնէր Պուիկը, հաւու յօնքերով, որ կ'ըսէր. –

« Pont de maçon, télé de M... » :

Եւ հոս, կ'առարկուի Փոլաքի որ մարդ չի թքներ իրեն հրամցուած ապուրին մէջ, քանի որ Պուիկն է որ 100 հազար Փրանք կը վճարէ ամսական Փոլաքի: Անկէ առաջ, Պետութիւնն էր վճարողը եւ ամէն բան կարելի էր: Մինչ այսօր...: Ի վերջոյ, այս դէպքէն շատ աւելի ծանրակշիռ բաներ պատահած են, կը բաւէ յիշել բազմաթիւ օրինակներէ մէկը՝ ողբացեալ Քոլիւշ...:

Այսօր, Ֆրանսայի աջը – որու համար բանիմաց մը ըսած էր թէ աշխարհի ամէնէն անբանն է – ծնունդ տուաւ մեծ հարցի մը, իրեն բոլորովին աննպաստ, շրջանի մը մէջ, ուր աւելի նպաստաւոր բաներու կարիքն ունի: Փոլաքի հարցը վերածուած է արդէն քաղաքական հարցի մը: Բերանացի թէ գրաւոր մամուլ սաստ կը գրաղին եւ դեռ ծայրն ենք ծրարոյ: Չորեքշաբթի առտու Փոլաք մամուլի ասուլիս մը կուտար, ուր հաւանաբար ըսէր, ինչ որ արդէն յայտարարած էր «Լիպերասիոն»ի, այսինքն՝ սխրութեամբ կը նկատէ կատարուածը: Ինչ կը վերաբերի ծաղրանկարներուն կը ճշդէ որ անոնք յայտագրին ընթացքին կ'ըլլան, եւ նախապէս չի գիտեր, գիտողներուն հետ միաժամանակ կը տեսնէ եւ ծաղրանկարիչներուն վրայ ալ ազդեցութիւն չունի:

Այս ամբողջը, ճիշդ է, տխուր է, շատ մը տեսակէտներով: Բայց, անդին մէկը կայ, հին, հին քաղաքագէտ մը, նախկին փաստաբան, որ առջի օր պզտիկ, գրեթէ «անմեղ» նախադասութիւն մը նետած էր Սէ – էն – Սէ – էլ–ի հասցէին եւ որ քիթին տակէն լաւ կրնայ խնդալ իրեն եղած այս փառաւոր նուէրին համար «ազատութեան» յանձնախումբին կողմէ:

Եւ կրնանք այս տողերն ալ վերջացնել, Նափոլէոնի երբեմնի յօդուածներուն նըման (որոնց մէկ մասը այդպէս ալ մնաց), ըսելով՝ ընդ հուպ...

ԱՐՓԻԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ ՌՈԲԵՐ ՍՈՒԽՈՒԴԵԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումը Առեւտուրի նախարար նշանակած է Ռոբեր Ասքանազի Սուխուդեանը, փոխարինելով Մկրտիչ Մկրտչեանը՝ որ դառնալով վարչապետի տեղակալ, կը ստանձնէր պետական ծրագրի կոմիտէի նախագահի պաշտօնը:

Ռոբեր Սուխուդեան ծնած է 1937–ին: Աւարտած է հայկական գիւղատնտեսական հիմնարկը: 1959 – 1974 պաշտօնավարած է գիւղատնտեսութեան մեքենայացման եւ ելեկտրականացման գիտա – հետազօտական հիմնարկներու մէջ: 1977 – 1983 Իջեւանի շրջանի կուսակցութեան Ա. քարտուղարը եղած է, ապա նշանակուած պըտուղ – բանջարեղէնի տնտեսութեան նախարար: 1985–ին կը դառնար անունդի արդիւնաբերութեան նախարար:

**

Միւս կողմէ, Հայաստանի վիճակագրութեան պետական կոմիտէի նախագահ նշանակուած է Ստեփան Գրիգորի Մուշեղեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՄԷՆԷԻ – ՌԵԿԸՆ մենամարտը սկսած է, Ծոցին մէջ պատահած վերջին միջադէպերուն հետեւանքով: Իրանի նախագահը նոյնիսկ Նիւ – Եորքի ճամբան բռնած է եւ ՄԱԿ–ի առջեւ կը հաչակէ՝ «Միայն Իրանն է ճշմարտութեան տէրը»: Ամերիկացիք, սակայն, նկարահանած են միջադէպը եւ կրնան փաստել որ երբ կրակ բացած են իրանեան նաւուն վրայ, անիկա խեղճուկրակ «անմեղ» նաւ մը չէր, ինչպէս կ'ըսէ Թեհրան, այլ ցամաքահանման նաւ մը որ ականներ կը զետեղէր միջազգային ջուրերուն մէջ: Յարձակման հետեւանքով չորս Պարսիկ մեռած է եւ երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած: Այս օրերուն, նաեւ եօթներորդ տարեդարձն է Իրան – Իրաք պատերազմին, ծնած վերջինին (Իրաքի) սխալ հաշիւներէն եւ չվերջացող՝ առաջինին (Իրանի) յամառութեան պատճառով:

ՔԻՒՐՏԵՐԸ 11 գիւղացի եւս սպաննած են, որոնց մէջ վեց երախայ, հարաւ – արեւելեան Թուրքիոյ մէկ գիւղը: Սղերդի շրջանն է՝ Չիֆթէքավաքի մէջ որ յարձակումը կատարուած է Երկուշաբթի իրիկուն: Նկատի կ'առնուի որ դէպքը կը զուգադիպի Նախագահ Էվրէնի արեւելեան Անատոլու ժամանումին:

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 175–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՅԱՆՈՒՆ ԼՈՅՍԻ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Ա.

Ստեփանոս Նազարեան մէկն է հայ լուսաւորական շարժման անուանի դէմքերէն, որոնք անձնազոհ պայքարի ելան ճեղքելու համատարած խաւարը, խորտակելու աւատապետական կապանքներու մէջ ամրացած կղերական վարդապետութիւնները, ճամբաներ բանալու Հայութեան հանրային կեանքի վերափոխման եւ իմացական վերածնունդին համար: Ան էր, որ 1850–ական թուականներու վերջերը, իբրեւ «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակիչ եւ խմբագիր, սկսաւ գրական – հանրային, մշակութային համապարփակ շարժում մը, իր ամսագրին շուրջ հաւաքեց գրական նոր սերունդը, որուն մէջ իր յեղափոխական – ժողովրդավարական գաղափարներով առանձնացաւ Մ. Նալբանդեան, դառնալով Նազարեանի համախոհն ու «Հիւսիսափայլ»ի գլխաւոր գործակիցը:

1832–ին Նազարեան Աբովեանի կանչով Թիֆլիսէն կ'երթայ Դորպատ, 1840–ին կ'աւարտէ Դորպատի համալսարանի փիլիսոփայական բարբանի պատմութեան բաժինը, փիլիսոփայական գիտութիւններու թեկնածուի տիտղոսով կուգայ Պետերբուրգ՝ հայրենիք վերադառնալու համար: Առաջին իսկ օրերուն հանդիպումներ ունենալով տեղւոյն մեծահարուստներուն հետ, Աբովեանի նման, ան եւս խորապէս կը զգայ անոնց անտարբերութիւնը Հայերու լուսաւորութեան հարցին նկատմամբ: Անոնց սիրտը փակ է գեղեցիկ զգացումներու համար, կը գրէ Նազարեան Ներսէս Աշտարակեցիի, իշխողը միայն արտաքին փայլն է եւ մակերեսային կրթութիւնը: «Նրանք արհամարհեն զիս, զի ոչ կարեմ համաձայնիլ նոցա ի մասին ողորմելի եղանակի նոցայն մտածմանց»:

Նազարեանի ջերմ փափաքը՝ վերադառնալ հայրենիք, չի յաջողիր: Լուսաւորութեան Նախարարութեան գրութեան Անդրկովկասի կառավարչութեան գրասենեակէն կը պատասխանեն, որ առայժմ համապատասխան պաշտօն չկայ Նազարեանի համար:

Շուտով, սակայն, կը պարզուի, որ Կազանի համալսարանի Հայոց լեզուի ու գրականութեան նորաստեղծ ամպիոնի վարիչի պաշտօնի համար նշանակուած գերմանացի հայագէտը հրաժարած է գալ Ռուսիա, ուստի ակադեմականներ Ֆրէնի եւ Բրոսէի միջնորդութեամբ, այս պաշտօնը կը տրուի Նազարեանի: 1842–ին ան կը մեկնի Կազան:

Առաջին իսկ տարին հայրենաշունչ երիտասարդը, մանկավարժական գործունէութեան զուգընթաց, կ'որոշէ համալսարանի տպարանին կից ստեղծել հայագիտական բաժին մը՝ գիրք եւ ամսագիր հրատարակելու մտադրութեամբ: 1843–ին հոգաբարձուին կը ղրկէ իր կազմած «Ընդհանուր պատմութիւն» անունով ձեռնարկը՝ աշխարհաբար լեզուով, անոր կցելով համառօտ ակնարկ մը Հայոց պատմութեան մասին, տպագրութեան արտօնութիւն ստանալու համար:

Այդ գիրքը կը ղրկուի Լուսաւորութեան Նախարարութիւն, հոնկէ ակադեմիա՝ Բրոսէի, գրախօսութեան: Վերջինը, ինչպէս տարիներ առաջ Աբովեանի, կը մերժէ Նազարեանի աշխարհաբար գրուած գիրքը, պաշտպանելով գրաբարի պաշտօնական իրաւունքը:

Պահպանուած է 1845 Նոյեմբերին Աբովեանի ուղղուած նամակ մը, ուր կ'երեւար Նազարեանի խորունկ հիասթափութիւնը վերադաս մարմիններու պետական քաղաքականութենէն: Ան ուղղակի կը մերկացնէ ցարիզմի ազգային քաղաքականութիւնը յատկապէս լեզուներու հարցին մէջ:

Նոյն նամակէն կը պարզուի, որ հայերէն ամսագիր հրատարակելու համար մերժում ստանալով Լուսաւորութեան Նախարարութենէն, Նազարեան դիմած է Անդրկովկասի նոր նշանակուած փոխարքայ Մ. Վորոնցովի՝ Թիֆլիսի մէջ թերթ հրատարակելու արտօնութիւն ստանալու: Ինչպէս կ'երեւայ, Վորոնցով աւելի «Մեղամիտ» համարած է Նազարեանը Թիֆլիս բերելու փոխարէն ռուսերէն «Կավկազ» թերթին կից հրատարակել յաւելուած թերթ մը, նոյն անունով՝ պաշտօնական յայտարարութիւններ եւ պատմական որոշ տեղեկութիւններ հրատարակելու համար: Թերթը կը հրատարակուի 1846–ին եւ հազիւ երկու տարուան կեանք կ'ունենայ:

Նազարեան նամակներ կը գրէ իր բարեկամներուն, կը խնդրէ հանգամանկութեամբ օգնել աշխարհաբար իր գիրքը հրատարակելու համար: Ան կը դիմէ Աստրախանի հոգեւոր առաջնորդին՝ տեղւոյն վրայ մանկավարժական բարձրագոյն դպրոց բանալու եւ զինք, իբրեւ տեսուչ, հրաւիրելու. կը դիմէ Լազարեաններուն՝ ճեմարանը հայկական բարձրագոյն ուսումնարան դարձնելու եւ օգտագործելու իր ուժերը: Չի յաջողիր ոչ մէկը, ոչ միւսը:

Բայց, ի հարկէ, Նազարեան չէր կըրնար նահանջել իր նուիրական բաղձանքներէն: Հեռաւոր Կազանէն ան կը բազմապատկէ իր ղրկած նամակներուն թիւը, կը գրէ ազգային պահպանողական հայեացքներով համակուած ուսումնականներուն, վաճառականներուն, լուսամիտ հոգեւորականներուն, ուսուցիչներուն, պաշտօնեաներուն, կը գրէ ե՛ւ գրաբար, ե՛ւ աշխարհաբար: Նամակներուն մէջ ան անընդհատ կը ձաղկէ տգիտութիւնը, յետամնացութիւնը, ազգային նեղմտութիւնը, անտարբերութիւնը իսկական կրթութեան եւ լուսաւորութեան հանդէպ: Նամակները կը գրուին սուր ոճով, չխնայելով ոչ մէկ հեղինակութիւն:

«Ապրելով նոր ժամանակներում, – կը գրէ ան Լազարեաններուն ուղղուած նամակներէն մէկուն մէջ, – պարտաւոր ենք հետեւիլ նրա մէջ անընդհատ փոփոխուող եւ զարգացում ապրող երեւոյթներին»: Աւելին, ան կը յիշատակէ յունական ազատագրական շարժումները, հնդիկ լուսաւորիչներու՝ ազգային միաւորման եւ լուսաւորութեան քարոզները, սլաւ ժողովուրդներու մէջ աճող յառաջդիմական ձգտումները:

Մասնաւոր հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն աշխարհաբար գրած նամակները, յատկապէս հայ վաճառականներուն: Ան կը համոզէ վերջիններս, որ կրթութեան գործը պէտք է անջատել եկեղեցւոյ հովանաւորութենէն եւ չհամակուիլ անոնց վարդապետական քարոզներով: «Դոցա ականջ դնելով չէ՞ր, որ ազգը էս վերջին շունչին է հասել, – կը գրէ ան վաճառական Պոպովեանին, – կարելի է որ դուք էս ասածներիս մասին ինձ դատապարտէք եւ ձեր մտքումը ինձ քարկոծ անէք, բայց ասացի ձեզ եւ ասում եմ եւ կ'ասեմ միշտ, ինչքան որ բերանումս շունչ կայ Հայոց ազգի ճրագը մարմնապաշտ եւ խաւարասէր եւ անուսումն հոգեւորներից ծագելու չէ իսկի: Եթէ լոյս մի կայ՝ աշխարհականներից կայ, հայ՝ լուսաւորեալ աշխարհականներից»:

1840–ական թուականներու նամակագրութեամբ Նազարեան ծանօթ կը դառնայ թէ՛ Ռուսիոյ եւ թէ՛ Անդրկովկասի հայ հանրային տարբեր շերտերու ներկայացուցիչներուն եւ հոգեւորականութեան:

1844 եւ 1846 թուականներուն Նազարեան Կազանի մէջ ռուսերէն կը հրատարակէ «Թռուցիկ հայեացք Հայկազեան գրականութեան պատմութեան, սկզբից մինչեւ ԺԳ. դարի վերջը» եւ «Տեսական ակնարկ հայ նոր ժամանակների գրականութեան» ուսումնասիրութիւնները: Իր ժամանակին անոր կղերամիտ հակառակորդները հոգին հաւասարեցուցին այդ աշխատութիւնները, համարելով զանոնք Մխիթարեաններէն առնուած ընդօրինակութիւններ: Մինչդեռ իրականութեան մէջ պատմական հայեացքի տակ առնելով գրական փաստային նիւթը, ան կը բացայայտէ ներքին այն օրինաչափութիւնները, որոնք օրկանապէս կը կապուէին իր օրերուն, ազգային վերածնունդի համար հասունցող գաղափարական նոր պահանջներուն: Այդ կապը ներկայի հետ առաջին նկատողը եղած է Լէօ, ապա Ն. Մառ: Նազարեան կը պայքարի հանրային այն հիմերու դէմ, որոնց գլուխը կը գտնուէին հայ լուսաւորչական եկեղեցին եւ աւատապետական կապանքներուն մէջ ամրացած աշխարհիկ իշխանութիւնը:

«Ներկայ սերունդը, – կը գրէ Նազարեան, – չունի գիտակցութիւն այն մասին, թէ ինչ է ստեղծել մտաւոր կեանքը եւ ինչ է ստեղծում ներկան»: Բայց այդ գիտակցութեան պակասի համար մեղադրել Հայերը, կը նշանակէ «չիմանալ ժամանակակից եւրոպացու զարգացման պատմութիւնը եւ պահանջել նըրանցից այն, որոնց օրինակները չկան քաղաքակիրթ ազգերի տարեգրութիւններ մէջ»: Ժողովուրդ մը, հարց կու տայ ան, որուն հոգեւոր եւ բարոյական ամբողջ գիտակցութիւնը, բացի կրօնքէ եւ լոկ ֆիզիքական գոյութենէ, խեղդըւած էին եւ պիտի խեղդուէին ասիական բռնապետութեան ճնշող լուծին տակ, կրնա՞յ յառաջդիմել եւ կը պատասխանէ՝ ոչ: Հայերու գրականութիւնը մինչեւ այսօր դեռ իր վրայ կը կրէ միջնադարու կնիքը, կը յայտարարէ ան: Ժողովուրդը, որ մինչեւ այսօր շատ քիչ մասնակցութիւն ունեցած է իր գրականութեան ճակատի վրայ, չի կրնար յառաջդիմել մինչեւ չհասնի ինքնաճանաչման եւ այն գիտակցութեան, թէ իրաւունք ունի իրեն հասկնալի լեզուն՝ աշխարհաբարը, օգտագործելու: «Տեսական ակնարկ»...ի մէջ Նազարեան կը կազմէ հայութեան ազգային վերածնունդի ընդարձակ ծրագիր մը, որ գործնական կեանքի մէջ կը մտնէ միայն 1850–ական թուականներուն «Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան հետ:

ՌՈՒԶԱՆ ՆԱՆՈՒՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՃԻՉԵՐ ԶԱԽՈՅԵՆ

«ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ ՄԵԶ, ՄԵՆՔ ԱԼ ՀԱՅ ԵՆՔ»

Սփիւռքահայ մամուլը յաճախ կ'անդրադառնայ հայկական գաղթօճախներու կեանքին, տեղեկութիւններ կը տրուին աշխարհի հինգ ցամաքամասերուն ցրըւած հայ ժողովուրդի բեկորներու մասին, որոնք բնակութիւն հաստատած են հեռաւոր թէ մօտաւոր երկիրներու մայրաքաղաքներուն, քաղաքներուն կամ գիւղաքաղաքներուն մէջ: Մեր մամուլը գաղութները ծանօթացնելու միջոց մը եղած է, բայց այս տարօրինակ անունով գաղութին մասին չէի լսած:

Յանցաւորի զգացումներով կը տառապիմ անտեղեակ մնալուս համար Արեւելեան կողմն աշխարհի շնչող հազարաւոր Հայերու մասին, որոնք ծուարած են Իրաքի հիւսիսային շրջանին, Թուրքիոյ սահմանէն հազիւ 9 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, Զախօ անունը կրող լեռնային գիւղաքաղաքի մը մէջ:

Զախօ ... ինչ անուն է սա, ո՞ր լեզուին «արմատէն» փրցուած բառ մըն է արդեօք, տեղեակ չեմ, բայց խօսակիցս կը պատմէ հայկական գաղութ Զախոյի մասին: Կը պատմէ յուզումով, մորմոքով, ջանալով մասնակից դարձնել զիս իր յուզումնախառն հոգեկան ալեկոծումներուն:

Հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրեմ խօսակիցս, որ նորընծայ աբեղայ մըն է, որ իր թարմ տպաւորութիւններուն մասնակից կը դարձնէր զիս:

– Զախօ ... հաւատացէք որ չեմ լսած այս անունը: Չեմ լսած. Զախօ ... բայց ի՞նչ լեզուի կը պատկանի այս բառը:

– Հաւանաբար քրտերէն արմատ մը ունի, կամ՝ անձնանուն մը. կ'արժէ ստուգաբանել, բայց կարեւորը անունը չէ, այլ այդ գիւղաքաղաքին մէջ ապրողները: Հայեր են, քրտերէնի, արաբերէնի եւ թրքերէնի խառնուրդ լեզու մը կը խօսին: Գիտեն, որ իրենք հայ են, եկեղեցի մը ունին, կը պահեն իրենց հաւատալիքները, աւանդութիւնները. շատ նախնական կենցաղ մը ունին: Ես ալ չէի լըսած Զախոյի մասին, ծանօթացայ այս Զատկուան օրերուն, գացի մասնաւոր կարգադրութեամբ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Վեհափառին եւ Իրաքի Հայոց Առաջնորդին: Զարմանալի անակնկալի մը դիմաց գտնուեցայ, երբ տեսայ արտասովոր հագուածքով, նախնական նիստ ու կացով, հայ ծագումով, իրենց հայութեամբ հպարտ այս ազգակիցներս: Սրտաճմլիկ էր սակայն: Անոնց հետ եղայ քանի մը շաբաթներ, Զատկուան բոլոր արարողութիւնները կատարեցի, մինչեւ հասանք ... Ապրիլ 24:

... Ծերերը գիտեն ցաւը Ապրիլ 24–ին, երիտասարդները՝ քիչ տեղեկութիւն ունին: Պատարագ, քարոզ, բանախօսութիւն, բացման խօսք, փակման խօսք, ստիպուած էի բոլորն ալ կատարելու...: Ուշադիր կը հետեւէին: Հասկնալէ աւելի կը զգային: Ջանացի հասկնալի լեզու մը օգտագործել: Ունկնդիրներս կը յուզուէին, հակառակ անոր որ մէկ բառ իսկ հայերէն չէին հասկնար: Շատ սերտ կերպով կապուած են հայկական չարչարանքներուն, եւ եթէ հարկ ըլլայ ամբողջ օր մը զիրենք պահել եկեղեցւոյ մէջ, առանց դժգոհելու կը մնան այդպէս:

... Հարիւրաւոր երախաներ մկրտեցի հայու անուններով: Ազգային պատմութեան մէջ որքան անուններ ունինք, անոնցմով մկրտեցի հայածին մանուկները: Վարդան, Տիգրան, Արշակ, Վաչէ, Մհեր, Արմէն, Հայկ ... Շատեր օտար անուններ ունէին, զանոնք եւս փոխեցի: Որքան երգ գիտէի երգեցի հանդիպումներու ընթացքին:

⁂

Հայր Սուրբը կը պատմէ նաեւ Զախոյի մերձակայ այլ գիւղի մը՝ Աւզրուկի մասին, ուր աւելի քան 15 տարիներէ ի վեր հայ եկեղեցական մը ոտք չէ կոխած...:

Ճաշերը եղան ընտանեկան, հարազատ երդիքի տակ: Զախոցիները սովորութիւն մը ունին որմէ շատ ազդուեցայ: Ճաշի պահուն, հազիւ քանի մը պատառ կերած, ճաշի ամանը կը փոխուէր, նոր ճաշ կուգար: Երբ զարմացած պատճառը հարցուցի, ըսին, թէ այդ իրենց սովորութիւնն է. եկեղեցականին կերած պնակէն եթէ մնացեալ ճաշը հիւանդ մը ուտէ, կը բուժուի: Հիւանդներու տարած են այդ պնակները: Նման հաւատալիքներ ունին, որ մեզի համար խորթ ու տարօրինակ է, բայց զախոցիներու համար շատ հին սովորութիւն:

Անոնք կը հագուին Հայաստանի հին օրերու գիւղացիներուն նման: Ծերունիներէն մէկը իր զգեստները ցոյց տալով ըսաւ. – «Այս հագուստին ձեւը Հայաստանէն ժառանգած եմ իմ հօրմէս, եւ նոյն ձեւով այժմ կը կարեմ: Դժբախտաբար Քիւրտերն ու Արաբներն ալ տարիներէ ի վեր նոյն ձեւով կարելու վարժուեցան»:

⁂

Եկեղեցականը կը շարունակէ խօսիլ իր ապրած արտասովոր փորձառութեան մասին: Կարծես նոր գաղութ մը կը յայտնաբերէ: Գրեթէ կորսուած Հայեր, որոնք ջերմօրէն կապուած են հայկական սովորութիւններու, լեզու չունենալով կը ձուլուին դրացի խաշնարածներու, մըշակներու հետ: Լեզուն շատ ու շատ կարեւոր է ազգի մը ինքնութիւնը պահելու համար, կ'ըսէ ան: Ահա օրինակը, հաւատք ունին, կը զգան թէ քրիստոնեայ են, գիտեն թէ հայ արմատներ ունին, բայց առանց լեզուի ինքնութիւն չունին:

⁂

Երիտասարդ եկեղեցականին վկայութիւնները զիս կը տանին ուրիշ քաղաքակիրթ աշխարհներ, ուր եւս Հայու զաւակներ բացարձակապէս հայերէն չեն գիտեր: Անոնց խօսածը քրտերէն կամ արաբերէն – թրքերէն չէ, բայց մի՞թէ նոյնը չէ: Օտար լեզու: Բոլոր լեզուներն ալ մշակոյթ մը կը նշեն: Բայց երբ հայերէն չեն, օտար են ու օտարացնող:

Ահաւոր է հազարաւոր Հայեր կորսնցնել «մեծաքանակ»: Հեռու, Իրաքի հիւսիսը, հայ մշակոյթէ զուրկ, ո՛չ ուսուցիչ, ո՛չ դպրոց, ո՛չ եկեղեցական, ո՛չ ազգային գործիչ: Երկրորդ տարին ըլլալով այս եկեղեցականը այցելած է ԶԱԽՕ, Ապրիլ ամսուն, հոն տօնելու Զատիկն ու ... Ապրիլ 24–ը:

Կը թուի թէ արտասահման գաղթելու

խաքը դեռ չեն զգացած Ջախոյի Հայերը, եւ կամ, զգացած են, բայց գիտակից են թէ երկու պարագային ալ կորուստ է, ձուլում. «գոնէ կը մեռնինք հայաստանմերձ այս բլուրին վրայ...»: Ջախոցիներուն պաղատանքը՝ եկեղեցական, ուսուցիչ, ազգային գործիչ տեսնելու, վառ է, հետեւաբար հայութիւնը կ՚ապրի անոնց սրտերուն մէջ: Քաղդէական եկեղեցականներու այցելութիւնները այլ մութ նպատակ կը հետապնդեն ... մարդորսալ...: Կը մորմոքի եկեղեցականը, կը տատանի, թէ ի՛նչպէս կարելի է օգտակար ըլլալ այս գաղութին:

Իրաքահայ գաղութը՝ կազմակերպուած ու մանուածուած իր էարգին, Իրան – Իրաք պատերազմով, արտագաղթով: Բայց Թուրքիոյ սահմանին բնակող Հայու այս գիւղերուն ո՞վ ձեռք պիտի երկարէ: Տարին ոչ թէ մէկ անգամ, գոնէ հինգ տարուաներուն հինգ անգամ, ազգային տօներուն՝ հինգ անգամ, միջին հաշուով ամիսը մէկ անգամ ազգային – եկեղեցական անունը տանելու արժանի չե՞ն Քիւրտիստանի լեռներուն մօտիկ տեղ մը լքուած մեր հայրենակիցները: Գոնէ անոնց նոր սերունդին զգացնել իր հայութիւնը, հայ ապրելու տենչը:

Երբ կազմակերպուած գաղութները յառաջադէմ կերպով կը տեղափոխուին երկրէ – երկիր, չարժե՞ր զօրավիգ կանգնիլ Ջախոյի նման «հում նիւթ», հողիով առողջ գաղութի մը, որուն պակասը կազմակերպչական աշխատանքն է, կամաւոր գործիչներու նուիրումը: Ի՞նչ տարբերութիւն ունի բառ մը հայերէն չգիտցող ամերիկահայը կամ Ֆրանսահայը, Ջախոյի քրտախօս – արաբախօս Հայէն: Մէկը կը ներկայացնէ քաղաքակիրթ աշխարհին ցաւը, միւսը՝ յետամնաց անկիւնի մը ցաւը, բայց չեն դադրիր ցաւ ըլլալէ...: Վիրաւորուածը ՀԱՅՆ է, ՀԱՅՈՒԹԻՒՆՆ է խոցուածը եւ արիւնաքամ մահացողը...:

**

Ալ չեմ ուզեր լսել եկեղեցականին՝ ողբանուագի նմանող «չըջապատային» մասին: Կը մտածեմ զախոցի առողջ մանուկներուն, պատանիներուն մասին: Արդեօք կարելի չէ՞ անոնցմէ բերել մեր վանքերը, դպրոցները, ուսում ու դաստիարակութիւն տալ անոնց, գոնէ ջերմանան հայկականութեամբ: Կամ՝ տանիլ Հայաստան. ո՞րն է ճամբան փրկութեան...:

Ջախօ, լսեցինք նաեւ քու ցաւերդ, այցելու մը ինչե՞ր ըսաւ քու մասիդ: Ան պատմեց ցաւի պէս, մոխի ըրինք հէք – նաթի պէս, նաեւ գրեցինք քանի մը տող, բայց այսքանը կը բաւէ՞ ... Ո՞վ պիտի փրկէ Հայը կորուստէ:

Ո՞վ պիտի պատասխանէ Ջախոցիներու պաղատանքին. «Մի մոռնաք մեզ, մենք ալ Հայ ենք...»:

Ս. Պ.

«Ազդակ»

Ա՛Խ, ԱՅԴ ԱՆՅԱՂԹԱՀԱՐԵԼԻ «ՈՒՐԻՇԻ ՊԱՏԵՐԸ»

ԽՄԲ. – «Սովետական Հայաստան» օրաթերթի Սեպտեմբեր 1-ի թիւով հրատարակուած է հարցազրոյց մը, «Արարատ»ի աւագ մարզիչ Ա. Անդրէասեանի հետ:

«Արարատ»ի ելոյթները ընթացիկ մրցաշրջանին հակասական տպաւորութիւն կը թողուն. խումբը սեփական դաշտին վրայ վերելքով կը խաղայ, իսկ արտագնայ հանդիպումներուն ուղղակի անճանաչելի կը դառնայ. «ո՞րն է պատճառը» հարց կու տայ թերթը ու կու տայ հարցազրոյց – պատասխանը. –

**

Հ. – Մրցաշրջանի նախօրէին մեր թերթին տուած հարցազրոյցին մէջ դուք հաւաստիացուցիք, որ պիտի լուծէք «մրցակիցի դաշտի խնդիր»ը: Առաջնութեան երկու երրորդէն աւելին արդէն մեր ետին մնաց, բայց Երեւանցիները արտագնաց խաղերուն ընդամէնը երեք միաւոր վաստկած են (խփած են չորս գնդակ ու բաց թողած 25-ը):

Պ. – «Հրազդան»ի մէջ մեր մրցակիցները կը մտահոգուին իրենց դարպասը անառիկ պահելու հարցով, եւ բնականաբար, «Արարատ»ի պաշտպանութիւնը ծանրաբեռնուած չըլլար, սխալներ համեմատաբար քիչ կը գործուին: Եթէ թիկունքը ամուր է, միջին ու առջեւի խաղացողները աւելի վստահ կը գործեն: Իսկ ահա արտագնայ խաղերու մէջ պաշտպանները լարուածութեան չեն դիմանար: Միջին գիծի խաղացողները չեն կրնար ետ քաշուիլ, օղակներու միջեւ կապը կը կտրի, յարձակողներն ալ անզօր կ՚ըլլան մէկ չունչով գրոհ կազմակերպելու: Ան ալ ըսեմ, որ «Արարատ» շատ յուզական խումբ է, երբ մարզաէրները կը սկսին ոգեւորել, մեր խաղը աւելի լաւ կ՚ըլլայ: Բայց գլխաւորը այդ չէ:

Ժամանակակից ֆութպոլի մէջ հակագրոհները թեքնիք եւ արագ շարժումի մեծ պատրաստութիւն կը պահանջեն: Իսկ մենք (առանձին դէպքերը չհաշուած) դեռ անհրաժեշտ մակարդակի չենք հասած: Նաեւ չկրցանք կայունացնել խումբին մարտունակութիւնը, յաճախ հոգեբանօրէն անպատրաստ կը սկսինք արտագնայ հանդիպումները: Խաղացողներէն ոմանք առաջին տարին կը խաղան բարձրագոյն խումբի մէջ եւ «ուրիշի պատեր»էն ներս դեռ անվստահ կը գործեն: Մէկ խօսքով, դեռ շատ ընելիքներ ունինք:

Հ. – Իսկ ի՞նչով կը բացատրէք Մոսկուայի Դինամոյականներէն ձեր կրած մեծ տարբերութեամբ պարտութիւնը:

Պ. – Նախորդ՝ ԲԿՄԱ-ի հետ խաղին, հանդիպումի աւարտին եօթը վայրկեան առաջ մրցավարին քմահաճոյքով նշանակուած 11 մեթրնոցը որոշ չափով յուսալքած էր տղաքը: Եւ ահա յաջորդ հանդիպումին խաղի սկիզբին իսկ երկու գնդակ փախցուցինք: Իսկ երբ մրցավարը պատժական հարուած նշանակեց, խաղին ելքը արդէն վճռուած էր: Ընդմիջումին տղոց ըսի. – «Մոռցէ՛ք առաջին կիսախաղը»: Երկրորդին, հաւասար պայքար կը մղէինք. այս փաստը ցոյց կու տայ խումբին բարոյական քաջալերութեան պահանջը: Արդէն Մխիթարեան շատ գեղեցիկ կոլ մը արձանագրեց ու կիսախաղը փաստօրէն աւարտեցաւ մեր առաւելութեամբ:

Հ. – Ինչո՞ւ մոսկովեան հանդիպումներուն չխաղաց Պոդշիվալովը: Ասկէ զատ, «Դինամօ»ի դէմ «Արարատ» մրցասպարէզ ելած էր փոխուած կազմով:

Պ. – Արրահամեան նախորդ հանդիպումներուն դէչ չխաղաց, այդ պատճառաւ ալ դարպասի պաշտպանութիւնը անոր վստահեցանք: Ի դէպ, արձանագրուած կոլերուն մէջ ան մեղք չունէր: Երիտասարդները փորձարկելու ժամանակն է. ի վերջոյ ա՛յն խումբերը յաջողութեան կը հասնին, որոնք արժանի պահեստ ունին: Վաղուան մասին պէտք է մտածել այսօրուընէ:

Հ. – Ե՞րբ խաղադաշտ կ՚ելլեն Պ. Գալըստեան, եւ միւս «ունակները»:

Պ. – Յոյսով էինք, որ Գալստեան շուտով կը խաղայ հիմնական կազմին մէջ: Բայց ան փոխարինողներու հանդիպումի ընթացքին դաշտէն հեռացուեցաւ եւ կանոնադրութեան համաձայն, երեք խաղի չի մասնակցիր: Միւսները կանոնաւոր կը մարզուին եւ որեւէ պահու կրնան տեղ գրաւել հիմնական կազմին մէջ:

Հ. – Այդուհանդերձ, ի՞նչ ծրագրով «Արարատ» կ՚աւարտէ մրցաշրջանը:

Պ. – Կարծեմ գործնականին մէջ լուծած ենք այս տարուան հիմնական խնդիրը՝ տեղ գրաւել տասնեակին մէջ: «Արարատ»ի խաղի մակարդակը, նախորդ տարիներու բաղդատմամբ, թերութիւններով հանդերձ բարձրացած է: Միայն այն փաստը, որ բարձրագոյն խումբին հրաժեշտ տալու երկարամեայ վտանգը չի սպառնար մեզի, այդ մասին կը խօսի: Կարգ մը հանդիպումներու «Արարատ»ի խաղը մասնագէտները շատ գնահատեցին: Իսկ այդ կը նշանակէ թէ լաւ հիմ ստեղծուած է աւելի բարձր արդիւնքներու հասնելու համար:

Հ. – Մեր մարզասէրները մտահոգուած են նաեւ «Կոտայք»ի ճակատագրով:

Պ. – Խումբը անպատրաստ սկսաւ մրցաշրջանը: Հաւանաբար Աբովեանցիները արդիւնաւէտ նախապատրաստական շրջան մը չէին ունեցած: Կը կարծեմ, որ Կոտայքցիները իրենց մէջ ուժ կը գտնեն առաջին խումբի տեղը պահպանելու:

Հարցազրոյցը վարեց՝
Վ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ ԳՐԱՒՈՒԱԾ

«Մարմարա» կը գրէ Սեպտեմբեր 5-ի իր թիւով. –

Խարբերդ բնակող մօտ 35 հայ ընտանիքներ լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, մնացած ըլլալով առանց գերեզմանատան: Անոնք իրենց ամբողջ յոյսը դրած են Պոլսոյ հայութեան վրայ, որպէսզի դրամական օգնութիւն կատարուի եւ նոր հող մը գնուի, զայն իբրեւ գերեզմանատուն գործածելու համար:

Խարբերդի Հայոց գերեզմանատունը, ուր կը հանգչին տեղացի Հայոց նախնիներուն աճիւնները, դժբախտաբար վերջերս գրաւուած է քաղաքապետութեան կողմէ, որ առանց իսկ աճիւնները այլուր փոխադրել տալու, սկսած է շէնքեր կառուցանել այդ հողին վրայ: Այս կարգադրութեան դիմաց, տեղւոյն 35 հայ ընտանիքները չեն գիտեր թէ ապագային ո՞ւր պիտի թաղեն իրենց մեռեալները եւ նիւթական կարողութիւն ալ չունին նպատակայարմար հող մը գնելու: Հայերը դիմած են Պատրիարքարան ու կը սպասեն պատասխանի:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
Յեղափոխական եւ ազգային մեծ գործիչ
(Կեանքն ու գործը)
Գրեց՝ Ջաւէն Սապունճեան
Հրատարակութիւն՝ Ջաւէն Սապունճեան մատենաշարի, Թիւ 5
1987, Տպարան Համազգային, Լիբանան

**

ԲԱԲԳԷՆ ՍԻՒՆԻ
Օսմանեան դրամատան գրաւումը եւ Սամաթիոյ ապստամբութիւնը
Մատենաշար՝ Ջաւէն Սապունճեան
Թիւ 6
Տպարան Համազգային, Լիբանան, 1987

**

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ
ԵՒ
ԿԱՐՄԻՐ ՍՈՒԼԹԱՆԻ
ԱՀԱԲԵԿՈՒՄԸ
Ջաւէն Սապունճեան մատենաշար
Թիւ 7
Տպարան Համազգային, Լիբանան, 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Ապրելով ու գործելով Հայաստանէ դուրս, եւ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին մէկ անգամ իսկ հայրենիքի մէջ չգտնուելով, Ալիշան, բնականաբար ամէնօրեայ յարաբերութիւն պիտի չունենար հայ մտաւորականութեան ներկայացուցիչներու հետ, ինչ որ հասկնալի է ու բնական, օրինակ՝ Աղայեանի, Րաֆֆիի կամ Թումանեանի համար: Անոր ծանօթութիւններու մեծ մասը «բնաշխարհիկ գիտուններուն հետ» (իր արտայայտութիւնն է) հիմնականին մէջ սահմանափակուած է քանի մը ժամ տեւող հանդիպումներու տպաւորութիւններով, երբ այս վերջիններուն պարագաներու բերումով եկած են Վենետիկ ու հանդիպած իրեն: Այս հանգամանքը թոյլ կու տայ ընդգծելու այն առաջին առանձնայատկութիւնը, որ անոնց յուշագրութիւններուն մէջ երբեք հազուագիւտ չեն այնպիսիները, որոնք լաւ գրուած ակնարկի կամ նոյնիսկ պատմուածքի տպաւորութիւն կը թողուն: Բազմաթիւ բնորոշ օրինակներէ յիշենք Գր. Բաշինջաղեանի «Ս. Ղազար կղզին 1884 թուականին» յուշապատումը, որ որպէս գեղարուեստական ստեղծագործութիւն երկար ժամանակ տեղ կը գրաւէր զանազան ժողովածուներու եւ տարեգրքերու, նոյնիսկ բարձր դասարանի դպրոցական դասագիրքերու մէջ:

Եթէ Նահապետը Փիզիքայէս հեռու էր հայկական իրականութենէն, անկէ բխող բոլոր հետեւանքներով, սակայն առոր փոխարէն ունէր ուրիշ առաւելութիւն մը, որմէ զուրկ էին ուրիշները: Այն էր որ, ան իր ամբողջ կեանքը անցուցած էր Վենետիկի համբաւաւոր Մխիթարեան միաբանութեան մէջ, մեծանուն հայագէտներու, նշանաւոր բանասէր – գիտնականներու, հայ ժողովրդի հոգեւոր հարստութեան ձեւ ու կերպարանք տուող մեծութիւններու շրջանին մէջ: Ալիշանի ժամանակ իրենց փառքի գագաթնակէտին էին անոր աւագ ընկերներն ու գրական առաջին փորձերը քաջալերողները՝ Հ. Արսէն Բագրատունին, ու Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզեան, տեսական – թատերագիտական յօդուածներով կը շարունակէր հանդէս գալ Պ. Մինասեան, որ այս մարզին մէջ անմրցելի մեծութեան անուն ունէր, որպէս հայկաբան – բանասէր սկսած էր հռչակ շահիլ Ալիշանի մտերիմ ընկերը՝ Հ. Գարեգին Զարբհանալեան, վաստակներով ծանրաբեռնուած իրենց կեանքի մայրամուտ կ՚ապրէին Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան, Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, Հ. Մ. Ջախջախեան, գրականութեան անդաստանին մէջ իր առաջին քայլերը կ՚առնէր Ալիշանի կրտսեր գրչակիցը՝ Հ. Բ. Սարգիսեան եւայլն: Անուններ են ասոնք, որոնցմէ ոչ մէկը պերճախօս յանձնարարականներու կարիք ունի: Իսկ «Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութիւն» արտայայտութիւնը միմիայն աշխարհագրական հասկացողութիւն, կամ անհատի մը տուեալ կազմակերպութեան պատկանելը ցոյց տուող ըմբռնում չէր, մանաւանդ այն ժամանակներուն, երբ Ալիշան կ՚ապրէր ու կը գործէր: Ամէնէն առաջ այդ կը նշանակէր աշխարհայեացքի եւ աշխարհընկալումի որոշակի համակարգ, մտածողութեան առանձնայատուկ, ուրիշներէ տարբերող եղանակ, եւ ինչ որ այս պարագային մեզի համար կարեւոր է, յուշագրելու ոչ սովորական մեթոտ: Նշենք, որ յիշեալ իրավիճակը որոշակի տարբերիչ երանգ կը բերէ յուշագրութեան հանրածանօթ հասկացողութեան եւ Մխիթարեան միաբանութեան անդամներու՝ Ալիշանի վերաբերող զանազան մեծ ու փոքր յուշապատումներու միջեւ: Այս ալ այն երկրորդ առանձնայատկութիւնն է, որով կը բնութագրուի Մխիթարեան յուշագրութիւնը:

Եւ վերջապէս երրորդ առանձնայատկութիւն մըն ալ որ արդէն կը կապուի Ալիշան – մարդու բնաւորութեան: Առասպելական համեստութեան տէր ըլլալով, իր մասին զարմանալի փոքր կարծիք ունեցող, ջանալով կեանքի մէջ ապրիլ որքան հնարաւոր է անշշուկ ու անձայն, առանց ուրիշները խանգարելու, ջանալով որքան կարելի է քիչ նկատուիլ ու քիչ երեւալ մարդոց, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային ալ՝ մնալ սակաւարառ եւ խօսակցութեան մէջ կարճառօտ, Ալիշան, բնականաբար շատ եւ բազմակողմանի «նիւթ» չէր տար իր մասին յուշագրողներու, մանաւանդ եթէ վերջինները իրեն հանդիպած էին ժամանակի համեմատաբար փոքր հատուածի մը մէջ: Այս պատճառով, Ալիշանի մասին յուշագրողներու գերակշիռ մասին մօտ, նախ նկատելի է «սկիզբէն իսկ աչքի զարնող» (Ս. Արփիարեան) յատկանիշները. Նահապետին արտաքին նկարագրութիւնը, անոր սիրալիր վարուելակերպը, առաջին հանդիպումին փոխանակուող խօսքերն ու արամբուութիւնները: Խնամքով կը նկարագրուին Ալիշանի աշխատասենեակը, գիրքերով ու այլեւայլ ձեռագրերով ծանրաբեռնուած գրասեղանը, «հելուետիական զարդաքանդակ ժամացոյցը» (Հ. Ս. Երեմեան), որ կախուած էր գրասեղանին քով, եւայլն:

(Շար. 1)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԻԿԻՆ ՆԵԿՏԱՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Այվազեան, Բաբերդցի)
մահուան քառասունքին առթիւ, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Իրենց զաւակներուն եւ թոռներուն փափաքին համաձայն, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ԳԱՌՆԻԿ ԵՒ ԱՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Տէր եւ Տիկին Ռընէ Զադըճեան եւ զաւակները Իզապէլ եւ Ֆլորանս, Տէր եւ Տիկին Անտրէ Պրոնիման, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լինտըման, Քրիսթին Պրոնիման կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտ. 27, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃ ԶԱԴԸՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Էօժէնի Գազազեան)
մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Պ. Վահէ Զիլինկիրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Սեպտեմբեր 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՅՈՒԼԻՆԷ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ
մահուան Գ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. Տէր եւ Տիկին Պօղոս Կառավարեան, «Բարեւ» պարբերաթերթի որպէս քաջալերանք 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Լեւոն Վարդանեան 600 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեան, Նազար Պետիկեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի* 1000 Ֆ.:

Որբերու Օգնութեան Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆ. Տիկին Ա. Մինասեանէ Տիկին Էօժէնի Զազբնեանի *մահուան քառասունքին ի յիշատակ:*

Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Նազար Պետիկեանի *մահուան առթիւ. – Պր. Գէորգ Պաղըրճեան 2500 Ֆ., Պր. Առաքելեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Հ. Մոմճեան 500 Ֆ., Պր. Կամրուեան (Մարսէյլ) 250 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ա. Քիւփէլեան 250 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Գարաճեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Շնորհօքեան 200 Ֆ., Օրիորդ Աճէմեան 150 Ֆ.:*

Նեկտար Շահինեանի *մահուան առթիւ, Տիկին Մարի Մամաս եւ Տօքթ. Մամաս 500 Ֆ., Տիկին Գարաճեան, Տիկին Բէշիշէֆ, Տիկին Գիւլփա 100–ական Ֆ.:*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռօմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան *մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:*

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ

ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, Ջրցան (տուշ), կեդր. ջեռուցում, տաք ջուր, եւայլն, (առանց երախայի, զոյգի մը կամ առանձին անձի համար):

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ. –

39. 85. 29. 65

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Սեպտեմբեր 27–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «Գուսան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Տիկին Ժիւլիէթ Ըլմազեանի:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

«Հայր Մեր»ի պահուն Վազգէն Առաջնոյն Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց Հայրապետական Մաղթանք *կը կատարուի Օծման Երեսուներկուերորդ տարեդարձին առթիւ:*

Յետ – աւարտման պատարագի բուն կտակի հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ս. Եկեղեցւոյս Բարերարներու ծնողաց՝ Նշան, Ֆիլօր Պահատուրեանի, *ինչպէս նաեւ՝* Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան եւ Յարութիւնեան *գերդաստանաց հոգիներու ի հանգիստ:*

Նոյն ատեն արեւշատութեան աղօթք եւ մաղթանք եկեղեցաշէն մեծ բարերար՝ Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի:

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ՚ունենան եկեղեցւոյս Շնորհալի երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Պատարագ ժամը 10.30–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու Միութեան 57–րդ տարեդարձի ցերեկոյթը՝ Կիրակի, Մարտ 6, կէսօրէ վերջ:

Salle de la Chimie
28 bis, rue St. Dominique, 75007 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

En l'honneur de

Henry SABY

Sous la présidence de
JOSEPH FRANCESCHI
député-maire d'Alfortville

La Communauté arménienne d'Alfortville vous invite à une soirée en l'honneur de Henry Saby et des députés qui ont fait voter au Parlement de Strasbourg la reconnaissance du génocide des Arméniens.

Jeudi 24 Septembre à 20h
Complexe sportif LEO-LAGRANGE
56, rue Etienne-Dolet,
ALFORTVILLE

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ
Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Սեպտեմբեր 27, Կիրակի օր, տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի, այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյս Դպրաց դասին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի:

Սիրով կը հրաւիրուին, Առնուվիլի, Սարսէլի, Անկէնի, Կուսէնվիլի, Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–էն 25

Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ:
Յետագային՝ մանրամասնութիւններ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ *Շրջանային Վարչութիւնը Փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 25, ժամը 20.30–ին, Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ:*

U. G. A. B.

REGION RHONE - ALPES

Le Comité des Dames organise une

VENTE DE MIROIRS ET DE TAPIS ANCIENS

AU PROFIT DE SES ŒUVRES

les 26, 27, 28, 29 Septembre
de 10h à 20h

12, rue Emile Zola, LYON

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ շահագրգռուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14.30–էն 17.30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ՚ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

ՓԱՐԻԶ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

Արշալոյս Թադէոսեան Փարիզի մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, ժամը 15–էն սկսեալ:

Գործունէութիւն. – Հայերէն լեզու, – պար, – երգ, – կակուղ թաթիկներ (3–էն 6 տարեկան), – նախընթրիք ... ամէն Շաբաթ օրերը 15–էն 18, Հայ Մշակոյթի Տուն:

17 Րիւ Պլէօ, 75009, Փարիզ

Տեղեկութիւններ. – 48 – 54 – 19 – 16 *(իրիկուն) եւ* 48 – 71 – 22 – 77

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30–ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները, Չորեքշաբթի օրերը ժամը 8.30–էն 12.30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14.30–էն 17:

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար: Կը հրաւիրուին շրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները 4–էն 14 տարեկան:

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՅ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 տարեշրջանի դասընթացքները կը վերսկսին Սեպտ. 16–ին, Չորեքշաբթի օրը:

Նոր աշակերտներ կ՚ընդունուին 5 տարեկանէն սկսեալ:

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1.– *Հայոց լեզու.*

2.– *Հայոց պատմութիւն.*

3.– *Կրօնք.*

4.– *Հայկական երաժշտութիւն.*

5.– *Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Ըլմազեանի –:*

Դասաւանդութիւնները տեղի կ՚ունենան Եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, ամէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 – 12, եւ 14 – 17–ի միջեւ:

Օթօքարի սպասարկութիւն եւ կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են:

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9–էն մինչեւ 17:

Հասցէ. –

EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՈՒՐԲԱԹ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
25

VENDREDI
25 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.581 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 63e ANNÉE — No 16.581

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ 21-ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

——×——

կանոնաւոր քայլերով կը մօտենանք 20-րդ դարու վախճանին :

Ծչգրիտ վիճակագրութիւն չունինք եւ ոչ ալ հաստատ տուեալներ, բայց ընդհանրապէս հայ կեանքի զանազան եւ այլազան երեւոյթները քննարկելով, դիտելով կը հասնինք այն եզրակացութեան թէ այսօր եւ մանաւանդ մեր առջեւ բացուող ժամանակին երիտասարդութիւնը պիտի ներկայանայ ամէնէն հոծ հատուածը հայ ժողովուրդին : Այս հաւանականութիւնը կը դնէ ապագայի հարցը : Թէ ինչպէս պիտի դիմաւորենք 21-րդ դարը :

Տեսականօրէն մտահոգութիւն պէտք չէ ունենալ : Երիտասարդութիւնը ուժական յարժում, խանդավառութիւն, ստեղծագործական ոգի է : Երիտասարդութիւնը ժողովուրդի մը կեանքը հարստացնող եւ գեղեցկացնող, գոյութիւնը ամրապնդող, պայքարը շարունակող տարրն է : Երիտասարդութիւնը հաւաքական ուժ, կամք եւ հաւատք է : Սակայն, իրականութեան մէջ, մանաւանդ հայկական իրականութեան մէջ, տեսականէն գործնական ամբողջ աշխարհ մը կայ : Այդ աշխարհը հայ երիտասարդութիւնը հրջապատող միջավայրն է, տարբեր երկրէ – երկիր, ընկերութենէ ընկերութիւն, քաղաքակրթութենէ քաղաքակրթութիւն : Աշխարհ մը՝ իր փորձութիւններով, քմահաճոյքներով, արդիականութեամբ, նոր կեանքին բացուելու ձգտումներով : Ասոր մէջ ժխտական բան չկայ, ընդհակառակն զարգացումի եւ յառաջդիմութեան սերմեր, պայմանաւ սակայն ոչ ի հեճուկս մեր ազգային այն ըմբռնումներուն եւ կեանքի ոճերուն որոնք կը յատկանշեն ու յատկանշած են մեր ինքնութիւնը, մեր քաղաքացիութիւնը, մեր կրթա – դաստիարակչական սկզբունքները : Եւ սակայն, ներկայիս ու մանաւանդ վաղը, աւելի դժուար է ու պիտի ըլլայ, քան էր անցեալին : Անցեալին աւանդութիւն կար, մեր հայրերու շունչը տակաւին ուժեղ էր մեր մէջ, հայրենի հողը կը խօսէր, ուժ եւ վստահութիւն կը ներշնչէր :

Ուրեմն, 21-րդ դարու ճամբուն վրայ հայ երիտասարդութիւնը, ուր որ ալ ըլլայ, ինչ պայմաններու մէջ ալ ապրի, պէտք է կերտէ իր ինքնուրոյն դիմագիծը եւ բերէ իր բերքը :

Ինքնուրոյն դիմագիծ կերտելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպութիւնը : Երիտասարդութիւնը չի կրնար անկազմակերպ ապրիլ : Պէտք է զայն առաջնորդել, միշտ ընդունելով ու ողջունելով իր քննադատական ոգին : Անհրաժեշտ են նաեւ կարգապահութիւնը, աւանդութեանց հաւատարմութիւնը, առաքելութեան մը յստակ տեսիլքը : Առանց ասոնց երիտասարդութիւնը ուժ չի կրնար ներկայացնել : Երիտասարդութիւնը ինքզինքը կը հիմնաւորէ եւ անհատականութեան կը վերածուի եթէ ունենայ գաղափարական մը, յարգէ բարոյական հասկացողութիւններն ու մշակութային – հոգեւոր արժէքները : Երիտասարդութիւնը իր ծառայութեամբ, հայրենասէր ու ազգասէր կեցուածքով է որ պիտի կարենայ ինքզինքը արժեւորել եւ իր բերքով սատարել հաւաքական գործի յաջողութեան :

Այս սկզբունքներով է որ պէտք է պատրաստել երիտասարդութիւն մը ապագային համար, 21-րդ դարը հայօրէն ողջունելու համար :

Կ. Ց.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՌ (ԳՐԵԹԷ) ԹԵԿՆԱԾՈՒ Է

Անակնկալ չէր անշուշտ Պառի թեկնածութիւնը : Անակնկալ էր, թերեւս, ընտրուած վայրն ու ժամը : Արդարեւ, մինչ հեռատեսիլի Բ. կայանէն, ճշմարտութեան ժամուն, հաղորդակցութեան եւ մշակոյթի նախարարը կը յայտարարէր թէ թեկնածու չէ, առանց բացէ ի բաց ճշդելու թէ որո՞ւ զօրավիգ պիտի ըլլայ (Պա՞ռ թէ Շիրաք), քիչ ետք, Նիսի մէջ, Իւ – Տէ – ԷՖ-ի «Խորհրդարանական Օրեր»ուն, Պառ – գրեթէ– կը յայտնէր թէ թեկնածու է : Նախկին նախարարապետը միշտ նախընտրած է երկդիմի նախադասութիւնները, բայց այս անգամ բաւական յստակ էր : Սպասելէ ետք, որ Լէօթարի յայտագիրը լրանայ, իր ճառը արտասանելու համար, Պառ ըսաւ ի մէջ այլոց.– «1988-ը պէտք է առիթը ըլլայ, Ֆրանսայի համար, թերեւս վերջինը գալ դարուն նախօրեակին, որ նորէն ճամբայ ելլէ : Ինչ կը վերաբերի ինծի, այդ է որ պիտի ջանամ ընել պատեհ առենին, յստակութեան եւ պարկեշտութեան մտահոգութեամբը, որ զիս ներշնչած է այն օրէն որ քաղաքական գործունէութիւն ունիմ : Գիտցէք, որ այս ծանր որոշումը, որ Ե. Հանրապետութեան ոգիին մէջ միայն ինծմէ կախում ունի, չտուի առանց նկատի առնելու ձեզմէ շատերուն արտայայտած վստահութիւնը ինծի հանդէպ :

Պառ եւ Շիրաք իրարու ձեռք ալ սեղմած են, ջերմօրէն, ինչ որ ըսել տուած է Պառի՝ «Փաստն է որ վիրաւոր չենք դաշնակահարեր» :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԱՅԱՆՊԱՍՏ ԵՒ ՔՐՏԱՆՊԱՍՏ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԽՈՒՄԲԻ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՄԸ ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ Է ԲԱՆՏՆ Է

Յունիս 24-ի մեր թիւով արձագանգած էինք լուրի մը ըստ որուն Յունիս 17-ին, զբօսաշրջիկութեան խումբի մը առաջնորդը (ըսուած էր թէ ֆրանսահայ է եւ հեռաձայնած էինք Պոլիս ստուգելու համար, բայց այդ վարկածը չէր հաստատուած) ձերբակալուած էր ,Ուրֆա, այն ամբաստանութեամբ թէ հայկական եւ քրտական քարոզչութիւն ըրած է : Զինք մատնած էր խումբին Թուրք առաջնորդը :

Միշէլ Քարամինօ կը ներկայացուի որպէս «ծագումով հայ անջատողական մը» (??) եւ այդ թուականէն ի վեր բանտն է Տիարպէքիր : Նախ պիտի դատուէր Յուլիսի վերջ, ապա՝ Օգոստոս 25-ին, յետոյ Սեպտեմբեր 22, հիմա՝ Հոկտեմբեր 5-ին : Թղթածրարը բոլորովին պարապ է, ինչպէս յայտարարեց նաեւ հայրը, որ գացած զինքը տեսած էր, նոյնն է, ոչ միայն զբօսաշրջիկութեան Քլիօ գործակալութեան կարծիքը, այլեւ Տիարպէքիրի դատախազին, որ ընդունած է թէ ոչինչ կայ թղթածրարին մէջ :

Ըստ «ամբաստանեալին», Թուրք առաջնորդը դժգոհ էր որ Ֆրանսացին նախապատուութիւն կուտար մշակութային ճիւղին, մինչ Թուրքը կ'ուզէր որ զբօսաշրջիկները նախընտրաբար առաջնորդէ գորգ եւ յուշանուէր վաճառողներուն : «Մոնտ»ի աշխատակիցը կը գրէ թէ ըսկիզբէն Ֆրանսացիին եւ Թուրքին միջեւ ներդաշնակութիւն չկար, Ֆրանսացին սիրահար է ճարտարապետութեան, հնախուզութեան : Թուրքը կ'ըսէ թէ Քարամինօ շեշտած է եկեղեցիներու եւ շրջանի հայկական դրոշմը : Այսինքն, կը գրէ Միշէլ Ֆառէր. – «Շրջանի եկեղեցիները, ծանօթ իբրեւ հայկական ճարտարապետութեան աշխարհահռչակ գլուխ – գործոցներ ինչպէս Անի եւ Աղթամար վերագրեր է ... : Հայ ճարտարապետներու» : Բացատրութիւններ տուած կ'ըլլայ նաեւ շրջանին մասին, քաղուած Մասփէրօ հրատարակչականի՝ «Քիւրտերը եւ Քիւրտիստանը» հատորէն : Պայուսակներուն մէջ գտեր են կիտ Պլէօն եւ ներշնչուեր է հոնկէ : Ձերբակալութիւնը կատարուած է եւրոպական Խորհրդարանի որոշումէն քանի մը ժամ առաջ, քանի մը ժամ ետք ալ դատախազ մը մեղադրանքի տակ առած է զինքը հիմնուած միայն ու միայն Թուրք առաջնորդին յայտարարութեանց վրայ :

Եւ դեռ «լաւատեսներ» կան որոնք համոզուած են որ Թուրքիա ժողովրդավարութեան ճամբան բռներ է ... :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈԼԱՔԻ հարցը, ինչպէս կը նախատեսուէր պետական հարցի վերածուած է եւ Խօռոփ Մէկ, իրար անցած, չէ վարանած փոխելու Կիրակի օրուան «մամուլի ակումբ»ի իր հիւրը, անոր տեղը տալով Փոլաքի : Վիճարանական ասուլիս, յոգնած, կարծիք, տեսակէտ, յայտարարութիւն իրարու կը յաջորդեն, աւելի ճիշդ գիրար կը հրմշտկեն եւ Սէ – էն – Սէ – Էլ-ի դէմ բուռն արտայայտութիւններու առեն, Ժան – Ֆրանսուա Քանն (Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 23, ժամը 13.30, Ֆրանս – Էնթէր) անոր կամայական որոշումներու լաւագոյն օրինակը նկատեց հայկական ձայնասփիւռի պարագան, պատկերալից ոճով ներկայացնելով կատարուածը : Գալով գրաւոր մամուլին, էջեր եւ էջեր կը տրամադրուին եւ ի վերջոյ Փոլաք կրնայ երախտապարտ ըլլալ Պուիկի, որ զինքը հերոսի վերածեց, մինչ զանազան կայաններէ իրարմէ հրապուրիչ առաջարկներ կը տեղան գլխուն ... :

ԼԸ ՓԷՆ, դատապարտուեցաւ, խորհրդանշական 1 ֆրանք տուգանքի, Նանթէռի դատարանին կողմէ իր արտասանած նախադասութեան համար (կազի սենեակները Բ. Աշխարհամարտի պատմութեան մանրամասնութեան մէկ կէտն է) : Ստեպղական դատի դիմած էին ՄՌԱՓ-ը եւ ԼԻՔՐԱՆ : Ազգ. ճակատի նախագահը վերաքննութեան դիմեց :

ԻՐԱՔԵԱՆ ՕԴՈՒԺԸ ռմբակոծած է թրքական գիւղ մը, որու հետեւանքով երկու մեռեալ կայ եւ 19 վիրաւոր : Ռմբակոծուած գիւղն է Նարլը, սահմանին շատ մօտ :

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26-էն 27 լուսնալիք գիշերը հարկ է ժամացոյցները ժամ մը ետ տանիլ, այսինքն անցնիլ ձմրան ժամուն :

GLI ARMENI a VENEZIA

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԷՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ

Հայկական օրեր

ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ՍԵՊՏ. 18-ԻՆ

«Յառաջ»ի Օգոստոս 18-ի թիւով հաղորդած էինք թէ Սեպտեմբեր 18-էն Դեկտեմբեր 6 Վենետիկի եւ շրջանի քանի մը քաղաքներուն մէջ (Փատովա, Պելլունէ, Քասթելֆրանքօ եւայլն) տեղի կ'ունենան «Հայկական Օրեր», որոնք իսկապէս բացառիկ տարողութիւն մը կը ներկայացնեն, ինչպէս դիտել կուտար Կարօ Յովսէփեան («Յառաջ», Սեպտեմբեր 5) :

Ձեռնարկներուն բացումը կատարուեցաւ, Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 18-ին, Վենետիկի Տոճերու պալատը : Այս առթիւ Վենետիկ ժամանած էր Հայաստանի նախարարապետը՝ Ֆադէյ Սարգսեան : Առաջին անգամ ըլլալով կը ցուցադրուէին Երեւանի Մատենադարանի 27 ծաղկազարդ ձեռագրեր :

Յաջորդ օրը, Շաբաթ, Սեպտեմբեր 19, Ս. Ղազարի մէջ է, որ պաշտօնական բացումը կը կատարուէր՝ «Իտալիան դիտուած հայ նկարիչներէ» ցուցահանդէսին :

Այս կարեւոր ցուցահանդէսներու, գեղարուեստական հանդիսութեանց առթիւ հրատարակուած են յայտագրեր, թղթածրարներու կողքեր, հատորներ, դնահատելի ճաշակով : Յիշենք մանաւանդ՝ Armenia - Incontro con il popolo dell' Ararat (Հայաստան, հանդիպում Արարատի ժողովուրդին հետ) 150 էջնոց գեղատիպ հատոր մը՝ Վենեթոյի նահանգային խորհուրդի հրատարակութիւն, գործակցութեամբ Իտալիա – Խորհրդային Միութիւն ընկերակցութեան, ուր լոյս տեսած են 17 իտալերէն յօդուածներ, հեղինակաւոր անձերու ստորագրութիւնը կրող, որոնք ընդհանուր գաղափար մը կրնան տալ Հայոց պատմութեան, այսօրուան վիճակին, Մատենադարանին, Սարեանի եւ հայ նկարչութեան, խաչքարերու, ճարտարապետութեան, ամէնօրեայ կեանքին, գորգագործութեան, երաժշտութեան մասին : Հատորին վերջին մասին մէջ հրատարակուած են կարգ մը յօդուածներու հայերէն վերածումները : Այս ամբողջին կ'ընկերանան սեւ – ճերմակ եւ գունաւոր գեղեցիկ նկարներ :

× Իլ Կածէթթինօ, յաւելեալ 4 էջեր նուիրած է, Սեպտեմբեր 20-ին այս ձեռնարկներուն՝ յօդուածներով եւ նկարներով, որոնք կը ծանօթացնեն հայ ժողովուրդը :

× Հրատարակուած է նաեւ «արտասահմանեան երկրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապի հայկական ընկերութեան»՝ Հայաստանն Այսօր հանդէսի բացառիկ թիւ մը, իտալերէն :

Ամէն տեսակէտով շատ կարեւոր երեւոյթ մը, արժանի ամէն գնահատութեան :

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 175–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՅԱՆՈՒՆ ԼՈՅՍԻ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1846–ին գրած եւ 1851–ին հրատարակած «Ցաղագս փորձական հոգեբանութեան» վերնագրով ձեռնարկին մէջ, իր ժամանակի փիլիսոփայութեան յառաջդիմական գաղափարներու լոյսին տակ, Նազարեան կ'ընդգիմանայ միջնադարեան վարդապետութիւններուն, նոր տեսանկիւնէ կը մեկնաբանէ աշխարհի ճանաչման, մարդու եւ բնութեան փոխ–յարաբերութեան, իմացական բանականութեան, լեզուի եւ մտածողութեան կապի հոգեբանական վիճակները, կ'արծարծէ կրթութեան, դաստիարակութեան հարցեր, որոնք կը կապուէին նոյն ձեռնարկի ծանօթ յառաջաբանին մէջ աշխարհիկ լեզուի քաղաքացիական իրաւունքի նուաճման պահանջքի հետ:

1853–ին լոյս կը տեսնէ անոր աշխարհաբար գրած «Հոգեղէն առաջնորդ հայկազեան երեխաների համար» ձեռնարկը, որուն կը հետեւին «Հանդէս նոր հայախօսութեան» երկհատորեակը, գիտա–լուսաւորական նիւթերով, այլազան խորհրդածութիւններով, մանրապատումներով, պատմուածքներով հարուստ հաւաքածոներ:

«Ո՞ւմ վիճակուեց չահել յաղթութեան մրցանակը եւ զարդարել գլուխը Դափնէ պսակով, – կը գրէ Միքայէլ Նալբանդեան, – եթէ ոչ նրան, որ ձգնում էր հայկական դպրութեան նորոգութեան համար ուշի ուշով հետեւել ժամանակի փոփոխութիւններին»:

1857–ին վերջապէս Նազարեան կը յաջողի ձեռք ձգել Մոսկուայի մէջ «Հիւսիսափայլ» անունով ամսագիր հրատարակելու իրաւունքը: Հանդէսը սկսաւ հրատարակուիլ 1858–ի այն շրջանին, երբ ցարական խոստումները ճորտատիրական բարենորոգումի մասին հետզհետէ կը կորսնցնէին իրենց ուժը, հաւատքը կը պակսէր, իսկ դժգոհութիւնները՝ կը զօրանային, յաճախակի կը դառնային գիւղացիական ընդվզումները: Կղերա–աւատապետական կարգերու բռնութիւններուն եւ եկեղեցական խաւարին թշնամի Նազարեան, տարիներ առանձին մղած պայքարէ ետք, այժմ ռուսական քաղաքական չարժումի նոր մթնոլորտին մէջ կը հանդիպի ժամանակի նոր գաղափարներով համակուած հայ երիտասարդներու, որոնց մէջ, ահա, կ'առանձնանայ Մ. Նալբանդեան: Նոր Նախիջեւանի մէջ ժողովրդական դժգոհութիւններուն մասնակից երիտասարդ լուսաւորիչը 1853–էն Մոսկուայի մէջ կը կապուի Լազարեան ճեմարանի դասախօս Նազարեանի հետ:

«Հիւսիսափայլ»ը կը հրատարակուի հայ իմացական կեանքը միջնադարեան կաշկանդիչ գաղափարներէ ազատելու եւ զայն եւրոպականացնելու նշանաբանով:

Նազարեան իր ամսագիրը կը սկսի հայ գրական նոր լեզուի՝ աշխարհաբարի, գրականութեան ժողովրդականացման, եւրոպական լուսաւորութեամբ ազգային կրթութեան նոր ուղղութեան հարցերու քննութեամբ, ջախջախիչ հարուածներ հասցնելով կղերականներու եւ անոնց հետեւորդ աշխարհիկ գործիչներու կրօնաւանդական գաղափարներուն: Ազգին գլխաւոր յատկանիշը համարելով համազգային լեզուն, ան կը գրէ. – «Ազգը, կրօնը ջոկ – ջոկ խնդիրներ են. այլ է ազգութեան հանդէսը, այլ՝ կրօնի հանդէսը»:

Հետեւելով հասարակագիտութեան համա–եւրոպական սկզբունքներուն, Նազարեան կը ջանար հայերուն համար գտնել հասարակութեան կեանքի նիւթական զարգացման միջոցները: «Ամենայն պիտոյք մարդկային կեանքի մէջ, – կը գրէ ան, – կը ծնի եւ կը զօրանայ, եթէ կայ հարկաւորութիւն»: Իսկ անոր համար պէտք է, որ կառավարողները ջանքեր գործադրեն բարենորոգումներ կատարելու, լուծելու հասարակութեան մէջ եղած շատ մը հակասութիւններ: Մարդը հանրային կապանքներէ եւ կրօնական մոլութիւններէ ազատագրուած ըլլալով միայն կրնայ հետեւիլ ժամանակի յառաջդիմութեան, վերափոխել ինքզինք:

«Ամէն մի ձեռնարկութիւն, – կը գրէ Նազարեան, – որ նպատակ ունի ազգի մտաւոր եւ բարոյական կեանքի առաջդիմութիւնը, դրանով իսկ պէտք է կռիւ մղէ հին կարգերի դէմ»:

Աւատապետութեան հակադրելով պատմութեան օրինաչափութեամբ բարձրացող դրամատիրական յարաբերութիւնները, Նազարեան, ինչպէս եւ միւս լուսաւորիչները, անոր մէջ չէր տեսներ եւ չէր կրնար տեսնել այն հակասութիւնները, որոնք «ճորտատիրականից էին աճում»: Ուստի ան կը կառուցանէ գաղափարապաշտական աշխարհահայեացք մը, բառ որուն արդար ճամբով վաստակած խելացի օգտագործուած հարստութիւնը կրնայ օգնել հասարակութեան ներքին կեանքի կարգաւորման:

Հոսկէ կը բխէր Նազարեանի ծանօթ ծրագիրը՝ ուղղուած 1860–ին «Հայ վաճառականների ժողովին», 1862–ին հայ չքաւորներու համար կազմակերպուելիք ընկերութիւն ստեղծելու անոր առաջարկը: 1863–ին, երբ կը խորտակուէին Նազարեանի պատրանքները «բարոյական բարձր արժանիքներով օժտուած հայ մեծատունի, վաճառականի «վերաբերեալ, ան կը յանգի այն եզրակացութեան, որ «Մի ազգի գլխաւոր ուժը եւ զօրութիւնը հասարակի մէջ է, որովհետեւ հասարակի բազմութիւնը հարիւր հազարաւոր, իսկ մեծատուններին թիւը տասն ու քան է...»: Ընկերային հարցի վերաբերեալ Նազարեանի ըմբռնումները չեն հասնիր գիւղացիական հարցի արմատական լուծման գաղափարին, բայց ան վճռականօրէն կը կանգնի ժողովուրդի կողքին:

«Հիւսիսափայլ»ի հրատարակութեան առաջին տարին Նազարեան ռուսական յառաջադէմ մամուլի հետեւութեամբ կը մշակէ իր ամսագրի քաղաքական ուղեգիծը ճորտատիրական բարենորոգումի հանդէպ: Ամսագիրը հրապարակ կը դնէ Նոր Նախիջեւանի տարիներու քաղաքապետ Յ. Խալիբեանի կողմէ հանրային գումարներու չորթումներու պատմութիւնը: 1858 Սեպտեմբերին Նազարեան կը գրէ Գր. Սուլթանեանի: «Այժմ բացայայտ պիտի լինի ժողովրդին, թէ ինչպէս է մեր ազգային «Հիւսիսափայլ»ի օրագրի խորհուրդը եւ ինչ կամի յառաջացնել ազգի մէջ. հանդիմանո՞ւ լինել մեծատուններին, խաբեբայութի՞ւն գործել, սո՞ւտ ասել, ծանրացնել ազգի լուսաւորութեան ընթացքը, այդ նրա գործը չէ, նա կամի ուղիղն ասել ... «Լաւ չէ մեզ, եթէ այս կամ այն մարդուն ծանր են թըւում մեր խօսքերը»: Նոյեմբերին լոյս կը տեսնէ Նալբանդեանի «Նամակ առ հրատարակողն» յօդուածը՝ ամռան Նոր–Նախիջեւան տեղի ունեցած հանրային ժողովի մասին, ուր հոգեւոր առաջնորդ Հ. Գ. Այվազովսկիի ջանքերով կը թաքցուէին քաղաքապետին դրամական իւրացումները եւ կը խլացուէին՝ ժողովուրդի բողոքի ձայները:

Այվազովսկիի եւ Խալիբեանի «Երրորդ բաժանմունք ղրկած «դոնոսներ»ու հետեւանքով Եկատերինոսլաւի նահանգապետ Ստրոգանով, որ նոյն շրջանին հալածանք սկսած էր Եկատերինոսլաւի «նշանաւոր մարդկանց» մերկացնող «Սովրեմեննիկ»ի դէմ, կը զբաղի «Հիւսիսափայլ»ի հարցով. Նազարեանի ամսագիրը կը գտնուի փակման վտանգի առջեւ:

Ամբողջ տարի մը Նազարեան կը պայքարի՝ անսասան պահելով իր դիրքերը: «Մեր ժամանակը պատերազմ է եւ կարօտ անձնուէր նահատակների», կը գրէ «Հիւսիսափայլ»ի խմբագիրը: Ինչպէս ճորտատիրական բարենորոգումի տարիներուն, այնպէս ալ յետոյ իր յօդուածներուն մէջ ան կը շարունակէ պահպանել իր բացասական վերաբերումը աւատապետական եւ քաղքենիական իշխանութիւններու դէմ, կը մերկացնէ Լուդովիկոսներու, Նափոլէոն Գ.ի քաղաքական բռնութիւնները, կը հետեւի իտալական ազգային ազատագրական շարժման, իր ամսագրի էջերուն մէջ կը տպագրէ յօդուածներ Գարիբալդիի մասին:

«Քաղաքային ընկերութեան արմատական նիւթերը» յօդուածաշարքին մէջ Նազարեան կ'արծարծէ խորհրդածութիւններ բանական թագաւորութեան, հայրենասիրութեան, անհատի իրաւունքի պաշտպանութեան վերաբերեալ: «Մարդը աւելի է ճանաչում իր անձնաւորութիւնը ազատութեան մէջ, – կը գրէ ան: – Երբ ժողովուրդը կորցնում է իր ազգային կերպարը, ենթարկւում օտարին, նա կամ ձուլւում է, կամ կործանւում քաղաքականապէս»:

Նազարեան ճորտատիրական բարենորոգումի տարիները քննադատած է ցարիզմի երկդիմի քաղաքականութիւնը, իսկ յետոյ, Լերմոնտովի «Դեւ»ի թարգմանութեան առթիւ տպած իր ծանօթ նախաբանին մէջ, բարձր գնահատած է ռուս բանաստեղծին ընդվզումը ցարիզմի դաժան ինքնակալութեան դէմ:

«Հիւսիսափայլ»ի ընդհատումէն ետք (1864), կեանքի վերջին տարիները, Նազարեան ապրեցաւ քաղաքական իր երազներու փլուզումը՝ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ իր ժողովուրդին ողբերգական ծանր զգացումներով: Հայ լուսաւորական գաղափարներու մեծ ջահակիրի գաղափարները յաջորդ տարիներուն խորապէս նպաստեցին գրական նոր լեզուի զարգացման, գրականութեան աշխարհականացման ու ժողովրդականացման: Նազարեան, որ, Վրթանէս Փափազեանի դիպուկ բնորոշումով, «այնքան մեծ եռանդով ու թափով պայքար սկսեց հին գաղափարների բազմադարեան սքոլաստիկ ուղղութեան դէմ վէրք տուաւ, վէրք առաւ այդ խիստ կռուի մէջ, մատնութիւնների զոհ դարձաւ, հալածուեց – տանջուեց եւ սակայն յամառութեամբ մընաց իր դրօշի տակ եւ մինչեւ մեռնելը՝ տեսաւ իր պաշտպանած գաղափարների լիակատար յաղթանակը»:

ՌՈՒԶԱՆ ՆԱՆՈՒՄԵԱՆ

«ՀՈՐԻԶՈՆ»Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

ՀԱՄՕ ՕՀԱՆՋԱՆԵԱՆ՝ ՄԵԾ ԻԴԷԱԼԻՍՏԸ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծագոյն դէմքերէն՝ բժ. Համօ Օհանջանեանի մահուան քառասնամեակին առթիւ հարցազրոյց մը ունեցանք իր զաւկին՝ ընկ. բժ. Վիգէն Օհանջանեանի հետ:

– Ընկ. Վիգէն, ինչպէ՞ս կը վերյիշէք ձեր հայրը. ի՞նչ տեսակ մարդ էր, ինչպէ՞ս կը բնութագրէք իր նկարագիրը:

– Շատ հեզ, բարեհամբոյր ... երբեք չեմ յիշեր որ ձայնը բարձրացուցած ըլլայ. նոյնիսկ, քիչ մը շատ բարակ էր ձայնը, ոչ թէ կնոջական էր, այլ՝ առնական չէր:

Խոր իդէալիստ էր, խոր հիմնովին արդարութեան մեծ հաւատացողն էր: Պատերազմի ամէնէն ծանր ժամերուն իսկ, երբ ամէն մարդ վստա՛հ էր որ Հիթլեր պիտի յաղթէ, ինք հաւատացած մնաց, որ չէր կարելի, որ այդ տեսակ վայրագ իշխանութիւն մը տիրանայ աշխարհին. վստահ էր որ Անգլիացիները եւ դեմոկրատիան պիտի յաղթանակեն. շատ զօրաւոր կերպով կը հաւատար ատոր:

Միաժամանակ, զարմանալի կերպով յառաջդիմութեան կողքին էր. ամէն տեսակ նոր բան կը հետաքրքրէր զինք. կը հիանար, կը քաջալերէր: Երախաներու հետ անգամ խօսիլ գիտէր, անոնց մանկական հարցումներուն՝ պատասխանել: Անգամ մը իրեն ըսի, «պապա, դուն տարիքոտ մէկն ես, մահէն չե՞ս վախնար»:

«Ոչ», ըսաւ, «մեռնիլը քնանալ է, ուրիշ ոչինչ», դարձաւ ժպտեցաւ եւ աւելցուց. – «միակ բանը, որուն համար պիտի զղջամ, այն ալ պիտի չկարենամ տեսնել թէ 25 տարի ետք ինչ յառաջդիմութիւն արձանագրած պիտի ըլլայ աշխարհ»:

Տարիքին համեմատ, շատ երիտասարդ էր հոգիով, մարմնով թէ միտքով. տարաբախտ արկած մըն էր որ տարաւ զինք, այլապէս՝ 73 տարեկան մէկու մը համար շատ փայլուն էր միտքը:

– Արկա՞ծ ըսիք. կը հաճի՞ք ձեր հօր մահուան պարագաները բացատրել, ընկ. Օհանջանեան:

– Գիտէք որ Փալանճեան քոյրերը «Համազգային»ի նուիրատուութիւն էին ըրած, որպէսզի ճեմարանը կոչուի իրենց եղբօր անունով. իբր Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետ, պէտք է Պէյրութ երթար չէքը առնելու: Այն օրերուն Հայֆայի մէջ քոլերա կար, եւ քանի որ նաւը Հայֆայէն պիտի անցնէր, եգիպտական կառավարութիւնը պահանջած էր որ ճամբորդները պատուաստուին: Ինծի ըսաւ, որ զինք Սահհա (պետական առողջապահական կեդրոն) տանիմ՝ որ ասեղ ըսեն: Հարց տուի իրեն, թէ դուն բժիշկ ես, ինչո՞ւ դեղագրիդ վրայ չես գրեր, որ պատուաստը եղած ես: «Ատանկ խարդախութիւն չեմ կրնար ընել», ըսաւ: Բացառիկ կերպով պարկեշտ մարդ էր:

Գացինք Սահհա՝ Քասր էլ – Այնիի հիւանդանոցը, եւ այնտեղ չնայեցան որ տարիքոտ մարդ է, երկու անգամէն ըրին պատուաստը: Ստացաւ տեղը, բերաւ. իր չար բախտէն ահելի տաք ըրաւ, 45 աստիճան: Ատոնկա իրեն իրեմի տուաւ. շատ ծանր հիւանդացաւ. վայրկեանական հիւանդանոց փոխադրեցինք. ի պատիւ իրենց, բոլոր հայ բժիշկները եկան ու վեց ժամը մէյ մը փոխն ի փոխ հսկեցին վրան. մօտաւորապէս երկու շաբաթ մահաքունի մէջ էր, ատենը մէյ մը աչքերը կը բանար, «Հա Ռուբինա ջան, հա Վիգէն ջան», եւ դարձեալ կը քնանար ...

– Ձեր հօր վարած պաշտօններէն, ո՞րն է ամէնէն կարեւորը, ըստ ձեզի:

– Կասկած չկայ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Բիւրօ – կառավարութեան վարչապետութիւնը. բայց ես այն ատեն ծնած անգամ չէի:

Ըստ իր պատմածին, Բոլշեւիկները խոստացած էին որ դաշնակցական ղեկավարութեան մազին իսկ պիտի չդպչին. սակայն, երբ իշխանութիւնը ձեռք առին, յաջորդ օրն իսկ բանտարկեցին բոլոր յայտնի դէմքերը, հայրս, Ռուբէն Դարբինեանը, եւայլն: Երբոր Փետրուար 18–ի շարժումը կը սկսի եւ ապստամբները Երեւան կը հասնին, Նուրիջանեանն ու իր քանի մը ընկերները կը խմեն, կը գինովնան ու կացիններով կուգան բանտ, կը սկսին սպաննել հոն գտնուողները: Առաջին յարկի բանտարկեալները արդէն կացնահարած են եղեր – ներառեալ Համազասպը – եւ կարգը երկրորդ յարկին կուգար, յանկարծ հեռաձայնը կը զարնէ. – «Դաշնակցականները կուգան»: Բոլշեւիկները դուրս կ'ելլեն, կը տեսնեն որ դեռ հեռու են, կը վերադառնան՝ մնացեալներուն ալ հաշիւը մաքրելու. ներսինները սակայն, մինչ այդ, փակած են դարպասները: Միւսները գնդացիր կը բերեն ու կը սկսին ռմբահարել բանտը: Բայց արդէն վրայ կը հասնին ապստամբները, ու այդպէս մազապուրծ կ'ազատի հայրս ալ:

– Իսկ իր գործունէութենէն ամէնէն աւելի ի՞նչ է որ ձեզ տպաւորած է:

– Երբ Դաշնակցութեան դէմ մեծ դատը սկսաւ Ռուսաստանի մէջ, Լեժին դատախազին առջեւ, ինք ինքզինք իբր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը յայտարարելով, «Ես պատրաստ եմ իմ վրայ կրելու բոլոր ձեր ամբաստանութիւնները», ըսաւ: Եւ մայրիկը կը պատմէր, որ երբ բանտն էր, ան զարմանալի տոկունութիւն ունէր. ամէն օր իր մարզանքը կ'ընէր, կը քալէր, որպէսզի ֆիզիքապէս լաւ վիճակի մէջ մնայ. բանտապահները մեծ յարգանքով կը վարուէին հետը:

Ի միջի այլոց, ինք բժշկական ուսանող էր, երբ առաջին անգամ զինք ոստիկանատուն կը տանին, կը պատմէր ինծի. – «Նստած էի խուցին մէջ, յանկարծ զգացի որ կոնակս տաշուած երկաթ կը մտնէ. դարձայ, որ մարդ մը կեցած էր ճաղերուն ետեւ եւ աչքերէն կրակ կ'ելլէր. հիփնոթիզմ պիտի ընէր. սկսայ քալել, շարժումներ ընել, երգել՝ որ չյաջողի»:

Այն ատեն ցարական բանտերուն մէջ քաղաքական բանտարկեալները տանջանքի չէին ենթարկեր, երբեք չէին ծեծեր, բռնութիւն չէին բանեցներ, կ'ըսէր:

– Շատ արդիական, ժամանակակից գաղափարներու տէր մարդ էր ձեր հայրը, ուրեմն:

– Օրինակ մը տամ մեր սրահի կեանքէն՝ իր մօտեցումը ցոյց տալու համար: Մեր երիտասարդութեան օրերուն, երբեք կարելի չէր մտքէ անցընել, որ սրահին մէջ կարելի է պարել: Տեսանք սակայն, որ երիտասարդութիւնը հետզհետէ մեզմէ կը հեռանայ. գիշերային լսարանի սիստեմ մը որդեգրեցինք. կ'ըլլային հարցազրոյցներ, դասախօսութիւններ, վերջն ալ՝ պար. պապան եւ մաման ներկայ կ'ըլլային, կը պարէին: Պապան ինք կ'ելլէր եւ երիտասարդ աղջիկներ պարի կը հրաւիրէր, որպէսզի ընկ. Վահանը չկարենայ արգիլել. Լեւպարիտը (Նազարեանց) անգամ չէր ուզեր, հակառակ որ յառաջդիմական մարդ էր. այդ նուագները գինք կը ջղայնացնէին. ինք գիշերները կ'աշխատէր: Հայրիկը, սակայն, կը հասկնար երիտասարդութեան պահանջները: Գիտէր խօսիլ մեզի հետ. երբ ընկերուհիներս, կրըլ – Փրենտներս կը հեռաձայնէին, ինք կը պատասխանէր, անոնց հետ կը կատակէր:

– Անշուշտ իր ստացած կրթութեան ալ արդիւնք էր իր այդ լայնամտութիւնը:

– Ինք նախ Մոսկուայի բժշկական համալսարանը յաճախած էր. ապա մասնագիտացած էր Լօզանի մէջ, նշանաւոր պրոֆ. Ռուի մօտ, որ ոսկրաբոյժ էր. աշխարհի ամէն կողմերէն իրեն կ'երթան եղեր: Պապան իր քով էնթեռն էր եւ շատ փայլուն վիրաբոյժ է եղած, այնքան, որ Ռուսաստան վերադառնալէն ետք Ռուիին կը գրկէր հոնկէ եկող հիւանդները: Կեանքի պայմաններու բերումով, սակայն, ինք իր մասնագիտութիւնը չկրցաւ կիրարկել:

– Իսկ ինչպէ՞ս հանդիպած են հայրիկն ու մայրիկը իրարու. չէ՞ որ նախապէս ամուսնացած էր ընկ. Համօն:

– Դժբախտաբար ան արդէն ամուսնացած էր այդ ռուս կնոջ հետ, որմէ ալ ունեցած էր երեք զաւակներ: Մոնիկը կանուխ մահացաւ, կոլիներու ատեն: Բայց քոյրս՝ Կալեան եւ եղբայրս՝ Արիկը (Արմէն) վերջերս մեռան, բաւական յառաջացած տարիքի մէջ: Անոնց մայրը եւ Կալեան Հայաստան կ'ապրէին, Արիկը՝ Իտալիա, բայց երբեք անգամ գնաց Հայաստան: Հոն լրագրող մը իրեն գիտել կուտայ, որ զարմանալիօրէն Համօ Օհանջանեանին կը նմանի. հօրմէն աւելի բարձրահասակ էր, բայց նոյն գլուխը, նոյն բարի աչքերը, նոյն ձեռքերը:

Հայրս Ռուբինային կը հանդիպի Բաքուի մէջ, ուր իր քոյրերէն մէկը ուսուցչուհի էր եւ ամուսնացած էր նաւթային ճարտարագէտի մը հետ. Ռուբինա Արեշոֆ (Արեշեան) այն ատեն հայերէն անգամ չէր գիտեր. ռուսական միջավայրի մէջ մեծցած (հայրը՝ Վասիլի, ընդարձակ [illegible]), 17 – 18 տարեկան աղջիկ Թիֆլիսէն Բաքու գացած էր քրոջ տեսութեան: Հոն կը նկատէ, որ տունը զաղտնի ժողովներ տեղի կ'ունենան, գիշերը խորհրդաւոր մարդիկ կուգան, կ'երթան: Ո՞վ են, ի՞նչ են: Քոյրը կը բացատրէ, կը պատմէ թէ ինչ վիճակ կը տիրէ Թրքահայաստանի մէջ: Այնտեղ է, որ Ռուբինա ճանչցած էր նաեւ Քրիստափորը, որ բստ հասկցածիս, կախարդական, հրմայիչ մարդ եղած է, զօրաւոր աչքեր ունէր: Ուրեմն, հոն ալ կը հանդիպի հայրիկին ու կը սիրահարին, ինչպէս կ'ենթի: Ամբողջ խնդիրը հետեւեալն էր. – ռուս կինը համամիտ չէր, որ Համօն յեղափոխական գործունէութիւն ունենար: Եւ երբոր պապան բանտ կը դրուի, կինը չերթար զինք տեսնելու. Ռուբինան կ'երթայ: Բանտապահները կը պահանջեն իրմէ արտօնագիր մը Տիկին Օհանջանեանէն. Ռուբինա կը կեղծէ ստորագրութիւնը, եւ այդ թուղթին շնորհիւ կը յաջողի այցելել, գրպել, ուտելիք տանիլ, օգնել հօրս: Այս բաները Արիկը կը պատմէր ինծի, եւ կը հաւաստիացնէր, թէ կալւածքին լսած է:

– Կը կարդայի, որ Համօ Օհանջանեան նաեւ հաշտարար դեր կատարած է կուսակցութեան մէջ:

– Այո, հայրիկը միշտ հաշտարար դեր խաղացած է: Միակն էր Դաշնակցութեան ղեկավարներուն մէջ, որ թշնամի չունէր: Ուրիշ օրինակ մը տամ. – Գահիրէ Միսաքեան անունով մէկը կար. հնչակեան ղեկավար էր, գաւալը մարդ մը. երբոր մեռաւ, պապան գնաց յուղարկաւորութեան. տաք գլուխ ընկերներ կը նեղուին. ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, կ'ըսեն: «Այդ մարդը, հակառակ որ հակառակորդ էր, բայց քաղաքակա՛ն հակառակորդ էր. ատո՛ր համար է, որ յուղարկաւորութեան կ'երթամ: Ինչպէ՞ս չյարգել հակառակորդը»:

– Այլ խօսքով՝ ազնուակա՛ն մարդ էր Համօ Օհանջանեան:

– Ազնուական՝ թէ' իբր բժիշկ, թէ իբր մարդ: Որեւէ մէկուն չէր մերժեր. ամէնէն աղքատ մարդիկը կուգային, կ'ելլէր, կ'ընդունէր, իրենց տուներն ալ կ'երթար, ոչ միայն դրամ չէր առներ – ուտելիք չունէին, բժիշկի դրա՞մ պիտի տային–, այլեւ ինք կուտար դեղերը, բարձի տակ ալ դրամ կը դնէր: Ձեռ կրնար չհիանալ մարդուն վրայ. կեանքի հանդէպ ամբողջ հայեցողութիւնդ կը փոխուի, երբ սատնկ մարդ կը տեսնես:

Երբ շատ երիտասարդ էի, հին յունական դիւցազուններուն մասին կը պատմէր, եւ ես ինծի կեանքի յղացք մը ընտեղծած էի. ինչպէ՞ս կարելի է բացատրել, որ մարդիկ գիտակցաբար դէպի մահ կ'երթան, օրինակ՝ հին Յոյները, Հռոմայեցիները, եւ եկած էի այն եզրակացութեան, որ երջանկութիւն ըսուածը չիշի մը մէջ դրուած է. կրնայ կաթիլ, կաթիլ տարածուիլ ամբողջ կեանքիդ վրայ, կամ կրնաս մէկ անգամէն խմել – մարտիրոսներու պարագան էր ատիկա:

Համօ Օհանջանեան ամբողջ կեանք մը անցուց ծառայելով, եւ երբոր մեռաւ, 100 ոսկի չկար դրպանը. ունեցածը միշտ ուրիշին բաժնած էր. բայց երջանիկ մարդ էր. մամային հետ՝ շա՛տ երջանիկ էր. աղաւնիներու պէս էին. զարմացայ որ Ռուբինան կրցաւ այդքան երկար վերապրիլ, հակառակ որ ցնցուած էր հօրս մահէն: Կեանքի տարբեր ըմբռնում մըն էր...

Հարցազրոյցը վարեց՝

ՎՐԷԺ — ԱՐՄԷՆ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՑՈՅՑ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 5–ի ժախակողմեան ՏԻ ԹԱԿԵՍՑԱՅԹՈՒՆԿ–էն կը տեղեկանանք թէ Սեպտեմբեր 1–ին Երեւանի քիմիայի գործարաններէն մէկուն առջեւ մօտ երկու հարիւր անձեր ցոյց մը բրած են, պահանջելով գործատան փակումը: Ոստիկանութիւնը չէ միջամտած, իսկ գործատան տնօրէնութիւնը տասը հոգինոց պատուիրակութիւն մը ընդունած եւ անոնց հետ տեսակցած է: Աւելի վերջը գերմանական թերթը կ'անդրադառնայ այն տեղեկագրին, որ անցեալ տարի ներկայացուած էր Հայաստանի մթնոլորտի լուրջ կացութեամբ մտահոգուող խումբի մը կողմէ եւ արտատպուած Սփիւռքի կարգ մը թերթերուն կողմէ:

Իրօք Հայաստանի պաշտօնական մամուլն ալ ներկայիս սկսած է արձագանգ հանդիսանալ մթնոլորտի բաւական ծանր, չըսելու համար լուրջ կացութեան: «Գարուն»ի եւ «Գրական Թերթ»ի վերջին թիւերուն մէջ շատ բան կարելի է գտնել այս հարցին շուրջ: Այս վերջինին Օգոստոս 28–ի թիւէն կը տեղեկանանք «Սեւանի օգնութեան Փոնդ»ի մը հիմնադրումը: Երեւանի ռատիօկայանն ալ Սեպտեմբեր 6–ի Եւրոպայի մէջ ապրող Հայութեան համար տուած իր հաղորդումներուն ընթացքին լայնօրէն անդրադարձած է նոյն հարցերուն՝ իրապաշտ մօտեցումով: Անկէ յայտնի կ'ըլլայ որ Երեւանի «Պոլիվինիլացետատ» գործարանը ի մօտոյ իր դռները պիտի գոցէ: Ուշագրաւ է որ Երեւանի ռատիօկայանը՝ հեռանալով իր երբեմնի հարցերը վարդագոյն ակնոցով դիտելու մօտեցումէն յարմար տեսած է ափիւռքահայութեան ներկայացնել այս հարցը, տուրք տալով Սփիւռքի մամուլի մէջ մանաւանդ վերջին շրջանին հետըզհետէ ծաւալուող հետաքրքրութեան եւ մտահոգութեան հայրենիքի մթնոլորտի վիճակին նկատմամբ: Յուսանք որ անյապաղ կատարուին անհրաժեշտ՝ առարկայական միջոցառումները:

Յ. ԿԱՄԻԴԵԱՆ

ԽՄԲ. – «ՅԱՌԱՋ»ի. – Աւելցնենք թէ վերոյիշեալ ցոյցին մասին Փարիզի «Լա Փանսէ Ռիւս» ռուսերէն թերթը յօդուած մը հրատարակած է Պարոյր Հայրիկեանի ստորագրութեամբ:

ԴԷՂՁՈՒԹԷ ԴԷՂՁՈՒԹ

ՆԻՍ. ՁՄԻՌՆԻԻ (Աթէնք) մէջ, Սեպտեմբեր 14–ին, տեղի ունեցած է փառատօն մը, քաղաքապետութեան կազմակերպութեամբ: Մասնակցած են Հայեր, Կիպրացիներ եւ Պաղեստինցիներ: Հանդէս եկած են Համազգայինի «Յակոբ Փափազեան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Գուրգէն Մովսէսեանի, Հ. Յ. Դ. Երիտասարդականի պարախումբը եւ Խաչիկ Մանուկեան՝ խօսելով «Հայկական հարցը այսօր» նիւթին շուրջ:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Մարի Մանուկեան Վարժարանին մէջ, Օգոստոս 13–ին, տօնուած է Մայրերու Օրը: Բացումը կատարած է Տիկին Ռոսա Պալեան, անդրադառնալով օրուան նշանակութեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած է նախակրթարանի բաժնի տեսուչը՝ Գէորգ Մարաշլեան:

**

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ Խաչատուր Աբովեանի Թանգարանին մէջ, Օգոստոս 20–ին, տեղի ունեցած է նկարիչ Տեմեթրիօ Ուրրուչուայի անձին, կեանքին ու արուեստին մասին դասախօսութիւն մը: Դասախօսած է նկարիչ Սարգիս Աչճեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԱՀԱՅ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐ
Les Cahiers de la Quatra
7

ԿԱՐԻԿ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Հայ Արուեստի Զարգացման Միութեան, 1987, Փարիզ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Յուշագրութեան «հերոս»ին, այսինքն՝ Ալիշանի ներքին էութիւնը, բնաւորութեան գիծերը, գիտելիքները, հակումներն ու հետաքրքրութիւնները կը բացայայտուին երկրորդ հերթին: Նահապետին «դժուար բռնուող մարդ լինելը» (Աւ. Իսահակեան) եւ անոր հետեւանքով իրեն նուիրուած յուշապատումներու մէջ սակայ վերոյիշեալ առանձնայատկութիւնը կուգայ տարբերիչ երանգ մըն ալ աւելցնելու անոր վերաբերող նաեւ մեր ուրիշ գործիչներուն նուիրուած յուշագրութիւններու մէջ:

Հարց կը ծագի. իսկ ի՞նչ կը ներկայացնեն Ալիշանի մասին իր ժամանակակիցներու յուշերը, դիտուած ամբողջութեան մէջ:

Մինչեւ այսօր երբ կը քննենք մեզի ծանօթ շուրջ քսանհինգ յուշապատումներ, մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ այն հանգամանքը, որ յուշագիրները զանազան մակարդակի եւ հասարակական կեանքի ամենատարբեր դիրքերէն մարդիկ են: Ալիշանի մասին յուշերով հանդէս եկած է անոր նախկին աշակերտը, հրապարակախօս, գրող ու մշակութային գործիչ Ա. Արփիարեան, գրականագէտ – բանասէր Գրիգոր Խալաթեանց, նշանաւոր նկարիչներ՝ Գէորգ Բաշինջաղեան ու Արշակ Ֆէթվաճեան, Փարիզի հայ համայնքի առաջնորդ, ամսագրի խմբագիր Կարապետ Եպիսկոպոս Պասմաճեան, մանկագիր ու մանկական ամսագրերու խմբագիր Տիգրան Նազարեան, պետական – հասարակական գործիչ Մինաս Նուրիխանեան: Արժէքաւոր յուշապատումներ ունին մեր իրականութեան երկու նշանաւոր դէմքերը՝ ականաւոր հրապարակախօս Գրիգոր Արծրունի եւ հայ գրականութեան դասական Աւետիք Իսահակեան: Եթէ այս բոլորին աւելցնենք նաեւ, որ տարբեր առիթներով պարբերականներու մէջ հանդէս եկած են Մխիթարեան միաբանութեան անդամները (Հ. Սիմոն Երեմեան, Հ. Յովհ. Թորոսեան, Հ. Քերովբէ Չրաքեան, Հ. Մեսրոպ Ճանաշեան, Հ. Թադէոս Թովմաճեան), եւ եթէ նշենք, որ յուշերով հանդէս եկած են նաեւ այնպիսի անձեր, որոնք գրեթէ ոչ մէկ հետք թողած են մեր գրականութեան ու մշակոյթի պատմութեան մէջ (Մ. Զալեան, Աբրահամ Տէր – Յակոբեան), պարզ կը դառնայ, թէ ինչպիսի՝ իրարմէ տարբեր դիրքի ու կացութեան տէր մարդիկ էին Նահապետին մասին պատմողները: Այս հանգամանքը մեզի համար կարեւոր նշանակութիւն ունի այն պատճառով, որ յուշագիրներէն իւրաքանչիւրը Ալիշանի մասին գրելով զայն կը ներկայացնէ իր ըմբռնումներուն եւ պատկերացումներուն համաձայն. Նահապետը բնութագրած կամ անոր գիտական տեսակէտներն ու կարծիքները շարադրած է իր կարողութիւններու եւ հնարաւորութիւններու սահմաններուն մէջ: Այս ալ իր կարգին թոյլ կուտայ Ալիշանը տեսնել տարբեր տեսանկիւններէ արձակուած ճառագայթներու կիզակէտին վրայ, եւ բնականաբար, աւելի ճիշդ ու յստակ պատկերացում կազմել անոր մասին, որպէս բանաստեղծ, գիտնական ու մարդ: Եթէ Մ. Նուրիխանեան կը յուշագրէ Ալիշանի մասին ներկայացնելով զայն որպէս լեզուագէտ – լեզուաբան, Արփիար Արփիարեան՝ որպէս ուսուցիչ ու մանկավարժ, Հ. Կիւրեղ Քիպարեան կը տեղեկացնէ, թէ ըստ Ալիշանի նախնական մտայղացման ինչպիսի կառուցուածք պէտք է ունենային «Նուագք»–ներու հանրայայտ ժողովածուները, Հ. Յովհ. Թորոսեան ցոյց կուտայ, թէ ինչպէս մէկն էր Ալիշան իրեւ ընկեր ու կրտսեր գրչակիցներու խորհրդատու, Հ. Մեսրոպ Ճանաշեան, վերջապէս, կը բացայայտէ ուշագրաւ կապ մը Ալիշանի եւ նկարիչ Ա. Ֆէթվաճեանի միջեւ եւայլն, յետոյ այս բոլորին գիտական մէկտեղումը եւ այդ հիման վրայ եղած եզրակացութիւնները հնարաւորութիւն կուտան աւելի հանգամանօրէն ճանչնալու Նահապետը՝ մէկը, որ ինչպէս արդէն ըսինք, դիւրաւ «բռնուող»ներէն չէր: Այս բոլորը կուգան անգամ մը եւս հաւաստելու, որ շուրջ քսանհինգ մեծ ու փոքր յուշապատումները ընդհանուր առմամբ ճիշդ կը ներկայացնեն Նահապետի կեանքի այլեւ այլ հանգամանքները, որոնց մասին, եթէ չըլլային անոնք, մենք հաւանօրէն ոչ մէկ բան պիտի գիտնայինք: Պիտի չգիտնայինք, օրինակ, թէ աշխատանքի ինչպիսի վերակարգ ունէր Ալիշան, (գրասեղանի մօտն էր առաւօտեան չորս – չորսուկէսէն, եւ ընդմիջումներով՝ մինչեւ երեկոյեան ժամը), ինչպէս կ'օգնէր միաբաններու՝ հրատարակութեան պատրաստուող աշխատութիւնները աւելի բարելաւելու (նեղ – երկար թուղթի վրայ կը նշէր իր դիտողութիւնները, կը յանձնէր հեղինակին, պատուիրելով սակայն որ իր բրածին մասին յիշատակութիւն չըլլայ), ինչպէս կ'օգտուէր անհրաժեշտ գրականութենէն (կարգացած էր Միաբանութեան շուրջ 1600 ձեռագրերը, ընդօրինակած անհրաժեշտ նօթերը, իսկ յետագայի համար նշած ձեռագրերու էջերու թիւերը) եւայլն: Ահա այս բոլորը բացայայտելու եւ աւելի լրիւ գաղափար տալու կ'օգնեն «ալիշանեան» յուշապատումները:

(Շար. 2)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Նուպար Յովհաննէսեանի *յիշատակին*, *Տէր եւ Տիկին Նուպար Մանուկեան եւ զաւակները* 500 Ֆ. *կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին*, 250 Ֆ. Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ – Առմէնիէնին (*ստանալ*՝ «*Յառաջ*»*էն*) *եւ* 250 Ֆ. «*Յառաջ*»*ին*:

**

Մաքրուհի Կիւրիննեանի *մահուան քառասունքին առթիւ*՝ *Տէր եւ Տիկին Համբարձում Դարբինեան* 200 Ֆ. *կը նուիրեն* «*Յառաջ*»*ին*:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացաւ Տէր եւ Տիկին Խոսրով Զորաբարեանէ 500 Ֆ. *փոխան ծաղկեպսակի*, Նազար Պետիկեանի *մահուան առթիւ*:

**

Կապ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Պելֆոնթէնի Օգոստոս 16-ի դաշտահանդէսին առթիւ.–

Պր. Արիկեան 50 *տոլար*, *Պր. Աւետիք Եալընեան* 5000 Ֆ., *Տիկին Անի Ժամկոչեան* 2000 Ֆ., *Պր. Արա Եազմաճեան*, *Պր. Գասպարեան*, *Տէր եւ Տիկին Գալայճեան*, *Պր. Ատոմեան* 1000-*ական* Ֆ., *Եզիկեան*, *Ազատեան*, *Տէր եւ Տիկին Ժ. Մուրատեան*, *Ոմն*, *Կարպիս Ժալոյեան*, *Խաչատուր Թաղէոսեան*, *Տէր եւ Տիկին Գարագելեան*, *Տիկին Գայեանէ Փոնթօ* 500-*ական ֆրանք*, *Պր. Միշէլ Միքայէլեան* 300 Ֆ., *Սահաճեան*, *Ժան Փուշուճեան*, *Տէր եւ Տիկին Ռ. Ռընէ*, *Օր. Շանթալ Գազանճեան*, *Ոմն*, *Քէֆէճեան*, *Փուշուճեան*, *Գաչվաքեան* 200-*ական* Ֆ., *Ոմն*, *Ոմն*, 100-*ական* Ֆ.:

Գումար՝ 17.000 Ֆր.:

**

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Գուրգէն Փիրանեանի *մահուան քառասունքին առթիւ. – Տիկին Անոյշ Փիրանեան* 500 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Փիրանեան*, *Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փիրանեան* 250-*ական* Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Կարօ Փիրանեան* 200 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Գէորգ Ալեանաքեան*, *Տէր եւ Տիկին Տիգրան*, *Կարապետ Պօլիքեան*, *Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պօյաճեան*, *Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Սաեփանեան*, *Տէր եւ Տիկին Արշէն Պօղոսեան* 100-*ական* Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Սանթուրեան* 200 Ֆ., *Համբարձում Մինասեան*, *Յարութիւն Տէրոյեան*, *Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապայեան*, *Տիկին Քասթանիա*, *Մինասեան ընտանիք* 50-*ական* Ֆ.:

**

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկի. – Ալեքսան Արութեանի *մահուան առթիւ*՝ *Տիկին Գոհարիկ Ղազարեան* 250 Ֆ., Սիմոն Համբարձումեանի *մահուան առթիւ*՝ *Տէր եւ Տիկին Սօլաքեան* 100 Ֆ., *Տիկին* Փերուզ Փափազեանի *մահուան առթիւ*՝ *Տէր եւ Տիկին Կարօ Փանոսեան* 100 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Տօնիքեան* 100 Ֆ., Մելինէ Զարուկեանի (*ծնեալ*՝ *Այլաննեան*) *մահուան առթիւ. – Տիկին Աւետեան* 100 Ֆ., *Լուսվիկ Աւետեան* 100 Ֆ., Երանուհի Վարժապետեանի *մահուան առթիւ*՝ *Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեանէ* 50 Ֆ.:

Այս առթիւ վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ նուիրատուներուն:

> ### *ՄԱՐՍԷՅԼ*
> ### *ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ*
> ### *ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ*
>
> ## ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ
>
> *ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ* 16-*էն* 25
>
> *Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ*:
>
> *Ցեռագային*՝ *մանրամասնութիւններ*:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Մարլէն Պետիկեան, *Տէր եւ Տիկին Թորոս Պետիկեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով*, *փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով*, *անձամբ թէ գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին*, *իրենց ամուսնոյն եւ զաւկին*՝

ՆԱԶԱՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆԻ

կսկծալի կորուստին առթիւ:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի *մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները*, *Զորեքշաբթի*, *Սեպտեմբեր* 30, *ժամը* 14.30-*ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ*:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

**

ՄԻՋ – ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Շրջանային Վարչութիւնը փարիզեան շրջանի իր բոլոր ընկերուհիները կը հրաւիրէ միջ – մասնաճիւղային ժողովի՝ *Ուրբաթ*, *Սեպտեմբեր* 25, *ժամը* 20.30-*ին*, *Փարիզի Մշակոյթի Տան մէջ*:

> *ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ*
>
> Տոմսեր – Ակնարկներ
>
> *Հեղինակ*՝
>
> *ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ*
>
> ԼՈՒԱՑՔ
> ՓՈՒԽԱՄ
> ՏԱՆԻՔԻ
> ՎՐԱՅ
>
> *Գին*՝ 100 *Ֆր.*
>
> *Դիմել. –*
>
> HAY DISC
> 35, rue Lamartine, Paris 9e
>
> Librairie H. Samuelian
> 51, rue Monsieur le Prince, Paris 6e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, *Կիրակի*, *Հոկտեմբեր* 18-*ին*:

**

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեան *մասնաճիւղի տարեկան ճաշկերոյթը*, *ի նպաստ իր Տան*, *Նոյեմբեր* 21-*ին*:

> ● ● ● ● ● ● ● ●
>
> ### ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ
>
> *Ս. Մեսրոպ Կրթարանին*
>
> ## ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
> ## ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ
>
> ● ● ● ● ● ● ● ●

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան առթիւ, *հանդիսաւոր պատարագ եւ աւանդական մատաղօրհնութիւն կը կատարուի*, *Կիրակի*, *Սեպտեմբեր* 27-*ին*:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՇԱՀԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ «*Գուսան*» *երգչախումբը*, *ղեկավարութեամբ*՝ *Տիկին Ժիւլիէթ Ելմազեանի*:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ ՍՐԲՈՅ ԽԱՉԻՆ

Սեպտեմբեր 27, *Կիրակի առաւօտ Ս. Եկեղեցւոյս մէջ պատարագ կը մատուցուի*:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագ ժամը 10.30-*ին*:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ
ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՅ
Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Սեպտեմբեր 27, *Կիրակի օր*, *տօն է Վարագայ Սուրբ Խաչի*, *այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի*, *Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ*:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ

Փարիզի Հայոց Առաջնորդ

Երգեցողութիւնք կը կատարուին միաձայն Մայր եղանակաւ եկեղեցւոյս Դպրաց դասին կողմէ:

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի աւանդական Մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ, *եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու*, *հոգաբարձուներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ*:

Որմէ յետոյ քաղաքապետարանի կողմէ սիրայօժար տրամադրուած սրահի մը մէջ հաւաքոյթ սիրոյ սեղաններու շուրջ հանդիսապետութեամբ՝ *Գիւտ Եպիսկոպոսի*:

Սիրով կը հրաւիրուին, *Առնուվիլի*, *Սարսէլի*, *Անիէնի*, *Կուսէնվիլի*, *Սէվրանի հաւատացեալ ժողովուրդը ներկայ գտնուելու եւ աղօթելու*:

> ## «*ՅԱՌԱՋ*»*ի*
> ## ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԴԵՐՈՒ
> ## ՍԱԿԱԳԻՆԸ
> ### ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1ԷՆ
>
> | | | |
> |---|---|---|
> | Մահազդ | 350 | (415,10) |
> | Հոգեհանգիստ | 250 | (296,50) |
> | Շնորհակալիք | 250 | (296,50) |
> | Հարսնիք, նշանտուք | 300 | (355,80) |
> | Ծնունդ | 300 | (355,80) |
>
> *Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ*, *հարկ է աւելցնել* 18,60% Թ.Վ.Ա. (*տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը*):
>
> *Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու*, *մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ* (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8*րդ* (12-13 *տող*) *մնացեալին*:
>
> *Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար*, *դիմել Թերթին Վարչութեան*:

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ԿՐԸՆՈՊԼ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ շահագրգռուող ծնողներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, *Հոկտեմբեր* 3-*ին*, *ժամը* 14.30-*էն* 17.30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, *Հոկտեմբեր* 3, *ժամը* 14-*ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան*՝ *Զորեքշաբթի ժամը* 10-*էն* 12, *Շաբաթ*, *ժամը* 14-*էն* 16, *Կապոյտ Խաչի Տան մէջ*:

17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan

Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

**

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30-*ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դասընթացքները*, *Զորեքշաբթի օրերը ժամը* 8.30-*էն* 12.30, *իսկ կէսօրէ ետք ժամը* 14.30-*էն* 17:

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակցութիւն, *կրօնք եւ պատմութիւն*, *երգ ու պար*: *Կը հրաւիրուին շրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռները* 4-*էն* 14 *տարեկան*:

Արձանագրութեանց համար եւ յաւելեալ տեղեկութեանց դիմել Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան:

Հեռաձայն. – 46 – 44 – 28 – 52

**

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՅ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցի 1987 – 88 *տարեշրջանի դասընթացքները վերսկսան Սեպտեմբեր* 16-*ին*, *Զորեքշաբթի օրը*:

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 *տարեկանէն սկսեալ*:

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. –

1.– *Հայոց լեզու*.
2.– *Հայոց պատմութիւն*.
3.– *Կրօնք*.
4.– *Հայկական երաժշտութիւն*.
5.– *Մանկանց երգչախումբ – պատարագի երգեցողութիւն*, *ղեկավարութեամբ Խաչիկ Ելմազեանի* –:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, *ամէն Զորեքշաբթի*, *ժամը*՝ 10 – 12, *եւ* 14 – 17-*ի միջեւ*:

Օթօքարի սպասարկութիւն և կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ ստեղծուած են:

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագրութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, *ամէն օր ժամը*՝ 9-*էն մինչեւ* 17:

Հասցէ. –

EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
26-27

SAMEDI-DIMANCHE
26-27 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.582
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNÉE — No 16.582

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՕՐԱԹԵՐԹԵՐ ԼՈՅՍ ՉՏԵՍԱՆ

«Գիրքի Բանուորներ»ու Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան (Սէ – Ժէ – Թէ) ազգ. գործադիրի անակնկալ հրահանգը, Հինգշաբթի իրիկուն պատճառ եղաւ որ փարիզեան օրաթերթերը չկարենան լոյս տեսնել, Ուրբաթ օր, Սեպտեմբեր 25:

Այս շարժումին պատճառը ծագած էր Հինգշաբթի օր, Լը Ման, դատարանին առջեւ: Հոն, նոյն առաւօտուն ցոյց մը կազմակերպուած էր Սէ – Ժէ Թէ–ին կողմէ, որ շատ արագ կերպով պիտի այլասերէր եւ վերածուէր բուռն բախումներու ցուցարարներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ: Այս ամբողջը հետեւանք էր Սէ – Ժէ – Թէ–ի չորս պատուիրակներու 880 հազար ֆրանք հատուցում վճարելու դատապարտութեան: Այս պատիժը ձեռք ձգած էր Լը Թապա գործատունը (ամերիկեան Քիմպըլի Քլարք խումբին պատկանող), 1985–ին կատարուած եւ ապօրինի նկատուած գործադուլներու համար: 200 «չարքայիններ» եկած էին ամէն կողմէ մինչեւ իսկ Փրովանս – Քոթ տ'Ազիւրէն, որովհետեւ նոյն օրը, Հինգշաբթի դատարանին մէկ նոր նիստով պիտի յայտնուէր այդ չորս դատապարտեալներուն, որ ենթակայ են գրաւման – հրամանագրի մը իրենց աշխատավարձքին վրայ, քանի որ Սէ – Ժէ – Թէ–ն կը մերժէր վճարել հատուցումը:

Բայց, ցոյցը շատ շուտ վերածուած էր դատարանի գրաւման, առաւօտեան 9–ին եւ կէս ժամ ետք, ապահովութեան ուժերը կը հասնէին պարպելու համար (արտասուաբեր ռումբ, մտրակ եւայլն) եւ ծանր բախումներ տեղի կ'ունենային: Սէ – Ժէ – Թէ–ի բաժին այն է որ ոստիկանութիւնը շատ բիրտ վերաբերում ցոյց տուած է: Վիրաւորուած են հինգ հոգի, 3 ցուցարար (մէկը՝ Ռ. Պուիրի, քարտուղարն է «Հաղորդակցութեան, Թուղթի եւ Գիրքի Ճարտարարուեստ»ներու Սէ – Ժէ – Թէ դաշնակցութեան) երկու ոստիկան:

**

Ծանօթ է որ մամուլը մենաշնորհն է - գրեթէ - Սէ–Ժէ–Թէ–ի բանուորներուն եւ մէկ վայրկեանէն միւսը անոնք կրնան լռութեան մատնել զայն: Ուրբաթ օր, հիւսիսային եւ հարաւային Ֆրանսայի տեղական օրաթերթերը լոյս կը տեսնէին: «Յառաջ», զօրավիգ ըլլալու ոգիով, ցարդ միշտ միացած է նման շարժումներու, եթէ այսօր բացառաբար, լոյս կը տեսնէ, գլխաւոր պատճառն այն է նաեւ, որ շաբթուան իր վերջին թիւն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԹԵՐԱՆ – ՔՈՀԼ ֆրանքօ-գերմանական պաշտպանութեան միացեալ ուժ մը կը նախատեսեն: Այս էր գլխաւոր եզրակացութիւնը իրենց տեսակցութեան, երկու երկիրներու համագործակցութեան 25–ամեակին առթիւ:

ՍԱՅՏԱՅԻ մէջ (հարաւային – Լիբանան) յիսուսեան միաբանութեան պատկանող ֆրանսացի վարդապետ մը՝ հայր Անդրէ Մաս, 47 տարեկան, սպաննուեցաւ իր գրասենեակին մէջ: Տեսուչն էր Պէյրութի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանին կապուած տեղւոյն համալսարանական կեդրոնին: Ուրբաթ, դեռ ոչ ոք տէր եղած էր արարքին եւ հարց կար թէ հակաֆրանսակա՞ն արարք մըն էր թէ հակաքրիստոնեայ: Սէն – Ժոզէֆ համալսարանը հիմնուած է յիսուսեաններու կողմէ 1875–ին եւ տարեկան 6000 ուսանող կ'ընդունի (ֆրանսախօս): Հայր Մաս շատ սիրուած անձ մըն էր, նաեւ իր մաթեմատիկայի աշակերտներէն, որոնք կը կազմէին Սայտայի կեդրոնին ամբողջութիւնը:

ՊՈՊ ՖՈՍ, պարագիր եւ բեմադիր յանկարծամահ եղաւ 60 տարեկանին, Ուաշինկթըն, հազիւ քանի մը վայրկեան ետք իր «Սուիթ – Չարիթի»ի վերջին փորձը ղեկավարելէ ետք: Նոյն իրիկուն Ուաշինկթընի պետական թատրոնը ներկայ պիտի ըլլար առաջին շքեղ ներկայացման: Ամերիկացի այս արուեստագէտը ճակատագրի խաղով մը, մեռաւ, ինչպէս ինք իսկ երեւակայած էր ինքնակենսագրական իր մէկ ֆիլմին մէջ՝ Օլ ցէթ ճէզ, որ Ֆրանսա «Թող ներկայացումը (սփեքթաքըլ) սկսի» խորագիրը կը կրէր: Ասպարէզը սկսած էր պարելով, շարունակած ուրիշները պարել տալով, Ֆրանսայի մէջ աւելի ծանօթ էր իր շարժանկարներուն շնորհիւ:

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, իշխանութիւնները փակեցին զինամթերքի գնման իրանեան գրասենեակը, ինչ որ շատ բան չի փոխեր եւ գրեթէ խորհրդանշական բնոյթ ունի, քանի որ Պարսիկները ուրիշ գրասենեակներ պատրաստած են Գերմանիա եւ Զուիցերիա: Տիկին Թաչըրի բարկութիւնը հետեւանք է բրիտանական դրօշակ կրող քարիւղատար նաւու մը յարձակման: Պարսիկներու զէնք հայթայթող գլխաւոր երկիրներն են Չինաստան, Սուրիա, Լիբիա, Իսրայէլ: Լաւ յաճախորդի համբաւ ունի, կանխիկ վճարող:

ՓՈԼԱՔ մեղադրանքի տակ է, անուանարկութեան համար Լը Փէնի դէմ: Միջադէպը անցեալ Մայիս 16–ին պատահած էր, մինչ՝ «Պատասխանի իրաւունք» յայտագրին ընթացքին: Լը Փէն դարչահոտ բորենի բառ ըլլալով Փոլաքի, այս վերջինն ալ միականի ժանտակից պատասխանած էր:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17 – 18)

«ԾԻԾԵՌՆԱԿ» ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Տուապսէի «Օրլեոնոկ» պիոներական ճամբարին մէջ տեղի ունեցած են դպրոցական երգ ու նուագախումբի մրցումներ, որոնց մասնակցած են նախապէս կազմակերպուած մրցումներու յաղթական խումբերը: Դատակազմը, զոր գլխաւորած է երգահան Գ. Գարանեան, լաւագոյն վկայականներ շնորհած է դպրոցական 11 նուագախումբերու, որոնց կարգին նաեւ Լենինականի պիոներներու պալատի «Ծիծեռնակ» ճագի նուագախումբին: Հենրիկ Մխիթարեանի ղեկավարած խումբը իրաւունք ստացած է նաեւ մասնակցելու փառատօնէն ետք կազմակերպուած եզրափակիչ համերգին:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԻ ԽԱՂԵՐ «ԱՐԱՐԱՏ» — «ԳՈՒՐԻԱ» ՀԱՒԱՍԱՐ

Խորհ. Միութեան ֆութպոլի դաշնակցութեան բաժակի մրցաշարքի իր երկրորդ հանդիպումը «Արարատ» ունեցած է «Գուրիա»ի հետ: Խաղը տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեանի մէջ եւ վերջ գտած 0 — 0 արդիւնքով:

**

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ «ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Քութայիսի մէջ Աբովեանի «Կոտայք»ը հիւրընկալուած է տեղւոյն «Տորպեդօ»ի կողմէ, խորհրդային ախոյենութեան Ա. դասակարգի մրցաշարքի 30–րդ հանդիպումին: Խաղի առաջին կէս ժամուան ընթացքին Աբովեանցիները երեք անգամ գրաւած են մրցակիցներու բերդը: 8–րդ վայրկեանին առաջին կոլը նշանակած է Յովհաննիսեան, 17–րդ վայրկեանին երկրորդը՝ Սանամեան, 28–րդ վայրկեանին երրորդը՝ Մելիքեան: Այս հանդիպումէն ետք «Կոտայք» կը գրաւէր դասաւորման 17–րդ տեղը (22 խումբերու մէջ):

**

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Մինգեչաուրի մէջ Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը 1–ի դէմ 3 կէտով պարտուած է «Ատոմորլիստ»էն, իսկ Լենինականի «Օլիմպիա»ն 1 – 2 արդիւնքով պարտուած է Ղազախստանի մէջ՝ «Գոյա – զան»էն:

«ԼՈՒԱՑՔ ՓՌՈՒԱԾ ՏԱՆԻՔԻ ՎՐԱՅ»

«ՎԵՐՋԱՊԷՍ ԽԻՂՃ ՈՒՆԻՆՔ»

—×—

Երբ կ'ըսեն, թէ ամէն ինչ պէ՛տք է աշխարհ մը կազմելու համար, իրաւունք ունին: Եթէ Աստուած ստեղծեց բնութիւնը ապա մարդը իր պատկերով, մարդն է որ կահաւորեց Աստուծոյ ստեղծած աշխարհը՝ համաձայն իր պատկերին: Նայուածք մը կը բաւէ հաստատելու, որ մարդուն ստեղծած բոլոր առարկաները ալ կը նմանին իրեն, ըլլան անոնք պատուհան թէ անիւ, աթոռ թէ գրիչ: Մարդիկ պէտք ունեցան կրակի ու ստեղծեցին զայն, պէտք ունեցան տունի ու կառուցին զայն, պէտք ունեցան կառքի ու հնարեցին զայն: Վերջապէս ստեղծուեցան աշխատանքներ, զորս կատարելու համար միշտ ալ գտնուեցան թեկնածուներ, ստեղծուեցան արհեստները ու արուեստները եւ ամէն բնագաւառ ունեցաւ ծառայողներ: Բայց կան գործեր, որոնք կը շարունակեն տարօրինակ թուիլ ինծի ու չեմ յաջողիր զետեղել զանոնք Աստուծոյ պատկերով ստեղծուած մարդուն գործունէութիւններու ծիրին մէջ:

Լրագրիս մէջ կը կարդամ Պետութեան մը այն յայտարարութիւնը, թէ վարձկան զինուորներու ձերբակալութեան պարագային, անոնց պիտի տրուի նման անհատներու սահմանուած պատիժը: Կը կարդամ ու անշուշտ չեմ կրնար ըմբռնել, թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ նման պատիժ, երբ վատութիւնները «գնահատել» աւելի մեծ երեւակայութիւն կը պահանջէ քան առաքինի ծառայութիւնները: Լրագրիս ընթերցումը շարունակելով երբ կ'իմանամ, որ վարձկան զինուորներն ալ կը վճարուին համաձայն իրենց արժանիքներուն եւ թէ սովորական զինուորը ամսական կը ստանայ 500 տոլար, ենթասպան՝ 800, սպան՝ 1000, իսկ ինժիները՝ 1500, ինքզինքս կը կարծեմ գտնել ցուցափեղկերու առջեւ: Երբ լայն կը բանամ աչքերս, կը նկատեմ, որ վաճառատան մը ցուցափեղկերը չեն անոնք, այլ ցուցափեղկերը Ամսթերտամի հանրային այն տուներուն, որոնք պերճանքներ կ'առաջարկեն անցորդներուն:

Կը հիանամ մարդուն ամէն ինչ ընելու պատրաստակամութեան վրայ, սակայն չեմ յաջողիր ոչ իսկ արդարացնել վարձկան զինուորին կոչումը: Անգամ մըն ալ կը խորհրդածեմ դրամին գործած աւերներուն վրայ ու անգամ մըն ալ մեր լեզուի մարդ բառը շրջելով երբ կը ստանամ դրամը, այլեւս հարց չեմ տար թէ գիտակցաբա՞ր կատարուած է այս «գիւտ»ը, այլ նիւթով ամէն բան կարենալ գնելու իրողութիւնը պարզապէս զզուանք կը պատճառէ:

– Ամէն ինչ իր գինը ունի, կը ծանուցանեն անպատկառօրէն ու միշտ ալ դեղին ժպիտ մը կ'ուրուագծուի այդ ինքնավստահներու դէմքին վրայ:

Կան անշուշտ ազնուական հոգիներ, որոնք կռիւի դաշտ կը մտնեն ժողովուրդի մը արդար դատին համար, անոր իրաւունքները ձեռք ձգելու համար, անոր հայրենիքը պաշտպանելու համար, սակայն ի՞նչ համ կրնայ ունենալ վարձկան զինուորներով տարուած յաղթանակը, եթէ անշուշտ կարելի է նման յաղթանակ իրագործել: Հապա նոյնինքն վարձկան զինուորնե՞րը, որոնք դրամական հատուցումի փոխարէն պատրաստ են մարդ սպաննելու, հայրենիք աւերելու, կաւատի աշխատանք կատարելու:

Լիբանանի պատերազմի յայտնութիւններէն մէկը եղաւ ղաննաս կոչուած այդ արարածը, որ ծածուկ կերպով իր պատուհանին ետեւ ծուարած, պարտականութիւնը ունի՝ նոր խուճապ ստեղծելու համար՝ կրակելու փողոցէն անցնող պատահական քաղաքացիներու վրայ ու վճարուելու համաձայն իր տապալած անհատներու թիւին: Բայց իր «գործատէր»ը ի՞նչպէս կրնայ հաւատք ընծայել ներկայացուած հաշուեցոյցին: Ղաննասը կը պատասխանէ հանդարտութեամբ.

– Խիղճ ունինք վերջապէս, չէ՞:

Մանրավէպի տպաւորութիւն ձգող այս օրինակը կը պահէ իր ամբողջ զօրութիւնը: Մարդիկ ունին կարողութիւնը արդարացնելու իրենց բոլոր անմարդկային արարքները, դաւաճանութիւնները, դաւադրութիւնները: Անոնք կարողութիւնը ունին նոյնիսկ սրբազան արարքի վերածելու իրենց տմարդի գործունէութիւնը: Իսկ վարձկան զինուորները միայն պատերազմի դաշտերուն վրայ չէ որ առաջ կը տանին իրենց աշխատանքը: Անոնցմէ շատեր կը գործեն գիտական, քաղաքական, մտաւորական մակարդակներու վրայ ու իրենց բնածին շնորհները կը դնեն մի՛շտ աւելի վճարող յաճախորդներու տրամադրութեան տակ:

Երբ կը նայիմ թղթադրամի մը ու անհատի մը նկարը կը տեսնեմ անոր վրայ, մարդ–դրամ զոյգը կրկին կը ծառանայ դիմացս: Դրամի՞ն հետ ստեղծուեցան վարձկանները ու գործակալները, թէ անոնք գոյութիւն ունէին պատմութեան առաջին մէկ օրէն: Հապա Աստուծոյ մարդ արարածին ազատօրէն ընտրելու շնորհած կարողութի՞ւնը: Այստեղ, ձայնասփիւռի մը տկար կայանին պէս կը խանգարուի դատողութիւնս ու արդէն ալ պէտք չունիմ անկէ արձակուած, այլ կրկնուած պատգամներուն:

Արտաշէս թագաւորի մահուան առթիւ կանչուած էին նաեւ եղերամայրեր ու այդ դասին իսկ սորված էի, թէ անոնք վարձքով լացող կիներ էին: Ի՞նչ տարբերութիւն ուրեմն այդ կիներուն աչքերէն իջնող արցունքներուն եւ վարձկան զինուորներու հրացաններէն արձակուող փամփուշտներուն միջեւ:

– Վերջապէս խիղճ ունինք, կը սասաէ գիս ղաննասը ու կը կրակէ վրաս:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Ֆրիկ

Ա. ՂԱՆԱԼԱՆԵԱՆ

Միջնադարեան հայ բանաստեղծութեան ամէնէն տաղանդաւոր եւ ինքնատիպ դէմքերէն մէկն է Ֆրիկ: Իր կեանքին մասին մեր ունեցած տեղեկութիւնները կցկտուր են ու հակասական: Անոնք ցրուած են բանաստեղծին տաղերուն, եւ մասամբ կողմնակի աղբիւրներու մէջ: Ցենլով այդ տեղեկութիւններուն, բանասէրները յաճախ իրերամերժ եզրակացութիւններու յանգած են Ֆրիկի կենսագրութեան այս կամ այն փաստի (անուն, ծննդավայր, ծընընդեան մահուան թուական, ծնողք, ընտանեկան վիճակ, ստացած կրթութիւնը, ընկերային վիճակ եւայլն) առթիւ:

Ինքնակենսագրական անուղղակի այդ տեղեկութիւններու հիման վրայ պարզուած է, որ Ֆրիկ ծնած է թաթարական արշաւանքներու սկիզբը, 1230–ական թուականներուն, հաւանաբար Արեւելեան Հայաստան: Մանկութենէն սիրած է ուսումը, քաջ ծանօթ է կրօնական գրականութեան, եղած է աշխարհական: Ֆրիկ նախ հարուստ մէկն է, սակայն յետագային մոնղոլեան տիրապետութեան չարաչահումներու, կաշառակերութեան եւ ապօրինութիւններու հետեւանքով ունեցածը կը կորսնցնէ, կ'իյնայ ծանր պարտքերու տակ. նոյնիսկ պարտքերու դիմաց իր որդին գրաւի կը դնէ: Բանաստեղծութիւններէն մէկուն մէկ ակնարկէն կը հետեւի, թէ գերի ինկած է, ապա փրկանքով ազատած: Մեռած է ԺԴ. դարու առաջին քառորդին:

Բարեբախտաբար կենսագրութեանը նըման հակասական ու կցկտուր չեն Ֆրիկի գրական ժառանգութեան վերաբերեալ տեղեկութիւնները: Միջնադարու կարգ մը ձեռագիր տաղարաններու մէջ պահպանուած են իր անունը կրող բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ, որոնք յայտնաբերուած են բանասէրներու կողմէ, տարբեր ժամանակներ եւ հրատարակուած զանազան պարբերականներու եւ ժողովածուներու մէջ: Ֆրիկի տաղերը մեծ մասով յայտնաբերուած են Տիրայր Արքեպիսկոպոսի կողմէ, որ 1952–ին Նիւ – Եորք հրատարակած է տաղերու գիտական եւ համեմատական բնագիրը, ընդարձակ ուսումնասիրութիւն – յառաջաբանով, ծանօթագրութիւններով ու բառարանով:

Իրենց բնոյթով Ֆրիկի տաղերը երկու հիմնական խումբի կը բաժնուին՝ աշխարհիկ եւ կրօնական – խրատական: Առաջիններէն մէկն է իր շատ ծանօթ «Գանգատ»ը. աշխարհիկ տաղերու հիմնական թեմաներէն մէկն է հայ ժողովուրդի պատմական ճակատագիրը, Հայաստանի քաղաքական վիճակը: Ան ճըշգրտութեամբ կը պատկերէ քաղաքական այն ծանր պայմանները, որոնց մէջ կը գտնուի իր հայրենիքը:

Այդ, շրջան մըն է, երբ մոնղոլա – թաթարական հորդաները հուրով ու սուրով գրաւած էին Հայաստանը ու հոն տիրապետութիւն հաստատած: Անոնք մէկը միւսի ետեւէն աւերած էին Անին, Կարսը, Դուինը, Կարինը, ու ոտնակոխ ըրած երկրին բերրի դաշտերը:

Իբրեւ խակական քաղաքացի – բանաստեղծ, որու համար թանկագին է հայրենիքի անկախութիւնն ու հայրենակիցներու կեանքը, պատիւը, Ֆրիկ ցաւով կ'ողբայ անոնց ծանր վիճակը «անօրէններ»ու ձեռքը.

Որքա՞ն քակեն եկեղեցի,
Քանի՞ շինեն պիղծ մզկիթքնի.
Որքա՞ն տանջեն զմեզ յաշխարհի,
Եւ կեղեքեն զկեանս մեր յայտնի...

Ֆրիկի տաղերուն մէջ արձագանգ գըտած է Հայաստանի ընչազուրկ բնակչութեան տնտեսական եւ իրաւական անմըխիթար վիճակը, թաթար բռնապետներու իշխանութեան տակ.

Հիմիկ դժարեց քանէրս,
Որ թաթարն եղաւ թագաւոր,

Զրկեց զամենայն աշխարհս,
Ու գողերն եդիր մեծաւոր:

Ֆրիկ կենդանի պատկերներով ներկայացուցած է նաեւ իր ապրած ժամանակաշրջանին Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող հասարակական յարաբերութիւնները:

Այդ շրջանին մոնղոլ խաներու եւ տեղացի ազնուականներու շահագործումին ու հարկերու ծանր լուծին կը միանային վաշխառու – առեւտրականներու անսանձ կեղեքումները. կը քայքայուէր, կը հողազրկուէր Հայաստանի աշխատաւոր բնակչութիւնը: Հետզհետէ խորացող դասակարգային շերտաւորումի հետեւանքով երկրին հարստութիւնը աստիճանաբար կը սկսէր կուտակուիլ փոքրամասնութեան ձեռքը. քաղաքները կը լեցուէին ընչազուրկ մարդոց բազմութիւններով:

Ֆրիկ անձամբ զգացած ըլլալով ընկերային հակասութիւններու եւ մարդոց գոյավիճակի տարբերութիւններու հետեւանքը, կը գրէ. –

Մէկին հազար ձի եւ ջորի,
Մէկին ոչ ուլ մի, ոչ մաքի.
Մէկին հազար դեկան ոսկի,
Մէկին ոչ փող մի պղնձի.
Մէկին բեհեզ եւ ծիրանի,
Մէկին բրդէ շալ մի չանկնի.
Մէկին հարամն յաջողի,
Մէկին հալալն կորուսի.
Մէկն ի զրկանացն հարստի,
Մէկն իւրայնոցն աղքատացի...

Բանաստեղծը կը տեսնէ, թէ անհաւասարութեան հողի վրայ մարդիկ բաժնուած են երկու բանակներու: Մէկ կողմը բախտաւորները, կամ թալեհ ունեցողներն են, միւս կողմը՝ անբախտները: Մինչ առաջինները իրենց ստացուածքին շնորհիւ կը մեծարուին անարժանաբար, երկրորդները դատապարտուած են անարդար անուշադրութեան ու արհամարհանքի.

Այն մարդն, որ թալեհ ունի,
Ցոչումէ իսկի չի զրկած.
Զօրն նա պարապ նստի,
Ու բաթիքն ի մօտն է կուտակած:

Այն մարդն, որ չունի թալեհ,
Ի յամէն տեղիք է նա ծեծած...

Նման խօսուն ու ճշմարտացի ընդհանրացումներ հասարակական կեանքի դասակարգային շերտաւորումին մասին՝ քիչ կարելի է գտնել Ֆրիկի ապրած դարաշրջանի ոչ միայն հայ, այլ նաեւ համաշխարհային գրականութեան մէջ:

Ֆրիկի մեծութիւնը հոն է, որ ան շատ կանուխ սկսած է մտածել աշխարհի վըրայ գոյութիւն ունեցող անարդարութիւններու եւ անհաւասարութիւններու պատճառներուն մասին.

Մտօքս յայս բանիս վերայ
Շատ առեն ի հոգս եմ անկած.
Ասեմ, թէ այս է՞ր լինի,
Որ զամէն հաւսար չէ զուգած:

Բանաստեղծը ոչ միայն մտածած, այլեւ ծառացած է բոլոր անոնց դէմ, որոնք մեղաւոր են այդ անարդարութիւններու եւ անհաւասարութիւններու համար:

Ան դժգոհ է Աստուծմէ, հայ ժողովուրդին «անօրէններ»ու պատճառած անլուր տառապանքին հանդէպ անոր ցուցաբերած հանդուրժողութեան, բնակչութեան վըրայ անոր կողմէ կարգուած դաժան իշխանաւորներու պատճառաւ. երկմտութիւն կը յայտնէ անոր «արդար եւ իրաւ դատաւոր»ի համբաւին նկատմամբ.

Որքա՞ն տանջեն զմեզ յաշխարհի
Եւ կեղեքեն զկեանս մեր յայտնի.
Եւ դու ներես յամենայնի,
Ի՛ անտես առնես զմեզ վշտի:

Իշխան դրեր ես մէկ մէկի,
Քան զքանասար գայլ ոչխարի...
Եւ ա՞յս էր բան քո հրամանի,
Արդար, իրաւ դատաւորի...

Ֆրիկ զայրոյթին կը կշտամբէ ճակատագիրը, անոր «մոլոր» վարքին համար.

Էյ չարխ, ամ քեզ ի՞նչ ասեմ,
Բան զամէն ես խիստ դու մոլոր.
Զվատին տունն կու ծեփես ոսկով դու բոլոր,
Զաղէկն ի յերկիր ի ներս վտարես որ ժողովէ կոտոր.
Զայն որ խոզարած վայել է, կու շինես ահեղ ձիաւոր,
Ու զուղորդ մարդկանց տունն կու քակես առանց բահաւոր:

Բանաստեղծի համարձակութիւնը հոն կը հասնի, որ ան «ծուռ» կը կոչէ ճակատագիր – Փալաքի արարքը, բացա – գանչելով.

Ծուռ է զինչ որ դու կ'առնես
Ո՞վ լինի հաւան քեզ այդոր...

Քննադատելով տիրող քաղաքական – հասարակական կարգերը, Ֆրիկ, սակայն, ի վերջոյ կը զղջայ, Աստուծոյ ուղղած իր «նենգ ու ծուռ» խօսքերուն համար, բայց իր այդ քննադատութիւնն ալ մեծ համարձակութիւն էր իր ժամանակին:

Բանաստեղծը իր տաղերուն մէջ իր ժամանակին համար յատկանշական կրօնական հայեցակէտով կ'արծարծէ հոգիի եւ մարմնի հակամարտութիւնը, իրական եւ հանդերձեալ աշխարհներու, երկնաւոր ու երկրաւոր կեանքի, մահուան եւ ունայնութեան, մեղքի, քաւութեան եւ կրօնական, խրատական – բարոյախօսական այլ խնդիրներ: Ան կ'ըսէ, որ մարդու հոգին մարմինէն գերադասելի է, ուստի պէտք է մտածել հոգիի փրկութեան մասին, հանդերձեալ կեանքի մասին. պէտք չէ խաբուիլ անցաւորէն, անհրաժեշտ է ուրանալ այս կեանքը, պահքով, աղօթքով սպաննել մարմինը, աղքատներու օգնել, հետեւիլ աւետարանական խրատներուն եւայլն:

Կրօնական – խրատական իր տաղերով Ֆրիկ կը նմանի ժամանակի ու նախորդ շրջանի հոգեւոր թեմաներով գրող բանաստեղծներուն, սակայն չի նոյնանար անոնց հետ. իր այս տաղերուն մէջ անգամ յաճախ կը հանդիպինք աշխարհիկ – քաղաքացիական մոթիւներու, հասարակական – բարոյական առողջ գաղափարներու:

Բանաստեղծը անվթօրէն կը քննադատէ, կը մերկացնէ «մեծատուն»ներու անսանձ ագահութիւնն ու եսամոլութիւնը.

Ի կեր ու'ի խում ի հետ մեղաց,
Ի շուրջ կուգաս զօրն անդադար.
Զրկես ու տաս մարմնոյդ ի կեր,
Գիրացնես սրտանց համար...

Կը բացայայտէ թագաւորներու ռազմատենչ – նուաճողական նկրտումները.

Թագաւորքն չի հաշտին,
Հետ միմեանց ոխ կու պահեն,
Հանապազ զօր ժողովեն,
Եւ զմիմեանս ի սուր քաշեն...

Կը պարսաւէ հոգեւորականներու անբարեպաշտութիւնն ու արծաթասիրութիւնը.

Վարդապետք արծաթասէրք,
Եւ յօրինաց խիստ ի զատ են...
Բարձով նստին ի ժամատանն,
Որում հրեշտակքն կու սարսեն:

Կրօնական – խրատական տաղերուն մէջ խոր մարդասիրութիւն կ'արտայայտէ. յատկապէս աշխատաւոր, հարստահարուող մարդոց հանդէպ ցաւ կը զգայ:

Որչափ տարբերութիւն տիրող կրօնական ըմբռնումին, Ֆրիկ կը հաստատէ այն միտքը, թէ աստուածային, հոգեւոր սէրը ոչ թէ նախորդած, այլ հետեւած է աշխարհիկ սիրոյն.

Թէ չի կայր սէր յաշխարհիս եւ կամ սէր չէր եղել,
Արարիչն առ մարդիկ սէր ե՞րբ ցուցանէր:

Ֆրիկի գործին մէջ քիչ չեն կրօնական այն քերթուածները, որոնց մէջ օգտագործուած են բնութենէն ու շինականի աշխատանքի առօրեայէն առնուած պատկերներ, համեմատութիւններ.

Մինչդեռ ամառն է պէտ արա,
Որ ի ձմեռն չանկանիս.
Ձիւնն ի վերայ լերանց իջաւ,
Ցաջողութիւն դու քեզ չունիս:

Թէ կալ ու կաս առնես այսօր
Ձիւնն ի վերայ գայ դու մնիս.
Երթայ արեւն եւ դու մնաս,
Ի շինութիւն չը հասանիս:

Մինչ եկեղեցական հեղինակներէ շատեր իրենց գրութիւններուն մէջ յաճախ բացասական վերաբերում ունեցած են ժողովրդական բանահիւսութեան նկատմամբ, Ֆրիկ առաջիններէն մէկն է հայ միջնադարեան գրողներէն, որոնք գնահատած ու իրենց տաղերուն մէջ գործածած են զանոնք:

Ժողովրդական բանահիւսութեան տարբեր տեսակի ստեղծագործութիւններէն բանաստեղծը յաճախ դիմած է առածներու եւ ասացուածքներու օգնութեան, երբեմն բառացի, երբեմն ալ մասնակի ձեւափոխումով կամ փոփոխութեամբ զանոնք կը մէջբերէ իր տաղերուն մէջ:

«Խելօքնուն սատծ» այդ «մասալ»ների կամ «խելօքնուն» այդ «խրատ»ների միջոցով ան աւելի պատկերաւոր, խօսուն դարձուցած է իր շրջապատին մէջ տիրող ընկերային անհաւասարութեան ու անարդարութեան նկարագիրը, աւելի ցայտուն, կենդանի՝ անձնական, հասարակական եւ բարոյական այլեւայլ խնդիրներու նկատմամբ իր վերաբերումը:

Ֆրիկի տաղերուն մէջ այս կարգի ժողովրդական առածներու եւ ասացուածքներու ցայտուն նմոյշներէն են հետեւեալները.

Զոտքդ քո չափով փռես,
Եւ ապա լինիս շահաւոր...

Երկու տէրանց ե՞րբ կարենաս՝
Հանց ծառայել, զինչ պիտենայ...

Աղքատ իմաստուն յաւ է,
Քան հազար անգէտ զանձաւոր...

Ով անմեղաց հոր կու փորէ,
Ինքն անկանի ի մէջ գբին...

Երբ զարթնի տղայն ու լայ,
Գէմ, ծծցնէ իւր մայրն դնա...

Հետ անգէտին մի՛ դատիր,
Թէ հազար օր զքեզ կու սիրէ...

Ժողովրդական բառ ու բանին ծանօթ մարդը կարդալով Ֆրիկի հռչակաւոր «Գանգատ»ի. –

Մէկն ի պապանց պարոնորդի,
Մէկն ի հարանց մուրող լինի.
Մէկին հազար ձի եւ ջորի,
Մէկին ոչ ուլ մի, ոչ մաքի.
Մէկին հազար դեկան ոսկի,
Մէկին ոչ փող մի պղնձի.
Մէկին հազար հատ մարգարտի,
Մէկին ոչ ուլնիկ մի ապիկի...

տողերը, չի կրնար չմտաբերել հայ ժողովուրդի ստեղծած համանման մոթիւներ ունեցող հետեւեալ առածները՝ «Որն ունի Նախիջվան, որը չունի չարխի չուան», «Որն ունի Շաքի – Շիրվան, որը չունի խեղդուելու չուան», «Որուն չի տար կուտայ բերդ ու դիվան, որուն չի տար չարուխին չուան», «Վուրին՝ աւար, վուրին՝ խաւար» եւայլն:

Ֆրիկ ձգած է նաեւ թատերական նիւթով ժողովրդական աւանդութեան մը չա–

փածոյ մշակումը: Առնկա «Տաղ Ֆրկան ասացեալ ի վերայ եղբայրասպանին» գեղեցիկ եւ յուզիչ բանաստեղծութիւնն է: Անոր մէկ տարբերակը կայ ձեռագիրներէն մէկուն մէջ եւ կը կոչուի «Առակ լաւ եւ պիտանի»: Հոս բանաստեղծը կը խրատէ մարդիկը ագահութենէ հեռու մնալ:

Ժողովրդական բանահիւսութիւնը միայն իր բովանդակութեամբ չէ որ գրաւած է Ֆրիկի ուշադրութիւնը: Իբրեւ «ճարտար» բանաստեղծ ան չէր կրնար չընհատել նաեւ բանահիւսութեան արուեստը:

Ֆրիկ յաճախակէս կը սիրէ «հայրեն» անունով յայտնի միջնադարեան ժողովրդական երգերու ռիթմիկ–երաժշտական չափը, որ հինէն ի վեր սիրուած է մեր գուսաններու եւ ժողովրդական երգիչներու կողմէ: Բանաստեղծին բազմաթիւ տաղերը գրուած են «հայրեն»ներու չափով ու յանգով:

Ֆրիկ հայ առաջին աշխարհիկ հեղինակներէն մէկն է, որ գիտակցօրէն գրած է ոչ միայն ժողովուրդին հասկնալի ու հարազատ հարցերու մասին, այլ նաեւ անոր մատչելի ձեւով ու լեզուով:

Ֆրիկն հանցեղ պարզ է խօսել,
Որ ամենայն մարդ իմանայ:

Իր ստեղծագործութեան համար Ֆրիկ կը մտածէ, որ ոչ միայն անոնք հասկընալի պէտք է ըլլան բոլորին, այլ նաեւ արուեստի գործ, ու գեղեցիկ: Ան գիտակից է իր տաղերու գեղարուեստական արժէքին ու ինքնատպութեան .

Տէր կենդանի է եւ օրհնեալ,
Որ չէ այլոց բանէս առացած.
Զինչ զծաղիկ եմ ժողովել,
Քան զմարգարիտ պայծառ շարած:

Բանաստեղծին կարեւոր մէկ առանձնայատկութիւնը անոր ինքնաբուխ անմիջականութիւնն է: Անոր լեզուն, ինչպէս ինք կը խոստովանի, պտուղ տուած է միայն այն ժամանակ, երբ ծաղկած են միտքն ու հոգին.

Երբ կու ծաղկի միտքս ու հոգիս,
Լեզուս իմ հանց պտուղ կուտայ:

Հայոց հին գրականութեան ամենահըմուտ ու հեղինակաւոր մասնագէտ Մ. Աբեղեան կը գրէ. – «Առաջին տպաւորութիւնը որ ստացւում է Ֆրիկի բանքերից, այն է, որ դրանք մեծ մասամբ յօրինւած են սովորական կերպով, այսինքն մի ինքնաշարժ, ինքնաբուխ ազդումով, առանց խորը խոկալու, մի տեսակ բնազդաբար: Կարծես մի ներքին ձայն խօսում է նրա մէջ, նա ունենում է մտքի լուսաւորութիւն եւ սաստիկ յուզւած ու լկցւած, մտածոյ ու յախշտակուած, գըրում է բանաստեղծութեանը: Հոգեչահ բանքերն անգամ, որոնք թւում է, թէ իբրեւ խրատներ պիտի լինէին սառն ու անկենդան, ունեն անձնական բնոյթ, ինքնաբուխ ելնում են սրտի խորքից եւ առանց որոշ ծրագրի, ինչպէս ափերից դուրս ելնող գետ՝ յորդահոս զեղումներով եւ անարգել առաջ ընթանում»:

Համաշխարհային բանաստեղծութեան լաւագոյն գործերուն քաջատեղեակ ռուս ծանօթ բանաստեղծ եւ գիտնական Վալերի Բրիւսով հիացումով խօսելով միջնադարեան հայ քնարերգութեան մասին եւ զայն նկատելով «հայ հոգիի ճշմարիտ յաղթանակը համաշխարհային պատմութեան մէջ», հոն յատուկ տեղ կը յատկացնէ Ֆրիկի ստեղծագործութիւններուն, անոնց մէջ առաջին անգամ բացայայտ տեսնելով «ազատ քննադատութեան ոգին»:

Իր տաղերու վերոյիշեալ արժանիքներուն շնորհիւ Ֆրիկ առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ ոչ միայն հայ բանաստեղծութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներու, այլեւ միջնադարու համաշխարհային գրականութեան սակաւաթիւ ազատախոհ ու ազատախօս մեծ հեղինակներու շարքին մէջ:

Վերամուտի առթիւ

Դպրոցական ամէն վերամուտի, աշակերտները հաստատ որոշումներ կուտան, աւելի լաւ պիտի աշխատին, լրջօրէն պիտի հետեւին դասերուն, եւայլն: Աշխատանքի այս կամքը կը մեծնայ այնքան աւելի որ դասարանները կը մեծնան եւ քննութիւնները կը մօտենան: Նոյնպէս այն բոլոր պատասխանատուները, որոնք զանազան դպրոցներ կը ղեկավարեն, հասկցան որ ժամանակը այլեւս եկած է գործունէութեան, ծանր գործի:

Գիտէք որ երկու տարի անցան, ուր աշակերտները իրաւունք ունին հայերէն լեզուն ընտրելու «պաքալօրէա»ի համար, առաջին կամ երկրորդ լեզու, բերանացի կամ գրաւոր: Բայց դժուարութիւնները շատ են ակադեմական թէ գործնական գետնի վրայ: Այս պատճառով է որ վերջապէս այն միտքը որ քանի մը ամիսէ ի վեր նկատի առնուած էր, այսօր իրականացաւ:

Դաստիարակչական յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, իր գլխուն ունենալով փրոֆ. Մահէ, եւ կողքին հայերէնի դըպրոցներու բոլոր պատասխանատուները, ինչպէս՝ Սամուէլ–Մուրատեան վարժարանի, Դպրոցասէրի, Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան, Հ. Բ. Ը. Մ.ի, Կապոյտ Խաչի: Առաջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 12–ին եւ ուղղակի գործնական դարձաւ:

Յանձնախումբի կոչումը հետեւեալն է:

1.– Համախմբել այն բոլոր դպրոցները որոնք հայերէնի դասեր կը պատրաստեն, մանաւանդ պաքալօրէայի համար: Ամէն հաստատութիւն նոյն պատասխանատուութիւնը ունի այս յանձնախումբին մէջ, սակայն շեշտենք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան նախաձեռնութիւնը:

2.– Պատրաստել նախորդ եւ եկող տարիներու վիճակագրութիւնները, որոնք յետագային պիտի հրատարակուին մամուլի միջոցով:

3.– Միջամտել աշակերտներու ակադեմիայի առջեւ արձանագրութեան ժամանակ եթէ որեւէ դժուարութիւն ծագի:

4.– Պատրաստել գրքոյկ մը աշակերտի եւ ուսուցիչի համար, որպէսզի լրիւ կարենան աշխատիլ ներդաշնակ կերպով քննութեան համար: Պիտի յաջորդէ երկլեզուով Ֆրանսերէն – հայերէն քերականական կարճ բովանդակութիւն մը: Ընտրուեցան չորս ուսուցիչներ, որոնք պիտի աշխատին Մահէի հետ, այս գործը պատրաստելու համար, եւ յանձնախումբը որոշեց ջանք թափել այս գրքոյկը հրատարակել Ծնունդին, արձակուրդէ առաջ:

5.– Աշխատիլ որպէսզի հայերէն լեզուն պաշտօնական դրութիւններով հաստատուի բոլոր ուրիշ կենդանի լեզուներու կարգին:

Անշուշտ բոլոր միւս զանազան դըպրոցները հրաւիրուած են մասնակցելու այս յանձնախումբին որպէսզի աւելի ներկայացուցչական բնոյթ ունենայ:

ԳԼԱՐԱ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ը, Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի տարեգրութեան մէջ յիշատակելի օր մը կը հանդիսանար, կրթական օճախի երկրորդ շէնքի մը բացումով:

Արդարեւ, առաւօտուն, Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէր շրջանի հոգեւոր հովիւը՝ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բաղունճեան: Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Եպիսկոպոս Նագգաշեան իր քարոզին մէջ նշելէ ետք, թէ հայ ժողովուրդն անցեալին ունեցած է տառապանքի խաչը, այսօր ան ունի մեր գոյատեւման, մեր մշակոյթի պահպանման, մեր դպրոցները կանգուն պահելու խաչը, որպէս խորհրդանիշ զոհողութեան:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութեանց, բազմութիւնը՝ Գիւտ Եպիսկոպոսի, Ալֆորվիլի երեսփոխան – քաղաքապետ Ժոզէֆ Ֆրանչեսքիի, Իսիի, Քլամառի եւ Ալֆորվիլի հայ փոխ – քաղաքապետներու առաջնորդութեամբ կ՚ուղղուէր դէպի նորակառոյց շէնք – սրահը, ուր հանդիսութեան բացումը կը կատարէր խնամակալ մարմնի նախագահը՝ տոքթ. Սերժ Սիմոնեան:

Խօսք առնելով Արմէն Ուզունեան (ֆըրանսերէն) կուտար պատմականը կրթարանին, հիմնուած՝ 1975–ին, բացումը կատարուած՝ 1978–ին, ձեռամբ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին: Մինչ առաջին տարին Ս. Մեսրոպ մանկապարտէզը ունեցած է 14 աշակերտ, իսկ հայերէն դասընթացքներուն հետեւած են 24 աշակերտներ, անցնող ուսումնական տարեշրջանին մանկապարտէզի աշակերտներուն թիւը եղած է 55, իսկ հայերէն դասընթացքներուն հետեւած են 153 աշակերտներ: Իրողութիւն մը՝ որ ցոյց կուտայ կրթարանին արձանագրած յաջողութիւնը: Պր. Ուզունեան իր խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք այն հաստատութեանց, քաղաքապետին եւ անհատ բարերարներուն, որոնք նիւթապէս կ՚օժանդակեն կրթարանին, մաղթեց քանի մը տարիէն ունենալ նախակրթարան մը եւ այս՝ շնորհիւ Ալֆորվիլի քաղաքապետութեան:

Գիւտ Եպիսկոպոս Նագգաշեան հրաւիրեց ներկաները ըլլալու դաշտը հերկողներ, որպէսզի արձակուած ծիլերը ընձիւղին, աճին ու բարգաւաճին, պտղաբերելով անդաստանը:

Երեսփոխան – քաղաքապետը ուրախութիւն յայտնելէ ետք կրթարանի նոր շէնքի բացման առթիւ, թելադրեց հայերուն շարունակել Ալֆորվիլի մէջ իրենց սկսած շինարար գործունէութիւնը, կառուցանել, աճիլ, զարգանալ, պահելու համար իրենց ազգային ինքնութիւնը: Գնահատելէ ետք Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան տարիներու արդիւնաւէտ աշխատանքը Ժոզէֆ Ֆրանչեսքի շեշտեց. – «Հարկ է, որ շարունակէք ձեր ինքնութեան հաւատարիմ մնալ եւ պահել ձեր աւանդութիւնները, նոյն ատեն ըլլալ լաւ քաղաքացիներ ու լաւ Ֆրանսացիներ»: Ապա անդրադառնալէ ետք հայ ժողովուրդի բերած նպաստին մարդկային քաղաքակրթութեան՝ քաղաքապետը 50 հազար ֆրանք նուիրեց կրթարանին, յանուն քաղաքապետութեան:

Հուսկ, հիւրասիրութեան ընթացքին ներկաներ կատարեցին սրտաբուխ նըւէրներ հայկական վարժարանին ի նպաստ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Իսկ ինչպիսի՞ բնոյթ ու աւանդութիւն ունէր Մխիթարեան միաբանութեան յուշագրութիւնը մինչեւ Ալիշան: Երբ կը քըննենք այս հարցը, գրեթէ անմիջապէս կը բացայայտուի հետաքրքրական երեւոյթ մը, որ յատկանշական է միայն եւ բացառապէս Մխիթարեաններու: Ըլլալով կարեւոր, յաճախ առանց յաւակնութեան մեծութիւններ մեր գրական – գիտական եւ մշակութային կեանքի տարբեր մարզերուն մէջ, հայկական մտաւոր կեանքը լեցնելով իրենց արժէքաւոր աշխատութիւններով, որոնցմէ շատերը չեն հինցած նաեւ այսօր, Մխիթարեանները սակայն, եթէ քիչ մը խիստ արտայայտուելու ըլլանք, յուշագրութիւն չունին: Այս կէտը աւելի զարմանալի կը թուի այն պատճառով, որ մինչեւ Ալիշանի հանդէս գալը միաբանութիւնը արդէն հարիւրյիսուն տարուան պատմութիւն ունէր, տուած է Զամչեանի, Թովմաճանի, Աւգերեաններու նման մեծութիւններ, տըւած էր գրական – հայագիտական գործիչներու աստղաբոյլ: Եւ այս բոլորով հանդերձ, ոչ յիշեալ անձերը իրարու մասին, ոչ ալ ուրիշները այս անձերէն ոչ մէկուն մասին յուշեր գրած կամ հրատարակած են: Նոյնիսկ միաբանութեան հիմնադիր՝ Մ. Սեբաստացիի մասին, անոր, որու յաջորդները մինչեւ մեր օրերը գոված, փառաբանած ու աստուածացուցած են, ժամանակակիցներէն ոչ մէկը յուշապատում ձգած է: Քանի մը հպանցիկ նախադասութիւններ, տուեալ Մխիթարեանի կեանքէն մէկ – երկու փոքր դրուագ, այլ շարադրանքի ընթացքին միջանկեալ պատմուած քանի մը տողնոց մանրամասնութիւն, – ահա թերեւս այն ամէնը, ինչ որ յուշագրութեան բնագաւառին մէջ գոյութիւն ունէր Մխիթարեաններու մօտ, մինչեւ Ալիշան: Այս երեւոյթին պատճառը հասկնալու համար պէտք է քանի մը խօսք ըսել միաբանութեան կեանքին օրինաչափութեան մը մասին, որ հաստատման օրէն մինչեւ այսօր, կայուն եւ անփոփոխ կը մնայ:

Հիմնադրելով այն միաբանութիւնը, որ յետագային իր անունը պիտի ժառանգէր, Մխիթար Սեբաստացի այդ միաբանութեան համար պատրաստած «Կանոնադրութեան» մէջ մտցուցած է նաեւ կէտ մը (6–րդը), ըստ որու, միաբանութեան անդամագրուած իւրաքանչիւր ոք միւսներէն տարբերելու իրաւունք չունէր, եւ բընականաբար ոչ մէկ արտօնութիւն կամ իրաւունք կրնար ունենալ միւսներու նըկատմամբ: Այս կէտը հասկցուեցաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս գրուած էր եւ մանաւանդ մինչեւ Ալիշանի ժամանակաշրջանը կը կիրարկուէր ամենայն հետեւողականութեամբ: Միաբանութեան անդամ դառնալ ուզող ամէն մարդ, որ ուխտ կը կատարէր, այսինքն, պաշտօնապէս Մխիթարեան ուխտի անդամ կը դառնայ, այդ պահէն սկսեալ, որպէս ինքնուրոյն անհատ կը դադրէր գոյութիւն ունենալէ եւ կը ձուլուէր – կը լուծուէր ամբողջին մէջ: Ով որ ալ ըլլար այդ անհատը, հռչակաւոր Զամչեանը կամ գրական ոչ մէկ վաստակ ունեցող Պետրոս Մարտիկեանը, հանրայայտ Հ. Արսէն Բագրատունին թէ ընդամէնը մէկ բանաստեղծութիւն թարգմանած Հ. Աբրահամ Սահակեանը, վերջապէս ինքը՝ Մխիթար Աբբահայրը կամ իրեն ժամանակակից՝ մէկ – երկու գիրքի յառաջաբան գրած Հ. Պօղոս Սիմոնեանը, անկախ կատարած գործէն, գիրքէն, մեր մշակոյթի ասպարէզին մէջ ունեցած տեղէն ու դերէն, – իրաւունք չունէր նոյնիսկ աննշան չափով արտօնեալ վիճակի մէջ գտնուելու միաբանութեան որեւէ այլ անդամի նկատմամբ: Մխիթարեան միաբանութիւնը որպէս հաւաքական ամբողջութիւն ներկայացնելու եւ որպէս այդպիսին դիտելու եւ ճանչնալու ձըգտումը այնքան մեծ էր, որ, երբ 1843–ին սկսաւ հրատարակուիլ միաբանութեան պաշտօնական պարբերականը՝ «Բազմավէպ»ը, հոն զետեղուած նիւթերէն ոչ մէկը ստորագրուած էր եւ այդպէս շարունակուեցաւ քանի մը տարի: Այդպէս էր նաեւ սկզբնական շրջանին առանձին գիրքով հրատարակուող աշխատութիւններու անվիճելիօրէն գերակշիռ մասը. դարձեալ անստորագիր: Ասկէ պարզ է հետեւցնել, թէ մինչեւ որ աստիճան հետեւողականօրէն կը կիրարկուէր «մեծ հիմնադիր»ին սահմանած օրէնքը: Խախտել զայն՝ կը նշանակէր հանդուրժել, որ միաբաններէն մէկը բարձր դասուի միւսներէն, կը նշանակէր անյարմար վիճակի մէջ դնել նախ զայն, յետոյ, հրապարակաւ անհամեստ երեւալ, քանի որ կը խօսէր ու կը գրէր քու գրչակից ընկերոջդ մասին: «Անոնք այնպէս կը կարծեն, – իր «Հայր Ղեւոնդ Լ. Ալիշան» յուշապատումին մէջ կը գրէ Ա. Արփիարեան, – թէ անձնազոհութիւն մը ըրած կ՚ըլլան, եթէ իրենցմէ մէկուն վրայ շատ խօսին հրապարակաւ. ամէնքը մէկ մարմին կը կազմեն, իրենցմէ մէկը գովելով ինքզինքնին գոված կ՚ըլլան»:

(Շար. 3)

Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Սնարըը – (Մելքոնեան),
Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան,
Այրի Տիկին Սոնա Ազարեան,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միսաք Տէպիլեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Կարօ Ազարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մարգարեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Խաչատուրեան, Պալեան, Մուրատեան, Մարգարեան եւ Լեհնինկ ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, նանիին, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԿՈՒՍԻՆԱ ՍՆԱՐԼԸԻ (ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ)
– Իզմիրցի –

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 23ին, 99 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 28, ժամը 15·30–ին Իսիի Ս · Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոմէնվիլի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ՝ գրկուած չըլլալով կը խնդրուի նկատել իբրեւ այդ նկատել:

⁂

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Սնարըը 500 Ֆ · եւ Տիկին Սիրվարդ Պալեան 200 Ֆ · կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Խաչիկեան եւ զաւակը,
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին եւ քրոջ՝

ՄԱՐԻ – ՀԵԼԷՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մոնմորանսի, 25 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 28, ժամը 15·45–ին՝ Առնուվիլի Վարագայ Ս · Խաչ Եկեղեցին:

Որեւէ մահազդ գրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

⁂

Monsieur et Madame Katchik Katchikian et leur fils
ont la profonde douleur de vous faire part du décès de leur fille et sœur

MARIE - HELENE

survenu à Montmorency, dans sa 25ème année.

Les obsèques religieuses auront lieu le lundi 28 septembre à 15 h 45 en l'église Sante Croix de Varak, 31-33, rue Saint-Just à Arnouville lès Gonesse.

Le présent avis tient lieu de faire-part.

ՆՈՒԷՐ

Լսաեան Բարեկամական Միութիւնը Սեպտեմբեր 20–ի իր պտոյտին առթիւ 1000 Ֆ · կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալու – թեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ·– Այրի Տիկին Զալիքեան 30 Ֆ ·, Այրի Տիկին Թէճիրեան 100 Ֆ ·, Տէր եւ Տիկին Գավազեան 50 Ֆ ·, Միքայէլեան եղբայրներ 100 Ֆ ·, Տէր եւ Տիկին Գամպերեան 100 Ֆ ·, Տէր եւ Տիկին Փափազեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 50 Ֆ ·:

Տիկին Աւետիսեանի հոգւոյն համար 30 Ֆ ·, Վարդանեան եղբայրներ 50 Ֆ ·, Գուրունեան 50 Ֆ ·, Տիկին Ապաճեան 50, եւ ընկերուհի Գույումճեան իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ 200 Ֆ ·:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

——REPRISE DES ACTIVITES——
Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE
Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE
Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL
Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :
les 26 et 30 septembre
les 1er, 2 et 3 octobre
de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

GALERIE DU FAUBOURG SAINT-HONORE
172, Faubourg Saint-Honoré
Tél : 42. 89. 13. 01 PARIS 8ème

Shart

PEINTURES RECENTES

—— OCTOBRE ——

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE
Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.
Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սէն – Ժէռոմի Ս · Սահակ – Ս · Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18–ին:

⁂

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Միսաքեանի մասնաճիւղի տարեկան ճեռնարկը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21–ին:

● ● ● ● ● ● ● ●

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս · Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

● ● ● ● ● ● ● ●

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Կը փնտռուին հին գիրքեր եւ տարեկներ, որոնք առնչութիւն ունին հայկական մշակոյթին հետ:

Հեռաձայնել · – ՏՈՔԹ · ՔԻՊԱՐԵԱՆ
60 – 05 – 01 – 17

ՎԱՐՁՈՒ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ
ARNOUVILLE - LÈS - GONESSE

Վարձու յարկաբաժին, երկու սենեակ, խոհանոց, Ջրցան (տուշ), կեդր · ջեռուցում, տաք ջուր, եւայլն, (առանց երախայի, զոյգի մը կամ առանձին անձի համար):

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ · –
39. 85. 29. 65

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,
CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպութեամբ՝
Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապառաճեանի

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԳԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47



“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն”

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
29
MARDI
29 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.583
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
63e ANNEE — No 16.583

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ, ծայրայեղ մահմետականներու դէմ արձակուած վճիռները, համեմատաբար մեղմ կը նկատուին, բացի խալամական ճիհատի կողմէ, որ կը սպառնայ սպաննել «Թունուզեան վարչակարգին յենարանները» եթէ մահապարտները կախաղան հանուին: Դատախազը 90 մահավճիռ պահանջած էր, Պետութեան ապահովութեան Ատեանը եօթը մահապատիժ տուաւ (5 ի բացակայութեան), պետը՝ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, 14 հոգի ազատ արձակուեցան, մնացեալն ալ երկու տարիէն ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան: Թէեւ «օրինակելի» վճիռի կողմնակից, կ'ըսուի թէ Պուրկիպա ոչ մէկ խորհրդածութիւն կատարած է: Այս ամբաստանեալները ,զանազան ցոյցերու, բիրտ արարքներու մեղադրանքին տակ էին, ոմանք նաեւ՝ Սուսի եւ Մոնասթիրի պանդոկներուն դէմ գործուած ռմբափորձերուն, Օգոստոսին:

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ, Շիրաք, Մուպարաքի կողքին մեթրոյին բացումը կատարեց: Ան՝ ֆրանսական գործ մըն է, մեծ մասամբ նաեւ նիւթապէս: 4 քիլոմեթրի վրայ կ'երկարի, ինչ որ Եգիպտացիք «4-րդ բուրգը» մկրտած են:

ՍՈՒԼԷՅՄԱՆ ՏԷՄԻՐԷԼ, Թուրքիոյ նախկին վարչապետը իր կուսակցութեան (ճիշդ Ուղի) նախագահ ընտրուեցաւ, շնորհիւ հանրաքուէին, որ չնչին մեծամասնութեամբ մը, իրաւունք տուաւ հին քաղաքագէտներուն կրկին քաղաքական բեմ գալ: Գլխաւոր հակառակորդն է (քանի որ աջ ընդդիմադիր է) Էօզալի, Նոյեմբեր 1-ի կանխահաս ընտրութիւններուն համար:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, ամէնուն համար յաջողեցաւ հրապարակայնութեան (կլազնոստ) իր քաղաքականութիւնը կիրարկել, բայց ... իրմէ: Արդարեւ, Օգոստոս 6-էն ի վեր հրապարակային ոչ մէկ ներկայութիւն: Ո՞ւր է, ինչ կ'ընէ, ի՞նչպէս է: Ոչ ոք գիտէ եւ ոչ ոք լուսաբանութիւն մը կու տայ: Ժողովէնի իսկ, որ Մոսկուա էր առջի օր, ըսուած է թէ արձակուրդի է, կը հանգստանայ հարաւային կողմն Խորհրդային Միութեան: Եթէ իսկապէս հիւանդ է (ըստ չուետական թերթի մը, կինն է որ ծանր հիւանդ է եւ ինքն չի հեռանար, ինչ որ շատ տրամաբանական չէ հսկայ Պետութեան մը թիւ 1-ին համար)· պէտք է իրենց քիթին տակէն խընդան, բոլոր այն ղեկավարները, որոնց երեսին կը տրուէր իրենց ծերութիւնը եւ վերջապէս կ'ողջունուէր երիտասարդ մը, խորհրդային ղեկավարութեան մէջ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ, Ֆրանսայի մէջ, 0.4% յաւելում կրած է Օգոստոսին:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ 5-րդ կայանին (Հերսան-Պերլիւսքոնի) վիճակը շատ փայլուն չէ եւ Հերսան առեւտրական իր քաղաքականութիւնը հիմնովին փոխած է: Հոկտեմբեր 1-էն, 50%-ով կը զեղչէ ծանուցումներու սակերը եւ կը հրաժարի ունկնդիրներու երաշխաւորութենէն, զոր կը ներկայացնէր ծանուցում տուողներուն, Ցունիսին: Ըստ երեւոյթին Հեր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԻՊՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԿՐԿԻՆ ՄԱԿ-Ի ԱՌՋԵՒ

ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովի այս տարեշրջանի 147 նիւթերէ բաղկացած օրակարգին մաս կը կազմէ նաեւ կիպրական հարցը: Նախագահ Կիպրիանուի առաջարկը դրական պատասխան ստացաւ օրակարգը պատրաստող յանձնաժողովէն:

Նախքան հարցին քննարկումը՝ ընդհանուր ժողովին մէջ, քաղաքական յատուկ յանձնաժողովը պիտի լսէ կողմերը: Թրքական կողմը արդէն իսկ մերժած է Յանձնաժողովի հետ տեսակէտի յըստակացման, պաշտպանութեան վերաբերող հանդիպումը, այն պատրուակով, որ Կիպրոսի «Թրքական Հանրապետութիւնը» Ընդհանուր Ժողովի մէջ ներկայացուցիչ ունենալու իրաւունքը չունի:

Անգարա եւ Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութեան ներկայացուցիչները գիտեն եւ այս բացայայտօրէն կ'արտայայտեն-, թէ քուէարկուելիքը իրենց ի նըպաստ որոշում մը պիտի չըլլայ: Անոնք արդէն կ'ըսեն այն, ինչ որ պիտի ըսեն որոշումի որդեգրումէն վերջ ... Քանի Կիպրոսի «Թրքական Հանրապետութիւնը» Ընդհանուր Ժողովի մէջ արտայայտուելու իրաւունք չունի, որոշումը մեզի համար ի զօրու չէ եւ 157 ազգաժողովը պատասխանատուն պիտի ըլլայ յետագայի հաւանական բարդութիւններուն»: Այս իրադրութեան մէջ, Թրքական շրջանակներ անիմաստ կը գտնեն Կիպրիանու - Տէնքթաշ հանդիպումը, Հոկտեմբեր 8-ին:

ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովը 1983-ին ալ 109 թեր քուէներով որոշում մը տուած էր: Քաղաքական դէտերու համաձայն, այս անգամ եւս, ոչ - յանձնառու երկիրներ, Խորհրդային Միութիւն եւ իր դաշնակիցները պիտի պահանջեն, որ Թրքական ուժերը Կիպրոսէն հեռանան, տեղահանուած Յոյներ վերադառնան իրենց տուներուն: Որոշումը պիտի պահանջէ որ ճանաչում չգտնէ Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը: Խորհրդային Միութիւնը անգամ մը եւս, միջազգային վեհաժողով պիտի առաջարկէ տագնապի լուծման համար:

Թուրքիոյ կեցուածքը կը մնայ անփոփոխ: Այսինքն՝ ոչ մէկ զիջում: Չի լսեր նոյնիսկ արեւմտեան աշխարհի ցանկութիւնը, որն է գրաւման ուժերը նուազեցնել Կղզիին մէջ: ՄԱԿ-ի մէջ եթէ Ընդհանուր Ժողովը անգամ մը եւս դատապարտէ Թրքական քաղաքականութիւնը, Անգարա պիտի մերժէ նաեւ խօսիլ Կիպրոսի մէջ երկու ինքնավար Հանրապետութիւններէ կազմուած համադաշնակցութեան մասին: Համադաշնակցութեան գաղափարը մինչեւ այսօր կը ներկայացուի որպէս միակ իրապաշտ լուծում Կիպրոսի տագնապին:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՆԵՏԿԻՈՅ» ԲԱՑՈՒՄԸ

Սեփական թղթակցութիւն «ՅԱՌԱՋ»ի. -

Քանի մը օրէ, զբօսաշրջիկը որ վափոււեթթոյով կը շրջի Վենետիկի Մեծ Ջըրանցքէն անակնկալի ունի մեծ պաստառ մը տեսնելու Ռիալթօ կամուրջին վրայ՝

ARMENIA,
incontro con il popolo dell'Ararat

տակն ալ հակայ՝

ՀԱՅ մը, հայերէն:

Պատճա՞ռը: Քանի մը ամսուան համար, Վենետկիան (Վենեսի) ամբողջութեամբ հայկական ժամով կ'ապրի: Նահանգային Խորհուրդի հովանաւորութեան ներքեւ, գաւառին զանազան քաղաքները վայրը կը դառնան հայկական զանազան հանդիսութեանց եւ ցուցադրութեանց: Նուագահանդէսներ (Կոմիտաս քառեակ, Նաւասարդեան - Ահարոնեան տուօ), պարախումբի ներկայացումներ, ճաշեր եւ մանաւանդ զանազան ցուցահանդէսներ: Վենետիկէն դուրս, կարելի է տեսնել գորգ, ճարտարապետութիւն, խաչքար, նկարչութիւն, մինչ Վենետիկի մէջ իսկ, երկու ցուցահանդէսներու բացումը կատարուեցաւ: Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 18ին, ժամը 17-ին Տոճերու պալատին բակը «Եւրասիոյ դանձեր»ուն բացման հանդիսութիւնը կը կատարուէր: Հոն իրադէկ կը դառնայինք խորհրդային հնախուզութեան 70 տարիներու պեղումներու արդիւնքներուն: Քանի մը սրահներ յատկացուած են Ուրարտուի, որու համաշխարհային մեծ մասնագէտը՝ Բորիս Պիոտրովսկի (նաեւ՝ տնօրէն էրմիթաժի Թանգարանին, որ տրամադրած է առարկաները) ներկայ էր ինչպէս նաեւ իր հայ կողակիցը: Ան, զոր իտալական մամուլը անուանած է՝ «ռուս մշակոյթին ցարը» ամբողջ «նրբութիւններով» լեցուն ելոյթ մը ունեցաւ, բոլորովին հակոտընեայ Հայաստանի վարչապետ՝ Ֆ. Սարգսեանի, որ ուրիշ բան չգտաւ ընելիք քան, ռուսերէն երկարապատում գովքը հիւսել խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան միշտ խաղաղութեան ձըգտող...: Հայկական պատուիրակութեան մը ներկայութիւնը կը բացատրուի անով որ «Եւրասիոյ գանձեր»ուն կցուած է սրահ մը նուիրուած «Մատենադարանի գլուխ գործոցներուն»: Հազուադէպ է, որ Մատենադարանի ձեռագրեր Հայաստանէն դուրս ելլեն: Կառախումբով, 4 ճամպրուկներու մէջ, 12 օրուան ճամբորդութիւնով մը հասած են Երեւանէն Վենետիկ եւ ցուցադրուած սրահի մը մէջ, ուր ցուցատախտակ մը կը բացատրէ հայկական այբուբենը եւ քարտէս մը, որ կը ներկայացնէ այն քաղաքները, ուրկէ կուգան այդ ձեռագրերը: Վարդան Գըրիգորեանն է որ ճամբորդութիւնը ըրած է եւ Եուրի Վարդանեանն է, որ ետ պիտի տանի թանկագին աւանդը:

Այսուհանդերձ, Վենետիկի մէջ, հայկական ձեռնարկներ չեն կրնար կատարուիլ առանց Մխիթարեաններուն: Իրենց մասնակցութիւնը զանազան երեսակներ ունի: Նախ եւ առաջ, անշուշտ, Նահանգային խորհուրդը իրենց ապսպրած է ցուցահանդէսներու շարքին տպագրութիւնը: Արդիւնքը հոյակապ է, հատուկ կարգ մը սխալներու: Այսպէս Մատենադարանի գլուխը անբացատրելի կերպով պատկերազարդուած է Ուրարտուի առարկաներով: Այս քաթալոկը պատրաստ եղաւ ծայրը ծայրին: Քանի մը օրինակներ անհրաժեշտ էին Ուրբաթ օրուան հանդիսութեան համար: Ան կը սկսէր ժամը 17-ին եւ 16.55-ին է որ 200 օրինակներ կազմուած ճամբայ ելան կըղզիէն եւ Հայր Կոմիտաս շունչ մը քաշեց: Ով որ զինքը կը ճանչնայ, կրնայ պատկերացնել իր վիճակը, ամբողջ օրը, աջ - ձախ վազելով, հառաչանքներով: Ամէն մէկ ցուցահանդէս նաեւ առիթ տուած է գեղատիպ մեծածաւալ հանրագիտի մը: Վանքին մէջ, կը կայանայ նաեւ ցուցահանդէսներէն մէկը, որու նիւթն է՝ «Իտալիան դիտուած Հայ նկարիչներէն»: Պաստառներուն մէկ մասը Սուրբ - Ղազարի հաւաքածոյէն են (ի մէջ այլոց՝ երկու Այվազովսկի) մնացեալը բերած է Շահէն Խաչատրեան, Սարեան Թանգարանի տնօրէնը (որ Հոկտեմբերին կրկին կուգայ, այս անգամ Փատովա ներկայացնելու համար՝ «Սարեան եւ իր ժամանակակիցները»): Ս. Ղազարի ցուցահանդէսը վերջին պահուն պատրաստ էր: Նահանգային Խորհուրդի ղրկած անձերը շատ լուրջ աշխատանք չտարին եւ Շահէնն է որ ստիպուեցաւ նախորդ օրը մինչեւ կէս գիշեր աշխատիլ: Ցուցահանդէսը փոքր է, բայց՝ հաճելի: Նկարիչներու մեծ մասը կամ հիներ են, կամ խորհրդային Հայաստանէն: Սփիւռքը կը ներկայացնեն միայն՝ Գառզու, Էտկար Շահին եւ Ժանսէմ, ծանօթներ, բայց ուրիշներ ալ կա՛ն:

Շաբաթ առտու է, որ պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ս. Ղազար: Նահանգային Խորհուրդը ճաշ մը կազմակերպած էր: Նախապէս, արարողութիւն մը նախատեսուած էր Եկեղեցին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, նուազ պաշտօնական եւ աւելի հայկական քան նախորդ օրը: Հայր Ներսէս խօսք առաւ. - Երաժշտական իր գեղեցիկ ձայնով հակիրճ կերպով, իտալերէն, գծեց գըլխաւոր շրջանները Վենետկիոյ եւ Հայաստանի յարաբերութեանց, ապա՝ քանի մը խօսք հայերէն, որոնք ջերմ ընդունելութիւն գտան ներկաներուն մօտ: Կարդը եկաւ Հայաստանի վարչապետին՝ Ֆ. Սարգսեանի: Կրկին ռուսերէն խօսեցաւ, որքան ընդունելի էր, որ նախորդ օրը Իտալիա - Խորհրդային Միութիւն ընկերութեան շրջագիծին մէջ, հայերէն չխօսի, այնքան հո՛ս, Ս. Ղազարի մէջ, Իտալա - Հայկական հաւաքականութեան մը առջեւ, անընդունելի էր: Արդէն, շարժումներ նկատուեցան եւ բաւական՝ մեկնումներ: Բարեբախտաբար, ճառերէն ետք, Կոմիտաս քառեակը քանի մը կտոր նուագեց Կոմիտասէն, մեծ յաջողութեամբ: Հակառակ խոնաւ տաքին որ կը տիրէր այդ օրերուն Վենետիկ, այս շաբաթ օրը վերադարձումներու մեծ առիթ մը եղաւ: Անոր դրական բնոյթը նախատեսել կու տայ մեծ յաջողութիւն մը «Հայկական Վենետկիոյ» այս ամիսներուն: Անոնք որոնք կրնան, թող երթան քանի մը օր անցընելու: Յուսախաբ չեն ըլլար:

ԱՆՑՈՐԴ

«FIGARO-MAGAZINE»

ԳԱՍՊԱՐՈՎ՝ «ՀԱՅ ՀՐԵԱՆ» ԵՒ ԱԶՆԱՒՈՒՐ՝ «ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ Կ'ԱՆՑՆԻՆ, ԻՆՔ ԿԸ ՄՆԱՅ ԳԱԳԱԹԸ»

Սեպտ. 26-ի Ֆիկառօ — Մակազինը «Փաստաթուղթ» գլուխին ներքեւ հատուած մը կը հրատարակէ Գասպարովի յուշերէն, որոնք լոյս կը տեսնեն Հոկտեմբեր 5-ին, Ալպէն Միշէլ հրատարակչատան մօտ՝ «Et le fou devint roi» խորագրով: Ներկայացման տողերուն մէջ, թերթը զուգահեռ մը կ'ընէ Գարբոֆի հետ, Գասպարովը ներկայացնելով որպէս՝ «Հայ հրեայ մը, որ որպէս միակ ներկայացուցիչն Ատրպէյճանի Հանրապետութեան ներկայացուցիչն ունի Կրեմլինի մօտ»:

Ինչպէս բոլոր - այս օրերս լոյս տեսնող - օրաթերթերն կամ շաբաթաթերթերը, «Ֆ. - Մ.» էջ մըն ալ նուիրած է Շառլ Ազնաւուրի, որու «Վերջին Վերամուտը» (ըստ՝ Ազնաւուրի) կը սկսի Սեպտեմբեր 29-ին, Փալէ տէ Քոնկրէ եւ կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 8: Եօթը տարուան բացակայութենէ մը ետք է, որ Ազնաւուր կը վերադառնայ փարիզեան բեմ մը:

Թերթը, արդարօրէն, կը նկատէ որ նորաձեւութիւնները կ'անցնին, բայց Ազնաւուր կը մնայ գագաթը: Պատճառը, անկասկա՛ծ, այլ տեղ փնտռելու հարկ չկայ, քան՝ իր եզակի տաղանդին, որ 40 տարի է «չի մաշիր»:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ա․ Աշխարհամարտի աւարտին կազմաւորուած հայկական Հայրենակցական Միութիւնները զգալի դեր խաղացին հայ ժողովուրդի իրաւունքներու եւ շահերու պաշտպանութեան գործին մէջ։ Հայկական հայրենակցական միութիւնները, անոնց կեդրոնական խորհուրդի նախագահ Յովհաննէս Թումանեանի բնորոշումով, ունեցած են երկու նպատակ․ – «Անդրկովկասեան ազգերի համերաշխութիւնը եւ հայ ժողովրդի ֆիզիքական ու կուլտուրական գոյութեան ապահովումը»։ Երկու ուղղութեամբ ալ հայկական Հայրենակցական Միութիւններու աշխատանքներուն շունչ ու եռանդ հաղորդողը Յովհաննէս Թումանեանն էր։ Տակաւին դարուն սկիզբը, Անդրկովկասի մէջ ազգամիջեան յարաբերութիւններու խիստ լարուած օրերուն, Թումանեան հանդիսացաւ անդրկովկասեան այն դէմքերէն մին, որ ոչ միայն խօսքով, այլեւ գործունէութեամբ նպաստեց ազգամիջեան զինեալ ընդհարումներու կասեցման։

Յովհաննէս Թումանեանի հայրենասիրական ու մարդասիրական գործունէութիւնը ծաւալեցաւ յատկապէս Ա․ Աշխարհամարտի աւարտին, Հայրենակցական միութիւններու կեդրոնական խորհուրդի նախագահի պաշտօնին մէջ։ Այդ ժամանակաշրջանին բանաստեղծը ամէն բան ըրաւ, որպէսզի կասեցուին Անդրկովկասի մէջ Թրքական կանոնաւոր զօրամասերու կողմէ հայկական կոտորածները, հայ բնակչութեան գոյքի եւ ունեցուածքի թալանը։ Տեղերէ ստացուած զեկուցագրերու հիման վրայ, Յովհաննէս Թումանեանի կողմէ 1918 Դեկտեմբեր 19–ին կազմուած է Անդրկովկասի հայ բնակչութեան աղէտալի վիճակը ցոլացնող ամբողջական փաստաթուղթ մը, ուր ճշգրտօրէն կը ներկայացուին Կարսի, Արեւելեան Հայաստանի եւ Անդրկովկասի հայաբնակ գաւառներու մէջ հայ բնակչութեան կրած մարդկային ու նիւթական կորուստներու չափերը, որոնց հատուցման ամբողջ պարտքը կ'իյնայ Թրքական կառավարութեան ու Անդրկովկասի մէջ բացարձակ թրքամէտ քաղաքականութիւն վարող մուսավաթական կուսակցութեան վրայ։ Համառօտ կերպով ծանօթանանք այդ կարեւոր փաստաթուղթի հետ։

ԿԱՐՍԻ ՄԱՐԶ․ — Թումանեանի հաղորդումով մարզի չորս գաւառներէն Արտահանի եւ Օլթիի հայ բնակչութիւնը գըլխովին բնաջնջուեցաւ Թուրքերու կողմէ Սարըղամիշի ռազմաճակատի ճեղքումէն անմիջապէս ետք, բացառութեամբ մօտ հազար կանանց ու աղջիկներու, որոնք յետագային Արտահանէն արձակուեցան՝ «ծեծուած, բռնաբարուած, յօշոտուած», դրացի Ախալքալաքի գաւառ։ Միւս երկու գաւառներու՝ Կարսի ու Կաղզուանի հայութիւնը յաջողեցաւ փախիլ Կարս, իսկ վերջնոյս յանձնումէն ետք շարժեցաւ Ալեքսանդրապոլի ուղղութեամբ, ամբողջովին թալանուեցաւ Թուրքերու կողմէ Ղարայազ կայարանի մօտ, ապա մեծամասնութիւնը բնաջնջուեցաւ Մ․ Ղարաքիլիսայի ճամբուն վրայ։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ ԵՒ ԳԱՒԱՌ․ — Զեկուցագրին մէջ ըսուած է, թէ հոս Թըրքական կանոնաւոր զօրամասերը, տեղւոյն մահմետական բնակչութեան հետ, օգտըւելով իրենց յանկարծակի ներխուժումէն յառաջացած բնակչութեան տագնապէն՝ հուրի ու սուրի մատնեցին քաղաքն ու ամբողջ գաւառը, տարածեցին աննկարագրելի սարսափներ։ Գաւառէն մօտ 10 հազար երիտասարդներ քշուեցան դէպի Էրզրում, ուր բնաջնջուեցաւ անոնց մեծ մասը եւ քիչեր կրցան վերադառնալ։ Գաւառին մէջ բռնաբարուած ու յափշտակուած են մօտ հինգ հազար կանայք ու աղջիկներ, որոնցմէ շատեր մահմետականացան, չհանդուրժելով ամօթն ու գազանութիւնները։ Իլլի – Ղարաքիլիսա գիւղին մէջ 1500 հոգիէն ողջ մնաց միայն երկու հարիւրը։

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԱՒԱՌ․ — Հոս մնացած բնակչութիւնը, բացառութեամբ հայ կաթողիկներու, Թուրքերը բնաջնջեցին։ Գաւառի բնակչութեան գլխաւոր մասը՝ 85 հազար Հայեր, ապաստանեցան Բակուրիանի ու Ծալկա։ Սակայն միայն հինգ ամսուան ընթացքին ցուրտէ, սովէ ու հիւանդութիւններէ մեռան մօտ 40 հազար հոգի։ Գանձա գիւղի 2060 հոգիէն Ծալկայի մէջ մեռան մօտ 720 հոգին։ Սատկայի 3250 հոգիէն մեռան մօտ 2500–ը։ Յովհաննէս Թումանեանի հաղորդումով, այդ սոված զանգուածը իր գաւառին մէջ ձգած էր 2·5 միլիոն փութ (մէկ փութը՝ 16·3 քիլօ) հացահատիկ, մօտ 8 միլիոն փութ բերք, 15 հազար փեթակ, մեծ թիւով գիւղատնտեսական գործիքներ ու մթերքներ, եկեղեցական գոյք, հին ձեռագրեր եւայլն։ Գաղթականներու թողուցած ամբողջ գոյքը վերավաճառուեցաւ տարբեր ազգերու շահագէտներուն, իսկ քշուած անասունները տարին Ախալքալաք եւ Ախալցխա՝ Թրքական բարձրագոյն հրամանատարութեան տրամադրութեան տակ։

ՓԱՄԲԱԿԻ ՇՐՋԱՆ․ — Թումանեանի վկայութեամբ, Փամբակի 28 հայկական գիւղերէն կանգուն մնացած էր միայն Համզաչիմանը, մնացեալ 27 գիւղերը, ենթարկուելով Թրքական յարձակումներուն, հիմնովին քանդուեցան։

ԼՈՌԻԻ ՇՐՋԱՆ․ — Ինչպէս կը յայտնէ Թումանեան, այս շրջանն ալ տուաւ մարդկային զոհեր, սակայն նախորդներու նման զանգուածային բնոյթ չստացան։ Բայց ահռելի չափերու հասան շրջանի նիւթական կորուստները։ Թուրքերու կողմէ թալանուեցան շրջանի տնտեսութիւնները, անասունները, հացահատիկը, «տարուեց այն ամէնը, ինչ որեւէ արժէք էր ներկայացնում՝ դռները, լուսամուտների շրջանակները եւայլն»։

ՆՈՐ ԲԱՅԱԶԷՏԻ ՇՐՋԱՆ․ — Քիչ չէին կորուստները, նաեւ յարաբերաբար նուազ վնասուած շրջաններու մէջ։ Թուրք ասպաններու եւ թաթար աւազակախումբերու կողմէ միայն Կըրխպուլաղ, Թիսաքիլիս եւ Ջակալու գիւղերուն մէջ բնաջնջուեցան քանի մը հարիւր տնտեսութիւն, յափշտակուեցաւ մօտ մէկ միլիոն եզջերաւոր անասուն։

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ․ — Ղարաբաղ եւ Զանգեզուրը կազմակերպուած ինքնապաշտպանութեան շնորհիւ զերծ մնացին կոտորածներէ։ Սակայն Բաքուն գրաւելէ ետք հինգ հազարնոց Թրքական ջոկատը, շարժելով դէպի Ղարաբաղ, իր ճամբուն վրայ բնաջնջեց կարգ մը հայկական բնակավայրեր։ Թուրքերը, Շուշին գրաւելուն պէս, պահանջեցին հայ բնակչութեան զինաթափում, այն պարագային, երբ անոնց կողքին կը գտնուէին մինչեւ ակռաները զինուած թաթար աւազակախումբերը։ Բոլոր կողմերէ շրջապատուած Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը ստիպուած էր պայքարիլ նաեւ սովի դէմ։

ԷԼԻԶԱՎԷՏՊՈԼ․ — 1917 Դեկտեմբերին սկսած հայկական կոտորածները աստիճանաբար ստացան կանոնաւոր բնոյթ եւ, ի վերջոյ, ինչպէս քաղաքը, այնպէս ալ ամբողջ շրջանը պաշարուեցան Թուրք ասպաններու ղեկավարութեամբ գործող ջոկատներով։ Ութ ամիս քանի մը տասնեակ հազար հոգի կը գտնուէին պաշարողական վիճակի մէջ։ Թալանուած ու իւրացուած է Հայերու բազմամիլիոնանոց ամբողջ գոյքը։

ՇԱՄԱԽԻ ԵՒ ԳԵՕԿՉԱ․ — Շամախի եւ գաւառի մէջ հայկական եւ ռուսական կոտորածները սկսան տակաւին Մարտին, երբ Թուրք գաղտնի գործակալներու հրամանատարութեամբ գործող թաթար աւազակախումբերը, յարձակելով զօրանոցներու վրայ, զինաթափեցին ու բնաջնջեցին ռուս եւ հայ զինուորները։ Սկըսած կոտորածէն փրկուելու համար բընակչութիւնը փորձեց փախչիլ Բաքու, բայց մասամբ բնաջնջուեցաւ ճամբուն վրայ, իսկ միւս մասը՝ Բաքուի մէջ ենթարկուեցաւ սպանդի։ Շամախի եւ Գեոկչայի հայկական բոլոր գիւղերը հողին հաւասարեցան։

ՆՈՒԽԻԻ ԵՒ ԱՐԵՇԻ ԳԱՒԱՌ․ — 1918 Փետրուարին բնաջնջուեցան այս գաւառներու 16 գիւղերը, իսկ Յունիսի վերջաւորութեան Արեշի եւ Նուխիի գաւառներու 52 հայաբնակ գիւղերէն առժամեայ մնացած էին առաջինին մէջ՝ Պէօյիւք – Սոկութլու, Պելա – Սոկութլու, Խոշկաշէն, Ջիրիկ, իսկ երկրորդին մէջ՝ Վարդաշէն, Նիճ, Ճալուտ, Ճառըլու եւ Միրզա – Բեկլի հայկական գիւղերը։ 52 գիւղերու ամբողջ շարժական գոյքը բռնագրաւուեցաւ, իսկ պարպուած գիւղերը բնակեցուեցան լեզգիներով։ Այս գաւառներուն մէջ բնաջնջուեցան մօտ 40 հազար Հայեր, իսկ նիւթական կորուստները կը հասնին հարիւր միլիոններու։

ՕՐՏՈՒՊԱՏ — ԱԳՈՒԼԻՍԻ ՇՐՋԱՆ․ — Դէպի Ջուլֆա շարժող Թրքական զօրամասերը ճամբուն վրայ հիմնովին քանդեցին հայկական Ազա գիւղը։ Նոյն բախտին արժանացաւ նաեւ Քաղաքիկ գիւղը, ուր սպաննուեցան մօտ հարիւր հոգի։ Թալանուեցան Տանակերտ, Բարակա, Բիստ, Ցղնա, Ռամիս գիւղերը, որոնց Թուրք հրամանատար Խալիլ պէյ կը սպառնար Ազայի օրինակով։

Յովհաննէս Թումանեան փաստաթուղթին մէջ ներկայացնելով Անդրկովկասի մէջ հայկական կոտորածներու ամբողջական պատկերը, դաշնակից Պետութիւններու ներկայացուցիչներուն կը յղէ հայ հայրենակցական միութիւններու պահանջները։

Մ․ Մ․ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԵՐԲ ԱՇԽԱՐՀ ԴԻՄԱԳԻԾ ՓՈԽԵՑ

Հռոմի կայսր Դիոկղետիանոսի եւ իր պաշտօնակից Մաքսիմինոսի անակնկալ հրաժարականը 305 թուականի Մայիս 1–ին, մեծ զարմանք կը պատճառէ, կայսրը հրաժարելով իր գիրքէն, պատիւներէ, իր կամքով կը վերածուի սովորական քաղաքացիի մը։ Այս որոշումը առիթ պիտի տայ, որ երիտասարդ Կոստանդին հազարամեայ կայսրութեան մը գըլուխն անցնէ իր ընտանիքը։

Դիոկղետիանոս քսան տարի ղեկավարեց աշխարհի հզօրագոյն Պետութիւններէն մէկը․ իշխանութեան գլուխ գալէն (285) ութ տարի ետք հաստատեց նոր վարչաձեւ մը, ուր իշխանութիւնը յանձնուած էր չորս ղեկավարներու։ Ասոնցմէ երկուքը Օգոստոս էին, երկուքը՝ Կեսարներ։ Այս դրութիւնը մէկ կողմէ աւելի լաւ պաշտպանելու կը ծառայէր կայսրութիւնը, որ բարբարոսներու սպառնալիքին տակ կը գտնուէր, միւս կողմէ կ'ապահովէր կանոնաւոր յաջորդականութիւն մը։ Հակառակ իր համեստ ծագումին, ան երկար ժամանակաշրջանի մը համար հաստատեց բացարձակ միապետութիւն մը, որ կը հիմնուէր կայսրին վրայ․ կայսրը նկատուած էր սրբազան անձնաւորութիւն մը, կիսաստուած մը։

Քանի մը տարուան ընթացքին Հռոմէացիները կը սորվին զայն նկատել մէկը, որ իրաւունքն ունի եւ պարտաւորութիւնը, աստուածներու հրամանները գործադրելու։

Դիոկղետիանոսի եւ Մաքսիմինոսի հրաժարումէն ետք Կեսարները կը փոխարինեն զանոնք ու կը մնայ երկու նոր Կեսարները ճշդել։ Կը խորհուի անոնց զաւակներուն անցնիլ յաջորդութիւնը, ասոնցմէ Մաքսանս կը տենչայ կայսրութեան գլուխը անցնիլ, իսկ Կոստանդիանոս կը յուսայ, որ շուտով պիտի տիրանայ իրեն ճակատագրուած բախտին։

Ան ինը տարեկանին ընդունուած է Նիկոմիտիայ արքունիքը․ մօտէն հետեւած նոր վարչաձեւի մանրամասնութիւններու զարգացումին։ Ան ներկայ կ'ըլլայ սրբազան ներկայացումի մը, ուր գըլխաւոր դերակատարը՝ Դիոկղետիանոս կայսրն է, եւ որ ունի գերմարդկային յատկանիշներ, ողորմածութիւն, արդարադատութիւն, բարեպաշտութիւն, այլասիրութիւն ... այս ամէնը զինքը կը վերածեն երկրաւոր Արամազդի մը, որ պալատական արքունիքին նմանողութեամբ արարողութիւններ կատարել կու տայ, որոնց ընթացքին իր կողմէ ընդունուած անձնաւորութիւնները կը ծնրադրէին իր ոտքերուն տակ ու իրենց շրթունքին կը տանէին ծիրանի իր զգեստին քղանցքը։

Ամբողջ այս տարիներու ընթացքին Կոստանդիանոս կը սորվի զինավարժութիւն ու Դիոկղետիանոսի կողմէ վերակազմուած բանակին կը մասնակցի։

306 թուականին հայրը զինքը քովը կը կանչէ։ Կը մեկնի Բրիտանիա։ Քիչ ժամանակ ետք հայրը կը մեռնի։ Իր հետեւորդ խումբերուն կողմէ Օգոստոս հռչակուելէ ետք պայքար կը մղէ թշնամի ցեղախումբերու դէմ․ իր երազն է յաղթական մուտք գործել Հռոմ։

312–ին իր զօրագունդերը ճամբայ կ'ելլեն դէպի Իտալիա․ Մաքսանս խելայեղ, հարիւր հազարնոց բանակ մը կը պատրաստէ․ Կոստանդիանոս 40 հազար զինեալ ունի միայն։

Բախումը որ կը ծրագրուի, աննախատեսելի հետեւանքներ պիտի ունենայ կայսրութեան եւ առ հասարակ ամբողջ Հռոմէական քաղաքակրթութեան համար։ Այս մարտը կերպով մը կը նկատուի հեթանոսական ու քրիստոնէութեան պայքարը։

Դ․ դարու սկիզբը Հռոմէական հեթանոսութիւնը Օգոստոսի շրջանին բազմաստուածեան կրօնքը չէ․ տիեզերքի ըմբռնումը այն է, թէ միակ ու գերագոյն աստուածութիւն մը կը ղեկավարէ զայն, զոր կը պաշտեն Արամազդ, Հերակլ, Ապողոն կամ անպարտելի Արեւ անուններով։ Կոստանդիանոս հաւատարիմ է Հերակլի, սակայն յետոյ կը պաշտէ Արեւը։

Այս Արեւը կ'երեւի իրեն 309 թուականին, մեհեանի մը մէջ, յայտնելով, թէ երեսուն տարուան գահակալութիւն մը պիտի ունենայ։ Երկրորդ երեւումով մըն ալ, 312–ին, իրեն կը թելադրուի հեռանալ այս պաշտամունքէն, ու հետեւիլ Նազովրեցիին։

Տեղեկանալով, որ Մաքսանս օգնութեան կանչած է բոլոր հեթանոս աստուածները ու բոլոր մեհեաններուն մէջ զոհեր նուիրած անոնց, ինք ալ կ'որոշէ իր ապագան քրիստոնեաներու աստուծոյն վստահիլ։

312, Հոկտեմբեր 28–ին Կոստանդիանոսի վարժ ռազմիկները կը ջախջախեն թշնամի զօրքը, ու ան յաղթական կը մտնէ Հռոմ։

Հազիւ գահ բարձրացած՝ քաղաքական ու կրօնական հարցերու հետ դէմ յանդիման կը մնայ։ Անգթաբար կը բնաջնջէ թշնամիները։ Իր փարումը քրիստոնեայ Եկեղեցիին կը պարտաւորէ զինքը քրիստոնեաներու ի նպաստ դիրք գրաւելու։ Ափրիկէի քրիստոնեայ համայնքներու ստացուածքը կը վերադարձնէ, պապին կը նուիրէ կայսրուհի Ֆաուսթայի մէկ պալատը ու վերջապէս կը հրատարակէ նամակ մը, ուր կ'ըսուի թէ ամէն ոք ազատ է իր ընտրած կրօնքին հետեւելու։

Ասկէ ետք ան իր առջեւ կը գտնէ բազմազան հարցեր, որոնց պէտք է լուծում գտնէ։ Ան նոր քաղաքականութեան մը առաջնորդն է, միշտ յաղթական զօրավար մը, ու միաժամանակ աստուածաբանական վէճերու դատաւոր մը։ Յաճախ երեք մարզերու մէջ ալ գործունէութիւն ցոյց կու տայ, յատկապէս երկրորդին։

Երբ բարբարոսներու դէմ պայքար չի մղեր, Կոստանդին երկիրը կը ղեկավարէ իր պալատին մէջ փակուած, հսկելով իր բազմանդամ ընտանիքին, որպէս ճշմարիտ նահապետ մը։

Եւ ի վերջոյ, 330 թուականին, նախկին Բիւզանդիոն քաղաքին վրայ կը հիմնէ նոր քաղաք մը․ Կոստանդնուպոլիսը։

Քանի մը տարուան մէջ յունական հին ոստանէն կը ծագի նոր Հռոմ մը, որ ապագայ բիւզանդական կայսրութեան օրրանը եւ հիմնաքարը կը դառնայ։ Այս աշխատութիւններու աւարտէն տարի մը ետք 337 Մայիս 22–ին, Հոգեգալուստի օրը Կոստանդիանոս կը մահանայ, վերջին պահուն արիացի եպիսկոպոսի մը կողմէ մկրտուելէ ետք։

Ա․ Թ․ Թ․

ԱՐՏԱԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԸ՝ ԱՍՏՂԱՀՈՅԼԻ ՈՏՆԱՀԵՏՔԻՆ

Արտակ Արք. Մանուկեան, յանձնեց, վերջերս, իր ընթերցողներուն նոր հատոր մը՝ որ կուգայ քիչ մը աւելի ճոխացնել արդէն տպաւորիչ գրական վաստակ մը: 1985-էն ի վեր, իր գրիչը կը հանգչէր: Գոնէ այդպէս կը կարծէինք, նկատի առնելով իր պաշտօնին դժուարութիւնները բարդ հրջապատի մը մէջ: Ծանօթ է որ Արտակ Արք. Թեհրանի Առաջնորդն է:

1985-ին, Իրանահայ գաղութը, երկրին մէջ եւ նաեւ՝ Գալիֆորնիա, տօնեց իր Առաջնորդին պաշտօնավարութեան 25-ամեակը: Միեւնոյն ժամանակ, բնականաբար, չէր դրուեցաւ իր գրական աշխատանքին վրայ: Այդ տարին հրատարակած էր իր 16-րդ գիրքը՝ «Մի քարի յուշագրութիւնը»: Արձակ-բանաստեղծական շունչով:

16-րդ ... բայց, շարքին վրայ, պէտք է աւելցնել նաեւ կրօնական դասագիրքեր, 10 դասարաններու համար: Արտակ Արքեպիսկոպոս կը սիրէ գրել եւ չի տատամսիր, պարագային, դիմագրաւելու քերթողական արուեստին պարտաւորութիւնները: Իր 17-րդ հատորը որ տպագրուեցաւ այս տարի Գալիֆորնիոյ մէջ, չափածոյ կտորներու շարք մըն է:

Խորագիրը՝ «Աստղահոյլի Ոտնահետքին»: Ոմանց համար — մեզի համար ալ — դժուար հասկնալի երկու բառեր:

Ոտանաւոր կարդալը կը պահանջէ փորձել դժուարութիւններէ, գիտնալ ամփոփուիլ, նետուիլ բառերու հոսանքին մէջ ... ինչ որ ըլլինք:

Արքեպիսկոպոսը կը գրէ մերթ իրանահայերէն, մերթ արեւմտահայերէն: «Աստղահոյլի Ոտնահետքին»ը արեւմտահայերէն է:

Հեղինակը իր երկը ձօնած է իր մօրը, Տիրամայր Զարուհի յիշատակին: Հատորին առաջին մասին մէջ՝ «Երազանքի Ուղիներ», Արտակ Արք., յաճախ տխուր ու միայնակ, կը մտաբերէ անցեալ օրեր, մայրական շունչին տակ.

Հիմա ի զուր ես կը սպասեմ
Որ քու շուրդ ճորէն ծաղկի
Այս ափունքին, առանձնութեան
Տրտմութիւնը քեզմով հալի,
Օտար ափեր քու զգուանքով
Դարձեալ լեցուին: Հիմա գիտեմ
Երկինքն է որ քեզ կը պահէ
Եւ երկիրը կարօտաբաղձ
Աչքով միայն մեզ կ'ամոքէ:

Ուրիշ տեղ մը.—

Աչքերուս մէջ ես չունեցայ
Քու պատկէնը վերջին անգամ:
Քեզ տենչացող աչքիս խորքին
Լուսէ ձեռքով բեւագրուած
Նայուածքդ է որ՝ տես կը մաշի:
Մինչ ծփացող արեւանս մէջ
Յիշատակդ կ'ապրի անշեղ:

Այսուհանդերձ, հատորը հեռու է ըլլալէ հեծեծանքի հաւաքածոյ մը:

Զորս մասերու բաժնուած այս գիրքը կը պարունակէ շուրջ 80 կտորներ՝ որոնցմէ շատեր հարուստ են վերածնուած կեանքի պատկերներով եւ յոյսի հաստատ շեշտերով:

Քանի որ Արտակ Արքեպիսկոպոս կը սիրէ գրել, ան, հակառակ իր առաջնորդական պաշտօնին ծանրաբեռնութեան պիտի գտնէ, անկասկած, ժամանակ շարունակելու համար ընդլայնել իր ածուն գրականութեան պարտէզին մէջ: Թերեւս ալ՝ պատրաստ ունի արդէն ուրիշ նոր հատոր մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

(*) «Աստղահոյլի Ոտնահետքին», Արտակ Արքեպիսկոպոս, տպարան՝ Երազ, Լոս-Անճըլըս, 1987, մեկենասութեամբ հեղինակին մանկութեան դասընկեր՝ Վահան Շամլեանի:

ՓՐՈՖ. ԵՒ ՏՈՔԹ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՆԵՐՈՒ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Փրոֆ. Ռիչըրտ եւ տոքթ. Վարդիթեր Յովհաննէսեան Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին հրաւիրուած են Երեւան, մասնակցելու տարբեր համագումարներու: Փրոֆ. Յովհաննէսեան ներկայ պիտի ըլլայ երկու խորհրդաժողովներու, առաջինը՝ կազմակերպուած է Խորհրդային Գիտութիւններու Ակադեմիայի եւ Ուսումնական Ընկերութեանց ամերիկեան Խորհուրդին կողմէ, իսկ երկրորդը՝ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի եւ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կողմէ:

Առաջին խորհրդաժողովը նուիրուած է ազգագրութեան ուսումնասիրութեան եւ կը վայելէ խորհրդային-ամերիկեան միացեալ հովանաւորութիւն: Այս խորհրդաժողովին փրոֆ. Յովհաննէսեան պիտի մասնակցի իբրեւ մէկ անդամը ութ մասնագէտներէ բաղկացած ամերիկեան պատուիրակութեան: Այս գծով, ան նաեւ մասնակցած էր նախապէս տեղի ունեցած համագումարներուն՝ Մոսկուա եւ Կիեւ 1985-ին, եւ Փրինսթընի մէջ 1986-ին, խօսելով ամերիկահայ գաղութի պարզած պատկերին եւ կրած փոփոխութիւններուն մասին: 1986 Դեկտեմբերին, Փրինսթընի համագումարէն ետք, փրոֆ. Յովհաննէսեան խորհրդային մասնագէտներուն հիւրընկալը եղած էր Լոս-Անճըլըսի մէջ, զանոնք ծանօթացնելով Ամերիկահայութեան, գաղութի հիմնարկներուն, եւ քաջալերելու համար Միացեալ-Նահանգներու եւ Խորհրդային Միութեան մէջ հայկական ազգագրութեան ուսումնասիրութեան յառաջացուած այս միացեալ ձեռնարկը:

Այս տարուան խորհրդային-ամերիկեան խորհրդաժողովը տեղի կ'ունենայ Երեւանի մէջ, Հոկտեմբեր 6-14: Ամերիկեան կողմէն չորս անդամներ կը ներկայացնեն Գալիֆորնիոյ համալսարանը: Յովհաննէսեանի կողքին Երեւան պիտի գտնուին Իվան Լայթ, Սթէնլի Լիպըրսըն եւ Ճորճ Սապաղ, որոնք ազգագրութեան եւ ժողովրդագրութեան մասին գործերու հեղինակներ են: Այս չորսը պիտի մասնակցին աշխատանքի նիստերու, որոնց նպատակը պիտի ըլլայ ուղեգիծեր ճշդել խորհրդային-ամերիկեան միացեալ թէ զուգահեռ ուսումնասիրութեան մը՝ նուիրուած հայկական ազգագրութեան: Խորհրդային խմբակին մաս կը կազմեն փրոֆէսէօրներ՝ Եդուարդ Յարութիւնեան, Ռուբէն Կարապետեան եւ Լէոքթիա Տրոպինեվա, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Միութեան Ազգագրութեան հիմնարկի տնօրէն՝ ակադեմիկոս Եուրի Բրոմլէյ:

Փրոֆ. Յովհաննէսեան նաեւ պիտի մասնակցի Սփիւռքի հայութեան ուսումնասիրութեան յառաջացուած խորհրդաժողովի մը, որ տեղի կ'ունենայ Հոկտեմբեր 4-7: Այս հանդիպումը կազմակերպուած է Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի նորահաստատ մէկ բաժանմունքին կողմէ: Այս նոր բաժանմունքը յառաջացուած է Սփիւռքի հայ գաղութներու ուսումնասիրութեան՝ Կարէն Դալլաքեանի տնօրէնութեամբ եւ Եդուարդ Մելքոնեանի տեղակալութեամբ: Փրոֆ. Յովհաննէսեան պիտի խօսի «Ամերիկահայ գաղութի դիմակալած նոր գրաւականներն ու պատեհութիւնները» նիւթին շուրջ:

Տոքթ. Վարդիթեր Յովհաննէսեան, որ ներքին հիւանդութեանց մասնագէտ է Գայզըր հիւանդանոցի մէջ եւ հեղինակը Կարինոյ Զիթող գիւղի ազգագրական ուսումնասիրութեան մը, հրաւիրուած է մասնակցելու հայ կնոջ դերին նուիրուած համագումարի մը, Հոկտեմբեր 12-20: Տոք. Յովհաննէսեան պիտի խօսի հայ արհեստավարժ կնոջ դերին մասին՝ Սփիւռքի մեր գաղութներուն մէջ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵԱՆՔԻ ԵԼԵՒԷՋՆԵՐՈՎ
Բանաստեղծութիւններ

ՍՈՆԻԱ ՄԿՐԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ «Նաւասարդ»ի
Լոս-Անճըլըս, 1987

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «ՄԵԼՈԴԻԱ» ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱԼԵՐ ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԿԸ ՀԱՆԷ

Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան եւ Մշակոյթի Նախարարութեան նախաձեռնութեամբ Մոսկուայի «Մելոդիա» («Մեղեդի») ձեռնարկութիւնը կը ձայնագրէ հայ երգահաններու գործերը, Հայաստանի լաւագոյն խումբերու եւ անհատ արուեստագէտներու մեկնաբանութեամբ: Մօտ ատենէն ձեռնարկութիւնը հրապարակ կը հանէ Արամ Խաչատրեանի «Ջութակի քոնչերթօ»ն Ռուբէն Ահարոնեանի եւ «Դաշնակի քոնչերթօ»ն Սվետլանա Նաւասարդեանի եւ Հայաստանի ձայնասփիւռի Սէնֆոնիք նուագախումբի մեկնաբանութեամբ (ղեկավար՝ Ռաֆայէլ Մանգասարեան): Ձայնագրուած են Ա. Զոհրաբեանի «Շնորհ Մեծարենցին» գործը, Ալեքսէյ Հեքիմեանի վերջին երգերը՝ Ռուբէն Մաթեւոսեանի մեկնաբանութեամբ, Արամ Սաթեանի ճագի երգերը: «ՍՍՀՄ Ժողովուրդների երաժշտական բանահիւսութիւն» շարքով հրապարակ կ'ելլէ երկու սալերէ կազմուած ալպոմ մը՝ «Հայկական միաձայն երաժշտութիւն» անունով: Ժողովրդական երաժշտութիւնը ներկայացուած է դուդուկահար Սերգէյ Կարապետեանի մեկնաբանութեամբ: «Հայ հնագոյն տաղեր» սալը կը բովանդակէ Կոմիտասի, Մակար Եկմալեանի եւ այլ հեղինակներու գործեր: «Մելոդիա»ն ձայնագրած է Հայաստանի երգչախումբի մեկնաբանութիւններ Արամ Տէր-Յովհաննիսեանի ղեկավարութեամբ:

**

ԱՐՏԱՇԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՔԱՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՆՈՒԱԳԸ

Աւելի քան երկու ամիս է, որ այցելուներուն հիացում կը պատճառէ ժողովրդական արուեստի պետական թանգարանին մէջ բացուած ցուցադրութիւնը, որուն հեղինակն է քարագործ-քանդակագործ Արտաշէս Պետրոսեան: Արուեստագէտին ձեռքին մէջ քարը կրցած է երգել, երջանկանալ, վեհանալ ու մեծութիւն դառնալ, մանկան աչքերով խաղաղութիւն պահանջել, կրցած է նաթիւր մորթ դառնալէ ետք պտուղի եւ բանջարեղէնի նման բուրել, դառնալ խաղաղութեան աղաւնի ... Բ. Աշխարհամարտին ճակատ մեկնած է նաեւ Արտաշէս Պետրոսեան: Մասնակցած է Ստալինգրադի ճակատամարտին, կռուած՝ այլ ճակատներու վրայ, հոն թողլով ձեռքը: Եւ ի զարմանս բոլորի, պատերազմէն ետք ծնած է ... քանդակագործը: Իր յոյզերն ան փորձած է արտայայտել քարերու լեզուով: Աւելի քան 60 գործեր այժմ մաս կը կազմեն Հայաստանի ժողովրդական արուեստի թանգարանի ֆոնտին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Հակառակ որ Արփիարեանի այս տողերը գրուած էին ԺԹ. դարու 90ական թուականներուն, հաւասարապէս ճիշդ էր մինչեւ Ալիշան երկարած Մխիթարեան միաբանութեան ամբողջ պատմութեան համար, իսկ այս հանգամանքը անգամ մը եւս կուգար ապացուցանելու, թէ ինչպիսի խստաշունչ օրինապահութիւն կը տիրէր միաբանութեան ներքին կեանքին մէջ: Ուրեմն, պարզ է, թէ ինչու չէին կրնար յուշապատումներ գրուիլ, ըսենք՝ Հ. Եդիա Թովմաճանի կամ Հ. Մանուէլ Ջախջախեանի եւ կամ այլ՝ այս կարգի մեծութիւններու մասին, եւ ինչու անոնցմէ ոչ մէկը իր գիտակցական ամբողջ կեանքին մէջ երբեք հանդէս չեկաւ հապատասխան յուշապատումներով՝ աւագ կամ կրտսեր ընկերներու մասին:

Նուազ կարեւոր չէր նաեւ հետեւեալ հանգամանքը: Հակառակ որ իրականութեան պայմաններու մէջ այդ կարգի գործերը հանդէս կուգան շատ վաղուց, բայց յուշագրութիւնը որպէս այդպիսին, որպէս մտածողութեան արտայայտութեան յատուկ ձեւ, ի յայտ եկաւ ԺԸ. դարուն, աւելի ճիշդ՝ այդ դարու վերջերէն սկսած: Յովսէփ Էմինի յուշերը, որոնք անգլերէն հրատարակուեցան Լոնտոն, 1792-ին, եւ Յարութիւն Արարատեանի համառօտ աշխատանքը, որ ռուսերէն հրատարակուեցաւ Պետերբուրգ 1813-ին, գրական այդ սեռի նախակարապետները հանդիսացան, իսկ յուշագրութիւնը, գրական գիտակցուած ուղղութիւն դարձաւ ԺԹ. դարէն սկսեալ: Հասկնալի է, որ այս հանգամանքն ալ կուգար ուժ տալու Մխիթարեաններու մօտ արմատացած մտայնութեան: Այդ պարագային ի՞նչով բացատրել յուշագրութեան բնագաւառին այն տարօրինակ աշխուժութիւնը, որ կը նկատուի Մխիթարեաններու մօտ յատկապէս Ալիշանի կապակցութեամբ, եւ, ի դէպ, այդ աշխուժութիւնը Ալիշանով ալ կ'աւարտի: «Ալիշան ժամանակակիցներու յուշերուն մէջ» խորագրուած ժողովածուէն օգտուողները դիւրութեամբ կրնան նկատել, որ հոն զետեղուած գործերու գրեթէ կէսը գրած են Մխիթարեան միաբանութեան աւագ ու կրտսեր սերունդի անդամները. մարդիկ, որոնցմէ ոչ մէկը, բացի Ալիշանէն, Մխիթարեան որեւէ այլ հեղինակի մասին յուշապատումներով հանդէս եկած է: Հարցումի պատասխանը այս անգամ կը կապուի նախ իր՝ Ալիշան գրողի, Ալիշան հայագէտ-գիտնականի կատարած մեծ գործին հետ, եւ ապա հասարակական-քաղաքական այն իրադարձութիւններուն հետ, որոնք ծայր առին ԺԹ. դարու կէսերէն եւ որոնք իրենց յորձապտոյտով գրաւեցին նաեւ գրականութեան այդ բնագաւառը:

Ալիշան-գրողի մասին երբ կը խօսուի, պէտք չէ մոռնալ այն հանգամանքը, որ թէեւ ան ալ սկսաւ Մխիթարեան նախորդ հեղինակներու նման, այսինքն՝ հանդէս եկաւ բազմաթիւ ծանրաշունչ, դժուարամարս գրաբարով ու այդ պատճառով գրեթէ անհասկնալի բանաստեղծութիւններով ու պոէմներով, բայց յիսնական թուականներէն սկսեալ պատկերը շեշտակի կը փոխուի: 1847 Յունիսին «Բազմավէպ» կը հրատարակէ «Հայոց աշխարհիկ» բանաստեղծութիւնը՝ «Նահապետ» ստորագրութեամբ, որ թէ՛ կատարման ձեւի, եւ թէ արտայայտած իմաստի տեսակէտէ նորութիւն էր թէ՛ Ալիշանի եւ թէ՛ Մխիթարեան ամբողջ գեղարուեստական գրականութեան անդաստանին մէջ: «Հայոց աշխարհիկ»ը դարձաւ հայ նոր գրականութեան սկզբնաւորումը ազդարարող գործերէն մէկը եւ միաժամանակ՝ գրական նոր ուղղութեան, ռոմանթիզմի «առաջին ծիծեռնակը»: Ա՛լ աւելի մեծ եղաւ նոյն թուականի Հոկտեմբերին «Բազմավէպ»ի մէջ հրատարակուած «Պլպուլն Աւարայրի» պոէմի գրական-քաղաքական արձագանգը: Այս երկու գործերու հրատարակումն իսկ արդէն բաւական եղաւ, որ Ալիշան-Նահապետը լայն ճանաչում ու հռչակ ըստանայ: Այս տեսակէտէն յատկանշական է Սրապիոն Հէքիմեանի «Առ Ղեւոնդ Ալիշան» ներբողական բանաստեղծութիւնը, որ գրուած է 1848 Յունիսին. այսինքն, այն ժամանակ, երբ Ալիշան հրատարակած է վերոյիշեալ երկու գործերը միայն: Սակայն այդքանն ալ բաւական էր, որ Ս. Հէքիմեան անոր դիմէր որպէս հանրաճանաչ բանաստեղծ, որպէս «մըտաց կարապետ», որու պէտք է հետեւին, եւ զոր պէտք է ընդօրինակեն ուրիշները: Հազիւ տարի մը ետք նոյնպիսի խօսքերով անոր պիտի դիմէր Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան: Յետագայ գործերը եւ մանաւանդ «Յուշիկք հայրենեաց Հայոց» պատմագեղարուեստական արձակ ստեղծագործութիւնը եկան վերջնականապէս գրական բարձրակէտ ապահովելու Ալիշանի համար:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

սամի հաշիւները սխալ ելան, հակառակ այն հսկայ գումարներուն զորս վատնեց Ա. կայանէն վրտէքներ գնելու եւ մեծ ամսականներով հրապուրելու համար :

ՈՒ՞Վ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՔԱՆ, այս առաջնահե՞րթ եւ հրատապ հարցը, չատ հաւանաբար ծեծուի հանրապետա-կան դատարանի մը մէջ : Արդարեւ, Ամ-պուազի դղեակին մէջ, գահաժառանգը՝ Փարիզի կոմսը, փոխանակ իր տղուն ձը-գելու Ֆրանսայի գահը, թոռան կը ձգէ : Ինչո՞ւ : Որովհետեւ, անդրանիկ որդին, ամուսնալուծուած, ապա՝ կրկին ամուս-նացած է : Կիրակի օր, պաշտօնապէս հաշ-տուած են, բայց իշխան Անրի չէ կրցած պատարագին ներկայ ըլլալ, որովհետեւ նախկին կինը վեթօ դրած է եւ զաւակն ալ, նոր գահաժառանգը մօրը կողմը բըռ-նած է, մեծ հօրը հետ հաստատելով թէ՝ Եկեղեցւոյ կանոնները յարգած չըլլալով, չի կրնար պատարագին ներկայ ըլլալ : Այս օրինաւոր գահաժառանգը չի համակեր-պիր, կ'ըսէ թէ հայրը իրաւունք չունի «նշանակուիլ» գործ տեսնելու եւ կը ըս-պառնայ դատ բանալ... :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մաս-նաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 14·30-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ :

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է :

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

——REPRISE DES ACTIVITES——
Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE
Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE
Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL
Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :
les 26 et 30 septembre
les 1er, 2 et 3 octobre
de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,
CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16-էն 25
Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ :
Ցեստղայրին՝ ձեռնարկումներ :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Նուպար Յովհաննէսեան իր ա-մուսնոյն եւ Հայ Ազգատախնամ Ընկե-րակցութիւնը իր նախկին նախագահ՝

ՆՈՒՊԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, կը տեղեկացնեն թէ Կիրակի, Հոկտեմ-բեր 4-ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մը-կրտիչ Մայր Եկեղեցին :

(15, ժան - Կուժօն փողոց) :

Առ ի գիտութիւն կը հաղորդուի ող-բացեալին յիշատակը յարգող բարեկամ-ներուն :

**

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտոյի Լօյս Սասունի մասնաճիւղը հոգեհանգստ-եան պաշտօն կատարել կու տայ հանգուց-եալ ընկեր - ընկերուհիներուն հոգւոյն խաղաղութեան համար, Կիրակի, Հոկ-տեմբեր 4, Թալիս Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ :

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յար-գողներուն :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տիրուհի Սէրէն-կիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար. - Միրի-ճան Շիրվանեանի եւ Մաքրուհի Կիւրքճի-եանի մահերուն քառասունքին առիթով, Տէսինէն՝ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ծատուր-եանէ 200 Ֆ. :

ԱԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 4, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ պատա-րագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Հայրե-նակցական Միութեան եւ Տիկնանց Յանձ-նախումբի խառն ժողովը, կուզայ հա-ղորդել «Խրիմեան Ֆոնտ»ի հանգանակու-թեան բոլոր մասնակցողներուն եւ հայ-րենակիցներուն, որ Միութիւնս նկատի առնելով որ շրջանիս մէջ գոյութիւն ունի ամէնօրեայ դպրոց մը, միաձայնութեամբ որոշեց որ «Խրիմեան» երկու սաներ որ-դեգրել Մարսէյլի «Համազգային» դըպ-րոցի մէջ. հինգ տարուան համար, 1987 - - 1988 տարեշրջանէ սկսեալ ստանձնելով անոնց տարեկան ծախքերը :

«Խրիմեան» Ֆոնտի հանգանակութիւնը մինչ շարունակելի է :

ԼՐԱՏՈՒ — ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Հոկտեմբեր 14-ին, Լոնտոնի Սոթպի'զ աճուրդավաճառատան մէջ կը ծախուի Յարութիւն Հազարեանի 25 հազուագիւտ հայկական սեռամիքներու (քէօթահիա) հաւաքածոն. յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել. —
DEPARTEMENT D'ART ISLAMIQUE DE SOTHEBY'S LONDRES, tél. (1) 493.80.80 ou le BUREAU DE SOTHEBY'S à Paris, 3, rue de Miroménsil, Paris 8e, téléphone 42. 66. 40. 60.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Յաղ-թական Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Մարտ 27-ին :

**

Սէն - Ժէռոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Մատաղօրհնութիւնը, Կիրա-կի, Հոկտեմբեր 18-ին :

**

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի Տիրուհի Մի-սաքեան մասնաճիւղի տարեկան ճեռնար-կը, ի նպաստ իր Տան, Նոյեմբեր 21-ին :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Տէր եւ Տիկին Մինաս Ֆրանկիւլեան 250 Ֆ. կը նուիրեն «Յա-ռաջ»ին իրենց զարմիկին՝ Յարութիւն Կելէճեանի մահուան (Միացեալ - Նա-հանգներ) առթիւ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակ-ցութիւնները կը յայտնէ ընկեր եւ ըն-կերուհի՝ Խաչիկ Խաչիկեանի եւ ընտա-նիքին իրենց տարաբախտ զաւկին Մարի - Հելէնի դառնակսկիծ կորուստին առթիւ :

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. -

5-էն 14 տարեկան :

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի եւ կրօնագիտութեան դասընթացք-ները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ ետք, ժամը 2-ին :

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. -

Հայերէն լեզուի դասերը կը տրուին ա-մէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 5:էն բս-կսեալ :

Սկսնակներ.- Երեկոյեան ժամը 7·30ին, յառաջացածներ՝ ժամը 8·30-ին :

Tous les cours sont donnés au Centre Culturel Saint Mesrob, 10 bis, rue Thouin Paris 3e, tél. 43.26.50.43 et 42.78.31.93.

**

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ շահագրգռուող ծնողքներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վեր-ըսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3-ին, ժամը 14·30-էն 17·30 :

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը :

**

ԻՍԻ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկե-ղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ու կրթական մարմինը կը ծանուցանեն թէ Սեպտեմբեր 30-ին կը վերսկսին հայերէն լեզուի դա-սընթացքները, Չորեքշաբթի օրերը ժամը 8·30-էն 12·30, իսկ կէսօրէ ետք ժամը 14·30-էն 17 :

Կը դասաւանդուին լեզու եւ խօսակ-ցութիւն, կրօնք եւ պատմութիւն, երգ ու պար : Կը հրաւիրուին շրջանի ծնողքները արձանագրելու իրենց զաւակներն ու թոռ-ները 4-էն 14 տարեկան :

Արձանագրութեանց համար եւ յաւել-եալ տեղեկութեանց դիմել եկեղեցւոյ քարտուղարութեան :

Հեռաձայն. - 46 - 44 - 28 - 52

**

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14-ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չո-րեքշաբթի ժամը 10-էն 12, Շաբաթ, ժամը 14-էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ :
17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ. - 43 - 83 - 87 - 68

**

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՕՐԵԱՅ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ ԲԱՑՈՒՄ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 16

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հայերէն լեզուի միօրեայ դըպ-րոցի 1987 - 88 տարեշրջանի դասըն-թացքները վերսկսան Սեպտեմբեր 16-ին, Չորեքշաբթի օրը :

Նոր աշակերտներ կ'ընդունուին 5 տա-րեկանէն սկսեալ :

Այս տարի դպրոցի դասընթացքը կը բաղկանայ հետեւեալ առարկաներէ. -

1.- Հայոց լեզու.
2.- Հայոց պատմութիւն.
3.- Կրօնք.
4.- Հայկական երաժշտութիւն.
5.- Մանկանց երգչախումբ - պատա-րագի երգեցողութիւն, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երըմաղեանի - :

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Եկեղեցւոյս Մշակութային Տան մէջ, ա-մէն Չորեքշաբթի, ժամը՝ 10 - 12, եւ 14 - 17-ի միջեւ :

Օթօքարի սպասարկութիւն և կէսօրուան ճաշի կարելիութիւններ առեղծուած են :

Հին եւ նոր աշակերտներու արձանագը-րութիւնները կարելի է կատարել դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի մօտ, ամէն օր ժամը՝ 9-էն մինչեւ 17 :

Հասցէ. -
EGLISE ARMENIENNE APOSTOLIQUE
Sts. SAHAK - MESROP
339, av. du Prado, 13008 Marseille
tél. 91. 77. 84. 70

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Լըմիլ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան 500-ական Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին՝ Անգինէ Պուտաքեանի մահուան առթիւ :

**

Տիկին Անգինէ Պուտաքեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 500 Ֆ. կը նուիրեն Ազգատախնամին (ըս-տանալ «Յառաջ»էն) :

Նազար Պետիկեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Պերճ Պետրոսեան 300 Ֆ. կը նուի-րեն Ս. Մեսրոպ կրթարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆ. «Յառաջ»ին :

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կազմակերպութեամբ՝
Նիսի Հայ Մշակութային Միութեան
ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ
կը ներկայացնէ՝
Սիրարփի Գապառաճեանի

ԴՐԱՄՕԺԻՏԸ ՊԱՅՄԱՆ Է...

կատակերգութիւնը
բեմադրութեամբ՝
ԴԷՈՐԳ ԳԱՊԱՌԱՃԵԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4, ԺԱՄԸ 15.30ԻՆ
MUSEE GUIMET, 6, PLACE D'IENA, 75016 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
Cabinet TERZIYAN 21, rue Lamartine, Paris 9e tél. 42. 82. 01. 41
HAY DISC 35, rue Lamartine, Paris 9e tél. 48. 78. 22. 79
Ets. VAROUJ 49, Grande rue Charles de Gaulle, 92600 Asnières tél. 47. 93. 64. 02
Ets. BOGHOS 17-19, av. Victor Hugo, 93320 Pavillons sous Bois tél. 48. 02. 83. 18

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
30

MERCREDI
30 SEPTEMBRE
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

63րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.584

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

63e ANNÉE — No 16.584

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՃԷՄԱՅԷԼ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ընդհանուր ձեւով կ'ողջունուի Լիբանանի Նախագահին ճառը Նիւ - Եորքի Ազգաժողովին առջեւ որպէս՝ քաջ ելոյթ մը: Լսողները յուզուեր են, կը վկայէ Մոնտի Քըլթաքիըը, երբ Ճեմայէլ պատմեր է ըմբոստացուցիչ պատմութիւնը երկրի մը՝ Անցեալին քաղաքակրթութեանց քառուղի, այսօր վերածուած պատերազմի քառուղիին: Բազմաթիւ պատերազմներ Մերձաւոր - Արեւելքի կը մղուին Լիբանանեան հողամասին վրայ: Այդ իսկ պատճառով, Մերձաւոր - Արեւելքի խաղաղութիւնը պէտք է Լիբանանէն սկսի»:

Ճեմայէլ ակնարկած է նաեւ Սուրիոյ, ըսելու համար. - Սուրիական բանակին աղդեցութիւնը լիբանանեան հողամասե - րու 60%-ին վրայ կը տարածուի, առանց ծառայելու երկու երկիրներու լաւագոյն շահերուն: Անշուշտ, հասկցած ենք, որ ապագայ չկայ մեզի համար, առանց Սուրիոյ, բայց ճիշդ է նաեւ, որ սուրիական լուծում չկայ Լիբանանի համար: Արդէն իսկ հաստատուած սկզբունքներու համաձայն, պատրաստ ենք շատ ճիգեր ընելու յանգելու համար սերտ յարաբերու - թեանց Սուրիոյ հետ: Այնուամենայնիւ, - անոնք պէտք է բնականոն ըլլան, բարեկամական եւ հիմնուած ինքնիշխանու - թեան վրայ»: Ինչ կը վերաբերի ՊԱԿ-ի հետ յարաբերութեանց, անոնք, կ'ըսէ Լիբանանի Նախագահը, պիտի զարգանան, որպէսզի անցեալի սխալներուն առաջքն առնուի: «Լիբանան, կ'աւելցնէ Ճեմայէլ, տրամադիր է Պաղեստինցիներուն ներկայութեան իրաւունք մը տալ, պայմանաւոր որ այդ ներկայութիւնը որեւէ ձեւով չխանգարէ լիբանանեան օրէնքները»: Ապա, Լիբանանի Նախագահը չի խնայեր Իրանը, որ «պէտք է Լիբանանի գործերուն չխառնուի եւ իր կողմնակիցներն ալ պէտք է ժամ առաջ մեկնին Լիբանանէն, որովհետեւ Թեհրանի արարքները կը վտանգեն հարաւային Լիբանանի բնակչութիւնները»:

× Ճեմայէլ ելոյթ մըն ալ ունեցած է Պրուքլինի Նոթր - Տամ տիւ Լիպան Եկեղեցին, պատարագի մը համար հաւաքուած Լիբանանցիներուն, ըսելով. - «Հանդըրուանը դժուար է, բայց վճռած ենք վերաշինել լաւագոյն Լիբանան մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈԼՈՄՊԻԻ մէջ, երկու տարի չանցած նոր աղէտ մը հարիւրաւոր զոհեր կը խլէ: Այս անգամ Մետելինի մէջ է, որ հողի սահանք մը աւեր գործած է, տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով ամբողջ ցեխի վերածուած է եւ 120 մեռեալ գտնուած է, բայց 500 ալ անհետացած բնակիչներ կան: Թոներով ցեխ թափած է Կիրակի օր ցերեկուան ճաշին ժամուն թաղամասի մը վրայ:

ՇԱՆԹՈՆ, Արդարութեան նախարարը կրկին որոշում մը առած է, որ հա-

ԱԶՆԱՒՈՒՐ

ԿՐԿԻՆ ԵՒ ՄԻՇՏ

Մամուլը կը շարունակէ լայն տեղ տալ Ազնաւուրի, եւ թերթ չկայ որ հարցազրոյց մը չհրատարակէ: Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 29-ին (նոյն իրիկունը կը սկսէր իր վերերեւումը փարիզեան բեմի մը վրայ), կարգը եկած էր «Փարիզիէն»ի որ առաջին էջէն կը սկսէր մեծ գունաւոր նկարով մը, հարցազրոյցը հրատարակելու համար 15-րդ էջը, կողքին ալ սիւնակ մը տրամադրելով Անրի Վերնէօյլի (Աշոտ Մալաքեան) որ կը յայտնէ թէ վերջապէ՛ս դեր մը ունի Ազնաւուրի համար իր յաջորդ ֆիլմին մէջ, որ ներշնչուած «Մայրիկ»էն, հայկական գաղթականութեան սակա մըն է: Ազնաւուր, հակառակ տարբեակներով հարցազրոյցներու կը յաջողի խուսափիլ կրկնութիւններէ, առնուազն ըսելու ձեւը փոխելով, եթէ նոյնիսկ խորքը՝ չի փոխուիր:

«Մաթէն», նոյն օրը էջ մը կը տրամադրէ, նկարին տակն ալ դնելով անոր ըսածը. - «Ես կ'ուզեմ տունս մեռնիլ, բոլոր զաւակներուս անկողինիս շուրջ եւ դիպուկ խօսք մը գտնել մեկնելէ առաջ»:

Լրագրողը կը սկսի իր յօդուածը յիշելով որ Շնար եւ Միշա Ազնաւուրեանի զաւակը 63 տարեկան է, բայց շատ հոգը չէ: Ան կը խօսի իր արուեստին, բայց նաեւ ընտանիքին մասին, կ'ըսէ. - «Ուրախութիւններուս տարիքն ունիմ»: Նոյն էջին վրայ, լոյս տեսած է նաեւ վկայութիւն մը Թրիւֆոյէն Ազնաւուրի մասին:

«Լիպերասիոն», Ազնաւուրը մէկ կողմ ձգած կը զբաղէր Կառվարենցով, անոր հետ հարցազրոյցը խորագրելով՝ «Ազնաւուր Կառվարենցի կողմէն»: Հոս, ժորժ Կառվարենց կը խօսի Ազնաւուրի մասին, նաեւ իր ընտանիքին եւ իրենց աշխատանքի եղանակին:

Ձայնասփիւռն ալ ետ չի մնար անշուշտ եւ նոյն օրը Ֆրանս - Էնթէրէն ալ, Ազնաւուր կը հաստատէր թէ փորմիտապլը կեանք մը ունեցած է...:

ւանարար նախորդներուն ճակատագրին բախի: Արդարեւ եկածէն ի վեր, ստիպուեցաւ հրաժարիլ յաջորդաբար ձեռք առնուած միջոցներէն: Սկսաւ թմրեցուցիչ գործածողները բանտարկել ուզել, գանոնք հիւանդ նկատելով, ապա բանտերը անհատական ձեռնարկութիւններու յանձնել, աւելի ետք՝ ֆրանսական հպատակութեան նոր կանոնագիր մը հաստատել: Այս բոլորը մնաց բարձի թող, ծանօթ պատճառներով: Հիմա ալ, Շալանտոն հարցաքննիչ դատաւորները դէմը կը հանէ: Կ'ուզէ վերցնել անոնց իրաւասութիւնները, որովհետեւ կը նկատէ որ երիտասարդ, անփորձ հարցաքննիչ դատաւորներ պատճառ կ'ըլլան որ նախադատական բանտարկութիւնները երկարին, ձգձգուին: Ուրեմն, դատաւորութեան դպրոցը աւարտողը պիտի չկարենայ անմիջապէս հարցաքննիչ դատաւոր (Էնքթիւճոինճ) ըլլալ, այսինքն՝ երկրին ամէնէն զօրաւոր մարդը, ըստ Նափոլէոնի: Ասկէ զատ, իրենք պիտի չորոշեն այլեւս մեղադրեալի տակ եղողը բանտարկել, այդ որոշումն ալ պատժական դատարան մը պիտի տայ: Բայց, մինչեւ որ այս օրինագիծը երեսփոխաններու քուէին արժանանայ դեռ բաւական «ջուր կ'անցնի կամուրջներուն տակէն»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 22 — 24)

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԷՋ

Իր ծննդեան 79-րդ տարեդարձին օրը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. սպիտակ մեխակներու փունջ մը ստացած է ոչ թէ Վեհարանին մէջ, այլ Մայր Աթոռէն ոչ հեռու Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, ուր իր շքախումբով գացած է նախագահելու նոր զանգակատան եւ վերանորոգուած եկեղեցւոյ բացման արարողութեան: Եկեղեցւոյ մուտքին մօտ հաւաքուած ամբոխի ներկայութեամբ Վազգէն Ա. կտրած է սփիւռքամարը երիզը ժապաւէնը: Արարողութեան ներկայ եղած է արժանթինահայ բարերարուհի Տօրիս Զըննողեան, որուն եւ իր հանգուցեալ ամուսնոյն՝ Վահէ Զըննողեանի միջոցներով կառուցուած է եկեղեցւոյ նոր զանգակատունը եւ վերանորոգուած շէնքը: Ի պատիւ բարերարներուն, անոնց անունները փորագրուած են մուտքի պատին: Պատարագած է Արժանթինի Հայոց առաջնորդ՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան: Յաւարտ արարողութեանց խօսք առնելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը նշած է, թէ ներկայ ժամանակները իշխանութիւններու բարեացակամ օգնութեամբ յառաջ կ'ընթանայ նաեւ եկեղեցաշինութեան գործը: Ասոր վկայութիւններն են պատմաճարտարապետական - եկեղեցական կարգ մը յուշարձաններու վերակառուցումը Հայաստանի մէջ: Արարողութեան մասնակցած են Կ. - Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան, Տիրան Արք. Ներսոյեան (Նիւ - Եորքէն), Կեդր. Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Գրիգորեան, բազմաթիւ ուխտաւորներ՝ Արժանթինէն, Միացեալ - Նահանգներէ, Քանատայէն եւ Մերձաւոր - Արեւելքի երկիրներէն:

**

ԺԱՖ-Ի ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ «ԱՐԱՔՍ» — «ՍԱՍՈՒՆ» ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ ՀԱՆԴԷՍ ԵԿԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Երիտասարդաց Միութեան (ԺԱՖ) Մարսէյլի մասնաճիւղի «Արաքս» — «Սասուն» համոյթը հանդէս եկած է Հայաստանի կարգ մը քաղաքներու մէջ: Խումբին ղեկավարը՝ Սիմոն Ազիլազեան, այս առթիւ նշած է. - «Այս օրերը, զորս անցուցինք Հայաստանի մէջ, մեզի շատ ուրախութիւններ պատճառեցին: Մենք մեր շնորհակալութիւնը կը յայտնենք ըՍփիւռքահայութեան հետ մշակութային Կապի Կոմիտէին՝ խումբին այս հանդիպումները մայր հայրենիքի մէջ այսպէս լաւ կազմակերպելուն համար: Մենք շատ յուզուած էինք Երեւան, Լենինական, Կիրովական եւ այլ քաղաքներու ու գիւղերու մէջ ունեցած հանդիպումներու ժամանակ, ուր մեր ելոյթները սիրով կ'ընդունուէին: «Արաքս» — «Սասուն» խումբը այս տարի պիտի նշէ իր գոյութեան երրորդ տասնամեակը: Դիւրին չէ օտար ափերուն երեսուն տարի պարախումբ պահել: Մեր խանդավառ ջանքերուն շնորհիւ, ես նկատի ունիմ խումբին ղեկավար Սոնա Էզկիւլեանը, դաշնակահար Լեւոն Մինասեանը, նաեւ Երուանդ Հարումեանն ու միւսները, մենք կը յաջողինք լայնօրէն տարածել հայկական պարը: Անշուշտ, խումբի գոյութեան մէջ մեծ է Վարուժան Պողաճեանի նիւթական աջակցութիւնը: «Արաքս» — «Սասուն»ը ֆրանսահայ գաղութի լաւագոյն խումբերէն է, որ Ա. մրցանակ շահած է ԺԱՖ-ի եօթը փառատօներուն: Ուրախութեամբ կ'արձանագրենք, որ մեր պարուսոյցը եղած է ծանօթ արուեստագէտ Վանուշ Խանամիրեան: Անոր օգնութեամբ մենք սորված ենք «Քոչարի»ն, «Շալախօ»ն, «Սասունցիներու պար»ը, «Ուզունդարա»ն, ազգագրական պարերու շարքը: Իր գործը վերջին շրջանին շարունակած է հայկական ժողովրդական երգ ու պարի պետական համոյթի պարուսոյց Փայլակ Սարգսեան, որուն օգնութեամբ բեմադրուած են «Սայաթ Նովա», «Կատակ պար», «Վարդավառ», «Ղարաբաղ» եւ այլ պարեր»:

ԱՐԱՐԱ՞Տ, ԱՐԱՐԱ՞Տ

ՆՈՐԷՆ ՆՈՅԻ ՏԱՊԱՆԸ ԳՏԵՐ ԵՆ ...

Երբեմն, երբեմն երանելի մը կը գտնուի, ընդհանրապէս Ամերիկացի, որ Արարատը կը մագլցի, Նոյի տապանը փնտռելու համար, երբեմն ալ կը «գտնէ»: Այս անգամ գացող - եկողը Ճոնըրըս Քրաֆորտ անուն դասական գրականութեան փրոֆէսէօր մըն է, որ նկարահաներ է առարկան, 1350 մեթր բարձրութեան վրայ: Վերադարձին յայտարարեր է որ նաւու նմանող բան մը գտած է, որ ... Նոյի տապանն է:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ԴԱՍԱՒՈՐՈՒՄԻՆ ՄԷՋՏԵՂԸ

Հաւասար արդիւնք մը տեղւոյն Ֆութպոլ Քլէօպին դէմ քաջալերական կարելի է նկատել Վալանսի Հայ Մարզականին համար: Ոչ մէկ կողմին յաջողուած է կոլ նշանակել՝ 0 – 0: Հայանուն ակումբին 7-րդ խաղն էր այս, Ֆրանսայի ախոյենութեան երրորդ բաժանումին մէջ: 7-րդը՝ նախատեսուած 30 մրցումներէն: Աւելի քան 2500 հանդիսատեսներ ներկայ եղած են հանդիպումին՝ ուր խաղավարը բաւական քրտնած է անձրեւին տակն իսկ...

Եթէ մարզական հայեացքով կարեւոր չէ այդ, հայկական տեսակէտով ցաւալի է տեսնել որ մարզադաշտին վրայ կար միայն մէկ «եան», եւ ան ալ, Մարգարեանը, Ֆութպոլ Քլէօպի կազմին մէջն էր...

Թերեւս կանուխ ըլլայ գուշակութիւններ ընել, բայց քիչ մը լաւատեսութեամբ կրնանք արդէն ըսել թէ Հ. Մ. Ը. պիտի կրնայ պահել իր տեղը այս դասակարգին մէջ, պիտի կրնայ խուսափիլ դասաւորումին վերջին երեք աստիճաններէն: Ներկայիս կը գտնուի 8-րդ դիրքի վրայ, 16 մրցակիցներու միջեւ:

Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին պաշտօնական մրցում չունէր անցեալ Կիրակի: Հոկտեմբեր 4-ին, իր դաշտին վրայ կը խաղայ Շամպէրիի դէմ: Կը յուսացուի առ նուազն հաւասարութիւն Հ. Մ. Ը. Մ.-ի համար:

Վալանսի պահեստին կ'երթայ Հոթ - Լուար, Օրէք, շուրջ երեք հազար հոգինոց աւան մը՝ ուր դժուար է յաղթել:

Վ. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԱՅԼԱՊԷՍ ՇԱՏ ԲԱՆ ԿԸ ԿՈՐՑՆԵՆՔ»

«Գրական Թերթ»ի թղթակից Սամուէլ Շահմուրադեան տեսակցութիւն մը ունեցած է մթնոլորտային օդի պահպանութեան Խորհրդային Միութեան պետական տեսչութեան պետ Եուրի Սարգսի Ծատուրովի հետ («Գրական Թերթ», Օգոստոս 14)· այս տեսակցութեան առաջին մասը կը վերաբերի մթնոլորտի աղտոտումի եւ ասոր դէմ առնուած միջոցներու ընդհանուր Խորհ. Միութեան մէջ:

Եուրի Ծատուրով կը վստահեցնէ, թէ անմիջական սպառնալիքի ենթակայ մեծ քաղաքներու մէջ արդէն փակուած են վնասակար սարքաւորումները, ու թէեւ այս աշխատանքները ու անհրաժեշտ ստուգումները դանդաղ կ'ընթանան, սակայն եւ այնպէս վերջին տարիներուն նկատուած է, որ աղտոտութեան մակարդակը հետզհետէ կը նուազի: Այս առումով աւելի բարդ հանգամանք կը ներկայացնեն Արեւմտեան Սիբիրի, Միջին Ասիոյ, Ուրալի, Անդրկովկասի կարգ մը շրջանները:

Տեսակցութիւնը երեւան կը բերէ նաեւ այն իրողութիւնը, որ 1950–ական թուականներէն ի վեր այս մասին որոշումներ տրուած ըլլալով հանդերձ, անոնց մեծ մասը մնացած է թուղթի վրայ ու չէ գործադրուած:

Ընդհանուր բնոյթի հարցում – պատասխաններէ ետք Սամուէլ Շահմուրադեան կ'անդրադառնայ յատկապէս Հայաստանի պարագային ու կը հարցնէ. –

— Ըստ երեւոյթին, պատահական չէ, որ մթնոլորտային օդի պահպանման բնագաւառում պետական վերահսկողութեան հարցերին նուիրուած համամիութենական սեմինարը, որի ղեկավարն էիք դուք, անցաւ Երեւանում: Չէ՞ որ մեր մայրաքաղաքում, ինչպէս նաեւ Կիրովականում, Ալավերդում, Հրազդանի եւ Արարատի ցեմենտի գործարանների արտանետումների ազդեցութեան գօտիներում օդի աղտոտումը ծայր աստիճան վտանգաւոր բնոյթ է ընդունել: Այսինքն «խոցերը» շատ չե՞ն մեր փոքրիկ, խիտ բնակեցուած, խոշոր անտառներից զուրկ հանրապետութեան համար: (Էլ չեմ խօսում Սեւանի տառապանքների, մեր թունաւորուած գետերի, Հայաստանի ատոմայակայանի, հողերի էրոզիայի եւ այլ հարցերի մասին):

Հեւում, ասես շնչահեղձ է լինում Երեւանը: Բրոքհաուզի եւ Եփրոնի հանրագիտարանը 1890 թուականին տեղեկացնում էր, որ «Հայաստանի կլիման ... ընդհանրապէս առողջ է համարւում, բացառութեամբ՝ Երեւանի շրջակայքի»: Հիմա մենք ամէն ինչ կը տայինք՝ միայն թէ վերադառնար, յետ բերուէր բնական այդ անբարենպաստութիւնը: Քաղաքի օդն այնքան է աղտոտուել, որ մեր Մասիս սարն էլ արդէն դէպքից դէպք է երեւում: Հիմա մեզանից ո՞վ ստոյգ գիտի՝ առո՞ղջ է ինքը, թէ՞ հիւանդ: Իսկ չբերութեան, թերարժէք ծնունդների եւ մեր մանուկների մահացութեան մասին երբեմնի շշուկներն այժմ հրապարակայնօրէն հաստատում են մասնագէտ – բժիշկներն ու պաշտօնատար անձինք: Պարզ չէ՞, որ մենք պատկանում ենք Հայրենիքին, այլ ոչ թէ քիմիական արդիւնաբերութեան մինիստրութեանը: Երեւանցիների կարծիքն այսպիսին է. մեր երեխաների առողջութիւնը, մէկ միլիոն երկու հարիւր հազարնոց մայրաքաղաքի ապագան թանկ է արդիւնաբերական ուզածդ արտադրանքից: Շտապ, շա՛տ շտապ ու արտակարգ քայլեր են հարկաւոր, կանգ չառնելով ծախսերի առաջ՝ հարկաւոր է քաղաքից եւ Հանրապետութիւնից հանել չարագուշակ քիմիան...:

Ձեր կարծիքը Երեւանի մթնոլորտային օդի մասին աւելի հեղինակաւոր է դառնում այնքանով, որ դուք եղել էք մեր քաղաքի գոյապահպանական վիճակը գնահատող կառավարական յանձնաժողովի կազմում: Երեւանցիներն այս օրերին միայն յանձնաժողովից են խօսում, հարցուփորձ անում իրար: Յոյս ունենա՞նք, որ շուտով մեծ փոփոխութիւններ կը լինեն:

— Իրօք որ, գոյապահպանական իրավիճակը Հայկական Հանրապետութիւնում արտասովոր լարուած է, եւ օրինաչափ է, որ Խորհրդային Միութեան Մինիստրների խորհրդի 1984 թուականի Դեկտեմբերի 6–ի ծրագրային որոշման մէջ տեղ են գտել նաեւ Երեւանի ու Կիրովականի ջերմաէլեկտրակայանները, «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը, Կիրովականի քիմիական մանրաթելի գործարանները: Դրանք բոլորն էլ, ինչպէս նաեւ մի ամբողջ շարք ուրիշ ձեռնարկութիւններ, անյապաղ «բուժման» կարիք ունեն:

Այս առումով մեծ աշխատանք են կատարում Հանրապետութեան ջրաօդերեւութաբանական եւ բնական միջավայրի վերահսկողութեան վարչութիւնը, մթնոլորտային օդի պահպանութեան պետական տեսչութիւնը, առողջապահութեան մինիստրութիւնը եւ այլ մարմիններ: Նկատելիօրէն ակտիւացել են զանգուածային լրատուութեան միջոցները: Դրանց ընդհանուր ուժերով՝ Կիրովականի քիմիական գործարանում, օրինակ, դադարեցուել են կալցիումի ցիանամիդի, դիցիանդիամիդի եւ մելամինի Փիզիքապէս եւ բարոյապէս հնացած արտադրութիւնները, 40 տոկոսով կրճատուել է կալցիումի կարբիդի արտադրութիւնը: Անցեալ տարի Խորհրդային Միութեան պարարտանիւթերի արտադրութեան մինիստրութիւնը անսպասելի որոշում ընդունեց՝ վերսկսելու այդ գործարանում կալցիումի ցիանամիդի դադարեցուած արտադրութիւնը: Վճռի դէմ մի իսկական պայքար ծաւալուեց. հանրապետական կազմակերպութիւնները դիմեցին կուսակցական, պետական ղեկավարութեանը, դատախազութիւն եւ մեծ ճիգ գործադրելով՝ թոյլ չտուեցին, որպէսզի առողջութեանը վտանգաւոր արտանետումները նորից խառնուեն Կիրովականի առանց այդ էլ աղտոտուած օդին: Սակայն հանրապետական կազմակերպութիւնները միշտ չէ, որ այդպիսի հաստատակամութիւն են ցուցաբերում. մենք աւելի մեծ սպասելիքներ ունենք իրենց աշխատանքից:

Ինչ վերաբերում է Երեւանի մթնոլորտային օդին, ապա՝ երկրի շատ քաղաքներին յատուկ վնասակար նիւթերից բացի՝ այն աղտոտուած է «Նաիրիտ»ի արտանետումներում պարունակուող խիստ թունաւոր քլորոպրենով ու դիքլորիդներով: Մէկ անգամ եւս յիշենք, որ «Նաիրիտ»ն ու քիմիայի այլ ձեռնարկութիւնները ժամանակին քաղաքից դուրս էին, իսկ այժմ շրջապատուել են բնակելի թաղամասերով: Դա քաղաքի եւ Հանրապետութեան ղեկավարների աններելի սխալն է. ինչպէ՞ս են նրանք թոյլ տուել, որպէսզի բնակելի շինարարութիւն ընկրուի այսքան անցանկալի հարեւանութեամբ:

Արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների հետ մէկտեղ՝ Երեւանի օդն աղտոտում են չափազանց մեծաթիւ աւտոտրանսպորտը, ջերմակայանը, կաթսայատները:

Ուշադիր քննելով եւ գնահատելով ստեղծուած իրադրութիւնը՝ կառավարական յանձնաժողովը, ինչպէս արդէն իրազեկ է պահուել «Գրական Թերթ»ի ընթերցողներին, ղեկավար մարմիններին կոնկրետ առաջարկութիւններ է ներկայացրել քաղաքի օդային աւազանը էապէս առողջացնելու վերաբերեալ, ընդ որում՝ առաջարկուած է նաեւ մի այնպիսի ծայրայեղ միջոց, որպիսին է հնացած արտադրութիւնների դադարեցումը: «Նաիրիտ»ի «Կաուչուկ – 1» արտադրութիւնը, ինչպէս գիտէք, պէտք է փակուի ընթացիկ տարում: Բացի այդ, յանձնաժողովը առաջարկել է Հայաստանի Մինիստրների խորհրդին 1988 թուականի առաջին եռամսեակում քննարկել եւ հաստատել այն ձեռնարկութիւնների եւ կազմակերպութիւնների ցուցակը, որոնք ԺԲ. եւ ԺԳ. հնգամեակներում ենթակայ են Երեւանից հանուելու...

Յանձնաժողովը ակնկալում է, որ Խորհրդային բոլոր մարդոց համար սրտամօտ ու սիրելի Երեւան քաղաքի մթնոլորտային օդն առողջացնելու եւ պահպանելու նպատակով Խորհրդային Միութեան մինիստրներու խորհուրդը կ'ընդունի համապատասխան որոշում:

«ՏԿԱՐՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ»

ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Հրեաները Միջին – Արեւելք հասած են հինգ հազար տարի առաջ, անկասկած Արաբիոյ խորերէն, ինչպէս սեմական բոլոր ժողովուրդները, որոնք Ք. Ա. Ե. դարէն սկսեալ յայտնուած են այդ շրջանին մէջ: Ս. Գրքի պատմածին համաձայն, – զոր ներկայի հաստատցեալները կը մեկնաբանեն խորհրդանշական ձեւով – Աբրահամ, որ կը սերի Ադամէն՝ նախամարդէն, զանոնք կ'առաջնորդէ Պարսկական Ծոցին ափերը, ուր Ք. Ա. ԺԱ. դարուն վերջապէս կը հիմնեն Իսրայէլի թագաւորութիւնը: «Հրեայ» կոչուած են աւելի ուշ շրջաններու:

Ժամանակի մը մէջ, ուր արեւմտեան – Ասիոյ մէջ նախապատմական գեղջուկ համայնքներ կ'ապրէին, որոնք քարէ կամ ոսկորէ շինուած գործիքներու տէր էին միայն, եւ գիտէին խեցեգործութեան արուեստը, Պարսկական Ծոցին մէջ ժողովուրդ մը պիտի ստեղծէր մարդկութեան պատմական առաջին քաղաքակրթութիւնը: Անոնք զարգացուցին հողագործութիւնը, ոռոգումի թեքնիքները, ծանօթացուցին պղնձագործութիւնը: Եւ Ք. Ա. 3600 թուականներուն հնարեցին գիրը: Ու այսօր մենք իրենց պատմութիւնը ճանչցած ենք չորցած կաւէ տախտակներու շնորհիւ զորս գտած ու կարդացած են հնախոյզները:

Այս մարդիկը Ասորիներ կը կոչուէին. անուն մը, որ կուգար իրենց բնակած երկրին անունէն: Այս երկիրը կը գտնուէր Եփրատի ու Տիգրիսի միացած կէտին շուրջ: Ասորիներու լեզուն մարդկութեան ամենահին գրուած լեզուն է:

Քանի մը դար ետք այս շրջանը կուգան Աքատացիները, որոնց լեզուն եւս կը գործածէ Ասորիներու նշանագրերը, որ ամենահինն է ծանօթ սեմական լեզուներու շարքին մէջ: Հազարամեակներով, սեմական այս ժողովուրդը կ'ապրի ու կը ծաւալի Եփրատի, Տիգրիսի հովիտը, Միջերկրականի արեւելեան ափերը: Կը հիմնեն մեծ կայսրութիւններ, որոնցմէ ամէնէն ծանօթը կ'ըլլայ Բաբելոնացիներու կայսրութիւնը:

Այս կայսրութեան ամէնէն հռչակաւոր թագաւորին՝ Համուրապիի շրջանին (Ք. Ա. ԺԸ. դար) հոն կը հասնին սեմական թափառաշրջիկ ցեղեր. անոնք Եբրայեցիներ են, որոնք կը ձուլուին Միջին – Արեւելքի սեմական ժողովուրդներուն, եւ կը տարածուին մինչեւ Միջերկրականի ափերը՝ Քանանու երկիրը, որ այդ շրջանին Եգիպտոսի գերիշխանութեան տակ է: Ս. Գիրքը մեզի կը պատմէ անոնց խոստացուած երկրին մասին, ուր հասնելու համար մեկնեցան Եգիպտոսէն Մովսէսի առաջնորդութեամբ:

Դառնանք սակայն Պատմութեան. Ք. Ա. ԺԳ. դարուն միջին – արեւելեան կայսրութիւններ կ'ենթարկուին հնդեւրոպական արշաւանքներու: Եգիպտոսի փարաւոնները անհրաժեշտ ուժը չունին Քանանու երկիրը իրենց հսկողութեան տակ պահելու, հետեւաբար ինքնավար փոքր թագաւորութիւններ կը ստեղծուին, ինչպէս՝ Փիւնիկեցիներունը, Պաղեստինցիներունը եւայլն:

Դժուար է տիրանալ «Աւետեաց երկիր»ին. նորահաս Պաղեստինցիները զինուորական մեծ ուժ կը ներկայացնեն ու իրենց զէնքերով, դրահներով կը սարսափեցնեն Իսրայէլացիները, որոնք գրեթէ բոլորովին կ'անգիտանան ռազմական արուեստը:

Իսրայէլեան ցեղախումբեր, այն ատեն, Դատաւորներու իշխանութեան ենթակայ դաշնակցային Պետութիւն մը կը հիմնեն: Իսկ Ք. Ա. 1050 թուականին, երբ Պաղեստինցիներէ կը պարտուին վերջին Դատաւորը՝ Սամուէլ, մենատիրութեան կը վերածէ Իսրայէլացիներու Պետութիւնը: Առաջին երեք թագաւորները կ'ըլլան Սաւուղ, Դաւիթ եւ Սողոմոն: Այս վերջինն է, որ կը կառուցանէ Երուսաղէմի՝ իր մայրաքաղաքին մէջ հոյակապ տաճար մը:

Սողոմոնի մահով պառակտումներ ծայր կուտան եւ Իսրայէլեան թագաւորութիւնը երկուքի կը բաժնուի: Սակայն Միջին – Արեւելքի մէջ կը փոխուի աշխարհաքաղաքական դիրքը. Ասորեստան ու Եգիպտոս վերադարձած են իրենց նախկին զօրութիւնը. առաջինը վերջ կուտայ Իսրայէլեան թագաւորութեան (721). իսկ մէկուկէս դար ետք Նոր – Բաբելոնացիները կը գրաւեն Երուսաղէմը, գերի տանելով ժողովուրդը:

Աքսորի այս շրջանին է, որ մարգարէները, ականատես ըլլալով Հրեայ ժողովուրդին անձկութեան, կը սկսին աւետել Մեսիային գալուստը, պատերազմներու աւարտը, Իսրայէլի վերականգնումն ու Երուսաղէմի տաճարին վերակառուցումը:

Երբ Կիւրոս, Պարսիկներու արքան խորտակեց Սեմացիներու իշխանութիւնը, գրաւեց Բաբելոնը (Ք. Ա. 534) բոլոր գերի ժողովուրդները ազատագրուեցան, ինչպէս նաեւ Իսրայէլացիները:

Գերութենէ վերադարձին, Երուսաղէմի շրջակայքը 2000 քառ. քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ կը կազմուի իսրայէլական փոքր համայնք մը, որ կրօնական գետնի վրայ ինքնիշխան է, սակայն քաղաքական ու տնտեսական մարզի մէջ կախում ունի Պարսիկ կայսրութենէն:

Որքա՞ն էր այդ շրջանին Հրեաներու թիւր· բազմաթիւ վարկածներ կան այս մասին: Դաւիթի թագաւորութիւնը ունէր անկասկած միլիոն մը բնակիչ. սակայն անորոշ է այն պարագան, թէ բոլորն ալ Մովսէսի կրօնքի՞ն կը պատկանէին: Քրիստոնէական ժամանակներու արշալոյսին, Պաղեստին անկասկած ունէր 3 միլիոն բնակչութիւն որ կը խօսէր Ասորերէնի մէկ գաւառաբարբառ (ինչպէս Յիսուս): Սակայն այդ շրջանին իսկ Հրեաները սկսած էին գաղթել դէպի Արեւմուտք, ձեւացնելով այն, ինչ որ այսօր Սփիւռք կը կոչենք:

**

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ

Քրիստոնէութիւնը նախ եղաւ հրէական աղանդ մը· գոնէ առաջին քրիստոնեաները այդպէս նկատեցին իրենք զիրենք, եւ թլփատել կուտային իրենց նորածինները: Սակայն 50–ական թուականներուն քրիստոնէութիւնը ճոխացաւ Ս. Պօղոսի աւանդներով ու քրիստոնեայ համայնքը խզեց կապերը Երուսաղէմի սինակոկին հետ, նաեւ դադրեցաւ թլփատելէ իր նորածինները: Կրօնական վէճերը շարունակուեցան երեք դար: Եկեղեցին համար՝ Հրեաները մերժելով Քրիստոսը, խորտակած են Աստուծոյ հետ կայացած Համաձայնութիւնը, ուրեմն տիրասպաններ են: Այս ամբաստանութիւնը մաս կազմեց քրիստոնէական վարդապետութեան, մինչեւ՝ 1965:

Քրիստոնէութենէն առաջ հրեայ ժողովուրդին ապրած փուլերը պատմական պարտադրանք մըն էին: Նախաքրիստոնէական շրջանին անոնք բաժնեցին շրջանի միւս ժողովուրդներուն ճակատագիրը, առանց յատուկ հալածանքի ենթարկուելու:

Սակայն այն թուականէն, որ քրիստո-

նչութիւնը Հռոմի պետական կրօնքը դարձաւ (313) Հրեաները տարրկայ եղան ամէն տեսակ արգելքներու եւ ամբաստանութիւններու:

Միջին դարու Հրեայ Սփիւռքը աւելի «արեւելեան» էր (Միջին – Արեւելք, Հիւսիսային – Ափրիկէ, յետոյ Սպանիա, Փորթուկալ) քան եւրոպական:

Հրեաները օգտակար էին միջնադարեան ընկերութեան, անով, որ տոկոսի սովորութիւնը ունէին. ինչ որ արգիլուած էր քրիստոնեայ ժողովուրդներու: Սատապետական էր իրենց առեւտրական յաջողութիւնը. ու եթէ նոյնիսկ Եկեղեցին կը վանէր զանոնք, աշխարհական իշխանութիւնները կը փնտռէին յաճախ:

ԺԳ. դարուն եկեղեցական իշխանութիւնը անոնց նեղմտութեան, իսկ աշխարհիկ իշխանութիւններ անոնց դրամական խրապաշտութեան մասին կը խօսին: Լաթրանի Դ. ախեղերական ժողովը կ'արգիլէ Հրեաներու հետ բնակիլ, անոնց հանրային պաշտօններ յանձնել...: Քաղաքներու մէջ անոնք կը պարտադրուէին որոշ Թաղեր բնակելու:

ԺԴ. եւ ԺԵ. դարերուն հալածանքը աւելի կը սաստկանայ: 1320-ին Հրեաները կ'ամբաստանուին, հորի ջուրերը եւ աղբիւրները ապականելով բորոտութեան համաճարակի պատճառ դառնալով: Ֆրանսայէն ու յատկապէս Գերմանիայէն կը վտարուին Հրեայ գաղութները:

Քաղաքներու մէջ Հրեայ բնակչութեան յատկացուած շրջանները պատով մը եզերուած, անջատուած էին քաղաքին մնացած մասէն. Հրեաները իրաւունք չունէին անկէ դուրս հող կամ տուն գնելու:

Այս հալածանքը կը շարունակուի մինչեւ ԺԹ. դար: «Տիրապետող» ամբաստանութիւնը կը մոռցուի անոնց մասին, սակայն կը փոխարինուի «շահագործող»ով: Այս գաղափարը առաւելապէս կը տարածուի Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ մէջ, որոնք օրրանները կ'ըլլան ներկայի հակահրեայ ցեղապաշտութեան:

Նորոյթ էր պատմական ծագումի հարցը. հնագիտութիւնը անապատներու աւազներուն տակէն դուրս կը բերէր մոռցուած քաղաքակրթութիւններ, գիտուններ հին ժողովուրդներու ինքնութիւնը կը ճշդէին անոնց լեզուներէն գատելով. հնդեւրոպական ու սեմական աշխարհներ կը հակադրուէին իրարու, ինչ որ կը մեկնաբանուէր որպէս երկու մշակոյթներու պախում մը: Հնդեւրոպացիներու գերակայութիւնը՝ հնդկական, պարսկական, եղէական, յունական քաղաքակրթութիւններու որպէս փոխանցող, տեղ առած էր բոլորին մտքին մէջ:

Կոպինօ (1816 – 1882) ամէնէն ծանօթ տեսաբանն է ցեղապաշտութեան մարզին մէջ. ան կը նկատէ թէ. –

– «Մարդկային ցեղեր» կան, որոնք կ'որոշուին կենսաբանական եւ մշակութային յատկանիշներով, որոնք կը փոխանցուին սերունդէ սերունդ:

– Գերակայ «ցեղեր» կան, որոնք կը յատկանշուին իրենց պատմական յաջողութիւններով:

– Լաւագոյն օրինակը «գերակայ ցեղերու», «Հիւսիսային ցեղն» է, որ լաւագոյն արտայայտիչն է «արիական ցեղին»:

– «Սեմական ցեղ»ը եւ յատկապէս «Հրեայ ցեղ»ը ստորակայ ցեղ մըն է:

Այս տեսաբանները կ'ազդեն ֆրանսական եւ գերման ծայրայեղ ազգայնականներուն: Ու հազարումէկ ընկերային յեղաշրջումներով խռոված ԺԹ. դարուն «Հրեա»ն կը դառնայ առածին էջը: Ու կը վերակոչին Միջնադարու ամբաստանութիւնները: Հրեան կը տարածէր նիւթապաշտ, յեղափոխական, միջազգայնական գաղափարներ, ան քրիստոնեայ մարդկութեան բարոյական ու մշակութային արժէքները կը վարկաբեկէր. ու ամէնէն գէշը այն էր, որ ամէն կողմ էր ան, միջազգային բեմերու վրայ, որպէս ստորադաս դաւաճան: Գերմանիոյ մէջ, ինչպէս Ֆրանսա, ամէն ոք կը զգուշանայ Հրեայ զինուորականներէ. «անոնք կը պատկանին դաւաճան ցեղի մը»: Չէ՞ որ Հրեայ մըն էր Յիսուսը մատնողը: Ռուսիոյ մէջ անոնք յեղափոխականներ կը նկատուին, նաեւ մեղսակից, Աղեքսանդր Բ. ցարին սպանութեան (1881):

Զարմանալի է որ հակահրեայ այս հոսանքները հանրային կարծիքի մեծ վերիվայրումներ չեն պատճառեր:

Մինչեւ իսկ Գերմանիոյ մէջ «Մայն քամֆ»ը, որ հակահրէութիւնը կը հայցնէ գրեթէ կրօնքի մը մակարդակին, կ'ունենայ ծափահարողներ. պէտք եղաւ որ մարդիկ ականատես ըլլան դիակոյտերու, մահուան ճամբարներու, որպէսզի ըմբռնեն, թէ «ցեղապաշտութիւնը» ոչ թէ պարզապէս քաղաքական գաղափարական մը, այլ՝ ոճիր մըն է, որ ոչ մէկ արդարացում կամ պատճառաբանութիւն ունի:

**

ԻՍՐԱՅԷԼ

Ցանցապարտութեան ծանր բեռէն ազատելու համար բոլոր ազգերը օգնեցին իսրայելեան Պետութեան մը հիմնումին, Պաղեստինի մէջ. հոն՝ ուր արդէն գոյութիւն ունեցած էր դարեր առաջ: Սակայն Սողոմոնէն ի վեր հազար անգամ փոխուած էր պատմութիւնը: Հոն սեմական այլ ցեղեր՝ Արաբներ հաստատուած ու 15 դար իրենց տեղէն չարժած չէին: Թէեւ պաղեստինեան հողերու վրայ հրէական բոյն մը հիմնելու Եւրոպայի որոշումը կը բախէ արաբ աշխարհին ընդդիմութեան:

Ու հիմնուած Հրեայ Պետութիւնը առաջին օրէն իսկ ենթակայ եղաւ ամբողջ մահմետական աշխարհին սպառնալիքին: Ու յայտնուեցաւ հակահրէութեան նոր ձեւ մը՝ հակասիոնականութիւնը: Ան զարգացաւ յատկապէս մահմետականներու, սակայն, նաեւ անոնց դաշնակից քրիստոնեայ եւ ոչ – քրիստոնեայ ժողովուրդներու մօտ: Ու նորէն հրապարակ եկան, «տիրապետող, շահագործող, քրիստոնեայ արժէքներու քանդիչ» որակումները. Հրեաները՝ պատմութեան ճնշուած, կեղեքուած այս ժողովուրդը այսօր կ'ամբաստանուի ամէնէն անգութ կեղեքիչը դարձած ըլլալով: Նոր – ցեղապաշտութիւն մը այս ալ, շատ բարդ, որ տարածուած է, աւաղ, ամբողջ աշխարհի մէջ:

Ա. Թ. Թ.

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Սիրելի Ոզնի, – գրում են մի խումբ ուսանողներ, – շուտով կ'աւարտենք մեր ուսումնառութիւնը եւ հրաժեշտ կը տանք «Զէյթուն» ուսանողական Թաղամասի հանրակացարանին, որտեղ ապրել ենք հինգ տարի: Այդ ընթացքում, Ռոպինսոնի նման պայմաններ ենք ստեղծել մեր գոյատեւման համար, յարմարուել ենք անյարմարութիւններին, աշխատել փորձ ենք ձեռք բերել, որն ուզում ենք կտակել մեզնից յետոյ եկողներին:

Սիրելի Ոզնի, եթէ քո էջերում աւելորդ անկիւն կայ, խնդրում ենք տպագրել մեր ուղեցոյցը: Դա մեծ օգնութիւն կը լինի տակաւին անփորձ, սկսնակ ուսանողների համար»:

Ոզնին շատ է սիրում ուսանողներին ու թէեւ իր էջերում ոչ մի ազատ անկիւն չունի, այնուամենայնիւ, կատարում է ուսանողների խնդրանքը:

**

ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՈՒՄ ԱՊՐՈՂԻ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

1. – Արթնանալուն պէս պէտք է մասնակի նորոգման ենթարկել գիշերը վերլուծին կոտրուած մահճակալը, թեթեւակի յարդարել անկողինը, վերցնել ձեռքի տակ եղած ամաններն եւ չապել ջրի: Եթէ ուշացել էք կրաֆիկից, ջուր կարող էք հայթայթել շէնքի առաջին յարկի ծորակներից, բակից, մօտակայ շէնքերից եւ անցուդարձ անող ջրատար մեքենաներից:

2. – Մարմնամարզութեան կարիք ամենեւին չի զգացուելու, քանի որ ոչ ֆիզկուլտհրահանգիչ կայ, ոչ մարզական գոյք: Փոխարէնը, ամէն առաւօտ Զէյթունից համալսարան վազելով էք գնալու, որովհետեւ Ազատութեան պողոտայի վրայ կառուցուող անցումը փակել է հանրակացարան տանող տրանսպորտի մուտքն ու ելքը:

3. – Խորհուրդ է տրւում ձեռքի տակ ունենալ փչովի բարձեր, ճանապարհին կորցրած էներգիան դասերի հաշուին վերականգնելու համար: Այդ ընթացքում բացառուած չեն նկատողութիւններն ու զգուշացումները: Ոչինչ, կարեւորը առողջութիւնն է, քանի որ հանրակացարանի բնակիչներին խիստ արգելւում է հիւանդանալ: Այլապէս հարկադրուած կը լինէք հանրակացարանից նոյն երթուղով վազել մինչեւ ուսանողական դարմանատուն: Ուսանողական Թաղամասի միակ բուժկէտի հետ յոյսեր չպէտք է կապել:

4. – Նկատի ունեցէք, որ անդի կէտերում իրենց գործը լաւ հասկացող մարդիկ են աշխատում ... Թոշակի օրերին լաւ ուտելիքներ են բերում, աչքաչափով կըշռում են, աչքաչափով էլ հաշւում: Մի քանի օրից Թոշակից ոչինչ չի մնում: Ստիպուած էք լինելու գիտութեան կրանիթը կրծել: Քանի որ կրանիթը պինդ մարմին է, նպատակայարմար է Թոշակը ծախսել խնայողաբար:

5. – Յոյս չդնէք ձեր յարկերի խոհանոցների վրայ: Ճիշդ է, դրանք ճաշեր պատրաստելու, ամաններ լուանալու լաւ հնարաւորութիւններ ունեն, բայց որոշ ուսանողուհիների կողմից բռնագրաւուել են եւ վերածուել լուացքատան ու չորանոցի:

6. – Խորհուրդ ենք տալիս ձեր մայրերին յաճախակի հրաւիրել «Ուսանող» կինոթատրոն: Այնտեղ մշտական ցուցադրուող «Պայծառ Պարտ», «Հարսանիք Մալինովկայում», «Սէրը Սիմլէյում», «Սէրը Քաշմիրում» կինոնկարները նրանց կը յիշեցնեն իրենց երիտասարդութիւնն ու հարսնութիւնը: Դուք էլ հնարաւորութիւն կ'ունենաք դահլիճում նստած եօթ – ութ հանդիսականների հետ ծանօթանալ:

7. – Քնելուց առաջ պէտք է հիմնովին նորոգել նոր ստացած աթոռները եւ առաւօտեան մասնակի նորոգած մահճակալները:

8. – Այն ուսանողները, ովքեր չեն կարող յարմարուել այս պայմաններին թող բնակութիւն հաստատեն Նոր Նորքի ուսանողական Թաղամասում, որտեղ այս հարցերի մեծ մասը լուծուած է:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻՇԱՆ՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՎ

ՍՈՒՐԷՆ ՇՏԻԿԵԱՆ

Գրեթէ նոյնը կ'ընէր Ալիշան նաեւ գիտութեան բնագաւառին մէջ եւ գիտութեան օգնութեամբ: Հրատարակելով իր պատմաաշխարհագրական եւ հայագիտական–բանասիրական ուսումնասիրութիւններըն հայ ժողովուրդին կը ծանօթացընէր իր հարուստ պատմական անցեալին, հռչակաւոր ու անուանի նախնիներուն, անոնց կատարած մեծագործութիւններու, սորվեցնելը ամէն վայրկեան սուրն ի ձեռին դիմագրաւելու եւ անհրաժեշտութեան պարագային «Վարդանապէս մեռնելու» վեհ գաղափարաբանութեան հետ: Բաւարար է հոգ չէ թէ թեթեւակի թերթել անոր նշանաւոր «Տեղագիր Հայոց մեծաց», «Յուրեւ տես Հայաստանի», «Շնորհալի եւ պարագայ իւր», «Շիրակ», «Սիսուան», «Այրարատ» եւ այլ աշխատութիւնները՝ համոզուելու համար, որ անոնք միայն եւ բացառապէս գիտական աշխատութիւններ չեն, այս հասկացողութեան չոր – ակադեմական իմաստով, այլ, գիտական բազմաթիւ արժէքաւոր փաստեր պարունակելով հանդերձ, խորապէս յագեցած են այն դեղարուեստական մտածողութեամբ, որու մասին խօսեցանք: Յիշենք նաեւ այն հանգամանքը, որ «Սիսուան»ի մուտքը արգիլուեցաւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն, իսկ ուր որ թափանցած էր անյապաղ բռնագրաւուեցաւ այն պատճառաբանութեամբ, որ անոր ճոխ հայրենասիրական յառաջաբանը «կը պղտորէր օսմանահպատակ ռայայի միտքը»:

Բնական հետեւանքը այն եղաւ, որ հայագիտութեան ասպարէզին մէջ Ալիշան 60 – 70–ական թուականներէն սկսեալ, դարձաւ համաեւրոպական հեղինակութիւն. անոր խորհուրդ կը հարցնէին եւ զայն կ'ունկնդրէին, ծանօթ հեղինակութիւններ, ինչպէս՝ Տիւլօրիէն ու Էմիլիօ Թեզան, Պաումկարտէնն ու Զախաուն, Գարրիէրն ու Գիլբերտը, Լանկլուան ու Է. Ռեգլիւն, Հենրիխ Կելցերն ու Ռէնոիշմանը, ռուս մտաւորականներէն՝ Վլադիմիր Ստասովը, Նիկողայոս Մառը, Ալբերտ Կունիկը, Աֆանասի Բիչկովը, Մարի – Ժան Բրոսսէն եւ ուրիշներ: Անուններ են ասոնք, որոնց միայն թըւարկումը արդէն ակնբախօրէն ցոյց կուտայ, թէ որպէս հայագէտ – գիտնական ինչպիսի մեծութեան հասած էր Նահապետը: Մխիթարեան նախորդ հայրերէն ոչ մէկուն վիճակած էր այսպիսի վիթխարի դեր կատարել հայ ժողովուրդի մտաւոր եւ հասարակական կեանքին մէջ: Անոնց ամէնէն նշանաւորներն անգամ, արժէքաւոր ու անհրաժեշտ գործ կատարած ըլլալով հանդերձ, չկրցան բարձրանալ համազգային մեծութեան այն մակարդակին, որուն իր գործունէութեամբ կրցած էր հասնիլ Ալիշան: Այս էր պատճառը, որ հակառակ իր արտասովոր համեստութեան, Նահապետը պաշտամունք դարձաւ ինչպէս Մխիթարեաններու, այնպէս ալ ամբողջ հայ ժողովուրդին համար, գիտութեան ու գրականութեան ասպարէզին մէջ դարձաւ իւրատեսակ չափանիշ մը, որու դրական կամ բացասական կարծիքը վերջին խօսք կ'ըլլար տուեալ գրողի համար գիտնականի համար: Նահապետին դրուատական նամակ – գրախօսականը, օրինակ, Աղեքսանդր Ծատուրեանի բանաստեղծութիւններու անդրանիկ ժողովածուին մասին, բաւական եղաւ, որ ան վստահօրէն շարունակէ ճանապարհը այդ ուղիով, եւ հայ գրականութիւնը այսօր ունենայ Աղեքսանդր Ծատուրեան բանաստեղծը, եւ ընդհակառակն, անոր յայտնած բացասական կարծիքը Մինաս Չերազի «ընտրողական աշխարհաբար»ի մասին, որ կը վերաբերէր արեւելահայերէնն ու արեւմտահայերէնը հնարովի քերականութեան հէնքի վրայ միաձուլելու, վճռեց ոչ միայն Չերազի նախաձեռնութեան մասին, այլեւ այդ ինքնահնար «լեզուի» յետագայ ճակատագիրը: Իսկ նման օրինակներ կարելի է շարունակել:

Հայ մտաւորականի այսպիսի մեծ անունով եւ աւելի քան քսանհինգ անուն ինքնուրոյն ու թարգմանական բնոյթի ամենազանազան աշխատութիւններու պատկառազդու «բեռ»ով Ալիշան հասաւ 1890 թուականին, երբ համայն Հայութիւնը ձեռնամուխ եղաւ տօնելու անոր յիսնամեայ յոբելեանը:

«Ալիշան ժամանակակիցներու յուշերուն մէջ» ժողովածուին երբ նոյնիսկ թեթեւակի կը ծանօթանայ մարդ, նըկատելի կը դառնայ կարեւոր հանգամանք մը. Նահապետին մասին յուշագրութիւնները գերազանցապէս կը սկսին հանդէս գալ 1809–էն սկսեալ: Ճիշդ է, մինչ այդ ունինք երեք յուշագրութիւններ ալ, որոնցմէ մէկը «Օրուան կեանքը» խորագրով, կը պատկանի հռչակաւոր Ա. Արփիարեանի գրիչին, բայց անիկա որակական փոփոխութիւն չի բերեր վերը մեր ըսածին մէջ:

(Շար. 5)

Տէր եւ Տիկին Ժան – Փիէր Պալըղճեան եւ զաւակները,
Պր. Արա Պարոնվարդեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԹԱԳՈՒՀԻ ՊԱՐՈՆՎԱՐԴԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Հազարեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտեմբեր 25ին, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 30, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսի լէ Մուլինոյի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ալիս Պարթեւեան եւ ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին՝

ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Պր. Ժիրայր Մըրեան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Մըրեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Վերժին Գորինեան, Օր. Վիքթորիա Մըրեան, Այրի Տիկին Էլիզ Վեռոնէ եւ զաւակները, Ասլանեան ընտանիքը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒՆՈՒՖԱՐ ՄԸՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Լիոնահայ Տիկնանց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի իրենց սիրելի ընկերուհիին,

ՍԻՒԶԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

վաղաժամ մահուան տարելիցին առթիւ:

Անմոռանալի Սիւզանի յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

Այս տխուր առթիւ Լիոնահայ Տիկնանց Միութիւնը 200 Ֆ. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լօլա Սաաոնի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ հանգուցեալ ընկեր – ընկերուհիներուն հոգւոյն խաղաղութեան համար, Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, Թալիս Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տիկին Գօնապալեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Արդիւր Մէհլէմճեան 50 Ֆ.:

Պր. Շահէնեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մխճեան 200 Ֆ.:

Կապոյտ Խաչի ընկ. հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գազարեան, Տիկին Գոհարիկ Գազարեան, Տէր եւ Տիկին Գազարեան, Տէր եւ Տիկին Պագըրճեան 100–ական Ֆ.:

Տիկին Մանուշի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Կուտսուզեան 100 Ֆ.:

Տիկին Մանասեանի մահուան առթիւ՝ ընտանիք մը 100 Ֆ.:

Պր. Վարդգէս Վարդանեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Քէամիլ Տէր – Վարդանեան 200 Ֆ.: Նաեւ նուէրներ. – Հայկ Մարգարեան 30, Գուլումեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Կալիանդ 50, Պր. Հրանդ Ասլանեան 100 Ֆ., Տիկին Շահէնեան 50, Տէր եւ Տիկին Սիմոնեան 200 Ֆ.:

Տէր եւ Տիկին Վահէ Դաւիթխանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Տէր – Յովհաննէսեան,

Շահէն, Այտա եւ Վահրամ Պէկումեան,

Տիկին Լիւսի Դաւիթխանեան եւ ընտանիքը,

Տիկին Լիտուշ Մեհրապեան եւ ընտանիքը,

Տէր – Գէորգեան ընտանիքը,

Տիկին Ժանէթ Բժիշկեան եւ ընտանիքը, խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ հօր, մեծ – հօր, հօրեղբօր, տագրոջ եւ հարազատին՝

ՎԱՀՐԱՄ ԴԱՒԻԹԽԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Սեպտ. 28–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Պուա – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Սօսի Մայրիկ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Հոկտեմբեր 5, Երկուշաբթի օր ժամը 20.30–ին:
CENTRE CULTUREL
rue Robert Lavergne — ASNIERES

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ
ԵՒ
ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի յիշատակ Ֆրանսայի համար ինկած հայ ռազմիկներու եւ Արարատի 69–րդ տարեդարձին:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 11–ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին:

Ժամը 12–ին ծաղկեպսակներու զետեղում եւ ընդունելութիւն Եկեղեցւոյ սրահը:

ՄԻՕՐԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԴՊՐՈՑԱՍԵՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ամէնօրեայ վարժարանին կողքին, ինչպէս ամէն տարի, կը կազմակերպենք միօրեայ դասընթացք հայերէն եւ հայկական պարի:

Դասընթացքը կը սկսի Հոկտ. 7–ին:

Դասերը կը սկսին ժամը 10–ին, ու կը տեւեն մինչեւ 15.45, ամէն Չորեքշաբթի:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել 43 – 81 – 01 – 72 թիւին:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Հոկտեմբեր 4, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10.30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

– ՎԵՐԱՄՈՒՏ –

ՓԱՐԻԶ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
10 bis, Rue Thouin — 75005 Paris

ՓՈՔՐԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –
5–էն 14 տարեկան:

Հայերէն լեզուի, Հայոց պատմութեան, երգի եւ կրօնագիտութեան դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտ. 3, կէսօրէ ետք, ժամը 2–ին:

ՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ. –
Հայերէն լեզուի դասերը կը տրուին ամէն Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 5:էն սկսեալ:

Սկսնակներ.– Երեկոյեան ժամը 7.30ին, յառաջացածներ՝ ժամը 8.30–ին:

Tous les cours sont donnés au Centre Culturel Saint Mesrob, 10 bis, rue Thouin Paris 3e, tél. 43.26.50.43 et 42.78.31.93.

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

Կապոյտ Խաչի Անի մասնաճիւղը կը տեղեկացնէ շահագրգռուող ծնողներուն թէ հայերէնի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3–ին, ժամը 14.30–էն 17.30:

Ecole F. Tixier de St. Martin d'Heres

Արձանագրութիւնները կը կատարուին տեղւոյն վրայ նոյն օրը:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՎՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆ

Տիրուհի Միսաքեան Մասնաճիւղ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 3, ժամը 14–ին դասընթացքները տեղի կ'ունենան՝ Չորեքշաբթի ժամը 10–էն 12, Շաբաթ, ժամը 14–էն 16, Կապոյտ Խաչի Տան մէջ:
17, rue de l'Ile de France, Livry-Gargan
Տեղեկութիւններ. – 43 – 83 – 87 – 68

GALERIE DU FAUBOURG SAINT-HONORE
172, Faubourg Saint-Honoré
Tél : 42. 89. 13. 01 PARIS 8ème

Shart

PEINTURES RECENTES

— OCTOBRE —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

—REPRISE DES ACTIVITES—
Mercredi 7 Octobre

MUSIQUE
Piano, Violon, Guitare, Dehol, Kanon.

EXPRESSION DANSE
Traditionnelle, Folklorique, Classique-contemporaine, Gymnastique

EVEIL
Langue arménienne - langage, conversation, préparation au bac. Identité et culture.

INSCRIPTIONS :
les 1er, 2 et 3 octobre
de 15h à 18h

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՊՈՒՌ – ԼԷ – ՎԱԼԱՆՍ — BOURG-LES-VALENCE

Katch - Nazar
«ՔԱՋ ՆԱԶԱՐ»

Երաժշտական կատակերգութիւն
Բեմադրութիւն՝ ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆ

Մասնակցութեամբ՝ Դաւիթեան դպրոցի աշակերտութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 15.30–ին Պուռ – լէ – Վալանսի Սալ տը Ռոն:

Տոմսերը ապահովել. –
Réservation :

T. MAXOUDIAN, 48, rue Bouffier, Valence tél: 75. 43. 17. 24
A. PACHAYAN, 18, rue d'Arménie, Valence tél: 75. 56. 08. 05

CHERCHONS CHORISTES

En vue de formation CHORALE ARMENIENNE sous la direction de M. HRANT ADJEMIAN pour le secteur Bagneux - Cachan,

CHERCHONS CHORISTES
à partir de 17 ans
tél : 46. 63. 77. 70

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՇԱԲԱԹ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16–էն 25

Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առթիւ:
Ցեռագային՝ ձեռնարկներ...

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Վասպուրականի Յաղթական Հերոսամարտի 73րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը Մարտ 27–ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935